

Tomas
Man

Budenbrokovi

Tomas Man
BUDENBROKOVI

S njemačkog prevell:
O. DAVIDOVIĆ I P. OGNJANOVIĆ

SVJETLOST
SARAJEVO 1961

Naslov originala:
Thomas Mann
BUDENNBROCKEN
Urednik
MILICA GRABOVAC

IZDANJE: ,,SVJETLOST", IZDAVAČKO PREDUZEĆE, SARAJEVO
ZA IZDAVAČA: ABDULAH JASENKOVIĆ
TEHNIČKI UREDNIK: HILMO HADŽIĆ
KOREKTOR: MILICA RISTIĆ
REPRODUKCIJA NA NASLOVNOJ STRANI KORICA:
EDUARD MANE „NA BALKONU"
ŠTAMPA: „BRANKO ĐONOVIĆ", BEOGRAD.

DEO PRVI

GLAVA PRVA

„Šta je to — Šta je to... ?"

„Eh, do đavola, c'est la question, ma tres chere demoiselle!"[1].

Konzulka Budenbrok, sedeći pored svoje svekrve na ravnoj, belo lakiranoj sofi, ukrašenoj zlatnom lavovskom glavom i s jastucima prevučenim svetložuto, baci pogled na muža koji je sedeo pokraj nje u naslonjači. Zatim primeti svojoj kćerčici koju je deda kraj prozora držao na kolenima:

„Toni!" — reče, „verujem da je bog —"

I mala osmogodišnja, nežno građena Antonija, u haljinici od lake svile koja se prelivala, malo odvrati ljupku, plavu glavu od dedinog lica i stade razmišljati gledajući napregnuto sivoplavim očima, iako nije videla ništa. Ponovi još jednom: „Šta je to", zatim reče polako: „Verujem da je bog", i produži brzo, ozarena lica, „stvorio mene i sva druga stvorenja". Kao da je naglo pošla niz klizavu nizbrdicu, sijajući od sreće, nezadrživo je izmlela ceo odeljak, tačno po katihizisu koji je baš godine 1815. ponovo pregledao i štampan s dozvolom uglednog i mudrog senata. Kad stvar pođe, mislila je, ima se isto osećanje kao kad se zimi s braćom spušta malim saonicama niz „Jerusalimsko brdo": isto kao saonice, misli tada jure kroz glavu i ne mogu se zaustaviti čak i kad bi se htelo.

Govorila je: „Uz to haljine i cipele, jelo i piće, kuću i dvorište, ženu i dete, njivu i stolcu..." Kod tih reči stari M. Johan Budenbrok prosto pršte u smeh, u ono njegovo vedro i prigušeno cerekanje, koje je držao u pripravnosti. Smejao se od zadovoljstva što može da se podsmeva katihizisu. Samo zbog toga je verovatno i vršio ovo malo propitivanje. Raspitivao se za Tonikinu njivu i stoku, pitao je pošto prodaje džak žita i ponudio se da s njom pravi poslove. Njegovo okruglo, ružičasto preliveno i dobroćudno lice, kome ni pored najbolje volje nije mogao da dade zao izraz, bilo je uokvireno snežnobelom napuderisanom kosom, a nešto nalik na jedva primetan perčin padalo je na široki okovratnik njegovog mišjesivog kaputa. U sedamdesetoj godini nije izneverio modu svoje mladosti: odustao je samo od rojti

između dugmadi i velikih džepova, ali nikad u životu nije navukao dugačke pantalone. Njegova široka dvostruka brada se odmarala s izrazom udobnosti na belom žabou od čipaka.

Njegovom su se smehu pridružili svi, uglavnom iz poštovanja prema starešini porodice. Gospođa Antoaneta Budenbrok, rođena Dišan, smejala se sasvim na isti način kao i njen suprug. Bila je to korpulentna dama, s debelim belim uvojcima preko ušiju, u crno i svetlosivo ispruganoj haljini bez ukrasa — znak jednostavnosti i skromnosti; na krilu je držala svojim još uvek lepim i belim rukama maleni somotni pompadur. Crte njenog lica postale su tokom godina na čudnovat način slične crtama lica njenog muža. Jedino oblik očiju i njihova živahna tama govorili su nešto malo o njenom poluromanskom poreklu. S dedine strane je poticala od jedne francusko-švajcarske porodice, iako je bila rođena Hamburžanka.

Njezina snaha, konzulka Elizabeta Budenbrok, rođena Kreger, smejala se kregerovskim smehom, koji je počinjao nekim praskavim usnenim glasom, pri čemu bi pritisnula bradu na grudi. Bila je, kao i svi Kregerovi, izvanredno elegantna pojava i mada nije bila lepotica, ipak je svojim jasnim i promišljenim glasom, svojim mirnim, sigurnim i blagim pokretima izazivala kod svih osećanje jasnoće i poverenja. Njenoj crvenkastoj kosi, na temenu spletenoj u malu krunu i očešljanoj preko ušiju u široke veštačke kovrdže, odgovarao je nežnobeli ten s retkim malim sunčanim pegama. Najkarakterističnije na njenom licu, s nešto dugim nosom i malim ustima, bilo je odsustvo svakog udubljenja između donje usne i brade. Oko njene kratke bluze s visokim, naduvenim rukavima, pripijao se uski kaputić od mirisne svile sa svetlim cvetovima, otkrivajući joj vrat savršene lepote, ukrašen atlasnom trakom, na kojoj je blistao niz krupnih briljanata.

Konzul, koji je sedeo na stolici, naže se s nešto nervoznim pokretom. Nosio je kaput cimetove boje sa širokim reverima i rukavima nalik na batak koji su se tek ispod članka usko obavijali oko ruke. Njegove tesno pripijene pantalone od bele tkanine koja se mogla prati bile su sa spoljne strane ukrašene crnim lampasima. Oko krute kragne što se priljubljivala uz njegovu bradu bila je omotana svilena kravata. Ona je, debela i široka, ispunjavala coo izrez šarenog prsluka... Imao je duboko usađene plave i pažljive oči svog oca, iako je njihov izraz bio možda više sanjalački, ali su crte njegova lica bile

ozbiljnije i oštrije: Isticao se snažan i povijen nos, a obrazi, do čije su polovine dopirali plavi i kovrdžavi zalisci, bili su mnogo manje puni nego u staroga.

Gospođa Budenbrok se obrati svojoj snasi, uhvati je za ruku smešeći se, pogleda u njeno krilo i reče:

„Uvek isti, mon vieux[2]; Betsi!"

Gospođa konzulka samo ćutke pripreti svojom nežnom rukom, tako da joj je zlatna narukvica tiho zazvečala: zatim povuče rukom od kraja usne uvis ka kosi, kao da diže pao pramen koji se tu zagubio, To je bio njen uobičajeni pokret rukom.

Ali konzul reče glasom u kome se mešalo predusretljivo smeškanje i prekor:

„Ah, oče, opet se podsmevate najsvetijem!"

Sedelo se u „sobi s pejsažima", na prvom spratu prostrane stare kuće u Ulici Meng koju je firma Johana Budenbroka kupila pre izvesnog vremena. Porodica je u njoj stanovala tek odnedavna. Na jakim i elastičnim tapetama, odvojenim od zida praznim prostorom, bili su naslikani široki pejsaži obojeni nežno kao i tanki čilim koji je pokrivao pod. Prikazivali su ideje u duhu XVIII veka, s veselim beračima, vrednim ratarima, s pastiricama u haljinama s mnogo pantljika. One su, kraj vode što se prelivala, držale u krilu čiste jaganjce ili se ljubile s nežnim pastirima... Žućkasti zalazak sunca sa većine slika odgovarao je žutim prevlakama belo lakiranog nameštaja i žutim svilenim zavesama ispred oba prozora.

S obzirom na veličinu sobe, nameštaja nije bilo mnogo. Okrugli sto s nogama tankim, pravim i ukrašenim pozlaćenim ornamentima, nalazio se pored zida, prema malom harmonijumu na čijem je poklopcu ležala futrola za flautu. Sem visokih stolica raspoređenih pravilno duž zidova, u sob: kraj prozora se nalazio još mali sto za šivenje, a prema sofi krhki luksuzni stočić prekriven sitnim ukrasnim predmetima.

Kroz staklena vrata nasuprot prozorima gledalo se u polutamno predvorje sa stubovima, a levo od ulaza nalazila su se visoka i bela dvokrilna vrata kroz koja se ulazilo u trpezariju. Uz drugi zid je pucketala peć u polukružnom udubljenju iza umetnički izrađenih vrata od svetlog kovanog gvožđa.

Rano je zahladnelo. Napolju je s druge strane ulice već sad,

sredinom oktobra, požutelo lišće malih lipa koje su bile zasađene oko crkve sv. Marije. Vetar je duvao oko snažnih gotskih ćoškova i rogljeva crkve. Padala je sitna i hladna kiša. Za volju starijoj gospođi Budenbrok postavili su već duple prozore.

Bio je četvrtak, dan u kome se svake druge nedelje sakupljala porodica. No danas je na sasvim jednostavan ručak, sem porodičnih članova koji su stanovali u gradu, bilo pozvano još i nekoliko dobrih kućnih prijatelja. Sada, oko četiri časa po podne, dok je sumrak padao, sedelo se u očekivanju gostiju.

Deda nije mogao zbuniti Antoanetu u njenom sankanju. Ona je pućila gornju usnu, koja je i inače bila uvek nešto podignuta. Stigla je sada do podnožja „Jerusalimskog brda", ali kako nije bila u stanju da odmah zaustavi sanke, kliznu nešto preko cilja...

„Amin", reče, „znam još nešto, deda!"

„Tiens! [3]ona zna još nešto", viknuo je stari gospodin s izrazom kao da ga raspinje radoznalost. „Jesi li čula, mama? Zna još nešto! I niko da mi to kaže!"

„Ako je grom vruć", govorila je Toni klimajući glavom pri svakoj reči, „tad seva munja. Ali ako je grom hadan, tada grmi".

Na to skrsti ruke i pogleda sve nasmejana lica, kao čovek koji je siguran u svoj uspeh. Ali se gospodin Budenbrok naljuti na tu mudrost. Pitao je ko je naučio dete toj budalaštini. No kad se pokazalo da je to učinila Ida Jungman, vaspitačica dece, nedavno dovedena iz Marienverdera, konzul je morao da uzme u zaštitu tu Idu.

„Vrlo ste strogi, oče. Zašto se u detinjim godinama ne bi mogla imati i takva fantastična shvatanja o sličnim stvarima..."

„Excusez mon cher!... Mais c'est une folie!" [4]Znaš da ne podnosim takva zagluplјivanja dečjih glava. Šta, grom udara? Onda neka odmah udari! Dosta mi je te vaše Pruskinje."

Stvar je bila u tome: stari gospodin nije imao o Idi Jungman najbolje mišljenje. Nije on bio ograničen. Video je dosta sveta, godine trinaeste, kada je u četvoropregu putovao po južnoj Nemačkoj, kupujući kao vojni liferant žito za Prusku; bio je u Amsterdamu, u Parizu, i kao prosvećen čovek nije smatrao da treba osuditi sve što je bilo izvan kapija njegovog zabačenog rodnog grada. No, ostavimo li na stranu poslovne veze, bio je više od svog sina konzula sklon da u društvenim odnosima povlači granice i da hladno presreće strance.

Kad su jednog dana njegova deca s puta po istočnoj Pruskoj dovela tu mladu devojku — bilo joj je tek dvadeset godina — siroče, kćer nekog gostioničara koji je umro neposredno pred dolazak Budenbrokovih u Marienverder, konzul je morao da zbog ovog bogougodnog dela otrpi prigovore svog oca koji je o tom slučaju govorio gotovo isključivo francuski i donjenemački... Uostalom, Ida Jungman je imala smisla za kućanstvo, dobro se ophodila s decom i bila zbog svoje lojalnosti i pruskog smisla za hijerarhiju u osnovi izvanredno pogodna za onaj položaj koji je zauzimala u kući. Bila je to ličnost aristokratskih načela koja je na dlaku oštro pravila razliku između viših i nižih krugova, između srednjih i nižesrednjih slojeva. Ponosila se što u svojstvu verne služavke pripada višim krugovima i nerado je gledala Tonikino prijateljstvo sa ponekom školskom drugaricom koja je po oceni gospođice Jungman, pripadala samo solidnom srednjem staležu...

U tom trenutku primetiše Pruskinju u tremu sa stubovima. Ona uđe na staklena vrata: prilično velika, koščato građena devojka u crnoj haljini, glatke kose i poštena lica. Držala je za ruku malu Klotildu, neobično mršavo dete u haljini od katuna s cvetićima, s pepeljastom kosom bez sjaja i tihim izrazom stare devojke. Poticala je iz potpuno osiromašene sporedne porodične grane. Bila je kći nećaka starog gospodina Budenbroka. Vaspitavali su je ovde, jer je bila Antonijina vršnjakinja i dobre naravi. Otac joj je bio zaposlen kod Rostoka kao nadzornik imanja.

„Sve je spremno", reče gospođica Jungman valjajući u grlu ,,r" koje kao mala devojčica uopšte nije mogla da izgovori: „Klotildica je marljivo pomagala u kuhinji. Trina nije morala skoro ništa ra radi..."

G. Budenbrok se podrugljivo smeškao u svoj žabo Idinom stranom izgovoru, no konzul pomilova po obrazu svoju malu nećaku i reče:

„Dobro je to, Tilda! Pisano je: Moli se bogu i radi. Naša bi Toni trebalo da se ugleda na tebe. I suviše naginje lenjosti i obesti."

Toni obesi glavu i pogleda odozdo u dedu, jer je dobro znala da će je kao i uvek braniti.

„Ne, ne", reče on, „digni glavu, Toni, courage! [5]Ne priliči svima isto. Svako je na svoj način! Tilda je dobra, ali ni mi nismo za preziranje. Zar ne govorim raisonnable [6] Betsi?"

Okrete se snaji koja se obično priklanjala njegovom ukusu, dok je gospođa Antoaneta više iz obzirnosti nego li iz ubeđenja bila u većini

slučajeva na strani konzula. Tako su obe generacije istovremeno pružale jedna drugoj ruke u chassez croisez[7].

„Vrlo ste dobri, oče," reče konzulka. „Toni će se potruditi da bude pametna i vredna žena. Da li su dečaci došli iz škole?" upita Idu.

Toni, koja je s dedinog kolena pogledala kroz prozor, viknu gotovo u isti mah: „Toma i Kristijan idu uz ulicu Johanes... i gospodin Hofštede i čika doktor..."

Zvona sa sv. Martina počeše da zvone crkvenu pesmu: pong! ping! ping! — pung! Zvonila su prilično neritmično, tako da se u stvari nije moglo pogoditi šta to treba da bude.

Zvučalo je ipak vrlo svečano i, dok su malo i veliko zvono veselo i dostojanstveno pričali da je četiri sata, preko velikog trema oštro odjeknu zvonce na vratima. To su zaista bili Tom i Kristijan. Prispeli su zajedno s prvim gostima, sa Žan Žakom Hofštedeom, pesnikom, i doktorom Grabovom, kućnim lekarom.

GLAVA DRUGA

Gospodin Žan Žak Hofštede, pesnik ovoga grada, imao je sigurno i za današnji dan nekoliko stihova u džepu. On nije bio mnogo mlađi od Johana Budenbroka starijeg. Oblačio se po istoj modi kao i on. Samo je njegov kaput bio zelene boje. Bio je tanji i pokretljiviji od svog starog prijatelja, imao je male, žive i zelenkaste oči i dug, šiljat nos.

„Najlepše hvala", reče pošto se rukovao s gospodom i izgovori pred damama — naročito pred gospođom konzulkom, koju je neobično uvažavao — nekoliko svojih najbiranijih compliments[8], kakve nova generacija apsolutno više ne poznaje i koje je propratio prijatno mirnim i uslužnim osmehom. „Najlepše hvala na prijateljskom pozivu, vrlo poštovani. Oba ova mlada čoveka", i pokaza rukom na Tomu i Kristijana koji su stajali kraj njega u plavim keceljama s kožnim kaišem, „sreli smo doktor i ja u ulici Kenig, u času kad su se vraćali sa svojih studija. Divni momci — gospođo konzulko? Toma je solidna i ozbiljna glava; on mora da bude trgovac, u to se ne može sumnjati. Kristijan mi, naprotiv, izgleda pomalo lola, je li tako? Pomalo incroyable[9]... Što se mene tiče, ne skrivam svoj engouement[10]. Čini mi se da će dobro studirati: duhovit je i sjajno obdaren."

Gospodin Budenbrok se posluži iz svoje zlatne tabakere.

„Pravi je majmun! Da nije i on pesnik, Hofštede?"

Gospođica Jungman spusti prozorske zavese jednu preko druge i uskoro je soba ostala u nešto nemirnoj, ali diskretnoj i prijatnoj svetlosti sveća sa velikog kristalnog lustera i malog svećnjaka, koji je stajao na stolu za pisanje.

„Ne, Kristijane", reče gospođa konzulka čija je kosa zlatno odsijavala, ,,šta si imao danas posle podne u školi?" Pokaza se da je Kristijan imao pisanje, računanje i pevanje.

Bio je to momčić od sedam godina koji je već sad na gotovo smešan način ličio na svog oca. Imao je iste, prilično male, okrugle i duboko usađene oči, mogao se prepoznati već isti, jako istaknuti i povijeni nos, a ispod jagodica nekoliko je crta ukazivalo na to da oblik lica neće zauvek zadržati sadašnju detinju punoću.

„Strašno smo se smejali", poče da priča dok su mu oči išle po sobi od jednog do drugog. „Pazite šta je gospodin Štengel rekao Zigmundu Kestermanu." Naže se, zatrese glavom i stade živo govoriti u vazduh: „Spolja si, dobro moje dete, spolja si gladak i umiven, ali iznutra, dobro moje dete, iznutra si crn..." To je govorio izostavljajući r i izgovarajući „ceno" mesto „crno". — Na licu mu se odražavala neprijatnost zbog te „spoljne" glatkosti i umivenosti, a govorio je s tako ubedljivom komikom, da su svi prasnuli u smeh.

„Pravi je majmun!" ponovi stari Budenbrok cereći se. Gospodin Hofštede bio je sasvim van sebe od oduševljenja.

„Šarmantno", uskliknu, „nedostiživo! Treba poznavati Marcelusa Štengela! Divno! Ne, to je prekrasno!"

Toma nije imao takav talent. Stajao je pored svog mlađeg brata i smejao se bez zavisti i srdačno. Njegovi zubi nisu bili naročito lepi, već mali i žuti. Ali nos mu je bio izvanredno lepo srezan; po očima i crtama lica ličio je mnogo na svoga dedu.

Neki sedoše na stolice, neki na sofu. Ćaskalo se sa decom, govorilo o ranim mrazevima, o kući... Gospodin Hofštede divio se sjajnoj mastionici od sevrskog porculana koja se nalazila na stočiću i imala oblik lovačkog psa sa crnim pegama. No vršnjak konzulov doktor Grabov, između čijih se retkih zalisaka smeškalo dugačko dobroćudno i pitomo lice, posmatrao je kolače, mlečni hieb sa suvim grožđem i različite slanike pune soli. Sve je to bilo Izloženo na stolu.

Prilikom promene stana rođaci i prijatelji poslali su porodici „hleb i so". Kako se želelo pokazati da ti pokloni ne potiču iz neuglednih kuća, hleb je bio od začinjenog, slatkog i teškog testa, a so je bila okružena masivnim zlatom.

„Imaću sigurno posla", reče doktor pokazujući na kolače i preteći deci. Tad, klimajući glavom, diže jedan zgodan slanik za so, biber i slačicu.

„Poklon, Lebrehta Kregera", reče gospodin Budenbrok smešeći se. „Moj dragi gospodin rođak je uvek kulantan. Takav mu poklon nisam poslao ni kad je sagradio svoju vilu pred gradskom kapijom. Ali takav je uvek bio!... nobl! darežljiv! pravi kavaljer a la mode[11]..."

Zvono je nekoliko puta odjeknulo celom kućom. Prispeo je pastor Vunderlih, temeljit stari gospodin, u dugom, crnom kaputu, napudrovane kose, bela, prijatna i vesela lica, na kome su žmirkale sive i žive oči. Bio je već dugo godina udovac i računao se u neženje iz starog vremena, isto kao i dugački senzal, gospodin Gretjens, koji je s njim došao. Ovaj je stalno držao pred okom jednu od svojih mršavih ruku, savijenu kao durbin, kao da ispituje neku sliku; bio je svuda priznati poznavalac umetnosti.

Dođe još i senator, doktor Langhals, sa gospođom, dugogodišnji prijatelji kuće, — a ne treba zaboraviti ni trgovca vinom Kepena, s velikim tamnocrvenim licem koje je ležalo između visoko vatiranih rukava, kao ni njegovu isto tako debelu ženu...

Prošlo je već četiri i po kad stigoše stari Kregerovi sa decom: gospodin konzul Kreger sa gospođom i sinovima Jakovom i Jirgenom, Tominim i Kristijanovim vršnjacima. Gotovo istovremeno s njima stigoše i roditelji konzulke Kreger, krupni trgovac drvima Everdik sa gospođom — stari nežni bračni par: oni su naočigled celog sveta najmladenačkije tepali jedno drugom.

„Otmeni ljudi dolaze dockan", reče konzul Budenbrok i poljubi ruku svojoj tašti.

„Ali zato dolaze potpuno". I Johan Budenbrok napravi širok pokret rukom preko cele Kregerove porodice, rukujući se sa starim...

Lebreht Kreger, kavaljer a la mode, visoka, otmena pojava, još je puderisao malo kosu, mada je bio odeven po modi. Na somotskom prsluku blistala su mu dva reda dugmadi od dragog kamenja. Njegov sin Just nosio je male zaliske i ufitiljene brkove; po stasu i ponašanju

ličio je mnogo na oca. Imao je čak iste polukružne i elegantne pokrete ruku.

Nisu odmah posedali. Stajali su u grupama u očekivanju glavnog, i vodili privremene i lake razgovore. Johan Budenbrok stariji ponudi gospođi Kepen ruku i reče dostojanstvenim glasom:

„No, ako smo svi pri apetitu, mesdames et messieurs[12]..."

Gospođica Jungman i služavka otvoriše dvokrilna vraita trpezarije. I društvo krenu polako u prijatnom i prisnom raspoloženju. Bili su sigurni da će ih Budenbrokovi počastiti dobrim zalogajem.

GLAVA TREĆA

Čim je društvo krenulo, mlađi domaćin se maši rukom za levu stranu grudi: hartija zašušta. S njegovog lica iznenada nesta društvenog osmeha. Ono dobi napet i zabrinut izraz. Na slepoočnicama zaigraše mišići kao da steže zube. Reda radi pođe nekoliko koraka ka trpezariji, ali se zaustavi i očima potraži majku. Ona je među poslednjima zajedno s pastorom Vunderlihom baš htela da pređe u drugu sobu.

„Pardon, dragi pastore... na dva minuta, mama!" I dok mu pastor veselo klimnu glavom, on pođe sa starom damom k prozoru „sobe s pejsažima".

„Da budem kratak, stiglo je pismo od Gotholda", reče brzo i tiho, gledajući u njene tamne i ljubopitljive oči, pa izvadi iz džepa savijenu i zapečaćenu hartiju. „Njegov je to rukopis... To je već treće pismo, a otac je odgovorio samo na prvo... Šta da se radi? Stiglo je već u dva sata; trebalo ga je već odavno poslati ocu, ali zar sam mogao da mu danas pokvarim raspoloženje? Šta vi kažete? Još uvek imamo vremena da ga pozovemo..."

„Ne, imaš pravo, Žane, pričekaj s tim!" reče gospođa Budenbrok i po svom običaju uhvati brzim pokretom sina za ruku. „Šta li tu piše?" produži zabrinuta. „Mladić neće da popusti. Kapricirao se da mu se isplati njegov deo kuće... Ne, ne, Žane, sada još nemoj... Možda večeras, pre no što odemo na spavanje..."

„Šta da se radi?" ponovi konzul klimajući oborenom glavom. „Već sam više puta i sam hteo da molim oca da popusti... Neću da svet misli kao da sam se ja, njegov polubrat, ugnezdio kod roditelja pa

intrigiram protiv Gotholda... Čak ni pred ocem ne bih smeo da izgledam takav. Ali da budem pošten... na kraju krajeva ja sam ortak. Pa onda Betsi i ja plaćamo za sada sasvim normalnu kiriju za drugi sprat... Što se tiče moje sestre u Frankfurtu, stvar je uređena... Njen muž dobija već sad, za svoga života, naknadu u visini četvrtine kućne cene... Zgodan je to posao. Tata ga je jasno i dobro svršio, a to je sa gledišta firme vrlo dobro. Što se tata tako negativno drži prema Gotholdu, to je..."

„Ne, Žane, to je besmislica. Tvoj odnos prema celoj stvari sasvim je čist. Ali Gothold drži da ja, njegova maćeha, brinem samo za svoju decu i da mu oca... otuđujem. To je ono što je žalosno..."

„Ali to je njegova krivica!" viknu konzul skoro glasno, pa pogledavši prema trpezariji umeri svoj glas:,, On je kriv za taj žalosni odnos! Sudite sami! Zašto nije pametan! Zašto je morao da se venča s tom gospođicom Štiving i... radnjom". Kod tih reči konzul se nasmeja ljutito i zbunjeno. „Očevo neprijateljstvo prema dućanu je slabost, ali je trebalo da Gothold poštuje tu malu sujetu..."

„Ah, Žane, najbolje bi bilo kad bi otac popustio!"

„Zar mu mogu tako što savetovati?" šapnu konzul i razdraženo diže ruku čelu. „Zato što sam lično zainteresovan, mogao bih reći: Oče, plati! No ja sam i ortak, moram da zastupam interese firme, čak i kad otac ne bi smatrao da mu je dužnost da zbog neposlušnog i buntovnog sina okrnji poslovni kapital. Radi se o sumi većoj od jedanaest hiljada talira. Lepe su to pare. Ne, ne, ne mogu ga nagovarati ali ni odgovarati. Neću da išta znam o tome. Scena s ocem mi je desagreable[13]."

„Večeras, Žane. Hajdemo sad, čekaju nas..."

Konzul sakri pismo u unutrašnji džep, ponudi majci ruku i jedno pored drugog prekoračiše prag jasno osvetljene trpezarije. Društvo je taman selo oko okruglog stola.

Sa nebeskiplave pozadine tapeta izbijale su slike bogova gotovo plastično između vitkih stubova. Teške crvene prozorske zavese bile su spuštene, a u svakom uglu sobe gorelo je na uskom, pozlaćenom svećnjaku po osam sveća, ne računajući one koje su bile na stolu u srebrnim ručnim svećnjacima. Iznad prostranog bifea koji se nalazio prema „sobi s pejsažima" visila je velika slika: italijanski zaliv, čiji je vazdušnoplavi ton delovao izvanredno pri ovom osvetljenju. Čvrste

sofe sa visokim ravnim naslonom, prevučene crvenim damastom, stajale su uza zidove.

Sa lica gospođe Budenbrok nestao je svaki trag brige i nemira kada je zauzela mesto između staroga Kregera, koji je sedeo u začelju, i pastora Vunderliha...

„Bon appetit"[14], reče uz svoje kratko, brzo i srdačno klimanje glavom, pri čemu baci brz pogled preko celog stola, čak do dece.

GLAVA ČETVRTA

„Kao što rekoh, svaka čast, Budenbrok!" Snažni glas gospodina Kepena nadjača opšti razgovor kad služavka s golim crvenim rukama, u debeloj, prugastoj haljini, s malom belom kapom na zatiljku, unese uz pomoć gospođice Jungman i konzulkine devojke vrelu supu od kupusa s prženim hlebom i kad gosti počeše pažljivo jesti.

„Svaka čast! Ta širina, ta otmenost... moram reći, ovde se može živeti, moram reći..." Gospodin Kepen nije posećivao ranije vlasnike te kuće, nema mnogo vremena kako se obogatio, nije poticao pravo iz patricijske porodice i, na žalost, nije se još mogao osloboditi izvesnih vulgarnih slabosti kao što je, na primer, ponavljanje onoga „moram reći". Sem toga, izgovarao je čas mesto čast.

„Nije mnogo ni koštalo", primeti suvo gospodin Gretjens koji je to morao znati i produži da gleda u zaliv, držeći šaku nad okom kao durbin.

Pazilo se na to da gosti budu izmešani; lanac porodice prekidali su kućni prijatelji. No to nije bilo strogo sprovedeno. Stari Everdikovi sedeli su kao i obično gotovo u krilu jedno drugome i srdačno jedno drugome klimali glavom. A stari Kreger je sedeo kao na prestolu, visok i prav, između gospođe senatora Langhalsa i gospođe Antoanete, i obema je damama delio svoje pokrete rukom i diskretne šale.

„Kada je zidana kuća?" upitao je g. Hofštede obraćajući se koso preko stola starom Budenbroku, koji se žovijalno i malo podrugljivo zabavljao s mladom gospođom Kepen.

„Leta... pričekaj... ako se ne varam, 1680. Uostalom, moj sin se bolje razume u te datume".

„Osamdeset druge", potvrdi konzul klanjajući se. Sedeo je niže, bez dame, pored senatora Langhalsa.. „U zimu 1682. bila je završena.

Tada je počela firma Rutenkamp i komp. da se sjajno razvija... Žalosno je propadanje te firme za posledmjih dvadeset godina".

Razgovor prestade. Svi zaćutaše. To je trajalo oko pola minuta. Gledali su u tanjire i mislili na tu nekada sjajnu porodicu, koja je sazidala ovu kuću, u njoj stanovala, osiromašila, propala i morala da se seli.

„The, žalosno", reče senzal Gretjens. „Kad se pomisli kakva je ludost dovela do propasti! Eh, da nije Ditrih Rutenkamp uzeo za ortaka onoga Gelmaka! Bog mi je svedok da sam se zaprepastio kad je počeo da gazduje. Znam iz najpouzdanijeg izvora, gospodo moja, kako je užasno spekulisao iza Rutenkampovih leđa i u ime firme davao tu priznanicu, tamo akcepte... Dok nisu konačno propali... Banke su postale nepoverljive, nije bilo pokrića... Ne možete ni da zamislite... mislite li da je neko kontrolisao stovarište? Valjda Gelmak? Ta tu se godinama gazdovalo bez računa! Rutenkampu je sve bilo svejedno..."

„Bio je kao paralizovan", reče konzul. Lice mu je dobilo mračan i zakopčan izraz. Pognuo se i mešao kašikom po supi. S vremena na vreme pogledao bi prema gornjem kraju stola svojim malim, okruglim i duboko usađenim očima.

„Ušao je u to kao pod nekim pritiskom i mislim da se taj pritisak može razumeti. Šta ga je nagnalo da se veže s Gelmakom koji nije doneo skoro nikakva kapitala i o kome niko nije imao najbolje mišljenje? Mora da je osećao potrebu da jedan deo velike odgovornosti prebaci na drugog, jer je osećao da se nezadrživo propada... Firma je bila svršila svoje, ta je stara porodica bila već sasvim gotova. Viljem Gelmak joj je samo zadao zadnji udarac."

„Vi ste mišljenja, poštovani gospodine konzule", reče pastor Vunderlih sa zamišljenim osmehom i nasu crvenog vina sebi i svojoj dami, „da bi se i bez Gelmaka i njegovog divljeg vršljanja sve dogodilo onako kao što se dogodilo?"

„A, to ne", reče konzul zamišljeno, ne obraćajući se nikome određeno. „Ali mislim da se Ditrih Rutenkamp nužno i neizbežno morao vezati s Gelmakom, kako bi se sudbina mogla ispuniti. Svakako je radio pod pritiskom neotklonjive nužnosti. Uveren sam da je on donekle znao za poslovanje svoga ortaka i da je unekoliko bio upoznat i sa stanjem u stovarištu. Ali bio je paralizovan..."

„No, no, assez[15], Žane, reče stari Budenbrok i spusti kašiku. „To je jedna od onih tvojih idees [16]"...

Konzul diže čašu prema ocu i nasmeši se rasejano. Lebreht Kreger reče:

„Ostavite to, držimo se vesele sadašnjice".

Pri tome oprezno i elegantno dohvati grlić flaše belog vina na čijem je zapušaču stajao mali srebrni jelen, skloni je malo u stranu i zagleda se pažljivo u etiketu. ,,E. F. Kepen" pročita i klimnu glavom trgovcu vinom, „ah, šta bismo mi bez vas! "

Sklanjali su majsenske tanjire sa zlatnim rubom i donosili druge. Za to vreme je gospođa Budenbrok strogo pazila na pokrete devojaka, a gospođica Jungman izdavala je zapovesti kroz cev za govor koja je vezivala trpezariju s kuhinjom. Izneta je riba. Pastor Vunderlih pažljivo se posluživao i rekao:

„Ova srećna sadašnjica nije sama po sebi razumljiva. Ovi mladi ljudi, koji se sada zajedno s nama raduju, i ne pomišljaju da je ikada moglo da bude drukčije. Mogu da kažem da nisam retko imao ličnog učešća u sudbini naših Budenbrokovih. Uvek, kad god vidim te stvari", i on se obrati gospođi Antoaneti uzevši sa stola jednu od teških srebrnih kašika, „uvek mi padne na pamet da li to nije jedna od onih, koje je godine šeste imao u rukama naš prijatelj, filozof Lenoar, seržan njegovog veličanstva cara Napoleona i uvek se prisećam, gospođo, našega susreta u ulici Alf."

Gospoda Budenbrok pogleda smešeći se poluzbunjeno i kao da se teško priseća. U dnu stola Toma i Toni, koji nisu jeli ribu, već su pažljivo pratili razgovor odraslih, viknuše gotovo jednoglasno: „Ah, da, ispričajte to, bako!" Pastor je znao da ona ne voli sama da priča o tome za nju pomalo neprijatnom događaju, pa je preuzeo da mesto nje sam ispriča onu malu staru priču koju bi deca i po stoti, put rado mogla slušati, a koja je verovatno bila nepoznata ponekom od prisutnih...

„Ukratko, predstavimo sebi novembarsko popodne, hladno i kišovito, da bog sačuva. Vraćao sam se sa dužnosti uz ulicu Alf i mislio na loša vremena. Knez Bliher se povukao, Francuzi su bili u gradu, ali se vrlo malo primećivala uznemirenost koja je vladala. Ulice su bile puste, ljudi su sedeli po svojim kućama i čuvali se. Kasapinu Pralu, koji je s rukama u džepovima stajao pred vratima i rekao svojim

najgromkijim glasom: „To je prevršilo svaku meru, zar to nije —!" naprosto su, tras, prosvirali kuršumom glavu...

Tad odlučih da skoknem do Budenbrokovih, ne bi bilo loše da se malo porazgovorimo, gospodin ima crveni vetar i leži, a gospođa ima pune ruke posla oko smeštanja vojnika po konačištima.

„Šta mislite, koga videh da mi u tom trenutku dolazi u susret? Našu vrlo poštovanu gospođu Budenbrok. Ali u kakvom stanju? Žuri bez šešira kroz kišu, jedva da je prebacila šal preko ramena, više je jurila nego hodala, a njena coiffure [17] sva raščupana. Ne, to je istina, gospođo! Prosto se nije moglo govoriti o coiffure".

„Kakav prijatan surprise[18]!" kažem i uzmem sebi slobodu da nju, koja me uopšte ne vidi, uhvatim za rukav, jer sve to nije slutilo na dobro... „Kuda tako brzo, draga moja?" Tad me opazi, pogleda me i reče bez daha: „Vi ste to... ostajte mi zdravo! Sve je svršeno. Skočiću u Travu!"

„Sačuvaj bože!" kažem, a osećam kako bledim. „Nije to mesto za vas, draga moja! Šta se dogodilo?" I držim je čvrsto toliko koliko mi to dopušta poštovanje. „Šta se dogodilo?" reče ona i zadrhta. „Bacili su se na srebrne kašike. To se desilo. A Žan leži sa crvenim vetrom i ne može da mi pomogne! A ne bi mi mogao pomoći čak i da je na nogama. Kradu moje kašike, moje srebrne kašike. Vunderlih, to se desilo, i ja ću da skočim u Travu!"

„Držim, dakle, našu prijateljicu i govorim joj ono što se u takoj prilici govori. „Hrabrosti", kažem joj, „draga moja!" i „Sve će biti dobro!" i „Govorićemo s ljudima, preklinjem vas dođite k sebi, pođimo!" Povedem je uz brdo kući. Gore u trpezariji nađosmo vojnike, oko dvadeset ljudi, kako ih je gospođa ostavila. Petljali su oko velikog sanduka sa srebrnim posuđem.

„S kojim bih od vas mogao da govorim, gospodo moja?" upitah ljubazno. A oni počeše da se smeju: „Sa svima nama, oče!" Tada se izdvoji jedan između njih, visok kao drvo, sa crnim, namazanim brkovima i velikim crvenim rukama, koje su izlazile iz izrojtanih rukava, pa se predstavi. „Lenoir", reče i pozdravi levom, jer je u desnoj držao svežanj od pet-šest srebrnih kašika. „Lenoar, seržan. Šta želi gospodin?" — „Gospodine oficiru!" kažem i ciljam na point d'honneur[19]. „Da li odgovara vašem vojnom činu da se bavite ovakvim

poslovima? Grad se nije borio protiv cara..." — „Šta hoćete?" odgovori. „To je rat! Ljudima treba takvo posuđe".

„Trebalo bi da imate obzira", prekidoh ga, jer mi pade na um zgodna misao. „Ova dama", rekoh, jer šta sve čovek ne kaže u sličnim prilikama, „gospodarica kuće, nije Nemica, ona je skoro vaša zemljakinja..." — „Šta, Francuskinja?" ponovi on. I šta mislite da je dodao taj dugački nebojša? „Dakle emigrantkinja!" reče. „Pa to je onda neprijateljica filozofije!"

Bio sam paf, no uzdržah se od smeha. „Vi ste", kažem „kao što vidim pametan čovek, ponavljam da mi ne izgleda dostojno vas da se bavite takvim stvarima!" Ćutao je jedan trenutak; zatim iznenada pocrvene, baci natrag u sanduk svojih šest kašika i reče: „Ali ko vam kaže da sam nameravao da ma šta drugo učinim s ovim stvarima no da ih malo posmatram?! Zgodne stvarčice, he! Ako bi ovaj ili onaj od ljudi poneo po komad za uspomenu..."

Ipak su poneli dosta uspomena uprkos mog pozivanja na ljudsku ili božju pravednost... Ali, oni nisu ni znali za drugog boga, sem za onog užasnog malog čoveka..."

GLAVA PETA

„Da li ste ga videli, gospodine pastore?"

Iznova promeniše tanjire. Pojavi se ogromna cigljanocrvena, pohovana šunka, sušena na dimu i kuvana u smeđem nakiselom šarlotensosu; uz to tolika količina povrća da su se svi mogli zasititi iz jedne činije. Lebreht Kreger preuze tranširanje. Dignuvši ležerno laktove, s dugim kažiprstom pruženim tačno po poleđini noža, sekao je pažljivo sočne kriške. Servirano je i remek-delo konzulke Budenbrok „Ruski lonac", mešavina konzerviranog voća, koja je imala rezak i spirituozan ukus.

Ne, pastor Vunderlih, na žalost, Bonapartu nije nikada video. No stari Budenbrok kao i Ž. Ž. Hofštede videli su ga izbliza, prvi u Parizu, neposredno pred pohod na Rusiju, prilikom parade u Tiljerijama, drugi u Dancigu.

„Bože moj, nije izgledalo nimalo prijatno", reče on, podigavši obrve i mećući u usta zalogaj šunke, crvenog kupusa i krompira.

Uostalom, izgleda da se veselo provodio u Dancigu. Tada se

pričao jedan vic... On se celog dana kockao s Nemcima, i to ne baš bezazleno, uveče je pak igrao sa svojim generalima. „N'est pas Rapp, reče i uze punu šaku zlatnika sa stola, „les Allemands aiment beaucoup ces petits Napoleons?" — „Oui, sire, plus que le Grand[20]!" odgovori Rap.

U opštem, glasnom veselju — Hofštede je anegdotu ispričao ljupko i čak je pomalo imitirao izraz careva lica — reče stari Budenbrok:

„Bez sve šale, uostalom, svaka čast njegovoj ličnoj veličini... kakva priroda!"

Konzul zaklima ozbiljno glavom.

„Ne, ne, mi mlađi ne razumemo više kako se može poštovati čovek koji je ubio vojvodu od Angijana, i u Egiptu smlatio osam stotina zarobljenika".

„Sve je to možda preterano i netačno", reče pastor Vunderlih. „Možda je vojvoda bio lakomislen i buntovan gospodin, a što se tiče zarobljenika, oni su bili možda pogubljeni na osnovu promišljene i nužne presude jednog korektnog ratnog suda". I poče govoriti o knjizi, objavljenoj pre nekoliko godina, delu jednog carevog sekretara, koju je pročitao i koja zaslužuje punu pažnju...

„Ne mari", ostajao je konzul pri svome i čistio sveću koja je gorela u svećnjaku pred njim. „Ne shvatam, ne shvatam divljenje za tog nečoveka! Kao hrišćanin, kao čovek s religioznim osećanjem ne nalazim u svome srcu mesta za takve zanose".

Njegovo je lice dobilo tih i sanjalački izraz, čak je nakrivio glavu malo u stranu — a otac i pastor Vunderlih izgledali su kao da se jedan drugom tiho smeškaju.

„Da, da, smešio se Johan Budenbrok. „Ali mali napoleoni nisu bili rđavi, je li?" I dodade: „Moj sin se više zanosi Luj Filipom".

,,Zanosi?"_ ponovi Ž. Ž. Hofštede malo podsmešljivo. „Čudna kombinacija! Filip Egalite i zanos!"

,,A meni se čini da bismo imali mnogo štošta da naučimo od julske monarhije..." govorio je konzul ozbiljno i vatreno. „Prijateljski i srdačni stav francuske ustavnosti prema novim praktičnim idealima i interesima vremena... nešto je što zaslužuje zahvalnost".

„Praktični ideali... no da..." Stari Budenbrok se za vreme pauze koju je odredio svojim ustima igrao zlatnom tabakerom. „Praktični ideali... ne, ja nisam za to!" To ga je ljutilo pa je počeo govoriti

dijalektom. „Tad će da niču iz zemlje samo zanatske škole, i tehničke škole, i trgovačke škole, dok gimnazija i klasično obrazovanje postaju najedanput gluposti, i ceo svet ne misli ni na šta drugo doli na rudnike... industriju... i zaradu... lepo li mi je sve to, vrlo lepo! Ali, s druge strane, malo glupavo, potraje li duže. Nisam ništa rekao, Žane, ali ne znam zašto me vređa... julska monarija je dobra stvar..."

Senator Langhals, kao i Gretjens i Kepen, bili su na strani konzula. Dabome da treba odati najveće poštovanje francuskoj vladi i za slične napore u Nemačkoj... Od jela je postao još crveniji, čulo se kako diše, dok je lice pastora Vunderliha bilo i dalje bledo, fino i budno, mada je sa zadovoljstvom ispijao jednu čašu za drugom.

Sveće su polako, polako izgarale i s vremena na vreme, kad bi na promaji zaplamsale, osetio bi se duž stola fini miris voska.

Sedelo se na teškim stolicama s visokim naslonima, jela se teškim srebrnim priborom teška dobra jela, pila se teška dobra vina i govorilo ono što se mislilo. Uskoro poče razgovor o poslovima, koji se i nehotice sve više i više vodio u dijalektu, u onome prijatnom i nezgrapnom načinu izražavanja, koji kao da sadrži i trgovačku jezgrovitost i nemarnost bogatih, i u kome se ovde-onde preterivalo s dobroćudnom samoironijom.

Dame nisu dugo pratile razgovor. Među njima je glavnu reč vodila gospođa Kreger: objašnjavala je kako se na najukusniji način mogu spravljati šarani u crnom vinu... „Kad ih isečete na dobre komade, draga moja, tad ih metnete u šerpenju s lukom, karanfilom i dvopekom, i stavite na vatru s nešto šećera i kašikom butera... Ali nemojte nikako prati, za ime božje, isprali biste svu krv..."

Stari Kreger je pričao najprijatnije viceve. Njegov sin, konzul Just, koji je sedeo pored doktora Grabova pri dnu stola, blizu dece, počeo je zajedljiv razgovor s gospođicom Jungman. Ona je sklapala smeđe oči i po svome običaju držala uspravno nož i viljušku. Pri tom se lako njihala ovamo-onamo. Čak su i Everdikovi postali glasni i živi. Stara konzulka pronađe novu maznu reč za svog muža: „Dobro moje jagnješce" i od velike srdačnosti zatrese kapicom. Razgovor se usredsredio na jedan predmet kad je Žan Žak Hofštede počeo da govori o svojoj omiljenoj temi, o putu po Italiji. Putovao je pre petnaest godina s jednim bogatim rođakom iz Hamburga. Pričao je o Veneciji, Rimu i Vezuvu, govorio o vili Borgeze, gde je pokojni Gete napisao

jedan deo svoga Fausta, zanosio se renesansom, studencima koji su osvežavali, lepo izvedenim alejama gde se može tako prijatno šetati. Tu neko pomenu veliku, podivljalu baštu koju su Budenbrokovi imali odmah iza gradske kapije...

,,Da, boga mi!" reče stari. „Sekiram se još uvek što se u svoje vreme nisam mogao odlučiti da je malo bolje doteram! Nedavno sam onuda prošao — ta prašuma prava je sramota! Što bi to bilo imanje, kad bi se trava negovala, kad bi se drveće obrezalo u obliku kugle ili kocke...

Konzul je vatreno protestovao:

„Za boga miloga, oče! Leti volim da odem tamo u šikaru; sve bi se pokvarilo kad bi se lepa slobodna priroda tako jadno obrezala".

„Ali ako je slobodna priroda moja svojina, nemam li, do vraga, pravo da je udesim po avome ukusu?"

„Ah, oče, kad tamo legnem na travu pod bujnim džbunjem, pre bih rekao da pripadam prirodi, nego da imam prava na nju..."

„Kristijane, ne jedi suviše!" viknu iznenada stari Budenbrok. „Tildi to ne škodi... ona ti guta kao sedam izgladnelih..."

I zaista, bilo je pravo čudo kako je jelo to tiho i mršavo dete sa dugim staračkim licem. Na pitanje da li hoće još supe ona se protegla i smerno odgovorila: „Da, molim!" Uzela je dva puta po dva najveća komada ribe i šunke i uz to veliku količinu povrća. Pažljivo i kratkovido nagnuta nad tanjirom pojela je sve, bez žurbe, tiho i velikim zalogajima. Na reči starog domaćina odgovorila je otežući, ljubazno, začuđeno i naivno: „Bože, striče?" I nastavila da jede nepokolebivo i ne brinući se za to da li joj prija i da li joj se podsmevaju, sa instinktom siromašnih rođaka koji jedu za bogatom, besplatnom trpezom, smeškala se neosetljivo i punila svoj tanjir dobrim jelima, strpljiva, istrajna, gladna i mršava.

GLAVA ŠESTA

U dve orgomne kristalne činije uneše trakozvani pleten-puding, smesu makarona, malina, biskvita i krema od jaja, sve to poredano u slojeve. Na dnu stola poče goreti: deca su dobila svoju omiljenu poslasticu: zapaljeni plump-puding.

„Tomo, sine, budi tako dobar", reče Johan Budenbrok i izvadi iz

džepa od pantalona veliki svežanj ključeva. „U drugom podrumu desno, druga polica, iza crnog bordo-a, uzmi dve flaše". I Toma, koji se razumevao u tim nalozima, otrča i vrati se sa zaprašenim opletenim flašama. Ali tek što je iz tog neuglednog omota potekla u male desertne čaše zlatnožuta, kao grožđe slatka, stara malvasija, pastor Vunderlih ustade s čašom u ruoi. Razgovor umuknu, a on poče da nazdravlja toplim rečima. Glave malo nagnute u stranu, s finim i veselim osmehom na belom licu, praveći slobodnom rukom male, ljupke pokrete, govorio je na prijatan kozerski način, kojim je voleo da govori i sa predikaonice... „Hajde, vrli prijatelji, da zajedno ispraznimo čašu dobre kapljice u zdravlje selidbe našeg vrlo poštovanog domaćina u njegov novi, tako divan dom — u zdravlje porodice Budenbrok, njenih prisutnih i odsutnih članova... vivat, živeli!"

„Odsutni članovi?" pomisli konzul dok se klanjao čašama koje su se dizale prema njemu. „Misli li samo na one u Frankfurtu i možda na Dišane u Hamburgu, ili ima stari Vunderlih neke zadnje misli...?" Ustade da se kucne s ocem kome je srdačno pogledao u oči.

Tada se podiže sa stolice senzal Gretjens, što je trajalo dosta dugo, ali kad je ustao, nazdravio je svojim kreštavim glasom firmi Johan Budenbrok i njenom budućem procvatu i napretku na čast grada.

A Johan Budenbrok se zahvali svima prijateljskim rečima, prvo kao starešina porodice, drugo kao stariji šef trgovačke firme — i posla Tomu po treću flašu malvasije, jer mu se pokazao netačan račun da će dve biti dosta.

Govorio je i Lebreht Kreger. Dozvolio je sebi da sedi, jer je to ostavljalo još zgodniji utisak; ljubazno je gestikulirao glavom i rukama dok je izgovarao zdravicu u čast obe domaćice, gospođe Antoanete i gospođe konzulke.

Kad je završio i kad je pleten-puding bio skoro pojeden a malvasija bila pri kraju, uz sveopšte „ah" diže se polako, nakašljavajući se, g. Žan Žak Hofštede... a u dnu stola deca zapljeskaše od radosti.

„Eto, excusez[21]... moram i ja..." reče i lako dodirnu šiljati nos, a iz džepa kaputa izvadi svežanj hartije... U dvorani nasta duboko ćutanje.

List koji je držao u rukama bio je sav išaran. A na spoljnoj strani bio je oval od crvenog cveća i zlatno iscifran. Ž. Ž. Hofštede je čitao:

„Prilikom prijateljskog učešća s porodicom Budenbrok na veseloj

svečanosti useljenja u novostečenu kuću. Oktobar 1835".

Tad se promeni i poče svojim već nešto drhtavim glasom:

Poštovani! nek ne fale
Čak ni skromne pesme moje,
Da bi nov dom opevale,
Vama nebo dalo što je.

Stihovi su posvećeni
Tebi, sedi prijatelju,
Dostojanstvenoj ti ženi
Braku, deci i veselju.

Ovde se sad kod vas žene
Trud i krasost bogodana,
Venus Anadiomene
S vrednom rukom od Vulkana.

U budućnost nek s' prenese
Samo života nam radost,
Svaki dan nek nam donese
Duši uvek novu blagost.

Radostan sam, bog me čuje,
Budućnost vam biće sreća,
Tu želju da opetuje
Pogled moj vam, gle, obeća.

Divne l' kuće, o sretnici!
Al' nek se ne zaboravi
Onaj što vam u izbici
Ove retke sam napravi!

Poklonio se, a tada je zaorilo jednodušno, oduševljeno odobravanje.

„Šarmantno, Hofštede!" uzviknu stari Budenbrok. „U tvoje zdravlje! Bilo je zaista divno!"

A kad se konzulka s pesnikom kucnula, njen nežni ten prelio se

naročito finim crvenilom, jer je dobro zapazila kako se pesnik prema njoj učtivo naklonio kad je rekao „Venus Anadiomene"...

GLAVA SEDMA

Opšta veselost je dostigla vrhunac i gospodin Kepen je jasno osetio potrebu da otkopča nekoliko dugmadi svog prsluka, ali na žalost to se nije smelo, jer ni stara gospoda nisu sebi dozvoljavala tako nešto. Lebreht Kreger je sedeo na svom mestu isto onako uspravno kao i na početku obeda, pastor Vunderlih je i sada bio beo i gibak, stari Budenbrok se, istina, malo zavalio, ali je i dalje sačuvao najfinije ponašanje, samo se kod Justa Kregera videlo da je malo pijan.

Kuda se deo doktor Grabov? Konzulka ustade i ode sasvim neprimetno. Mesta gde su sedeli gospođica Jungman, doktor Grabov i Kristijan bila su prazna, a iz trema sa stubovima čulo se kao neko prigušeno jaukanje. Za devojkom koja je servirala buter, sir i voće, napusti i ona ubrzo trpezariju — i odista, tamo u polutami, na okrugloj tapeciranoj klupi koja je okružavala srednji stub, sedeo je, ležao ili čučao mali Kristijan i tiho ječao — da čoveku srce prsne.

„Ah, bože, gospođo!" reče Ida, koja je s doktorom stajala kraj njega, „Kristijanu, momčiću, vrlo je rđavo..."

„Zlo mi je mama, vraški mi je zlo!" cvilio je Kristijan, dok su njegove okrugle, duboko usađene oči nemirno kolutale iza velikog nosa. „Vraški" je rekao samo zato što je bio i suviše očajan. Ali konzulka reče:

„Ako upotrebljavamo takve reči, bog će nas kazniti još većim zlom!"

Doktor Grabov mu je pipao puls, a njegovo dobro lice izgledalo je još duže i blaže.

„Mali je pretrpao stomak... ništa naročito, — gospođo konzulko!" tešio je. I tad nastavi svojim laganim, pedantnim poslovnim tonom: „Najbolje bi bilo da ga odnesemo u krevet... malo dečjeg praška... možda šolju teja od kamilice, da se oznoji... strogu dijetu — gospođo konzulko. Kako rekoh, strogu dijetu! Malo golubijeg mesa, malo zemičke..."

„Neću golubijeg mesa!" dreknu Kristijan izvan sebe. „Nikad više

neću jesti. Meni je zlo, meni je vraški zlo!" Izgledalo je kao da mu ovaj jaki izraz donosi olakšanje, s takvim ga je žarom izgovarao.

Doktor Grabov smeškao se za sebe blagim i skoro setnim osmehom. Oh, ješće već mladić. Živeće kao i ceo svet. On će kao i njegovi očevi, rođaci i poznanici sedeći provoditi svoje dane i u međuvremenu će četiri puta jesti takva birana, teška i dobra jela... Slava bogu! On, Fridrih Grabov, neće biti taj koji će izvršiti prevrat životnih navika svih tih poštenih, imućnih i bezbrižnih trgovačkih porodica. Doći će kad ga pozovu, preporučiti strogu dijetu za dan, dva — malo golubijeg mesa, kriščicu zemičke... da, da — i uveravaće ih mirne savesti da to ovog puta nije ništa opasno. Otkad pamti, držao je u svojoj ruci ruku mnogog vrednog građanina, koji je pojeo svoj poslednji sušeni but, svog poslednjeg filovanog ćurana i predao dušu bogu bilo iznenada i začuđeno na svojoj kancelarijskoj stolici, ili posle nešto muka u svom solidnom starom krevetu. To se tad nazivalo: kaplja, paraliza, iznenadna i nepredvidljiva smrt... Da, da, on, Fridrih Grabov, mogao bi im nabrojati sve one mnoge slučajeve kad „nije bilo ništa opasno", kada ga nisu možda ni zvali, kad se možda posle ručka, kad bi se vratili u kontoar, pojavljivala mala, čudnovata nesvestica... No, slava bogu! On, Fridrih Grahov, nije bio taj koji je prezirao filovanog ćurana. Pohovana šunka sa šarlotensosom bila je danas izvrsna. Bogami, i posle, kad se već teško disalo, pleten-puding, makarone i maline, pena od jaja, da, da... „Stroga dijeta, kao što rekoh, — gospođo konzulko! Malo golubijeg mesa, malo zemičke..."

GLAVA OSMA

U trpezariji se svet dizao od stola.

„Prijatno, mesdames et messieurs[22], blagosloven obed! Tamo preko čeka pušače cigara, a sve nas po gutljaj kafe i, ako madam bude darežljiva, liker... Bilijari pozadi, razume se, stoje svakome na raspoloženju. Ti ćeš, Žane, odvesti gospodu u zadnji deo kuće, gospođo Kepen, čast mi je..."

Ćaskajući zadovoljno i izmenjujući u najboljem raspoloženju želje u pogledu blagoslovljenoga obeda, vratiše se natrag u sobu sa pejsažima kroz velika krilna vrata. Konzul nije odmah prešao nego je

prvo okupio oko sebe gospodu raspoloženu za igranje bilijara.

„Vi se ne biste, oče, usudili da odigrate koju partiju?"

Ne, Lebreht Kreger ostade s damama, ali bi Just mogao da ode. S konzulom ostadoše senator Langhals, Kepen, Gretjens i doktor Grabov, dok je Žan Žak Hofštede rekao da će doći kasnije. „Docnije, docnije! Johan Budenbrok, sviraće u flautu, moram to da čujem... Au revoir, messieurs[23]..."

Šestorica gospode, prolazeći kroz trem sa stubovima, čuli su kako iz sobe sa pejsažima odjekuju zvuci flaute. Konzulka je pratila na harmoinijumu. Bila je to mala, vedra, ljupka melodija koja se širila nežno kroz prostrane sobe. Konzul je prisluškivao dok se moglo šta čuti. Da je mogao, on bi rado ostao u sobi sa pejsažima, da sedeći u naslonjači izlije sa tim zvucima svoje snove i osećanja, ali dužnost domaćina...

„Donesi nekoliko šolja kafe i cigare u bilijarskru sobu", reče služavci koja prođe hodnikom.

„Da Lino, kafe, razumeš, kafe!" ponovi gospodin Kepen glasom koji je dolazio iz punog stomaka i pokuša da uštine devojku za crvenu mišicu. Kepen je izgovarao ,,k" sasvim iz dna grla, kao da već srče kafu.

„Uveren sam da je to videla gospođa Kepen kroz staklena vrata", primeti konzul Kreger.

Senator Langhals upita: „Dakle, na gornjem spratu stanuješ, Budenbrok?"

Desno su vodile stepenice na drugi sprat, gde su se nalazile spavaće sobe konzula i njegove porodice, ali i s leve strane hodnika nalazio se čitav red odeljenja. Gospoda su pušeći silazila širokim stepenicama sa belo lakiranom, izrezbanom drvenom ogradom. Na platformi konzul je malo zastao.

„Na međuspratu ima još tri sobe", objasni on, „soba za doručak, spavaća soba mojih roditelja i malo upotrebljavano odeljenje koje gleda u vrt; uz njih se prostire kao koridor uzani hodnik... Ali napred! — Da, vidite li, dvorištem prolaze transportna kola, prelaze preko celog imanja do Bekergrube".

Široko dvorište dole bilo je popločano velikim četvrtastim kamenim pločama. Blizu kapije kao i na drugom kraju nalazio se kontoar, a kujna iz koje je još uvek izbijao nakiseli miris šarlotensosa, bila je levo

od stepenica kojima se silazilo u podrum. Preko puta stepenica, na priličnoj visini, izbijale su iz zida neobične, masivne ali čisto lakirane drvene prostorije: devojačke sobe u koje se moglo doći odozdo iz dvorišta uspravnim stepenicama. Uz te stepenice stajalo je nekoliko neobično starih ormana i jedan sanduk u rezbarijama.

Kroz visoka staklena vrata ulazilo se preko nekoliko niskih stepenica u dvorište u kome se levo nalazila mala perionica. Odatle se videla lepo uređena bašta, sada jesenje siva i vlažna, čije su leje slamaricama bile zaštićene od mraza. Baštu je u dnu zatvarao „portal" — rokoko-fasada baštenske kuće. Iz dvorišta udariše gospoda levo putem koji je vodio preko drugog dvorišta ka zadnjoj zgradi. Vlažne stepenice su silazile u zasvođen podrum sa zemljanim podom. Taj podrum je služio kao hambar. S tavanice je visio debeo konopac s čekrkom kojim su se dizali džakovi brašna. Desno su se nalazile čisto održavane stepenice koje su vodile na prvi sprat. Sam konzul je svojim gostima otvorio bela vrata sobe za bilijar.

Gospodin Kepan se iznuren spusti na jednu od uspravnih stolica koje su stajale duž zidova prostrane gole sobe, strogog izgleda.

„Prvi put je vidim!" reče tresući sitne kapi kiše sa svoga kaputa. „Đavo me odneo, ako to nije pravo putovanje kroz vašu kuću, Budenbrok!"

Kao i u sobi sa pejsažima i tu je gorela vatra u peći iza mesingane rešetke. Kroz tri visoka i uska prozora videli su se vlažno crveni krovovi, siva dvorišta i zabati...

„Partiju karambola, gospodine senatore?" upita konzul uzimajući štapove sa postolja. Tad pođe okolo i zatvori rupe na oba biilijara. „Ko će s nama da igra? Gretjense? Doktore? All right[24]. Gretjense i Juste, uzmite drugi... Kepene, moraš s nama igrati"!

Trgovac vinom ustade. Usta su mu bila puna dima od cigare. Stajao je, osluškujući vetar koji je snažno zviždao između kuća, šibao okna kišom i urlao u dimnjaku.

„Prokletstvo!" reče i izdunu dim. „Misliš li, Budenbrok, da „Vulenvever" može da uđe u pristanište? Ah, što je gadno vreme..."

Vesti sa ušća Trave nisu bile najpovoljnije; i konzul Kreger je to potvrdio mažući kredom vrh svoga štapa. Bure na svim obalama. Bog zna da li je bilo mnogo gore dvadeset četvrte godine kada je u Petragradu bila ona velika poplava... Uto stiže i kafa.

Ljudi se poslužiše, srknuše gutljaj i počeše igru. No tad se poče govoriti o carinskoj uniji... konzul Budenbrok je bio oduševljeni pristalica carinske unije!

„Kakvo veliko delo, gospodo moja!" reče posle jednog uspelog udarca i okrenu se živo ka drugom bilijaru za kojim je pala prva reč o tom. „Trebalo bi da joj prvom prilikom pristupimo..."

Ali gospodin Kepen nije bio tog mišljenja, ne, on se skoro zapeni od opozicionog besa.

„A naša samostalnost? A naša nezavisnost?" upita uvređeno i nasloni se borbeno na štap. „Kako je s tim? Da li će Hamburg pristati da pomaže taj pruski pronalazak? Da li ćemo dopustiti da i nas progutaju, je li Budenbrok? Ne, bože nas sačuvaj i sakloni! Šta će nam carinska unija? Zar nam sad nije dobro?..."

„Da, tebi s crvenim vinom, Kepene, i onda još sa ruskim proizvodima, o tome ne kažem ništa. Ali se sem toga ništa ne uvozi. A što se tiče izvoza, no da, šaljemo nešto žita u Holandiju i Englesku, dabome. Ah, na žalost, nije sve dobro. Pre su se ovde, bogami, pravili i drugi poslovi... Ali sa carinskom unijom otvoriće nam se Meklenburg i Šlezvig-Holštajn. Ne možete ni zamisliti kako će nam sjajno posao ići..."

„Ali, molim vas, Budenbrok", poče Gretjens naginjući se jako preko bilijara i pažljivo nišaneći. Pokretao je štap i levo i desno držeći ga naslonjenog na svoju koščatu ruku, „ta carinska unija... ja to ne razumem. Zar nije naš sistem tako jednostavan i praktičan? Carinjenje tovara na osnovu građanske zakletve..."

Konzul je morao priznati: „Da, lepa stara ustanova".

„Ne, zbilja, gospodine konzule... kad vi smatrate da je nešto „lepo"? Senator Langhals je negodovao malo: „Ja nisam trgovac... ali ako ću da budem pošten — ne, to sa zakletvom je nered, pomalo postaje nered! Ona je postala puka formalnost preko koje se prilično olako prelazi... a država ostaje praznih šaka. Pričaju se stvari koje su ipak nezgodne. Ubeđen sam da bi pristupanje senata u carinsku uniju..."

„Onda će doći do konflikta!" Gospodin Kepen lupi besno štapom po podu. Izgovorio je „konflikt" i napustio svaku opreznost pri izgovaranju. „Do konflikta, razumem se ja u to. Svaka čast, gospodine senatore, ali vama se ne može pomoći, bože sačuvaj!" I poče vatreno govoriti o

komisijama, o dobiti države i građanskoj zakletvi po slobodnim gradovima...

Srećom, dođe Žan Žak Hofštede. On uđe ruku pod ruku s pastorom Vunderlihom: dva mirna i vedra starija gospodina iz bezbrižnijeg vremena.

„Dragi moji prijatelji", otpoče, „imam nešto za vas, jednu šalu, nešto veselo, nekoliko stihova na francuski način... Pazite!"

Udobno se namesti na stolici prema igračima koji su se podbočili na štapove i naslonili na bilijarske stolove, pa izvuče listić iz džepa, stavi na šiljati nos dugi kažiprst na kome je bio prsten sa pečatom i pročita s veselim i naivnim epskim naglašavanjem:

„Gospa Pompadur u zlatu i svili
I maršal od Saske zajedno su bili,
Pa u gradu slavnom gde no
Sena teče Sedoše u kočiju od zlata sjajniju.
Ugleda ih Frelon i sa smehoni reče:
— Vidim kraljev mač i kraljevu kaniju!"

Gospodin Kepen je za trenutak zastao, oklevajući iznenađen, ali tad ostavi konflikt i dobrobit države i pridruži se smehu od koga je odjekivala sala. Pastor Vunderlih stajao je kraj prozora i sudeći po treskanju njegovih leđa cerio se tiho za sebe. Još neko vreme ostadoše zajedno u bilijarskoj sobi, jer je Hofštede spremio još viceva slične vrste. Gospodin Kepen je otkopčao ceo prsluk i bio je najbolje raspoložen. Ovde se osećao bolje no u trpezariji za stolom. Pri svakom udarcu zbijao je šale na donje-nemačkom, a s vremena na vreme bi srećan recitovao:

„Gospođa Pompadur u zlatu i svili..."

Stihovi su začudo lepo zvučali kad ih je izgovarao svojim zvučnim basom...

GLAVA DEVETA

Bilo je prilično kasno, oko devet časova, kad je društvo, koje se još jednom sakupilo u sobi sa pejsažima, otpočelo da se razilazi gotovo istovremeno. Svi su poljubili konzulki ruku, a ona se odmah posle toga

uputila u svoju sobu da pogleda bolesnog Kristijana. Nadzor nad devojkama prilikom sklanjanja posuđa prenela je na gospođicu Jungman. Gospođa Antoaneta se povukla na međusprat. Konzul je ispratio goste niza stepenice preko trema sve do pred kapiju.

Oštar vetar gonio je kišu ukoso i stari Kregerovi, uvijeni u debele krznene ogrtače, dobauljaše brzo do svojih kočija koje su već dugo čekale. Nemirno je svetlila žuta svetlost petroleumskih lampi koje su gorele pred kućom, prikačene o motke, a dalje su visile obešene o debele lance zategnute preko ulice. Tu i tamo nizale su se kuće s ispustima na ulicu koja se strmo spuštala ka Travi. Pored nekih kuća nalazile su se klupe. Vlažna trava nicala je između stare kaldrme. Tamo preko ležala je Marijina crkva sva uvijena u senke, mrak i kišu.

„Merci [25]", reče Lebreht Kreger i stište ruku konzulu koji je stajao kraj kola. „Merci, Žane, bilo je divno!" Tad puknu bič i kola pođoše uz treskanje. Pastor Vunderlih i senzal Gretjens zahvališe se i pođoše svojim putem. Gospodin Kepen u kaputu sa petostrukom pelerinom, sa širokim sivim cilindrom na glavi i sa svojom delebom ženom pod ruku, reče svojim najkrupnijim basom:

„Laku noć, Budenbrok! Vrati se, nemoj da nazebeš. Najlepše ti hvala! Jeo sam kao što odavno nisam... Konvenira li ti, dakle, moje crno vino po četiri marke? Još jednom laku noć..."

Kepenovi se spustiše s konzulom Kregerom i njegovom porodicom ka reci, dok su senator Langhals, doktor Grabov i Žan Žak Hofštede pošli suprotnim pravcem...

Zagnjurivši ruke u džepove svetlih pantalona, stajao je nekoliko koraka od kapije konzul Budenbrok drhteći, i pomalo slušao korake koji su odjekivali u praznim, vlažnim i umorno osvetljenim ulicama. Zatim se okrenu i pogleda sivu zabatastu fasadu kuće. Njegove oči se zadržaše na poslovici koja je bila urezana nad ulazom starinskim slovima: „Dominus providebit [26]". Oborivši malo glavu uđe i brižljivo zatvori vrata koja su nezgrapno škripela. Tad škljocnu bravom spoljnih vrata i uputi se preko trema koji je odjekivao. Upita kuvaricu koja je silazila niz stepenice zvečeći poslužavnikom punim čaša.

„Gde je gospodin, Trina?"

„U trpezariji, gospodine konzule..." Njeno lice pocrvene koliko i njene ruke, jer je bila sa sela i lako se zbunjivala.

On se pope uza stepenice i već u mračnoj sali sa stubovima

njegova ruka se maši unutrašnjeg džepa u kome je zašuštala hartija. Tad uđe u trpezariju u čijem su uglu goreli još ostaci sveća na kandelabru i osvetljavali raspremljani sto. Nakiseli miris šarlotensosa ostajao je uporno u vazduhu. Tamo kraj prozora, s rukama na leđima, ničim ne uznemiren, hodao je gore-dole Johan Budenbrok.

GLAVA DESETA

„No, sine Johane, kuda si pošao?" Stari zastade i pruži sinu ruku, belu, malo kratku ali fino izvajanu ruku Budenbrokovih. Njegova krepka pojava, na kojoj se belela samo napuderisana perika i žabo od čipaka, odbijala se mutno i nemirno osvetljena od tamnog crvenila prozorskih zavesa.

„Još nisi umoran? Hodam ovuda i slušam vetar, prokleti vetar! Kapetan Klot brodi iz Rige..."

„O, oče, sve će biti dobro s božjom pomaći!"

„Da li se mogu osloniti na tu pomoć? Pod pretpostavkom da s bogom govoriš na ti..."

Pred tim dobrim raspoloženjem konzulu odlaknu.

„Hm, da pređem na stvar" otpoče, „nisam vam hteo, oče, reći samo laku noć. već i... ali ne smete da se naljutite, je li tako? Nisam hteo da vas tim pismom — stiglo je danas popodne — gnjavim... kod tako vesele večere..."

„Gospodin Gothold, — voila[27]!" Stari se pravio kao da je sasvim miran i pred plavičastom zapečaćenom hartijom koju je uzeo u ruke. „Gospodinu Johanu Budenbroku sen [28] lično... Tvoj gospodin polubrat, Žane, čovek je dobrog vladanja! Jesam li ja uopšte odgovorio na njegovo drugo pismo? Pa ipak mi piše treće..." Dok je njegovo ružičasto lice sve više i više tamnilo, otkide jednim prstom pečat, brzo razvi tanku hartiju, povi se ukoso da bi je svećnjak osvetlio i lupi dlanom energično po njoj. Izgledalo je čak kao da i u tom rukopisu leži otpadništvo i buntovništvo, jer dok su sitni redovi Budenbrokovih brzali lako i koso preko hartije, ova su slova bila visoka, uspravna i naglo zadebljana; mnoge su reči bile podvučene brzim, izvijenim potezom pera.

Konzul se povukao malo ustranu do zida gde su stajale stolice. No

pošto ne sede, jer je i njegov otac stajao, uhvati samo nervoznim pokretom jedan od visokih naslona. Posmatrao je oca koji je nakrivivši glavu u stranu čitao namrštenih obrva, pokrećući brzo usne...

„Oče!

Zaista se bez razloga nadam da će vaš smisao za pravednost biti dovoljno velik da shvatite razočarenje koje sam osetio kada je moje drugo, tako hitno pismo, koje se odnosilo na dobro poznatu stvar, ostalo bez odgovora. Do ruku mi je došao samo otpis (neću da govorim kakve vrste) na moje prvo pismo. Moram vam reći da je način na koji vi produbljujete svojom upornošću jaz koji, žali-bože, postoji između nas, pravi greh. Pred božjim ćete sudom teško za to odgovarati. Dovoljno je žalosno da ste se već godinama tako svirepo i potpuno udaljili od mene otkada sam se, pošavši za svojim srcem, iako protiv vaše volje, venčao sa svojom sadašnjom ženom i uvredio vašu bezgraničnu gordost preuzimanjem jedne trgovačke radnje. Način na koji se sada ponašate prema meni nepravedan je dozlaboga. Grdno se varate ako pretpostavljate da ću se zadovoljiti vašim ćutanjem i biti miran. — Cena vaše nedavno kupljene kuće u ulici Meng iznosi sto hiljada maraka; poznato mi je dalje da vaš sin iz drugog braka i ortak Johan stanuje kod vas kao kirajdžija, ali da će posle vaše smrti sam naslediti pored firme i kuću. Sa mojom polusestrom iz Frankfurta i njenim mužem sporazumeli ste se. U to neću da se mešam. Što se tiče mene, vašeg najstarijeg sina, vi idete tako daleko u vašoj nehrišćanskoj mržnji da prosto odbijate da mi date ikakvu naknadu za moj deo kuće. Prešao sam ćutke preko toga što ste mi isplatili prilikom moje ženidbe i smeštaja 100.000 maraka i što ste mi testamentom jednom za uvek zaveštali samo 100.000 maraka. Tada još nisam bio dovoljno upućen u vaše imovinske prilike. Sad ipak vidim jasnije, i kako nemam potrebe da se smatram principijelno isključenim od nasledstva, to polažem pravo u ovom posebnom slučaju na naknadu od 33.335 maraka, tj. na jednu trećinu kupovne cene kuće. Neću da pravim pretpostavke o rđavim i paklenim, uticajima kojima imam da zahvalim za takvo ponašanje koje sam bio primoran da do sada trpim; ali protestujem protiv istih s celim osećanjem pravde jednog hrišćanina i trgovca i uveravam vas poslednji put, da vas, ne odlučite li se na poštovanje mojih pravednih

zahteva, neću odsad moći poštovati ni kao hrišćanina, ni kao oca, ni kao poslovnog čoveka.

Gothold Budenbrok

„Oprosti, ako mi ne čini zadovoljstvo da ti ta jektenija još jedared pročitam. — Voila!" I ljutitim pokretom baci Johan Budenbrok pismo sinu.

Konzul uhvati hartiju kad je zalepršala u visini njegovih kolena. Pratio je zbunjenim i dužnim očima očeve korake. Stari gospodin dohvati dugi štap za gašenje sveća koji je bio prislonjen uz prozor i uputi se, prav i gnevan, pored stola u suprotni ugao ka svećnjaku.

„Assez[29]! kažem. N'en parlons plus[30]! Tačka. U krevet! En avant[31]!". Jedan je plamen za drugim gasnuo pod malim metalnim levkom pričvršćenim za štap. Gorele su samo još dve sveće kad se opet okrenuo sinu koji se jedva raspoznavao u dnu sobe.

„En bien[32], što stojiš? Šta veliš? Pa nešto moraš da kažeš!"

„Šta da kažem, oče? — Ni sam ne znam šta bih ti savetovao!"

„Često se događa da ne znaš šta bi savetovao!" dobaci Johan Budenbrok s ljutitim naglaskom, iako je sam znao da ta primedba ne sadrži puno istine i da mu je sin ortak bio često dorastao u odlučnom iskorišćavanju povoljnih prilika.

„Rđavi i pakleni uticaji", nastavi konzul. „To je prvi red koji sam pročitao. Ne znate, oče, koliko me to muči. I on nam prebacuje nehrišćanska osećanja!"

„Da te nije ovo bedno piskaranje uplašilo?" Johan Budenbrok mu se približi vukući ljutito za sobom štap za gašenje sveća. „Nehrišćanska osećanja! Ha. Moram reći da je bezukusno to pobožno srebroljublje. Čudna ste mi vi družina, vi mladi ljudi! Glava vam je puna hrišćanskih i fantastičnih burgija... i... idealizma! Nas stare nazivate podrugljivcima bez srca a uz to govorite o julskoj monarhiji i praktičnim idealima. Radije ćete sručiti na glavu starom ocu najgrublje budalaštine, negoli se odreći nekoliko hiljada talira. I kao poslovan čovek blagoizvoleva da me prezire! Neka. Ali kao poslovan čovek znam bar što su faux frais, — faux frais [33]" ponovi sa srditim pariškim „r". „Ovaj mi klipan od sina ne bi postao zahvalniji čak i kad bih se ponizio i popustio..."

„Dragi oče, šta da odgovorim na to! Ne bih hteo da ima pravo u onom što priča o uticajima. Kao suvlasnik ja sam zainteresovan i baš zato ne bi trebalo da te savetujern da ostaneš pri svom gledištu, međutim... i ja sam isto tako dabar hrišćanin kao i Gothold, međutim..."

„Međutim! Da, u pravu si, Žane, vere mi, da kažeš to međutim! U čemu je upravo stvar? Tada, kad je goreo za svojom gospođicom Štiving, kad mi je pravio scenu za scenom i kad je uprkos moje stroge zabrane na kraju napravio tu mezaliansu, tad sam mu napisao: Mon tres cher fils[34], oženio si se radnjom, tačka. Neću te lišiti nasledstva i neću praviti spectakle[35], ali mi smo svršili s našim prijateljstvom. Evo ti 100.000 za venčanje, testamentom ću ti zaveštati još 100.000 i time basta, s tobom sam svršio, nećeš dobiti više nijedan šiling. — Na to je ćutao. Šta ga se tiče što smo pravili dobre poslove? I što ćete ti i tvoje sestre dobiti podobru porciju više? Ako smo kupili kuću od vašeg nasledstva..."

„Kad biste razumeli, oče, u kakvoj se nedoumici nalazim! Za volju porodične sloge trebalo bi savetovati da... ali..." Konzul uzdahnu, lako naslonjen na svoju stolicu. Poduiprevši se o štap za gašenje sveća, Johan Budenbrok je pažljivo gledao u nemiran polumrak i proučavao sinovljev izraz lica. Pretposlednja sveća je izgorela do kraja i sama se ugasila; samo je još jedna gorela tamo pozadi. S vremena na vreme pojavila bi se na terasi nasmešena, visoka bela figura. Pojavljivala bi se i opet nestajala.

„Oče — muči me taj odnos sa Gotholdom!" reče konzul tiho.

„Glupost, Žane, nemoj biti sentimentalan! Šta te muči?"

„Oče... danas smo ovde tako veselo sedeli jedan kraj drugog, proslavili smo jedan lep dan, bili smo gordi i srećni, svesni da smo nešto uradili, nešto postigli... podigli našu firmu, našu porodicu na visinu na kojoj joj u izobilju pripada priznanje i ugled... Ali, oče, to ljuto neprijateljstvo s mojim bratom, tvojim najstarijim sinom... ne bih voleo da potajna pukotina razjeda zgradu koju smo podigli s milostivom božjom pomoći... Svaka porodica, oče, mora da je jedinstvena, njeni članovi moraju da se međusobno podupiru, inače će zlo zakucati na vrata..."

„Burgije, Žane! Gluposti! Tvrdoglav je to mladić..."

Nasta pauza, poslednji je plamen tonuo sve niže i niže.

„Šta radiš, Žane?" upita Johan Budenbrok. „Ne vidim te više".

„Računam", reče konzul suho. Sveća planu: videlo se kako je on, stojeći uspravno, hladnim i pažljivim očima kakvim nije gledao tokom celog podneva, čvrsto posmatrao lelujavi plamen — „S jedne strane dajete Gotholdu 33.335 i 15.000 onima u Frankfurtu, svega 48.335. S druge strane: dajete samo 25.000 onima u Frankfurtu, što za firmu znači dobitak od 23.335. Ali to nije sve. Pretpostavimo li da date Gotholdu izvesnu svotu kao naknadu za njegov udeo u kući, time rušimo princip; on nije zauvek isplaćen i može posle vaše smrti zahtevati da nasledi isto koliko sestra i ja, što za firmu znači gubitak od nekoliko stotina hiljada, s kojima ne može da se računa, s kojima ja kao jedini budući sopstvenik ne mogu da računam... Ne, oče!" Zaključi energičnim pokretom ruke i uspravi se još više. „Moram vam savetovati da ne popustite!"

„U redu, dakle! Taćka! N'en parlons plus! En avant! U krevet!"

Poslednji plamen utrnu pod metalnim levkom. Gustim mrakom prođoše zajedno kroz trem sa stubovima, i napolju kod ulaza za drugi sprat stisnuše jedan drugom ruku.

„Laku noć, Žane... Treba biti hrabar! To su obične neprilike... Do viđenja sutra na doručku!"

Konzul se pope stepenicama u svoj stan, a stari, naslanjajući se na ogradu, spusti se na međusprat. Prostrana stara kuća utonu u mrak i ćutanje. Počivali su ponos, nade i strahovanja, a napolju je kiša padala na tihe ulice, i jesenji je vetar zviždao preko zabata i uglova.

DEO DRUGI

GLAVA PRVA

Dve i po godine kasnije granulo je proleće ranije no ikada, već polovinom aprila, a istovremeno se dogodilo nešto zbog čega je stari Johan Budenbrok pevušio od zadovoljstva i zbog čega je njegov sin bio najprijatnije uzbuđen.

Jednog nedeljnog jutra, oko devet sati, sedeo je konzul u sobi u kojoj se doručkuje za velikim smeđim pisaćim stolom. Sto je stajao uz prozor. Zaobljeni poklopac stola bio je otvoren pomoću nekakvog zgodnog mehanizma. Pred konzulom je ležala debela kožna mapa puna hartija; on izvadi iz nje svesku sa tvrdim omotom i pozlatom i nagnut nad njom poče da piše svojim retkim i sitnim, rastegnutim rukopisom. Pisao je marljivo, ne zaustavljajući se čak ni onda kad je guščije pero umakao u tešku metalnu mastionicu...

Oba su prozora bila otvorena i iz bašte, gde je blago sunce osvetljavalo prve pupoljke i gde je nekoliko sitnih ptičjih glasova drsko razgovaralo, strujao je prolećni vazduh pun svežih i nežnih mirisa i s vremena na vreme, tiho i bešumno, lako podizao zavese. Unutra, na stolu za doručak, sunce je zaslepljujući obasjavalo platneni stolnjak na kome su se mestimično nalazile mrvice, i igralo se u malim svetlucavim okretima i skokovima po pozlati šolja koje su imale oblik avana ...

Oba krila vrata koja vode u spavaću sobu bila su otvorena, a iz sobe se čuo glas Johana Budenbroka, koji je sasvim tiho pevušio za sebe staru šaljivu melodiju:

„Dobar muž, valjan muž,
Kuva supu, dete njiše.
Takav mužić ženu voli,
Kao narandža on miriše".

On je sedeo i jednom rukom jednoliko njihao malu kolevku koja se nalazila kraj visokog alkova gospođe konzulke i imala zelene zastore od svile. Konzulka i njen muž nastanili su se zbog posluge za neko

vreme ovde dole, dok je njenom ocu i madam Antoaneti kao soba za spavanje služila treća prostorija mezanina. Madam Antoaneta sa keceljom na prugastoj haljini i čipkanom kapicom na debelim, belim uvojcima sedela je za stolom i bavila se flanelom i platnom.

Konzul Budenbrok jedva da je i pogledao u susednu sobu, toliko je bio zauzet svojim poslom. Lice mu je imalo ozbiljan i od predanosti skoro patnički izgled. Usta su mu bila lako otvorena, bradu je malo opustio, a oči bi mu se s vremena na vreme zamutile. Pisao je:

„Danas, dne 14. aprila 1838. u šest sati ujutru, moja draga žena Elizabeta, rođ. Kreger, srećno je rodila božjom pomoću kćerčicu koja će na sv. krštenju dobiti ime Klara. Da, tako joj je Gospod milostivo pomogao, iako je prema izjavi doktora Grabova porođaj došao nešto ranije, a ni pre toga nije sve bilo najbolje: Betsi je trpela velike bolove. Ah, gde je takav bog, kao što si ti, Gospode Savaote, koji pomažeš u svakoj nevolji i opasnosti i učiš nas da razumemo tvoju volju, da bi te se bojali i živeli po tvojoj želji i tvojim zapovestima. Ah, Gospode, prosvetli nas i vodi sve dok god živimo na zemlji..." — Pero je jurilo po hartiji glatko, žurno, izvodeći tu i tamo po koju trgovačku cifrastu šaru i obraćajući se iz reda u red bogu. Dve strane dalje bilo je napisano:

„Namenio sam svojoj najmlađoj kćeri policu od 150 talira. Vodi je, ah Gospode, tvojim putevima i podari joj čisto srce. da i ona može ući u dvorove večnoga mira. Jer mi dobro znamo kako je teško verovati svom svojom dušom, da je dragi, slatki Isus sav moj, jer naše zemaljsko, malo, slabo srce..." Tri stranice dalje konzul je napisao „amin", ali je pero sa finim šumom klizilo preko još nekoliko stranica, pisalo je o divnom izvoru, koji krepi umornog putnika, o Spasiteljevim svetim ranama sa kojih kaplje krv, o uskom i širokom putu i o divnom veličanstvu božjem. Ne može se poreći da konzul nije posle ove ili one rečenice osetio potrebu da završi, da odloži pero, da ode svojoj ženi ili da pođe u kontoar. Šta? Zar se on tako brzo umara, kad razgovara sa svojim Stvoriteljem i Uzdržiteljem? Kakav greh prema njemu, Gospodu, ako već sad prestane pisati... Ne, ne, kao kaznu za ovakvu grešnu želju citirao je još duže pasuse iz Svetog pisma, molio se bogu za svoje roditelje, svoju ženu, svoju decu i za sebe sama, molio se i za svoga brata Gotholda, — i napokon, posle poslednjeg citata iz Biblije i poslednjeg trostrukog „amin" posuo je ispisanu hartiju zlatnim peskom i odahnuvši zavalio se u naslonjaču.

S nogom preko noge prelistavao je polako svesku. Tu i tamo bi pročitao pribeležene događaje i razmatranja zapisana njegovom rukom, i opet se zahvalno veselio saznanju da ga je božja ruka vidljivo blagoslovila uvek i u svakoj opasnosti. Imao je tako jake boginje, da su svi mislili da će umreti, i bio je spasen. Jedared — bio je još dečak — prisustvovao je pripremama za neku svadbu. Varilo se mnogo piva, (postojao je još stari običaj da se pivo vari kod kuće) i pred vratima je stajao veliki sud za varenje koji se, zakačivši donjom stranom dečaka, srušio s tolikom bukom i tolikom silom, da su susedi istrčali pred vrata i njih šestoro je imalo dosta muke dok su taj sud opet uspravili. Glava dečakova je bila zgnječena i krv mu je snažno curila po celom telu. Odneli su ga u neki dućan, i kad su videli da je u njemu bilo još malo života poslali su ga doktoru i vidaru. Ali ocu je rečeno da se pomiri s božjom voljom, jer je nemoguće da dečak ostane u životu. I eto: Svemogući bog je blagoslovio lekove i pomogao mu da opet potpuno ozdravi! — Kad je konzul u duhu ponovo proživljavao ovaj nesrećni slučaj, uze još jedared pero i napisa iza svog poslednjeg „amin". „Da, Gospode, ja ću te večno slaviti!"

Jedared opet, kad je još kao sasvim mlad čovek bio u Bergenu, bog ga je spasao iz velike opasnosti na vodi. U svesci je stajalo: „Kako smo za vreme plime, u doba kad su se lađe sa severa već bile vratile, morali vrlo mnogo raditi i prelaziti preko ribarskih lađa da bismo došli do našeg mosta, desilo se ovo: Stajao sam na rubu mostića i opirao se nogama o grede, dok sam se leđima naslanjao na ribarsku lađu da mogu bolje privući deregliju. Na moju nesreću slomiše se jelove grede o koje sam se opirao nogama i padoh strmoglavce u vodu. Prvi put izronim, ali nema nikoga tako blizu da bi me mogao prihvatiti; izronim drugi put i vidim da će mi dereglija preći preko glave. U blizini je bilo dosta ljudi koji su rado hteli da me spasu, ali su pre svega morali odgurnuti lađicu i deregliju kako ne bi došle preko mene. No sve njihovo guranje ne bi ništa pomoglo da se u tom trenutku nije samo od sebe otkinulo uže jedne ribarske lađe. Vetar je otera i ja božjom pomoću dobih prostora. Iako sam po treći put izronio samo toliko da mi je kosa izvirila iz vode, ipak je pošlo za rukom jednom od onih čije su se glave videle na deregliji odozgo, i to onome koji je ležao sasvim napred, da me uhvati za kosu. Ja ga zgrabih za ruku. Ali pošto se on sam nije mogao držati, vikao je i urlao tako silno, da su ga

drugi čuli pa brzo uhvatili zla butine i čvrsto stegli te je uspeo da se održi. Premda me je ujedao za ruku, ja sam ga čvrsto držao, tako da mi je i on na kraju krajeva pomogao..." I onda je sledila duga molitva zahvalnica koju je konzul čitao suznih očiju.

„Mogao bih mnogo toga navesti", stajalo je na drugom mestu, „kad bih bio voljan da otkrijem svoje strasti, ali... " Preko toga konzul pređe i poče čitati napreskok po nekoliko redaka iz vremena svoje ženidbe i svog prvog očinstva. Iskreno govoreći, ta veza nije bila sasvim ono što se zove brak iz ljubavi. Otac ga je potapšao po ramenu i upozorio na kćer bogatog Kregera koja bi donela firmi zamašan miraz. On je to oberučke prihvatio i posle obožavao svoju ženu kao drugaricu koju mu je bog poverio...

Ni drugi brak njegova oca nije bio drukčiji...

Dobar muž, valjan muž,
Kuva supu, dete njiše"...

čulo se tiho pevušenje iz spavaće sobe. Šteta, kako je on imao malo smisla za ove stare pribeleške i hartije. Stajao je obema nogama u sadašnjosti i malo se bavio prošlošću porodice, iako je nekada i on debeloj pozlaćenoj svesci dodavao poneku belešku svojim cifrastim rukopisom, i to uglavnom za vreme prvog braka.

Konzul je listao dalje. Došao je do listova koji su bili deblji i grublji nego što je bila hartija koju je sam umetao, do listova koji su već počeli da žute... Iz svega se videlo da je Johan Budenbrok nežno voleo svoju prvu ženu, kćer jednog trgovca iz Bremena, i da mu je ona kratka godina što je proveo sa njom izgledala kao najlepša u njegovom životu. „L'annee la plus heureuse de ma vie [36] bilo je napisano i podvučeno valovitom i kovrčavom linijom, uprkos opasnosti što bi to mogla pročitati i gospođa Antoaneta ...

Ali onda je došao na svet Gothold, i dete je Jozefinu upropastilo... Čudnovate su primedbe o tome bile zapisane na gruboj hartiji. Izgleda da je Johan Budenbrok otvoreno i gorko mrzeo to novo biće već od trenutka kad su njegovi prvi drski pokreti zadavali majci gadne bolove — mrzeo ga je i kad je ono došlo na svet zdravo i živo a Jozefina umrla, zarivši svoju beskrvnu glavu u jastuk — i nikada nije ovome beskrupuloznom uljezu, koji je snažno i bezbrižno rastao, oprostio

ubistvo majke... Konzul to nije mogao razumeti. Ona je umrla, mislio je, ispunjavajući visoku dužnost žene, i ja bih ljubav prema njoj nežno preneo na biće kome je dala život i koje mi je iza sebe ostavila... A on, otac, nikada nije u svome najstarijem sinu video nešto drugo, nego onoga koji mu je razorio sreću. Zatim, kasnije, oženio se Antoanetom Dišan, ćerkom bogate i vrlo ugledne hamburške porodice, i njih su dvoje živeli pazeći se i uvažavajući se međusobno.

Konzul je prelistavao svesku. Čitao je sasvim na kraju sitne događaje iz života svoje dece, o tome kad je Toma imao mrase i Antonija žuticu, i kad je Kristijan preboleo male boginje, čitao je o raznim putovanjima u Pariz, Švajcarsku i Marienbad, kuda je putovao sa ženom, i tako je listajući unatrag došao do požutelih, odrpanih listova sličnih pergamentu, koje je stari Johan Budenbrok, očev otac, ispisao bledosivim mastilom sa mnogo širokih cifrastih šara. Ove su pribeleške počinjale dalekosežnom genealogijom, iz koje se videlo kako je koncem XVI stoleća najstariji poznati Budenbrok živeo u Parhimu a njegov sin postao većnik u Grabau; kako se jedan kasniji Budenbrok, krojač po zanimanju, oženio u Rostoku, „bio dobro stojeći" — što je bilo podvučeno — i imao neobično mnogo dece, žive i mrtve, već kako se kad zbilo... Kako se opet jedan, koji se već zvao Johan, nastanio u Rostoku kao trgovac i najzad, posle izvesnog broja godina, kako je konzulov deda došao ovamo i osnovao žitarsku firmu. O ovome pretku bili su već poznati svi podaci. Tačno je zabeleženo kad je imao velike a kad male boginje, kad je s trećeg sprata pao na sušnicu i ostao živ, premda je bilo mnogo balvana a koje je mogao lupiti, i kad je dobio groznicu u kojoj je buncao. Sve je bilo tačno zabeleženo. I on je svojim pribeleškama dodavao po koji savet za potomke, a od tih saveta najviše se isticala rečenica, brižno ispisana visokim gotskim slovima i uokvirena: „Sine moj, danju radi veselo svoje poslove, ali samo takve koji će nam dopustiti da noću mirno spavamo". Posle je podrobno dokazano da je stara Biblija, štampana u Vitembergu, pripadala njemu i da je prelazila sa oca na najstarijeg sina ...

Konzul Budenbrok privuče sebi kožnu mapu, da bi iz nje izvadio i pročitao po koju hartiju... Bilo je tu prastarih. žutih, iscepanih pisama, koja su brižne majke pisale svojim sinovima zaposlenim u tuđini, na kojima su ovi na kraju dodavali svojom rukom: „Pročitao i primio k

srcu". Bilo je građanskih povelja s grbom i pečatom slobodnog i hanseatskog grada, polisa, čestitki u stihovima i kumovskih pisama. Bilo je dirljivih poslovnih pisama, na primer, kad sin piše ocu i ortaku iz Štokholma ili Amsterdama i poveziuje umirujuću vest o tome kako je pšenica prilično osigurana, sa toplom molbom da mu odmah pozdravi ženu i dete... Tu se nalazio i naročiti konzulov dnevnik o njegovom putovanju u Englesku i Brabant. Na koricama te sveske bili su u bakru urezani Edinburški dvorac i Travni trg. Tu su se, kao žalosni dokumenti, nalazila i Gotholdova pisma ocu, a na kraju, kao veseli završetak, najnovija svečana pesma Žan Žaka Hofštedea ...

Raču se fino, žurno zvonjenje. Gore, na tamnoj, slici, koja je visila iznad stola i predstavljala nekakav starinski trg sa crkvenim tornjem, nalazio se pravi časovnik, koji je sad na svoj način otkucavao deset sati. Konzul zatvori porodičnu mapu i brižno je zaključa u zadnju fijoku stola. Potom ode u sobu za spavanje.

U toj sobi zidovi su bili tapetirani tamnom tkaninom sa velikim cvetovima, istom materijom od koje su bile i zavese na krevetu porodilje. U vazduhu se osećala atmosfera oporavka i mira posle pretrpljenog straha i bolova. Peć je još mlako grejala sobu u kojoj se mešao miris kolonjske vode i lekova. Zastori su bili spušteni i u sobi je vladao polumrak. Oboje starih se nagmulo nad kolevku i posmatralo dete kako spava. A konzulka u elegantnoj čipkastoj spavaćici, sa crvenkastom, besprekorno očešljanom kosom, još malo bleda, ali sa srećnim smeškom, pruži mužu lepu ruku na kojoj je i sada zveckala zlatna narukvica. Pri tome je, po svome običaju, okrenula dlan što je više mogla, kao da hoće da pojača srdačnost pokreta ...

„No, Betsi, kako je?"

„Odlično, odlično, dragi Žane!"

Držeći njenu ruku u svojoj, okrenut prema roditeljima, približi lice detetu, koje je brzo i bez šuma disalo, pa udahnu topli, dobroćudni i dirljivi miris koji je dolazio od maloga. „Bog te blagoslovio!" reče tiho, poljubivši čelo detenceta, čiji je žuti, naborani prstić neobično mnogo ličio na kokošije prste.

„Divno je sisala", primeti madam Antoaneta. „Pogledaj sam, kako je strašno odebljala ..."

„Hoćete li mi verovati da je slična Neti?" Lice Johana Budenbroka danas je samo sijalo od sreće i ponosa. „Vrag me odneo ako nema oči

kao gar ..."

Stara dama se skromno branila. „Ah, kako se već sad može govoriti o sličnosti... Hoćeš li u crkvu, Žane?"

„Pa da, već je deset sati, — krajnje je vreme, čekam decu..."

Već su se čula i deca. Larmala su nesnosno na stepenicama i razabralo se tiho „pst" Klotilde koja ih je umirivala; zatim su deca ušla u sobu. Imala su na sebi krznene kaputiće, jer je u Marijinoj crkvi, naravno, još bila zima; ušla su tiho i oprezno, prvo, zbog male sestre, i drugo, što je bilo potrebno smirila se pre službe božje. Lica su im bila crvena i uzbuđena. Kolike li svečanosti danas! Roda, velika roda sa jakim mišićima donela je sem sestrice još mnogo krasnih stvari: novu školsku torbu sa krznom od morskog psa za Tomu, veliku lutku sa pravom kosom za Antoniju — to je bilo najneobičnije, šarenu knjigu sa slikama za dobru Klotildu, koja je tiho i zahvalno bila zabavljena skoro isključivo šećerlemama, što su takođe stigle, i za Kristijana potpuno marionetsko pozorište sa Sultanom, Smrti i Đavolom ...

Poljubili su majku i dobili dopuštenje da još jedared oprezno pogledaju iza zelenih svilenih zavesa. A onda su zajedno s ocem, koji se ogrnuo pelerinom i uzeo molitvenik u ruke, pošli ćutke i mirnim korakom u crkvu, praćeni prodirućom vikom novog člana porodice, koji se iznenada probudio...

GLAVA DRUGA

Leti, možda u maju ili u junu, Toni Budenbrok je uvek odlazila dedi i baki, i to sa velikom radošću. Oni su živeli pred gradskom kapijom. Bilo je veselo kod njih u slobodnoj prirodi, u luksuzno uređenoj vili sa mnogim sporednim zgradama, stanovima za služinčad, stajama, i ogromnim vrtom, koji je bio i voćnjak i cvetnjak i spuštao se strmo sve do Trave. Kregeri su živeli na velikoj nozi i mada je postojala velika razlika između ovoga blistavog bogatstva i solidnog iako nešto nezgrapnog blagostanja u kući Toninih roditelja, padalo je u oči da je kod dede i bake sve još uvek za dva stepena sjajnine nego kod kuće. I to je imponovalo mladoj gospođici Budenbrok.

Ovde nije bilo ni govora o nekom kućnom ili čak kuhinjskom poslu. Ni u Ulici Meng deda i mama nisu o tome vodili mnogo računa, ali otac i baka su je često opominjali da briše prašinu i navodili joj kao primer

marljivu rođaku Tildu. Feudalne sklonosti materine porodice budile su se kod male gospođice, kad je sa stolice, na kojoj se može njihati, izdavala zapovesti sobarici ili sluzi... Sem ovih, bile su zaposlene u kući stare gospođe i gospodina dve devojke i jedan kočijaš.

Može se govoriti šta se hoće, ali ima u tome nečega prijatnog, kad, budeći se ujutru u velikoj sobi za spavanje, obloženoj svetlom materijom, prvim pokretom ruke dodirnemo teški atlasni jorgan, i fino je kad se za prvi doručak u sobi sa terasom, u koju kroz otvorena staklena vrata ulazi iz bašte jutarnji vazduh, dobije mesto kafe ili čaja šolja čokolade, i to svaki dan čokolada sa debelim komadom vlažnog kolača, što se inače kod kuće dobija samo na rođendan.

Toni je, doduše, morala doručkovati sama, sem nedeljom, jer su deda i baka obično silazili mnogo ranije no što je ona odlazila u školu. Kad bi uz čokoladu pojela svoje kolače, uzela bi u ruke torbu sa knjigama, odskakutala niz terasu i prošla lepo uređenom baštom.

Bila je vrlo ljupka ova mala Toni Budenbrok. Ispod slamnog šešira izbijala joj je bujna plava kosa, koja je s godinama postajala tamnija, spreda prirodno kovrčava, a gornja usna što je malo strčala napred davala je svežem licu sa pepeljasto plavim, živim očima, izraz drskosti, koji je imalo i njeno graciozno malo telo. Stupala je nožicama u čarapama belim kao sneg, njišući se elastičnom sigurnošću. Malu ćerku konzula Budenbroka poznavali su mnogi ljudi i pozdravljali je kad bi kroz baštensku kapiju stupila u aleju kestenova. Piljarica, koja je imala na glavi veliki slamni šešir sa svetlozelenim pantljikama i vozila se sa sela u kolicima kojima je sama upravljala, doviknula bi joj prijateljski: „Brojutro, frajlice!" ili krupni nosač Matizen, koji je prolazio u crnom odelu sa širokim čakširama, belim čarapama i cipelama sa šnalama i iz velikog poštovanja skidao čak i svoj grubi cilindar ...

Tonii bi malo zastala, da sačeka svoju susetku Julkicu Hagenštrem, s kojom je obično zajedno prevaljivala put do škole. To je bilo dete nešto uzdignutih ramena i velikih, sjajnih, crnih očiju. Stanovala je u vili potpuno obrasloj vinovom lozom. Njen otac, gospodin Hagenštrem, čija se familija ne baš davno doselila, oženio sa mladom ženom iz Frankfurta, jednom damom sa neobično bujnom crnom kosom, koja je nosila najveće brilijante u gradu. Inače se zvala Zemlinger. Gospodin Hagenštrem je bio suvlasnik jedne eksportne firme — Štrunk i Hagenštrem — i pokazivao je mnogo revnosti i

ambicije u gradskim poslovima, ali je zbog svoje ženidbe otuđivao od sebe ljude sa strogim tradicijama, Melendorfove, Langhalsove i Budenbrokove. I bez obzira na to, nije bio naročito omiljen, uprkos svoje marljivosti kao član odbora, kolegija, upravnih odbora i sličnog. Izgledalo je da je sebi postavio za cilj da starosedelačkim familijama oponira u svakoj prilici, da njihova mišljenja na lukav način pobija, da svoje mišljenje sprovede i da se svuda pokaže sposobnijim i neophodnijim od njih. Konzul Budenbrok bi o njemu govorio: „Henrih Hagenštrem je nametljiv sa svojim teškoćama... Izgleda da cilja na mene lično; gde god može smeta mi... Danas je bila scena na sednici glavne sirotinjske deputacije, pre nekoliko dana u finansijskcm odeljenju..." A Johan Budenbrok bi na to dodao: „Stari smrdonja!" — Jednom opet sin i otac sedoše za sto besni i deprimirani... Šta se dogodilo? A, ništa... Propala im je jedna velika porudžbina raži za Holandiju; Štrunk & Hagenštrem su im je odneli ispred nosa; lisac je taj Henrih Hagenštrem ...

Ovakve je izjave Toni dosta često slušala, pa nije mogla biti baš najbolje raspoložena prema Julkici Hagenštrem. Izišle su zajedno jer su bile susetke, ali su se većinom svađale.

„Moj otac ima hiljadu talira!" rekla bi Julkica i bila uverena da strahovito laže. „Tvoj možda —?"

Toni bi ćutala od jada i poniženja. Zatim bi sasvim mirno i kao uzgred rekla:

„Čokolada mi je baš dobro prijala... Šta ti, Julkice, doručkuješ?"

„Da, pre nego što zaboravim", rekla bi Julkica, „bi li htela koju .jabuku?" — „Uostalom, ne dam ti nijedne!" — Pri tome bi stisnula usne, a njene crtne oči postale bi vlažne od zadovoljstva.

Ponekad bi s njima zajedno išao u školu i Julkin brat Herman, nešto stariji od njih. Imala je još jednog brata koji se zvao Moric, ali on je bio boleštljiv i učio je kod kuće. Herman je bio plav, a nos mu je bio kao malo prignječen uz gornju usnu. Stalno je mljaskao, jer je disao na usta.

„Glupost", govorio bi, „tata ima mnogo više hiljada talira." Najinteresantnije je bilo to, da za drugi doručak nije nosio u školu hleb, nego meku ovalnu mlečnu zemičku u kojoj je bilo suvog grožđa i podosta kobasice od jezika ili guščijih grudi. Takav mu je bio ukus.

To je bilo nešto novo za Toniku Budenbrok. Mlečna zemička sa

guščijirn grudima, — nije baš loše! I kad bi pogledala u njegovu limenu kutiju, videlo se da bi želela i ona da malo proba. Jednoga jutra rekao je Herman:

„Toni, ja ne mogu ostati bez svoga doručka, ali sutra ću doneti jedno parče više, i to će biti za tebe, ako mi daš za uzvrat nešto."

Sledećeg jutra je Toni čekala u aleji pet minuta, a Julkica nije dolazila. Čekala je još jedan minut, i onda je došao Herman sam. Mahao je kajišem na kome je bila privezana kutija sa doručkom i tiho mljaskao.

„Evo ti", rekao je, „mlečna zemička sa guščijim grudima; nisu ni malo masne, — čisto meso... Šta ćeš mi dati za to?"

„E, pa možda jedan šiling?" upita Toni. Stajali su nasred aleje.

„Šiling", odvrati Herman, proguta pljuvačku i reče:

„Ne, hoću nešto drugo."

„Šta?" upita Toni, a bila je spremna da dade sve moguće za ovu poslasticu ...

„Poljubac!" viknu Herman Hagenštrem, obuhvati je obema rukama i poče da je ljubi ne gledajući gde. Lice joj nije mogao dohvatiti, jer je sa velikim naporom držala glavu zabačenu natrag; torbu s knjigama pritisla je levom rukom na njegove grudi, a desnom ga je tri ili četiri puta svom snagom udarila po licu... On se zateturao, ali u istom momentu pojavila se iza jednog debla sestra Julkica kao kakav crni đavolčić i bacila se na Toniku sikteći od besa, otkrila joj šešir s glave i strahovito je izgrebala po licu. Posle ovoga događaja drugarstvo je zaista prestalo.

Uostalom, Toni sigurno nije mladome Hagenštremu uskratila poljubac zbog stidljivosti. Ona je bila prilično drsko stvorenje i zbog svoje raspuštenosti mnogo je briga zadavala roditeljima, naročito konzulu. Mada je imala inteligentnu glavicu, koja je u školi lako učila sve što se od nje tražilo, vladanje joj je bilo u tolikoj meri nedovoljno, da se najzad i upraviteljica škole, koja se zvala Agata Fermeren, pojavila u Ulici Meng i znojeći se od zbunjenosti, na najučtiviji način saopštila konzulki da je njena mlada kći dobila ozbiljnu opomenu — pošto se, uprkos mnogim dobronamernim savetima, ponovo ponašala nepristojno na ulici.

Zlo nije bilo u tome što je Toni poznavala ceo svet i što je sa svima razgovarala prolazeći gradom, štaviše, konzul je time bio zadovoljan,

jer je to odavalo da mala nije uobražena nego da ima smisla za društvo i ljubavi prema bližnjemu. Verala se zajedno s Tomom po ambarima na Travi između ogromnih količina zobi i pšenice prosutih na tle, brbljala je s radnicima i pisarima koji su u malim, mračnim kontoarima sedeli na goloj zemlji, čak je pomagala kod čekrka kad su se džakovi dizali. Poznavala je kasape, koji su u belim keceljama stupali širokom ulicom, poznavala je mlekarice što su se sa limenim kantama vozile sa sela i katkada i nju povezle deo puta u svojim kolima, poznavala je majstore sa sedim bradama koji su sedeli u malim drvenim kujundžijskim dućanima, ugrađenim u arkade trga; žene, koje su na pijaci prodavale ribe, voće i povrće; sluge koje su po uglovima žvakali duvan... Sve je to dobro i lepo!

Ali zar se može jedan mlad, golobrad čovek, neodređene starosti, koji obično luta širokom ulicom žalosno se smešeći, okriviti zbog toga što mora da na svaki iznenadni uzvik — npr. „ha!" ili „ho!" — reagira tako, da igra na jednoj nozi? A Toni ga je na to naterivala kad god bi ga videla. Isto tako nije lepo da jednu sasvim sitnu ženicu sa velikom glavom, koja je imala običaj da pri svakom vremenu nosi razapet ogroman poderan kišobran, stalno žalosti uzvicima: „gospođa amrelka" ili „pečurka". Ružno je i kad se sa dve ili tri prijateljice dođe pred kućicu Lutkalize koja trguje vunenim lutkama u jednom uskom dućančiću kraj Johanove ulice i ima upadljivo crvene oči, — pa se iz sve snage povuče zvonce i, kad stara iziđe, prijateljski upita da li tu možda stanuju gospodin i gospođa Pljuvačnica, i odmah beži uz veliku viku i larmu... Sve je to činila Toni Budenbrok i to, kako je izgledalo, potpuno mirne savesti, jer ako bi joj iko od ovih koje je mučila zapretio, trebalo je videti kako bi se ona izmakla jedan korak, zabacila svoju lepu glavu sa podignutom gornjom usnom i pola uvređeno, pola rugajući se izustila: „Pih!", kao da je htela reći: „Neka se samo neko usudi da mi šta učini! Ja sam ćerka konzula Budenbroka, ako možda niste znali..."

Hodala je po varoši kao kakva mala kraljica koja ima pravo da bude ljubazna ili svirepa, već kako joj kad padne na pamet.

GLAVA TREĆA

Žan Žak Hofštede je dao u pogledu obojice sinova konzula

Budeobroka nesumnjivo tačan sud.

Toma, koji je već od rođenja bio određen za trgovca i budućeg nosioca firme, i pohađao realno odeljenje stare škole sa gotskim lukovima, okretan i razuman dečak, silno se zabavljao kad bi Kristijan, koji je bio gimnazijalac i ništa manje obdaren od Tome, ali je pokazivao manje ozbiljnosti, sa velikom veštinom imitirao profesore — naročito čestitog gospodina Marcelusa Štengela što je predavao pevanje, crtanje i slične šaljive predmete.

Gospodin Štengel, iz čijeg je džepa na prsluku uvek virilo pola tuceta divno zašiljenih olovki, nosio je riđu periku, svetlosmeđ kaput koji mu je dopirao skoro do gležanja, a visoka tvrda kragna skoro mu je pokrivala slepoočnice. Bio je dosetljiva glava koja je volela filozofsko razlikovanje, kao na primer: „Trebalo je nacrtati liniju, drago dete, a šta si ti napravio? Nacrtao si potez!" Govorio je „linju" mesto „liniju". Ili kakvoj lenštini: „Sediš u četvrtom razredu ne godine, nego godinama!" — Pri tom je izgovarao otprilike „čevrti" mesto „četvrti" i „hodinama" mesto „godinama". Najmilija mu je nastava bila kad bi na času pevanja dao đacima da vežbaju pesmu: „Zelena šuma". Tada je nekoliko učenika moralo izići u hodnik da bi, kad hor zapeva: „Idemo veselo kroz polje i šumu..." poslednju reč tiho i oprezno ponovili kao odjek. Ali kad bi ta dužnost bila poverena Kristijanu Budenbroku, njegovom bratiću Jirgenu Kregeru ili njegovom prijatelju Andreji Gizekeu, sinu starešine požarne čete, oni bi mesto nežnog odjeka bacali niz stepenice sanduk za ugalj — i zato su morali da dolaze češće u četiri sata popodne u stan gospodina Štengela. Tu su se osećali prilično udobno. Gospodin Štengel bi sve zaboravio i naredio svojoj gazdarici da učenicima Budenbroku, Kregeru i Gizekeu da svakom „po" jednu šolju kafe. Posle toga su mlada gospoda mogla otići...

Odlični naučnici, koji su pod prijatnom upravom humanog starog direktora, ljubitelja burmuta, vršili svoju dužnost pod lukovima stare škole — nekadašnjeg manastira — bili su u stvari bezazleni i dobroćudni ljudi i svi su se slagali u tome da se nauka i vedro raspoloženje međusobno ne isključuju i nastojali da vrše svoj posao dobrodušno i sa zadovoljstvom. U srednjim razredima predavao je latinski jedan bivši sveštenik, neki pastor Hirte. Bio je to visok gospodin sa smeđim zaliscima i veselim očima. Najveća mu je radost

u životu bila baš ova podudarnost njegovog imena sa njegovom titulom[37], i nikada mu nije bilo dosta da đaci prevode latinsku reč „pastor". Njegova omiljena fraza bila je „bezgranično ograničen" i nikad se nije moglo objasniti da li je to bila svesna šala. A kad je imao nameru da đake potpuno blefira, umeo je da usne uvuče u usta i da ih onda brzo izbaci, tako da se čuje prasak kao kad izleti zapušač iz flaše šampanjca. Voleo je da dugim koracima hoda po razredu i pojedinim učenicima neobično živo pripoveda ceo njihov budući život, i to sa jedinom svrhom da im malo probudi fantaziju. A onda bi prešao na ozbiljan posao, to jest preslišavao je stihove koje je sam zaista spretno sastavio o pravilima za „genus [38]" — on bi govorio „genüs" — i o mnogim drugim teškim konstrukcijama. Te stihove je pastor Hirte izgovarao sa neizrecivo trijumfalnim naglašavanjem ritma i rime...

Mladičko doba Tome i Kristijana... o tome se ne može ništa značajnije navesti. U to je doba sjalo sunce u kući Budenbrokovih, jer su u kontoarima poslovi išli tako dobro. Katkad je bilo i nevremena, kakva mala nesreća, kao ova:

Gospodin Štut, iz Ulice Glokengizer, krojač, čija je žena kupovala stare haljine i tako dolazila u dodir sa najodličnijim krugovima, gospodin Štut preko čijeg je trbuha, koji mu je u čudnovatoj zaokrugljenosti padao preko čakšira, bila navučena vunena košulja... Gospodin Štut je napravio mladoj gospodi Budenbrokovima dva odela koja su zajedno stajala sedamdeset maraka; ali na želju obadvojice on je pristao lake ruke da u račun metne osamdeset maraka i da njima isplati ostatak. Bio je to mali posao... ne baš sasvim čist, ali nimalo neobičan. No, nesreća je bila u tome što je bilo suđeno da cela stvar izađe na videlo, te je gospodin Štut morao da se pojavi u privatnom konzulovom kontoaru u crnom kaputu preko vunene košulje, a Toma i Kristijan su u njegovom prisustvu bili podvrgnuti strogom preslušavanju. Gospodin Štut, koji je stajao uz konzulovu naslonjaču raširenih nogu i glave nagnute u stranu, u stavu punom poštovanja, održao je prijatan govor sa sadržajem da je to „tako neka stvar" i da će on biti radostan da dobije sedamdeset maraka „pošto je stvar zlo krenula". Konzul je bio ljut. Ali posle ozbiljnog razmišljanja došao je do zaključka da treba sinovima povisiti džeparac, jer pisano je: ne uvedi nas u iskušenje.

Izgledalo je da se više nade može polagati na Tomu Budenbroka,

nego na njegovog brata. Ponašanje mu je bilo ravnomerno i razumno živo; Kristijan je, međutim, izgledao ćudljiv, naginjao je s jedne strane nekakvoj luckastoj komici, a s druge strane mogao je na najneobičniji način da uplaši celu porodicu ...

Sedi se pri ručku, došlo se već do voća i jede se uz prijatan razgovor. Najedared Kristijan vraća na tanjir trešnju koju je već zagrizao, lice mu je bledo i njegove okrugle duboke oči proširile su se preko suviše velikog nosa.

„Nikad više neću jesti nijednu trešnju", veli on.

„Zašto ne, Kristijane ... Kakva je to glupost... Šta ti je?"

„Zamislite, kad bih nehotice progutao ovu veliku košticu, i kad bi mi ona zapela u grlu... i ja ne bih mogao da udahnem vazduha ... skočio bi i grozno se gušio, a i vi biste svi skočili..." I najedared zastenje „oh" pun užasa, uspravi se na stolici i okrene u stranu kao da bi hteo pobeći.

Gospođa konzulka i gospođica Jungman stvarno skoče.

„Gospode bože, — Kristijane, pa ti si je progutao?!" Jer on izgleda sasvim tako kao da se to zaista dogodilo.

„Ne, ne," kaže Kristijan i polako se umiri, „ali kad bih je progutao!"

Konzul, takođe bled od užasa, počinje sad da grdi, a i deda udara indignirano po stolu i ne dozvoljava luđačke šale... Ali Kristajan duže vreme ne jede više trešnje.

GLAVA ČETVRTA

Nije samo zbog staračke slabosti gospođa Antoaneta, otprilike šest godina posle preseljenja porodice u kuću u Ulici Meng, legla jednog hladnog januarskog dana definitivno u visoki krevet pod baldahinom u spavaćoj sobi u mezaninu. Stara dama sve do zadnjeg časa bila je pri snazi i nosila sa pravim dostojanstvom svoje debele sede kovrdže. Zajedno sa mužem i decom posećavala je najvažnije ručkove koji su se davali u gradu, a u društvu koje se sakupljalo kod Budenbrokovih nije nimalo zaostajala u reprezentaciji za svojom elegantnom snahom. Ali jednog dana, sasvim iznenada, osetila je poluneodređeni bol, koji je u početku bio samo nekakav lak crevni katar protiv koga je doktor Grabov prepisao nešto golubijeg mesa i zemičku. Bila je to nekakva srdobolja sa povraćanjem, koja joj je neshvatljivom brzinom oduzela

snagu, te je njena slabost zabrinjavala.

Kad je kasnije doktor Grabov imao sa konzulom kratak ozbiljan razgovor napolju na stepenicama, kad je doveden još jedan lekar, nekakav mali čovek, tmurnog pogleda i crne brade, i kad je počeo s Grabovom da ulazi i izlazi, onda se promenila i fizionomija kuće. Išlo se na prstima, šaptalo se, kola nisu smela prolaziti kroz trem. Izgledalo je kao da se uselilo nešto novo, strano, neobično, neka tajna koju je jedan drugom čitao u očima; uselila se misao o smrti i muklo vladala prostranim sobama.

Uz to su bile pune ruke posla, jer su došli gosti. Posle nedelju dana dođe stari senator Dišan, brat bolesničin, sa svojom ćerkom, a nekoliko dana kasnije dođe iz Hamburga i konzulova sestra sa mužem, bankarom iz Frankfurta. Gospoda i gospođe su stanovali u kući i Ida Jungman je imala pune ruke posla, brinula se za razne spavaće sobe i spravljala dobre doručke sa rakovima i portvinom, dok se u kujini peklo i kuvalo ...

Gore, uz krevet bolesnice, sedeo je Johan Budenbrok sa uzdignutim obrvama i malo obešenom donjom usnom i gledao nemo preda se, držeći u ruci ruku svoje stare žene. Zidni sat je kucao muklo i sa dugim pauzama, a još mnogo isprekidanije disala je bolesnica kratko i površno... Jedna crna sestra bolničarka spremala je za stolom čaj. Trebalo je pokušati da joj se još to dade. S vremena na vreme ulazio bi nečujno koji član porodice i opet iščezavao.

Stari je hteo da se seti kako je pre 46 godina sedeo prvi put uz samrtničku postelju prve žene, i da onaj divlji očaj koji je onda osećao uporedi sa setom punom razmišljanja, koju sad oseća kad posmatra promenjano, bezizrazno, strahovito ravnodušno lice stare žene, koja mu nije nikad donela veliku sreću, ali mu nije zadala ni velike bolove, nego je mudro i odmereno izdržala uz njega mnogo godina i sada isto tako polako odlazi.

Nije mnogo razmišljao, samo se klimajući netremice lako glavom osvrnuo na svoj život i na život uopšte. Sad mu je najedared izgledala tako daleka i čudnovata ova suvišna, bučna gungula, usred koje se nalazio. Ona se neopaženo od njega povukla i sada iz daljine odjekuje u njegovom uhu koje začuđeno osluškuje... Katkad bi poluglasno izustio:

„Čudno! čudno!"

I kad je gospođa Budenbrok poslednji put sasvim kratko i bez borbe uzdahnula, kad su u trpezariji, gde je već bilo izvršeno posvećenje, nosači podigli kovčeg, da bi ga s mukom izneli, raspoloženje mu se nije ništa promenilo, čak nije ni zaplakao, ali je i dalje tiho i začuđeno klimao glavom, a skoro podsmešljivo „čudno" postalo je njegova najmilija reč... Nije bilo sumnje, približavao se kraj i Johana Budenbroka.

Počeo je nemo i odsutno da sedi u porodičnom krugu, i kad bi ponekad uzeo na koleno malu Klaru, da bi joj možda zapevao jednu od svojih starih šaljivih pesama, na primer:

„Gradom se vozi omnibus ..."

ili

„Gle, na zidu zukara ..."

događalo mu se da odjednom začuti i kao da se nešto dugo polusvesno zamislio, klimajući glavom izgovori: „Čudno!" i malu unuku metne na pod okrenuvši se od nje...

Jednog dana reče:

„Žane, — assez?"

I uskoro su u gradu počeli kružiti čisto štampani i sa dva potpisa snabdeveni formulari, u kojima je Johan Budenbrok senior uzimao sebi slobodu da objavi da ga njegova sve veća starost prisiljava da napusti svoju dosadašnju trgovačku delatnost i da usled toga firmu Johan Budenbrok, koju je njegov pokojni otac osnovao 1768., od danas predaje sa celom aktivom i pasivom pod istim imenom svome sinu i dosadašnjem ortaku Johanu Budenbroku kao jedinom sopstveniku, s molbom da se ono poverenje, koje se njemu ukazivalo u tolikoj meri, prenese na njegovog sina ... S poštovanjem — Johan Budenbrok, senior, koji više neće potpisivati ...

A kad je ovo objavljeno, kad stari više nije hteo da prekorači ni prag kontoara, njegova zamišljena apatija povećavala se strahovitom brzinom, te je bila dovoljna i jedna mala proletnja prehlada da ga polovinom marta, nekoliko meseci posle smrti njegove žene, baci u krevet — i onda jedne noći došao je čas, kad je i oko njegovog kreveta porodica stajala a om govorio konzulu:

„Budi srećan, Žane, i uvek courage!" i Tomi: „Pomaži svom ocu!" i

Kristijanu: „Postani nešto čestito!" — posle čega je zaćutao, pogledao sve i sa poslednjim „čudno" okrenuo se zidu ...

Gotholda nije ni spomenuo. Na konzulov poziv da dođe pošto mu je otac na samrti, najstariji sin je odgovorio ćutanjem. Ali sledećeg jutra, vrlo rano, kad još nisu bile razaslane ni posmrtne objave i kad je konzul silazio niz stepenice, da bi u kontoaru svršio najpotrebnije, dogodilo se čudo. Gothold Budenbrok, vlasnik trgovine platna „Štiving i drug" u Širokoj ulici stupao je brzim korakom preko trema. Imao je četrdeset i šest godina, bio je malen i debeljušast i nosio duge pepeljastoplave i prosede zaliske. Bio je kratkih nogu i nosio kao vreća široke pantalone od grube karirane materije. Išao je uza stepenice u susret konzulu, dižući i spuštajući obrve pod obodom sivog šešira.

„Johane", reče visokim, prijatnim glasom, a da bratu nije ni ruku pružio, „kako stoji stvar?"

„Noćas je preminuo!" reče konzul uzbuđeno i uhvati bratovu ruku u kojoj je bio kišobran. „On, najbolji otac!"

Gothold spusti obrve toliko da mu se zatvoriše očni kapci.

Posle kraćeg ćutanja reče odlučno:

„Ništa se nije promenilo sve do kraja, Johane?"

Konzul je odmah povukao ruku, čak se izmakao za jednu stepenicu, a njegove okrugle duboke oči postale su jasne. Rekao je:

„Ništa".

Gothold je obrve opet podigao pod obod šešira i s naporom upravio oči u brata.

„A šta mogu da očekujem od tvoje pravednosti?" reče spustivši glas.

Konzul opet spusti pogled a zatim, ne dižući ga, učini onaj odlučni pokret rukom odozgo na dole i odgovori tiho i odlučno:

„U ovom teškom i odlučnom času pružio sam ti ruku kao brat bratu, a što se tiče poslovnih stvari, tu ti uvek mogu biti na usluzi kao šef uvažene firme, kojoj sam sada jedini sopstvenik. Od mene ne možeš tražiti ništa što bi se protivilo obavezama koje mi nalaže ovaj položaj, druga moja osećanja treba da umuknu".

Gothold je otišao... Međutim, na pratnju, kad je masa rođaka, poznanika, poslovnih prijatelja, deputacija, nosača žita, kontoarista, radnika u ambarima, punila sobe, stepenice i hodnike, kad su se sve

kočije koliko ih je bilo u gradu poredale duž Ulice Meng — na pratnju je došao, čemu se konzul iskreno radovao. Čak je doveo i svoju ženu, rođenu Štiving, i svoje tri već odrasle kćeri: Frideriku i Henrijetu, koje su bile duge i mršave, i najmlađu osamnaestogodišnju Fifi, koja je izgledala suviše malena i debela.

I kad je posle na grobu, u budenbrokovskoj naslednoj grobnici pred gradskim vratima na kraju groblja, pastor Keling od Svete Marije, snažan čovek debele glave i grubog načina izražavanja, hvalio umereni i bogobojazni život pokojnika u suprotnosti sa „pohotnicima, žderonjama i pijanicama" — tako se bio izrazio, na što su neki koji su se sećali diskrecije nedavno umrlog starog Vunderliha vrteli glavama, — kad su svečanosti i formalnosti završene i kad je 70 ili 80 kočija počelo da se vraća u grad, tad je Gothold Budenbrok prišao konzulu da ga prati, jer je hteo da govori s njim u četiri oka. I gle: ovde pored polubrata, na zadnjem sedištu široke i neskladne kočije, sa svojim kratkim nogama jednom preko druge, pokazao se pomirljiv i blag. Rekao je kako sve više i više uviđa, da konzul treba da čini ono što čini i da on ne želi da ima lošu uspomenu na oca. On se odriče svojih zahteva i to tim pre što je odlučio da napusti sve poslove i da se sa svojim nasledstvom i ostalim što mu ostaje povuče u tišinu, jer ga trgovina platnom ne raduje i tako slabo donosi, te se ne bi mogao odlučiti da još više u nju uloži... „Prkošenje ocu nije mu donelo blagoslova!" pomisli konzul pobožno, a i Gothold je verovatno mislio isto.

U Ulici Meng otpratio je brata u sobu za doručkovanje, gde su oba gospodina zajedno pili stari konjak, jer su bili prozebli stojeći u frakovima na proletnjem vazduhu. I pošto je Gothold sa svojom snahom izmenio nekoliko uljudnih i ozbiljnih reči i decu pogladio po glavi, otišao je da se sledećeg „dečjeg dana" pojavi kod Kregerovih u letnjoj kući izvan grada... Već je počeo sa likvidacijom.

GLAVA PETA

Jedno je bolelo konzula, naime što otac nije doživeo uvođenje najmlađeg unuka u posao. A to se imalo dogoditi na Uskrs iste godine.

Toma je imao šesnaest godina kad je prestao ići u školu. U poslednje vreme je naglo izrastao i otkad mu je na konfirmaciji pastor

Keling snažnim izrazima preporučio umerenost, oblačio se sasvim kao odrasla gospoda, što ga je činilo još većim. Oko vrata mu je visio dug zlatan lanac od sata, što mu ga je deda ostavio i na kome je bio pričvršćen medaljon sa porodičnim grbom, onim melanholičnim grbom na kome se videla nepravilno osenčena površina, nekakva močvara sa usamljenom i golom vrbom na obali. Još stariji pečatni prsten sa zelenim kamenom, koji je verovatno već nosio i dobro stojeći krojač u Rastoku, prešao je zajedno sa Biblijom u konzulove ruke.

Toma je bio sve više sličan dedi, kao što je Kristijan sve više ličio na oca, a naročito njegova okrugla i čvrsta brada i fino izrezan ravan nos bili su dedini. Kosu je češljao na stranu i sa dva zavoja delio od uskih i venama upadljivo izukrštanih slepoočnica. Bila je tamnoplava, dok su mu trepavice i obrve, suprotno kosi, bile neobično svetle i bez boje. Jednu obrvu je voleo da malo podiže. Njegovi pokreti, govor kao i smeh, pri kome je pokazivao zube, bili su mirni i razumni. Svome pozivu je pristupao ozbiljno i preduzimljivo...

Bio je neobično svečan dan, kad ga je konzul posle prvog doručka poveo sa sobom u kontoar da bi ga predstavio gospodinu Markusu, prokuristi, gospodinu Hafermanu, blagajniku, kao i ostalom personalu; on je sa svim već odavno bio prijatelj; tad, kad je prvi put sedeo na pokretnoj stolici uz pult i marljivo se bavio udaranjem pečata, uređivanjem i kopiranjem, i kad ga je otac po podne poveo na Travu, da mu pokaže „Lipu", „Hrast", „Lava" i „Kita", Toma je već odavno tu bio kao kod kuće. Ali je sad bio predstavljen kao saradnik ...

Dao se svesrdno na posao i imitirao mirnu i izdržljivu vrednoću oca, koji je radio stisnuvši zube i često zapisivao u svoj dnevnik molitvu u kojoj moli boga za pomoć; trebalo je opet nabaviti znatna sredstva koja su smrću očevom bila izgubljena za „firmu", za taj obožavani pojam. Jedne večeri dosta kasno, u sobi sa terasom, prikazao je konzulki prilično iscrpno prilike u kojima se nalazi firma.

Bilo je jedanaest i po sati, deca i gospođica Jungman spavali su u sobama iz hodnika, jer je drugi sprat sada stajao prazan i upotrebljavao se samo od vremena do vremena za goste. Konzulka je sedela na žutoj sofi pored muža, koji je s cigarom u ustima pregledao kurseve u gradskim novinama. Bila je nagnuta nad nekakvim svilenim vezom i micala lako usnama kad je iglom brojala niz uboda. Pored nje, na šivaćem stočiću ukrašenom zlatnim ornamentima, gorelo je šest

sveća u jednom svećnjaku, a luster je visio neupaljen.

Johan Budenbrok, koji se polako približavao sredini četrdesetih godina, poslednjih je godina vidljivo ostario. Izgledalo je da mu male okrugle oči još dublje leže, da mu je veliki povijeni nos iskočio još više, isto kao i jagodice. Uz to se činilo kao da je neko njegovu pepeljastoplavu kosu, brižno začešljanu na slepoočnicama, dodirnuo nekoliko puta tufnom za pudranje. Konzulka je bila na kraju tridesetih, ali je odlično očuvala svoju ne lepu ali ipak sjajnu pojavu, i njen prigušeno beli ten sa malo sunčanih pega nije ništa izgubio od svoje nežnosti. Njena crvenkasta, umetnicki frizirana kosa bila je osvetlijena svetlošću sveća... Pogledala je svojim sasvim svetloplavim očima malo ustranu i rekla:

„Htela bih da ti predložim temu o kojoj bi trebalo da razmišljaš, dragi Žane: naime, trebalo bi da uzmemo slugu... Došla sam do tog uverenja. Kad samo pomislim na svoje roditelje ..."

Konzul ispusti novine na kolena i dok je vadio cigaru iz usta oči su mu postajale pažljivije, jer se radilo o izdavanju novca.

„Da, moja draga i obožavana Betsi", započe odugovlačeći što više ovaj početak, da bi u glavi mogao srediti svoje prigovore. „Slugu? Posle smrti naših pokojnih roditelja za držali smo u kući tri devojke, ne računajući gospođicu Jungman, pa držim..."

„Ah, Žane, kuća je tako velika da je to strašno. Ja kažem: „Lina, drago dete, u zadnjoj kući već odavno nije brisana prašina!" ali ne mogu ljude pretovarivati poslom, jer već kijaju i kašlju dok ovde sve očiste i urede... Sluga bi bio tako zgodan za porudžbine i slično... Možemo dobiti kakvog valjanog čoveka sa sela koji bi bio s malim zadovoljan... Ali da ne zaboravim, Žane: Lujza Melendorf hoće da otpusti svoga Antona, videla sam ga kako sigurno i divno servira..."

„Moram priznati", reče konzul pomaknuvši se na stolici nezadovoljno nekoliko puta, „da mi je ta misao tuđa. Sad ne idemo ni u kakva društva, niti mi koga pozivamo..."

„Ne, ne. Ali pored svega dolaze nam dosta često ljudi u posete; ja nisam kriva, dragi Žane, premda znaš da se tome od srca radujem. Dolazi kakav tvoj poslovni prijatelj iz inozemstva, ti ga pozoveš na ručak, on nije uzeo sobu u hotelu i prenoći naravno kod nas. Onda opet dolazi kakav misionar koji kod nas ostaje možda i osam dana... Za dve nedelje će nam doći pastor Mateja iz Kanštata... I, da budem

kratka, plate služinčadi su tako male..."

„Ali se gomilaju, Betsi! Plaćamo četiri osobe u kući, a zaboravljaš mnoge ljude koji se nalaze u službi firme!"

„Zar zbilja ne možemo plaćati jednog slugu?" upita konzulka smešeći se i gledajući muža sa glavom nagnutom u stranu. „Samo kad pomislim na personal mojih roditelja..."

„Tvoji roditelji, draga Betsi! Ne, sad moram da te upitam da li si načisto s našim prilikama?"

„Ne, to je tačno. Žane. U tome nemam dovoljnog poznavanja ..."

„E, to ti se lako može pribaviti" reče konzul. Sede uspravno na sofu, prebaci nogu preko noge, povuče dim iz cigare i, zaškiljivši malo, poče sa neobičnom lakoćom da navodi cifre...

„Ukratko: Pokojni otac je pre udaje moje sestre imao okruglo 900.000 maraka ne računajući, razume se, posed i vrednost firme. 80.000 je otišlo kao miraz u Frankfurt i 100.000 za finansiranje Gotholda: ostaje 720.000. Onda smo kupili ovu kuću koja je, i pored onoga što smo dobili za malu kuću u ulici Alf, sa popravkama i drugim, stajala punih 100.000: ostaje 620.000. U Frankfurt smo poslali kao naknadu 25.000: ostaje 595.000 i tako bi stajala stvar u vreme očeve smrti, da svi ovi troškovi nisu tokom godine popravljeni sa 200.000 maraka zarade. Ukupni imetak iznosio je dakle 795.000. Posle je opet 100.000 isplaćeno Gotholdu i još 267.000 u Frankfurt, pa ako još odbijem nekoliko hiljada maraka manjih legata koje su prema očevom testamentu otišle Bolnici svetog duha i Blagajni trgovačkih udovica, ostaje 420.000, s tvojim mirazom 100.000 više. Ne uzevši u obzir manje promene imetka, to je otprilike naše stanje u okruglim sumama. Mi nismo tako strašno bogati, draga moja Betsi, a pri svemu tome moramo još imati na umu da je posao postao doduše manji, ali da su troškovi oko preduzeća ostali isti, jer oblik posla nije dozvolio smanjivanje troškova... Jesi li me mogla pratiti?"

Konzulka je malo oklevala pa klimnula glavom, držeći vezivo u krilu. „Jesam dobro, dragi moj Žane", reče iako nije sve shvatila i uopšte nije razumela zašto bi ih ove velike sume sprečavale da uzmu jednog slugu.

Konzul povuče dim iz cigare, pusti ga iz usta zabacivši glavu i nastavi:

„Ti držiš da možemo očekivati neku znatniju svotu kad bog bude

pozvao tvoje drage roditelje, to je tačno. Ali... s tim ne smemo suviše neoprezno računati. Znam da je tvoj otac imao mučne gubitke i to, kako je poznato, zbog Justa. Just je vanredno ljubazan čovek, ali eto, on nije jak kao poslovan čovek, a imao je i nezasluženu nesreću. Pretrpeo je vrlo nezgodne gubitke sa mnogim mušterijama. Posledica oslabljenog poslovnog kapitala bio je skup novac do koga je dolazio transakcijama sa bankarima, a i tvoj otac morao je nekoliko puta da mu priskoči u pomoć sa znatnim sumama, da se ne bi dogodila kakva nesreća. Slične se stvari mogu ponoviti, a bojim se da će se ponoviti, jer — oprosti, draga Betsi, što iskreno govorim — izvesno veselo i lako shvatanje života tako prijatno deluje kod tvoga oca koji se više ne bavi nikakvim poslovima, ali tvome bratu kao poslovnom čoveku nanosi mnogo štete... Razumeš me... on nije mnogo oprezan, je li tako? malo je brzoplet i još uz to... Uostalom, tvoji roditelji — a to me iskreno raduje, — neće ničega da se odreknu, oni vode gospodski život... kao što odgovara njihovim prilikama..."

Konzulka se popustljivo smeškala, znala je za predrasudu svoga muža prema otmenim sklonostima njene porodice.

„Dosta", nastavi on i metnu ostatak cigare u pepeljaru, „što se mene tiče, ja se najviše uzdam u to da će mi Gospod sačuvati radnu sposobnost, da bih njegovom milostivom pomoću mogao kapital firme da podignem na staru visinu... Nadam se, Betsi, da sad imaš jasniji pogled?"

„Kako da ne, Žane, kako da ne!" požuri konzulka s odgovorom, jer je za ovo veče napustila misao o sluzi. „Nego, da idemo na spavanje, već je suviše dockan ..."

Ali posle nekoliko dana, kad je konzul došao na ručak iz kontoara dobro raspoložen, stvoren je zaključak da Antona preuzmu od Melendorfovih.

GLAVA ŠESTA

„Toniku ćemo dati u pansion, i to kod gospođice Vajhbrot", rekao je konzul Budenbrok tako odlučno, da je pri tome i ostalo.

Naime, kako smo već nagovestili, sa Tonikom i Kristijanom bili su manje zadovoljni nego sa Tomom koji se talentovano uživeo u poslove, i Klarom, koja je rasla kao iz vode, i sirotom Klotildom, čiji je

apetit svakoga morao da veseli. Što se tiče Kristijana, još je najmanje brige zadavalo to što je skoro svako poslepodne morao da ide kod gospodina Štengela na šolju kafe, — mada je i to konzulki bilo već previše, te je jednog dana ljubaznim pisamcetom pozvala gospodina učitelja na mali razgovor u Ulicu Meng. Gospodin Štengel se pojavio u nedeljnoj periki, sa svojom najvišom tvrdom kragnom, a prsluk mu je bio načičkan olovkama zašiljenim kao koplje. Sedeo je s konzulkom u sobi s pejsažima, a Kristijan je iz trpezarije krišom prisluškivao razgovor. Odlični vaspitač je izlagao svoja gledišta rečito, iako malo zbunjeno, govorio je o važnoj razlici između „linije" i „poteza", spomenuo je lepu zelenu šumu i sanduk za ugalj, a inače je za vreme cele ove posete stalno upotrebljavao izraz „usled toga", jer mu je izgledalo da taj izraz najbolje odgovara ovoj otmenoj okolini. Jedno četvrt sata potom pojavio se konzul, oterao Kristijana i izrazio gospodinu Štengelu svoje živo žaljenje zbog toga što mu njegov sin zadaje toliko neprijatnosti... „Bože sačuvaj, gospodine konzule, molim najodanije! Učenik Budenbrok je bistra glava, krepak dečko. I usled toga... Samo malo nestašan, ako smem reći, hm... i usled toga..." Konzul ga je uljudno proveo kroz kuću i gospodin Štengel se oprostio... Sve to nije bilo ono najgore.

Najgore je bilo to, što se saznalo za sledeće: učenik Kristijan Budenbrok dobio je dozvolu da jedne večeri ode sa jednim dobrim prijateljem u gradsko pozorište, gde se davao Šilerov „Viljem Tel". Ulogu Telovog dečaka Valtera: igrala je jedna mlada dama, neka gospođica Majer de la Granž, s kojom je stvar stojala ovako. Ona je, naime, odgovaralo to ulozi ili ne, uvek na pozornici nosila jedan broš sa brilijantima koji su bili zaista pravi, jer, kako je opšte poznato, to je bio poklon mladog konzula Petra Delmana, sina pokojnog krupnog trgovca drvetom Delmana iz Prve Kitove ulice, ispred gradske kapije „Holsten". Konzul Petar je spadao u onu vrstu gospode koju su u gradu zvali bećarima — kao na primer i Just Kreger — to jest koji su bili malo raskalašni. Bio je oženjen i imao je čak i ćerčicu, ali je već duže vremena bio u zavadi sa ženom i živeo bećarski. Otac — čije je poslove, da tako kažemo, on vodio — ostavio mu je prilično znatno imanje, ali se govorilo da je već načeo i kapital. Obično je bio u „klubu" ili u gradskom podrumu, gde bi doručkovao. Svakog jutra oko četiri sata mogao si ga videti negde na ulici, a preduzimao je i česta

poslovna putovanja u Hamburg. Ali u prvom redu bio je ljubitelj pozorišta, nije propuštao nijednu predstavu i bio je lično zainteresovan za personal koji je glumio. Gospođica Majer de la Granž bila je poslednja mlada umetnica koju je prošle godine odlikovao brilijantima ...

A sad da pređemo na stvar. Mlada dama kao Valter Tel — i u toj je ulozi nosila svoj brilijantski broš — izgledala je divno i igrala je tako dirljivo, da su učeniku Budenbroku zasuzile oči od unutrašnjeg oduševljenja, štaviše učinio je nešto što može biti posledica samo suviše jakih osećanja. On je za vreme jedne pauze kupio u susednoj cvećarnici buket za jednu marku i osam i po šilinga. I sa tim buketom se ovaj četrnaestogodišnji švrća sa velikim nosem i malim, duboko usađenim očima, uputio prema prostoru iza kulisa i, kako ga niko nije zadržavao, susreo se pred vratima garderobe sa gospođicom Majer ge la Granž, koja je razgovarala s konzulom Petrom Delmanom. Kad je konzul video Kristijana gde ide s buketom, umalo nije od smeha udario glavom o zid, ali se novi obožavalac što je mogao bolje poklonio pred Valterom Telom, predao mu cveće, lako klimnuo glavom i rekao jednim tonom koji je od iskrenosti zvučao skoro zabrinuto:

„Gospođice, kako ste lepo odigrali!"

„Gle, gle, Kristijana Budenbroka", viknu konzul Delman. A gospođica Majer de la Granž podiže svoje lepe obrve i upita:

„Sin konzula Budenbroka?" Zatim blagonaklono pomilova po obrazu svoga novog obožavaoca.

To su bile činjenice koje je Petar Delman iste večeri ispričao u klubu, i sve se neverovatnom brzinom rastrubilo po čitavom gradu i došlo čak do ušiju direktora škole, koji je smatrao da o tome treba da razgovara s konzulom Budenbrokom. Kako je konzul shvatio celu stvar? Bio je gotovo izvan sebe i utučen, a ne ljut... Kad je konzulki sve ispričao, sedeo je skoro slomljen u sobi s pejsažima.

„I to je naš sin, tako se on razvija ..."

„Zaboga, Žane, tvoj bi se otac smejao celoj stvari... Ispričaj to u četvrtak mojim roditeljima i moj će se otac kolosalno zabavljati..."

Na to je konzul prasnuo. „Dabome! znam ja da će se on zabavljati, Betsi! Radovaće se što njegova lakoumna krv i njegove bezbožne sklonosti ne žive samo u Justu... bećaru, nego i u jednom od njegovih unuka... trista mu jada, prisiljavaš me da ovako govorim! On posećuje

onu osobu! Svoj džeparac daje za onu loretu —! Razume se da on ne zna, ali se sklonost pokazuje! Sklonost se pokazuje!..."

Da, to je bio težak slučaj, konzul je bio tim više zaprepašćen što se ni Toni, kako smo već rekli, nije najbolje ponašala. Doduše, ona je s godinama prestala nagoniti bledog čoveka da igra i posećivati Lutkalizu, ali je sve drskije zabacivala glavu i sve više naginjala oholosti i taštini, naročito za vreme dok bi provodila leto kod dede i bake.

Jednoga dana ju je konzul zaprepašćen zatekao kako s gospođicom Jungman čita Klaurensovu „Mimili": prelistao je knjižicu, zaćutao i zatvorio je zauvek. Naskoro posle toga izbilo je na videlo da je Toni — Antonija Budenbrok — šetala pred kapijom sasvim sama sa jednim gimnazijalcem, prijateljem njene braće. Videla ih je gospođa Štut, ona ista što je dolazila u dodir s najboljim krugovima, i kad je kupovala neke stare haljine kod Melendorfovih, nagovestila je da eto već i gospođica Budenbrok dolazi u godine kad... a gospođa senatora Melendorfa ispričala je to veselim tonom konzulu. Onda su joj te šetnje zabranili. Ali se posle primetilo da je gospođica Toni iz šupljeg drveta, koje se nalazilo odmah iza gradske kapije i bilo vrlo slabo ispunjeno malterom, uzimala i tamo ostavljala mala pisamca. A ta su pisamca poticala od istog gimnazijalca ili su bila njemu namenjena. Kad se i za to doznalo, smatrali su da petnaestogodišnju Toni treba dati na strogo čuvanje i dali su je u pansion gospođice Vajhbrot na Milenbrinku, br. 7.

GLAVA SEDMA

Tereza Vajhbrot bila je grbava, bila je tako grbava da nije bila viša od stola. Imala je četrdeset jednu godinu, a kako nikada nije posvećivala pažnju svojoj spoljašnosti, oblačila se kao kakva dama od šezdeset do sedamdeset godina. Na njenim jastučastim kovrdžama nad ušima bila je kapica sa zelenim pantljikama koje su padale preko uskih detinjih ramena, a na jednoj crnoj haljinici nikad se nije moglo primetiti nešto što bi se moglo nazvati kićenjem... sem velikog, ovalnog broša sa porculanskom slikom njene majke.

Mala gospođica Vajhbrot imala je pametne i oštre, smeđe oči, lako povijan nos i tanke usne koje je mogla najodlučnije stisnuti... Uopšte,

u celoj njenoj figuri i u svim njenim pokretima videlo se nešto energično, što je bilo doduše smešno, ali je ulivalo poštovanje. Tome je u velikoj meri pridonosio i njen način govora. Govorila je mičući živo i oštro donju vilicu i tresući brzo i ubedljivo glavom, govorila je pravilno i bez dijalektičkih primesa, jasno, određeno, naglašavajući brižno svaki suglasnik. U zvučnom izgovoru vokala čak je preterivala; tako, na primer, nije izgovarala „buterkruke" nego „boterkruke" ili čak „baterkruke", a svoga psa koji je tvrdoglavo kevkao nije zvala „bobi" nego „babi". Kad bi kojoj učenici rekla: „Dete, ne bodi tako glopa!" i pri tome povijenim kažiprstom kucnula dvaput u sto, to je svakako snažno delovalo, a kad bi madmoazel Popine, Francuskinja, pijući kafu, uzela suviše šećera, onda bi gospođica Vajhbrot gledala u tavanicu, jednom rukom micala po stolu kao da svira na klaviru i rekla: „Ja ću uzeti čitavu kotiju za šećer". Govorila je tako da bi madmoazel Popine jako pocrvenela ...

Kao dete — bože moj kako je morala biti sitna kao dete! — sama sebe je zvala „Zezemi" i tu promenu svoga imena je zadržala, pa je čak i dopuštala boljim i marljivijim učenicama, internim i eksternim, da je tako zovu. „Zovi me „Zezemi", dete", rekla je Toniki Budenbrok odmah prvog dana, poljubivši je u čelo, pri čemu se čulo lako „cmok" ... „Volim da me tako zovu". A njena starija sestra, gospođa Ketslzen, zvala se Neli.

Gospođa Ketelzen imala je oko četrdeset i osam godina. Nju je pokojni muž ostavio bez sredstava, te je živela kod sestre u sobici na gornjem spratu i jela za zajedničkim stolom. Oblačila se slično kao i Zezemi, ali je, protivno njoj, bila neobično visoka. Na svojim mršavim člancima nosila je vunene manžetice. Nije bila učiteljica, nije poznavala strogosti, bila je bezbrižne i mirne, vesele ćudi. Kad bi koja pitomica gospođice Vajhbrot bila nestašna, ona bi se tome dobroćudno i od srdačnosti skoro tužno smejala, dok ne bi Zezemi kucnula u sto i odrešito viknula „Neli!", što je zvučalo kao „Nali"; na što bi uplašeno zaćutala.

Gospođa Ketelzen slušala je svoju mlađu sestru, dopuštala je da je ona izgrdi kao dete, a Zezemi je nju od srca prezirala. Tereza Vajhbrot bila je načitana, skoro učena devojka i morala je u ozbiljnim sitnim borbama sačuvati svoju detinju veru, svoju pozitivnu religioznost i uverenje da će za ovaj teški život dobiti nagradu na onome svetu.

Gospođa Ketelzen opet, bila je neuka, nevina i proste ćudi. „Dobra Neli", govorila bi Zezemi. „Bože moj, ona je dete, nikad se nije borila sa sumnjama, nikada nije imala nikakve borbe, ona je srećna..." U tim rečima bilo je isto toliko omalovažavanja koliko i zavisti i to je bila slabost njena karaktera, slabost koja se mogla oprostiti.

U visokom prizemlju kuće crvene kao cigla, koja se nalazila u urednoj bašti, građene kao što se grade kuće u predgrađu, bile su učionice i trpezarija, a na gornjem spratu i na tavanu nalazile su se sobe za spavanje. Nije bilo mnogo pitomaca gospođice Vajhbrot, jer je pansion uzimao samo odraslije devojke, a za eksterne učenice postojala su samo prva tri razreda. Zezemi je strogo pazila na to da joj u kuću dolaze samo kćeri iz nesumnjivo odličnih porodica. Kao što smo već spomenuli, Toniku Budenbrok primila je nežno, štaviše za večeru je priredila „biskup", nekakav crven i sladak punš, koji se pio hladan i koji je majstorski umela da pripravi... „Još malo beskopa?" zapitala je srdačno mašući glavom... i to je zvučalo tako da se niko nije mogao opreti.

Gospođica Vajhrobt sedela je na dva jastučeta na gornjem kraju stola i rukovodila večerom energično i obazrivo; uspravljala je kržljavo telo, budno kucala u sto, vikala „Nali!" i „Babi!" i jednim pogledom ponizila gospođicu Popine, kad je htela da uzme svu piktiju od hladnog telećeg pečenja. Toni je dobila mesto između dve druge pitomice. Između Armgarde fon Šiling, jedne plavokose i krupne posedničke kćeri iz Meklenburga, i Gerde Arnoldzen, koja je bila iz Amsterdama, elegantne i neobične pojave sa teškom, tamnocrvenom kosom, sa skoro sraslim obrvama i belim, lepim i nešto ponositim licem. Prema njoj je sedela i brbljala Francuskinja, koja je izgledala kao crnkinja, sa ogromnim zlatnim minđušama. Na donjem kraju stola sedela je s kiselim smeškom mršava Engleskinja mis Braun, koja je takođe stanovala u kući.

Svi su se brzo sprijateljili pomoću Zezeminog biskupa. Madmoazel Popine pričala je da |je poslednje noći opet mučila mora ... Ah, quelle horreur[39]! Ona bi tada obično vikala: „U pomoć, u pomoć! Lopovi, lopovi!" tako da bi svi poskakali iz kreveta. Dalje se pokazalo da Gerda Arnoldzen ne svira na klaviru, kao ostale, nego na violini i da joj je tata — mama joj već odavno nije bila u životu — obećao da nabavi pravog Stradivarija. Toni nije bila muzikalna kao i većina

Budenbrokovih i svi Kregerovi. Čak nije razlikovala ni crkvene pesme koje su svirali u crkvi sv. Marije. Ah, orgulje u Novoj crkvi u Amsterdamu imale su jedan vox humana, ljudski glas, sa divnim zvukom! Armgarda fon Šiling pričala je o kravama kod kuće.

Ova Armgarda je već od prvog časa napravila najjači utisak na Toniku i to zato što je bila prva plemićka devojčica s kojom je došla u dodir. Kakva sreća zvati se fon Šiling! Roditelji su joj imali najlepšu kuću u gradu, a deda i baka su joj bili otmeni ljudi, ali oni si se zvali sasvim jednostavno „Budenbrok" i „Kreger", a to je bila ogromna šteta.

Unuka otmenog Lebrehta Kregera sagorevala je od divljenja prema Armgardinom plemstvu i katkada krišom razmišljala o tome da bi u stvari njoj mnogo bolje dolikovalo ono divno „fon" — jer Armgarda, bože moj, čak nije ni znala ceniti svoju sreću, hodala je sa svojom debelom pletenicom, dobroćudnim plavim očima i širokim meklenburškim izgovorom, i uopšte nije mislila o svome plemstvu; uopšte — nije bila otmena, nije ni najmanje nastojala da to bude, nije imala nikakvog smisla za otmenost. Ova reč „otmen" neverovatno se učvrstila u Tonikinoj glavici. Tu je reč s divljenjem primenjivala na Gerdu Arnoldzen.

Gerda se držala malo po strani i imala je u sebi nešto strano i neobično; volela je da, i pored Zezeminih prigovora, svoju divnu crvenu kosu češlja dosta upadljivo. Mnoge su smatrale luckastim što ona svira na violini — a treba primetiti da je „Luckasto" bio vrlo oštar izraz osude. Međutim, i u tome se čoveik morao složiti s Tonikom, Gerda je bila otmena devojčica. Za svoje godine potpuno razvijena pojava; njene navike, njene stvari, sve je bilo otmeno: na primer, iz Pariza nabavljeni toaletni predmeti od slonove kosti, koje je Toni naročito cenila, jer je i kod svoje kuće nalazila razne predmete koje su roditelji ili deda i baka doneli iz Pariza i mnogo cenili.

Ove tri mlade devojčice brzo su sklopile prijateljstvo. Bile su u istom razredu i spavale u velikoj spavaonici na gornjem spratu. Kako su zabavni i prijatni bili časovi, kada se u devet uveče išlo na spavanje i svlačeći se ćeretalo — u pola glasa, jer je u susedstvu gospođica Popine počela da sanja o razbojnicima ... Ona je spavala zajedno s malom Evom Evers, jednom Hamburžankom čiji je otac bio učitelj i skupljač umetničkih stvari i nastanio se u Minhenu.

Zavese sa smeđim prugama biile su spuštene, niska crvena,

zaklonjena svetiljka gorela je na stolu, lak miris od ljubičica i svežeg rublja ispunjavao je sobu u kojoj je vladala ugodna, blaga atmosfera umora, bezbrižnosti i sanjarenja.

„Bože moj", reče Armgarda koja je polusvučena sedela na ivici svoga kreveta, „kako doktor Nojman tečno govori! Uđe u razred, sedne za sto i govori o Rasinu..."

„On ima lepo, visoko čelo", priimeti Gerda češljajući kosu pri svetlosti dveju sveća, pred ogledalom koje je bilo između dva prozora.

„Da!" reče brzo Armgarda.

„I ti si o njemu započela samo da bi to mogla čuti. Ti ga, Armgarda, stalno gledaš tim plavim očima, kao da..."

„Voliš li ga?" upita Toni. „Pertla prosto neće da se odreši, molim te, Gerda... dobro je! Voliš li ga, Armgarda? Pa udaj se za njega; dobra je on partija, postaće profesor gimnazije."

„Vi ste zaista gadne. Uopšte ga ne volim. Zacelo se neću udati za učitelja, nego za posednika ..."

„Plemića?" Toni spusti čarapu koju je držala u ruci i zagleda se zamišljeno u Armgardino lice.

„To još ne znam, ali će morati da ima veliko imanje... Ah, kako se tome radujem, deco! Ustajaću u pet sati ujutru i baviću se domaćinstvom..." Povukla je pokrivač na sebe i sanjareći gledala u tavanicu.

„Pred njenim duhovnim okom stoji pet stotina krava", reče Gerda posmatrajući svoju prijateljicu u ogledalu.

Toni još nije bila gotova; skrstivši ruke ispod glave zavalila se u jastuk i takođe gledala zamišljeno u tavanicu.

„Ja ću se, dabome, udati za trgovca", reče. „On mora imati mnogo novaca da bih mogla otmeno da živim; to sam dužna svojoj porodici i firmi", dodade ozbiljno. „Videćete, to ću ja već udesiti."

Gerda je završila uređivanje kose za spavanje i prala široke, bele zube, služeći se pri tome ručnim ogledalom s drškom od slonove kosti.

„Verovatno se ja uopšte neću udavati", reče malo naporno, jer joj je smetao prašak kojim je čistila zube. „Ne vidim zašto bih se morala udati. Nemam nikakve volje za to. Otići ću u Amsterdam, sviraću s tatom duete i posle živeti kod svoje udate sestre ..."

„Šteta!" uzviknu Toni. „Zaista šteta, Gerda! Ti treba ovde da se

udaš, i uvek da ovde ostaneš. Slušaj, ti bi trebalo da se udaš, na primer, za jednog od moje braće ..."

„Za onoga s velikim nosom?" kazala je Gerda držeći ogledalce pred ustima i zevnula, pri čemu joj se ote mali, dubok i nemaran uzdah.

„Iii drugoga, to je sasvim svejedno... Bože, kako bi fino uredili svoj stan. Uredio bi ga Jakob, tapecirer iz Riblje ulice, on ima otmen ukus. Ja bih vam svaki dan dolazila..." Ali u tom se začuo glas gospođice Popine: „Ah! voyons-mesdames[40]! u krevet, s'il vous plait[41]! Večeras se nećete udati."

Nedelje i ferije provodila bi Toni u Ulici Meng ili u polju kod dede i babe. Kakva sreća kad je na Uskrs lepo vreme, pa se po ogromnoj Kregerovoj bašti mogu tražiti jaja i zečevi od marcipana! Kako su divne ferije na moru, kad se stanuje u hotelu, jede table d'hote, kupa i jaši na magarcu! Ponekad, kad su konzulu poslovi dobro išli, preduzimala su se i veća putovanja. Ali od svih ferija najlepši je Božić, kad se na tri mesta dobivaju pokloni: kod kuće, kod dede i babe i kod Zezemi, gde je bilo „biskupa" u izobilju. Ali božične veče je ipak najdivnije kod kuće, jer je konzul mnogo držao do toga da se Sveto veče provede pobožno, sjajno i u dobrom raspoloženju. Svi su sakupljeni u sobi sa pesjažima u najsvečanijem raspoloženju, u tremu sa stubovima guraju se sluge i razni stari i siromašni ljudi, kojima konzul stiska ruke crvene kao krv. Uto bi se napolju zaorilo četvoroglasno pevanje, pevali su dečaci iz hora crkve sv. Marije i svima bi počelo srce da udara, toliko je bilo svečano. A onda, kad je već i kroz zatvorena, visoka, bela dvokrilna vrata počeo da dopire miris jelke, konzulka bi lagano stala da čita iz velike porodične Biblije sa ogromnim slovima onaj deo koji se čita na Božić, a kad bi napolju zamukla još jedna pesma, zapevala bi: „O, Tannenbaum[42]!" idući u svečanoj povorci kroz trem sa stubovima u široku dvoranu sa statuama na tapetima, u kojoj se svetlila jelka okićena belim ljiljanima. Svetla i mirisna dizala se do tavanice, a sto sa poklonima protezao se od prozora do vrata. Napolju, na zamrznutom snegu ulica, svirali su italijanski verglaši i sa trga se čula buka božične pijace. Sem male Klare, i deca su sudelovala na kasnoj večeri u tremu sa stubovima, na kojoj je bilo šarana i napunjenih ćurana u ogromnim količinama.

Ovde treba spomenuti da je Toni Budenbrok tih godina posetila

dva mekleniburška poseda. Nekoliko letnjih nedelja provela je sa prijateljicom Armgardom na posedu gospodina Fon Šilinga. Imanje se nalazilo uz obalu, na drugoj strani zaliva, prema ušću Trave. Drugi put opet, putovala je s kuzinom Tildom tamo gde je gospodin Bernard Budenbrok bio upravitelj imanja. To se dobro zvalo „Ungnade [43]" i nije donosilo ni pare, ali kao mesto za provođenje raspusta nije se moglo prezreti.

Tako su prolazile godine i, sve u svemu, Toni je provela srećnu mladost.

DEO TREĆI

GLAVA PRVA

Malo posle pet časova, jednog junskog popodneva, sedelo se pred „portalom" u bašti i pila kafa. Izneli su napolje stolice i stolove od površno tesanog, čvornovatog i premazanog drveta, jer je vazduh bio isuviše topao i zagušljiv u belo okrečenaj odaji vrtne kućice sa visokim zidnim ogledalom, na čijoj su površini bile naslikane lepršave ptice. U dnu su bila lakirana dvokrilna vrata, koja, pažljivije posmatrana, uopšte nisu bila vrata već su imala samo nacrtane brave.

U polukrugu oko okruglog postavljenog stola, na kome je svetlucalo posuđe, sedeli su konzul, njegova žena, Toni, Toma i Klotilda, dok je Kristijan, nešto po strani, s nesrećnim izrazom lica učio dugi govor Ciceronov protiv Katiline. Konzul je pušio cigaru, zadubljen u novine, a konzulka je spustila svoj svileni vez i smešeći se posmatrala malu Klaru koja je s Idom tražila ljubičice po travnjaku, jer se ponekad mogla naći i pokoja ljubičica. Naslonivši glavu na obe ruke, Toni je čitala Hofmanovu „Serapionovu braću" a Toma ju je golicao vrlo oprezno po zatiljku vlatom trave. Ona se lukavo pravila kao da to uopšte ne primećuje. Klotilda je sedela u katunskoj haljini sa cvatovima, mršava i postarela. Čitala je priču čiji je naslov glasio: „Slep, gluv, nem, pa ipak srećan"; istovremeno je džimrijski skupljala mrvice biskvita sa stolnjaka, zatim bi sa svih pet prstiju zahvatila gomilicu i pažljivo pojela.

Nebo sa nekoliko nepomičnih belih oblaka poče polako da bledi. Bašta sa simetričnim stazama i lejama bila je šarena i čista, osvetljena popodnevnim suncem. Miris rezeda koje su uokružavale leje dopirao je s vremena na vreme do njih.

„No, Tomo", reče konzul dobro raspoložen i izvadi cigaru iz usta. „Ona stvar sa raži o kojoj si mi pričao u vezi s firmom van Henkdom & komp. dobro ide".

„Koliko plaća?" upita Toma zainteresovan i prestade da muči Toniku.

„Šezdeset talira za hiljadu kilograma... Nije loše?"

„Odlično!" Toma je znao da je to vrlo dobar posao.

„Toni, ne sediš comme il faut [44]" primeti konzulka, pri čemu Toni, ne dižući oči s knjige, ukloni jedan lakat sa stola.

„Šta joj to smeta!" reče Toma. „Može ti ona sedeti kako god hoće, uvek se vidi da je Toni Budenbrok. Nema sumnje, ona i Tilda su najlepše u porodici."

Klotilda je bila zaprepašćena. „Bože! Tomo —?" izusti i bilo je prosto neshvatljivo kako je mogla toliko da otegne svaki slog. Toni je trpela ćuteći, nije mu bila dorasla, pa joj ništa ne bi pomoglo, opet bi joj odgovorio i svi bi joj se smejali. Samo je, raširivši nozdrve, snažno udahnula vazduh i podigla ramena. No kad je konzulka počela da govori o balu koji će uskoro davati konzul Hunojs i kad spomenu nešto o lakovanim cipelama, diže Toni i drugi lakat sa stola i pokaza interesovanje za stvar.

„Samo pričate i pričate", reče plačno Kristijan, ,,a ovo je tako strašno teško! Voleo bih da budem trgovac."

„Svakog dana hoćeš da budeš nešto drugo", reče Toma. — Uto, prelazeći dvorište, približavao im se Anton. Na poslužavniku je nosio posetnicu. S očekivanjem su gledali kako im dolazi.

„Grinlih, agent" pročita konzul. „Iz Hamburga. Prijatan ćovek s dobrim preporukama, sin pastora. Imam posla s njim. Radi se, o jednoj stvari. Antone, reci gospodinu da se izvoli potruditi do nas — ako ti nemaš ništa protiv toga, Betsi?"

Držeći štap i šešir u istoj ruci, prolazio je baštom prilično kratkim koracima i s nešto napred ispruženom glavom osrednji čovek, otprilike u trideset drugoj godini. Nosio je zelenožuti vuneni kaput s dugim peševima i sive končane rukavice. Njegovo lice je pod svetloplavom retkom kosom bilo ružičasto i smeškalo se; pored jedne nozdrve nalazila se upadljiva bradavica. Bradu i gornju usnu je brijao, ali je pustio da mu po engleskoj modi izrastu dugi zalisci, koji su bili izrazito zlatnožute boje. — Već je izdaleka pozdravio velikim svetlosivim šeširom.

Poslednjim, vrlo dugim korakom priđe i opisa gornjim delom tela polukrug, pokLonivši se na taj način svima.

„Smetam, narušio sam svetinju porodičnog kruga", govorio je mekim glasom i s finom uzdržljivošću. „Eh, čitate knjige, ćaskate... Moram da molim za oproštenje!"

„Vi ste nam uvek dobro došli, poštovani gospodine Grinlih", reče

konzul koji je kao i njegova oba sina bio ustao i stisnuo ruku gostu. „Radujem se što vas mogu pozdraviti i izvan kontoara, u krugu svoje porodice. Betsi, gospodin Grinlih, moj odlični poslovni prijatelj... moja kćer Antonija... moja nećaka Klotilda... Tomu već poznajete .. .Ovo je moj drugi sin Kristijan, gimnazijalac."

Gospodin Grinlih je na svako ime odgovorio poklonom.

„Kao što rekoh", nastavi, „nemam nameru da budem uljez... Dolazim poslom i kad bih mogao zamoliti gospodina konzula da prošetamo baštom..."

Konzulka odgovori:

„Učinićete nam ljubaznost, ako ne počnete odmah govor s mojim mužem o poslovima, već ako posedite malko u našem društvu. Izvolite sesti!"

„Hiljadu vam puta hvala!" reče gospodin Grinlih uzbuđeno i sede na ivicu stolice koju je doneo Toma. Sedeo je pravo. Šešir i štap je držao na kolenima. rukom pogladi jedan zuluf i nakašlja se lako — to je zvučalo otprilike kao „He-e-hm". Sve je to ostavljalo utisak kao da je hteo reći: „To bi bio uvod. Šta sad?"

Konzulka otpoče razgovor.

„Vi ste rodom iz Hamburga?" upita, povi glavu u stranu i spusti rad u krilo.

„Da, gospođo konzulko", odvrati gospodin Grinlih s novim naklonom. „Stanujem u Hamburgu, samo mnogo putujem, neobično sam zaposlen, moj je posao izvanredno živ... he-e-hm, da, mogu reći."

Konzulka diže obrve i učini ustima kao da kaže s naglaskom punim poštovanja: „Tako?"

„Neumorna delatnost za mene je uslov života", nastavi Grinlih okrenut upola konzulu, nakašlja se opet kad primeti Antonijin pogled, onaj hladni ispitujući pogled kojim mlade devojke mere nepoznatu mladu gospodu, i koji izgleda kao da je uvek spreman da postane prezriv.

„Mi imamo rođake u Hamburgu", primeti Toni tek da nešto rekne.

„Dišani", reče konzul, „porodica moje pokojne majke."

„Oh, savršeno sam upućen!" požuri se da odgovori gospodin Grinlih. „Imam čast da se donekle poznajem s tom gospodom. Sve su to odlični ljudi, ljudi od srca i duha — he-e-hm. Kad bi samo u svim porodicama vladao onaj duh koji vlada u toj porodici, bilo bi bolje na

svetu. Tu čovek nalazi veru u boga, nežnost srca, unutrašnju pobožnost, ukratko — prava hrišćanska osećansja — a to je moj ideal; uz to nalazite kod te gospode plemenite svetske manire, otmenost, sjajnu eleganciju, što je mene lično jednom zauvek zanelo, gospođo konzulko!"

Toni pomisli: Otkud taj poznaje moje roditelje? Govori im ono što oni žele da čuju... Ali konzul reče odobravajući:

„Imati ukusa i za jedno i za drugo najbolje priliči svakom čoveku."

Ni konzulka nije mogla drukčije no da pruži gostu ruku s tihom zvekom narukvice, pri čemu je obrnula dlan na najsrdačniji način.

„Govorite mi iz duše, poštovani gospodine Grinlih!" reče.

Na to se gospodin Grinlih poklani, sede opet uspravno, pređe rukom preko zalisaka i nakašlja se kao da je hteo reći: nastavimo!

Konzulka spomenu u nekoliko reči majske dane iz četrdeset druge, tako strahovite po rodni grad gospodina Grinliha. „Zaista" primeti gospodin Grinlih, „taj je požar teška nesreća, božje iskušenje. Šteta iznosi 135 miliona, da, to je prilično tačno sračunato. Uostalom, što se mene tiče, proviđenje me je u najvećoj meri zadužilo... Nisam ni najmanje oštećen. Požar je besneo uglavnom u parohijama crkve sv. Petra i Nikole... Da, divne li bašte", prekide sam sebe i posluži se uz zahvialjivanje konzulovom cigarom. — „ipak za baštu u gradu suviše je velika! Kakvog sve cveća imate... Oh, bože moj, priznajem svoju slabost za cveće i za prirodu uopšte! One bulke tamo neobično krase..."

Gospodin Grinlih je pohvalio otmeni položaj kuće, pohvalio je ceo grad uopšte, pohvalio konzulovu cigaru i za svakog je imao poneku ljubaznu reč.

„Smem li vas zapitati šta čitate, gospođice Antonija?" upita smeškajući se.

Toni bez nekog naročitog razloga skupi iznenada obrve i odgovori, a da nije ni pogledala gospodina Grinliha:

„Serapionovu braću" od Hofmana."

„Zaista! Taj književnik je napisao odličnih stvari", primeti. „Molim vas, oprostite mi, zaboravio sam ime vašega drugog gospodina sina, gospođo konzulko."

„Kristijan".

„Lepo ime! Volim ako to smem reći" — i gospodin Grinlih se opet

obrati domaćinu — „imena koja sama po sebi pokazuju da je onaj koji ih nosi hrišćanin. U vašoj je porodici, poznato mi je, ime Johan nasledno. Ko ne bi kod tog imena pomislio na najmilijeg učenika gospodnjeg. Ja se, na primer, ako smem sebi da dopustim tu primedbu, kao i većina mojih predaka zovem Bendiks, — to ime treba smatrati kao dijalektično skraćenje za Benedikta. A šta vi čitate, gospodine Budenbrok? Ah, Cicerona! Dela ovoga velikog rimskog govornika su teško štivo. Quousque tandem, Catilina[45]... he-e-hm, da, još nisam sasvim zaboravio latinski!"

Konzul reče:

„Ja sam, nasuprot mome pokojnom ocu. prigovarao uvek tome što teraju mlade ljude da se nepotrebno bave grčkim i latinskim. Imia toliko ozbiljnih i važnih stvari, nužnih da se čovek pripremi za praktičan život..."

„Rekli ste ono što sam mislio, gospodine konzule," požuri se gospodin Grinlih da odgovori, „pre nego što sam se mogao poslužiti vašim rečima! Teško štivo, zaboravih da dodam, štivo koje nije bez prigovora. Ostavimo li ostalo na stranu, sećam se nekoliko upravo sablažnjivih mesta u tim govorima."

Nasta pauza. Toni pomisli: Sad sam ja na redu, jer je pogled gospodina Grinliha počivao na njoj. I zaista, ona dođe na red. Naime, gospodin Grinlih iznenada poskoči malo sa stolice, učini kratak, grčevit, pa ipak elegantan pokret rukom prema konzulki i šapnu uzbuđeno:

„Molim vas, gospođo konzulko, vidite li?" — „Preklinjem vas, gospođice" — prekinu sam sebe i poče govoriti glasno kao da je trebalo da Toni čuje samo to, „ostanite još jedan trenutak u tom položaju... !" — „Jeste li videli", nastavi opet šapatom, „kako sunce igra u kosi vaše gospođice ćerke? Još nisam video lepšu kosu!" reče naglo, ozbiljan od oduševljenja, ne obraćajući se nikome posebno — kao da je govorio bogu ili svom srcu.

Konzulka se nasmeši blagonaklono, a konzul reče: „Ne punite curi glavu slabostima". Toni skupi opet nemo obrve. Nekoliko minuta kasnije ustade gospodin Grinlih.

„Ne, neću više da vas uznemirujem, ne; zaboga, gospođo konzulko, neću da vam još smetam. Došao sam poslovno... Ali ko bi se mogao odupreti... No zove me rad! Ako bih smeo zamoliti

gospodina konzula..."

„Ne treba da vas uveravam", reče konzulka, „koliko će me obradovati ako biste se za vreme svog boravka u našem mestu hteli zadovoljiti da u našoj kući..."

Gospodin Grinlih zaneme za trenutak od zahvalnosti. „Zahvalan sam vam, gospođo konzulko, celom svojom dušom!" reče s izrazom ganutosti. „Ali ne bih smeo da zloupotrebim vašu ljubaznost. Već sam uzeo nekoliko soba u hotelu „Grad Hamburg" "...

„Nekoliko soba" pomisli konzulka, a to je i bilo ono što je prema nameri gospodina Grinhiha trebalo da pomisli.

„U svakom slučaju", zaključi ponudivši mu još jednom srdačno ruku, „nadam se da to nije poslednji put što se vidimo."

Gospodin Grinlih poljubi konzulki ruku, pričeka jedan trenutak da mu i Antonija pruži svoju, ali kako se to ne desi, opisa gornjim delom tela polukrug, napravi veliki korak unazad, pokloni se još jednom, pa zabaciv glavu stavi jednim zamahom sivi šešir i ode s konzulom...

„Prijatan čovek!" ponovi ovaj kad se vrati porodici i ponovo zauze svoje mesto.

„Nalazim da je glup", oslobodi se Toni da kaže čak energično.

„Toni! Bože! Kakvo je to mišljenje!" reče konzulka ljutito. „Tako hrišćanski vaspitan mladić!"

„Tako dobro vaspitan i uz to svetski čovek!" dopuni konzul. „Ne znaš šta govoriš." — Dešavalo se ponekad da roditelji na taj način iz galantnosti promene svoja gledišta, tada su bili sigurni da se potpuno slažu.

Kristijan nabora svoj dugi nos i reče:

„Kako samo uvek važno govori! Ćaskate! A mi uopšte nismo ćaskali. A bulke neobično krase! Ponekad izvodi kao da sam za sebe govori. Smetam, moram moliti za oproštenje... Nikad nisam video lepšu kosu!..." Kristijan je tako dobro imitirao Grinliha da se čak i konzul morao smejati.

„Da, pravi se i suviše važan", ponovo otpoče Toni. „Celo je vreme govorio o sebi! Njegov je posao živ, voli prirodu, voli ta i ta imena, zove se Bendiks... Šta nas se to tiče, htela bih da znam... Sve što kaže rečeno je samo zato da bi se istakao!" viknu besno iznenada. „Tebi je rekao, mama, i tebi tata, samo ono što rado slušate, da bi vam polaskao."

„Ne može mu se to uzeti za zlo. Toni!" reče konzul strogo. „Kad se čovek nađe u nepoznatom društvu, teži da se pokaže sa najbolje strane, meri svoje reči i želi da se dopadne — to je bar jasno..."

„Nalazim da je dobar čovek", reče Klotilda blago i otegnuto, iako je bila jedina ličnost na koju gospodin Grinlih nije obratio m najmanje pažnje. Toma se uzdrža da iznese svoj sud.

„Dosta", zaključi konzul, „on je dobar hrišćanin i sposoban čovek. vredan i fino obrazovan, a ti si Toni velika devojka od osamnaest godina, uskoro ćeš imati devetnaest godina, prema tebi se ponašao tako uljudno i galantno da bi mogla da ukrotiš svoju ćud koja svemu prigovara. Svi smo mi slabi ljudi, ali oprosti, ti si zaista poslednja koja bi mogla da se baci kamenom... Tomo, na posao!"

Toni promrmlja za sebe: „Zlatnožuti zalisci!" i pri tom skupi obrve kao što je to više puta činila.

GLAVA DRUGA

„Bio sam iskreno ožalošćen, gospođice,, što vas nisam zatekao kod kuće", reče gospodin Grinlih nekoliko dana kasnije kada je na uglu Široke ulice i Ulice Meng sreo Toniku, koja se vraćala sa šetnje. „Bio sam slobodan da posetim vašu gospođu mamu, ali vi ste mi bolno nedostajali... Kako sam srećan što sam vas ipak sreo!"

Gospođica Budenbrok zastade, jer je gospođin Grinlih počeo da govori, ali se njene poluzatvorene oči, koje su iznenada postale tamne, nisu dizale sa grudi gospodina Grinliha, a oko njenih usta igrao je podsmešljiv i savršeno nemilosrdan osmeh kojim mlada devojka odbacuje čoveka pošto ga je procenila. Usne joj se pokretoše... šta da odgovori? Ha! mora to biti reč koja će tog Bendiksa Grinliha jednom zauvek da odbaci, uništi... ali to mora biti reč spretna, duhovita, koja pogađa, reč koja će ga zajedljivo raniti, ali koja će mu i imponovati...

„Nije to obostrano", reče s pogledom još uvek prikovanim za grudi gospodina Grinhiha. Pustivši tu otrovnu strelu, ostavi ga da stoji i ode kući zabačene glave i crvena od gordosti zbog svoje sarkastične veštine u govoru. Ali kod kuće doznade da je gospodin Grinlih za iduću nedelju pozvan na teleće pečenje...

I on dođe. Došao je u finom geroku skrojenom po najnovijoj modi u obliku zvona, punom nabora. Davao mu je izgled solidnosti i

ozbiljnosti, — lice mu je bilo ružičasto i nasmešeno, retka kosa bila je pažljivo razdeljena, a zalisci namirisani i očešljani. Jeo je ragu od školjki, supu od razne zeleni, tabinje, teleće pečenje s prženim krompirima i karfiolom, maraskino-puding i vestfalski hieb s rokforom. Za svako je jelo pronašao neku pohvalu. Umeo je to da kaže gustirajući. Digao bi, na primer, desertnu kašičicu, zagledao se u statuu na tapeti i rekao glasno, ali za sebe: „Oprosti mi, bože, ali ne mogu drukčije, pojeo sam s uživanjem veliki komad pudinga, no ovaj je puding i suviše divno ispao, moraću moliti dobru domaćicu da mi da još jedan komadić!" Pri tome bi šaljivo namigivao na konzulku. S konzulom je razgovarao o poslovima i politici, iznosio je ozbiljne i korisne misli, s konzulkom je konverzirao o pozorištu, društvima i toaletama, imao je ljubaznih reči i za Tomu, Kristijana, čak i za sirotu Klotildu, pa i za malu Klaru i gospođicu Jungman... Toni je ćutala. On sa svoje strane nije ništa preduzimao da joj se približi. Samo bi je s vremena na vreme pogledao, glave nagnute u stranu, s očima u kojima se moglo čitati žaljenje ali i hrabrenje.

Kad se te večeri oprostio, gospodin Grinlih je samo učvrstio utisak koji je napravio prilikom svoje prve posete. „Savršeno vaspitan čovek!", reče konzulka. „Pravi hrišćanin i čovek koga treba poštovati!" reče konzul. Kristijan je umeo da još bolje imitira njegove pokrete i njegov način govora, a Toni je skupljenih obrva rekla „laku noć", jer je neodređeno slutila da nije poslednji put videla toga gospodina koji je tako neobično brzo osvojio srca njenih roditelja.

I stvarno, kad se po podne vraćala sa posete iz devojačkog društva, zatekla je gospodina Grinliha kako sedi u sobi s pejsažima i sam konzulki čita „Waverley" Valtera Skota — i to s primernim izgovorom, jer su ga putovanja u službi njegovih živih poslova, kako je sam izvestio, vodila i u Englesku. Toni sede po strani, s drugom knjigom u ruci, a gospodin Grinlih upita mekim glasom: „Zar ne odgovara vašem ukusu, gospođice, to što čitam?" Na to je ona zabačene glave odgovorila nešto zajedljivo, sarkastično, kao na primer: „Ni najmanje!"

Ali nije se dao zbuniti; počeo je da priča o svojim prerano umrlim roditeljima i o svom ocu, propovedniku, pastoru, neobično dobrom hrišćaninu, ali isto tako u velikoj meri i svetskom čoveku... Najzad ipak otputova za Hamburg, a da Toni nije prisustvovala njegovoj

oproštajnoj poseti. „Ido!" obratila se gospođici Jungman. Nju je smatrala za intimnu prijateljicu. „Onaj je čovek otišao?" Ali Ida odgovori: „Videćeš još, dete moje..."

Deset dana docnije dogodi se ova scena u sobi za doručak.

Toni je sišla u devet sati i začudila se što vidi za stolom oca i konzulku. Pošto je dala da je poljube u čelo, sela je na svoje mesto sveža i gladna, s očima crvenim od sna, uzela šećer i buter i poslužila se zelenim sirom koji je bio začinjen travama.

„Fino, oče, što sam te i ja jednom zatekla", reče, držeći u servijett vruće jaje koje je razbila kašičicom za čaj.

„Čekao sam danas našu uspavanicu", reče konzul pušeći cigaru i lupkajući stalno savijenim novinama po stolu. Konzulka je polako gracioznim pokretima dovršavala svoj doručak i onda legla na sofu.

„Tilda već posluje po kuhinji", nastavi konzul značajno, „a i ja bih već takođe počeo da radim, da nismo tvoja mati i ja imali da sa svojom ćerčicom razgovaramo o jednoj važnoj stvari."

S punim ustima hleba i butera, uz izraz radoznalosti i straha, Toni pogleda najpre oca pa onda majku.

„Najpre pojedi, dete moje!" reče konzulka, ali kad Toni uprkos tome ostavi nož i viknu: „Samo recite brzo, molim vas, tata!" otac koji je stalno lupkao savijenim novinama, ponovi: „Samo jedi!"

Dok je Toni bez apetita u potpunoj tišini ispijala kafu, Pojela jaje i zeleni sir sa hlebom, počela se dosećati o čemu se radi. Sa njenog lica nesta jutarnje svežine, poblede lake, odbi med i uskoro izjavi tihim glasom da je gotova...

„Drago moje dete", reče konzul pošto je ćutao još jedan trenutak, „pitanje koje imamo da s tobom raspravimo sadrži ovo pismo". Sad je mesto novinama lupkao po stolu plavičastom kuvertom. „Ukratko: gospodin Bendiks Grinlih, koga svi znamo kao časnog i ljubaznog čoveka, piše mi da je za vreme svog boravka ovde osetio duboku naklonost za našu kćer i formalno moli za njenu ruku. Šta misli naše dobro dete o tome?"

Toni je sedela zavaljena, pognute glave, a njena desna ruka okretala je srebrni prsten za servijete. Iznenada otvori oči koje su postale sasvim tamne i bile pune suza. Ucviljenim glasom reče:

„Šta hoće taj čovek od mene —! Šta sam mu uradila?!" I briznu u plač.

Konzul baci jedan pogled na ženu i zbunjeno posmatraše neko vreme svoju praznu šolju.

„Draga Toni", reče konzulka blago, „čemu ovo uzbuđenje! Možeš biti sigurna, je li, da ti tvoji roditelji žele samo najbolje i da ti ne mogu savetovati da odbaciš društveni položaj koji ti se nudi. Eto, pretpostaviću da još nisi načisto s osećanjima koja gajiš prema gospodinu Grinlihu, ali do toga će doći, uveravam te, do toga će doći vremenom. Tako mlada bića kao ti nikad ne znaju šta u stvari hoće... Mutno im je i u glavi i u srcu... Mora se dati vremena srcu a glava treba da je spremna da prima savete iskusnih ljudi, koji se promišljeno staraju za našu sreću... " „Pa ja ništa ne znam o njemu —" izlete iz Tonike očajno. Ona pritište oči malom batistanom servijetom na kojoj su bile mrlje od jaja. „Znam samo da ima zlatnožute zaliske i žive poslove..." Njena gornja usna drhtala je od plača i ostavljala veoma dirljiv utisak.

Pokretom iznenadne nežnosti primakao je konzul svoju stolicu k njoj i smešeći se milovao je po kosi.

„Mala moja Toni", reče, „šta bi mogla da znaš o njemu? Ti si dete, vidiš li, i ne bi znala ništa više, da je ovde ostao ne četiri već dvadeset četiri nedelje... Ti si mala devojčica koja još ne ume da gleda na svet i koja se zato mora osloniti na oči onih koji joj žele dobro..."

„Ne razumem... ne razumem..." jecala je Toni van sebe i povijala glavu kao mačkica, pod rukom koja ju je milovala. „Dolazi ovde... kaže svakom nešto prijatno... otputuje... i piše da me... ne razumem... kako mu tako što pada na pamet... šta sam mu učinila?!...!"

Konzul se opet nasmeši. „Već si to jednom rekla, Toni, i to baš pokazuje tvoju detinju smetenost. Moja ćerčica ne sme nipošto da pomisli da ću ja da je prisiljavam ili mučim... O svemu tome se može mirno promisliti, mora se mirno promisliti, jer je to ozbiljna stvar. To ću ja privremeno odgovoriti i gospodinu Grinlihu. Njegovu ponudu neću ni odbiti ni prihvatiti... Ima mnogo stvari o kojima treba razmisliti... Tako... slažemo se?... U redu! E, a sad ja idem na posao... Zbogom, Betsi..."

„Do viđenja, dragi moj Žane..."

„Trebalo bi, Toni, ipak da uzmeš malo meda", reče konzulka kad ostade sama sa ćerkom, koja je sedela na svom mestu, nepomična, oborene glave. „Jesti se mora dovoljno..."

Malo-pomalo pa i Tonikine suze prestadoše. Glava joj je bila vrela i

puna misli... Bože! Kakav događaj! Znala je ona već da će jednog dana postati žena nekog trgovca, da će morati da sklopi dobar i koristan brak, kakav odgovara dostojanstvu porodice i firme... Ali sad se iznenada desilo prvi put da je neko odistinski prosi za ženu! Kako se sad treba ponašati? Sad su kod nje, Tonike Budenbrok, pitanju oni strašno važni izrazi o kojima je dosada samo čitala, radi se o njenom „pristanku", o njenoj „ruci"... za ceo život... Bože! Odjednom sasvim nova situacija...!"

„A ti, mama?", reče, „da li mi i ti savetuješ da dam... svoj pristanak?" Oklevala je za trenutak pred „pristankom", jer joj je izgledalo i suviše hvastavo i naglašeno, ali ga zato dostojanstveno izgovori prvi put u životu. Poče da se pomalo stidi svoje prvobitne smetenosti. Ni sad kao ni pre deset minuta nije joj izgledalo manje ludo da se uda za gospodina Grimliha, ali važnost njenog položaja pričinjavala joj je zadovoljstvo.

Konzulka reče:

„Savetovati, dete moje? Da li te je otac savetovao? Nije ti rekao da to ne uradiš i to je sve. Bilo bi neodgovorno kad bismo ja i on hteli da to uradimo. Veza koja ti se nudi u potpunosti je ono što se zove dobra partija, draga moja Toni... U Hamburgu bi ušla u najodličnije krugove i živela bi na velikoj nozi..."

Toni je sedela nepomično. Pred oči joj iskrsnu nešto nalik na svilene zavese za vrata, kakvih je bilo u salonu dede i bake... Da li će kao gospođa Grinlih da pije ujutro čokoladu? Da li bi bilo nepristojno kad bi to upitala.

„Otac ti je rekao: ‚Imaš vremena da promisliš," produži konzulka. „Mi ti moramo skrenuti pažnju da se takva prilika, da se usrećiš, ne pruža svakog dana, i da je taj brak tačno ono što ti nalažu dužnost i sudbina. Da, dete moje, i na ito te moram upozoriti... Put koji ti se danas otvara jeste onaj koji ti je propisan, i sama to znaš..."

„Da", reče Toni zamišljeno. „Svakako". Bila je svesna svojih dužnosti prema porodici i firmi i bila je gorda zbog tih dužnosti. Ona, Antonija Budenbrok, pred kojom je nosač Matizen skidao svoj grubi cilindar i koja je kao kćer konzula Budenbroka prolazila gradom poput male vladarke, bila je svesna istorije svoje porodice. Započeo je nju krojač iz Rostoka i od tada se sve sjajnije razvijala. Njen je poziv bio da na svoj način pridonese podizanju sjaja porodice i firme „Johan

Budenbrok" time što će se udati bogato i pristojno... Toma je za to isto radio u kontoaru... Da, kvalitet ove partije bio je pravi, ali zašto baš gospodin Grinlih... Ona ga vide pred sobom, njegove zlatnožute zaliske, njegovo ružičasto nasmešeno lice sa bradavicom na nozdrvi, vide kako stupa kratkim koracima, činilo joj se da oseća njegovo vuneno odelo, da čuje njegov meki glas...

„Znala sam dobro", reče konzulka, „da ćemo biti pristupačni mirnim razlozima... da li smo već možda doneli odluku?"

„O, bože sačuvaj!" požuri Toni i naglasi „o", s iznenadnim negodovanjem. „Udati se za Grinliha, kakva glupost! Uvek sam mu se rugala zajedljivim primedbama... Ne razumem kako me samo može trpeti! Trebalo bi da ima malo ponosa u sebi..."

Tad otpoče da maže med na krišku seljačkog hleba.

GLAVA TREĆA

Te godine Budenbrokovi ne pođoše ni za vreme Kristijanovog i Klarinog školskog raspusta na banjsko putovanje. Konzul je izjavio da je i suviše poslovno zauzet, a i problem Antonije, koji je još uvek visio, doprineo je tome da se ostane i čeka u Ulici Meng. Konzul je svojom rukom napisao gospodinu Grinlihu pravo diplomatsko pismo; ali dalji razvoj događaja sprečavala je Tonikina tvrdoglavost koja se ispoljavala na najdetinjastiji način. „Sačuvaj bože, mama", govorila je. „Ne mogu da ga podnesem". Drugi slog poslednje reči izgovarala je s najoštrijim naglaskom. Ili bi svečano izjavila: „Oče!" inače je govorila: „tata" — „nikad mu neću dati svoj pristanak."

Svakako bi stvari još dugo ostale na toj tački, da se nije dogodilo sledeće, otprilike deset dana posle onog razgovora u sobi za doručak. Bilo je sredinom jula...

Popodne, plavo i toplo popodne. Konzulka je bila izišla, a Toni je sedela sama u sobi s pejsažima i kraj prozora čitala roman, kad joj Anton predade jednu posetnicu. Pre no što je našla vremena da pročita ime, u sobu uđe gospodin u geroku skrojenom zvonasto i pantalonama boje graška; bio je to, razume se, gospodin Grinlih i na njegovom se licu mogao pročitati izraz nežnosti koja preklinje.

Toni skoči zaprepašćeno sa stolice i napravi pokret kao da će pobeći u trepezariju... Kako može da razgovara sa čovekom koji je

zatražio njenu ruku? Srce joj je lupalo do pod grlo. Poblede. Znala je da je Grinlih daleko odavde, pa su je zabavljali ozbiljni razgovori sa roditeljima i ta iznenadna važnost njene ličnosti i odluke. Ali evo ga sad opet ovde! Stajao je pred njom! Šta će sad da se dogodi? Oseti opet da će zaplakati.

Gospodin Grinlih joj se približavao brzim koracima, raširenih ruku, s glavom nagnutom malo u stranu, u stavu čoveka koji hoće da kaže: Evo me! ubij me ako hoćeš. „Kakav slučaj!" kliknu. „Našao sam vas, Antonijo!" Rekao je „Antonijo". Toni, s romanom u desnoj ruci, stojeći uspravno kraj svoje stolice, isturi usne i podigavši glavu izgovori s naglaskom srdžbe na svakoj od ovih reći:

„Šta — vam — pada — na — pamet!"

Uprkos tome osećala je već suze u grlu.

Pokret gospodina Grinliha bio je suviše zanosan da bi se mogao obazreti na taj prigovor.

„Zar sam mogao duže čekati... zar nisam morao da se opet vratim?" upita uverljivo. „Pre nedelju dana primio sam pismo vašega dragog gospodina oca, pismo koje me je ispunilo nadom! Zar sam, gospođice Antonijo, mogao da izdržim još duže u poluizvesnosti? Nisam mogao duže da izdržim... Seo sam u kola... Požurio sam ovamo... Uzeo sam nekoliko soba u hotelu „Grad Hamburg"... i evo me, Antonijo, da s vaših usana primim poslednju odlučujuću reč koja će me načiniti srećnijim no što bih to mogao izreći!"

Toni se ukočila i od preneraženja prestala da plače. To li je bilo dejstvo očevog opreznog pisma koje je svako rešenje odložilo na neodređeno vreme! — Tri četiri puta promuca:

„Varate se — varate se... "

Gospodin Grinlih privuče jednu naslonjaču sasvim uz njeno sedište kraj prozora, sede, čak primora i nju da ponovno sedne i dok je pognut držao u svojoj ruci njenu ruku, nepomičan od bespomoćnosti, nastavi uzbuđenim glasom:

„Gospođice Antonijo... od prvog trenutka, od onog popodneva... Sećate li se onog popodneva?... kada sam vas video prvi put u krugu vaše porodice, vašu tako otmenu, tako sanjalačku ljupku pojavu... Vaše se ime urezalo tada u moje srce neizbrisivim slovima..." Popravi se i reče: „usadilo". „Od onog dana, gospođice Antonijo, jedina i vrela moja želja jeste da za ceo život dobijem vašu lepu ruku. Pismo vašeg

dragog gospodina oca dopustilo mi je da se tome nadam. Pretvorite mi tu nadu u srećnu izvesnost... Hoćete li?! mogu računati dakle na vaš pristanak... Biti siguran u vaš pristanak!" Uhvati i drugom rukom njenu ruku i pogleda duboko u njene uplašene oči. Danas nije imao končane rukavice; ruke su mu bile duge, bele i prošarane plavim žilama.

Toni je gledala njegovo ružičasto lice, bradavicu na nosu i njegove oči plave kao u guske.

„Ne, ne!" izusti brzo i uplašeno i dodade još: „Neću vam dati svoj pristanak!" Trudila se da govori čvrsto, ali je već plakala.

„Čim sam zaslužio to nepoverenje i oklevanje?" upita spuštenom glavom skoro prkosno. „Vas su odgajali i mazili s nežnom pažnjom... ali zaklinjem vam se, dajem vam svoju mušku reč, da ću vas nositi na rukama, da se kao moja žena nećete ničega lišavati, da ćete u Hamburgu živeti životom dostojnim vas..."

Toni skoči, oslobodi brzo ruku, i sva očajna viknu plačući:

„Ne... ne! Ta ja sam rekla: ne! Dajem vam korpu, pa razumete li to, zaboga?!..."

I gospodin Grinlih ustade. Pođe korak unazad, raširi ruke, dlanova okrenutih njoj, i reče s ozbiljnošću časnog i odlučnog čoveka:

„Znate li, gospođice Budenbrok, da neću dopustiti ovakvo vređanje?"

„Ali ja vas ne vređam, gospodine Grinlih", reče Toni, jer je već požalila što je bila tako gruba. Bože, zašto se baš njoj moralo to dogoditi! Nije zamišljala da će prosidba tako izgledati. Mislila je da treba samo reći: „Vaša mi ponuda pričinjava čast, ali ja je ne mogu prihvatiti", pa da sve bude uređeno...

„Vaša mi ponuda pričinjava čast", rekla je koliko je god mogla mirnije, „ali ja je ne mogu prihvatiti... Tako, a sad vas moram... ostaviti, izvinite, nemam više vremena."

Ali joj gospodin Grinlih prepreči put.

„Vi me odbijate?" upita bezbojno...

„Da", reče Toni; i iz obazrivosti dodade: „Na žalost"...

Gospodin Grinlih uzdahnu snažno, učini dva velika koraka unazad, nagnu gornji deo tela u stranu, pokaza kažiprstom na ćilim i viknu užasnim glasom:

„Antonijo —!"

Stajali su za trenutak jedno prema drugome; on, iskreno razljućen u zapovedničkom stavu. Toni bleda, uplakana, drhtala je s vlažnom maramicom na usnama. Najzad se okrenu i prođe dvaput sobom s rukama na leđima, kao da je u svojoj kući. Zatim stade kod prozora i zagleda se kroz okno u sumrak koji je počeo da se spušta.

Toni pođe polako i s izvesnom obazrivošću ka staklenim vratima, ali tek je stigla do sredine sobe kad se gospodin Grinlih ponovo stvori kraj nje.

„Toni!" reče sasvim tiho i uhvati nežno njene ruke; i spusti se... spusti se polako kraj nje na kolena. Njegovi zlatnožuti zalisci ležali su na njenoj ruci.

„Toni..." ponovi, „pogledajte me... dokle ste me doveli... Imate li srce, srce, koje može da oseća?... Čujte me... pred sobom imate čoveka uništenog, upropašćenog, ako... da, koji će umreti od bola", prekide se s izvesnom žurbom, „ako odbijete njegovu ljubav! Eto ležim pred vama... imate li srca da mi kažete: Prezirem vas — ?"

„Ne, ne!" reče Toni iznenada utešnim glasom. Suze prestadoše teći, bila je dirnuta, osetila je sažaljenje. Bože moj, koliko li mora da je voli, kad ide tako daleko u toj stvari koja joj je lično bila sasvim tuđa i ravnodušna! Da li je moguće, da ona sve to doživljuje?... U romanima se mogu pročitati slične stvari, ali eto sad, u običnom životu, na kolenima pred njom moli jedan gospodin u geroku!... Pomisao da se uda za njega izgledala joj je besmislena, jer joj se gospodin Grinlih učinio glupim. Ali, tako mi boga, u ovom trenutku nije nipošto bio glup! Iz njegova glasa, iz njegova lica mogao se videti takav istinski strah, tako iskrena i očajna molba...

„Ne, ne", ponovi i naže se nad njim sasvim uzbuđena, „ne prezirem vas, gospodine Grinlih, kako možete da kažete tako što!... Ali ustanite... molim..."

„Nećete da me ubijete?" upita ponovo, a ona reče još jednom materinskim, utešnim glasom:

„Ne, — ne..."

„To je dobro rečeno!" kliknu gospodin Grinlih i skoči na noge. Ali čim spazi Tonikin uplašen pogled, kleknu još jednom i reče, reče uplašeno glasom koji je umirivao:

„Dobro, dobro... ne govorite ništa više, Antonijo! Za ovaj put dosta o toj stvari, molim vas... govorićemo kasnije o tome... Drugi put... drugi

put... Ostajte mi zdravo danas... Zbogom... vratiću se... zbogom! — "

Ustao je brzo, zgrabio svoj veliki sivi šešir sa stola, poljubio njenu ruku i izišao žurno na staklena vrata.

Toni je videla kako je uzeo štap u predvorju sa stubovima i kako je nestao u hodniku. Stajala je potpuno zbunjena i iscrpljena nasred sobe, držeći vlažnu maramicu u opuštenim rukama.

GLAVA ČETVRTA

Konzul Budenbrok reče svojoj ženi:

„Kad bih mogao zamisliti da Toni ima neki delikatan razlog koji joj ne dopušta da se reši na taj brak! Ali ona je dete, Betsi, voli zadovoljstva, igra na balovima, mladi joj se ljudi udvaraju i to joj pričinjava zadovoljstvo jer zna da je ljupka i iz dobre porodice... možda potajno i nesvesno traži, ali ja je poznajem, nije ona još, kako se to kaže, otkrila svoje srce. Kad bi je neko pitao, ona bi zavrtela glavom ovamo-onamo i zamislila se... no nikoga ne bi mogla da naznači... Ona je dete, vrabac, spadalo... Pristane li na ovaj brak, onda je došla na svoje mesto, moći će da se zgodno smesti, kako god bude htela, i zavoleće za nekoliko dana svoga muža... Nije on neki lepotan, ne, bože moj, ne, nije on nikakav lepotan... ali je u najvećem stepenu pristojan i, najzad, ne može se tražiti od ovce pet nogu, ako ćeš mi dopustiti da upotrebim tu trgovačku frazu!... Ako hoće da čeka dok se ne pojavi neko koji je lep i uz to dobra partija, dobro, nek čeka s božjom pomoći! Toni Budenbrok će uvek naći nešto. Međutim, s druge strane... ima tu rizika i, da se opet trgovački izrazim, nije svaki dan Božić!... Juče popodne sam imao duži razgovor s Grinlihom, koji se s najistrajnijom ozbiljnošću trudi oko nje. Razgledao sam njegove knjige... pokazao ih je... takve su to knjige, Betsi, da ih prosto uramiš! Rekao sam mu koliko sam zadovoljan! Njegove stvari stoje s obzirom na tako mlad posao vrlo, vrlo dobro. Kapital mu dostiže oko 120 hiljada talira. Očigledno, to je privremena baza. Svake godine zaradi priličnu svoticu. Ono što Dišani kažu — raspitao sam se i kod njih — ne zvuči loše: njegove prilike im nisu poznate, ali on živi džentlmenski, kreće se u najboljem društvu, a njegov je posao, svi znaju, živ i široko razgranat... I ono što sam doznao od drugih Hamburžana, kao na primer od bankara Keselmajera, zadovoljilo me je takođe potpuno.

Ukratko, kao što i sama znaš, Betsi, ne mogu a da ne želim iz sveg srca tu ženidbu koja će biti samo od koristi porodici i firmi! — Bog zna koliko mi je žao što se dete nalazi u nevolji, što pritisnuto sa svih strana hoda pokunjeno i ne govori skoro ništa, ali ja prosto ne mogu da se rešim da odbijem olako Grinliha... jer, još nešto, Betsi, i to ne mogu dosta puta da ponovim. Zadnjih godina, tako mi boga, nismo se podizali na ne znam kako zavidan načfn. Ne zato što ne bi bilo blagoslova, sačuvaj bože, ne, pošten rad se lepo nagrađuje. Poslovi se mirno razvijaju... oh, i suviše mirno, i to samo zato što pristupam poslu s najvećom obazrivošću. Nismo napredovali, bar ne ozbiljnije otkako je otac preminuo. Zaista, vremena nisu povoljna za trgovca... Ukratko, nema se mnogo radosti. Naša je kćer dorasla za udaju, nalazi se u mogućnosti da dobije partiju za koju su svi ubeđeni da je probitačna i slavna — neka se uda! Ne bih savetovao da se okleva, ne bih savetovao, Betsi! Razgovaraj još jednom s njom; danas po podne razgovarao sam s njom koliko sam god mogao ubedljivije..."

Konzul je imao pravo: položaj Tonike bio je mučan. Nije više govorila „ne", ali, bog joj pomogao! nije bila u stanju ni da preko usana prevali ono „da". Sama nije shvatala zašto, nije mogla da dade pristanak.

U međuvremenu odvlačio bi je otac na stranu i kazao koju ozbiljnu reč, majka bi je pozvala da sedne kraj nje i tražila od nje konačnu odluku... Stric Gothold i njegova porodica nisu biili posvećeni u ovo, jer su se oni uvek malo podsmešljivo držali prema rođacima iz Ulice Meng. Čak je i Zezemi Vajhbrat doznala za stvar i posavetovala je lepo, s korektnim izgovorom, pa i sama gospođica Jungman je rekla: „Tonice, detence moje, ne treba da se brineš, ostaješ u najvišim krugovima..." Toni niije mogla da ode do dragog svilenog salona pred gradskom kapijom, a da stara gospođa Kreger ne započne: „A propos[46], čujem za neku afericu, nadam se da ćeš se urazumiti, mala..."

Jedne nedelje, kad je s roditeljima i braćom bila u crkvi sv. Marije, pastor Keling je jakim izrazima počeo da propoveda o onom tekstu iz biblije u kome se govori da žena treba da napusti oca i majku i da pođe za mužem — pri tome se iznenada ražestio. Toni zaprepašćeno pogleda da vidi da li možda ne gleda na nju... Ne, hvala bogu, njegova je debela glava bila okrenuta na drugu stranu i propovedala je uopšte

pobožnoj gomili, pa ipak bilo je i suviše jasno da je to bio novi napad na nju, i da je svaka reč bila upućena njoj. Mlada, još detinjasta žena, propovedao je pastor, koja još nema svoje sopstvene volje, ni svog sopstvenog suda o stvarima, a suprotstavlja se roditeljskim savetima, punim ljubavi, greši i bog će je ispljuvati iz svojih usta. I kod tog rečeničnog obrta, koji je spadao u one koje je pastor Keliing voleo i upotrebljavao s oduševljenjem, Toni ipak susrete prodirući pogled njegovih očiju, praćen jednim pokretom ruke... Toni je videla kako je njen otac, koji je bio kraj nje, digao ruku kao da je hteo reći: Tako! samo ne tako žestoko... Nije bilo sumnje da su se on ili mati sporazumeli sa pastorom Kelingom. Crvena i pogrbljena sedela je na svom mestu s osećanjem da oči celog sveta počivaju na njoj — i iduće nedelje najodlučnije je odbila da ide u crkvu.

Baš mi pade na pamet!

Hodala je ćuteći, nije se više mnogo smejala, skoro je izgubila apetit i ponekad je uzdisala da vam se srce paralo, kao da se bori oko neke odluke. Tada bi svoje pogledala pokorno... svako se morao sažaliti.

Ozbiljno smrša i izgubi svežinu. Najzad reče konzul: „Ne može više tako, Betsi, ne smemo da maltretiramo dete. Mora malo da otputuje, da se smiri i promisli, videćeš da će se tad opametiti. Ja sam zauzet a i raspust je skoro prošao, ali mi bismo mogli da i kod kuće ostanemo. Juče je slučajno bio ovde stari Švarckof iz Traveminde, Diderih Švarckof, kapetan-sprovodnik lađe. Posle nekoliko reči sa zadovoljstvom je pristao da na neko vreme uzme devojku kod sebe... Daću mu malu naknadu... Inače tamo ima prijatan stan, može se kupati i nadisati svežeg vazduha i izvesti sebe na čistac. Toma će otputovati s njom i sve će biti u redu. Bolje da do toga dođe sutra nego li kasnije..." Toni je veselo pristala. Gospodina Grinliha nije videla, ali je znala da je u gradu, da pregovara s roditeljima i čeka... Bože, pa on bi opet mogao da jednog dana stane pred nju, da viče i preklinje! U Traveminde i u jednoj nepoznatoj kući, biće zaštićenija od njega. Zato spakova žurno i zadovoljno kufer i jednog od poslednjih julskih dana sede s Tomom u veličanstveni Kregerov ekipaž i reče dobro raspoložena: „Zbogom!" pa se odveze ka gradskoj kapiji odahnuvši.

GLAVA PETA

Do Traveminde se ide najpre pravo, pa splavom preko vode i onda opet pravo; oboje su dobro poznavali put. Sivi put je hitro klizio pod potmulim i ravnomernim udarcima kopita Kregerovih debelih meklenburških dorata, iako je sunce peklo a prašina skrivala mali vidik. Ručalo se izuzetno u jedan sat, brat i sestra su pošli tačno u dva sata a prispeće oko četiri. Jer ako jednom fijakeru treba tri sata, to će Kregerov kočijaš biti dovoljno častoljubiv da prevali put za dva.

Toni se ljuljala u polusnu punom sanjarija pod svojim velikim plitkim slamnim šeširom i suncobranom od sivih vlaknastih traka, ukrašenih krem čipkama kao i njena jednostavna i tanka haljina. Suncobran je naslonila na koš od kola. Noge, u cipelama s ukrštenim pantljikama i belim čarapama, prebacila je ljupko jednu preko druge; sedela je udobno i elegantno zavaljena, kao stvorena za taj ekipaž.

Toma, već dvadesetogodišnjak, brižljivo obučen u odelo od plave tkanine, zaturio je slamni šešir i pušio ruske cigarete. Nije mnogo porastao ali su mu brkovi, tamniji od kose i obrva, počeli snažno da izbijaju. Dignuv po svom običaju jednu obrvu, posmatrao je oblake prašine i drveće pokraj druma koje je prolazilo mimo njih.

Toni reče:

„Nikad se još nisam toliko radovala što idem u Traveminde kao sad... prvo — iz raznih razloga. Tomo, nipošto ne smeš da se podsmevaš, volela bih kad bih mogla da par zlatnožutih zalisaka ostavim još nekoliko milja iza sebe... A zatim, biće sasvim novi Traveminde, jer tamo spreda kod Švarckofovih... neću se viđati sa banjskim gostima... Suviše ih poznajem... Nisam baš nimalo raspoložena za to... Sem toga, čoveku je tamo sve otvoreno, ne ženira se, videćeš, on će se jednog dana pojaviti pred mene smešeći se umiljato..."

Toma baci cigaretu i uze drugu iz tabakere na čijem je poklopcu bila umetnički izrezana trojka koju napadaju vuci... bio je to poklon konzulu od neke ruske mušterije. Cigarete, te male ljute stvarčice, sa žutim vrhom, bile su Tomina strast, pušio ih je vrlo mnogo i imao je loš običaj da duboko udahne dim, tako da je pri razgovoru polako izlazio iz njega.

„Da", reče, „što sa toga tiče, u banji ima puno Hamburžana. Tamo je konzul Friče koji je kupio celu banju... izgleda da sad pravi odlične

poslove, kaže tata... dabome, čovek mnogo štošta propusti ako neće da se sam prihvati... I Petar Delman, razume se, tamo je, u to doba nije nikad u varoši, njegov posao ide i onako psećim korakom, smešno! Da... nedeljom će sigurno da dođe čika Just i posetiće rulet... tamo su, mislim, u potpunom broju Melendorfovi, Kislenmakerovi i Hagenštremovi..."

„Ha! — naravno! Kako bi inače Sara Zemlinger bila izlišna..."

„Ona se zove Laura, dete moje, mora se biti pravedan."

„S Julkicom, naravno... Julkica bi trebalo da se ovog leta veri za Avgusta Melendorfa i Julkica će to učiniti! Najzad, i jesu jedno za drugo. Znaš li, Tomo, to mora čoveka da razljuti! Ta pridošla porodica..."

„Da, bože mili... Štrunk & Hagenštrem prave dobre poslove, to je glavno..."

„Razume se! i zna se kako to rade... Laktajući se, znaš... bez one kulantnosti i otmenosti... Deda je govorio za Henriha Hagenštrema: ovome se i vo oteli, to su bile njegove reči..."

„Da, da, da, to je sad svejedno. Zaraditi znači nešto. A što se tiče veridbe, to je sasvim korektan posao. Julkica će postati Melendorfova, a Avgust će dobiti sasvim zgodno mesto..."

„Oh... hoćeš da me sekiraš, Tomo, to je sve... Prezirem te ljude..."

Toma se poče smejati. „Bože moj... moraće svet s njima da se pomiri... znaš li. Tata je nedavno rekao: Oni su ti koji se penju... dok, na primer, Melendorfovi... zatim ne može se poreći da Hagenštremovi nisu sposobni. Herman je postao već vrlo koristan u poslu, a Moric je uprkos svojih slabih pluća, sjajno završio škole. Izgleda da je vrlo pametan i studira prava."

„Lepo... ali se bar radujem što ipak postoje izvesne porodice koje ne moraju da se saviju pred njima i da mi Budenbrokovi ipak..."

„Da," reče Toma, „samo nemojmo početi da se hvalimo. Svaka porodica ima svoje slabe tačke", produži tiše, bacivši jedan pogled na široka kočijaševa leđa. „Kako stoji sa čika Justom, zna sam dobri bog. Tata klima glavom kad god govori o njemu, a deda Kreger morao je, mislim, nekoliko puta da pritekne u pomoć povelikim svotama... A ni s nećacima nije sve u redu. Jirgen, koji je hteo da studira, nikako još nije stigao da položi poslednji ispit... A s Jakovom koji radi u Hamburgu kod Dalbek & komp. nikako nisu zadovoljni. Nikad ne izlazi na kraj s

novcem, mada ga ima prilično, a ono što odbija da mu da čika Just, šalje mu tetka Rozalija... Ne... nalazim da se ne treba baciti kamenom. Uostalom, ako hoćeš da se meriš s Hagenštremovima, trebalo bi da se udaš za Grinliha!"

„Da li smo seli u ova kola da bismo o tome razgovarali? Da! da! možda bi trebalo! ali neću sad da mislim o tome. Hoću da prosto na to zaboravim. Sad idemo kod Švarckofovih. Koliko znam, nisam ih nikad videla... jesu li to zgodni ljudi?"

„Oh! Diderih je prilično zgodna matora njuška... To jest, ne govori on tako uvek, nego samo kad popije više od pet čaša groga. Jednom, kad je bio kod nas u kontoaru, otišli smo zajedno lađarima... Pio je kao smuk. Njegov je otac rođen na jednom brodu koji je putovao za Norvešku i kasnije je bio kapetan na toj liniji... Diderih je dobio dobro vaspitanje. Kapetan sprovodnik je odgovorno i prilično dobro plaćeno mesto. Stari je to morski vuk... ali uvek galantan s damama. Pazi se, udvaraće ti se."

„Ho! — a žena?"

„Njegovu ženu ne poznajem. Biće da je prijatna. Uostalom, tu je i sin. U moje je vreme bio u sedmom ili osmom razredu a sada studira... Pogledaj, eno mora! Još četvrt sata..."

Prošli su komad puta alejom mladih bukava uza samo more koje se mirno plavilo na suncu. Pojavi se okrugla kula svetilja. Videli su se zaliv i nasip, crveni krovovi varošice i malo pristanište sa jedrima i konopcima brodića. Tada se uvezoše pored prvih kuća, ostaviše crkvu za sobom i prođoše „prednjim redom" koji se protezao duž reke, sve do ljupke male kuće s verandom obraslom gustom vinovom lozom.

Kapetan-sprovodmik Švarckof stajao je pred vratima, pa skide mornarsku kapu čim vide da se kola približuju. Bio je temeljit, širok čovek, crvena lica, vodenoplavih očiju, ledenosive bodljikave brade koja se lepezasto pružala od uva do uva. U svojim u stranu povijanim ustima držao je drvenu lulu. Obrijana gornja usna tvrda, crvena i zaobljena, davala je utisak dostojanstva i čestitosti. Ispod njegovog otvorenog kaputa ukrašenog zlatnim gajtanima svetlio se beli piketski prsluk. Stajao je raskoračen s nešto pruženim trbuhom.

„Prava je čast za mene, gospođice, i pametno je što ćete neko vreme ostati kad nas..." Pomože Toniki da iziđe iz kola. „Kompliment, gospodine Budenbrok! Kako gospodin tata? A gospođa konzulka?...

Iskrenio se radujem! — No, uđite, gospodo! Moja žena je spremila nešto kao malu užinu. — Odite do krčmara Peterzena", reče kočijašu koji je odneo kofer u kuću, „tamo će konjima dati dobro da jedu... Kod nas ćete da prenoćite, gospodine Budenbrok, zar ne?... Oh, zašto ne! Konje treba nahraniti, a zatim ne biste stigli u grad pre mraka..."

„Znate li da je ovde bar toliko lepo koliko i napolju, u banji", reče Toni četvrt sata kasnije, kada su već sedeli na verandi za stolom i pili kafu.„Kako je divan vazduh! Sve dovde miriše morska trava. Strašno se radujem što sam opet u Traveminde!"

Između zeleno obraslih stubova verande videla se široka reka koja je svetlucala na suncu, puna čamčića i mostića za pristajanje, i skela na „Privalu", isturenom meklenburškom ostrvu. Široke, plavo porubljene šolje, nalik na zdele, bile su neobično glomazne u upoređenju sa snažnim porculanom kod kuće; ali sto sa kitom poljskog cveća pred mestom na kome je sedela Toni bio je privlačan, a i gosti su bili gladni od putovanja.

„Da, gospođica bi trebalo da se postara da se ovde popravi", reče domaćica. „Izgleda malo izmučena, ako smem da se tako izrazim, to će biti zbog gradskog vazduha, a i zbog mnogih zabava..."

Gospođa Švarckof, kćer pastora iz Šlutupa, izgledala je kao da ima oko pedeset godina, bila je za glavu niža od Tonike i prilično mršava. Njena još crna, glatko i čisto začešljana kosa bila je uvijena u retku mrežu. Nosila je smeđu haljinu s belom heklovanom ogrlicom i isto takvim manšetama. Bila je čista, blaga i mirna, i vatreno je preporučivala kolač sa suhim grožđem koji je sama ispekla. Taj kolač nalazio se u korpi u obliku lađe pored skorupa, šećera, butera, i meda u saću. Korpa je bila ukrašena trakom od nanizanih perla, rad male Mete, osmogodišnje mile devojčice koja je sedela u školskoj haljinici pokraj svoje majke. Njena kosa, plava kao lan, bila je opletena u krutu podignutu pletenicu.

Gospođa Švarckof se izvinjavala za sobu namenjenu Toniki u kojoj se ona već bila malo doterala. Tako je jednostavna. „Baš je divna!" reče Toni. „Gleda na more, to je najvažnije". Pri tome umoči u kafu krišku kolača sa suvim grožđem. Toma je sa starim razgovarao o „Vulenveveru", lađi koju sad popravljaju u gradu...

Iznenada dođe na verandu mladić od svojih dvadeset godina s knjigom u ruci. Skide sivi filcani šešir i crveneći pokloni se nešto

nespretno.

„No, sine", reče kapetan, „dolaziš kasno"... Tad predstavi: „To mi je sin —" i reče neko ime koje Toni nije razumela. „Studira za doktora... provodi raspust kod nas..."

„Milo mi je", reče Toni kako su je učili. Toma ustade i pruži mu ruku. Mladi Švarckof se pokloni još jednom, ostavi knjigu i crveneći nanovo sede za sto.

Bio je srednjeg rasta, prilično vitak i plav koliko god je to moguće. Jedva su se nazirali brkovi koji su mu tek počinjali rasti, bezbojni kao i kratko podšišana kosa koja je pokrivala njegovu duguljastu glavu i kojoj je odgovarao izvanredno svetao ten, — koža mu je bila kao porozni porculan, ona je u svakoj prilici mogla da se oboji svetlocrveno. Oči su mu bile tamnije plave no u oca, imale su isti, ne suviše živi, dobroćudni ispitivački izraz, crte njegova lica bile su simetrične i prilično prijatne. Kad je počeo jesti, pokaza neobično lepe i zbijene zube, sjajne kao glačana slonova kost. Nosio je sivi, zatvoreni kaput, sa zaliscima na džepovima i lastišom na leđima.

„Da, molim za izvinjenje, zadocnio sam", reče. Govorio je malo teško i s naporom. „Čitao sam malo na plaži i nisam blagovremeno pogledao na sat." Na to poče ćutke da žvaće. S časa na čas bi ispitivački pogledao odozdo do gore Tomu i Toniku.

Kad je docnije domaćica ponudila Toniku da se posluži, rekao je:

„Mirne duše uzmite med u saću, gospođice Budenbrok... To je čisti proizvod prirode... čovek zna šta uzima kad to jede... Morate pošteno jesti, znate li! Taj vazduh ovde ispija... ubrzava razmenu materije. Ako ne budete dovoljno jeli, opašćete..." Pri govoru se na naivan i simpatičan način naginjao i ponekad gledao drugo lice a ne ono kome se obraćao.

Njegova majka nežno ga je slušala i posle je na Tonikinom licu tražila kakav su utisak ostavile njegove reči. No stari Švarckof reče:

„Nemoj se igrati, gospodine doktore, s tom tvojom razmenom materije... nećemo da znamo ništa o tome." Mladić se nasmeja i, pocrvenivši ponovo, pogleda u Tonikin tanjir.

Nekoliko puta je kapetan nazvao svog sina imenom, ali ga Toni nikada nije mogla razabrati. Zvučalo je nekako kao „Mor" ili „Mord", nemoguće je bilo da se čovek snađe u širokom donjenemačkom izgovoru staroga.

Po svršenoj užini, kad su Diderih Švarckof, koji je otkrio prsluk povukavši kaput unazad i gledao udobno u sunce, i njegov sin zapalili svoje kratke drvene lule, a Toma se posvetio ponovo svojim cigaretama, zapodeli su mladići živ razgovor o školskim uspomenama. Toni im se vedro pridruži. Citirali su gospodina Štengela... „Treba da povučeš crtu, a šta si napravio.? Napravio si potez!" — šteta što tu nije bilo Kristijana, znao je on to mnogo bolje...

Jednom reče Toma svojoj sestri, pokazujući joj cveće koje je ležalo pred njim:

„Gospodin Grinlih bi rekao: to krasi sasvim neobično!"

Na to ga Toni, crvena od besa, gurnu i pogleda plašljivo mladog Švarckofa.

Danas je neobično dugo trajalo pijenje kafe i dugo su sedeli zajedno. Bilo je šest i po i više, nad „Privalom" počeo je da se spušta sumrak kad je kapetan ustao.

„Neka me gospoda izvine", rekao je. „Imam nešto posla preko, u pomorskom uredu... Večeraćemo u osam ako vam je po volji... Ili nešto kasnije danas. Meto, je li?... A ti — " tu ponovo izgovori ono ime — „nemoj samo da ovde sediš... idi napolje i zabavi se opet svojim kostima... Gospođica Budenbrok će se sigurno raspakovati... Ili možda gospoda žele da odu na obalu... Samo nemoj da smetaš!"

„Zaboga, Diderih, zašto ne bi ostao?" reče gospođa Švarckof blago i prekorno. ,,A iako gospoda hoće da odu na obalu, zašto ne bi s njima otišao? Sad ima raspust, Diderih!... Zar da nema nikakvog zadovoljstva od naših gostiju?"

GLAVA ŠESTA

U svojoj maloj, čistoj sobi, s nameštajem prevučenim katunom išaranim svetlim cvećem, probudi se Toni sledećeg jutra sva živa — s onim radosnim osećanjem s kojim se otvaraju oči kad se čovek nađe u novom životnom položaju.

Uspravi se u krevetu obvivši ruke oko kolena i zabacivši razbarušenu glavu. Zagleda se u usku i sjajnu traku sunčane svetlosti koja je prodirala u sobu između zatvorenih prozorskih kapaka i poče polako da pretura po glavi jučerašnje doživljaje.

Nijedna misao joj nije dodirnula ličnost gospodina Grinliha. Varoš i

strašni prizor u sobi s pejsažima, saveti porodice i pastora Kelinga bili su daleko. Ovde će svakog jutra ustajati sasvim bezbrižno... Ti Švarckofovi su divni ljudi. Sinoć se pio pravi bowle [47] od narandži i kucalo se za srećan boravak. Svi su bili dobro raspoloženi. Stari Švarokof je pričao mornarske priče a mladi o Getingenu gde je studirao... Ali je bilo čudno da još nije znala njegovo ime! Budno je na to pazila, ali ga za sve vreme večere niko nije zvao imenom, a pitati ne bi bilo pristojno. Mislila je napregnuto. Bože moj, kako se zove taj mladić! Mor... Mord... ? Uostalom, mnogo joj se dopao taj Mor ili Mord.

Imao je tako dobroćudno prepreden osmeh kad bi tražio vodu, a mesto toga izgovorio nekoliko slova i brojki tako da je stari bio sav besan. Da, ali to je bila naučna formula za vodu, ne za ovu vodu, jer bi formula za ovu Travemindsku tečnost bila mnogo komplikovanija. Svakog časa mogla se u njoj naći čitava meduza... više vlasti imaju svoja naročita shvatanja o slatkoj vodi... Na to bi dobio opet prekor od oca, jer je prezrivo govorio o vlasti. Gospođa Švarckof je stalno tražila na Tonikinom licu divljenje. I zaista, govorio je vrlo zanimljivo, veselo i učeno u isti mah... Prilično se trudio oko nje taj mladi gospodin. Požalila se da joj pri jelu glava postaje vrela, valjda zato što misli da ima suviše krvi... Šta je odgovorio? Promerio je i rekao: „Da, da, arterije na slepoočnicama su pune, ali to ne isključuje da u glavi ima malo krvi ili malo crvenih krvnih zrnaca... Ona je možda nešto malokrvna..."

Kukavica iskoči iz izrezbanog zidnog sata i kvrcnu mnogo puta visoko i potmulo. „Sedam, osam, devet", brojala je Toni. „Ustati." Skoči iz kreveta i otvori prozorske kapke. Nebo je bilo naoblačeno, ali je sunce sijalo. Videlo se „Svetio polje" sa kulom svetiljom i grguravo more okruženo lukom meklenburške obale. More se pružalo u zelenkastim i plavim trakama sve dok se ne bi slilo na magli horizonta. „Posle ću se kupati", mislila je Toni, „ali prvo ću pošteno doručkovati da me ne bi ispila razmena materije"... Smešeći se, poče da se umiva i oblači brzim i zadovoljnim pokretima.

Bilo je jedva prošlo devet i po kad je napustila sobu. Vrata sobe u kojoj je spavao Toma bila su otvorena, rano zorom odvezao se u grad. Već ovde gore, na prilično visokom spratu, mirisalo je na kafu. Izgledalo je da je to najkarakterističniji miris male kućice i postajao je sve jači kad se Toni spustila niza stepenice sa prostom neizrezbanom

ogradom i prošla hodnikom iz koga se išlo u sobu za prebivanje, trpezariju i kancelariju kapetana. Sveža i u najboljem raspoloženju stupi na verandu, obučena u belu pilotsku halinu.

Gospođa Švarckof sedela je sama sa svojim sinom za stolom koji je delimično već bio raspremljen. Preko smeđe haljine imala je plavo kariranu kecelju. Pred njom je bio svežanj ključeva.

„Oprostite hiljadu puta", reče ustajući, „što vas nismo sačekali, gospođice Budenbrok! Prosti ljudi rano ustaju. Ima se stotinu poslova... Švarckof je u svojoj kancelariji... Jel'te, gospođice, da se ne ljutite?"

Toni se izvini sa svoje strane. „Nemojte verovaiti da uvek toliko spavam. Imam mirnu savest. Ali sinoćni bowle..."

Tu poče mladi domaćin da se smeje. Stajao je iza stola s kratkom drvenom lulom u ruci. Novine su ležale pred njima.

„Da, vi ste krivi," reče Toni, „dobro jutro!..." Vi ste se stalno kucali sa mnom... Sad zaslužujem samo hladnu kafu. Trebalo je da sam već doručkovala i da sam se okupala..."

„Ne, to bi bilo prerano za mladu damu! Znate li da je voda oko sedam sati još prilično hladna, jedanaest stepeni... to prilično reže posle toplote kreveta..."

„Odakle znate, monsieur[48], da hoću da se kupam u mlakoj vodi?" Toni sede za sto. „Vi ste mi podgrejali kafu, gospođo Švarckof, ali sama ću sebi da uspetn... veliko hvala!"

Domaćica je gledala kako njen gost jede prve zalogaje.

„Da li je gospođica dobro spavala prve noći? Ah, bože moj, dušek je punjen morskom travom... mi smo prosti ljudi... Želim vam dobar apetit i prijatno prepodne. Gospođica će sigurno naći poznanike na obali... Ako izvolite, mogao bi vas moj sin otpratiti,.. Izvinite što ne mogu duže da vam pravim društvo, ali moram da se postaram za ručak... Imamo kobasicu... pripremićemo je najbolje Što možemo."

„Držim se meda u saću", reče Toni kad su oboje ostali sami, „vidite li, onda čovek bar zna šta jede!"

Mladi Švarckof ustade i stavi lulu na ogradu verande.

„Pušite samo! Ne, ništa mi to ne smeta. Kad god siđem kod kuće na doručak, već je soba puna dima tatine cigare... Recite", upita iznenada, „da li je istina da jedno jaje vredi koliko četvrt funte mesa?"

Porcvenio je preko ušiju. „Hoćete da mi se podsmevate, gospođice

Budenbrok?" upita neodlučan između smeha i ljutnje. „Već mi je sinoć otac očitao zbog moje, kako on reče, stručne uskosti i uobraženosti..."

„Ali, pitala sam sasvim nevino!" Toni prestade za trenutak da jede od zaprepašćenja. „Uobraženost!" kako se može tako što reći. „Htela bih da i ja nešto naučim... Bože moj, ja sam guska! Kod Zezami Vajhbrot bila sam uvek među najlenjima a držim da vi znate mnogo..." U sebi je mislila: Uobraženost? Kad se čovek nalazi u stranom društvu pokazuje se sa najbolje strane, meri svoje reči i nastoji da se dopadne — to je bar jasno...

„No da, tačno je unekoliko", reče polaskan, „to se tiče izvesnih hranjivih sastojaka..."

Dok je Toni doruökovala a mladi Švarckof produžio da puši svoju lulu, počeše ćaskati o Zezemi Vajhbrot, o Tonikinom pansionatskom vremenu, o njenim prijateljicama, o Gerdi Arnoldzen, koja je sad opet bila u Amsterdamu, o Armgardi fon Šiling, čija se bela kućica videla s obale kad je vreme bilo vedro.

Kasnije, kad je već prestala da jede i brisala usta, Toni upita, pokazujući na novine:

„Ima li šta novo?"

Mladi Švarckof se nasmeja i zatrese glavom s podsmešljivim sažaljenjem.

„Ah ne... šta bi tu moglo da bude? Znate li da su te gradske novine bedan listić!"

„Oh?... ali tata i mama ih uvek čitaju?"

„Hm, da!" reče i pocrvene... „čitam ih i ja, kao što vidite, jer mi ništa drugo ne dolazi do ruku. Ali nije suviše uzbudljivo kad veliki trgovac, konzul taj i taj misli da slavi svoju srebrnu svadbu... da, da!... Smejete se... ali kad biste čitali druge novine — kenigsberške, Hartungove novine... ili Rajnske novine... našli biste tamo i drugih stvari. Bez obzira na to šta kaže pruski kralj..."

„Šta kaže pruski kralj?"

„Da... ne, to na žalost ne mogu da kažem pred damom..." i on pocrvene još jednom.

„Prilično se nemilostivo izrazio o toj „štampi", nastavi s jednim na silu ironičnim osmehom koji je Toniku za jedan trenutak neprijatno dirnuo... „Ona nije baš obazriva prema vladi, plemićima, popovima i junkerima... i zna i suviše vešto da povuče cenzuru za nos..."

„A vi, da li i vi niste obazrivi prema plemićima?"

„Ja?" upita i zbuni se...

Toni ustade.

„O tome ćemo razgovarati drugi put. Kako bi bilo da odem na obalu? Vidite, nebo, je skoro plavo. Danas više neće padati kiša. Želela bih da opet skočim u more, hoćete li da me ispratite do dole?"...

GLAVA SEDMA

Stavila je na glavu veliki slamni šešir i otvorila suncobran jer je bilo neobično toplo i pored lakog morskog povetarca. Mladi Švarckof išao je pored nje u svom sivom filcanom šeširu s knjigom u ruci i ponekad bi je pogledao sa strane. Išli su duž „prednjih redova" i kroz banjski park koji je ležao nem i bez senke sa svojim šljunkovitim stazama i nasadima ruža. Paviljon za muziku, sakriven između četinara, ležao je preko puta glavne banjske zgrade, poslastičarnice i dveju švajcarskih kuća povezanih dugim tremom. Bilo je oko jedanaest i po, banjski gosti su još bili na plaži.

Oboje pređoše preko dečjeg igrališta sa klupama i velikom ljuljaškom, prođoše pored zgrade toplog kupatila i uputiše se polako preko „svetlog polja". Sunce je ležalo na Travi odakle se dizao vreo i jak miris deteline i korova, na kome su muve zujale, stajale i oko njega obletale. Jednolik prigušen šum čuo se s mora. S vremena na vreme pojavljivale su se u daljini glave od pene.

„Šta to čitaite u stvari?" upita Toni.

Mladić je uzeo knjigu u obe ruke i prelistavao brzo od kraja ka početku.

„Ah, nije to za vas, gospođice Budenbrok! Sama krv i creva i jad... Ovde se baš govori o plućnom vodenom eksudatu, nemački se to kaže zagušljivi katar. Kod te se bolesti plućni mehurići napune tako vodnjikavom tečnošću... da je to u najvećem stepenu opasno i dolazi do zapaljenja pluća. Kada se pogorša, ne može se više disati i jednostavno se umre. O tome se raspravlja od početka do kraja ove knjige sasvim mirno..."

„Da, fuj!... Ali kad čovek hoće da bude doktor... Pobrinuću se da postanete naš kućni lakar kad Grabov prestane da radi — videćete!"

„Ah!... A ako smem pitati, šta čitate vi, gospođice Budenbrok?"

„Znate li Hofmana?" upita Toni.

„Onog sa zlatnim lancem? Da, to je vrlo zgodno... Ali znate, to je više za dame. Ljudi treba danas da čitaju nešto drugo."

„Sad moram nešto da vas pitam", reče Toni posle nekoliko koraka i odluči se. „Naime, kako je upravo vaše ime? Nisam ga nijednom razumela... To me formalno nervira! O tome sam lupala glavu..."

„Mislili ste o tome?"

„Pa da, no nemojte mi otežavati stvar! Nije pristojno da vas pitam, ali ja sam, razume se, radoznala... Uostalom, nije mi potrebno da ga znam dok sam god živa".

„Zovem se Morten", kazao je i pocrveneo kao nikad dotle.

„Morten, to je zgodno!"

„E, zgodno..."

„Pa da, bože moj... zgodnije je nego kad biste se zvali Hinc ili Kunc. Ima tu nečeg neobičnog, nečeg stranog..."

„Vi ste romantik, gospođice Budenbrok, suviše ste čitali Hofmana... Sasvim prosto: deda mi je bio upola Norvežanin i zvao se Morten. Po njemu sam i ja dobio ime. To je sve..."

Toni je pažljivo koračala kroz visok i oštar ševar koji je rastao na ivici gole obale. Pred njima su ležali redovi drvenih paviljona sa kupastim krovovima i nisu zaklanjali korpe za sedenje koje su bile bliže vodi. Oko nijih su sedele porodice na toplom pesku. Dame s plavim cvikerima radi zaštite od sunca i knjigama iz biblioteke za pozajmljivanje, gospoda u svetlim odelima koja su crtala dokono štapom razne figure po pesku, pocrnela deca s velikim slamnim šeširima na glavi. Deca su kopala, valjala se, pekla kolače u drvenim modlama, bušila tunele, ulazila bosonoga u plitku zgrada kupatila.

„Idemo pravo na paviljon Melendorfovih", reče Toni.

„Zaobiđimo malo!"

„Rado; ali vi ćete sigurno prići gospodi... Sešću ovde pozadi na kamenje".

„Prići... da, da, moraću da im kažem dobar dan. Ali morate znati da mi je neprijatno. Došla sam ovde radi svog mira".

„Mira! Od koga..."

„Eh! Od koga..."

„Slušajte, gospođice Budenbrok, i ja moram vas nešto pitati... zgodnijom prilikom, docnije, kad bude tome vreme. Dozvolite da vam

sad kažem zbogom. Sešću ovde pozadi na kamenje..."

„Zar nećete da vas predstavim, gospodine Švarckof?" upita važno Toni.

„Ne, ah, ne..." reče Morten žurno, „veliko hvala. Znate, nisam ja za njih. Sešću ovde pozadi na kamenje..."

Toni se uputi jednom većem društvu, a Morten Švarckof ode nadesno i sede pored kupatila na blokove kamenja koje je voda zapljuskivala. Grupu pred Melendorfovim pajviljonom sačinjavale su porodice Melendorf, Hagenštrem, Kistenmaker i Friče. Izuzev konzula Fričea iz Hamburga, sopstvenika svega ovoga, i Petra Delmana, bećara, društvo se sastojalo isključivo od gospođa i dece, jer je bio radni dan pa se većina gospode nalazila poslom u gradu. Konzul Friče, stariji gospodin s glatko izbrijanim otmenim licem, posmatrao je durbinom iz otvorenog paviljona jednu jedrilicu koja se videla u daljini. Petar Delman, sa slamnim šeširom široka oboda i okruglom mornarskom bradom, stajao je i ćaskao s damama koje su ležale na ćebadima na pesku ili sedele na platnenim stolicama: s gospođom senatorkom Melendorf, rođenom Langhals, koja je držala u ruci lornjon s dugom drškom i čija je glava bila okružena sivom neurednom kosom, s gospođom Hagenštrem i Julkicom koja je ostala mala, ali koja je već kao i njena majka nosila briljantne minđuše, s gospođom Kistenmaker i njenim ćerkama, i gospođom Friče, zboranom malom damom koja je nosila kapicu i u banji igrala ulogu domaćice. Crvena i iznurena, nije mislila ni na šta drugo do na skupove, dečje balove, lutrije i jedriličarske priredbe. Devojka koja joj je čitala sedela je malo podalje od nje. Deca su se igrala u vodi.

„Kistenmaker & sin" bila je razvijena trgovina vinom koja je zadnjih godina počela da zasenjuje E. F. Kepena. Obadva sina, Edvard i Stefan, već su radili u očevoj radnji. Konzulu Delmanu sasvim su nedostajali otmeni maniri jednog Justa Kregera, bio je pošten bećar, bećar čija je specijalnost bila dobroćudna grubost. U društvu je davao sebi veliku slobodu, jer je znao da ga dame naročito vole kao originalna čoveka sa njegovim prijatnim, drskim i slobodnim nastupanjem. Kad se na jednom dineu kod Budenbrokovih odužilo čekanje nekog jela, domaćica se osećala nelagodno a dokoni se gosti oneraspoložili, on je povratio dobro raspoloženje kad je zavikao preko, celog stola širokim i zvonkim glasom: „Tako sam daleko, gospođo

konzulko!"

Baš tim zvonkim i grubim glasom pričao je u tom čaisu dvosmislene anegdote koje je začinjavao donjenemačkim izrazima... Senatorka Melendorf viknu odjednom iscrpljena i van sebe od smeha: „Bože, gospodine konzule, prestanite za jedan čas!"

Hagenštremovi su dočekali hladno Toniku Budenbrok, dok je od ostalog društva bila dočekana neobično srdačno. Čak i konzul Friče se potrudio da siđe niza stepenice paviljona, jer se nadao da će mu Budenbrokovi bar dogodine pomoći da naseli banju.

„Vaš, gospođice!" reče konzul Delmam što je mogao finijim naglaskom, jer je znao da gospođica Budenbrok ne voli naročito njegove manire.

„Gospođice Budenbrok!"

„Vi ovde?"

„Kako je to divno!"

„A od kada?"

„Ah, divne li toalete!"

„Gde stanujete?"

„Kod Švarckofovih?"

„Kod kapetana?"

„Kako je to originalno!"

„Nalazim, da je to užasno originalno!" Govorilo se „ožasno".

„Stanujete u gradu?" ponovi konzul Friče, sopstvenik banje, ne pokazujući da mu to nije drago...

„Zar nećete da nam učinite zadovoljstvo da prisustvujete na sledećem skupu?" upita njegova žena...

„Oh, zar ste samo na kratko vreme došli u Traveminde?" odgovori druga dama.

„Ne nalazite li, draga, da su Budenbrokovi pomalo suviše ekskluzivni?" obrati se sasvim tiho gospođa Hagenštrem gospođi senatorki Melendorf...

„A vi se još niste kupali?" upita neko, „koja se od mladih dama nije još kupala? Marica, Julkica, Lujzica? Po sebi se razume da će vas vaše prijateljice otpratiti, gospođice Antonija..."

Nekoliko devojaka se izdvojiše iz društva da pođu s Tonikom na kupanje. Petar Dellman nije propustio priliku da prati dame duž plaže.

„Bože! Sećaš li se naših nekadanjih odlazaka u školu?" upita Toni

Julkicu Hagenštrem.

„D — da! Vi ste uvek izigravali zloću", reče Julkica sa saosećajnim osmehom.

Stazom, popločanom sa nekoliko dasaka, pošli su kraj obale na kupalište. Kad su prolazili pored kamenja na kome je sedeo Morten Švarckof sa svojom knjigom, klimnula mu je Toni izdaleka nekoliko puta brzo glavom. Neko se raspita: „Koga pozdravljaš, Toni?"

„Oh, to je mladi Švarckof", reče Toni, „dovde me je dopratio". „Sin kapetana?" upita Julkica Hagenštrem i pogleda oštro sjajnim crnim očima u pravcu Mortena koji je s izvesnom melanholijom posmatrao elegantno društvo. Ali Toni reče glasno: „Jedno žalim, naime žalim što ovde nije... na primer Avgust Melendorf... Mora da je prilično dosadno radnim danom na plaži!"

GLAVA OSMA

Time za Toniku Budenbrok otpočeše letnje nedelje, brže i prijatnije no što ih je ikada proživela u Traveminde. Procvala je, ništa je više nije tištalo, njene reći i njeni pokreti ponovo su postali drski i bezbrižni. Konzul ju je zadovoljno posmatrao kad je nedeljom dolazio s Tomom i Kristijanom u Traveminde. Tada su ručavali table d'hote, pili kafu pod platnenim krovom poslastičarne uz banjsku muziku i u šali posmatrali rulet. Tu su se gurali veseli ljudi kao Just Kreger i Peter Delman: konzul nije nikada igrao.

Toni se sunčala, kupala, jela pržene kobasice sa sosom od paprenjaka i pravila duge šetnje sa Mortenom: drumom do susednih mesta, plažom do visokog „morskog hrama", odakle se daleko videlo more i kopno., ili gore, šumom koja se nalazila iza glavne banjske zgrade. Tamo je bilo veliko zvono za table d'hote... Ili su veslali Travom do „Privala" gde se mogao naći ćilibar.

Morten je bio zanimljiv pratilac iako su njegova mišljenja bila dosta preterana i dogmatična. O svim stvarima je imao strog i pravedan sud koji je odlučno kazivao, mada bi pri tome pocrveneo. Toni se žalostila i korela ga kad bi nespretnim i ljutitim gestom proglasio sve plemiće za idiote i bednike, no bila je vrlo gorda što joj je otvoreno i s poverenjem iznosio svoje poglede, koje je prećutkivao pred roditeljima... Jednom je rekao: „Ovo moram da Vam ispričam: u mojoj sobici u Getingenu

imam ceo kostur... sve ljudske kosti, razume se, povezane s nešto žice. Taj sam kostur obukao u staru policijsku uniformu... ha! Ne nalazite li da je to izvrsno? Ali zaboga, nemojte to da kažete mom ocu!"

Toni se često viđala sa svojim gradskim poznanicima na plaži ili u banjskom parku. To se nije moglo izbeći. Oni su je odvlačili na kakvo poselo ili na jedrenje. Tada bi Morten sedeo „na kamenju". To je kamenje od prvog dana za njih dobilo određeno značenje. „Sedeti na kamenju", značilo je, „biti usamljen i dosadivati se". Za kišnih dana, kada bi se celo more u svoj svojoj dužini i širini obuklo u sivi veo i potpuno se slilo s niskim nebom, kad bi se plaža raskvasila i putevi bili poplavljeni, tad bi Toni rekla: „Danas moramo oboje da sedimo na kamenju... to jest na verandi ili u sobi. Ne preostaje nam ništa drugo no da mi odsvirate vaše studentske pesme, Mortene; iako mi je strašno dosadno".

„Da", rekao je Morten, „sednimo... ali znate li, kad ste vi ovde — nema više kamenja!..." Pred ocem nikad ne bi to rekao, ali mati je mogla da čuje.

„Šta sad?" upitao bi kapetan kad bi posle ručka Toni i Morten istovremeno ustali spremni da pođu... „Kuda je naumila mladež?"

„Gospođica Antonija mi je dopustila da je otpratim do „morskog hrama".

„Tako, smeš li to? — Reci mi, sine filijuse[49], ne bi li bilo na kraju krajeva pametnije da odeš u svoju sobu i malo ponoviš svoju nauku o živcima? Dok se vratiš u Getingen sve ćeš zaboraviti..."

Gospođa Švarckof bi rekla blago: „Bože, Diderih, zašto ne bi otišao s njom. Pusti ga da ide. Sada je raspust. Hoćeš li da nema baš ništa od naše gošće?" — Tada bi otišli.

Išli bi obalom sasvim uz vodu, po pesku izmreškanom, izglačanom i očvrslom od talasa, tako da se moglo lako hodati; tu su ležale razbijene obične male bele školjke i druge; duguljaste i velike, koje su opalno odsjajivale; između njih je bila vlažna žutozelena morska trava s okruglim šupljim plodom koji puca kad se pritisne i jednostavne meduze vodene boje, ali je bilo i crvenožutih, otrovnih, od kojih gori noga kad ih dodirnemo pri kupanju...

„Hoćete li da znate kako sam bila glupa?" počela bi Toni. „Htela sam da iz meduza izvučem šarene zvezde.

Ponela sam kući puno meduza u maramici i stavila ih na balkon da na suncu ispare... tako bi ostale same zvezdice! lepo.. Kad sam pogledala, bila je ostala samo prilično velika vlažna mrlja... Mirisalo je malo na trulu morsku travu..."

Išli su osećajući kraj sebe ritmički šum dugih talasa, po licu svež slan vetar duva slobodno i bez prepreka, zaogrće uši i izaziva prijatnu nesvesticu, prigušeno pijanstvo... Išli su po tom širokom tihom šumu mira kraj mora koji daje svakom i najmanjem zvuku, bliskom ili dalekom, tajanstveno značenje...

Levo su, iz jednolike i ispucale padine od žute ilovače i šljunka, štrčali ćoškovi koji su pokrivali celu zavojitu obalu. Tamo negde, gde bi obala postala suviše kamenita, uspentrali bi se i nastavljali put kroz sitnogoricu ka „morskom hramu". „Morski hram" u obliku okruglog paviljona bio je građen od dasaka i grubih stabala s korom. Iznutra su mu zidovi bili pokriveni napisima, početnim slovima imena, srcima, pesmama... Toni i Morten seli bi na usku, grubo rendisanu klupu u dnu jednog od malih, odvojenih odeljenja, okrenutih moru, u kome je mirisalo na drvo kao u kabinama kupališta.

Bilo je tu u ono popodnevno doba vrlo tiho i svečano. Nekoliko ptica je cvrkutalo a tiho šuštanje drveća slivalo se sa šumom mora, koje se širilo duboko dole, dok su se u daljini videle katarke nekog broda. Zaklonjeni od vetra koji je dotle igrao oko njihovih ušiju, iznenada su osetili ozbiljni prizvuk tišine.

Toni se raspita: „Dolazi li ili odlazi?"

„Kako?" upita Morten svojim teškim glasom... i kao da se prenu iz neke duboke odsutnosti, reče brzo: „Odlazi!" To je „Predsednik opštine Štenbok", putuje za Rusiju. — Ne bih hteo s njim", dodade posle izvesne pauze. „Tamo mora da je još užasnije negoli kod nas!"

„Tako!" reče Toni. „Poznajem po vašem licu, Mortene, da mislite opet da počnete o plemićima. Nije lepo od vas... da li ste ikad poznavali koga plemića?"

„Ne!" odgovori Morten skoro ljutito. „Hvala bogu!"

„Eto, vidite? a ja jesam. Dabome, devojku, Armgardu fon Šiling, tamo preko. O njoj sam vam već pričala. Pa bila je dobroćudnija nego vi i ja, jedva je i znala da je „fon". Jela je suve svinjske kobasice i govorila o svojim kravama..."

„Svakako, postoje izuzeci, gospođice Toni!" reče vatreno. „Ali

slušajte... vi ste mlada dama, sve posmatrate subjektivno. Poznajete jednog plemića i kažete: Ta on je dobar čovek! svakako... ali, da bi ih sve osudio, čovek ne mora da poznaje nijednog. Jer se radi o principu, znate li, o ustanovi! da, na to morate ćutati... Šta? Neko treba da se rodi pa da bude izabranik i plemić... koji sme da prezrivo gleda na nas, a mi uprkos svim zaslugama ne možemo nikad da se popnemo na njihovu visinu...?" Morten je govorio s naivnom i dobroćudnom ljutnjom; pokušao je da gestikulira i uvideo da su mu, pokreti nespretni pa se okanuo toga. Ali je neprestano govorio. Bio je raspoložen. Sedeo je pognut, s palcem između dugmadi svog kaputića. Njegove dobroćudne oči su imale prkosan izraz... „Mi, buržoazija, treći stalež — kako su nas dosad zvali — hoćemo da postoji samo plemstvo zasluge, ne priznajemo više trule plemiće, odbacujemo sadašnji poredak staleža... Hoćemo da svi ljudi budu slobodni i jednaki, da nikada čovek ne potčinjava drugog nego da se svi pokoravaju zakonima!... Ne sme više da bude privilegija i samovolje!... Svi treba da budu ravnopravna deca države. I kao što ne postoji više nikakvo posredništvo između svetovnjaka i dragog boga, tako građanin i država treba da budu u neposrednom odnosu!... Hoćemo slobodu štampe, zanata, trgovine. . Hoćemo da svi ljudi mogu međusobno konkurisati bez povlastica i da samo zasluga dobija svoju nagradu... Ali nas podjarmljuju, nama su začepili usta... šta li sam baš hteo da kažem? Da, pazite: pre četiri godine su obnovljeni savezni zakoni o univerzitetima i štampi — lepi zakoni! Ne sme se štampati ili predavati nikakva istina ako nije u skladu sa postojećim redom stvari... razumete li? Istinu ugnjetavaju, ne daju joj da dođe do reči... a zašto? Radi jednog idiotskog, zastarelog, trulog poretka, koji će, kao što to svako zna, pre ili posle ipak propasti... Mislim da vi uopšte ne shvatate svu tu drskost! Nasilje, glupo, sirovo, trenutno policijsko nasilje sasvim bez razumevanja za duhovno i novo... Hoću još da kažem, ostavivši sve ostalo na stranu... pruski kralj je učinio veliku nepravdu! Tada, godine trinaeste, kad su Francuzi bili kod nas, pozvao nas je i obećao nam ustav... odazvali smio se, oslobodili Nemačku..."

Toni ga je posmatrala postrance, s bradom naslonjenom na ruku, i jednog trenutka je sasvim ozbiljno pomislila da li je on zaista mogao pomoći da se protera Napoleon.

„... ali mislite li da je obećanje ispunjeno? Ne! Sadašnji kralj je čovek koji lepo govori, sanjalica, romantik kao i vi, gospođice Toni.. . Jedno morate imati u vidu u času kad filozofi i pesnici prevaziđu i skinu s dnevnog reda izvesnu istinu, izvesno shvatanje, izvestan princip — tada se polako pojavljuje neki kralj koji će taman stići do toga, koji će baš to smatrati za najnovije i najbolje i koji će misliti da treba da se drži toga... Da, tako vam je to s monarhijom! Nisu kraljevi samo ljudi, oni su čak u najvećoj meri osrednji ljudi, uvek su za više milja unazad... S Nemačkom se desilo kao sa studentom iz udruženja burševa koji je u doba oslobodilačkih ratova imao svoju hrabru i oduševljenu mladost, a koji je sad postao bedan filistar..."

„Da, da" reče Toni. „U redu. Ali dozvolite mi da vas jedno pitam... Šta vas se to u stvari tiče? Vi uopšte niste Prus..."

„To je svejedno, gospođice Budenbrok! Nazvao sam vas vašim prezimenom i to namerno... trebalo je čak reći „demoazel" Budenbrok da bi vam bilo potpuno pravo! Da li kod nas ljudi uživaju više slobode, jednakosti, bratstva nego u Pruskoj? Pregrade, nazadak, aristokratija ovde kao i tamo!... Plemići su vam simpatični... hoćete li da vam kažem zašto? Zato što ste i sama plemkinja! Dabome, zar to još niste znali? Vaš otac je veliki gospodin, a vi ste princeza. Ponos vas deli od nas koji ne pripadamo vašim krugovima vladajućih porodica. Vi možete jedanput s jednim od nas radi oporavka da se malo šetate kraj mora, ali kad stupite u vaš krug povlašćenih i izabraniih, tada čovek može da sedi na kamenju". Glas mu je postao čudno razdražen.

„Mortene", reče Toni žalosno, „eto, sekirali ste se ipak kad ste sedeli na kamenju! A ja sam vas molila da mi dopustite da vas predstavim..."

„Oh, opet ste shvatili stvar kao mlada dama i suviše lično, gospođice Toni! Govorim principijelno... Rekao sam da kod nas nema više bratske čovečnosti negoli u Pruskoj... a kad bih i govorio lično", nastavi posle kraće pauze tišim glasom, iz koga nije nestalo neobično uzbuđenje, „ne bih mislio na sadašnjost već možda pre na budućnost... kad budete u svojstvu te i te gospođe jednom konačno iščeznuli u vaš otmeni krug i čovek celog života ostane da sedi na kamenju..."

Ućuta. I Toni je ćutala. Nije ga više gledala nego se okrenula na drugu stranu k zidu od dasaka. Prilično dugo je vladala mučna tišina.

„Sećate li se", otpoče opet Morten, „da sam jednom rekao da bih imao da vam postavim jedno pitanje? Znate li, ono me muči već od prvog popodneva kad ste prispeli.. Nemojte samo nagađati. Nemoguće je da znate na šta mislim. Pitaću vas drugi put kad bude zgodnija prilika; nije hitno, u stvari me se ne tiče, radi se prosto o radoznalosti... Ne, ne, danas ću vam jedno poveriti... Nešto drugo... pogledajte".

Morten izvuče iz džepa kaputića kraj uske, šarene i prugaste trake i pogleda u Tonikine oči s mešavinom očekivanja i trijumfa.

„Krasno!" reče ona ne razumevajući, „šta to znači?"

Ali Morten odgovori svečano: „To znači da sam član studentske burševske organizacije u Getingenu — eto, sad znate! Imam čak i kapu u tim bojama, ali za vreme raspusta sam je stavio na glavu kostura u policijskoj uniformi... jer ovde se ne bih smeo pokazati s tom kapom, razumete li... Mogu li računati s tim da nećete ni pisnuti? Kad bi moj otac doznao za to, dogodila bi se nesreća..."

„Ni reči, Mortene! Možete računati na mene!... Ali ja ništa ne znam o tome... da li ste se svi zaverili protiv plemstva?... Šta hoćete?"

„Hoćemo slobodu!" reče Morten.

„Slobodu?" upita ona.

„No da, slobodu, znate već, slobodu...!" ponovi napravivši neodređen, malo nespretan, ali oduševljen pokret rukom prema moru dole, i to ne ka onoj strani na kojoj se meklenburška obala graničila sa zalivom, već onamo ka otvorenoj pučini koja se u sve užim, zelenim, plavim, žutim i sivim prugama pružala veličanstvena i neizmerna prema zamagljenom horizontu...

Toni je očima pošla u pravcu njegove ruke i dok je sasvim malo falilo da se poklope obe ruke koje su ležale na neotesanoj drvenoj klupi, gledali su zajedno u istu daljinu. Ćutali su dugo a more se mirno i teško čulo do njih... Toni je iznenada poverovala da isto kao i Morten razume veliki, neodređeni, pun slutnje i čežnjivi smisao onoga što znači „sloboda".

GLAVA DEVETA

„Čudnovato, Mortene, kako čoveku nije nikad dosadno na moru. Da li čovek može na ma kom drugom mestu da leži tri četiri sata na

leđima, a da ništa ne radi, a da čak ništa ne misli..."

„Da, da... uostalom, moram priznati da mi je ranije ponekad bilo dosadno, gospođice Toni, ali eto već nekoliko nedelja..."

Jesen dođe, dunu prvi jak vetar. Sivi, tanki i pocepani oblaci leteli su žurno nebom. Mutno razriveno more bilo je nadaleko i naširoko pokriveno penom. Veliki snažni talasi valjali su se s neumoljivim i zastrašujućim mirom, veličanstveno su se naginjali praveći tamnozelene, metalnosjajne lukove, i rušili se s bukom na pesak.

Sezona je bila sasvim na izmaku, deo plaže, inače pun banjskih gostiju, a odakle je sad već jedan deo šatora bio podignut, ležao je gotovo izumro, s malim brojem korpi za sedenje. Ali Toni i Morten su popodne ležali daleko odatle, tamo gde su počinjali žuti zidovi od ilovače i gde su se talasi, prskajući visoko penu, razbijali o „Galebovu stenu". Morten joj je napravio naslon nabivši tvrdo pesak: naslonila se leđima o pesak i prekrstila noge s unakrsnim trakama i belim čarapama, a na sebi je imala mek siv jesenji kaputić s velikim dugmetima. Morten je ležao postrance okrenut k njoj, brade naslonjene na ruku. S vremena na vreme proleteo bi galeb nad morem i čuo se njegov krik grabljivice. Gledali su zelene zidove talasa obraslih morskom travom kako se preteći približavaju i lome o stenu koja se nalazila prema njima... u ludoj večitoj buci koja omamljuje, čini da onemimo i ubija osećanje vremena.

Najzad se Morten pokrenu kao da sam sebe budi i upita: „Hoćete li skoro otputovati, gospođice Toni?"

„Ne... kako to?" reče odsutno Toni, ne razumevajući.

„Bože, danas je deseti septembar... moj raspust je ionako pri kraju... Koliko to još može potrajati! Radujete li se društvu u gradu? Recite mi, sigurno su zgodna gospoda s kojima plešete... Ne, nisam hteo da vas to pitam! Sad mi morate odgovoriti na nešto", reče, uspravi bradu u ruci s naglom rešenošću i pogleda je. „To je ono pitanje s kojim sam toliko zatezao... Znate li? No! ko je gospodin Grinlih?"

Toni se trže, pogleda ga brzo u lice, kliznu očima po stvarima oko sebe kao čovek koga su podsetili na neki daleki san. U njoj ožive osećanje koje je imala posle prosidbe gospodina Grinliha, osećanje lične važnosti.

„To biste hteli znati, Mortene?" upita ozbiljno. „Reći ću vam. Bilo mi

je neobično mučno, razumete li, kad je Toma prvo popodne pomenuo to ime, ali pošto ste ga već čuli... eto: gospodin Grinlih, Bendiks Grinlih, poslovni je prijatelj mog oca, dobrostojeći trgovac iz Hamburga, koji je u gradu prosio moju ruku... ali ne!" odgovori brzo na jedan Mortenov pokret, „odbila sam ga, nisam se mogla odlučiti da mu dam svoj pristanak za ceo život".

„A zašto niste... ako smem pitati?" upita nespretno Morten.

„Zašto? o bože, zato što ga nisam mogla podnositi?" viknu skoro ljutito... „Trebalo je da ga vidite kako je izgledao i kako se ponašao! Između ostalog, ima zlatnožute zaliske... potpuno neprirodne! Ubeđena sam da ih posipa puderom kojim se pozlaćuju božični orasi... Sem toga, bio je neiskren, ulagivao se mojim roditeljima i bezobrazno je govorio tačno ono što su sami mislili", Morten je prekide.

„Ali šta znači... morate mi još nešto reći... šta znači... to „to krasi sasvim neobično"?"

Toni poče da se nervozno smeje.

„Da... tako je on govorio, Mortene. Nije govorio „to je lepo" ili „to krasi sobu", već „to krasi sasvim neobično"... Tako je bio blesav, uveravam vas!... Pri tom je bio u najvećoj meri nasrtljiv, nije se micao od mene, mada sam se uvek ironično ophodila s njim. Jednom mi je priredio scenu pri kojoj je skoro plakao... molim vas: čovek koji plače!"

„Mora da vas je mnogo poštovao", reče tiho Morten.

„Ali šta me se to tiče!" uzviknu ona začuđeno, okrenuvši se sa svog peščanog naslona u stranu...

„Nemilosrdni ste, gospođice Toni... da li ste uvek nemilosrdni? Recite mi... niste mogli podneti tog gospodina Grinliha, ali da li ste ikad bili privrženi kome drugome?... Ponekad pomislim da je možda vaše srce hladno? Jedno hoću da vam kažem... to je toliko istinito da se mogu zakleti. Čovek nije blesav kad plače što vi nećete ni da čujete za njega... lako je. Nisam siguran, nikako nisam siguran da ja takođe... Vi ste razmaženo, otmeno biće... da li se uvek podsmevate ljudima koji leže kraj vaših nogu? Da li je doista vaše srce hladno?"

Nakon te kratkotrajne veselosti, iznenada poče da drhti Tonikina gornja usna. Nekoliko puta ga je pogledala krupnim. mutnim očima koje su polako blesnule od suza. Tiho reče: „Ne, Mortene, zar verujete da sam takva? Ne smete tako misliti o meni".

„Pa ja to i ne verujem!" uzviknu Morten s osmehom u kome je odjekivala potresenost i mučno prikriveno likovanje... Okrenu se tako da je ležao potrbuške kraj nje i oduprevši se laktovima, uhvati obema rukama njenu ruku i pogleda je u lice svojim čelično plavim, dobroćudnim: očima, ushićeno i oduševljeno.

„A vi... nećete mi se podsmevati ako vam kažem da..."

„Znam, Mortene", prekida ga tiho i pogleda u stranu, na svoju slobodnu ruku koju je micala tako da joj polako kroz prste klizi meki beli pesak.

„Znate!... a vi... vi, gospođice Toni..."

„Da, Mortene, ja vas ogromno cenim. Vi ste mi vrlo dragi, miliji ste mi od svih koje poznajem".

On usplamte, učini nekoliko pokreta rukom, nije znao prosto šta da radi. Skoči, ali odmah leže kraj nje i kliknu glasom koji je zapinjao, kolebao se, spoticao se pa opet odjekivao od sreće: „Ah, hvala vam, hvala vam! Vidite li, srećan sam kao još nikad u svom životu..." Zatim joj poče ljubiti ruke.

Iznenada reče tiše: „Uskoro ćete otputovati u grad, Toni, a moj se raspust završava za četrnaest dana... tad moram ponovo u Getingen. Ali hoćete li mi obećati, da ovo poslepodne ovde na pasku nećete zaboraviti dok se ne vratim... kao doktor... i dok ne budem molio vašeg oca za nas oboje. I da u međuvremenu nećete uslišiti molbe nikakvog gospodina Grinliha, ma koliko to teško bilo? Oh, neće to još dugo trajati, videćete, radiću kao... a nije mi naročito teško..."

„Da, Mortene" reče ona srećno i odsutno, posrnatrajući samo njegove oči, njegova usta, njegove ruke koje su držale njene...

On privuče njene ruke još bliže na svoje grudi i upita prigušeno i molećivo: „Nećete li mi posle ovoga... smem li to da... potkrepim...?"

Ona ne odgovori, nije ga čak ni pogledala, već sasvim tiho privuče bliže njemu gornji deo tela sa peščanog naslona, i Morten je poljubi polako i stidljivo u usta. Tad pogledaše na razne strane i u pesak stideći se prekomerno.

GLAVA DESETA

Najdraža gospođice Budenbrok!

Koliko li ima od toga kako dole potpisani nije smeo da pogleda lice

dražesne devojke? Ovo nekoliko redaka neka vam kaže da to lice nije prestalo da lebdi pred njegovim duhovnim okom i da je on za vreme tih sporih nedelja, punih zebnje, neprestano bio u mislima na ono dragoceno popodne u vašem roditeljskom salonu, kada ste pustili da vam izmamim obećanje, istina još uvek polovično i stidljivo, ali ipak ožitvoravajuće. Od tada su protekle duge nedelje, za koje ste se vreme povukli od sveta u cilju pribiranja i samoposmatranja, tako da se sad već mogu nadati da je prošlo vreme ispitivanja. Na dnu potpisani dopušta sebi da vam, najdraža gospođice, pošalje sa najvećim poštovanjem priloženi pretenčić kao zalogu njegove neugasive nežnosti. S najdivotnijim komplimentima i ljubeći vam ruke pun ljubavi beležim se

Vaše blagorodnosti najodaniji Grinlih

Dragi tata!

O, bože, što sam se sekirala! Priloženo pismo i prsten tek što sam primila od Gr., tako da me glava boli od uzrujavanja i ne znam ništa pametnije da uradim nego da ti obe stvari pošaljem. Gr. neće da me razume a ono što on piše tako poetski o „obećanju" prosto nije istina, i molim te da mu neodložno ukratko objasniš da sam sad hiljadu puta manje u stanju no pre šest nedelja da mu dam svoj pristanak za ceo život i da me najzad ostavi na miru; on postaje već smešan. A tebi, najboljem ocu, mogu reći da sam vezana na drugoj strani za nekoga koji me voli i koga volim da se to ne može iskazati. O, tatice! o tome bih mogla ispisati čitave tabake, govorim o gospodinu Mortenu Švarckofu koji će biti lekar i koji će čim postane doktor zaprositi moju ruku. Znam da bi bio red da se udam za trgovca, ali Morten ipak pripada drugom delu uglednih ljudi — naučenjacima. Nije bogat, to je razume se, za tebe i mamu važno, ali ti moram to reći, dragi oče, iako sam mlada, Život me je tome naučio, samo bogatstvo ne čini svakog srećnim. S hiljadu poljubaca ostajem tvoja poslušna kćer

Antonija

P. S. Prsten je, kako vidim, od lošeg zlata i prilično uzak.

Draga moja Toni!

Tvoje sam pismo primio. Saopštavam ti da sam po dužnosti na dostojan način obavestio gospodina Gr. o tvom gledanju na stvari.

Rezultat je bio takav da me je stvarno uzbudio. Odrasla si devojka i nalaziš se u tako ozbiljnom položaju da se ne usuđujem da ti pobrojim posledice koje bi mogao povući kakav lakomisleni korak od tvoje strane. Gospodin Gr. je na moje reči pao u očajanje i vikao da te toliko voli i da ne može da preboli ako te izgubi, da je odlučio da se ubije, ako ustraješ pri svojoj odluci. Kako ne mogu uzeti ozbiljno ono što mi pišeš o naklonosti prema drugom, to te molim da savladaš svoje uzbuđenje zbog poslanog prstena i da još jednom ozbiljno u sebi proceniš sve. Na osnovu mog hrišćanskog uverenja, draga kćeri, dužnost je čoveka da poštuje osećanja bližnjeg i mi ne znamo da li nećeš pred najvišim sudijom odgovarati zbog toga što je čovek, čija si ti osećanja uporno i hladno prezrela, učinio greh prema svom životu. Ali na jedno, što sam ti usmeno već često dao da razumeš, hteo bih da te podsetim i radujem se što mi se pružila prilika da ti to i pismeno ponovim. Jer, iako je govor življi i može da deluje neposredno, napisana reč ima preimućstvo da je polako odabrana i staložena, da stoji čvrsto i da može više puta da se pročita u obliku i na mestu koji je pisac procenio :i proračunao i isto tako da može više puta da deluje. — Nismo, draga moja kćeri, rođeni za ono što svojim kratkovidnim očima smatramo da je naša mala lična sreća, jer nismo nevezana nezavisna bića koja postoje samo radi sebe, već smo kao karike na nekom lancu. I takvi kakvi smo ne možemo se zamisliti bez niza onih koji su nam prethodili i ukazali put time što su sami strogo i ne gledajući desno ili levo išli putem oprobane i časne tradicije. Tvoj put, kako mi izgleda, povučen je jasno i oštro pred tobom već više nedelja i ti ne bi bila moja kći i ne bi bila unuka svog dede koji je blago u Gospodu usnuo i uopšte ne bi bila dostojan član naše porodice, kad bi ozbiljno naumila da samo tvrdoglavo i vetropirasto pođeš svojom sopstvenom neurednom stazom. Molim te, draga Antonija, da to uzmeš k srcu.

Tvoja majka, Toma, Kristijan, Klara i Klotilda (koja je provela više nedelja kod svog oca na Ungnade) i gospođica Jungman pozdravljaju te iz sveg srca i svi se radujemo što ćemo uskoro moći da te zagrlimo. U vernoj ljubavi tvoj

Otac

GLAVA JEDANAESTA

Kiša je pljuštala. Nebo, zemlja i voda stopili su se ujedno dok je jak vetar nosio kišu na mahove, nagonio je na prozore tako da o njih nisu lupale kapljice već se prolivali čitavi potoci i činili ih neprozirnim. Tužni i očajni glasovi govorili su u dimnjacima...

Kad je Morten Švarckof odmah po ručku stupio sa svojom lulom pred verandu da pogleda kako je s vremenom, stao je pred njega jedan gospodin u dugom, uskom, žuto kariranom ulsteru i sivom šeširu; pred kućom je stajala zatvorena kočija čiji se krov sijao od vlage a točkovi bili jako poprskani blatom. Morten je gledao ne shvatajući u ružičasto lice gospodina. Imao je zaliske koji su izgledali kao poprskani praškom za pozlaćivanje božičnih oraha.

Gospodin u ulsteru pogledao je Mortena kao što se gleda sluga, lako škiljeći kao da ga ne vidi, i upitao mekim glasom: ,.Može li se govoriti sa gospodinom kapetanom-sprovodnikom?"

„Svakako..." promuca Morten, „mislim da je moj otac..."

Gospodin ga tad pogleda očima plavim kao u guske.

„Jeste li vi gospodin Morten Švarckof?" upita.

„Da, gospodine", odgovori Morten trudeći se da dobije čvrst izraz lica.

„Gle! zaista..." primeti gospodin u ulsteru i nastavi: „Budite tako dobri, mladiću, pa me prijavite vašem gospodinu ocu. Zovem se Grinlih".

Morten provede gospodina preko verande, otvori mu u hodniku desno vrata kancelarije i vrati se u sobu za prebivanje da bi obavestio oca. Čim gospodin Švarckof iziđe, mladić se spusti kraj okruglog stola, nasloni laktove na nj i ne gledajući majku koja je kraj mokrog prozora krpila čarape zadubi se u „bedni listić" koji je znao da javlja samo o srebrnoj svadbi tog i tog konzula. Toni se nalazila u gornjoj sobi gde se odmarala.

Kapetan-sprovodnik je ušao u svoj biro s izrazom čoveka koji je zadovoljan pojedenim ručkom. Otkopčan kaput uniforme otkrivao je zaobljeni beli prsluk. Od njegovog crvenog lica oštro se odvajala ledenosiva mornarska brada. Jezik je provlačio između zuba, pri čemu su njegova poštena usta dolazila u najavanturističkije položaje. Pokloni se kratko s trzanjem i s izrazom kao da je hteo reći: „Tako se to radi!"

„Blagosloven obed", reče, „stojim gospodinu na usluzi!"

Gospodin Grinlih se sa svoje strane pokloni smotreno, krajevi njegovih usana malo se iskriviše pri tome i reče tiho: ,,He-e-hm".

Kancelarija je bila prilično mala soba sa zidovima obloženim drvetom u visini nekoliko stopa, a dalje od golog kreča bez tapeta. Pred prozorima, o koje je neprekidno dobovala kiša, visile su žuto zadimljene zavese. S desne strane vrata nalazio se dug grub sto pokriven hartijama. Iznad njega na zidu bila je prikucana velika karta Evrope i mapa Istočnog mora. Sa sredine tavanice visio je lepo izrađen model lađe s punim jedrima.

Kapetan-sprovodnik ponudi gostu da sedne prema vratima na sofu u obliku luka, prevučenu crnim i ispucanim ovoštenim platnom, a sam ugodno sede s rukama skrštenim preko trbuha na drvenu naslonjaču. Gospodin Grinlih, u dobro zakopčanom ulsteru, sa šeširom na kolenima, ne dodirujući naslon, sedeo je na ivici sofe.

„Zovem se", reče, „ponavljam, Grinlih, Grinlih iz Hamburga. Da bih vam se preporučio, spominjem da se mogu smatrati bliskim poslovnim prijateljem krupnog trgovca, konzula Budenbroka".

„A la bonheure[50]! Čast mi je, gospodine Grinlih! Ali zar neće gospodin da se malo raskomoti? Jeste li za grog posle putovanja? Odmah ću ga naručiti u kuhinji..."

„Uzimam slobodu da primetim", progovori gospodin Grinlih mirno, „da mi je vreme ograničeno, da me čekaju kola i da sam, na žalost, primoran da vas zamolim za razgovor od dve reči".

„Stojim gospodinu na usluzi" ponovi gospodin Švarckof malo zbunjen. Nasta muk.

„Gospodine kapetane!" otpoče gospodin Grinlih, klimnu odlučno glavom i zabaci je malo. Tad opet ućuta kako bi pojačao dejstvo oslovljavanja i usta stegnu tako čvrsto kao da su ona novčana kesa čvrsto zavezana.

„Gospodine kapetane", ponovi i reče brzo: „Razlog zbog kog dolazim k vama tiče se neposredno mlade dame koja već nekoliko nedelja stanuje kod vas".

„Gospođica Budenbrok?" upita gospodin Švarckof.

„Svakako", odvrati gospodin Grinlih tiho i oborene glave; na krajevima njegovih usana obrazovaše se kruti, mali nabori.

„Ja... primoran sam da vam to kažem", produži slatkim pevušavim

naglaskom dok su mu oči skakale s ogromnom pažnjom s jedne tačke sobe na drugu, pa na prozor, „da sam ja pre izvesnog vremena zaprosio ruku baš te gospođice Budenbrok, da sam dobio potpuni obostrani pristanak roditelja i da mi je čak i gospođica, iako nije još došlo do formalne veridbe, nedvosmislenim recima dala izvesna prava na njenu ruku".

„Gospode bože?" upita živo gospodin Švarckof... „Nisam još ništa znao o tome! Čestiitam, gospodine... Grinlih! Iskreno vam čestitam! Dobićete nešto dobro, nešto realno..."

„Vrlo sam vam zahvalan", reče gospodin Grinlih s hladnim izrazom, „ali ono što me ipak" — nastavi pevajući podignutim glasom — „tim povodom dovodi k vama, poštovani gospodine kapetane, jeste činjenica da se toj vezi odskora prave teškoće, i da te teškoće... potiču iz vaše kuće — ?"

Zadnje reči izgovorio je upitnim naglaskom kao da je hteo reći: da li je moguće to što sam načuo?

Gospodin Švarckof je odgovorio isključivo time što je podigao visoko svoje posivele obrve i dohvatio naslon obema smeđim mornarskim rukama, obraslim plavim maljama.

„Da, zaista tako čujem", reče gospodin Grinlih s tužnom odlučnošću. „Čujem, da je vaš sin, gospodin studiozus medicine, dozvolio sebi... istina nesvesno... da zadre u moja prava, čujem da je iskoristio prisutnost gospođice da joj izmami izvesna obećanja..."

„Šta?" uzviknu kapetan, odupre se snažno o naslon stolice i skoči... „to će se odmah..."

U dva koraka beše kod vrata, otvori ih i viknu glasom koji bi nadjačao najdivljiju huku valova: „Meto! Mortene! Hajde ovamo! Dođite brže oboje!"

„Živo ću žaliti", reče gospodin Grinlih smešeći se fino, „ako sam se isticanjem svojih starijih prava morao suprotstaviti vašim očinskim planovima, gospodine kapetane..."

Diderih Švarckof okrenu se i pogleda ga ukočeno u lice svojim oštrim plavim očima okruženim malim borama, kao da se uzalud trudio da razume njegove reči.

„Gospodine!" reče glasom koji je odjekivao kao da mu je gutljaj jakog groga opekao grlo... „Ja sam jednostavan čovek i slabo se razumom u ogovaranje i finese... ali ako ste mislili da... no! tad

dopustite da vam kažem da ste, gospodine, na pogrešnom putu, i da ne znate moje principe! Znam ko je moj sin i znam ko je gospođica Budenbrok i imam i suviše respekta, i suviše gordosti u sebi, gospodine, da bih pravio takve očinske planove! A sad govorite, odgovorite mi! O čemu se u stvari radi, deder? Šta to čujem..."

Gospođa Švarckof i njen sin stajahu kraj vrata; prva, ne sluteći ništa, bila je zauzeta uređivanjem svoje kecelje, dok je Morten izgledao kao okoreli grešnik... Gospodin Grinlih nije ustao kad su oni ušli, istrajno je sedeo na ivici sofe držeći se uspravno i mirno i ulsteru zakopčanom do grla.

„Ponašao si se, dakle, kao budala?" okrenu se kapetan Mortenu. Mladić je držao palac između dugmeta svog kaputića, njegove se oči zamračiše, a od prkosa mu se obrazi čak i naduše.

„Da, oče", reče, „gospođica Budenbrok i ja..."

„Tako dakle, e onda ću ti reći da si glupak, pajac i velika budala! A sutra da si mi se izgubio u Getingen, čuješ li? Na sutrašnji dan! i znaj da je sve to detinjarija, besmislena detinjarija i tačka!"

„Bože, Diderih", reče gospođa Švarckof prekrstivši ruke, „pa to se ne može tek tako reći! Ko zna..." ona ućuta dok se videlo kako se pred njenim očima ruši jedna lepa nada.

„Želi li gospodin da govori s gospođicom?" obrati se kapetan grubim glasom gospodinu Grinlihu...

„Ona je u svojoj sobi! spava!" izjavi gospođa Švarckof sa sažaljenjem i ganutošću.

„Žao mi je", reče gospodin Grinlih mada je odahnuo, pa ustade.

„Uostalom, ponavljam da mi je vreme ograničeno i da me čekaju kola. Dopuštam sebi", produži napravivši pred gospodinom Švarokofom pokret rukom odozgo nadole, „da vam, gospodine kapetane, izrazim svoje potpuno zadovoljstvo i priznanje s obzirom na vaše muško i karakterno držanje. Preporučujem vam se. Čast mi je. Zbogom".

Diderih Švarckof mu uopšte nije pružio ruku. Pusti da mu njegov teški gornji deo tela padne malo napred polako i s trzajem, kao da je hteo reći: Tako se to radi! Gospodin Grinlih prođe odmerenim korakom između majke i sina i iziđe na vrata.

GLAVA DVANAESTA

Toma se pojavi u Kregerovim karucama. Došao je dan odlaska. Mladi gospodin je došao u deset sati pre podne i s porodicom ušao u sobu da se malo prihvati. Sedelo se zajedno kao prvog dana, samo leto je bilo prošlo, bilo je suviše hladno i vetrovito da bi se sedelo na verandi, i nije bilo Mortena... bio je u Getingenu. Toni i on nisu mogli čestito ni da se oproste. Kapetan je bio prisutan i rekao:

„Tako. Tačka. Hm!"

U jedanaest brat i sestra iziđoše u kola za čiji je zadnji deo bio privezan Tonikin veliki kufer. Bila je bleda i drhtala je u svom mekom jesenjem ogrtaču od hladnoće, umorna od nestrpljenja i tuge, koja bi je s vremena na vrerne obuhvatila i ispunila njene grudi snažnim osećanjem bola. Poljubi malu Metu, stisnu domaćici ruku i klimnu glavom gospodinu Švarckofu kad ovaj reče: „Nemojte nas zaboraviti, gospođice. I nemojte uzeti što za zlo!"

„Tako, i sretan put i preporučujemo se gospodinu tati i gospođi konaulki..." Tad se brava zatvori škljocnuvši, debeli dorati povukoše i troje Švarckofovih zamahaše maramicama...

Toni pritisnu glavu u ugao kola i pogleda kroz prozor. Nebo je bilo pokriveno beličastim oblacima. Trava se talasala malim talasima koji su žurno bežali pred vetrom. S časa na čas bi staklo poprskale male kapljice. Na kraju „prednjeg reda" sedeli su ljudi pred kućnim vratima i krpili mreže, bosonoga bi deca istrčala i posmatrala radoznalo kola. Deca su ostajala ovde...

Kad su kola za sobom ostavila poslednje kuće, Toni se naže napred da još jednom pogleda kulu svetilju, pa se opet zavali i zatvori oči koje su bile umorne i osetljive. Od uzbuđenja nije noćas skoro ni spavala, ustala je rano da uredi kufer i nije mogla doručkovati. U suvim ustima osećala je bljutav ukus. Osećala se toliko iznemogla da nije ni pokušala da zadrži suze koje su joj svakog časa polako i vrelo navirale na oči.

Tek što je zaklopila očne kapke, videla se ponovo na verandi u Traveminde. Videla je Mortena Švarckofa kao živog pred sobom, njegov način kako govori, kako se pri tom naginje i gleda druge ispitivački dobroćudno, kako smejući se pokazuje svoje lepe zube o kojima očigledno nije ništa znao... od toga joj bi lako i tiho u duši. Podseti se svega što je u mnogim razgovorima čula i naučila od njega,

i činilo joj je zadovoljstvo da sebi svečano obeća da sve to sačuvati u sebi kao nešto sveto u šta se ne sme dirati. Da je pruski kralj bio nepravedan, da su Gradske novine bedan listić, čak i to da su pre četiri godine obnovljeni savezni zakoni o univerzitetima, sve će to za nju od sada biti časne i utešne istine, tajno blago koje će moći razgledati kad god joj se ushte. Nasred ulice, u porodičnom krugu, za vreme obeda misliće na to... Ko zna? možda će morati da pođe predodređenim putem i da se uda za gospodina Grinliha, to joj je bilo svejedno, ali kad joj bude govorio, pomisliće iznenada: „Ja znam nešto što ti ne znaš... Plemići su — principijelno rečeno — vredni prezira!" Nasmeši se zadovoljno u sebi, ali tad iznenada začu u lupi točkova Mortenove reči: s naverovatno živom jasnoćom razlikovala je gotovo svaki zvuk njegovog dobroćudnog, malo teškog i hrapavog glasa, čula je sopstvenim ušima kako je rekao: „Danas moramo oboje da sedima na kamenju, gospođice Toni..." i ta je mala uspomena savlada.

Njene se grudi stegoše od tuge i bola, bez uzdržavanja potekoše joj suze... Zgrčena u svom uglu pritisla je maramicu obema rukama na lice i gorko plakala.

Toma s cigaretom u ustima pogleda malo zbunjeno na drum.

„Jadna Toni!" reče najzad i pomilova je po ogrtaču.

„Žao mi te je od srca, vidiš li! Ali šta da se radi? to se mora proživeti. Veruj mi... i ja to poznajem..."

„Oh, ništa ti, Tomo, ne znaš!" jecala je Toni.

„Nemoj to da kažeš. Sada je rešeno, na primer, da početkom iduće godine otputujem u Amsterdam. Tata je našao mesto za mene kod Kelena & komp... Moraću se za dugo, dugo vremena rastati..."

„Oh, Tomo! Rastanak od roditelja, od braće i sestara, to nije ništa!"

„Da" — reče prilično otegnuto. Uzdahnu kao da je hteo da kaže i više ali tad ućuta. Premesti cigaretu iz jednog kraja usta u drugi, diže jedinu obrvu uvis i okrete glavu u stranu.

„I neće to dugo trajati", otpoče ponovo posle izvesnog vremena. „Podneće se. Zaboravi se..."

„Ali ja baš neću da zaboravim!" uzviiknu Toni sva očajna. „Zaboraviti... zar je to uteha?!"

GLAVA TRINAESTA

Tad naiđe skela, pa naiđe aleja izrailjskog sela, Jerusalimisko brdo, gradsko polje. Kola prođoše kroz gradsku kapiju pored koje su se dizali zidovi zatvora, protandrkaše Gradskom ulicom i preko Koberga... Toni je posmatrala sive kuće sa zabatima, uljane lampe zategnute preko ulice, bolnicu svetog Duha sa skoro ogolelim lipama... Bože, sve je ostalo kao što je i pre bilo! Stajalo je tu nepromenljivo i dostojanstveno, dok se ona svega prisećala kao starog sna koji treba zaboraviti! Ti sivi zabati bili su ono staro, naviklo, nasleđeno, koje opet prihvata i pod kojim će opet trebati da živi. Nije više plakala, okretala se radoznalo oko sebe. Tuga rastanka bila je skoro zaglušena izgledom ovih1 ulica i ovih dobro poznatih lica po tim ulicama. U tom trenutku — kola su jurila Širokom ulicom — prođe pored njih nosač Matizen i duboko pozdravi svojim grubim cilindrom s takvim zadivljenim izrazom dužnosti kao da je mislio: Dabome, bio bih hulja!...

Ekipaž zavi u Ulicu Meng i debeli dorati stadoše pred Budenbrokovom kućom dahćući i kopajući kopitom. Toma pažljivo pomože sestri da siđe. Anton i Lila požuriše da otkače kufer. Morali su da čekaju pre nego što su ušli u kuću. Troje velikih transportnih kola natovarenih punim džakovima žita prolazilo je jedno za drugim kroz kapiju.

Na džakovima se moglo pročitati širokim crnim slovima napisano ime firme: „Johan Budenbrok". S topotom koji je muklo odjekivao pređoše veliki trem i niske stepenice do dvorišta. Trebalo je jedan deo žita istovariti u zadnji deo kuće, a ostatak preneti na „Ajkulu", „Lava" ili „Hrast".

S perom za uvom iziđe konzul iz kontoara kad brat i sestra stupiše pod trem, i pruži ruke svojoj kćeri.

„Dobro došla kući, draga moja Toni!"

Poljubila ga i pogledala očima koje su izgledale plačne, ali u kojima se moglo pročitati i nešto nalik na stid. Ali on nije bio ljut, ne reče nijednu reč o onome. Rekao je samo: „Dockan je, ali mi smo pričekali s užinom".

Konzulka, Kristijan, Klotilda, Klara i Ida Jungman izišli su da se pozdrave i stajali su u grupi u dvorištu...

Toni je spavala čvrsto i dobro prve noći u Ulici Meng i idućeg jutra,

22. septembra, siđe sveža i umirena u sobu za doručak. Bilo je još rano, jedva sedam sati. Samo je gospođica Jungman bila u sobi i spremala kafu.

„Ej, ej, Tonkice, detešce moje", reče i pogleda oko sebe malim pospanim i smeđim očima, „već tako rano?"

Toni sede za pisaći sto čiji je poklopac bio podignut, skupi ruke iza glave i zagleda se neko vreme u pločnik dvorišta, pocrneo od kiša, i u požuteo i vlažan vrt. Zatim poče radoznalo da pretura po posetnicama i pismima koja su ležala na pisaćem stolu...

Sasvim uz mastionicu nalazila se dobro poznata velika sveska s tvrdim koricama, zlatnih obreza i sastavljena iz raznovrsnih hartija. Mora da je još sinoć upotrebljavana pravo je čudo što je tata nije metnuo kao uvek u kožnu torbu i zaključao u naročitu fijoku pozadi. Uze je, poče prelistavati i zadubi se u čitanje. Ono što je čitala bile su većinom jednostavne i njoj dobro poznate stvari, ali je svaki od pisaca preuzeo od prethodnika bez preterivanja svečani način kazivanja, jedan instinktivno i nehotično nagovešten hroničarski stil iz koga je govorilo diskretno time dostojanstvenije poštovanje jedne porodice za samu sebe, za nasleđe i istoriju. Za Toniku nije to bilo novo, ona se već poneki put smela pozabaviti ovim listovima. Ali još nikad nije njihova sadržina učinila na nju takav utisak kao toga jutra. Važnost puna poštovanja s kojom su tu tretirane i najskromnije činjenice porodične istorije zavrte joj glavu... Nasloni se na laktove i stade čitati sa sve većom predanošću, gordošću i ozbiljnošću.

Čak i iz njene neznatne prošlosti nije nedostajalo ništa. Njeno rođenje, njene dečije bolesti, polazak u školu, njeno stupanje u pansionat gospođice Vajhbrot, njeno krizmanje... Sve je bilo brižljivo zabeleženo konzulovim sitnim, ispisanim trgovačkim rukopisom. Osećala je skoro pobožno poštovanje činjenica: nije li i najmanja činjenica volja i delo boga koji divno upravlja sudbinom porodice?... Šta će ubuduće imati još da se zabeleži iza njenog imena koje je nasledila od svoje babe Antoanete? I sve će budući članovi porodice čitati s istim pijetetom s kojim ona sad prati ranije događaje.

Naže se nazad, srce joj Je kucalo svečano. Ispuni je osećaj strahopoštovanja prema samoj sebi i prože je njoj već poznati osećaj lične važnosti, pojačan duhom koji je strujao iz ovih listova. „Kao karika na lancu", napisao je tata... da, da! baš kao karika tog lanca

imala je više i odgovorno značenje, — i bila pozvana da delom i odlukom sarađuje na istoriji svoje porodice!

Listala je do kraja velike sveske, gde je sa zagradama i rubrikama pod preglednim datumima bila ispisana konzulovom rukom na hrapavom folio tabaku cela genealogija Budenbrokovih: od venčanja najstarijeg pretka sa pastorovom ćerkom Brigitom Suren do svadbe konzula Johana Budenbroka sa Elizabetom Kreger godine 1825. Iz tog braka; stajalo je, rodila se četiri deteta... bila su navedena jedno pod drugim uz godine, dane rođenja i kršteno ime, iza imena najstarijeg sina već je bilo zapisano da je stupio na Uskrs 1842. u očev kontoar kao učenik.

Toni je dugo gledala svoje ime i prazan prostor iza njega. Zatim iznenadnim trzajem, s nervoznim i žustrim izrazom lica proguta pljuvačku, a stisnute usne joj se u jednom času pokrenuše sasvim brzo, pa zgrabi pero, ne umoči ga nego ga gurnu u mastionicu i, držeći zgrčeno kažiprst i povivši duboko vrelu glavu na rame, napisa svojim negipkim rukopisom nagnutim sleva udesno: „... Verila se 22. septembra 1845. sa gospodinom Bendiksom Grinlihom, trgovcem u Hamburgu".

GLAVA ČETRNAESTA

„Potpuno se slažem s vama, cenjenI prijatelju. To je važno pitanje koje se mora resiti. Kratko i jasno: tradicionalni miraz u gotovom za devojku iz naše porodice iznosi 70.000 maraka".

Gospodin Grinlih pogleda svog budućeg tasta kratkim i ispitujućim kosim pogledom poslovnog čoveka.

„Zaista..." reče, i to zaista bilo je tačno toliko dugačko koliko i njegov levi zlatnožuti zalisak kroz koji je smotreno provlačio prste... Pustio je kraj zaliska tek kad je izgovorio „zaista".

„Vama je poznato", produži, „poštovani oče, duboko poštovanje koje imam za časne tradicije i principe! Samo... ne bi li u ovom slučaju ti lepi obziri značili preterivanje?... Posao se povećava... porodica napreduje... ukratko, uslovi postaju drukčiji i bolji..."

„Cenjeni moj prijatelju", reče konzul... „ja sam kulantan poslovni čovek! Bože moj... da ste mi dopustili da se izgovorim znali biste već da sam voljan i spreman da vam prema prilikama izađem u susret i da

dodam onim prvim 70.000 još deset hiljada".

„Dakle 80.000..." reče gospodin Grinlih i napravi takav pokret ustima kao da je hteo reći: nije suviše, ali je dovoljno.

Sporazumeli su se na najljubazniji način i konzul, kad je ustao, zadovoljno je zveckao velikim svežnjem ključeva u džepu od pantalona. — „Tradicionalna visina miraza" iznosila je u stvari baš 80,000.

Gospodin Grinlih se posle toga preporuči i otputova za Hamburg. Toni je malo osećala promenu svog novog životnog položaja. Niko je nije sprečavao da pleše kod Melendorfovih, Langhalsovih, Kistenmakerovih i kod kuće, da se kliza na gradskom polju ili na livadama kraj Trave i da prima izraze poštovanja mlade gospode... Sredinom oktobra dala joj se prilika da prisustvuje proslavi veridbe koja se priređivala kod Melendorfovih u čast najstarijeg sina i Julkice Hagenštrem.

„Tomo!" rekla je. „Ja neću ići. To je užasno!" Ipak je otišla i zabavljala se da ne može biti bolje.

Uostalom, zahvaljujući onim potezima pera koje je dodala istoriji porodice, dobila je dozvolu da može s konzulkom ili sama vršiti kupovanja većeg stila po svim gradskim radnjama i da sama vodi računa o svojoj devojačkoj spremi, otmenoj devojačkoj spremi. Uskoro su sedele u sobi za doručak dve krojačice koje su opšivale i pravile monograme i jele ogromne količine hleba i zelenog sira...

„Da li je, mama, donet veš od Lentfera?"

„Ne, dete moje, ali ovde imaš dva tuceta servijeta za taj".

„Lepo, ali on je obećao da će ga poslati danas posle podne. Bože, treba porubiti ove čaršave!"

„Gospođica Biterlih pita gde su čipke za navlake, Ido".

„U ormanu za veš, u predsoblju desno. Tonkice, detešce moje".

„Lino — — !"

„Mogla bi i sama malo da skokneš, srce moje..."

„O, bože, ako se udajem zato da bih samo jurcala uza stepenice..."

„Da li si, Toni, mislila na venčanu haljinu?"

„Moiree antique [51] mama!... Bez moiree antique neću hteti da se venčam!"

Tako prođe oktobar, novembar. Pred Božić se pojavi gospodin Grinlih da proslavi Badnje veče u krugu Budenbrokove porodice, a nije

odbio ni poziv na svečanost koju su priređivali stari Kregerovi. Njegovo ponašanje prema verenici bilo je ispunjeno osećanjem nežnosti, što se i moglo očekivati. Nikakva nepotrebna zvaničnast, nikakvi društveni obziri, nikakve netaktične nežnosti! Lak i diskretan poljubac u čelo u prisustvu roditelja zapečatio je veridbu.. Ponekad se Toni pomalo i čudila što njegova sreća sad nije bila iste snage kao očajanje koje je pokazivao prilikom njenog odbijanja. Posmatrao ju je samo s vedrim izrazom posednika... Razume se da bi ponekad, kad bi slučajno bili sami, njime ovladalo šaljivo i nestašno raspoloženje, tad bi pokušao da je privuče sebi na kolena, da svoje zaliske približi njenom licu i da je upita glasom koji je drhtao od radosti: „Nisam li te uhvatio? Nisam li te ulovio?" A na to bi Toni odgovarala: „O, bože, vi se zaboravljate!" i vešto se oslobađala.

Odmah po Božiću vrati se gospodin Grinlih u Hamburg, jer je njegov živi posao neumoljivo zahtevao njegovo lično prisustvo, a Budenbrokovi su se ćutke složili s njim da je Toni već pre veridbe imala dosta vremena da ga upozna.

Pitanje stana rešeno je pismenim putem. Toni se neobično radovala životu u velikom gradu i izrazila želju da se nastani u centru Hamburga gde se — u Bolničkoj ulici — nalazio kontoar gospodina Grinliha. No verenik je, zahvaljujući muškoj upornosti, uspeo da dobije ovlašćenje za kupovinu jedne vile izvan grada kod Ajmsbitela... na romantičnom mestu udaljenom od sveta, kao idilično gnezdašce stvoreno taman za mladi bračni par — „procul negotiis [52]", ne, nije on još sasvim zaboravio latinski!

Prođe decembar i početkom godine 46. proslaviše svadbu. Priredi se divno bećarsko veče. Prisustvovalo je pola varoši. Tonikine prijateljice, među njima i Armgarda fon Šiling koja se dovezla u grad u kolima visokim kao kula — plesale su s Tominim i Kristijanovim prijateljima, — između ostalih i sa Andrejom Gizeke, sinom zapovednika požarne čete i studentom prava, kao i sa Stefanom i Edvardom Kistenmakerom od firme „Kistenmaker i sin". — Igralo se u trpezariji i u hodniku koji su zbog toga posuli talkom. Samim veseljem je rukovodio u prvom redu konzul Petar Delman, koji je o kameni pod velikog trema razbio sve zemljane ćupove do kojih je mogao da dođe. Gospođi Štut iz Ulice Glokengizer pružila se opet prilika da se kreće u najvišem društvu. Na dan svadbe pomagala je gospođici Jungman i

krojačici pri Tonikinom oblačenju. Nikada nije videla lepše mlade — kaznio je bog ako laže! — Onako debela, kako je bila, klečala je na kolenima i dižući zadivljeno oči pričvršćivala grančice mirte na belu moiree antique... To se događalo u sobi za doručak. Gospodin Grinlih u fraku s dugim peševima i svilenom prsluku čekao je pred vratima. Na njegovom ružičastom licu mogao se pročitati ozbiljan i korektan izraz, bradavica na njegovoj levoj nozdrvi bila je napuderisana, a zlatnožuti zalisci bili su mu pažljivo očešljani.

Gore, u dvorani sa stubovima, gde je trebalo da se obavi venčanje, okupila se porodica — veličanstveno društvo! Tu su sedeli stari Kregerovi, već oboje pomalo omatoreli, ali još uvek najotmenije pojave. Pa konzul Kreger sa sinovima Jirgenom i Jakovom, — ovaj poslednji je kao i rođaci Dišani došao iz Hamburga. Bili su tu i Gothold Budenbrok i njegova žena rođ. Štiving sa Friderikom, Henrijetom i Fifi koje se, na žalost, nikad neće udati. Meklenburšku sporednu porodičnu granu predstavljao je Klotildin otac, gospodin Bernard Budenbrok, koji je došao sa „Ungpade" i posmatrao široko otvorenim očima gospodsku kuću svog bogatog rođaka... Oni iz Frankfurta poslali su samo poklone, jer je put bio suviše naporan... Mesto njih — jedini uz to koji nisu pripadali porodici — bili su prisutni doktor Grabov, domaći lekar, i gospođica Vajhbrot, Tonikina materinska prijateljica Zezemi Vajhbrot sa novim novcatim zelenim trakama na kapici. Te trake su padale preko kovrdža. Na sebi je imala crnu haljinicu. „Budi srećna, dobro dete!" rekla je kad se Toni pojavila pored gospodina Grinliha u dvorani sa stubovima, podigla se na prste i poljubila je u čelo sa tihim „cmok". — Porodica je bila zadovoljna mladom. Toni je izgledala ljupko, prirodno i veselo, mada je bila nešto bleda od radoznalosti i putne groznice.

Dvorana je bila ukrašena cvećem, a desno je bio podignut oltar. Pastor Keling iz Svete Marije izvršio je venčanje i jakim izrazima naročito opominjao na umerenost. Sve se odvijalo u redu i prema običajima. Toni je rekla naivno i dobroćudno „da", dok je gospodin Grinlih najpre rekao „he-e-hm", da bi pročistio grlo, a posle se jelo izvanredno dobro i mnogo.

... Dok su gore u sali gosti s pastorom produžili da jedu, konzul i njegova žena izišli su da isprate mladi par, spreman na put u belomagličasti snežni vazduh. Velika putnička kola stajala su pred

kućnim vratima natovarena kuferima i torbama.

Pošto je Toni nekoliko puta rekla da će uskoro doći kući u posetu i da ni na posetu roditelja u Hamburg neće dugo da čeka, pope se dobro raspoložena u kola i pusti da je konzulka brižljivo zamota u topli krzneni pokrivač. I njen suprug zauze svoje mesto.

„I... Grinlih", reče konzul, „nove se čipke nalaze u prvoj torbici gore. Pre no što stignete u Hamburg, stavićete ih malko pod kaput. Je li? Ta trošarina... treba je koliko se god može izbegavati. Zbogom! još jednom, zbogom, draga moja Toni! Bog nek te prati!"

„Hoćete li u Hamburgu naći dobro sklonište?" upita konzulka...

„Sve je uređeno, draga mama, sve je uređeno!" odgovori gospodin Grinlih.

I Anton, Lina, Trina i Sofija oprostiše se od „gospođe Grinlih"...

Već su hteli da zatvore kolska vrata kad Toni naglo skoči uprkos nezgodi koju je njen skok izazvao, izvuče se ispod putnog pokrivača, pređe bezobzirno preko kolena gospodina Grinliha koji poče mumlati i strasno zagrli oca.

„Zbogom, tata... dobri moj tata!" i tad prošapta sasvim tiho... „Jesi li zadovoljan sa mnom?"

Konzul je zagrli nemo, pa je malo gurnu od sebe i steže joj obe ruke sa srdačnim izrazom...

Sve je sad bilo spremno. Brava škljocnu, kočijaš pucnu bičem, konji povukoše naglo tako da stakla zazvečaše, a konzulkina batistena maramica lepršala je na vetru sve dok se kola, koja su drndajući pojurila ulicom, nisu izgubila u snežnoj magli.

Konzul je stajao zamišljen pored svoje žene koja je gracioznim pokretom omotala čvršće oko ramena krznenu pelerinu.

„Otputovala je, Betsi."

„Da, Žane, prvo nam dete odlazi. — Veruješ li da će biti srećna s njim?"

„Oh, Betsi, ona je zadovoljna sama sobom, to je najsolidnija sreća koju možemo postići na zemlji."

Vratiše se svojim gostima.

GLAVA PETNAESTA

Toma Budenbrok se spusti niz Ulicu Meng ka Finfhauzenu. Nije

pošao Širokom ulicom da ne bi bio primoran da zbog mnogih poznanika drži šešir stalno u ruci. S obema rukama u širokim džepovima svog toplog tamnosivog kaputa išao je zamišljen po smrznutom snegu koji je svetlucao kristalno i škripao pod njegovim cipelama. Išao je putem o kome niko nije ništa znao... Nebo je bilo jasno osvetljeno, plavo i hladno, vazduh je bio svež, opor i mirisan, vreme bez vetra, studeno, jasno i čisto, mraz od pet stepeni. Divan februarski dan.

Toma se spusti ka Finfhauzenu, preseče Ulicu Bekergrube i stiže uskom poprečnom ulicom do Fišergrube. Išao je ulicom paralelno s Ulicom Meng koja se strmo spuštala ka Travi. Pošao je njom nekoliko koraka dok ne stade pred jednom malom kućom, sasvim skromnom cvećarnicom sa uskim vratima i siromašnim izlogom, u kome se na jednoj zelenoj staklenoj ploči nalazilo nekoliko lonaca sa lukovačama.

Uđe. Limeno zvono prikačeno gore za vrata poče da zvrnda kao kakvo budno psetance. Unutra kraj tezge je razgovarala sa mladom prodavačicom mala, debela, starija žena u turskom ogrtaču. Odlučivala se između nekoliko saksija, ispitivala, mirisala, cenkala se i brbljala tako da je bila stalno primorana da briše usta maramicom. Toma Budenbrok je učtivo pozdravi i skloni se u stranu... Bila je to siromašna rođaka Langhalsovih, dobroćudna i brbljiva usedelica koja je nosila prezime jedne od porodica iz najviših krugova, iako sama nije njima pripadala. Nju nisu pozivali na velike ručkove i balove, već samo na male sedeljke uz kafu. S malim izuzecima svi su je zvali „tetka Loten". Uzevši u ruke saksiju uvijenu u svilenu hartiju, ona pođe vratima. Toma je pozdravi ponovo i reče glasno prodavačici: „Dajte mi... nekoliko ruža. molim... da, sve mi je jedno. La France..."

No kad tetka Loten zatvori za sobom vrata i nestade, on reče tiše: „Tako, ostavi sad to, Ana"... „Dobar dan, mala Ana! Danas sam došao teška srca."

Preko crne jednostavne haljine nosila je belu kecelju. Bila je neverovatno lepa, nežna kao gazela, tip njenog lica bio je skoro malajski: malo ispupčene jabučice, uske crne oči pune nekog mekog sjaja i ten tarnnožut, ten kakav se nadaleko i naširoko nije mogao naći. Njene ruke, iste boje kao i lice, bile su uske i za jednu prodavačicu izvanredno lepe.

Ona se uputi, ostajući iza tezge, u desni ugao male radnje. Dotle

se nije moglo videti kroz izlog. Toma pođe za njom, ali s ove strane tezge naže se preko i poljubi je u usta i oči.

„Promrzao si, jadni moj!" reče ona.

„Pet stepeni!" reče Toma... „Nisam ništa primetio, bio sam tužan."

Sede na tezgu, zadrža njenu ruku u svojoj i nastavi: ,,Čuj, Ana, danas moramo biti pametni? Došli smo dotle".

„Ah, bože!" reče ona žalosno i podiže uplašeno i tužno kecelju...

„Moralo je jednom do toga doći, Ana... Tako! Nemoj plakati! Moramo biti pametni, je li tako? Šta da se radi? To se mora preživeti."

„Kad?" upita Ana jecajući.

„Prekosutra."

„Ah, bože... zašto prekosutra? Još nedelju dana, molim te!... još pet dana!"

„Ne može, draga mala Ana. Sve je utvrđeno i uređeno... očekuju me u Amsterdamu, ma koliko to hteo ne mogu ni dana duže ostati!"

„A to je tako strašno daleko... !"

„Amsterdam? Phi! Nipošto! A zatim, možemo uvek misliti jedno na drugo, je li tako? I onda, pisaću ti! Pisaću čim stignem..."

„Sećaš li se još..." reče, „pre godinu i po dana? Na streljačkoj svečanosti?"

On je prekide oduševljeno:

„Bože, pa da, godinu i po dana... ! Mislio sam da si Italijanka... Kupio sam karanfil i zadenuo ga za kaput... još ga imam... Poneću ga sa sobom u Amsterdam... Bilo je puno prašine i žega je bila na livadi!"

„Da, doneo si mi čašu limunade iz obližnje šatre... Sećam se toga kao da je bilo danas! Sve je mirisalo na prženice i ljude..."

„Ali je ipak bilo lepo! Zar nismo odmah po očima videli kako s nama stoji stvar?"

„A ti si hteo da idemo da se vrtimo na vrteški... Ali nije se moglo, morala sam prodavati! Gospođa bi me karala..."

„Nije se moglo, Ana, sada to sasvim uviđam."

Ona reče tiho: „A to je jedino što sam ti odbila."

Poljubio je ponovo njene usne i oči.

„Zbogom, draga moja, dobra mala Ana... ! Da, moramo početi da se opraštamo!"

„Ah, doći ćeš opet sutra još jednom?"

„Da... sigurno u ovo doba. Još i prekosutra ujutru ako se ikako

uspem izvući... ali sad hoću da ti nešto kažem, Ana... otputovaću prilično daleko, da, Amsterdam je prilično daleko... a ti ostaješ ovde. Nemoj sebe ponižavati, čuješ li, Ana? Jer se do sada nisi ponizila, to ti kažem!"

„A ti?... a ti?..."

„Bog zna, Ana, kako će se stvar razvijati! Ne ostaje čovek večito mlad... ti si pametna devojka, nikada nisi ništa govorila o udaji ili sličnom..."

„Ne, bože sačuvaj... nikad to ne bih tražila od tebe..."

„Vidiš, prilike te nose... ako budem živ, preduzeću posao, oženiću se dobrom partijom... da, iskren sam prema tebi na rastanku... i ti takođe... tako to mora da ide... Želim ti svaku sreću, draga moja, dobra mala Ana! No, nemoj se ponižavati, čuješ li? Jer se dosad nisi ponizila, to ti ja kažem... !"

U radnji je bilo toplo. Vlažni miris zemlje i cveća širio se po maloj radnji. Napolju je već zimsko sunce počinjalo da zalazi. Nežno, čisto i kao na porculanu naslikano bledo večernje crvenilo krasilo je nebo s one strane reke. S bradama sakrivenim u podignute okovratnike kaputa žurili su ljudi pored izloga i nisu videli ovo dvoje koji su se u kutu cvećarnice opraštali jedno od drugog.

DEO ČETVRTI

GLAVA PRVA

30. aprila 1846.

Draga moja mama,

Hiljadu puta ti hvala na pismu u kame mi javljaš o veridbi Armgarde fon Šiling sa gospodinom fon Majbom auf Pepenrade. I sama Armgarda poslala mi je veridbenu objavu (vrlo otmeno, sa pozlaćenim rubom) i uz to pismo u kome mi najoduševljenije piše o svome vereniku. Izgleda da je lep kao slika i vrlo otmen. Mora da je vrlo srećna! Ceo svet se udaje; i iz Minhena sam dobila objavu od Eve Evers. Ona se udaje za jednog direktora pivare.

Ali sad te moram nešto upitati, draga mama: naime, zašto se ovde još ništa ne čuje o poseti konzula Budenbroka? Da li možda čekate da vas Grinlih formalno pozove? To nije potrebno, jer ja držim da on na to i ne pomišlja, a kad ga podsetim, on veli: „Da, da, dete, tvoj otac ima drugog posla." Ili možda mislite da ćete mi smetati? Ah, ni najmanje. Ili možda mislite da ćete kod mene opet probuditi nostalgiju za domom? Zaboga, ja sam razumna žena, živim punim životom i zrela sam.

Baš sad sam bila na kafi u susedstvu kod gospođe Kezelau; to su virlo prijatni ljudi, a i naši susedi s leve strane, koji se zovu Gusman (samo su nam kuće prilično udaljene) zgodni su ljudi. Imamo nekoliko dobrih kućnih prijatelja, koji takođe stanuju ovde na selu: doktora Klasena (o kome ću morati još da ti pričam) i bankara Keselmajera, Grinlihovog najintimnijeg prijatelja. Nećeš mi verovati kako je to komičan stari gospodin! Ima bele ošišane zaliske i crno-bele, retke vlasi, koje izgledaju kao pahuljice i na svakom najmanjem vetriću lepršaju. Vrlo smešno miče glavom, kao ptica, i prilično je brbljiv, pa ga ja zato uvek zovem „svraka"; ali Grinlih mi to zabranjuje, jer, veli, svraka krade a Keselmajer je častan čovek. Kad ide, poguri se i rukama vesla. Pahuljice mu dopiru samo do polovine zadnjeg dela glave, a ostala mu je šija sasvim crvena i ispucana. Ima nešto tako veselo na sebi! Ponekad me potapše po licu i veli: Dobra, mala ženice, kakav božji blagoslov za Grinliha što vas je dobio. Zatim potraži jedan od svojih cvikera (uvek ima na dugoj traci privezana tri

cvikera, koji mu se stalno zapetljavaju na belom prsluku), nabije ga na nos, i pri tome načini takvu grimasu da mu se nos sasvim nabora, i gleda u mene otvorenim ustima tako zabavno, da mu se ja u lice smejem. On mi to nimalo ne uzima za zlo.

Sam Grinlih je mnogo zaposlen, ujuitru se odveze našim malim žutim kolima u grad i često dolazi vrlo kasno kući. Ponekad sedi uza me i čita novine.

Kad idemo u posete, na primer Keselmajeru, ili konzulu Gutštikeru na Alsterdamu, ili senatoru Boku u Ulici Rathaus, moramo najmiti kočiju. Grinlihu sam često govorila da treba da nabavi kočiju, jer je to ovde potrebno za izlaz. Upola mi je obećao, ali začudo nerado ide u društvo i izgleda da mu nije milo kad se ja zabavljam s ljudima u gradu. Da nije ljubomoran?

Naša vila koju sam ti, draga mama, već detaljno opisala, zaista je vrlo lepa, a pošto smo opet nabavljali nov nameštaj, postala je još lepša. Ništa ne bi mogla prigovoriti salonu u visokom parteru; sav je u smeđoj svili. Trpezarija je vrlo lapo nameštena: stolice su stajale komad 25 maraka. Ja sedim u ljubičastoj sobi kolja mi služi kao soba za prebivanje. Imamo još sobu za pušenje i kabinet za kartanje. Salon koji s one strane hodnika zauzima drugu polovinu partera, dobio je sada još žute store i izgleda vrlo otmeno. Gore su sobe za spavanje, kupatilo, soba za oblačenje i sobe za poslugu, Za žuta kola imamo jednog malog gruma. Prilično sam zadovoljna sa obe devojke. Ne iznam da li su sasvim poštene, ali hvala bogu, ne moram paziti baš na svaku paru. Ukratko, sve je tako kako odgovara našem imenu.

A sad, draga mama, dolazi najvažnije, što sam ostavila za kraj pisma. Ima već neko vreme kako se osećam čudno, znaš, ne sasvim zdrava i još nekako drukčije; jednom prilikom kazala sam to doktoru Klasenu. To je sasvim mali čovek s velikom glavom i još većim izvijenim šeširom. Svoju špansku trsku koja mesto drške ima okruglu koštanu ploču on uvek pritisne uz bradu koja je skoro svetlozelena, jer ju je dugo godina bojio crnom bojom. Zaista, trebalo bi da ga vidiš! Uopšte nije odgovorio, namastio je svoje naočare, zatreptao malim crvenim očima, klimnuo nosom koji izgleda kao krompir, cerekao se i posmatrao me tako bezobrazno, da nisam znala kako bih se ponašala. Tada me je pogledao i rekao da je sve ne može biti bolje, samo moram da pijem mineralnu vodu, jer sam nešto malokrvna. O,

mama, poveri to sasvim oprezno dobrome tati, da bi to mogao da zapiše u porodične hartije. Čim bude moguće, pisaću ti kako se stvar dalje räzvija!

Pozdravi najsrdačnije tatu, Krisitijana, Klaru, Tildu i Idu Jungman. Nedavno sam pisala Tomi u Amsterdam.

Tvoja verna i odana kćer Antonija

2. avgusta 1846.

Dragi moj Tomo,

Sa zadovoljstvom sam primio vest o tvom i Kristijanovom životu u Amsterdamu; izgleda da je bilo dosta veselih dana. O daljem putovanju tvoga brata u Englesku preko Ostende nisam još primio nikakve vesti, ali uzdam se u boga da je sve srećno bilo. Pošto se Kristijan odlučio da izabere naučnu karijeru, želeo bih, dok još nije kasno, da kod svoga principala, gospodina Ričandsona, nauči nešto čestito kako bi i njegova merkantilna karijera bila praćena uspehom i blagoslovom! Mr. Ričardson (Threadneedle steet), kako ti je poznato, nalazi se u tesnim poslovnim vezama s mojom kućom. Smatram se srećnim što sam oba svoja sina smestio kod firmi, koje su sa mnom u prijateljskim vezama. Blagodat tih veza osećaš već sada: potpuno sam zadovoljan time što ti je gospodin van der Kelen već ovog četvrtgodišta povećao platu i što će ti omogućavati sporednu zaradu; uveren sam da si se ti valjanim radom pokazao dostojan ove pažnje i da ćeš to i dalje pokazivati.

Pored svega toga teško mi je, jer tvoje zdravlje nije sasvim onako kako bi trebalo da bude. Što si mi pisao o nervozi, podseća me na moju sopstvenu mladost, kad sam radio u Antverpenu i morao ići u Ems na lečenje. Ako bi nešto slično bilo i tebi potrebno, ja sam, sine moj, razume se, pripravan da ti pomognem i savetom i delom, iako se u ovo politički nemirno doba plašim posebnih izdataka.

Polovinom januara putovao sam s tvojom majkom u Hamburg da bih posetio tvoju sestru Toni. Njen muž nije nas bio pozvao, ali nas je najsrdačnije primio i čitava dva dana koja smo kod njega proveli posvetio nam se tako potpuno, da je zanemario sve svoje poslove i jedva mi ostavio vremena da u varoši posetim Dišanove. Antonija je u petom mesecu; lekar je uverava da će sve proći normalno i srećno.

Još bih hteo da spomenem jedno pismo gospodina van der Kelena

iz koga sam s radošću doznao da si ti i privatno rado viđen gost u njegovom porodičnom krugu. Sine moj, ti si sad u onome dobu kad počinješ uživati plodove vaspitanja, koje su ti omogućili tvoji roditelji. Neka ti ovo posluži kao savett ja sam u tvojim godinama, i u Bergenu i u Antverpenu, smatrao svojom dužnošću da prema principalkama budem ljubazan i da im budem na usluzi, i to mi je donelo najveće koristi. I bez obzira na čast i prijatnost koju nam pruža doticaj sa šefovom porodicom, principalka nam može postati koristan branilac, ako bi se dogodio slučaj koji svakako moramo što je moguće više izbegavati, ali koji se opet lako može dogoditi, da, na primer, u poslu učinimo nešto što ne bi trebalo.

Što se tiče tvojih poslovnih planova za budućnost, sine moj, raduje me onaj živi interes koji pokazuješ, mada se potpuno ne slažem s njima. Ti polaziš s gledišta da je prodaja onih produkata, koje daje okolina našeg grada, kao: žito, vino, kože i krzno, vuna, ulje, kolači od ulja, kosti itd. najprirodniji i najsigurniji posao tvoga rodnog grada i veliš da se uz komisione poslove nameravaš baviti i tom branšom. I ja sam se nekada, kad je konkurencija u ovoj poslovnoj grani bila još vrlo slaba (a sad je znatno ojačala), bavio tom mišlju, a pravio sam i nekoliko eksperimenata, ukoliko su to prostor i prilike dopuštale. Moj put u Englesku imao je uglavnom tu zadaću, naime, hteo sam da i u toj zemlji potražim veze za svoja preduzeća. U tu svrhu sam išao čak u Škotsku, napravio poneka vrlo korisna poznanstva, ali sam ujedno uvideo opasnosti koje bi eksportni poslovi s Engleskom doneli, pa sam odustao od svojih namera, tim više, što mi je uvek bio u pameti savet što nam ga je u amanet ostavio naš predak, osnivač firme: „Sine moj, radi danju veselo svoje poslove, ali samo takve, koji će ti dopustiti da noću mirno spavaš!"

Toga ću se principa držati kao svetinje sve do kraja svoga života, iako katkada može čoveka da obuzme sumnja kad vidi ljude koji bez takvih principa očito bolje uspevaju. Mislim na Štrunka i Hagenštrema, kojima poslovi neobično napreduju, dok naši teku i suviše polako. Poznato ti je da se posle nazadovanja zbog smrti tvoga dede firma nije više podigla, i ja molim boga da mi omogući da ti mogu predati poslove bar u sadašnjem stanju. U prokuristi, gospodinu Markusu, imam iskusnog i promišljenog pomoćnika. Kad bi samo porodica tvoje majke malo više pazila na svoje pare: nasledstvo je za nas od tako

velike važnosti!

Suviše sam pretrpan poslovima firme i gradskim stvarima. Odbornik sam u Kolegijumu bergenskih brodara, a onda su me jedno za drugim izabrali za gradskog predstavnika u finansijskom odeljenju, u Komercijalnom kolegijumu, u Deputaciji za reviziju računa i u Sirotištu sv. Ane.

Srdačno te pozdravljaju tvoja majka, Klara i Klotilda. Još su te pozdravila i neka gospoda, kao: senatori Melendorf i doktor Everdik, konzul Kistenmaker, senzal Goš, C. F. Kepen, a iz kontoara gospodin Markus i kapetani Klot i Kleterman. Bog te blagoslovio, sine moj! Radi, moli se bogu i štedi!   U brizi i ljubavi

Tvoj otac

8. oktobra 1846.

Dragi i poštovani roditelji!

Potpisani se nalazi u prijatnom položaju što vas može izvestiti o srećnom porođaju vaše kćeri, a moje ljubljene supruge Antonije. Rodila je pre pola sata božjom pomoću kćerčicu i ne mogu naći reči kojima bih izrazio svoju sreću. Stanje i drage porodilje i deteta je odlično, a doktor Klasen je potpuno zadovoljan celim porođajem. I primalja, gospođa Grosgeorgis, veli da ništa nije bilo. — Uzbuđenje me prisiljava da ostavim pero. Preporučujem se najdostojnijim roditeljima s nežnošou punom najvećeg poštovanja.

B. Grinlih

Da je dečko, dala bih mu jedno vrlo lepo ime. Htela bih da se zove Meta, ali Gr. je za Eriku.

GLAVA DRUGA

„Šta ti je, Betsi?" reče konzul kad je seo za sto i podigao tanjir kojim je bila pokrivena supa. „Slabo se osećaš? Šta ti je? Čini mi se da si bolesna?"

Okrugli sto u prostranoj trpezariji postao je vrlo malen. Sem roditelja, za stolom su stalno jeli samo gospođica Jungman, desetogodišnja Klara i mršava, skromna i tiha Kiotilda. Konzul je pogledao unaokolo... Sva su se lica izdubila i bila zabrinuta. Šta se dogodilo? I on je bio nervozan i zabrinut, jer je i na berzi zavladao

nemir zbog onih zamršenih šlezvig-holštajnskih stvari... U vazduhu se osećao i neki drukčiji nemir: kasnije, kad je Anton izišao da donese meso, konzul je doznao šta se u kući dogodilo. Trina, kuvarica Trina, devojka koja je dotada bila sama vernost i čestitost, prešla je najedared u otvorenu pobunu. U poslednje vreme, iako se konzulka zbog toga ljutila, sklopila je prijateljstvo, neku vrstu duhovnog saveza, s jednim kasapskim momkom i taj stalno krvavi čovek izgleda da je najnepovoljnije uticao na njene političke poglede. Kad ju je konzulka opomeniula zbog jednog neuspelog šarlotensosa, podbočila se golim ruikama o bokove i izjavila sledeće: „Počekajte malo, gospoja konzulko, neće vaše diugo trajati, doći će novi red; tad ću ja sedeti u svilenoj haljini na sofi a vi ćete me posluživati..." Razume se, odmah joj je otkazano.

Konzul je tresao glavom. I sam je u poslednje vreme opažao dosta stvari koje su ga zabrinjavale. Doduše, stariji nosači i radnici na hambarima bili su dosta čestiti i nisu se dali zavesti; ali među mladim ljudima ponašanje ovoga ili onoga svedočilo je o tome da je novi duh pobune uspeo da se među njih lukavo uvuče... U proleće je bilo uličnih nemira, iako je već bio izrađen nacrt novoga ustava koji je odgovarao zahtevima novoga vremena. Nešto kasnije taj nacrt je senatskim dekretom proglašen osnovnim državnim zakonom, uprkos protivljenju Lebrehta Kregera i neke druge starije gospode, koja uvek smetaju. Izabrani su narodni poslanici, sastalo se građansko veće. Ali opet nije bilo mira. Čitav svet je bio u neredu. Svako je hteo da menja ustav i izborno pravo i građani su se svađali. „Staleškf princip!" govorili su jedni; to je govorio i konzul Johan Budenbrok. „Opšte pravo glasa!" govorili su drugi; to je govorio i Hemrih Hagenštrem. Neki su opet vikali: „Opšte staleško pravo glasa!" i možda ni sami nisu znali šta ima pod tim da se razume. Brujale su još i druge ideje u vazduhu, kao što je ukidanje razlike između građana i stanovnika, izvojevanje građanskog prava i za nehrišćane... Nije onda čudo što je Budenbrokova Trina došla na misao, kao što je ono o sofi i svilenoj haljini! Ah, doći će još i gore? Postojala je opasnost da događaji ne odvedu sve u sunovrat ...

Bio je prvi dan oktobra godine hiljadu osam sto četrdeset i osme. Plavo nebo na kome je lebdelo nekoliko lakih oblačića bilo je obasjano suncem srebrnobele svetlosti. Ali toplina te svetlosti nije bila tolika, da

ne bi u sobi s pejsažima iza visoke svetle rešetke pucketala vatra u peći.

Mala Klara, tamnoplavo dete s prilično strogim očima; sedela je pokraj prozora uza sto za šivenje i plela, a Klotilda, zabavljena istim poslom, sedela je na sofi pored konzulke. Iako Klotilda Budenbrok nije bila mnogo starija od svoje udate kuzine (imala je tek dvadeset i jednu godinu), njeno duguljasto lice je već počelo dobijati oštre crte, a njena glatko očešljana kosa, koja nije nikad bila plava nego tamnosmeđa, doprinosila je tome da već sad izgleda kao stara devojka. Bila je zadovoljna i nije ništa protiv toga preduzimala. Možda je osećala potrebu da što pre ostari, da bi se što pre oslobodila svih sumnji i nada. Pošto nije imala novaca, znala je da se u belom svetu neće naći niko ko bi je uzeo za ženu, i skrušeno je gledala u svoju budućnost, koja će se svesti na stanovanje u kakvoj sobici i životarenje od male rente, koju će joj pribaviti njen moćni ujak od neke dobrotvorne ustanove za siromašne devojke iz uglednih porodica.

Konzulka je bila zabavljena čitanijem dvaju pisama. Toni je pričala o tome kako Erika divno napreduje, a Kristijan je marljivo izveštavao o londonskom životu, mada nije bliže spominjao šta je radio kod gospodina Ričardsona... Konzulka, koja se približavala sredini četrdesetih godina, gorko se žalila na sudbinu plavih žena, koje tako brzo ostare. Nežni ten koji odgovara crvenkastoj kosi potamnio je ovih godina uprkos svim sredstvima za osvežavanje, a i kosa bi joj već počela neumoljivo sedeti da nije bilo, hvala bogu, recepta neke pariške tinkture, koja to sprečava u prvo vreme. Konzulka je odlučila da nikad ne bude seda. Kad više ne pomognu sredstva za farbanje kose, nosiće periku boje svojih mladenačkih vlasi... Navrh njene još uvek umetničke frizure bila je mala svilena pantljika opšivena belim čipkama: početak, prvi zametak kapice. Njena svilena haljina bila je široka i kao naduvena; rukavi u obliku zvona bili su postavljeni krutim molom. Kao i uvek, na njenim člancima zveckalo je nekoliko zlatnih narukvica. Bilo je tri sata po podne.

I Iznenada se začu vika i dreka, neka vrsta obesnog ijujukanja, tutanj mnogih koraka na ulici, larma, koja se približavala i bila sve jača...

„Mama, šta je to?" reče Klara koja je gledala kroz prozor. „Toliko ljiudi... Šta hoće? Zašto se toliko vesele?"

„Gospode bože!" uzviknu konzulka, baci pisma, uplašeno skoči i pojuri prozoru. „Da nije... O, bože, da revolucija ... To je narod..."

Stvar je bila u tome što su već celog dana u gradu bili nemiri. Ujutru je u Širokoj ulici razbijen prozor trgovca tkanina Bentijena, a neka sam bog zna kakve veze ima sa visokom politikom izlog gospodina Bentijena.

„Antone?!" viknu konzulka drhtavim glasom ka trpezariji, gde je sluga bio zaposlen oko srebrnog pribora za jelo. „Antone, siđi i zaključaj kapiju! Zaključaj sve! To je narod..."

„Da, gospođo konzulko!" reče Anton. „Ali kako ću? Gospodski sam sluga ... Ako ugledaju moju livreju..."

„Zli ljudi", reče Klotilda tužno i otegnuto, ali nije prestala da plete. U tom trenutku naišao je konzul kroz trem sa stuboviima i ušao kroz staklena vrata. Nosio je preko ruke paleto a u ruci šešir.

„Hoćeš da iziđeš, Žane?" upita konzulka prestravljeno ..."

„Da, draga, moram u veće ..."

„Ali narod, Žane, revolucija ... "

„Ah, bože moj, nije to tako ozbiljno, Betsi... Sve se nalazi u božjoj ruci. Već su mimoišli našu kuću. Izići ću na stražnja vrata..."

„Žane, ako me voliš... Ideš da se izložiš opasnosti, nas ostavljaš same... Oh, strah me je, strah me je!"

„Mila moja, molim te, ne uzrujavaj se tako... Ljudi će pred većnicom iili na trgu malo ludovati... Možda će oštetiti grad za još koji prozor, i to je sve."

„Kuda ćeš, Žane?"

„U veće... Već sam skoro zakasnio, zadržali su me poslovi. Bila bi sramota da danas ne dođem. Misliš li da tvoj otac neće doći? Da je tako star..."

„Da, onda idi s bogom, Žane... Ali budi oprezan, molim te, pripazi se! I pripazi na mog oca! Da se njemu što ne dogodi..."

„Budi bez brige, draga moja..."

„Kad ćeš se vratiti?" viknu konzulka za njim...

„Da, u pola pet, u pet sati... već kako bude. Važne su stvari na dnevnom redu, radi se o tome..."

„Ah, strah me je, strah me je!" ponavljaše konzulka šetajući gore-dole i bespomoćno zureći na sve strane.

GLAVA TREĆA

Konzul Budenbrok je žurno stupao preko svog prostranog zemljišta. Kad je izišao u Ulicu Bekergrube, čuo je iza sebe korake i ugledao senzala Goša koji je, slikovito zaogrnut u dugi ogrtač, žurno išao uza strmu ulicu da bi takođe stigao na sednicu. Jedinom rukom, koja je bila duga i mršava, podigao je malo jezuitski šešir, a drugom je izveo gest same skromnosti i rekao prigušenim i ozlojeđenim glasom: „Gospodine konzule... pozdravljam vas!"

Ovaj senzal, Zigismunđ Goš, stari momak od pedeset godina, bio je uprkos svoje spoljašnosti najpošteniji i najdobroćudniji čovek na svetu; ali je bio „šengajst" [53] i originalna glava. Na njegovom glatko izbrijanom licu isticahu se povijeni nos, šiljata brada koja je napred strčala, oštre crte lica i široka, u stranu povučena usta; tanke usne je držao stisnute, sa zakopčanim i zlobnim izrazom. Trudio se — i u tome je prilično uspevao — da izgleda kao kakav lepi đavolski intrigant, da bude zla, lukava, interesantna i karakterna figura između Mefistofela i Napoleona, figura koja uliva strah... Posedela kosa bila miu je duboko i mračno začešljana na čelu. Iskreno je žalio što nije grbav. — Bio je čudna i simpatična pojava među stanovnicima starog trgovačkog grada. Spadao je među njih, bio je sopstvenik malog, solidnog i zbog svoje skromnosti uvaženog posredničkog biroa; ali u njegovom tesnom, mračnom kontoaru nalazio se veliki orman s knjigama, pun pesničkih dela na svim jezicima i pronosila se vest, da od svoje dvadesete godine radi na prevodu celokupnih drama Lope de Vega... Na jednoj diletantskoj predstavi Šilerovog „Don Karlosa" igrao je Dominga. To je bio vrhunac njegova života. — Preko njegovih usana nikad nije prešla neplemenita reč, štaviše, i u poslovnim razgovorima uobičajene fraze izgovarao je samo kroza zube i sa takvim grimasama kao da bi hteo reći: „Ha, huljo, proklirnjem ti pretke u grobu!" Bio je u neku ruku naslednik Žan Žak Hofstedea; samo što je bio mračan i patetičan i nimalo nije imao šaljive veselosti koju je prijatelj starijeg Johana Budenbroka doneo iz prošlog stoleća. — Jednog dana izgubio je na berzi iznenada pola talira na dve ili tri hartije koje je bio kupio u svrhu spekulacije. Tad ga je obuzelo njegovo dramatsko osećanje i priredio je čitavu scenu. Seo je na klupu zauzevši stav kao da je izgubio bitku kod Vaterloa, stisnutu šaku

pritisnuo na čelo i sa bezbožnim izrazom u očima ponovio nekoliko puta: „Ha, prokleto!" Pošto su mu mali, mirni, sigurni dobici od prodaje ovoga ili onoga zemljišta bili u stvari dosadni, ovaj gubitak, ovaj tragičan udarac, kojim ga je nebo pogodilo, značio je za njega uživanje, sreću, od koje je nedeljama živeo. Kad bi ga neko oslovio: „Čujem da niste imali sreće, gospodine Gošu? Jako mi je žao..." obično bi odgovorio: „O, dragi prijatelju! Homo non educato dal dolore riman sempre bambino!" [54]Dabome da to niko nije razumeo. Da li je to bilo od Lope de Vega? Jasno je bilo da je ovaj Zigismund Goš bio učen i osobit čovek.

„U kakvim vremenima živimo!" reče on konzulu Budenbroku idući pored njega poguren i oslanjajući se na štap. „Vremena oluje i pokreta!"

„Imate pravo", odvrati konzul. „Vremena su nemirna. Na današnjoj sednici će biti živo. Staleški princip..."

„Ne, slušajte!" nastavi gospodin Goš. „Ceo dan sam danas bio na ulici, posmatrao svetiju. Bilo je među njima divnih momaka kojima su oči gorele od mržnje i oduševljenja..."

Johan Budenbrok se poče smejati. „Vi ste mi onaj pravi, moj prijatelju! Izgleda da vam se takve stvari sviđaju? No, dozvoiite mi... sve je to detinjarija! Šta hoće ti ljudi? Nekoliko nevaspitanih mladih ljudi, koji iskorišćavaju priliku da bi napravili malo cirkusa..."

„Svakako, ali ne može se negirati... Video sam kako je kasapski kalfa Berkmajer razbio Bentijenov izlog... Bio je kao panter!" Poslednju reč izgovorio je gospodin Goš stisnutim zubima i nastavio: „Oh, ne može se negirati da ova stvar ima i svoju uzvišenu stranu! Eto, ipak imamo nešto drugo, znate, nešto nesvakidašnje, nasilno, oluju, divlji... vihor... Ah, znam da je narod neuk! Ali, moje srce, ovo moje srce, ono je s njim. Već su stigli pred jednostavnu kuću, obojenu žutom masnom bojom, u čijem se prizemlju nalazila dvorana za sednice veća.

Ta je dvorana pripadala nekom lokalu u kome se pilo pivo i igralo i čiji je vlasnik bila jedna udovica po imenu Zojerkringel. Ona je tu dvoranu u izvesne dane stavljala na raspoloženje gospodi iz veća. Prolazilo se kroz uzak popločan hodnik na čijoj se desnoj strani nalazio restoran, u kome je mirisalo na pivo i jelo, a na levoj strani ulazilo se u dvoranu kroz vrata napravljena od zeleno obojenih dasaka, koja nisu imala ni kvake ni brave, i bila tako uska i niska, da

niko ne bi ni pomislio da se iza njih nalazi tako velika prostorija. Dvorana je bila hladna, gola, slična šupi, sa okrečenom tavanicom na kojoj su se videli balvani i sa okrečenim zidovima; tri visoka prozora bila su bez zastora i imala zeleno obojene krstove. Prema prozorima uzdizali su se amfiteatralno redovi sedišta, na čijem je podnožju bio sto pokriven čojom određen za predsednika, zapisničara i prisutne senatske komesare. Na stolu je stajalo veliko zvono, akta i pisaći pribor. Uza zid prema vratima bilo je nekoliko čiviluka na kojima su visili ogrtači i šeširi.

Kad su konzul i njegov pratilac jedan za drugim stupili kroz uska vrata u dvoranu, presrete ih buka mnogih glasova. Očito je bilo da su došli poslednji. Prostor je bio pun građana koji su stajali jedan do drugog i diskutovali držeći ruke u džepovima od pantalona, na leđima, u vazduhu.

Od sto dvadeset članova ovoga vrhovnog tela bilo ih je sakupljeno sigurno sto. Nekoliko poslanika iz seoskih okruga smatralo je zbog burnih prilika da je bolje ostati kod kuće.

Najbliže ulazu stajala je grupa u kojoj su bili sitniji ljudi, dva ili tri vlasnika neznatnih radnji, jedan gimnazijski profesor, „sirotinjski otac" gospodin Minderman i popularni berberin gospodin Vencel. Taj gospodin Vencel, malen, snažan čovek sa crnim brkovima, inteligentnim licem i crvenim rukama, još jutros je brijao konzula, a ovde su bili ravnopravni. Brijao je samo najodličnije, brijao je skoro isključivo Melendorfe, Langhalse, Budenbrokove i Everdike. Što je bio izabran u veće, imao je da zahvali tome što je znao sve u pogledu gradskih stvari, što je bio spretan i znao se ophoditi s ljudima, što je pored sve poniznosti pokazivao upadljivu samosvest.

„Znate li, gospodine konzule, za najnovije?" viknuo je, gledajući žustro i ozbilljno u lice svoga zaštitnika...

„Kako bih mogao znati, dragi Vencele?"

„Još jutros se to nije moglo doznati... Izvinite, gospodine konzule, ovo je najnovije: narod neće ići pred gradsku većnicu niti na trg! Doći će ovamo i ugroziti građansko predstavništvo. To nam je udesio redaktor Ribzam..."

„Ma, nije moguće!" reče konzul. Gurao se kroz prednju grupu prema sredini sale gde je ugledao svoga tasta zajedno sa prisutnim senatorima, doktorom Langhalsom i Džemsom Melendorfom. „Je li to

tačno, gospodo?" upita rukujući se s njima ...

U stvari, cela je skupština o tome govorila; buntovnici dolaze ovamo, već su se mogli čuti...

„Ološ!" reče Lebreht Kreger hladno i prezrivo. On se bio dovezao svojim ekipažom. Visoka, otmena pojava nekadašnjeg kavaljera „a la mode" bila je pod normalnim uslovima malo pogrbljena pod teretom njegovih osamdeset godina; ali danas je stajao sasvim uspravno, poluzatvorenih očiju, sa otmeno i posprdno spuštenim krajevima usana, na kojima su okomito stajali šiljci njegovih brkova. Na njegovom crnom somotskom prsluku svetlila su se dva reda dugmadi od dragog kamenja ...

Nedaleko od ove grupe stojao je Henrih Hagenštrem, nizak debeljuškast gospodin, sa crvenkastim, prosedim zaliscima, debelim lancem od sata na plavo kariranom prsluku i sa otkopčanim kaputom. Stajao je zajedno sa svojim ortakom i uopšte nije pozdravio konzula.

Dalje je trgovac tkaninama Bentijen, koji je imao izgled imućna čoveka, okupio oko sebe veliki broj gospode, i pričao im u dlaku tačno kako je to bilo s njegovim izlogom... „Cigla, pola cigle, gospodo! Krah!... proleti kroz izlog i pade na trubu zelenog ripsa... ološ!... Dakle, stvar je države..."

Iz jednog ugla čuo se stalno glas gospodina Štuta iz Ulice Glokengizer, koji je, u crnom kaputu preko vunene košulje, učestvovao u diskusijama tako, da je stalno ljutito ponavljao: „Nečuvena infamija!" — Izgovarao je „infamja".

Konzul je išao dvoranom, da bi pozdravio svoga starog prijatelja C. F. Kepena i njegovog konkurenta, konzula Kistenmakera. Stisnuo je ruku doktoru Grabovu i izmenio nekoliko reči sa starešinom požarne čete Gizekeom, sa graditeljem Fojktom, predsednikom doktorom Langhalsom, senatorovim bratom, sa trgovcima, učiteljima i advokatima ...

Sednica nije bila otvorena, ali je debata bila vrlo živa. Sva su gospoda proklinjala ono strašilo, onoga redaktora, onoga Ribzama, za koga se znalo da je pobunio masu... i to u koju svrhu? Ovde su se skupili da odluče da li da se u narodnom predstavništvu zadrži staleški princip ili da se uvede opšte i jednako pravo glasa. Senat je već predložio ovo poslednje. Šta onda hoće narod? Hoće gospodu za gušu, to je sve. Gospoda se niikad nisu nalazila u tako đavolski

teškom položaju. Okupili su se oko senatskih komesara, da bi doznali njihovo mišljenje. Okružili su i konzula Budenbroka, koji bi morao znati kako se predsednik opštine Everdik drži prema toj stvari, jer otkako je prošle godine senator doktor Everdik, zet konzula Justa Kregera, postao predsednik senata, Budenbrokovi su bili u srodstvu s predsednikom opštine, zbog čega im je u javnosti znatno porastao ugled...

Najedared je buka napolju porasla... Revolucija je stigla pod prozore dvorane za sednice. U dvorani su odjednom zamukle uzbuđene diskusije. Ljudi, nemi od užasa, prekrstili su ruke preko trbuha i gledali jedan drugome u lice ili bi pogledali na prozore iza kojih su bile uzdignute pesnice, dok je raspušteno, ludo i zaglušno vikanje „živeo" i „dole" ispunjavalo vazduh. A onda, sasvim iznenada, kao da su se ustanici sami preplašili svoga ponašanja, i napolju se sve utišalo kao i u dvorani, a u dubokoj tišini koja je svuda zavladala, među najnižim redovima sedišta, gde je sedeo Lebreht Kreger, čula se jedna reč, koja se hladno polako i energično otela u tom ćutanju: „Ološ!"

Odmah zatimraču se iz nekog ugla ogorčeno: „Nečuvena infamja!"

A onda je iznenada iznad skupštine zalepršao brzi, drhćući i tajanstveni glas trgovca tkaninom Bentijena:

„Gospodo moja... gospodo moja... poslušajte me... Poznajem dobro ovu kuću... Ako se popnemo na tavan, tamo ima okno na krovu... kroz koje sam kao dečko pucao na mačke... Možemo se sasvim lako uzverati na susedni krov i smestiti na sigurno mesto ..."

„Nedostojan kukavičluk!" procedi kroz zube senzal Goš. S prekrštenim rukama, naslonjen na predsednički sto, pognuo je glavu i strahovitim pogledom gledao u pravcu prozora.

„Kukavičluk, gospodine? Kako to? Sto mu gromova... Bacaju ljudi cigle! Meni je već dosta..."

Tada je napolju opet nastala larma, ali se više nije podigla do one visine na kojoj je bila u početku. Čula se mirna i neprestana buka, istrajan šum koji je ličio na pevanje i zvučao skoro prijatno, i iz koga su se katkada odvajali zviždući i pojedini uzvici kao „princip" i „građansko pravo!" Građansko veće je predano prisluškivalo.

„Gospodo moja", progovori skupštini posle male pauze predsednik,

doktor Langhals, prigušenim glasom: „Nadam se da ćete biti sa mnom sporazumni, ako sada otvorim sednicu..."

Bio je to merodavan predlog, ali nije ni od koga naišao na potporu.

„Ja nisam za to", reče neko sa tako odlučnom iskrenošću koja nije dopuštala prigovora. Bio je to neki seljak po imenu Fal, iz seoskog okruga Ricerau, poslanik sela Mali Šretštaken. Niko ne pamti da je ikada čuo njegov glas na skupštini; ali, u položaju u kome su se nalazili, uvažavalo se mišljenje i najprostijeg čoveka. Neustrašivo i sa sigurnim političkim instinktom izrazio je gospodin Fal mišljenje celoga veća.

„Bože sačuvaj!" reče ljutito gospodin Bentijen. „Gornja sedišta se mogu videti sa ulice! Ljudi ibacaju cigle! Ne, sto mu gromova, meni je već dosta..."

„I ta prokleta vrata su tako uska!" izusti očajno trgovac vinom Kepen. „Ako htednemo napolje, zgnječićemo se... zgnječićemo se!"

„Nečuvena infamja", reče muklo gospodin Štut.

„Gospodo moja!" poče ih predsednik ponovo nagovarati. „Molim vas da razmislite... Izradio sam i pre tri dana predao predsedniku opštine dnevni red koji će se danas pretresati. Sem toga, grad očekuje da se štampa i objavi... Svakako bih molio da se glasa, da li da se sednica otvori..

Ali izuzev nešto malo građana koji su pomagali predsedavajućeg, niko se nije našao ko bi bio pripravan da pređe na dnevni red. Glasanje bi se pokazalo besciljnim.

Nisu smeli da izazivaju narod. Niko nije znao šta narod hoće. Nisu hteli da zbog nekog zaključka udare glavom o zid. Trebalo je čekati i ne uzbuđivati se. Na tornju Marijine crkve izbijalo je četiri i po sata,..

Sve više su jedan drugog ubeđivali da treba strpljivo izdržati. Već su počeli da se navikavaju na buku, koja je napolju bila čas jača čas slabija, prestajala pa opet otpočinjala. Postali su mirniji, počeli su da se snalaze i da sedaju u donje redove sedišta i na stolice... Počela je da se budi radinost svih ovih čestitih građana... Poneki su se usudili da razgovaraju o poslovima pa čak i da prave poslove... Senzali su se približili krupnim trgovcima. Zatvorena gospoda ćaskala su, kao ljudi koji za vreme žestoke oluje sede zajedno, govore o drugim stvarima i samo pokatkad s ozbiljnim licem i raspektom osluškuju grmljavinu. Prošlo je pet sati, pet i po sati i nastade sumrak. Pokatkad bi neko

uzdahnuo kako ga žena čeka s kafom, na što bi gospodin Bentijen opet sebi dopustio da ljude podseti na okno na krovu. Ali je većina u tome pogledu bila mišljenja gospodina Štuta, koji je, tresući fatalistički glavom, rekao. „Ja sam predebeo za to!"

Johan Budenbrok, imajući na umu konzulski savet, zadržavao se u blizini svoga tasta i posmatrajući ga malo zabrinuto, upita: „Ova mala avantura nije vas, oče, jako potresla?"

Na čelu Lebrehta Kregera pod kao sneg belim čuperkom kose iskočiše dve plave žile, tako da je to konzula zabrinulo, i dok se jednom svojom aristokratskom, staračkom rukom igrao s dugmetima na prsjuku koja su svetlucala, druga ruka, okićena velikim brilijantom, drhtala mu je na kolenima.

„Tandara broć, Budenbrok!" reče neobično umorno. „Strašno se dosađujem, to je sve". Ali sam sebe uhvati u laži, kad propišta: „Parbleu [55] Žane! Ovim infamnim odrpancima trebalo bi uterati respekt barutom i olovom... fukara ...! ološ... !"

Konzul je promrmljao umirujući: „Hm... da... imate pravo, prilično nedostojna komedija... Ali šta da radimo. Moramo se praviti kao da nije ništa. Već je veče. Ljudi će već otići... "

„Gde su mi kola?... Hoću svoja kola!" zapovedao je Lebreht Kreger sasvim izvan sebe. Praskao je od besa i drhtao celim telom. „Poručio sam ih za pet sati... Gde su? ... Sednica se neće održati... Što ću onda ovde? ... Nemam nameru da dopustim da me drže za budalu!... Hoću svoja kola!... Možda inzultiraju moga kočijaša? Pogledajte, Budenbrok!"

„Dragi taste, zaboga, umirite se! Uzrujavate se... škodiće vam zdravlju. Razume se... odmah ću pogledati šta je sa vašim kolima. I ja sam već sit ovoga ovde. Idem da govorim s ljudima, da ih nagovorim da pođu kući..."

I mada je Lebreht Kreger protestovao, i mada je najedared u hladnom i prezrivom tonu zapovedio: „Stoj, ovde ostati! Oni ne prezaju ni od čega, Budenbrok!" konzul je brzim korakom pošao kroz dvoranu.

Sasvim uz mala, zelena vrata, zadrža ga Zigismund Goš uhvativši ga brzo koščatom rukom za mišku i upita gadnim, šaptavim glasom: „Kuda, gospodine konzule?..." Lice senzala Goša skupilo se u hiiljadu nabora. Sa izrazom divlje odlučnosti njegova šiljata brada podigla se skoro do nosa, seda kosa pala mu mračno po slepoočnicama i čelu,

glavu je držao tako duboko među ramenima, da mu je stvarno uspelo da izgleda grbav, kad je uzviknuo: „Spreman sam da govorim narodu!"

Konzul reče: „Prepustite to meni, Gošu... ja verovatno imam više poznanika među ljudima ..."

„Neka bude!" odvrati senzal muklo. „Vi ste veći čovek od mene." A onda, podigavši glas, nastavi: „Ali ja ću vas pratiti, stajaću uz vas, konzule Budenbrok. Pa makar me rastrgao bez razularenih robova ..."

„Ah, kakav dan! Kakvo veče!"... kaza kad su izlazili. Sigurno se još nikada nije osećao tako srećnim. „Ha, gospodine konzule! Tu je narod!"

Obojica su prošli kroz hodnik i izišli na kapiju. Stali su na najvišu od tri stepenice koje su vodile na pločnik. Ulica je neobično izgledala. Bila je kao izumrla i na otvorenim, već osvetljenim prozorima okolnih kuća, videli su se radoznali ljudi koji su posmatrali gomilu pobunjenika oko kuće građanskog predstavništva. Ova gomila nije bila brojno jača od skupštine u dvorani i sastojala se od mladih lučkih i skladišnih radnika, nosača, učenika osnovnih škola, nekoliko mornara sa trgovačkih brodova i drugih ljudi koji su stanovali u manjim gradskim kvartovima, u „Tvitenu", u „Hodnicima", u „Višenu", u „Dvorištima". Bile su i tri-četiri žene, koje su od ovoga pothvata verovatno očekivale slične uspehe kao i Budenbrokova kuvarica. Nekoliko bundžija umornih od stajanja sedelo je na trotoaru, s nogama u udubljenju za oticanje vode i jelo hleb s buterom.

Bilo je već skoro šest sati i mada se sumrak već uveliko spustio, uljane lampe visile su nezapaljene na lancima preko ulice. Ta činjenica, taj očiti i nečuveni nered, bilo je prvo što je konzula iskreno razljutilo i to je učinilo da je počeo da govori prilično kratkim i ljutitim tonom: „Ljudi, kakav je to lud dan, šta vi tu radite!" .

Oni, koji su na trotoaru sedeli i jeli, skočiše. Oni zadnji na drugoj strani ulice podigoše se na prste. Nekoliko lučkih radnika koji su bili u službi konzula skidoše kape. Upozoravali su jedan drugog, gurali se i govorili prigušeno: „To ti je konzul Budenbrok! Konzul Budenbrok će da drži govor. Drži gubicu, Kristijane, danas može da bude svašta... Ono je senzal Goš... pogledaj! Pravi majmun!... Danas je jako uzbuđen... ?"

„Karl Smolt!" reče konzul i opet upravi svoje sitne, duboke oči na jednog otprilike dvadesetdvogodišnjeg pristanišnog radnika krivih

nogu, koji je s kapom u ruci i ustima punim hleba stajao neposredno pred stepenicama. „Dede govori, Karl Smolte! Sad je vreme! Larmali ste celo božije poslepodne..."

„E, gospodine konzule..." izusti Karl Smolt žvaćući. „To vam je tako ... već... Dotle je došlo ... pravimo revoluciju."

„Kakva je to glupost, Smolte!"

„E, gospodine konzule, to vi kažete, ali sad je već dotle došlo... mi više nismo zadovoljni sa stanjem ovde... sada tražimo novi poredak, eto to je..."

„Slušaj, Smolte, i vi ostali ljudi! Koji je od vas pametan, taj će sad da ode kući i neće se više brinuti za revoluciju i neće kvariti red..."

„Sveti red!" prekinu ga Goš sikćući...

„Red!" zaključi konzul Budenbrok. „Čak ni svetiljke nisu zapaljene... Zaista predaleko ste zabrazdili s vašom revolucijom!"

Za to vreme Karl Smolt je pojeo svoju večeru i okrenuvši gomili leđa stajao raširenih nogu i prigovarao:

„E, gospodine konzule, lako je to reći! Ali sve je to zbog opšteg principa prava glasa..."

„Gospode bože, ala je ovaj glup!" uzviknu konzul i od indignacije zaboravi da mora govoriti u dijalektu. „Pa ti govoriš gluposti..."

„E, gospodine konzule", reče Karl Smolt malo uplašen, „sve je tako kako je. Ali sigurno je da revolucije mora da bude. Revolucija je svuda, u Berlinu, u Parizu..."

„Smolte, šta hoćete vi u stvari? Reci, šta tražite!

„E, gospodine konzule, ja samo velim: hoćemo republiku, to je..."

„Ali ti si budala... pa mi već imamo republiku!"

„E, gospodine konzule, onda hoćemo još jednu."

Nekoliko ljudi iz gomile koji su bolje znali počeše da se nezgrapno i od srca smeju, i mada ih je vrlo malo razumelo odgovor Karla Smolta, veselost se širila sve dalje, dok se cela gomila republikanaca nije široko i dobroćudno smejala. Na prozorima dvorane građanskog veća pojavi se nekoliko radoznalih lica sa kriglama piva u rukama. Jedini koga je ovaj obrt u događajima razočarao i boleo bio je Zigismund Goš.

„Eto, ljudi!" reče na kraju konzul Budenbrok, „najbolje će biti da svi idete svojim kućama!"

Karl Smolt, sasvim zbunjen delovanjem svojih reči, odgovori: „Tako

je, gospodine konzule, stvar će ići svojim putem, i drago mi je što mi gospodin konzul neće uzeti za zlo i... zbogom, gospodine konzule..."

Gomila je počela da se u najboljem raspoloženju razilazi.

„Smolte, stani malo!" viknu konzul. „Reci mi jesi li video Kregerovu kočiju pred gradskom kapijom?"

„Dabome, gospodine konzule. Najedared je otišla prema vašoj kući."

„Lepo, onda potrči, Smolte, i reci Johanu da odmah dođe s kočijom, jer njegov gospodin hoće kući".

„Razumem, gospodine konzule!..." I Karl Smolt natuče kapu duboko na oči i požuri, gegajući se širokim koracima niz ulicu.

GLAVA ČETVRTA

Kad se konzul Budenbrok sa Zigismundom Gošom vratio u dvoranu, ona je pružala mnogo prijatniju sliku nego pre četvrt sata. Bila je osvetljena sa dve parafinske svetiijke, što su stajale na stolu predsedavajućeg i osvetljavale svojim žutim svetlom gospodu koja su, stojeći jedan uz drugog, nalivali u čaše pivo iz flaša, kucali se i u najboljem raspoloženju bučno ćaskali. Tu je bila i gospođa Zojerkringel, udova Zojerkringel. Ona se srdačno brinula za svoje opsednute goste i ubedljivim rečima predložila malo okrepljenja pošto bi opsada mogla da potraje. Iskoristila je ova burna vremena da proda priličnu količinu svoga svetlog i dosta lošeg piva. Baš kad su se povratila oba pregovarača, sluga sa zasukanim rukama i ljubaznim smeškom unosio je nova rezervu flaša, i mada je bilo već uveliko veče, mada je već bilo suviše kasno da bi se mogla posvetiti pažnja reviziji ustava, niko nije imao nameru da već sad prekine ovaj sastanak i da ide kući. Kafa je za danas u svakom slučaju propala ...

Pošto su konzulu mnogi stisnuli ruku, čestitajući mu na uspehu, on se odmah posle toga uputio svome tastu. Lebreht Kreger izgleda da je bio jedini čije se raspoloženje nije popravilo. Ponosan, hladan, sa držanjem koje je odbijalo, sedeo je na svome mestu. Na izveštaj da će kola ovoga časa stići odgovorio je podrugljivim glasom, koji je drhtao više od ogorčenja nego od starosti: „Da li je ološ dao dozvolu da se smem vratiti kući?"

Sa krutim pokretima, koji ni izdaleka nisu podsećali na šarmantne

gestove što su se inače primećivali kod njega, dao je da mu metnu na ramena krzneni ogrtač i kad se konzul ponudio da ga prati, uzeo ga je ispod ruke s jednim nemarnim „merci"..

Veličanstvena kočija sa dva velika fenjera zaustavila se pred vratima, gde su na najveće konzulovo zadovoljstvo počeli da pale svetiljke, i njih dvojica se popeše unutra. Ukočen, nem, sa poluzatvorenim očima, sedeo je Lebreht Kreger ne naslonivši se. Sedeo je desno od konzula sa ćebetom na kolenima dok su se kola kotrljala ulicama, a ispod kratkih šiljaka njegovih sedih brkova otegli su se krajevi usana u dve bore koje su dopirale sve do podbratka. Mučila ga je i grizla srdžba zbog pretrpljenog poniženja. Umorno i hladno gledao je na prazno sedište pred sobom.

Ulioe su bile življe nego nedeljom. Na njima kao da je vladalo prazničko raspoloženje. Narod je lutao dobro raspoložen zbog srećnog toka revolucije. Čak se i pevalo. Pogdegde bi omladinci, kad bi kola prolazila, vikali: hura! i bacali kape uvis.

„Zaisrta, oče, vi celu stvar suviše uzimate k srcu", reče konzul. „Kad samo pomislim kako je cela stvar bila u stvari komedija... farsa". I da bi od staroga izvukao kakav bilo odgovor, počeo je da živahno govori o revoluciji uopšte... „Kad bi gomila, koja ne, poseduje ništa, došla do saznanja kako ona u ova vremena slabo služi svojoj sopstvenoj stvari... Ah, bože, svugde je isto! Danas posle podne imao sam kratak razgovor sa senzalom Gošom, tim čudnim čovekom koji sve gleda očima pesnika i pozorišnog pisca. Vidite, taste, u Berlinu je revolucija pripremljena na estetskim čajankama. A onda je tek narod izvojevao stvar i izneo svoju kožu na prodaju... Da li će mu se to isplatiti?"

„Dobro bi učinili, kad bi otvorili prozor na vašoj strani", reče gospodin Kreger.

Johan Budenbrok pogleda brzo na njega i spusti prozorsko okno.

„Ne osećate se sasvim dobro, dragi oče?" upita ga zabrinuto ...

„Ne, sasvim mi je dobro", strogo odgovori Lebreht Kreger.

„Potreban vam je mir i da se malo prihvatite", reče konzul i tek da učini nešto, omota čvršće ćebe oko kolena svoga tasta.

Iznenada dok je ekipaž tandrkao kroz Ulicu Burg — dogodi se nešto strašno. Kad su, naime, otprilike na petnaest koraka od zidova kapije koji su se videli u polumraku, kola protezala ispred jednog

skupa ulične omladine koja je veselo larmala, uleteo je kroz prozor jedan kamen. Bio je to sasvim bezopasan kamen, veliki jedva kao kokošije jaje, koji je neki Kristijan Snut ili Hajne Fos, svakako ne misleći zlo i ne gađajući, verovatno bacio u slavu revolucije. Bešumno je uleteo kroz prozor, bešumno se odbio od prsiju Lebrehta Kregera pokrivenih debelim krznom, otkotrljao se isto tako bešumno niz ćebe i sad ležao na podu.

„Blesavi prostakluk!" reče konzul ljutito. „Kao da su večeras svi poludeli... Ali nije vas povredio, taste?"

Stari Kreger je ćutao i njegovo je ćutanje zabrinjavalo. Bilo je suviše mračno u kolima da bi se mogao videti izraz njegova lica. Sedeo je još uspravniji, viši, ukrućeniji nego pre, sedeo je ne naslonivši se. A onda je iz dubine njegove duše... polako, hladno i teško, izašla jedna jedina reč: „ološ".

Konzul nije odgovarao iz straha da ga ne bi još više razdražio. Kola su prošla s bukom kroz kapiju i tri minuta kasnije bila su u širokoj aleji, pred ogradom sa pozlaćenim šiljcima koja je okružavala Kregerov posed. Na obe strane široke baštenske kapije, kroz koju se ulazilo na rampu sa kestenjem koja je vodila na terasu, gorela su blistavo dva fenjera sa pozlaćenim kuglama na poklopcima. Konzul se zaprepastio kad je pogledao tasta u lice. Bilo je žuto i izrovano mlohavim brazdama. Hladni, čvrsti i prezirni izraz, koji se do tada video na ustima, pretvorio se u slabu, iskrivljenu, mlohavu i blesavu staračku grimasu... Kola su se zaustavila na terasi.

„Pomozite mi", reče Lebreht Kreger, mada je konzul, koji je prvi sišao s kola, već zbacio ćebe i ponudio mu da se nasloni na njegovu ruku i rame. Vodio ga je nekoliko koraka po tlu posutom šljunkom do sjajnih belih stepenica, koje su vodile u trpezariju. Na početku stepenica starcu pokleanuše kolena. Glava mu tako teško pade na grudi, da je donja vilica, koja je visila, škljocnula o gornju. Oči mu se prevrnuše i ugasiše...

Lebreht Kreger, kavaljer a la mode, bio je kod svojih predaka.

GLAVA PETA

Godinu i dva meseca kasnije, jednog snežnog januarskog jutra 1850., sedeli su gospodin i gospođa Grinlih sa svojom malom

trogodišnjom kćerčicom u trpezariji, koja je bila obložena svetlosmeđim drvetom, na stolicama od kojih je svaka stajala 25 maraka, i jeli doručak.

Prozorska okna bila su skoro neprozirna od magle; iza njih se jedva naslućivalo golo drveće i grmlje. U niskoj, zeleno glaziranoj peći, koja se nalazila u jednom kutu sobe — pored otvorenih vrata, koja su vodila u „ljubičastu sobu", gde se videlo lisnato bilje — pucketala je crvena vatra i ispunjavala prostor blagom, mirisavom toplotom. Na suprotnoj strani, kroz poluodgrnute zavese od zelenih tepiha, moglo se gledati u salon od smeđe svile i videti visoka staklena vrata, čije su pukotine bile zapušene vatiranim jastučićima i iza kojih se gubila terasa u belosivoj, neprozirnoj magli. Postrance su bila još treća vrata koja su vodila u hodnik. Preko kao sneg belog damasta na okruglom stolu pružala se zeleno izvezena traka, pokrivena porculanom sa pozlaćenim rubovima. Porculan je bio tako providan, da je pogdegde izgledao kao sedef. Samovar je šumeo. U ravnoj korpi od tankog srebra u obliku velikog, reckastog i lako savijenog lista, bile su kriške mlečnog hleba i okrugle zemičke. Pod jednim kristalnim zvonom videla se gomila malih, izabrazdanih loptica butera, pod drugim razne vrste sira, žutog, sa zelenim žilama kao kod mramora, i belog. Nije nedostajala ni flaša crvenog vina koja je stajala pred domaćinom, jer je gospodin Grinlih uzimao vruć doručak.

Sa sveže ukovrdžanim zulufima i licem, koje je ujutru izgledalo naročito ružičasto, sedeo je leđima okrenut salonu, potpuno obučen, u crnom kaputu i svetlim krupno kariranim pantalonama, i jeo po engleskom običaju lako pečen kotlet. Njegova supruga je to smatrala doduše otmenim, ali se nikad nije mogla odlučiti da time zameni svoj doručak od hleba i jaja.

Toni je bila u kućnoj haljini; ludovala je za kućnim haljinama. Ništa joj nije izgledalo otmenije od elegantne kućne haljine, a kako se u roditeljskoj kući nije mogla prepustiti toj strasti, podala joj se kao udata žena. Imala je tri ovakve uz telo priljubljene, nežne haljine, na koje je, kad su se pravile, utrošeno više ukusa, rafiniranosti i fantazije, nego na kakvu balsku toaletu. A danas je imala na sebi tamnocrvenu jutarnju haljinu, čija je boja tačno odgovarala boji tapeta iznad drveta kojim je soba bila obložena. Ova haljina, mekša od vate, bila je od tkanine sa velikim cvetovima i sva posuta sitnim staklenim perlama

iste boje. Ravan i gust niz crvenih somotskih pantljika spuštao se od vrata do ruba haljine.

Njena bujna, pepeljastoplava kosa, okićena tamnocrvenom somotskom mašnom, bila je kovrdžava nad čelom. Iako je, kako je i sama znala, njena lepota dostigla svoju najvišu tačku, detinjasti, naivni i drski izraz njene malo podignute gornje usne bio je isti kao i pre. Kapci sivoplavih očiju bili su pocrveneli od hladne vode. Belim, malo kratkim, ali fino modeliranim rukama Budenbrokovih, čije je nežne Članke meko opkoljavao somotski rever rukava, uzimala je nož, kašiku i šolju pokretima koji su danas iz nekog razloga bili oštri i brzi.

Pored nje, u dečjoj stolici koja je ličila na kulu, sedela je mala Erika, dobro uhranjeno dete sa svetloplavim uvojcima. Bila je obučena u smešnu haljinu bez oblika, ispletenu od debele svetloplave vune. Sa obe ruke je držala veliku solju, u kojoj joj je lišce potpuno iščezavalo, i pila mleko uzdahnuvši katkada od zadovoljstva.

Malo zatim gospođa Grinlih zazvoni, i Tinka, dadilja, uđe iz hodnika, da bi dete izvukla iz kule i odnela u dečju sobu.

„Možeš je, Tinka, jedno pola sata izvesti u šetnju", reče Toni. „Ali ne duže, i u toplom kaputu, razumeš? .. Magla je". Ostala je sama sa mužem.

„Ispadaš smešan", reče posle male šutnje, očito nastavljajući prekinut razgovor... „Gde su ti protivrazlozi? Iznesi protivrazloge! Ja ne mogu uvek da se brinem za dete..."

„Ti ne voliš decu, Antonija".

„Ne voliš decu... ne voliš decu... Nemam vremena! Zauzeta sam kućanstvom! Svako jutro se budim sa dvadeset misli, koje danju treba da izvedem, i idem da spavam sa četrdeset koje još nisu izvedene..."

„Imamo dve devojke. Tako mlada žena..."

„Dve devojke, dobro. Tinka pere, čisti, sprema, poslužuje. Kuvarica je suviše pretrpana poslom. Ti već rano ujutru jedeš kotlete... Promisli samo o tome, Grinlih! Erika će pre ili kasnije svakako morati da ima bonu, odgojiteljicu ..."

„Ne odgovara našim prilikama da već sad držimo devojku za dete".

„Našim prilikama!... O, bože, ispadaš smešan! Zar smo mi prostaci? Zar smo u takvoj nuždi da se moramo odreći i najnužnijeg? Koliko ja znam, donela sam ti u brak osamdeset hiljada maraka..."

„Ah, ti sa svojih osamdeset hiljada!"

„Dabome!... Ti to potcenijuješ... Tebi do toga nije bilo stalo... Uzeo si me iz ljubavi... Dobro. Ali da li me ti uopšte još voliš? Prelaziš preko mojih opravdanih želja. Dete ne može imati devojku! O kočiji koja nam je potrebna kao nasušni hleb više se uopšte i ne govori... Zašto onda ne stanujemo u gradu, kad našim prilikama ne odgovara da držimo kola, u kojima bismo mogli da se pristojno vozimo u društvo? Zašto ti nikada nije pravo kad idem u grad? ... Najviše bi voleo da se ovde jedanput zauvek zakopam, i da ne vidim lice nijednog čoveka. Pravi si namčor!"

Gospodin Grinlih nali sebi u čašu crvenog vina, podiže kristalno zvono i pređe na sir. Uopšte nije odgovarao.

„Da li ti mene uopšte još voliš? " ponovi, Toni... „Tvoje ćutanje je tako nevaspitano, da sebi mogu dopustiti da te podsetim na izvesni postupak u sobi s pejsažima... Tada si imao drukčije držanje! Ali, počevši od prvog dana braka, sedeo si uza me samo naveče, i to samo da bi pročitao novine. U početku si bar imao obzira prema mojim željama. Ali već odavno je i s tim svršeno. Zanemaruješ me!"

„A ti? Ti ćeš me upropastiti".

„Ja? ... Ja ću te upropastiti..."

„Da. Upropastićeš me svojom lenjošou, svojom strašću za poslugom i raskoši..."

,,Oh, nemoj da mi prebacuješ moje dobro vaspitanje! Kod svojih roditelja nisam morala ni prstom da maknem. Ovde sam, i te kako mučno, morala ući u kućni posao, i sad mogu od tebe zahtevati da mi ne uskraćuješ najnužnija pomoćna sredstva... Otac mi je bogat; on nije mogao da očekuje da ću ikada oskudevati u personalu..."

„Onda pričekaj s trećom devojkom, kad imadnemo neke koristi od toga bogatstva".

„Želiš li možda očevu smrt?!... Tvrdim da smo mi imućni ljudi i da nisam došla praznih ruku..."

Mada je gospodin Grinlih žvakao, nasmeši se. Nasmeši se zamišljeno, tužno i ćuteći. Toniku je to zbunilo.

„Grinlih", reče mirnije... „Ti se smeškaš, govoriš o našim prilikama... Da nisam ja u zabludi u pogledu našega položaja? Jesi li imao kakve loše poslove... Jesi li...?"

U tom času začu se kucanje na vratima koja su vodila u hodnik, kao neko kratko udaranje po dobošu, i u sobu uđe gospodin

Keselmajer.

GLAVA ŠESTA

Gospodin Keselmajer kao kućni prijatelj nije se prijavljivao, ušao je u sobu bez šešira i paletoa i zaustavio se kod vrata. Spoljašnost mu je sasvim odgovarala onome Tonikinom opisu u pismu majci. Bio je malo zdepast, ali ni debeo ni mršav. Nosio je crn, veo malo izlizan kaput, iste takve pantalone, koje su bile uske i kratke, i beli prsluk na kome se dug tanak lanac od sata ukrštao sa tri gajtana o kojima su visili cvikeri. Na crvenom licu oštro su se uzdizali zalisci koji su pokrivali obraze, a brada i usta bili su mu goli. Usta su mu bila malena, pokretna, smešna, a u donjoj vilici imao je samo dva zuba. Gospodin Keselmajer, s rukama u kosim džepovima od pantalona, stajao je odsutan i zamišljen, a oba žuta vretenasta kutnjaka bila su na gornjoj usni. Bele i crne pahuljice na njegovoj glavi lako su lepršale, iako se nije mogao osetiti ni najmanji vetrić.

Najzad izvuče ruke, zguri se, otromibolji donju usnu i teškom mukom oslobodi jedan gajtan od cvikera iz opšte zapetijanosti na njegovim prsima. Onda, jednim pokretom natače cviker, pri čemu je napravio niz najneverovatnijih grimasa, odmeri pogledom bračni par i reče: „Aha!"

Pošto je tu reč neobično često upotrebljavao, treba odmah primetiti da je nju izgovarao na vrlo različite i vrlo neobične načine. Ponekad je, zabacivši glavu, ušmrknuvši, sa jako otvorenim ustima i rukama koje su mlatarale po vazduhu, izgovarao tu reč nazalno i sa metalnim zvukom, koji je podsećao na zvuk kineskog gonga... Katkada bi opet, bez obzira na mnoge nijanse, izgovarao tu reč sasvim kratko, nemarno i kao uzgred, što je bilo možda još smešnije, jer je a izgovarao vrlo pomućeno i nazalno. Danas se čulo lako, veselo „aha", propraćeno grčevitim tresenjem glave, što je izgledalo da je posledica neobično veselog raspoloženja... ali opet tome se ne bi smelo poverovati, jer je bilo poznato da se bankar Keselmajer ponaša sve veselije, što mu je raspoloženoe opasnije. Kad bi skakutao izgovarajući hiljadu puta „aha", a pri tom čas naticao cviker na nos, čas skidao s nosa, rukama lepršao, brbljao i očito nije mogao doći sebi od prevelike ošamućenosti, onda je bilo sigurno da ga je u duši

grizla zloba ... Grinlih ga je gledao trepćući očima i sa neprikrivenim nepoverenjem.

„Već tako rano?" upita ...

„E..." odgovori gospodin Keselmajer tresući svojom malom, crvenom i smežuranom rukom u vazduhu, kao da bi hteo reći: strpi se, biće iznenađenja!... „Imam s vama da govorim! Neizostavno da s vama govorim, dragi moj!" Govorio je u najvećoj meri smešno. Svaku je reč žvakao u ustima i izbacivao je neobičnom snagom kroz mala, bezuba, pokretljiva usta. R je izgovarao kao da mu je nepce masno. Gospodin Grinlih je treptao očima još nepoverljivije.

„Uđite, gospodine Keselmajer", reče Toni. „Sedite. Lepo je od vas što ste došli... Slušajte, molim vas. Bićete sudija u našem sporu... Recite molim vas: treba li trogodišnje dete da ima bonu ili ne? Dakle..."

Ali je izgledalo da gospodin Keselmajer na nju uopšte ne obraća pažnju. Seo je, zinuo svojim malim ustima što je više mogao, nos namreškao i češao se kažiprstom po zaliscima; čuo se šum koji pravi čoveka nervoznim. Sa neizrecivo veselim licem posmatrao je kroz cviker elegantni sto za doručak, srebrnu korpu, za hieb, etiketu flaše s vinom ...

„Naime", nastavi Toni, „Grinlih tvrdi da ga ja materijalno upropašćavam".

Gospodin Keselmajer je pogleda ... zatim pogleda gospodina Grinliha... a onda pršte u nečuven smeh! „Vi ga upropašćavate? "... viknu. „Vi... upro ... vi... vi ga dakle upropašćavate? .... Ah, bože!, ah, bože! To je smešno! To je vrlo, vrlo smešno!" I prepusti se čitavoj poplavi različitih „aha".

Gospodin Grinlih, očigledno nervozan, vrpoljio se na svojoj stolici. Čas bi dugim kažiprstom micao između kragne i vrata, a čas bi brzo gladio zlatnožute zaliske.

„Keselmajeru!" reče. „Stišajte se. Jeste li pri sebi? Prestanite već sa smejanjem! Hoćete li vina? Hoćete li cigaru? Čemu se upravo smejete?"

„Čemu se smejem? ... Da, dajte mi čašu vina, dajte mi jednu cigaru. Čemu se smejem? Vi dakle smatrate da vas vaša žena upropašćava?"

„Suviše voli luksuz", reče gospodin Grinlih ljutito.

Toni to uopšte nije poricala. Sasvim mirno naslonjena u naslonjači, sa rukama u krilu, na somotskoj mašni jutarnje haljine, govorila je ponosno podignuvši donjiu usnu. „Da... takva sam. To je jasno. To imam od mame. Svi su Kregerovi uvek voleli luksuz".

Ona bi s istim mirom izjavila da je lakoumna, prznica, osvetljiva. Njen izgrađeni smisao za porodicu skoro je otuđio od nje pojmove kao što je slobodna volja i samostalnost, te je skoro s fatalističkom ravnodušnošću konstatovala i priznavala svoje osobine... ne praveći razlike a ne pokušavajući da ih popravi. Smatrala je, mada to ni sama nije znala, da svako svojstvo, pa ma kakvo bilo, znači nasledstvo, porodičnu tradiciju, pa da je prema tome nešto dostojanstveno, nešto što se u svakom slučaju mora poštovati.

Gospodin Grinlih je završio doručak i miris obeju cigara mešao se s toplim mirisom peći.

„Možete li disati, gospodine Keselmajeru?" upita domaćin ... „Uzmite drugu. Još jednu čašu vina... Hoćete dakle da razgovarate sa mnom? Je li hitno? Važno? ... Zar nije ovde i suviše toplo? ... Posle ćemo se zajedno odvesti u grad... Uostalom, u sobi za pušenje je hladnije..." Ali na sva ova navaljivanja gospodin Keselmajer je treskao jednom rukom po vazduhu, kao da je hteo reći: dragi moj, time nećeš ništa postići!

Najzad su ustali i dok je Toni ostala u trpezariji da bi nadgledala devojku kad iznosi posuđe, poveo je gospodin Grinlih svoga poslovnog prijatelja kroz ljubičastu sobu. Levi zalisak savijao je zamišljeno oko prstiju i išao napred pognute glave; veslajući rukama iščezao je za njim gospodin Keselmajer u sobi za pušenje.

Prošlo je deset minuta. Toni je za trenutak pošla u salon, da bi jednom šarenom čistilicom od perja lično prešla preko sjajne orahove daske malog stočića za spise i preko povijenih nogu stola, a onda je polako prošla kroz trpezariju i otišla u sobu. Stupila je mirno i dostojanstveno. Videlo se da gospođica Budenbrok nije ništa izgubila od svoje samosvesiti otkako je postala gospođa Grinlih. Držala se sasvim uspravno, malo bi bradu pritisla na grudi i posmatrala stvari odozgo. U jednoj ruci je držala cifrasto lakiranu korpu s ključevima, a drugu je stavila u džep svoje tamnocrvene jutarnje haljine, uživajući obziljno u njenim dugim i mekim naborima, dok joj je naivan i nevin izraz usta odavao da je celo to dostojanstvo bilo nešto beskrajno

detinjasto, bezazleno i neozbiljno. U ljubičastoj sobi hodala je sa malom mesinganom kanticom u ruci da bi zalila lisnato bilje. Mnogo je volela svoje palme, koje su toliko pridonosile otmenosti stana. Oprezno je dodirnula debelu i okruglu stabljiku jedne mlade biljke, nežno popipala veličanstveno raširene lepeze, ovde-onde makazama odrezala koji žuti šiljak... Najedared poče osluškivati. Razgovor u sobi za pušenje je već nekoliko minuta zvučao vrlo živahno, a sad je postao tako glasan, da se ovde u sobi čula svaka reč, iako su vrata bila jaka i zavese na vratima teške.

„Ta ne vičite! Budite umereniji, zaboga!" čulo se kako viče Grinlih, čiji meki glas nije mogao podneti veliko naprezanje, pa je prelazio u ciku... „Ta uzmite još jednu cigaru!" dodao je zatim sa očajnom blagošću.

„Da, s najvećim zadovoljstvom, hvala lepo", odgovorio je bankar a onda je nastupila pauza, za vreme koje se gospodin Keselmajer svakako posluživao. Na to je rekao: „Ukratko, hoćete li ili nećete? Jedno ili drugo!"

„Keselmajeru, prolongirajte!"

„Aha? No ... hm... ne, dragi moj, ni u kom slučaju, o tom uopšte nema govora .,."

„Zašto ne? Šta vas tera? Za boga miloga, budite pametni! Tako ste dugo čekali..."

„Ni dana duže, dragi prijatelju. No, recimo osam dana, ali ni sata duže! Zar se iko može pouzdati u..."

„Nikakvih imena, Keselmajeru!"

„Nikakvih imena... dobro. Zar se još iko može uzdati u vašega vrlo poštovanog gospodina tas..."

„Bez navođenja...! Svemogući bože, ne budite ludi!"

„Lepo, bez navođenja. Da li još oko ima poverenja u poznatu firmu s kojom vaš kredit stoji i pada, dragi moj prijatelju? Koliko je ona izgubila zbog stečaja u Bremenu? Pedeset hiljada? Sedamdeset hiljada? Sto hiljada? Još više? Da je bila angažovana, strahovito angažovana, to znaju i vrapci na krovu... To je stvar raspoloženja. Juče je bio... dobro, nikakvih imena! Juče je poznata firma bila dobra i štitila vas od svake nevolje... Danas je traljava i B. Grinlih je traljav da traljaviji ne može biti... to je bar jasno? Vi to ne uviđate? Pa vi ste prvi koji mora da oseti ove promene... Kako vas susreću? Kako gledaju na

vas? Ta Rok i Gutštiker su strahovito predusretljivi i poverljivi? Kako se ponaša Kreditna banka?"

„Ona prolongira".

„Aha? Vi čak i lažete. Poznato mi je da vam je ona već juče zadala jedan udarac! Jedan, virlo, vrlo oživljujući udarac? ... Eto vidite!... Ali ne treba da se stidite. Naravno da je u vašem interesu da me ubedite kako su drugi i sada kao i pre mirni i sigurni... A da, dragi moj! Pišite konzulu. Čekaću nedelju dana".

„Da se nagodimo o otplati, Keselmajeru!"

„Otplata, otplata! Može i otplata, ako se pre toga uverimo da je neko sposoban da plaća! Da li je meni potrebno da eksperimentišem u tome pogledu? Ja odlično znam koliko ste vi sposobni da plaćate. A-ha... Otplata je vrlo, vrlo smešna ..."

„Nemojte tako glasno, Keselmajeru! Stalno se smejete tako đavolski! Moj je položaj tako ozbiljan... priznajem, ozbiljan je. Ali u izgledu imam tolike poslove... Sve još može da okrene na dobro. Slušajte, pazite, prolongirajte i ja ću vam potpisati 20 procenata..."

„Ništa od toga... vrlo smešno, dragi moj! E, ali ja sam ti uvek za prodaju u prvo vreme. Ponudili ste mi 8 procenata i ja sam prolongirao. Ponudili ste i 12 i 16 procenata i uvek sam prolongirao. Sad mi možete ponuditi i 40, ali ja ni pomisliti neću na prolongaciju, čak ni pomisliti, dragi moj!... Otkad su u Bremenu braća Vestfal skrhala vrat, sad svako nastoji da svoje interese odeli od poznate firme i da se osigura... Kako rekoh, ja sam za prodaju u pravo vreme. Zadovoljavao sam se vašim potpisom, dok je Johan Budenbrok bio izvan svake sumnje... međutim, sad bih mogao da zaostali interes pridodam kapitalu i da povećam procente! Ali stvar se zadržava samo dotle dok raste ili bar dok stoji čvrsto. ... kad počne da pada, onda se prodaje ... hoću da kažem, tražim svoj kapital".

„Keselmajeru, vi ste bestidni!"

„Aha, bestidan, to mi izgleda u najvećoj meri smešno!... šta vi uopšte hoćete? I onako se morate obratiti na svoga tasta. Kreditna banka besni, a, uostalom, ni vi niste baš sasvim bez mrlje..."

„Ne, Keselmajeru... preklinjem vas, poslušajte me jednom mirno!... Da ja sam iskren, otvoreno vam priznajem da je moj položaj ozbiljan. Niste jedini vi i Kreditna banka ... Predložene su mi menice... Izgleda da se sve dogovorilo..."

„Razume se. U ovakvim prilikama ... Pa to raste..."

„Ne, Keselmajeru, poslušajte me!... Učinite mi ljubav i uzmite još jednu cigaru ..."

„Pa ni pola ove nisam još ispušio?! Dajte mi mira sa tim vašim cigarama! Platite..."

„Keselmajeru, nemojte dopustiti da sada propadnem... Vi ste moj prijatelj, jeli ste za mojim stolom..."

„A vi možda niste za mojim, dragi prijatelju?"

„Da, da... ali nemojte mi sad otkazati svoj kredit, Keselmajeru..."

„Kredit? Još i kredit? Jeste li vi pri sebi? Novi zajam ..."

„Da, Keselmajeru, zaklinjem vas ... malo, sitnicu!... Potrebno mi je samo na dva-tri mesta nekoliko isplata i otplata, pa da opet sebi stvorim renome i da se ljudi strpe. Zadržite me i napravičete dobar posao. Kako rekoh, imam u izgledu veliki broj poslova... Sve će okrenuti na dobro ... Vi znate da sam ja agilan i da se znam snaći..."

„Da, da, vi ste uobraženko i klipan, dragi moj! Ne biste li hiteli imati preveliku dobrotu i reći mi kako ćete sad da se snađete? Možda ćete da nađete negde, gde mu drago u belom svetu, banku koja će vam pozajmiti samo jedan srebrni groš? ... Ili možda još jednog tasta? ... Ah, ne... svoj glavni zgoditak vi ste već dobili! Tako nešto ne možete više ponoviti. Svaka čast! E, da, moje najveće priznanje..."

„Ta govorite tiše, do đavola..."

„Uobraženko ste vi! Agilan i zna se snaći.... da, ali uvek u korist drugih ljudi! Nimalo niste skrupulozan, i opet niste od te neskrupuloznosti imali nikakve koristi. Bili ste nitkov, na lopovski ste način došli do kapitala i sve to da biste meni plaćali 16 procenata mesto 12. Izgubili ste poštenje, a da od toga niste imali ni najmanje koristi. Savest vam je kao kod kasapskog psa, a opet ste baksuz, tikvan, siromašna budala! Ima takvih ljudi, oni su vrlo, vrlo smešni!... Zašto se vi u stvari toliko bojite da se sa celom stvari ipak obratite poznatome...? Jer vam to nije sasvim prijatno? Jer tada, pre četiri godine, nije sve bilo u redu, nije sve bilo baš sasvim pošteno? Bojite li se da izvesne stvari..."

„Dobro, Keselmajeru, pisaću. Ali ako on ne htedne? Ako me pusti da padnem? ..."

„Oh... aha! Onda ćemo da napravimo mali stečaj, jedan u najvećoj meri smešan stečaj, dragi moj! Baš me briga za to. Što se mene lično

tiče, ja sam se skoro namirio od interesa koji ste vi tu i tamo iščeprkali... i kod stečajne mase imam prvenstvo, dragi moj... I zapamtite, ja neću izaći kratkih rukava. Ja znam šta s vama treba raditi, uvaženi. Preuzimanje inventara već imam u džepu... aha... već ću se zato pobrinuti da se ne skrije ni srebrna korpa za hieb, niti koja kućna haljina.."

„Keselmajeru, ta vi ste jeli za mojim stolom..."

„Ostavite me na miru s vašim stolom!... Za osam dana ću doći po odgovor. Idem u grad. Malo kretanja činiće mi neverovatno dobro. Zbogom, dragi moj. Želim vam veselo dobrojutro..."

Izgledalo je da gospodin Keselmajer ustaje; zaista, on je odlazio. Čuli su se u hodniku njegovi čudni koraci, koji su zvučali kao kad se srče i moglo se zamisliti kako vesla rukama ...

Kad je gospodin Grinlih ušao u ljubičastu sobu, Toni je stajala s mesinganom kanticom u ruci i gledala mu u oči.

„Što stotjiš... što buljiš.." reče on, pokazujući zube. Rukama je pravio neodređene pokrete u vazduhu i njihao se gornjim telom. Njegovo ružičasto lice nije moglo potpuno pobledeti. Na licu je imao crvene mrlje kao da boluje od šarlaha.

GLAVA SEDMA

Konzul Johan Budenbrok stigao je u vilu u dva sata po podne; u sivom putničkom ogrtaču ušao u Grinlihov salon i zagrlio kćer sa izvesnom bolnom srdačnošću. Bio je bled i izgledao kao da je naglo ostario. Njegove male oči ležale su duboko u očnim dupljama, veliki nos mu je oštro iskakao između upalih obraza, usne su mu izgledale još tanje i brada mu nije više bila kao pre: dve kovrdžave trake koje su se pružale od slepoočnica do sredine obraza. Ona je sad rasla na podbratku i po vratu i bila upola pokrivena krutom visokom kragnom. I brada i kosa mu je uveliko pobelela.

Konzul je proživeo teške dane koji su ga iznurili. Toma je oboleo od krvarenja pluća; o tome nesrećnom slučaju otac je bio obavešten pismom van der Kelena. Ostavio je poslove u opreznim rukama svoga prokuriste i odjurio najkraćim putem u Amsterdam. Pokazalo se da bolest njegova sina ne predstavlja neposrednu opasnost, ali. da je neophodno potrebna promena vazduha na jugu, u južnoj Francuskoj,

a zgodno je došlo i to što je i principalov sin išao na oporavak, pa su tako oba mlada čoveka, čim je Toma bio sposoban za putovanje, otputovala za Po.

Jedva što je došao kući, kad ga zadesi ono što mu je kuću iz temelja uzdrmalo: stečaj u Bremenu. Najedared je izgubio osamdeset hiljada maraka. Kako? Diskontovane menice koje su bile izdate na ime „Braće Vestfal" vratile su se firmi, jer su kupci obustavili plaćanja. Ne može se reći da nije bilo pokrića, firma je učinila sve što je mogla odmah, bez oklevanja. Ali zbog toga nesrećnog slučaja konzul je osetio iznenadnu hladnoću, rezervisanost i nepoverejije kod banaka, kod „prijatelja", kod stranih firmi...

On se, dakle, izvukao, sve je uočio, umirio, regulisao, odupro se. Ali usred te borbe, usred depeša, pisama, proračuna, snašlo ga je još i ovo: Grinlih, B. Grinlih, muž njegove kćeri bio je insolventan i u jednom dugom, zbunjenom i bezgranično bednom pismu molio je, bogoradio, preklinjao da mu se pruži pomoć od sto do sto dvadeset hiljada maraka. Konzul je kratko i površno obavestio svoju suprugu, nastojeći da ublaži težinu slučaja. Grinlihu je odgovorio kratko i bez ikakve obaveze, tražio je zajednički sastanak ga njim i sa bankarom Keselmajerom kod Grinliha i otputovao.

Toni ga je primila u salonu. Uživala je u tome da prima posete u salonu od smeđe svile, pa pošto je osećala važnost sadašnjeg položaja, iako nije sve razumela, nije učinila danas izuzetak ni sa ocem. Izgledala je dobro, lepo i ozbiljno. Bila je obučena i svetlosivu haljinu sa rukavima u obliku zvona. Haljina je bila ukrašena čipkama na prsima i na člancima; krinolinu je imala po najnovijoj modi a na grudi je zakačila mali, brilijantski broš.

„Dobar dan, tata, najzad te opet vidim! Kako je mami? ... Imaš li dobre vesti o Tomi? ... Skini se, sedi, molim te, dragi tata!... Ne bi li malo popravio svoju toaletu? Naredila sam da ti se gore spremi soba za goste.. Grinlih se baš oblači..."

„Neka, drago dete, počekaću ga ovde dole. Poznato ti je da sam došao da razgovaram s tvojim mužem... vrlo, vrlo ozbiljan razgovor, draga Toni. Je li došao gospodin Keselmajer?"

„Da, tata, on sedi u ljubičastoj sobi i razgleda album..."

„Gde je Erika?"

„Gore sa Trnkom u dečjoj sobi, dobro je. Kupa svoju lutku...

dabome ne u vodi... lutka je od voska ... tako, samo se igra..."

„Razume se". Konzul uzdahnu i nastavi: „Izgleda drago dete, da o položaju... da o položaju svoga muža nisi obaveštena?"

Seo je u jednu od fotelja koje su opkoljavale veliki sto, a Toni mu je sela kod nogu na malu stoličicu sastavljenu od tri jastuka koso nameštena jedan na drugom. Prsti njene desne ruke oprezno su se igrali brilijantima koji su joj bili o vratu.

„Ne. tata", odgovori Toni, moram ti priznati da ne znam ništa. Bože moj, ja sam, znaš, guska, nemam nikakvog pojma! Nedavno sam malo prisluškivala, kad je Keselmajer razgovarao sa Grinlihom. Na kraju mi je izgledalo kao da gospodin Keselmajer opet pravi šale... uvek tako smešno govori. Jedared ili dvared čula sam i tvoje ime..."

„Čula si moje ime? U kojoj vezi?"

„Ne, tata, o vezi ne znam baš ništa!... Od toga dana Grinlih je postao zlovoljan... Čak moram kazati — neizdržljiv!... Do juče... juče... je bio blag i nežan i pitao me deset ili dvanaest puta da li ga volim, da li bih tebi rekla koju dobru reč za njega, ako te bude molio za nešto ..."

„Ah..."

„Rekao mi je da ti je pisao i da ćeš doći... Dobro je što si ovde! Malo je neprijatno... Grinlih je spremio zeleni sto za igranje... na njemu je mnogo hartija i olovaka ... uz taj ćete sto sedeti, kad budeš razgovarao sa njim i Keselmajerom..."

„Slušaj, drago moje dete", reče konzul i pogladi je po kosi... „Moram nešto da te upitam... nešto ozbiljno! Reci mi... voliš li ti svoga muža od sveg srca?"

„Dabome, tata", reče sa tako detinjasto licemernim licem, kao što ga je imala nekada kad bi je upitali: „Dakle, Toni, nikad više nećeš srditi Lutkalizu?"... Konzul zaćuta za trenutak.

„Dakle, toliko ga voliš", upita dalje, „da bez njega ne bi mogla živeti... ni pod kojim uslovima, je li, čak kad bi se božjom voljom promenio njegov položaj, kad bi došao u takve prilike, koje mu ne bi dopustile da te opkoljava ovakvim sitvarima...?" Pri tome je napravio letimičan pokret rukom preko nameštaja i zavesa, preko pozlaćenog sata na etažeru s ogledalom i najzad preko njene haljine.

„Dabome, tata", ponovi Toni u utešnom tonu, u kome je uvek govorila kad bi joj se ko ozbiljno obraćao. Pogledala je pored očevog lica na prozor iza koga je padala nežna i gusta kiša. Oči su joj bile

pune izraza, što ga imaju deca kad je neko koji im čita priče toliko bez takta, da u to umetne opšte razmatranje o moralu i dužnosti... izraz u kome se meša zbunjenost i nestrpljivost, pobožnost i nemarnost.

Konzul ju je posmatrao jedan trenutak ćuteći i zamišljeno treptao očima. Da li je bio zadovoljan njenim odgovorom? O svemu je kod kuće i putem zrelo promislio...

Sasvim je razumljivo da je Johan Budenbrok ozbiljno i iskreno zaključio da na svaki način mora nastojati da izbegne plaćanje ma kakve sume svome zetu. Ali kad je pomislio na to, kako je, da se najblaže izrazimo, navaljivao i nagovarao na ovaj brak, kad se setio onoga pogleda kojim ga je dete posle svatova pogledalo na rastanku i upitalo: „Jesi li sa mnom zadovoljan?", morao se osećati krivim pred svojom ćerkom i zareći se da u ovoj stvari može odlučiti samo ona svojom voljom. Znao je vrlo dobro da ona na ovu vezu nije pristala iz ljubavi, ali je računao sa mogućnošću da bi ove četiri godine, navika i rođenje deteta mogli mnogo šta da promene, i da se Toni mogla sad da oseća dušom i telom vezana sa svojim mužem, i da bi iz dobrih hrišćanskih i svetovnih razloga mogla da odibije svaku pomisao na rastavu. U tom slučaju, razmišljao je konzul, moraće da se pomiri s tim da im da novaca koliko bude trebalo. Tačno je da hrišćanska dužnost i dostojanstvo žene zahtevaju da Toni bezuslovno prati svoga muža i u nesreći; ali ako bi se ona zaista na to odlučila, on je osećao da nema prava da joj dalje uskraćuje sve ono što čini život lepim i udobnim... smatrao je svojom dužnošću da spreči katastrofu, i da Grinliha po svaku cenu održi. Ukratko, rezultat njegovih razmišljanja bila je želja da svoju kćer zajedno s detetom uzme k sebi i da gospodina Grinliha pusti da ode svojim putem. Da bi dobri bog ovo najgore sprečio! Za svaki slučaj imao je u vidu paragraf koji ženi daje pravo da se rastavi od muža, kad on ne može da hrani nju i decu. Ali pre svega trebalo je da dozna mišljenje svoje kćeri...

„Znam", reče milujući je i dalje nežno po kosi, „vidim, drago moje dete, da te rukovode dobri i pohvalni principi. Samo... izgleda mi da stvari ne posmatraš kako bi ih, žalibože, trebalo posmatrati: naime — kao činjenice. Nisam te pitao, šta bi ti u ovom ili u onom slučaju učinila, nego šta ćeš ti danas, sada, odmah učiniti. Ne znam ukoliko su ti prilike poznate ili ukoliko nešto slutiš o njima... Prema tome imam žalosnu dužnost da ti kažem, da je tvoj muž prinuđen da obustavi

plaćanja, da se on više ne može poslovno održati... mislim da me razumeš ..."

„Grinlih će da bankrotira...?" upita Toni tiho, upola se pridignu sa svojih jastuka i brzo uhvati konzulovu ruku...

„Da, dete moje", reče on ozbiljno. „To nisi ni slutila?"

„Nisam slutila ništa određeno ..." promuca ona ... „To znači da se Keselmajer nije šalio...?" nastavi buljeći koso preda se u smeđi ćilim... „O, bože!" viknu iznenada i klonu natrag u sedište. Tek u ovome času puče joj pred očima šta se sve krije u reči „bankrot", sve što je kao dete osećala kao nešto pusto i strašno... „Bankrot"... to je bilo nešto groznije od smrti, to je bio metež, slom, propast, sramota, očajanje i beda... „On će da bankrotira!" ponovila je. Ta fatalna reč ju je toliko utukla i porazila, da nije videla niotkud izlaza, čak ni pomoću svoga oca.

Podigavši obrve, on ju je posmatrao svojim malim, duboko položenim očima, koje su izgledale tužne i umorne, a ipak se u njima videla neobična pažnja.

„Pitam te, dakle", reče blago, „draga moja Toni, da li si pripravna da sa svojim mužem pođeš i u siromaštvo?..." Na to je odmah sam sebi priznao da je reč „siromaštvo" instinktivno upotrebio da bi je uplašio i zato dodade: „On može opet da se pridigne..."„Dabome, tata", odgovori Toni. Ali joj to nije smetalo da brizne u plač. Jecala je u svoj batisteni rupčić koji je bio opšiven čipkama i imao monogram A. G. Još uvek je plakala kao kad je bila dete: bez ženiranja i bez cifranja. Gornja usna delovala je neizrecivo dirljivo.

Otac ju je i dalje ispitivao očima. „Govoriš li ti to najozbiljnije, dete moje?" upita. Bio je u nedoumici, kao i ona.

„Zar ne moram ...", jecala je. „Pa moram..."

„Nipošto!" reče on živo; ali, svestan svoje krivice, popravi se odmah. „Ja te na to neću siliti, draga moja Toni. U slučaju da te tvoja osećanja ne vežu nerazdvojno s tvojim mužem..."

Ona ga, ne razumevajući, pogleda očima koje su plivale u suzama.

„Kako to, tata.,.?"

„Dobro moje dete, možeš mi verovati, da bi me jako bolelo, kad bih te morao izložiti svim neprijatnostima koje sobom neposredno donosi nesreća tvoga muža, likvidacija posla i kućanstva... Želim da te zaštitim od tih neprijatnosti i da za sada i tebe i našu malu Eriku

uzmem k nama kući. Uveren sam da ćeš mi zato biti zahvalna..."

Toni je ćutala jedan trenutak i za to vreme su joj se osušile suze. Pažljivo je dunula u maramicu i pritisla je na oči, da bi sprečila zapaljenje. Na to, ne menjajući glasa, upita odlučnim tonom: „Tata, je li Grinlih dužan? Je li zapao u nesreću zbog lakomislenosti i nepoštenja?"

„Vrlo verovatno!"... reče konzul. „To jest... ne, ja to ne znam, dete moje. Rekao sam ti da imam još da se objasnim s njim i njegovim bankarom..."

Izgledalo je kao da Toni uopšte ne obraća pažnju na ovaj odgovor. Zgrbljena na svoja tri jastuka, sa laktovima na kolenima i bradom podbočenom rukama, pognuvši duboko glavu, gledala je sanjarski odozdo po sobi.

„Ah, tata", reče tiho i skoro ne mičući usnama, „zar ne bi bilo bolje da sam onda..."

Konzul joj nije mogao videti lice, ali ono je imalo onaj izraz koji je katkada dobijalo za letnjih večeri, kad bi u Traveminde gledala kroz prozor svoje male sobe... Dlan ruke koja je počivala na očevim kolenima visio je mlitavo. Čak je i ta ruka izražavala beskrajno setnu i nežnu predanost, slatku čežnju punu sećanja koja je lutala u daljini.

„Bolje...?" upita konzul Budenbrok. „Šta da se nije dogodilo, dete moje?"

Bio je pripravan da od srca prizna da bi bilo bolje da nije došlo do ovog braka, ali. Toni samo uzdahnu i reče: „Ah, ništa!"

Izgledalo je kao da je zabavljena svojim mislima koje su je daleko odvele i da je skoro zaboravila na „bankrota". Tako je konzul morao da izgovori ono što bi radije samo potvrdio.

„Mislim da pogađam tvoje misli, draga Toni", reče, ,,i ja se od svoje strane ne ustručavam da ti priznam da se sada kajem zbog onoga koraka koji mi je pre četiri godine izgledao mudar i pametan... Iskreno se kajem. Pred bogom nisam kriv. Mislim da sam izvršio svoju dužnost što sam nastojao da ti osiguram egzistenciju koja odgovara tvome poreklu... Ali nebo je htelo drukčije... nemoj da misliš da se onda tvoj otac lakoumno i nepromišljeno igrao tvojom srećom! Grinlih je došao sa mnom u vezu sa najboljim preporukama, — pastorov sin, dobar hrišćanin i svetski čovek. Posle sam dobio o njemu poslovne informacije koje su bile da ne mogu biti bolje. Ispitao sam njegove

prilike... Sve je to tako mračno, mračno i treba tek da se objasni, je li da me ti ne okrivljuješ...?"

„Ne, tata, kako bi to mogao i pomisliti! Nemoj da se žalostiš, jadni moj tata... Pobledeo si, da ti donesem kapljice za stomak?" Obavila je ruke oko njegova vrata i poljubila ga u obraze.

„Hvala ti", reče, „de, de... pusti, hvala ti. Proživeo sam teške dane... Šta da se radi? Preturio sam mnoge nevolje. Bog me je iskušavao. Ali, pored svega toga, prema tebi se ne osećam sasvim bez krivice, dete moje. Sve zavisi od toga kako ćeš odgovoriti na moje pitanje koje sam ti već postavio. Otvoreno mi reoi, Toni... Jesi li kroz ove godine braka zavolela svoga muža?"

Toni je ponova zaplakala i, pokrivši oči obema rukama u kojima je držala batisteni rupčić, progovori jecajući: „Ah, što me pitaš, tata!... nikad ga nisam volela... bio mi je uvek odvratan... pa zar ti to ne znaš? ..."

Teško bi bilo reći šta se odigravalo na licu Johana Budenbroka. Gledao je preplašeno i tužno, ali su mu usne bile stisnute tako da su mu se uglovi usana i obrazi namreškali kao da je sklopio kakav povoljan posao. Reče tiho: „Četiri godine..."

Tonikine se oči najedared osušiše. Sa vlažnom maramicom u rukama uspravi se na stolici i reče srdito: „četiri godine... uh! u te četiri godine pokatkad bi uveče sedeo sa mnom i čitao novine...!" ; „Bog vam je poklonio dete..." reče konzul uzbuđen. „Da, oče ... Eriku mnogo volim ... iako Grinlih tvrdi da ne volim decu... od nje se nikada neću rastaviti, to ti kažem, tata... ali Grinliha — ne!... Grinliha — ne! ... Uz to će još i bankrotirati!... Ah, tata, ako hoćeš mene i Eriku da uzmeš k sebi... vrlo rado! Eto, sad znaš!"

Konzul je opet stisnuo usne, bio je u najvećoj meri zadovoljan. Međutim, još uvek je ostalo nedirnuto glavno pitanje, ali uz odlučnost koju je pokazivala Toni nije se ni toga bojao.

„Uza sve to", reče, „izgleda da si potpuno zaboravila, dete moje, da se tome može pomoći... ja mogu da pomognem. Otac ti je već priznao da se prema tebi ne oseća sasvim bez krivice i u slučaju... i u slučaju da ti to od njega očekuješ... on će priskočiti u pomoć i sprečiti bankrotstvo, pokriće na neki način dugove tvoga muža i održati njegovu radnju..."

Gledao je u nju napeto i izraz njena lica ispunio ga je

zadovoljstvom. Ono je izražavalo razočarenje.

„O kolikoj se sumi radi?" upita ga.

„To nije važno, dete moje... o velikoj, velikoj sumi!" I Konzul Budenbrok je nekoliko puta klimnuo glavom kao da ga je težina te velike sume tresla tamo i ovamo. „Sem toga", nastavi, „moram ti priznati da je firma i bez obzira na ovu stvar pretrpela gubitke i da bi izdavanje ove sume za nju značilo slabljenje od koga bi se teško... teško mogla oporaviti. Ne velim ti to zato, da bi..."

Nije dovršio. Toni je skočila, čak se izmakla nekoliko koraka, i još uvek sa vlažnom čipkastom maramicom u ruci, uzviknula je: „Dobro! Dosta! Nikada!"

Izgledala je skoro herojski. Upalila je reč „firma". Verovatno je ta reč delovala odlučnije nego i sama odvratnost prema gospodinu Grinlihu.

„Nemoj to činiti, tata!" nastavila je sasvim izvan sebe. „Hoćeš i ti da bankrotiraš? Dosta! Nikada!"

U tome trenutku otvoriše se neodlučno vrata od predsoblja i u sobu stupi gospodin Grinlih.

Johan Budenbrok ustade sa pokretom koji je izražavao: svršeno je!

GLAVA OSMA

Na licu gospodina Grinliha videle su se crvene pege, ali je bio najbrižljivije obučen. Bio je slično obučen kao onda kad je napravio prvu posetu u Ulici Meng: imao je na sebi crn solidan kaput sa naborima i pantalone boje sočiva. Držao se mlitavo i s očima uprtim u zemlju reče mekim i umornim glasom: „Oče..."

Konzul se hladno pokloni i sa nekoliko energičnih pokreta uredi svoju kravatu.

„Hvala vam što ste došli!" dodade gospodin Grinlih.

„To mi je bila dužnost, prijatelju", odvrati konzul, „ali bojim se da je to jedino što mogu za vas učiniti".

Zet ga naglo pogleda i zauze još mlitavije držanje;

„Čujem", nastavi konzul, „da nas očekuje vaš bankar, gospodin Keselmajer... Gde ste odredili mesto za razgovor? Stavljam vam se na raspoloženje..."

„Budite tako dobri i pođite za mnom", promrmlja gospodin Grinlih.

Konzul Budenbrok poljubi kćer u čelo i reče: „Idi detetu, Antonija!"

Tada pođe kroz trpezariju u sobu za prebivanje sa gospodinom Grinlihom, koji je otvarao vrata i skakutao čas pred njim čas za njim.

Kad se gospodin Keselmajer, koji je stajao kraj prozora, okrenuo, pahuljice na njegovoj glavi podigle su se i zaitim mu se blago spustile na lobanju.

„Gospodin bankar Keselmajer... trgovac na veliko, konzul Budenbrok, moj tast.." reče Grinlih ozbiljno i skromno. Konzulovo lice bilo je sasvim bez pokreta. Gospodin Keselmajer pokloni se opuštenih ruku, zahvativši gornju usnu sa oba kutnjaka, i reče: „Vaš sluga, gospodine konzule! Osećam se vrlo počašćen što imam zadovoljstvo da vas vidim!"

„Oprostite, molim vas, što ste morali čekati, Keselmajeru", reče gospodin Grinlih. Ponašao se najučtivije prema obojici.

„Pređimo na stvar?" primeti konzul okrećući se kao da nešto traži... Domaćin požuri s odgovorom: „Izvolite, gospodo..."

Dok se prelazilo u kabinet za pušenje, gospodin Keselmajer reče veselo: „Jeste li prijatno putovali, gospodine konzule? ... Aha, kiša? Da, loše vreme, gadno, prljavo vreme! Kad bi bilo malo mraza, malo snega...! Ali ni traga! Kiša! Blato! Vrlo, vrlo odvratno ..."

„Kakav čudan čovek!", mislio je konzul.

Nasred sobe, tapetirane tamnim cvetovima, stajao je prilično veliki četvorouglasti sto pokriven zelenom čojom. Napolju je kiša još jače padala. Bilo je tako mračno, da je gospodin Grinlih odmah zapalio tri sveće koje su stajale na stolu u srebrnom svećnjaku. Na stolu su ležala plavičasta poslovna pisma, sa štambiljom firme i izlizane, mestimično pocepane hartije sa datumima i potpisima. Sem toga, videla se debela glavna knjiga i metalna mastionica načičkana dobro zašiljenim guščijim perima.

Gospodin Grinlih odavao je počast pokretima tihim, obazrivim i punim takta, kao i grimasama s kojima se prilazi ljudima pri pogrebu.

„Dragi oče, molim, sedite u fotelju", reče blago. ,,Gospodine Keselmajeru, hoćete li biti tako dobri i sesti ovde? ..."

Najzad su posedali. Bankar je sedeo prema domaćinu, a konzul je predsedavao u fotelji, pri vrhu stola. Naslonjača njegove fotelje dodirivala je vrata koja vode u hodnik.

Gospodin Keselmajer se pogrbio, opustio donju usnu, otpetljao na

prsluku jedan cviker i metnuo ga na nos, pri čemu je zinuo i naborao čelo. Onda je počeo da kovrdža svoje zaliske što je proizvodilo šum koji nervira, metao dlanove na kolena, namigivao nad hartijama i primetio kratko i veselo: „Aha, eto ti belaja!"

„Dopustite da dobijem tačniji uvid u celu stvar", reče konzul i dohvati glavnu knjigu. Najedared gospodin Grinlih, kao da se želi zaštititi, ispruži obe ruke preko stola, duge ruke s plavim žilama, i viknu uzbuđeno: „Jedan moment! Još jedan moment, oče! Dopustite da kao uvod još nešto primetim!... Dabome da ćete dobiti pregled, vašem pogledu ništa neće izbeći... Ali verujte mi: dobićete uvid u položaj jednog nesrećnika, a ne jednog krivca! Gledajte u meni, oče, čoveka koji se neumorno borio protiv sudbine, ali koji je u borbi pao! U tom smislu..."

„Videću, prijatelju, videću!" reče konzul očito nestrpljiv; i gospodin Grinlih povuče sebi ruke i prepusti sve sudbini.

Prolazili su dugi, strahoviti minuti ćutanja. U nemirnom svetlu sveća sedela su jedan pored drugog tri gospodina među četiri mračna zida. Čulo se samo šuštanje hartije koju je konzul prevrtao. Jedini šum koji se čuo spolja bilo je padanje kiše.

Gospodin Keselmajer je zadenuo palce za rupice prsluka, a ostalim prstima micao je kao da na ramenima svira na klaviru i sa neizrecivom vešelošću posmatrao je čas jednog čas drugog. Gospodin Grinlih je sedeo ukrućen, sa rukama na stolu, ukočeno gledao preda se i samo katkada bi bacio bojažljiv pogled postrance na svoga tasta. Konzul je prelistavao glavnu knjigu, noktom je prelazio preko kolona brojeva, upoređivao podatke, i beležio na hartiju sitne nečitke cifre. Njegovo opušteno lice izražavalo je užasavanje nad onim u šta je „dobijao uvid". Najzad je levom rukom uhvatio Grinliha za mišicu i rekao potresen: „Jadni čoveče!"

„Oče.. ." izusti gospodin Grinlih. Čoveku dostojnom sažaljenja skotrljaše se dve krupne suze niz obraze i nestadoše u zlatnožutim zaliscima. Gospodin Keselmajer pratio je s velikim interesovanjem put ovih dvaju kapljica; čak se malo pridigao, pognuo se napred i otvorenim ustima buljio u Grinlihovo lice. Konzul Budenbrok bio je vrlo uzbuđen. Pošto ga je njegova sopstvena nesreća smekšala, osećao je kako ga zahvata samilost, ali brzo je opet postao gospodar svojih osećanja.

„Kako je to moguće!" reče mašući neutešno glavom... „Za tako malo godina!"

„Igračka!" odgovori gospodin Keselmajer dobro raspoložen. „Za četiri godine može se sasvim lepo spasti na prosjački štap! Samo kad pomislim, kako su pre nekoliko godina veselo skakulata braća Vestfal u Bremenu..."

Konzul ga pogleda trepćući očima a da ga nije ni video ni čuo. Uopšte nije dao da se primeti ono o čemu je mislio. Zašto, upita se podozrivo, ne razumevajući, zašto sve to baš sada? B. Grinlih je mogao već pre dve, pre tri godine biti ovde gde je sada; to je bilo jasno na prvi pogled. Ali mu je tad kredit bio neiscrpan, dobijao je kapital od banaka, dobijao je za svoja preduzeća stalno potpise solidnih kuća kao što je kuća senatora Boka i konzula Gutštikera, i menice su mu bile primane kao gotov novac. Zašto baš sad, sad, sad — a šef firme Johan Budenbrok znao je dobro šta je podrazumevao pod ovim „sad" — to je propast sa svih strana, potpuno povlačenje svakog poverenja kao po dogovoru, jednodušna navala na B. Grinliha bez svakog obzira, čak bez svake pristojnosti? Konzul bi bio suviše naivan, kad ne bi znao da je ugled njegove sopstvene kuće posle Grinlihove ženidbe s njegovom ćerkom morao dobro doći ovome. Ali zar je kredit ovoga zavisio tako potpuno, tako eklatantno, tako isključivo od njegovog sopstvenog kredita? Kao da Grinlih sam nije bio niko i ništa? A informacije koje je konzul dobio, a knjige koje je ispitao? ... Bilo kako mu drago, odlučio je još čvršće da u ovoj stvari ni prstom ne makne. Izgleda da su se prebacili u računu! Izgleda da je B. Grinlih umeo kod ljudi pobuditi ubeđenje kao da je solidaran s Johanom Budenbrokom. Ovoj kako je izgledalo strahovito proširenoj zabludi trebalo je jedanput zauvek stati na put! Začudiće se i ovaj Keselmajer! Ima li taj pajac savesti? Padalo je u oči kako je on sam bestidno spekulisao na to, da on, Johan Budenbrok, neće dopustiti da propadne muž njegove kćeri, kako je on već odavno uništenom Grinlihu stalno davao kredit, za koji mu je ovaj morao stalno potpisivati sve krvavije zelenaške kamate...

„Ipak", reče kratko, „pređimo na stvar. Ako treba da ovde kao trgovac dam svoje mišljenje, onda, na žalost, moram reći da je ovo položaj čoveka koji je doduše nesrećan, ali i u velikoj meri kriv".

„Oče..." promuca gospodin Grinlih.

„Ovakvo mi poslovanje nije i suviše prijatno!" reče konzul brzo i tvrdo. „Vaša potraživanja, gospodine", nastavi okrenuvši se brzo bankaru, „od gospodina Grinliha iznose sedamdeset hiljada maraka ..."

„Sa zaostalim i kapitalu pridodatim interesom šezdeset i osam hiljada sedamsto pedeset i pet maraka i petnaest šilinga", odgovori gospodin Keselmajer raspoloženo.

„Vrlo dobro... I vi ni pod kojim uslovima ne pristajete da još pričekate?"

Gosopdin Keselmajer prosto otpoče da se smeje. Smejao se otvorenih usta, u prekidima, nimalo podrugljivo, čak dobroćudno, gledajući konzulu u lice, kao da ga je hteo pozvati da se i on smeje.

Sitne, duboko usađene oči Johana Budenbroka pomutile su se i najedared pocrvenele po rubovima. Pitao je samo zbog formalnosti, a znao je vrlo dobro da odgoda od strane jednog poverioca ne bi u suštini ništa promenila. Ali način na koji ga je ovaj čovek odbio povredio ga je i ogorčio u najvećoj meri. Jednim jedinim pokretom ruke odgurnuo je sve što je bilo pred njim, naglo metnuo olovku na sto i rekao: „Onda izjavljujem da nisam voljan da se dalje na bilo koji način bavim ovim stvarima".

„Aha!" uzviknu gospodin Keselmajer tresući rukama po vazduhu... „To se zove reč, to se zove pošteno govoriti. Gospodin konzul će stvar sasvim jednostavno urediti! bez dugog parlamentisanja! Odjednom!"

Johan Budenbrok nije ga ni pogledao.

„Ne mogu vam pomoći, dragi prijatelju", obrati se mirno gospodinu Grinlihu. „Stvari moraju ići onako kako su pošle. Nemam mogućnosti da ih zadržim. Saberite se i potražite od boga utehu i snagu. Razgovor smatram završenim".

Lice gospodina Keselmajera iznenada je primilo ozbiljan izraz, što je vrlo čudno izgledalo; a onda je namignuo gospodinu Grinlihu hrabreći ga. Ovaj je sedeo nepomično i lomio duge ruke tako snažno, da su kosti na prstima polako pucketale.

„Oče ... gospodine konzule ..." reče drhćućim glasom, „Vi ćete... Vi ne možete želeti moju propast, moju bedu. Saslušajte me! Radi se u svemu o manjku od sto dvadeset hiljada... Vi možete da me spasete! Vi ste bogat čovek! Smatrajte tu sumu čim god hoćete... kao definitivnu otpravninu, kao nasledstvo vaše kćeri, kao zajam uz

interes... Ja ću raditi, vi znate da sam agilan i da se umem snaći..

„Rekao sam svoju poslednju reč", reče konzul.

„Dopustite samo... zar ne biste mogli?" upita gospodin Keselmajer i pogleda konzula kroz cviker na naboranom nosu ... „Ako bih smeo napomenuti gospodinu konzulu... da je ovo sad bila najzgodnija prilika da dokaže snagu.. firme Johan Budenbrok ..."

„Vi biste dobro učinili, gospodine, kad biste brigu moje firme prepustili meni samome. Za to, da bih dokazao sposobnost plaćanja moje firme, nije mi potrebno da svoj novac bacim u najbližu kaljugu..."

„Ali ne, ali ne! A-aha, „kaljuga", to je vrlo smešno! Ali zar gospodin konzul ne smatra da će bankrotstvo vašeg gospodina zeta prikazati u lošem svetlu i vaš položaj ... je li tako ... ?"

„Mogu samo još jednom da vam preporučim da moj glas u poslovnom svetu bude moja briga", reče konzul.

Gospodin Grinlih je gledao zbunjeno u lice svoga bankara. Zatim otpoče iznova: „Oče... preklinjem vas, pomislite na to šta činite!... Ne radi se samo o meni!... Oh... makar ja i propao! Ali vaša kći, moja žena, šta sam sve radio da je dobijem... i naše nevino dete... i oni u bedu! Ne, oče, ja to ne bih mogao podneti! Ja bih se ubio! pa, ubio bih se ovom svojom sopstvenom rukom... verujte mi! Molim boga da vas i onda oslobodi svake krivice!"

Johan Budenbrok se zavali u fotelju, bio je bled i srce mu je lupalo. Po drugi put morao je da izdrži navalu osećanja ovog čoveka, čije su izjave odavale potpunu iskrenost, opet je morao kao onda, kad je gospodinu Grinlihu saopštio sadržiniu pisma svoje kćeri iz Traveminde, da čuje istu strahovitu pretnju, i opet je osetio ono zanesenjačko poštovanje koje je njegova generacija imala prema osećanjima, ono silno poštovanje koje je uvek vodilo borbu s njegovim treznim i praktičnim poslovnim smislom. Ali to nije trajalo duže od jedne sekunde. Sto dvadeset hiljada maraka ... ponovi u sebi i onda reče mirno i odlučno: „Antonija je moja kći. Ja ću već znati da sprečim da ona ne pati ni kriva ni dužna."

„Šta hoćete tim da kažete... ?" upita gospodin Grinlih i polagano se ukoči...

„To ćete već doznati", odgovori konzul. „Za sada nemam više ništa da dodam svojim rečima." Rekavši to ustade i okrenu se prema vratima.

Gospodin Grinlih je sedeo nem, ukočen, Izvan sebe, usta su mu se na obe strane micala u prekidima, i da nije mogao izustiti nijednu reč. Ali ovaj konačni i definitivni pokret konzulov povratio je opet Keselmajerovu veselost... štaviše ona se povećala, prešla je sve granice i postala strahovita! Naočari su mu pale s nosa, koji se dizao između očiju, dok su mu sićušna usta, iz kojih je na obe strane virio po jedan žuti kutnjak, izgledala kao da će se raskinuti Njegove male crvene ruke veslale su po vazduhu, pahulijice su mu lepršale, celo njegovo poremećeno i od veselosti iskrivi ljeno lice sa belim zaliscima postalo je crveno kao cinober..

,,A-ha!" vikao je tako da mu je glas kreštao... „To je vrlo... vrlo smešno! Ali trebalo bi da promislite, gospodine konzule Budenbrok, pre nego što odbacite ovakav prekrasan, divan egzemplar zetića. Tako nešto agilno i što se ume snaći ne može se lako naći u božijem svetu! Aha! već pre četiri godine, kad nam je već stajao nož pod grlom.., uže oko vrata... kako smo onda naglo dali da se na berzi razglasi veridba s gospođicom Budenbrok, još pre nego što su se i verili... svako poštovanje! Pa da, moje najviše priznanje...!"

„Keselmajeru!" vrisnu gospodin Grinlih, i stade da grčevito miče rukama, kao da od sebe odgoni kakvu sablast. Zatim naglo skoči, otrča u ugao sobe, sede na jednu stolicu, pokri lice rukama i poguri se tako duboko da su mu krajevi zalisaka ležali na butinama. Nekoliko puta je čak i kolena podigao.

„Kako mi ono upravo udesismo?" nastavi gospodin Keselmajer. „Kako smo upravo započeli da pribavljamo kćerčicu i osamdeset hiljada maraka? O-ho! udesili smo dobro! Kad se ima samo za marijaš agilnosti i snalaženja, to se dade udesiti! Pred gospodina tatu, koji nas spasava, iznesu se sasvim zgodne knjige, prekrasne, čiste knjige, u kojima, je sve u najboljem redu... samo što se to sasvim ne podudara s grubom stvarnošću ... Jer u gruboj stvarnosti su već tri četvrtine miraza menični dugovi!"

Konzul je stajao bled kao smrt pored vrata, držeći jednu ruku na bravi. Trnci su mu išli niz leđa. Zar se u ovoj maloj, nemirnoj, osvetljenoj sobi ne nalazi sam sa jednim lupežom i jednim majmunom koji je pobesneo od zlobe?

„Gospodine, prezirem vaše reci" izusti nesigurno. „Prezirem vaše luđačke klevete, tim više što one i mene pogađaju... mene, koji ne bih

svoju kćer lakoumno uvalio u mesreću. Dobio sam sigurne informacije o svome zetu... ostalo je bila božija volja!"

Okrenu se, ne hte više ništa čuti, otvori vrata. Ali gospodin Keselmajer viknu za njim: „Aha! Informacije? Od koga? Od boga? Od Gutštikera? Od Peterzena? .Od Masmana & Tima? Pa oni su bili zainteresovani! Svi su bili strahovito zainteresovani! Bili su presrećni što se mogu ženidbom osigurati..."

Konzul zalupi za sobom vrata.

GLAVA DEVETA

U trpezariji je bila zaposlena Dora, ne baš sasvim poštena kuvarica.

„Molim vas, recite da gospođa Grinlih dođe dole", zapovedi konzul.

„Spremi se, dete moje", reče kad se Toni pojavila. Sa njom pređe u salon. „Brzo se spremi i pobrini se da i Erika bude odmah spremna za put... Putujemo u grad ... Prenoćićemo u hotelu i sutra putujemo kući".

„Da, tata", reče Toni. Lice joj je bilo crveno, zbunjeno i smeteno. Žurno i besmisleno je micala rukama po svome struku, nije znala kako bi započela svoje spremanje za put, a još nije ni mogla sasvim verovati u stvarnost ovoga doživljaja.

„Šta treba da uzmem sa sobom, tata?" upita bojažljivo i uzbuđeno ... „Sve? Sve haljine? Jedan ili dva kofera? ... Je li Grinlih zaista bankrotirao? ... O, bože!... Mogu li onda uzeti svoj nakit? Tata, pa devojke moraju ići... ne mogu ih više plaćati... Grinlih je trebalo danas ili sutra da mi da novac za kućanstvo.. "

„Pusti to, dete moje; te će se stvari ovde urediti. Uzmi samo najpotrebnije ... jedan kofer ... mali kofer. Ono što je tvoje poslaće ti se. Žuri se, čuješ li? Imamo..."

U tome momentu razmakoše se zavese na vratima i salon stupi gospodin Grinlih. Brzim koracima, s raširenim rukama i glavom nagnutom u stranu, sa držanjem čoveka koji hoće da kaže: Evo me! Ubi me, ako hoćeš! Žurno priđe svojoj ženi i pade pred njom na kolena. Njegov izgled pobuđivao je sažaljenje. Zlatnožuti zalisci bili su mu raščupani, kaput mu je bio zgužvan, kravata u neredu, kragna otkopčana, a na čelu su mu se mogle opaziti sitne kapljice.

„Antonija..." rekao je. „Pogledaj me ovde... Imaš li srca ... oseća li

tvoje srce? Poslušaj me... pred sobom vidiš čoveka koji je uništen, koji je propao, ako... da, koji će od bola umreti, ako prezreš njegovu ljubav! Ovde ležim... možeš li stisnuti srce i reći: Odvratan si mi — ? Ostavljam te — ?"

Toni je plakala. Bio je isti onakav kao što je bio onda u sobi sa pejsažima. Opet je videla ono od straha iskrivljeno lice, one oči koje je gledaju molećivo, i opet je bila dirnuta i čudila se kako su i ovaj strah i ovo moljenje bili pošteni i bez licemernosti.

„Ustani, Grinlih", reče jecajući. „Molim te, ustani!" I pokuša da ga digne uhvativši ga za ramena. „Nisi mi odvratan. Kako možeš tako govoriti?..." Pošto nije znala šta bi još trebalo da kaže, obrati se potpuno smeteno svome ocu. Konzul je uhvati za ruku, pokloni se zetu i pođe s njom prema vratima koja vode u predsoblje.

„Odlaziš?" viknu gospodin Grinlih i skoči na noge...

„Već sam vam kazao", reče konzul, „da ne mogu na sebe uzeti odgovornost da svoje dete ni krivo ni dužno prepustim nesreći, i dodajem da ni vi to ne možete. Ne, moj gospodine, vi ste profućkali imovinu moje kćeri. I zahvalite svom Tvorcu što je srce ovoga deteta očuvao tako čisto i nevino, te se od vas rastaje bez gađenja! Zbogom!"

Ali sad je gospodin Grinlih izgubio glavu. Mogao je da govori o kratkom rastanku, o povratku i novom životu, i možda bi spasao nasleđe; ali bilo je svršeno s njegovom razumnošću, s njegovom agilnošću i snalaženjem. Mogao je uzeti veliki tanjir od bronze koji se ne može razbiti i koji je stajao na etažeru s ogledalom, ali on je uzeo tanku, cvećem islikanu vazu, koja mu je bila blizu, i bacio je na tie, da je prsla u hiljadu komada...

„Ha! Lepo! Dobro!" vikao je. „Odlazi samo! Misliš li da ću plakati za tobom, gusko? A ne, varate se, najdraža! Uzeo sam te samo zbog novaca, ali kako još ni iz daleka nije dosta novaca, tornjaj se što pre svojoj kući! Sit sam te... sit... sit...!"

Johan Budenbrok je ćutke izveo svoju kćer. Ali se posle vrati sam, pristupi gospodinu Grinlihu, koji je sa rukama na leđima stajao kraj prozora i buljio u kišu, dodirnu blago njegovo rame i reče tiho i kao opominjući: „Dođite sebi. Molite se bogu!"

GLAVA DESETA

Velika kuća u Ulici Meng bila je duže vremena u pritajenom raspoloženju otkada se gospođa Grinlih sa svojom malom ćerkom opet uselila. Hodalo se tiho i ,,o tome" nije govorio niko... izuzev glavne ličnosti cele te stvari, koja je sa strašću govorila o svemu i osećala se pri tom u svome elementu. Toni se sa Erikom smestila na drugom spratu po sobama u kojima su nekada, u vreme starih Budenbroka, stanovali njeni roditelji. Bila je malo razočarana kad tata nije hteo ni čuti o tome da za nju najmi posebnu služavku, i pola sata je bila zamišljena kad joj je on razlagao blagim rečima da se njoj zasad ništa drugo ne pristoji nego da živi povučeno i da se odrekne društva u gradu, jer, iako prema ljudskim pojmovima nije kriva za sudbinu koju joj je bog poslao kao iskušenje, njen položaj, položaj rastavljene žene joj nalaže da živi u najvećoj meri povučeno. Ali Toni je imala lepu osobinu da se prilagodi svakom novom položaju spretno, s talentom i živahnim uživanjem u novome. Sama se sebi sviđala u svojoj ulozi žene koju je zadesila nezaslužena nesreća, oblačila se u tamne haljine, češljala je kosu glatko sa razdeljkom kao onda kad je bila mlada devojčica, a društva u gradu nadoknađivala je time, što je kod kuće sa ogromnom važnošću i neumornom radošću zbog ozbiljnosti i značaja svoga položaja govorila o braku, o gospodinu Grinlihu, i o životu i sudbini uopšte.

Nije joj se uvek pružala prilika za to. Konzulka je bila doduše uverena da joj je muž postupio korektno i po dužnosti, ali kad bi Toni počela da govori, samo bi lako podigla svoju lepu, belu ruku i rekla: „Assez, dete moje. Ne volim da slušam o toj aferi."

Dvanaestogodišnja Klara nije ništa razumevala od cele te stvari, a kuzina Tilda je bila suviše glupa. „O, Toni, kako je to žalosno!" bilo je sve što su one otežući i začuđeno znale da kažu. Ali je pažljivo slušala mladu gospođu gospođica Jungman, koja je već imala trideset i pet godina i mogla se pohvaliti da je osedela u službi najodličnijih krugova. „Ne treba da se bojiš, Tonkice, detešce moje", govorila bi, ,,ti si još mlada, opet ćeš se udati". Inače, ona se verno i sa ljubavlju posvetila vaspitanju male Erike i pričala joj ista sećanja i priče, koje su pre petnaest godina slušala konzulova deca: naročito o stricu, koji je umro u Marienverderu od štucanja, jer je „sebi ištucao srce".

Najradije i najduže je Toni ćaskala s ocem posle ručka ili za vreme

prvog doručka. Njen odnos prema ocu postao je najedared mnogo prisniji nego pre. Dotada je, zbog njegovog položaja u gradu, zbog njegove marljivosti, solidnosti, strogosti i pobožnosti, osećala prema njemu više bojažljivo poštovanje nego nežnost; ali za vreme onoga razgovora u njenom salonu postao joj je bliži kao čovek, i bila je ponosna i dirnuta što je on nju smatrao dostojnom poverljiva i ozbiljna razgovora, što je odluku prepustio njoj samoj i što je on, nedostiživi otac, skoro skrušeno priznao da se prema njoj ne oseća sasvim bez krivice. Sigurno je da Toni sama nikada ne bi došla na ovu misao; ali pošto je on to kazao, verovala je, i time su njena osećanja prema njemu postala mekša i nežnija. Što se tiče samog konzula, on nije promenio svoje mišljenje i smatrao je da treba dvostrukom ljubavlju da nadoknadi kćeri tešku sudbinu.

Johan Budenbrok nije preduzeo ništa lično protiv svoga zeta, varalice. Istina, Toni i njena majka doznale su iz nekih razgovora, kakvim se nepoštenim sredstvima služio gospodin Grinlih da bi došao do 80.000 maraka; ali konzul se dobro čuvao da stvar ne dođe pred javnost ili pred sud. Osećao je da je njegov ponos, ponos poslovnog čoveka, teško povređen i ćutke je podnosio sramotu što je na tako grub način prevaren. U svakom slučaju nastojao je odlučno, čim je proglašen stečaj kuće B. Grinlih — koji je uostalom mnogim firmama u Hamburgu naneo ne male gubitke — da se povede proces za razvod braka, i taj je proces bio uglavnom ono što je Toniku ispunilo osećanjem neopisivog dostojanstva: misao da će ona, ona sama biti središte jedinog pravog procesa.

„Oče", kaza, jer u ovakvim razgovorima nije nikada konzula nazivala „tata". „Oče, kako napreduje naša stvar? Misliš li da će sve dobro da bude? Paragraf je sasvim jasan; tačno sam ga prostudarala! „Ako muž nije sposoban da ishranjuje svoju porodicu..." Gospoda to moraju uvideti. Kad bih imala sina, zadržao bi ga Grinlih..."

Jedared je rekla: „Oče, još sam mnogo razmišljala o godinama svoga braka. Ha! Zato, dakle, taj čovek nikako nije hteo da stanujemo u gradu, a ja sam to želela. Dakle, zato mu nije nikad bilo drago da ja uopšte idem u grad i da tamo posećujem društva! U gradu je bila veća opasnost nego u Ajmsbitelu, da ću na koji bilo način doznati kako stoji stvar s njime! Kakva vucibatina!"

„Mi ne treba da sudimo, dete moje", odgovori konzul.

Ili bi, kad je već razvod braka bio gotov, započela s važnim licem: „Jesi li već uneo u porodične hartije, oče? Ne? Oh, onda ću ja to učiniti... Molim te, daj mi ključ od stola."

I vredno i ponosno zapisala je pod retke koji su bili pre četiri godine napisani ispod njenoga imena: „Ovaj je brak u februaru godine 1850. punopravno raskinut."

Tada je ostavila pero i jedan moment razmišljala.

„Oče", rekla je, „ja dobro znam da ovaj događaj znači mrlju u našoj porodičnoj istoriji. Da, mnogo sam o tome razmišljala. To je isto kao kad bi bila mrlja mastila na ovome mestu u knjizi. Ali budi bez brige, moja je stvar da tu mrlju opet izbrišem! Još sam mlada... zar ne vidiš da sam još prilično lepa? Premda mi je gospođa Štut, kad me opet videla rekla: „O, bože, gospođo Grinlih, kako ste ostarili!" Pa ne može se celog života biti onakva guska, kakva sam ja bila pre četiri godine... život čoveka nauči... Ukratko, ja ću se opet udati! Videćeš, sve ću novom povoljnom udajom opet popraviti! Je li tako?"

„To je sve u božijoj ruci, dete moje. Ali nikako nije red da sada o tome govoriš."

Toni je u to vreme počela vrlo često da upotrebljava frazu: „Tako je to u životu..." a pri reči „život" tako je lepo i ozbiljno dizala obrvu, kao da želi dati na znanje kako ume duboko da gleda u ljudski život i u ljudsku sudibinu...

Kad se Toma u avgustu ove godine vratio kući iz Poa, sto se u trpezariji povećao i Toni je dobila još više prilike da se izgovori. Ovoga je brata volela, obožavala od svega srca, ta on je onda, kad je otputovala iz Traveminde, znao i uvažavao njen bol, a u njemu je gledala i budućeg šefa firme, koji će jednom biti glava porodice.

„Da, da, Toni", govorio je, „mi smo obadvoje već dosta toga pretrpeli..." Tada bi podigao jednu obrvu, rusku cigaretu premestio u drugi kraj usana i mislio verovatno na malu prodavačicu cveća sa malajskim licem, koja se pre kratkog vremena udala za sina svoje poslodavke i sada za svoj račun vodila mali cvećarski dućan u Fišergrube.

Toma Budenbrok, još nešto bled, bio je upadljivo elegantan. Izgledalo je da je ovih poslednjih godina potpuno završio svoje vaspitanje. Izgledao je skoro vojnički sa kosom koju je češljao iznad ušiju u male brežuljke, sa brkovima koje je po francuskoj modi zavijao

u šiljak i brenovanjem izvlačio okomito, s onim svojim omalenim stasom i prilično širokim ramenima. Ali plavkaste i suviše vidljive žile na njegovim uskim slepoočnicama, odakle mu je kosa u dva raizdeljka išla prema zatiljku, kao i laka sklonost groznici, protiv koje se dobri doktor Grabov uzalud borio, ukazivali su na to, da mu konstitucija nije bila baš snažna, što se tiče pojedinosti telesnog sastava, kao brade, nosa i naročito ruku... prave Budenbrokovske ruke!... ličio je još više na dedu.

Govorio je francuski sa španskim akcentima i svakoga ja začuđivao time što je voleo izvesne moderne pisce satiričkog i polemičkog karaktera. Našao je razumevanja samo kod mračnoga senzala gospodina Goša; otac ga je zbog toga najstrože osuđivao.

Ali to nije sprečavalo da se u konzulovim očima čita ponos i sreća koju je osećao zbog svoga najstarijeg sina. Dirnut i pun radosti pozdravio ga je odmah, čim je stigao, kao novog saradnika u kontoaru. Toma je počeo da radi s najvećim zadovoljstvom; i to posle smrti stare gospođe Kreger, koja je umrla krajem godine.

Trebalo je sa uviđavnošću podneti gubitak stare dame. Bila je strašno stara i na kraju je živela sama. Otišla je bogu, a Budenbrokovi su dobili mnogo novaca, okruglo 100.000 talira, koji su pojačali kapital firme samo kako se moglo poželeti.

Dalja posledica ovoga smrtnog slučaja bila je ta, da je konzulov pašenog Just, umoran zbog stalnih poslovnih neuspeha, čim je u ruke dobio ostatak svoga nasledistva, likvidirao i povukao se u mir. Just Kreger, bećar, veseli sin kavaljera a la mode, nije bio srećan čovek. Sa svojom kulantnošeu i svojim veselim lakoumnim životom nije nikada mogao da dotera do sigurnog, solidnog i nesumnjivog položaja u trgovačkom svetu; unapred je potrošio znatan deo roditeljskog nasledstva, a u najnovije, doba mu je najstariji sin Jakov prouzrokovao teške nevolje. Izgleda da je mladi čovek živeo u velikom Hamburgu u nemoralnom društvu, što je njegova oca godinama stajalo velike svote novaca, i kako je, kad konzul Kreger ne bi hiteo više da daje, njegova supruga, slaba i nežna žena, lakoumnom sinu i dalje tajno slala novac, to je dolazilo do žalosnog nesklada između bračnog para. I kao kruna svemu, dogodilo se još nešto drugo, mnogo žalosnije, skoro u isto doba kad je Grinlih morao obustaviti plaćanja, u Hamburgu, gde je Jakov Kreger radio kod gospode Dalbeka & komp... Dogodilo se nešto

nepošteno... O tome se nije govorilo niti je ko pitao Justa Kregera, ali se znalo da je Jakov dobio mesto u Njujorku kao putnik i da će prema tome na lađu. Jednom pre njegovog odlaska videli su ga u gradu, gde je verovatno došao zato da sem putnoga troška koji je dobio od oca izvuče još koju paru od svoje majke: kicoški obučen mladić nezdrava izgleda.

Jednom reči, došlo je dotle, da je konzul Just govorio isključivo o „svome sinu", kao da je imao samo jednog naslednika... a pod tim je mislio na Jirgena, koji doduše nikada nije učinio neko zlo, ali je izgledalo da je duševno bio i suviše ograničen. S teškom je mukom svršio gimnaziju i odnedavna se nalazio u Jeni, gde se, kako je izgledalo, bez mnogo volje i uspeha posvetio pravnim studijama,

Johan Budenbrok je vrlo bolno osećao ne baš časni razvoj porodice svoje žene i posmatrajući razvoj svoje dece postojao je sve zabrinutiji. Bio je u pravu što se pouzdavao u sposobnost i ozbiljnost najstarijeg sina; ali što se tiče Kristijana, gospodin Ričardson je pisao da je mladi čovek neobično lako naučio engleski jezik, ali da ne pokazuje uvek dovoljno interesa za poslove, već ispoljava suviše veliku slabost za velegradske razonode, na primer za pozorište. Sam Kristijan pokazivao je u svojim pismima jaku želju za putovanjem i žarko je tražio dozvolu da potraži mesto „preko", to jest u Južnoj Americi, možda u Čileu. „Pa to je želja za avanturama", reče konzul i naredi mu da najpre u toku svoje četvrte godine kod Mr. Riičardsona upotpuni svoje merkantilno znanje. Posle je izmenjano još nekoliko pisama o njegovim planovima i u leto 1851. Kristijan Budenbrok je zaista odjedrio u Valparajs, gde je sebi našao nameštenje. Otputovao je direktno iz Engleske, a kući nije ni svratio.

Ali bez obzira na oba sina, konzul je primetio sa zadovoljstvom kako odlučno i samosvesno Toni brani u gradu svoj položaj rođene Budenbrok... mada se unapred moralo predvideti da će kao rastavljena žena morati da savlada razne zlobe i predrasude.

„Ha!" reče kad se rumena lica vratila s jedne šetnje i bacila šešir na sofu u sobi s pejsažima ... „Ova Melendorfova, ova rođena Hagenštrem, ova Semlingerova, ova Julkica, ovo stvorenje... šta misliš, mama? Ona me ne pozdravlja! Čeka da je ja prva pozdravim! Šta veliš na to? Prošla sam Širokom ulicom pored nje s uzdignutom glavom i gledala joj pravo u lice..."

„To je suviše, Toni... Ne, sve ima svoje granice. Zašto ne bi prva pozdravila gospođu Melendorf? Vi ste ravnopravne, a ona je udata žena kao što si i ti bila".

„Nikada, mama! O, bože, takvo đubre!"

„Assez, draga moja! Tako nedelikatne reči... "

„Oh, čovek mora da se zaleti!"

Mrzela je ovu „doseljenu" familiju. Naježila bi se pri pomisli da bi sad Hagenštremovi možda imali i pravo da na nju gledaju s visine, ako ni zbog čega a ono zbog sreće koju su imali u poslovima. Stari Henrih umro je početkom godine 51., a njegov sin Herman... Herman sa zemičkom i šamarom, vodio je zajedno sa gospodinom Štrunkom eksportni posao koij je sjajno išao, i godinu dana kasnije oženio se ćerkom konzula Hunojsa, najbogatijeg čoveka u gradu, koji je trgovinom drveta doterao dotle da je svakom od svoje troje dece ostavio po dva miliona. Njegov brat Moric, uprkos plućne bolesti, završio je vrlo uspešno pravne studije i nastanio se u gradu kao advokat. Važio je za bistru, lukavu, duhovitu glavu, čak za čoveka koji ima mnogo ukusa, i brzo je stekao veliku praksu. U svojoj spoljašnosti nije imao ništa od Semlingerovih, ali je imao žuto lice i šiljate, pokvarene zube.

Čak i u samoj porodici trebalo je da se glava drži visoko. Otkako se ujak Gothold povukao od poslova i svojim kratkim nogama u širokim pantalonama šetao po skromnome stanu i iz limene kutije uzimao bonbone protiv kašlja, jer je voleo poslastice... njegovo raspoloženje prema privilegovanom polubratu postojalo je s godinama sve blaže i rezigniranije, što međutim nije smetalo da je, s obzirom na svoje tri neudate kćeri, osećao izvesno tiho zadovoljstvo zbog Tonikinog nesrećnog braka. Njegova žena, rođena Štiving, a naročito njegove tri kćeri, koje su sad imale dvadeset šest, dvadeset sedam i dvadeset osam godina, pokazivale su skoro preterano interesovanje za nesreću svoje kuzine i za tok razvoda braka, kudikamo veće interesovanje nego što su ga pokazivale za njenu udaju. Na „dečjim danima" koji su se posle smrti stare gospođe Kreger održavali svakog četvrtka u Ulici Meng, Toniki nije bilo lako u borbi s njima...

„O, bože, sirotice moja!" rekla bi Fifi, najmlađa, koja je bila malena i debela i na vrlo smešan način se tresla pri svakoj reči. Pri govoru su joj krajevi usana postajali vlažni. „Dakle, sad je gotovo? Sad si opet

gde si bila i pre?"

„Ah, naprotiv!" rekla bi Henrijeta, koja je, kao i starija sestra, bila neobično duga i suha. „Ti si zbog toga mnogo tužnija nego što bi bila da se uopšte nisi udala."

„Tako je", potvrdila bi Friderika. „Onda je neuporedivo bolje nikada se i ne udati."

„A ne, draga Friderika!" odgovorila bi Toni zabacivši glavu, pošto je smislila zaista zgodan i prikladan odgovor. „U tome pitanju lako možeš da budeš u zabludi! Ipak sam upoznala život, znaš! Ipak nisam više guska! A, sem toga, ja još uvek imam više izgleda da ću se opet udati, nego neke druge koje se još nisu udavale."

„Tako?" uzviknule bi kuzine jednoglasno.

Zezemi Vajhbrot bila je suviše dobra i taktična da bi tu stvar i spomenula. Toni je katkada posećivala svoju bivšu vaspitačicu u crvenoj kućici, na Milenbrinku br. 7, u kojoj je još uvek bio priličan broj mladih devojaka, iako je ovaj pansion već polako počeo da izlazi iz mode; a i čestitu staru devojku su katkada pozivali u Ulicu Meng na srnetinu ili na punjenu gusku. Tada bi se pridigla na prste i tronuto poljubila Toniku u čelo, izražajno i sa tihim „cmok". Što se tiče njene neuke sestre, gospođe Ketelzen, ona je u poslednje vreme naglo ogluvila tako da Tonikinu istoriju nije skoro ni razumela. Smejala se sve češće u prilikama kad je smejanje bilo najmanje na mestu, tako da je Zezemi stalno morala lupati u sto i vikati: „Nali!"...

Prolazile su godine. Sve se više gubio utisak koji je izazvao u gradu i u porodici slučaj kćeri konzula Budenbroka. Sama Toni sećala se svoga braka pokatkad, kad bi u licu male Erike, koja je lepo napredovala, opazila ovu ili onu sličnost sa Bendiksom Grinlihom. Opet je nosila svetle haljine, kovrdžala kosu nad čelom i kao nekada posećivala društva i poznanike.

Ipak je bila vrlo vesela što joj se pružala prilika da može svake godine preko leta napustiti varoš za duže vreme... jer, na žalost, konzulovo zdravlje iziskivalo je da on preko leta otputuje na lečenje.

„Ljudi ne znaju šta znači ostariti!" reče. „Malo polijem pantalone kafom i ne smem tu mrlju da izbrišem hladnom vodom, jer odmah posle toga dobijem jak reumatizam ... Šta sam pre sve mogao sebi dopustiti?" Često je dobijao i nesvesticu.

Išli su u Obersalcbrun, u Ems i Baden-Baden, u Kisinigen, — zato

su preduzeli čak i jedno tako poučno i zabavno putovanje preko Nirnberga u Minhen, kroz Salzburg preko Išla u Beč, pa preko Praga, Drezdena, Berlina kući... i mada je gospođa Grinlih zibog svojih nervoznih bolova u stomaku, koji su se kod nje ponovo javili, bila prisiljena da se u banjama podvrgne strogom lečenju, osećala je ova putovanja kao u najvećoj meri dobrodošlu promenu, jer nikako nije skrivala da joj je kod kuće malo dosadno.

„Oh, bože moj, znaš li kako je to u životu, oče!" reče gledajući zamišljeno u plafon. „Upoznala sam život, to je tačno... ali baš zato teško mi je uvek da sedim kod kuće kao kakva glupa stvar. Nadam se, tata, da to nećeš shvatiti kao da je meni kod vas neprijatno... kad bi to bilo, trebalo bi me izudarati, jer bi to bila najveća nezahvalnost! Ali znaš kako je u životu..."

Ali naročito se srdila zbog sve religioznijeg duha koji je zavladao prostranom očinskom kućom. Konzulove pobožne sklonosti ispoljavale su se sve više ukoliko je bivao stariji i bolešljiviji, a otkad je konzulka počela da stari, i njoj se taj duhovni smer sve više sviđao. Molitva pre ručka bila je uvek uobičajena u kući Budenbrokovih, ali već ima duže vremena kako se uvelo kao zakon da se ujutru i uveče cela porodica zajedno sa slugama skuplja u sobu za doručak, da bi iz usta domaćina slušala jedno poglavlje iz Biblije. Sem toga, od godine do godine sve su ih češće posećivali pastori i misionari, jer je čestita patricijska kuća u Ulici Meng, u kojoj se, uzgred budi rečeno, tako odlično jelo, bila odavno poznata kod luteranskih i reformiranih duhovnih lica, kod unutrašnje i spoljne misije, kao gostoljubivo pristanište, i iz svih delova otadžbine često bi dolazila crno odevena dugokosa gospoda, da tu provedu nekoliko dana... sigurni da će uvek naići na bogougodne razgovore, hranjive ručkove i prilog u novcu za pobožne svrhe... I propovednici iz grada ulazili su i izlazili kao kućni prijatelji ....

Toma je bio suviše diskretan i razuman, da bi se kod njega mogao opaziti i najmanji podsmeh, ali Toni se naprosto rugala, ona je, šta više, smatrala svojom dužnošću da ismejava duhovnu gospodu čim joj se za to ukaže prilika.

Ponekad, kad bi konzulka imala migrenu, bila je dužnost gospođe Grinlih da se brine za domaćinstvo i da određuje šta će se spremati za ručak. Jednog dana, baš kad je u kući kao gost bio jedan propovednik

čiji je apetit izazivao sveopšte veselje, lukavo je naredila da se spremi supa sa slaninom, naročito domaće jelo, bujon koji se pripravljao sa kiselim kupusom, i u koji se stavljao ceo ručak: šunka, krompiri, kisele šljive, kruške, karfiol, grašak, grah, repa i druge stvari zajedno sa voćnim sokom. To jelo nije mogao jesti niko ko nije od malih nogu bio navikao na njega.

„Prija li, prija li, gospodine pastore?" pitala je Toni stalno... „Ne, o bože, ko bi to mislio!" i pri tome je imala zaista lupeško lice, a vrškom jezika lako je lizala gornju usnu, što je imala običaj kad god bi smislila ili izvela kakvu nevaljalštinu.

Debeli gospodin je odlučno ostavio kašiku i rekao prostodušno: „Pričekaću sledeće jelo."

„Da, ima još neki mali „apre" kazala je konzulka žurno, jer se „sledeće jelo" posle ove supe nije moglo zamisliti, Pa, i pored nešto kolača sa želeom od jabuka, morao je prevareni duhovnik da ustane gladan od stola. Za to vreme Toni se cerila, a Toma je, savlađajući se, podigao jednu obrvu.

Jedared opet, Toni je razgovarala u vezi s domaćinstvom sa kuvaricom Stinom, kad je pastor Matija iz Kanštata, već ne znam po koji put dolazio u goste na nekoliko dana i zazvonio na vratima. Seljačkim gegucavim koracima otišla je Trina da mu otvori, a pastor, u nameri da joj rekne koju prijatnu reč i da je malo iskuša, upita je veselo: „Ljubiš li Gospodina?"... Možda će joj šta pokloniti ako izrazi svoju vernost Spasitelju, pomisli na to Trina.

„Da, gospodine pastoru"... reče, oklevajući i crveneći sa začuđenim očima. „A koga, staroga ili mladoga?"

Gospođa Grinlih nije propustila a da ovu stvar ne ispriča glasno za vreme ručka, tako da je i konzulka prsnula u svoj praskavi kregerovski smeh.

Konzul je, naravno, gledao ozbiljno i indignirano u svoj tanjir.

„Nesporazum..." reče zbunjeno pastor Matija.

GLAVA JEDANAESTA

Ovo, o čemu će sada biti reč, dogodilo se u kasno leto godine pedeset pete, jednoga letnjeg popodneva. Budenbrokovi su sedeli u sobi sa pejsažima i čekali konzula koji se oblačio. Dogovorili su se sa

Kistenmakerovim da odu na izlet u baštu za zabave koja se nalazila pred gradskom kapijom. Izuzev Klare i Klotilde, koje su svake nedelje uveče u kući jedne prijateljice plele čarape za malu crnačku decu, hteli su svi da tamo piju kafu i, ako bude lepo vreme, da veslaju...

„S tatom je da čovek poludi", reče Toni koja je po svome običaju izabrala oštre reči. „Može li on ikada biti gotov u određeno vreme? Sedi pored svog pulta i sedi... i sedi..: još ono ili ovo mora da svriši... veliki bože, možda je to i potrebno, ne kažem ništa... mada ne verujem da ćemo baš bankrotirati ako ostavi pero četvrt sata ranije. Dobro ... kad je već zakasnio deset minuta, onda se seti šta je obećao i jurne uz basamake preskačući po dve stepenice, iako zna da će gore dobiti priliv krvi i lupanje srca. Tako je pre svake šetnje, pre svakog izleta! Zar ne može ponekad imati vremena i za sebe? Zar ne može na vreme ustati i polako ići? On je neodgovoran. Ja bih, mama, svome mužu jedared sve to ozbiljno kazala ..."

Obučena po modi u svilu koja se preliva, sedela je na sofi pokraj konzulke, koja je bila obučena u tešku haljinu od sive isprugane svile, ukrašenu crnim čipkama. Krajevi njene kapice, napravljene od čipaka i krutoga tila, pod bradom su bili spojeni atlasnom pantljikom i padali joj na grudi. Glatko očešljana i razdeljena kosa bila je kao i pre crvenkastoplava. U belim rukama sa nežnoplavim žilicama držala je pompadurku. Pored nje u fotelji sedeo je Toma i pušio cigaretu, dok su Klara i Tilda sedele uz prozor jedna prema drugoj. Siromašna Tilda svaki dan je jela tako dobro i obilato, a na njoj se ništa nije videlo. Bivala je sve mršavija i njena crna haljina, koja uopšte nije imala nikakvog kroja, nije mogla prikriti tu činjenicu. Na njenom dugom, mirnom i sivom licu pod glatkom pepeljastom kosom bio je ravan i porozan nos, koji je na vrhu odebljao... „Držite li da neće padati kiša?" reče Klara. Mlada devojka je imala običaj da nikad ne podigne glas kad nešto pita i svakoga je gledala u lice jednim određenim i prilično strogim pogledom. Njena smeđa haljina bila je ukrašena samo malom, belom, uštirkanom kragnom i isto takvim manšetama. Gledala je uspravno sa rukama skršteriim u krilu. Služinčad se najviše bojala nje, i ona je ujutru i uveče čitala Bibliju, jer konzul nije više mogao da čita, a da ne dobije glavobolju.

„Hoćeš li za večeras poneti svoju kapuljaču, Toni?" upita opet. „Padaće kiša. Šteta za tvoju novu kapuljaču. Mislim da bi bilo bolje da

odgodite svoj izlet..."

„Ne", odgovori Toni; „doći će Kistenmakerovi. Nije to ništa... barometar je naglo pao... dogodila se neka katastrofa, neka provala oblaka... ništa trajno. Tata još nije gotov; lepo, možemo mirno čekati dok prođe."

Konzulka podiže ruku kao da se brani. „Misliš li, Tomo, da će biti nevremena? Ah, znaš da se ja bojim."

„Ne", reče Toma. „Jutros sam na pristaništu razgovarao sa kapetanom Klotom. On nikada ne pogreši. Samo je jaka kiša... nema čak ni velikog vetra."

Ova druga nedelja meseca septembra donela je sobom zakasnele pasje dane. Uz vetar s jugoistoka leto je pritiskivalo varoš teže nego u julu. Nad zabatima se svetlilo neobično otvorenoplavo nebo, na horizontu bledo kao u pustinji, a posle zalaska sunca u uskim ulicama kuće i pločnici su kao peći isijavali muklu toplotu. Danas je vetar naglo okrenuo prema zapadu i istovremeno je naglo pao barometar. Veliki deo neba još je bio plav, ali su se polako navlačili sivoplavi oblaci, debeli i meki kao jastuci.

Toma dodade: „Smatram da kiša dolazi baš u pravi čas. Skapali bismo kad bismo morali marširati u ovakvom vazduhu. Neprirodno je toplo. Tako nešto nisam doživeo u Pou..."

U tom trenutku uđe u sobu Ida Jungman vodeći za ruku malu Eriku. Od deteta koje je bilo obučeno u sveže uštirkanu katunsku haljinu i izgledalo vrlo smešno, širio se miris štirka i sapuna. Ružičasta boja lica i oči deteta bili su sasvim kao kod Grinliha; ali gornja usna je bila Tonikina.

Dobra Ida bila je već sasvim seda, skoro bela, premda je jedva prekoračila četrdesetu. Ali to joj je bilo familijarno; i ujak koji je umro od štucanja bio je već u tridesetoj godini sed; inače, njene smeđe oči gledale su verno, sveže i pažljivo. Sad je već dvadeset godina kod Budenkrokovih, pa je ponosno osećala svoju neophodnost. Nadziravala je kujnu, smočnicu, veš i posuđe, vršila je najvažnija kupovanja, čitala maloj Eriki, pravila joj odela za lutke, radila s njom, i u podne, naoružana paketom namazanih zemičaka, dovodila je iz škole, da bi s njom išla u šetnju na Milenvalu. Svaka dama rekla bi konzulki Budenbrok ili njenoj kćeri: „Kakvu vi gospođicu imate, draga! Kažem vam, ona zlata vredi! Dvadeset godina!... biće ona još snažna i

kad joj bude šezdeset i više! Ovi koščati ljudi... a onda, njene verne oči! Zavidim vam, draga!" Ali i Ida Jungman je držala do sebe. Znala je ko je, i kad bi na Milenvalu kakva obična služavka sa svojim pitomcem sela na istu klupu i htela da započne s njom razgovor kao jednaka s jednakom, onda bi gospođica Jungman rekla: „Erikice, ovde je promaja", ustala i otišla.

Toni je privukla k sebi svoju malu kćer i poljubila je u ružičasti obraščić, na što je konzulka pružila prema njoj svoj dlan sa nešto rasejanim smeškom... jer je bojažljivo posmatrala nebo koje je bivalo sve tamnije i tamnije. Prsti leve ruke nervozno su joj se micali po jastučiću na sofi, a svetle oči su nemirno pogledale na prozor.

Erika je sela pored bake, a Ida je sela na jedan stolac ne naslonivši se na njega i počela plesti. Tako su neko vreme svi sedeli ćuteći i čekali konzula. Vazduh je bio težak. Napolju je iščezlo poslednje plavetnilo s neba koje je, tamnosivo, visilo nisko, teško. U sobi su se ugasile boje — boje pejsaža na tapetama, žuta boja nameštaja i zavesa. Više nisu bljeskale nijanse na Tonikinoj haljini i oči ljudi bile su bez sjaja. A vetar, zapadnjak, koji je još malo pre duvao u krošnjama drveća i na Marijinom groblju, i po mračnoj ulici dizao prašinu u malim vrtlozima, nije se više nigde osećao. Za čas je sve potpuno utihlo.

A onda, iznenada, nastupio je ovaj trenutak ... dogodilo se nešto nečuveno, strašno. Izgledalo je da se omorina udvostručila, izgledalo je da se tokom jedne sekunde povećao pritisak atmosfere tako da je pritiskivao mozak, stisnuo srce, onemogućavao disanje... dole je na ulici lepršala lastavica tako nisko, da je krilima dodirivala kaldrmu. I ovaj pritisak koji nije popuštao, ova napetost, ova sve veća teskoba organizma postala bi nepodnošljiva da je trajala duže pa ma i za najsitniji deo trenutka. Ali nije; čim je stigla do vrhunca, nastupilo je popuštanje, kao neki skok... mali, spasonosni lom koji se negde nečujno dogodio i koji se skoro mogao čuti... Istog trenutka, a da pre toga nije pala ni kaplja, pljusnula je kiša, zapenila se voda u olucima i odskakivala na pločniku...

Toma, naučen bolešću da posmatra delovanje svojih nerava, sagnuo se u ovom neobičnom trenutku, ruku digao prema glavi i bacio cigaretu. Pogledao je oko sebe da li su i ostali to osetili i opazili. Činilo mu se da je kod svoje majke nešto opazio; ostali izgleda da nisu bili

svesni ničega. Sada je konzulka pogledala napolje u gustu kišu, koja je sasvim sakrila Marijinu crkvu, i uzdahnula: „Hvala bogu!"

„Tako", reče Toma, „rashladiće se za dva minuta. Na drveću će visiti kapljice, a mi ćemo na verandi piti kafu. Tilda, otvori prozor."

Šum kiše sve se jače čuo. Čula se prava buka. Sve je šumelo, pljuskalo, rominjalo i penilo se. Vetar je opet duvao, kidao i raznosio gusti veo kiše. Svaki minut donosio je sobom novo osveženje.

Tada ulete trkom Lina, devojka Lina, tako naglo, da je Ida Jungman prekorno uzviknula: „Bože!"

Bezizražajne Linine plave oči bile su širom otvorene, vilice su joj se micale jedan trenutak, a da nije mogla izustiti ni glasa...

„Ah, gospođo konzulko, ah, ne, dođite odmah... ah, bože...

„Dobro", reče Toni, „opet je nešto razbila! Sigurno nešto od dobrog porculana! No, mama, tvoj personal...!"

Ali devojka viknu uplašeno: „Ah, ne, madam Grinlih... kad bi to bilo... ali gore s gospodinom, htela sam uneti cipele, a tamo sedi gospodin konzul u naslonjači i ne može da govori i izgleda bled".

„Po Grabova!" viknu Toma i istisnu je kroz vrata.

„Bože! o bože!" viknu konzulska, pokri lice rukama i izjuri napolje...

„Po Grabova ... kolima ... odmah!" ponovi Toni bez daha.

Sleteli su niza stepenice kroz sobu za doručak u spavaću sobu.

Ali Johan Budenbrok bio je već mrtav.

DEO PETI

GLAVA PRVA

„Dobro veče, Juste", reče konzulka. „Kako si? Sedi!"

Konzul Kreger zagrli je nežno i brzo i rukova se sa najstarijom nećakinjom koja je takođe bila u trpezariji. Imao je sad oko pedeset i pet godina i svojim malim brkovima dodao je okrugle zaliske koji su bili sasvim sedi. Preko široke i ružičaste ćele bio je brižno začešljao dva-tri reda dlaka. Na rukavu elegantnog kaputa nosio je crni flor.

„Znaš li šta je najnovije, Betsi?" upita. „Da, Toni, tebe će to naročito interesovati. Ukratko: naše imanje pred gradskom kapijom prodato je... kome? Ne jednom čoveku nego dvojici, podeljeno je, kuću će da sruše i onda će preko sredine da metnu ogradu pa će trgovac Bentijen desno, a trgovac Serenzen levo napraviti kućicu za psa... eto, bog odredio."

„Nečuveno", reče gospođa Grinlrh prekrstivši ruke u krilo i gledajući u tavanicu... „Dedino imanje! Imanje je time upropašćeno. Lepota je bila baš u prostranosti... koja je u stvari bila suvišna... ali to je bilo otmeno. Velika bašta... sve do Trave... i pozadi kuća sa rampom, aleja kestenova... Sad će, dakle, da se deli. Bentijen će da stoji pred svojim vratima i da puši lulu, a Serenzen pred svojim. Da, i ja velim, bog odredio, ujače Juste. Nema više nikoga ko bi bio toliko otmen da bi mogao stanovati u celom ... Dobro je što to deda nije doživeo ..."

I suviše je u vazdubu bilo teškog i ozbiljnog raspoloženja žalosti, da bi Toni mogla svoje ogorčenje da izrazi glasnijim i jačim rečima. Bilo je to na dan otvaranja testamenta, dve nedelje posle konzulove smrti, u četiri a po sata posle podne. Konzulka Budenbrok pozvala je svog brata u Ulicu Meng da bi se sa Tomom i gospodinom Markusom, prokuristom, posavetovao o pokojnikovim zaveštanjima i imovinskim odnosima. Toni je nagovestila da će i ona da učestvuje u razgovorima. Rekla je da tim interesovanjem odužuje svoj dug firmi i porodici. Čak se pobrinula da tom sastanku da karakter sednice, porodičnog saveta. Spustila je prozorske zavese i pored dve parafinske svetiljke, koje su gorele na izvučenom stolu za ručavanje, pokrivenom zelenom čojom,

zapalila je sve sveće na velikom lusteru. Sem toga, iznela je i podelila veliku količinu hartije za pisanje i zašiljenih olovaka. Niko nije znao čemu one u stvari imaju da posluže.

Crna haljina davala je vitkost njenom telu. Iako je konzulovu smrt — u zadnje mu je doba bila tako srdačno bliska — možda osetila bolnije od svih, iako je danas pri pomisli na nj dvaput gorko zaplakala, ipak je pomisao na ovaj mali porodični savet, na ovaj mali ozbiljni sastanak na kome je htela da dostojanstveno učestvuje, uspela da zarumeni njene ljupke obraze, oživi pogled i pokretima da radosti i važnosti... Naprotiv, konzulka, iscrpljena užasom, bolom i stotinom posmrtnih formalnosti i pogrebnim svečanostima, izgledala je paćenički. Njeno lice, uokvireno crnim čipkama na pantljikama kapice, izgledalo je još bleđe, a svetloplave oči gledale su umorno. Njena glatko očešljana i razdeljena crvenoplava kosa bila je još uvek bez ijedne sede vlasi. Da li je to još bilo zbog pariške tinkture ili je to već bila perika? To je znala samo gospođica Jungman, a ona to ne bi odala ni damama iz porodice.

I sedele su za donjim delom stola za ručavanje i čekale da Toma i gospodin Markus dođu iz kontoara. Sa nebeskiplave pozadine isticale su se slike belih i gordih bogova koji su stajali na postoljima.

Konzulka reče: „Stvar je u tome, dragi moj Juste... zamolila sam te da dođeš... ukratko, radi se o Klari, o detetu. Moj dragi pokojni Žan ostavio mi je da izaberem tutora devojci... trebaće joij još tri godine... Znam da ne voliš da primaš na sebe obaveze, imaš ih dosta prema ženi, sinovima..."

„Prema sinu, Betsi."

„Dobro, dobro, trebalo bi, Juste, da .budemo milosrdni i pravi hrišćani. Kao što mi opraštamo našim dužnicima, veli se. Pomisli na našeg milostivog nebeskog oca."

Brat je pogleda malo začuđeno. Dosad su se takve reči mogle čuti samo iz usta pokojnog konzula.

„Dosta!" produži. „U tom zvanju nećeš imati nikakvih tegoba... Molila bih te da se primiš za tutora."

„Rado, Betsi, zaista učiniću to rado. Smem li da vidim svoju štićenicu? Nije li dobro dete i suviše ozbiljno..."

Pozvaše Klaru. Ušla je polako, crna i bleda, žalosnih i uzdržljivih pokreta. Skoro celo vreme od očeve smrti provela je moleći se bogu u

svojoj sobi. Tamne su joj oči gledale nepokretno, izgledala je kao ukočena od bola i straha božjeg.

Čika Just, galantan kao i uvek, pođe joj u susret i pokloni se skoro istovremeno dok se s njom rukovao. Zatim joj reče nekoliko prikladnih reči. Ona sede ponovo, pošto joj konzulka poljubi nepokretne usne.

„Kako je dobrom Jirgenu?" otipoče konzulka ponovo. „Kako se oseća u Vizmaru?"

„Dobro", odgovori Just Kreger uz trzaj ramena, sedajući... „Verujem da je sad našao mesto koje mu odgovara. Dobar je on dečak, Betsi, dečak od časti, no.... kako je dvaput pao na ispitu, bilo je najbolje... A pravne nauke mu se nisu ni dopadale... mesto na pošti u Vizmaru je sasvim prihvatljivo... Reci, čujem, da tvoj Kristijan dolazi?"

„Da, Juste, dolazi, samo da ga bog očuva na moru! Ah, to traje toliko dugo! Iako sam mu pisala odmah sutradan po Žanovoj smrti, on još dugo neće dobiti pismo, a posle trebaće mu još oko dva meseca da dođe jedrilicom. Ali on mora doći, Juste, osećam veliku potrebu da dođe! Toma je, istina, rekao da Žan ne bi nikad dopustio da napusti svoje mesto u Valparajsu... ali zamisli: Ima osam godina kako ga nisam videla! I to. u ovim okolnostima! Ne, hoću da ih sve imam oko sebe u ovim teškim vremenima ... to je sasvim pojmljivo za majku..."

„Naravno, naravno!" reče konzul Kreger kad joj potekoše suze,

„Sad se i Toma slaže s time", nastavi, „jer, reci mi, gde će Kristijanu biti bolje no u poslu svog oca, u Toplinom poslu? Neka ostane ovde i neka ovde radi... ali, fah, ja uvek brinem da mu tamošnja klima ne naškodi..."

U to uđe u dvoranu Toma Budenbrok u pratnji gospodina Markusa. Fridrih Viljem Markus, dugogodišnji prokurist pokojnog konzula, bio je visok čovek, obučen u smeđ kaput s peševima. Nosio je oko ruke crni flor, govorio je vrlo tiho, oklevajući, pomalo mucajući, odmeravajući svaku reč po čitavu sekundu. Imao je običaj da pruženim kažiprstom i srednjim prstom leve ruke polako i oprezno gladi crvenkastosmeđe, slabo negovane brkove koji su mu pokrivali usta, ili da brižljivo trlja ruke. Pri tome je tako obazrivo gledao u stranu okruglim, smeđim očima, da je ostavljao utisak potpune zbunjenosti i odsutnosti, iako je uvek pažljivo i ispitivački pratio sve što se govorilo.

Toma Budenbrok, šef velike trgovačke kuće već u tako mladim godinama, imao je u izrazu i držanju ozbiljno osećanje svoje važnosti.

No bio je bled, naročito su mu ruke bile bele poput manšeta koje su visile iz crnih štofanih rukava. Bile su smrznutobele, znak da su bile potpuno suve i hladne. Na jednoj je sad nosio veliki nasledni prsten s pečatom i zelenim kamenom koji se blistao. Te ruke, čiji su lepo negovani ovalni nokti imali plavičastu boju, mogle su u izvesnim trenucima, u izvesnim pomalo grčevitim i nagonskim položajima da dobiju neki neopisivi izraz nepristupačne osetljivosti i skoro plašljive uzdržljivosti. Rukama Budenbrokovih, širokim i građanskim, uprkos lepih prstiju, malo je odgovarao i bio donekle tuđ taj izraz. Prva Tomina briga bila je da otvori vrata sobe sa pejsažima kako bi se toplotom peći, koja je gorela iza rešetke od kovanog gvožđa, mogla i dvorana koristiti.

Tada se rukova s konzulom Kregerom i zauze mesto za stolom prema gospodinu Markusu. Pri tome pogleda uzdignutih obrva pomalo zadivljeno u svoju sestru Toni. Ali ona je na takav način zabacila glavu i spustila bradu na grudi, da je prećutao svaku primedbu o njenoj prisutnosti.

„Šta je, još ti se ne da reći: gospodine konzule?" Upita Just Kreger... Da li će Holandija uzalud čekati da je zastupaš, stari Tomo?"

„Da, ujka Juste; smatrao sam da je bolje ... vidiš, mogao sam odmah da primim konzulat uz još poneku obavezu; ali prvo — ja sam još mlad i dosta mlad, a zatim, govorio sam s čika-Gotholdom; obradovao se i prihvatio".

„Vrlo pametno, moj mladiću. Vrlo politički... sasvim gentlemanlike[56]."

„Gospodine Markuse", reče konzulka, „dragi moj gospodine Markuse!" i pruži mu ruku, okrenuvši široko dlan koji je on stegnuo uz obazriv, učtiv i kos pogled. „Pozvala sam vas... vi znate o čemu se radi, i znam da ste s nama. Moj pokojni muž, u svojim poslednjim nalozima, izrazio je želju da po njegovoj smrti nastavite da služite kod firme vašim vernim i korisnim silama, ne više kao strani saradnik nego kao ortak..."

„Svakako, razume se, gospođo konzulko", izgovori gospodin Markus. „Najpokornije vas molim da budete uivereni da sa zahvalnošću znam da cenim čast koja mi je ukazana tom ponudom, jer su sredstva koja ću moći u naknadu da pružim firmi i suviše skromna. Pred bogom i pred ljudima mislim da će najbolje biti da sa

zahvalnošću prihvatim vašu ponudu, vašu i vašeg gospodina sina."

„Zahvaljujem vam srdačno, Markuse, na spremnosti da primite jedan deo velike odgovornosti koja bi za mene samog bila možda i suviše teška." To je Toma rekao brzo i pruživiši olako svom kompanjonu ruku preko stola. Njih dvoje su se već davno sporazumeli, a ovo je bila samo formalnost.

„Ortakluk je trice i kučine... vas dvoje ćete upropastiti Šnuka!" reče konzul Kreger. „No, deco, hoćemo li da rasmotrimo stanje. Ja imam ovde da vodim računa samo o mirazu svoje štićenice; ostalo me se ne tiče. Imaš li tu, Betsi, jednu kopiju testamenta? A ti, Tomo, hoćemo li da napravimo mali proračun?"

„Imam ga u glavi", reče Toma i poče da razlaže stanje stvari, vrteći po stolu levo i desno svojom zlatnom olovkom i gledajući u sobu s pejsažima, zavaljen na stolici...

Stvar je bila u tome što je konzulova zaostavština bila zamašnija no što je iko mogao očekivati. Miraz njegove najstarije kćeri je, razume se, propao, gubici koje je firma pretrpela prilikom Bremenskog stečaja god. pedeset i prve značili su težak udarac. Pa čak i godina četrdeset osma kao i tekuća pedeset i peta, sa svojim nemirima i ratnim zapletima, donele su gubitke. Ali Budenbrokov udeo u Kregerovoj zaostavštini od četiri stotine hiljada maraka izneo je celih trista hiljada, jer je Just potrošio dosta novaca ranije, i mada se Johan Budenbrok po trgovačkom običaju stalno žalio, ipak se gubicima mogla održati protivteža petnaestogodišnjom zaradom od trideset hiljada talira. Imanje je, dakle, iznosilo okruglo 750.000 maraka bez zemljišnih poseda.

Čak je i Tomu, uprkos njegovog poznavanja poslova, otac ostavio u neizvesnosti u pogledu visine te svote — i dok je konzulka sa mirnom diskrecijom primila k znanju cifru, dok je Toni gledala pravo preda se dostojanstveno, ali bez razumevanja, ne mogući ipak da odagna sa lica izvesnu uplašenu sumnju koja je značila: da li je to mnogo? Vrlo mnogo? Da li smo bogati? ... Dok je gospodin Markus trljao ruke polako i na izgled rasejano, a konzulu Kregeru očigledo bilo dosadno — ispunila ga je izgovorena brojka nervoznom i preduzimljivom gordošću koja je izgledala... skoro kao zadovoljstvo.

„Trebalo je da smo već davno dostigli milion!" reče glasom prigušenim od uzbuđenja... Ruke su mu čak zadrhtale ... „Dedä je u

svoje najbolje doba raspolagao već sa devet stotina hiljada... A kakvi su sve napori činjeni od tada, divan uspeh i kakvi prvorazredni udarci tu i tamo! Pa mamin miraz! Mamino nasledstvo! Aih, i uvek ono stalno deljenje... Bože, ono leži u prirodi stvari; izvinite što u ovom trenutku govorim i suviše s obzirom na firmu, a malo porodično... Ti mirazi i te isplate čika-Gotholdu i onima u Frankfurtu, te stotine hiljada koje su morale biti oduzete firmi... a tada je šef firme imao samo brata i sestru... doista, imaćemo mnogo da radimo, Markuse!"

Želja za radom, pobedom i moći, žudnja, sreća da se vidi protivnik na kolenima, zablistala je kratko i snažno u njegovim očima... Osećao je da su oči celog sveta uprte na njega, u očekivanju da li će znati da podigne prestiž firme i stare porodice, ili da ga bar sačuva. Na berzi je sretao te ispitujuće kose poglede starih, žovijalnih, skeptićkih i malo podsmešljivih očiju poslovnih ljudi koje kao da pitaju: „Hoćeš li, sinko, umeti da se prihvatiš posla?" Hoću, mislio je.

Fridrih Viljem Markus protrlja obazrivo ruke, a Just Kreger reče:

„Nemoj se zaleteti, stari Tomo! Prošla su vremena kad je tvoj deda bio pruski vojni liferant."

I tada otpoče detaljan razgovor o velikim i malim odredbama testamenta, razgovor u kome su svi sudelovali, a konzul Kreger ispoljavao dobro raspoloženje nazivajući Tomu stalno: „Vaša visost, odsada vladajući knez." „Zemljište s hambarima, shodno tradiciji, ostaje prosto svojina krune", rekao je.

Što se ostalog tiče, odredbe su nalagale, kao što se razume, da se po mogućnosti ništa ne deli, da je u principu gospođa Elizabeta Budenbrok univerzalna naslednica i da ceo imetak ostaje u obrtu. Tu je gospodin. Markus konstatovao da u svojstvu ortaka pojačava kapital firme za 120.000 maraka. Tomi je namenjeno kao. privremeno privatno imanje 50.000, a Kristijanu ista svota za slučaj da postane samostalan. Just Kreger je oživeo kad je pročitan ovaj pasus: „Utvrđivanje veličine miraza za moju dragu mlađu kćer Klaru u slučaju udaje ostavljam proceni svoje ljubljene žene...". „Recimo 100.000", predloži on, pa se, zaturi u stolici prebacivši nogu preko noge i uvijajući obema rukama kratke sede brkove. Bio je sušta kulantnost, ali utvrdiše uobičajenu sumu od 80.000 maraka.

„U slučaju ponovne udaje drage starije kćeri Antonije", pisalo je dalje, ,,ne sme, s obzirom na činjenicu da je već na njen prvi brak

izdato 80.000 maraka, njen miraz da prekorači 17.000 maraka..." Gospođa Antonija pruži ruke s gestom isto toliko gracioznim koliko uzbuđenim, tako da su joj rukavi stajiali uz struk, pogleda u tavanicu i uzviknu: „Grinlih — ha!" Zvučalo je kao ratni poklič, kao kratki zov trube. „Znate li vi u stvari, gospodine Markuse, kako je to bilo sa tim čovekom?" upita. „Sedimo vam mi Jednog običnog popodneva u bašti... pred portalom... znate gospodine Markuse: pred našim portalom. — Dobro! ko to dolazi? Neka osoba sa zlatnožutim zaliscima... Kakav nitkov!...!"

„U redu", reče Toma, „Docnije ćemo razgovarati o gospodinu Grinlihu, je li tako?"

„Dobro, dobro! ti si, Tomo, pametan čovek, ali ćeš morati da priznaš, a i sama sam iskusila, mada sam donedavna bila tako naivna, da se u životu čovek uvek ne susreće sa poštenjem i pravednošću" ...

„Da..." reče Toma. I nastavi se diskusija, ulazilo se u detalje, uzimale se k znanju odredbe o velikoj porodičnoj Bibliji, o konzulovim dijamantskim dugmetima i o mnogim drugim pojedinačnim stvarima. Just Kreger i gospodin Markus ostadoše na večeri.

GLAVA DRUGA

Početkom februara 1856., posle osmogodišnjeg odstustvovanja, vrati se Kristijan Budenbrok u rodni grad. Došao je u poštanskim kolima iz Hamburga u žutom odelu s velikim kockama, koje je izgledalo sasvim tropski. Sa sobom je doneo kljun ribe sabljarke i dugu šećernu trsku. Polurasejano i u nedoumici odgovarao je na konzulikine zagrljaje.

To je držanje zadržao i kad je sutradan po njegovom dolasku porodica izišla na groblje pred gradskom kapijom da položi venac na grob. Stajali su jedno uz drugo na zavejanoj stazi pred velikom pločom, na kojoj su imena onih koji tu počivaju bila uklesana oko porodičnog grba, izrađenog u kamenu; pred uspravnim mramornim prstom koji se naslanjao na ivicu male, zimske ogolele grobljanske šumice... Svi su tu bili sem Klotilde. Ona je boravila na „Ungnade", lečila je svog oca.

Toni je položila venat: na zlatna slova sveže uklesanog očevog

imena na ploči pa i pored snega kleknula na grob da se tiho pomoli bogu. Obavijao je crni veo, a široka suknja raširila se oko nje slikarski poletno. Jedino je bog znao koliko je u tom njenom položaju bilo bola i pobožnosti. Toma nije bio raspoložen da o tome misli. No Kristijan je pogledao iskosa svoju sestru s izrazom u kome je bilo i podsmeha i straha, kao da je hteo reći: „Hoćeš li se i za to moći opravdati? Nećeš li se zbuniti kad ustaneš? Kako je to neprijatno!" Toni uhvati taj pogled dižući se, ali se ni najmanje ne zbuni. Zabaci glavu, uredi veo i suknju i pođe s dostojanstvenom sigurnošću. Kristijanu bi vidljivo lakše.

Ako je pokojni konzul sa svojom sanjarskom ljubavi prema bogu i Raspetome, bio prvi od svoga roda koji je poznavao i negovao nesvakodnevna, negrađanska i diferencirana osećanja, izgleda da su njegova oba sina bili prvi Budenbrokovi koji su očito zazirali od slobodnog i naivnog izražavanja takvih osećanja. Toma je svakako smrt svog oca osetio bolno, otprilike onako kao što je i njegov deda osetio gubitak svog oca. Ipak, on nije imao običaj da klekne na grob, nikad nije padao preko stola da poput deteta jeca kao što je to radila njegova sestra Toni. čak su mu u najvećoj meri bile mučne krupne reči pomešane sa suzama, kojima je gospođa Grinlih između pečenja i kolača volela da slavi karakterne osobine i ličnost mrtvog oca. Prema takvim ispadima držao se s puno takta ozbiljno, uzdržijivo ćutao i rezervisano klimao glavom... A baš tada kad niko ne bi spomenuo ili kad ne bi ni pomislio na pokojnika, Tomine bi se oči polako napunile suzama, a da se izraz njegova lica pri tome ne bi promenio.

S Kristijanom je bilo drukčije. On uglavnom nije mogao da se savlada pri naivnim i detinjastim izlivima svoje sestre; nagao bi se nad tanjir, okrenuo glavu u stranu, osećao potrebu da se nekud skloni i čak je nekoliko puta prekinuo s tihim i izmučenim: „Bože... Toni..."; pri čemu bi se njegov veliki nos smreškao u bezbrojne nabore.

Da, pokazivao se uznemiren i zbunjen čim bi se poveo razgovor o pokojniku i izgledalo je da se ne samo boji i da izbegava nedelikatna ispoljavanja dubokih i svečanih osećanja, nego da se boji i da izbeigava svaka osećanja.

Niko još nije video da je zaplakao nad očevom smrću. To se nije moglo objasniti samim tim da je odvikao od plakanja. Ali je bilo čudno da je nasuprot svom uobičajenom neraspoloženju prema razgovorima te vrste, stalno tražio da mu njegova sestra Toni nasamo, očigledno i

u svim pojedinostima priča o toku onog užasnog popodneva kad je otac umro, jer je gospođa Grinlih najživlje pripovedala.

„Veliš, bio je žut?" — pitao je već peti put... „Šta je uzviknula služavka kad je upala kod vas? ... Veliš, dakle, da je bio žut? ... I ništa više nije mogao da kaže pre no što je umro?... Šta je rekla služavka? Da li je zbilja mogao samo da kaže: ,,Ua ... ua ... ? ..." Ćutao je dugo. Njegove okrugle, duboko usađene oči lutale su brzo i zamišljeno po sobi: „Užasno", reče naglo i dok je ustajao videlo se kako ga prođe jeza. Neprekidno uznemirenih i ispitujućih očiju, produži da hoda gore-dole. Toni se čudila kako to da njen brat, koji je iz neshvatljivih razloga izgledao kao da se stidi kada bi glasno oplakivala oca, može s jezivom zamišljenošću da ponavlja glasno zvuke njegovog ropca za koji je s mukom uspeo da čuje od Line.

Kristijan se nije nimalo prolepšao. Bio je mršav i bled. Koža mu je bila svud po glavi jako zategnuta, između jagodica strčao je veliki nos sa kvrgom, oštar i bez mesa, a kosa mu je bila primetno proređena. Vrat mu je bio tanak i dug, a njegove mršave noge bile su jako iskrivljene upolje... Uostalom, izgleda da je njegov londonski boravak izvršio trajan uticaj na njega, a kako se i u Valparajsu najviše družio s Englezima, to je ćela njegova pojava dobila nečeg engleskog, što mu nije loše stajalo. Bilo je nečega engleskog i u komotnom kroju i vunenoj trajnoj tkanini njegovog odela, u širokoj solidnoj eleganciji njegovih čizama i u tome kako su njegovi riđi, jaki brkovi visili preko usnice s nešto kiselim izrazom. Ćak i njegove ruke koje su od toplote dobile onu besjajnu i poroznu belinu, ostavljale su svojim okruglo i kratko sečenim čistim noktima bog bi znao zašto engleski utisak.

„Reci..." upita neposredno, „poznaješ li osećaj... teško ga je opisati... kada čovek proguta poveliki zalogaj pa boli pozadi niz cela leđa?" Sav se njegov nos ponovo skupi u krute male bore.

„Da", reče Toni, „to je nešto sasvim obično. Treba popiti samo gutljaj vode..

„Tako?" odgovori nezadovoljan. „Ne, ne, ne verujem da mislimo na istu stvar". I nemirna ozbiljnost prođe njegovim licem.

Bio je prvi koji je u kući bio nosilac slobodnog raspoloženja, stranog žalosti. Nije zaboravio da imitira pokojnog Marcelusa Štengela i često je satima govorio njegovim jezikom. Za vreme jela se raspitivao o gradskom pozorištu. Da li igra kakva dobro trupa? Šta se igra..."

„Ne znam", rekao je Toma preterano ravnodušnim naglaskom jedino zato da ne bi bio nestrpljiv. „Ne vodim računa sada o tome".

Kristijan je to potpuno prečuo i počeo da govori o pozorištu... „Uopšte, ne mogu kazati koliko cenim pozorište! Već sama reč pozorište čini me srećnim... Ne znam da li iko od vas poznaje to osećanje? Mogao bih satima da mirno sedim i gledam spuštenu zavesu... Radujem se kao nekad, kada smo u ovu sobu mi deca ulazili da dobijemo božične darove... Već samo udešavanje orkestarskih instrumenata! Išao bih u pozorište da čujem makar to...! Naročito volim ljubavne scene... Poneke glumice u ljubavnim ulogama znaju tako da zagrle glavu ljubavniku... Uopšte, glumci u Londonu i u Valparajsu... družio sam se mnogo s glumcima. U početku sam bio neobično gord što mogu s njima da razgovaram u običnom životu. U pozorištu sam pazio na svaki njihov pokret... to je vrlo zanimljivo! Izgovori glumac svoju poslednju reč, okrene se mirno i izlazi sasvim polako i sigurno na vrata bez zbunjivanja, iako zna da su oči celoga pozorišta uprte u njegova leđa... Kako se to samo može!... rainije sam neprestano čeznuo da jednom dođem iza kulisa — mogu reći da sam sad tamo kao kod kuće. Zamislite ... bilo je to u Londonu u jednoj opereti, nalazio sam se još na bini kad se jedne večeri digla zavesa. Zabavljao sam se baš sa mis Voterkluz... nekom gospođicom Voterkluz... vrlo zgodnom devojkom, uostalom! Dosta! iznenada diže se zavesa... Gospode bože, ne znam kako sam pobegao sa bine!"

Gospođa Grinlih se jedina smejala za stolom, ali je Kristijan nastavio da priča idući očima od jednog do drugog. Govorio je o engleskim kafešantanskim pevačicama, pričao je o jednoj dami koja je nastupila s napudrovanom perikom, lupila o zemlju dugim štapom i otpevala pesmu koja se zove „That's Maria!"... Marija, znate li Marija je najporočnija od svih... Kad neka žena počini najveći greh: That's Maria!... Maria je najgora od svih, znate... porok ..." Poslednju je reč izgovorio s izrazom gađenja, naboravši nos i dignuvši desnu ruku zgrčenih prstiju.

„Assez, Kristijane!" reče konzulka. „To nas apsolutno ne zanima".

Ali Kristijanov pogled je kliznuo odsutno preko nje i on bi prestao da govori i bez njene primedbe, jer je izgledalo da se, dok su njegove male, duboko usađene oči neumorno lutale, zadubio u nemirno razmišljanje o Mariji i poroku. Iznenada reče: „Čudnovato... ponekad

ne mogu da gutam! Ne, to nije ništa smešno i nalazim da je to strahovito ozbiljna stvar. Padne mi na pamet da možda ne mogu da gutam i tada zaista ne mogu. Zalogaj je već sasvim tu pozadi, a ovo ovde, vrat, mišići... to sasvim zataji... Znate, neće više da se pokore volji. Stvar je u tome: Ne usuđujem se ni hteti čestito".

Toni uzvikou sasvim van sebe: „Kristijane, za boga miloga, kakve su to gluposti! Ti se ne usuđuješ da gutaš... pa ti ispadaš smešan! Šta nam sve ne pričaš...!"

Toma je ćutao. No konzulka reče: „To su nervi, Kristijane, bilo je krajnje vreme da dođeš kući, mogao si se još razboleti od one klime tamo".

Posle obeda sede za mali harmonijum koji je stajao u trpezariji i poče izigravati klavirskog virtuoza. Pravio je pokrete kao da zabacuje kosu, trljao ruke i gledao odozdo naviše u sobu; tada je nečujno, ne dodirujući pedale, — on uopšte nije znao da svira, već je kao većina Budenbrokovih bio nemuzikalan — otpočeo, povijen, da svira u basu i da izvodi luđačke pasaže, pa se iznenada zavali, pogleda ushićeno uvis i obema rukama snažno i pobedonosno udari u dirke. Čak i Klara prasnu u smeh. Njegova je gluma zbunjivala, bila je puna strasti i šarlatanstva, puna neodoljive komike, burleskno ekscentrične, englesko-amerikanske vrste, i bila daleko od toga da i jednog trenutka deluje neprijatno, jer se on sam pri tome osećao dobro i sigurno.

„Išao sam vrlo često na koncerte", rekao je, „vrlo rado gledam kako se ljudi ponašaju sa svojim instrumentima!... Da, divno je biti umetnik!"

Tad otpoče ponovo. Naglo prekide. Bez prelaza postade ozbiljan... to je delovalo tako iznenađujući da se činilo kao da mu je s lica pala neka maska; ustade, prođe rukom kroz retku kosu, promeni mesto i zaćuta neraspoložen, nemirnih očiju i s izrazom kao da napeto sluša neki neprijatan šum...

„Ponekad nalazim da je Kristijan malo čudan", reče gospođa Grinlih svome bratu Tomi jedne večeri kad ostadoše sami... „kako on to govori? On tako čudnovato ulazi u detalje, čini mi se... kako da kažem! Zar ne, on gleda na stvari s neke neobične strane? ..."

„Da", reče Toma, „razumem šta misliš, Toni. Kristijan je dozlaboga indiskretan... teško je naći pravu reč. Njemu fali nešto što bi se moglo nazvati ravnoteža, lična ravnoteža. S jedne strane, nije u stanju da sačuva hladnokrvnost pred naivnostima i netaktičnostima ljudi... Nije

tome dorastao, on ne ume da svoja osećanja sakrije i ne zna da se ponaša... Ali, s druge strane, i on na isti način postupa: brblja najneprijatnije stvari i iznosi na svetlost dana svoje najintimnije misli. Ponekad to deluje vrlo neprijatno. Nije li to isto kao kad neko bunca u groznici? I onaj koji bunca nema isto tako ponašanja i obzira... Oh, stvar je prosto u tome što se Kristijan i suviše bavi događajima u svojoj unutrašnjosti. Ponekad ga hvata prava manija da iznese i izgovori najsitnije i najdublje od tih događaja... Događaje o kojima pametan čovek uopšte ne bi vodio brigu, o kojima ne bi hteo ništa da zna i to iz jednostavnog razloga što bi mu bilo neprijatno da ih saopšti. Mnogo ima bestidnosti u toj poverljivosti, Toni!... Vidiš: i drugi ljudi, a ne samo Kristijan, mogu da izjave da vole pozorište, ali oni će to reći drukčije, kao uzgred, ukratko: skromnije. Kristijan to veli s naglaskom koji znači: nije li moje oduševljenje za pozorište nešto neobično čudno i interesantno? Bori se s rečima, ponaša se kao da se muči da nađe izraz za nešto neobično fino, skriveno i retko ..

„Jedno ću ti reći", produži posle pauze, bacivši cigaretu u peć kroz vratašca od kovanog gvožđa. „I sam sam ponekad razmišljao o toj plašljivoj, taštoj i radoznaloj zaokupljenosti samim sobom, jer sam ranije naginjao tome. Ali sam primetio da to čini čoveka slabim, nesposobnim i nepostojanim... postojanost, ravnoteža, za. mene su nešto najvažnije. Biće uvek ljudi koji imaju pravo na to da se interesuju za same sebe, da temeljno posmatraju svoja osećanja, pesnika koji će svoj izvanredni unutrašnji život umeti da izraze sa sigurnošću i lepotom i da na taj način obogate osećajni svet drugih ljudi. Ali, dete moje, mi smo samo jednostavni trgovci; naša su samoposmatranja beznadežno neznatna. Od nužde možemo konstatovati da nam udešavanje orkestarskih instrumenata pričinjava čudno zadovoljstvo i da se ponekad ne usuđujemo da gutamo... Ah, treba sesti, majka mu stara, i raditi i postići nešto, kao što su i naši preci radili..."

„Da, Tomo, kazao si tačno ono što i ja mislim. Kad pomislim da ovi Hagenštremovi uzimaju sve više i više maha... Oh, bože, znaš, to je ološ... Majka ne voli da čuje tu reč, ali ta im reč jedino odgovara. Šta misle oni, da sem njih nema nijedne otmene porodice u gradu? Ha! Moram da se smejem, znaš, moram da se glasno nasmejem...!"

GLAVA TREĆA

Šef firme „Johan Budenbrok" odmerio je svog brata prilikom njegovog dolaska dužim ispitujućim pogledom. Prvih dana ga je sasvim neupadljivo i uzgredno posmatrao, a zatim je jednog dana, a da se na njegovom mirnom i diskretnom licu nije mogao pročitati nikakav utisak, izgledalo da mu je radoznalost zadovoljena i da je stvorio o njemu definitivan sud. S njim je ravnodušno razgovarao u porodičnom krugu o ravnodušnim stvarima i zabavljao se kao i ostali kada bi Kristijan priredio kakvu predstavu...

Posle osam dana otprilike, reče mu: „Hoćemo li da zajedno radimo, mladiću? ... Koliko mi je poznato, složio si se s maminom željom, je li tako? ... Kao što znaš, Markus je postao moj ortak u srazmeri koja odgovara svoti njegovog uloženog kapitala. Mislim da bi formalno, kao moj brat, mogao da uzmeš otprilike njegovo ranije mesto prokuriste... U najmanju ruku je reprezentativno ... Što se tiče tvoga rada, ne znam koliko je napredovalo tvoje trgovačko znanje. Mislim da si dosad pomalo dangubio. A?... U svakom slučaju, pripašće ti uglavnom engleska korespondencija... Ali, moram, dragi moj, da te zamolim za jedno. U tvom svojstvu šefovog brata imaćeš stvarno, razume se, povlašćen položaj prema ostalim činovnicima... Ali ne treba da ti kažem, zar ne, da ćeš u mnogo većoj meri imponovati ako se prema njima ponašaš kao ravan s ravnim i ako energično budeš vršio svoju dužnost, nego ako upotrebiš svoj privilegisani položaj i dopustiš sebi izvesne slobode. Dakle, treba da se držiš kancelarijskog vremena i da sačuvaš dehors, [57]je li tako? ..."

Zatim mu predloži sumu prokure. Kristijan je prihvati bez razmišljanja i cenkanja, zbunjena i rasejana lica koje nije pokazivalo lakomosti, već vruću želju da stvar brzo okonča.

Sledećeg dana uvede ga Toma u kontoar i otpoče Kristijanova delatnost u službi stare firme...

Poslovi su po konzulovoj smrti pošli svojim neprekidnim i solidnim tokom. No ubrzo se moglo primetiti da je, otkad je Toma uzeo dizgine u svoje ruke, poslom zavladao genijalniji, svežiji i poduzetniji duh. Ponekad bi se poduzelo nešto smelo, ponekad bi se namerno upotrebio i iskoristio firmin kredit koji je pod ranijim režimom bio u stvari samo pojam, teorija i luksuz... Gospoda sa berze namigivali su jedan drugome: „Budenbrok hoće da zaradi pare s kreditom", govorili

su. Ali su nalazili da je sasvim dobro što je Toma imao da za sobom vuče kao olovnu kuglu privezanu za noge časnog gospodina Fridriha Viljema Markusa.

Uticaj gospodina Markusa bio je usporavajući moment u toku poslova. On je s dva prsta brižljivo gladio brkove i dovodio u red s neprijatnom pedantnošću svoj pribor za pisanje i čašu za vodu koja je uvek stajala na njegovom pultu. Svaku je stvar ispitivao sa više strana s odsutnim izrazom lica. Sem toga, imao je običaj da za vreme kancelarijskog rada pet-šest puta iziđe u dvorište, da ode u perionicu i stavi glavu pod česmu da bi se na taj način osvežio.

„Oni se dopunjuju", govorili bi jedni drugima šefovi većih firmi: recimo konzul Hunojs konzulu Kistenmakeru; i taj se sud ponavljao među mornarima i magacionerima kao i u malim građanskim porodicama, jer se grad interesovao kako će mladi Budenbrok „voditi radnju"... Čak je i gospodin Štut iz Ulice Glokengizer rekao svojoj ženi, koja je imala veze sa najvišim krugovima: „Njih dvojica se odlično dopunjuju, kažem ti ja!"

Ali „ličnost" u poslu bio je, van svake sumnje, mlađi ortak. To se već videlo po tome što je on bio onaj koji je umeo da saobraća sa službenicima kuće, kapetanima, poslovođama u žitarskim magacinima, kirijašima i radnicima. Znao je da neusiljeno govori njihovim jezikom i da se istovremeno održi na nedostupnoj udaljenosti... A kad bi gospodin Markus rekao nekom valjanom radniku: „Razumete li me?" zvučalo bi to tako nemoguće, da bi njegov ortak, koji je stajao preko puta za pultom, prosto počeo da se smeje, na što bi se i ceo kontoar nasmejao.

Toma Budenbrok, sav ispunjen željom da firmi sačuva i poveća sjaj koji je odgovarao njenom starom imenu, voleo je uopšte da u svakidašnjoj borbi za uspehom angažuje svoju ličnost, jer je dobro znao da za mnogi dobar posao ima da zahvali svom sigurnom i elegantnom istupanju, svojoj ljubaznosti koja osvaja i svojoj odmerenosti u razgovorima.

„Poslovan čovek ne sme da bude birokrat!" rekao je Stefanu Kistenmakeru — od firme „Kistenmaker & sinovi" — svom nekadašnjem školskom drugu, čiji je duhovno nadmoćniji prijatelj ostao i dalje. Stefan je sad slušao pažljivđ svaku njegovu misao da bi je potom proturio kao svoje lično mišljenje... „Treba biti ličnost uz to.

To je moje mišljenje. Ne verujem da se iz kontoara može postignuti neki veći uspeh. Bar ne bi mi pričinio veliko zadovoljstvo. Uspeh se ne sastoji samo u sračunavanju za pultom... Osećam uvek potrebu da dirigujem tokom događaja, prisutan pogledom, ustima, pokretom... Da ovladam njime neposrednim uticajem svoje volje, svog talenta, svoje sreće, ako hoćeš da se tako izrazim. No, malo-pomalo, izlazi, na žalost, iz mode to lično uplitanje trgovca... Vreme korača, ali čini mi se da ono ostavlja za sobom ono što je najbolje... Saobraćaj biva sve lakši, čovek sve brže saznaje za kurseve... rizik postaje sve manji a s njim i profit... drukčije je bilo u staro doba. Na primer moj deda, stari gospodin sa svojom napuderisanom kosom i svojim elegantnim cipelama kao pruski vojni liferant... sam je kočijašio četvoropregom za južnu Nemačku. Sve je oko sebe očaravao, upotrebljavao sve svoje veštine i zarađivao neverovatne novce, moj Kistenmakeru! — Ah, skoro se bojim da će život trgovca vremenom postati sve banalniji..."

Tako se ponekad žalio i za to su mu, u stvari, najviše zadovoljstvo pričinjavali oni poslovi kad bi sasvim slučajno, možda za vreme šetnje s porodicom, ušao u neku vodenicu i ćaskao sa sopstvenikom koji se osećao polaskan, i olako, uzgred, en passant, dobro raspoložen zaključio s njim dobar ugovor... Tako što bilo je tuđe njegovom ortaku.

Izgledalo je da se Kristijan u prvi mah posvetio svome poslu sa žarom i zadovoljstvom, da mu to čak prija i da je zadovoljan, i nekoliko je dana izražavao to svoje ugodno zadovoljstvo time što je jeo s apetitom, pušio svoju kratku lulu i ispravljao ramena ogrnuta engleskim kaputom. U jutru je išao gotovo istovremeno s Johanom u kontoar i seo bi pored gospodina Markusa, koso prema bratu, na svoju pokretnu naslonjaču, jer je kao i oba šefa imao naslonjaču. Prvo bi pročitao novine i pušio sa zadovoljstvom jutarnju cigaretu do kraja. Posle bi iz donje fijoke pulta izvukao flašu starog konjaka, ispružio bi ruke da bi mogao slobodnije njima kretati, rekao „no!" i dobro raspoložen, mrdajući jezikom između zuba, počeo da radi. Njegova engleska pisma bila su izvanredno vešta i postizavala uspeh. Pisao je isto kao što je i govorio engleski. Reči su mu tekle prosto, nebirano, ravnodušno i nenaporno.

U porodičnom krugu dao je na svoj način oduška raspoloženju koje ga je obuzelo.

„Trgovina je lepo zanimanje. Ono usrećuje čoveka!" rekao je. „To

je nešto solidno, što zadovoljava, iziskuje marljivost i stvara udobnost... Baš sam rođen za to! I tako u svojstvu nameštenika firme, znate... ukratko, osećam se kao nikad dosad. Ujutru dođe čovek svež u kontoar, pregleda novine, puši, pomisli na ovo ili na ono, i na to kako je čoveku prijatno, popije svoj konjak, pa se nešto malo i radi. U podne se ruča sa porodicom, odmori se malo i tad se opet ide na posao... Piše se na dobroj, glatkoj i čistoj hartiji firme, dobrim perom... lenjir, nož za hartiju, pečat, sve je najboljeg kvaliteta, solidno... i tim se stvarima svršavaju svi poslovi, vredno, uredno, jedan za drugim, dok se najzad čovek ne digne s posla. Sutra je opet dan. I kad se popnem gore na večeru, osećam se tako ispunjen srećom ... svaki se deo tela oseća zadovoljnim... Ruke su zadovoljne ...!"

„Bože, Kristijane!" uzviknu Toni. „Postaješ smešan! Šta mu to znači: ruke su zadovoljne..."

„Pa, da! Dabome! ti, dakle, ne znaš za to? Mislim..." trudio se da to izrazi, da to objasni... ‚otegne se pesnica, znaš... ona nije naročito snažna, jer je čovek umoran od posla. Ali nije ni vlažna... ne ljuti te... njoj je dobro i prijatno... To je tako nekakav osećaj samozadovoljenja... čovek može mirno da sedi a da mu nije dosadno..."

Svi su ćutali... Toma sad reče sasvim ravnodušno kako bi sakrio negodovanje: „Čini mi se da se ne radi zato da..." Ali se zaustavi i ne produži. „Što se bar mene tiče, ja imam druge ciljeve pred očima", dodade.

Međutim Kristijan, čije su oči lutale po sobi, preču to, jer je bio utonuo u misli, i uskoro poče da priča neku priču iz Valparajsa, neku aferu s ubistvom i tučnjavom kojoj je lično bio prisutan... „Ali tad momak potrže nož - -"

Toma je iz nekakvih razloga uvek slušao bez odobravanja takve priče. Kristijan ih je znao bezbroj. Gospođu Grinlih su odlično zabavljale, dok su se konzulka, Klara i Klotilda užasavale, a gospođica Jungman i Erika slušale ih otvorenih usta. Toma ih je uvek primao bez odobravanja. On ih je obično propraćao hladnim i podrugljivim primedbama i jasno stavljao na znanje kako misli da Kristijan preteruje ili da se šali... što nikako nije bio slučaj, on je samo pričao živo i sveže. Da li Tomi nije bilo pri}atno što zna da mu je mlađi brat putovao dalje i video više od njega? Ili mu je bilo samo neprijatno da sluša

kako se ljudi dive neurednosti i egzotičnim nasiljima u tim pričama s noževima i revolverima? ... Činjenica je da Kristijanu ništa nije smetalo što je njegov brat prezrivo prelazio preko njegovih priča, sam je bio i suviše obuzet svojim prikazivanjima da bi mogao voditi računa o njihovom uspehu ili neuspehu, a kad bi završio, gledao je zamišljeno i odsutno po sobi.

Ako se vremenom odnosi između oba Budenbroka nisu dobro razvili, to Kristijan nije bio onaj koji bi sebi dopustio da pokaže ili da gaji ma kakvo neraspoloženje prema svome bratu, ili da kritički meri ma koju njegovu misao, sud, ili ocenu. Ćutke je davao na znanje, kao nešto što se po sebi razume i što je van svake sumnje, da priznaje nadmoć, veću ozbiljnost, veću sposobnost, vrednoću i ugled starijeg brata. No baš to neograničeno, ravnodušno i neborbeno potčinjavanje dražilo je Tomu, jer je Kristijan to u svakoj prilici tako ležerno pokazivao, da se dobijao utisak kako ni nadmoć ni vrednoća ni ugled ni ozbiljnost nemaju za njega nikakve vrednosti.

Izgledalo je kao da ne primećuje kako ga šef firme sve više i više presreće s tihim negodovanjem... Ovaj je za to i imao razloga, jer, na žalost, Kristijanovo oduševljenje za posao već posle prve nedelje počelo je da se osetno smanjuje, a posle druge još više. Sve te pripreme koje su u početku izgledale kao veštačko i rafinirano produženje radosti zbog početka rada, čitanje novina, pušenje jutarnje cigarete i čašica konjaka — sve su duže trajale i na kraju se protegle na čitavo prepodne. Zatim, došlo je nekako samo po sebi da se Kristijan nije držao kancelarijskog vremena, da se sa svojom jutarnjom cigaretom pojavljivao sve kasnije u kontoaru. Sve kasnije su otpočinjale njegove pripreme za rad. U podne je odlazio da ruča u klubu i dolazio dockan. A katkad se uopšte ne bi ni vraćao...

Taj klub, čiji su članovi bili neoženjeni trgovci, imao je na prvom spratu nekog vinskog restorana nekoliko prostranih odeljenja. Tu se obedovalo i dolazilo na neusiljene i ne uvek sasvim bezazlene zabave: bilo je i ruleta. Članovi su bili i neki pomalo leptirasti očevi porodice, kao konzul Kreger i, naravno, Petar Delman, a policijski senator Kretner bio je tu prvi među prvima. Tako se o njemu izrazio doktor Gizeke, Andrija Gizeke, sin upravnika požarne čete, stari Kristijanov školski drug. U gradu se nastanio kao advokat. Mladi Budenbrok je ubrzo s njim sklopio prijateljstvo, iako je važio za prilično

pustog bećara.

Kristijan, ili kako su ga levo i desno zvali „Krišan", koji je još iz ranijih vremena bio poznat ili prijateljstvovao skoro sa svima — jer su većinom bili učenici pokojnog Marcelusa Štengela — bio je u tom društvu dočekan raširenih ruku. Mada ni trgovci ni učena gospoda nisu mnogo cenili njegove duševne sposobnosti, svi su ipak znali za njegove interesantne društvene osobine. I stvarno, ovde je davao svoje najuspelije predstave i pričao svoje najbolje priče. Sedeći za klupskim klavirom imitirao je virtuoza, parodirao engleske i transatlantske glumce i operske pevače, i najradije pričao na najneviniji i najzabavniji način priče o ženama iz raznih krajeva — nije bilo sumnje: Kristijan Budenbrok bio je „bećar" — pripovedao je avanture koje je doživeo na brodovima, železnicama, u San Paulu, Hvajtčepelu i prašumi... Pričao je nametljivo zanosno, na nenaporan način, a malo ružnim i otegnutim glasom, burleskno i bezazleno kao kakav engleski humorist. Ispričao je priču o jednom psu koga su poslali u nekoj kutiji iz Valparajsa u San Francisko, a pas je porvh svega bio i šugav. Bog zna u čemu je bila poenta anegdote; ali u njegovim ustima bila je užasno komična. I dok se niko nije mogao uzdržati od smeha, on je sedeo s velikim, povijenim i tankim, suviše dugim vratom, riđom, već proređenom kosom i s nemirnom, neobjašnjivom ozbiljnošću na licu, prebacivši jednu mršavu i iskrivljenu nogu preko druge, lutao naokolo svojim malim, okruglim i duboko usađenim očima ... Malo je falilo pa da izgleda kao da se smeju na njegov račun, kao da se njemu smeju... Ali on na to nije mislio.

Kod kuće je naročito rado pričao o svom kontoaru u Valparajsu, o užasnoj vrućini koja je tamo vladala, o nekom mladom Londoncu koji se zvao Džoni Tanderstorm, prava danguba i neverovatan tip koga bogme nije nikad video da radi, a ipak je bio vrlo vešt trgovac... „Gospode bože!" reče, „vrućina, a šef ulazi u kontoar, nas osmoro ležimo kao muve unaokolo i pušimo cigarete ne bi li bar oterali komarce. Gospode, bože! — ‚No, kaže šef, ne radite gospodo?— ‚No sir! — veli Džoni Tanderstorm. ‚Kao što vidite, sir! i svi mu puhnemo u lice dim gicareta. Gospode bože!..."

„Zašto govoriš neprestano „Gospode bože?" upita Toma razdraženo. Ali nije to bilo ono što ga je ljutilo. Već je osećao da je

Kristijan tu priču pričao s toliko oduševljenja zato što mu se pružila prilika da s podsmehom i prezrivo govori o radu.

Tada mati diskretno poče da govori o nečem drugom.

Ima mnogo gadnih stvari na svetu — mislila je konzulka Budenbrok, rođena Kreger. Čak se i braća mogu mrzeti i prezirati; to se dešava, ma koliko to strašno zvučalo. Ali o tome ne treba govoriti. To treba zataškati. O tome ne treba ništa da se zna.

GLAVA ČETVRTA

U maju se dogodilo da je stric Gothold, konzul Gothold Budenbrok, sad već šezdesetogodišnjak, jedne tužne noći dobio srčani napad i umro teškom smrću u rukama svoje žene, rođene Štiving.

Sin jadne gospođe Jozefine, u poređenju sa svojom moćnom braćom koju je kasnije izrodila gospođa Antoaneta, ostao je u životu kratkih rukava. No davno se bio pomirio sa svojom sudbinom, a. zadnjih je godina, naročito otkad mu je bratanac ustupio holandski konzulat, jeo svoje limene bombone protiv kašlja bez ikakve srditosti. One, koje su dizale i podržavale stari porodični razdor u vidu opšte i neodređene animoznosti, bile su baš njegove dame: ne toliko njegova dobroćudna i ograničena supruga, koliko tri stare devojke koje nisu mogle pogledati ni konzulku, ni Antoniju, ni Tomu, a da im u očima ne blesne otrovni plamičak...

Četvrtkom, na tradicionalne „dečje dane" skupili bi se u četri sata u velikoj kući u Ulici Meng da ručaju i da provedu veče. Ponekad bi se pojavili konzul Kreger i Zezemi Vajhbrot sa svojom glupom neškolovanom sestrom... Na tim sastancima su dame Budenbrok iz Široke ulice najradije govorile o prošlom Tonikinom braku, kako bi od gospođe Grinlih izmamile neku pokrupnu reč, pri čemu bi jedna drugu pogledala kratkim oštrokonđastim pogledom. Ili bi iznosile opšte poglede o nedostojnoj taštini bojenja kose, ili bi tražile i suviše detaljna obaveštenja o Jakovu Kregeru, konzulkinom nećaku. Jadnu, nevinu i strpljivu Klotildu, jedinu još koja se i prema njima morala osećati nižom, zajedale su ne tako nevino kao što su Toma i Toni svakodnevno pravili šale na račun te sirote i gladne devojke, koja je njihove šale primala prijateljski i malo začuđeno. Podsmevale su se Klarinoj gluposti i verskoj zatucanosti, brzo su dokučile da se Kristijan i

Toma ne slažu najbolje i da Kristijana uopšte, hvala bogu, ne treba poštovati, jer je komedijant, smešna osoba. Što se tiče samog Tome, na kome nisu mogle da pronađu nikakvu slabost, a koji im je prilazio s opreznom ravnodušnošću kao da hoće da im kaže: razumem vas i žalim vas... prema njemu su postupale s malo zajedljivim uvažavanjem. O maloj Eriki, onako ružičastoj i dobro negovanoj kakva je bila, morale su ipak da kažu kako toliko sporo raste da zabrinjava. Fifi bi stresavši se, pri čemu bi joj krajevi usana postali vlažni, skrenula pažnju na strahovitu sličnost deteta sa varalicom Grinlihom.

A sada su zajedno s majkom stajale oko samrtničke postelje oca i, bez obzira na to što im se činilo da su rođaci iz Ulice Meng krivi za ovu smrt, ipak su im poslali glasnika.

Usred noći zvono na kućnim vratima odjekivalo je velikim tremom. Kako je Kristijan došao dockan kući i osećao se loše, izišao je Toma sam na prolećnu kišu.

Stigao je još da vidi poslednje konvulzivne trzaje starog gospodina. Stajao je dugo, skrštenih ruku, i gledao kratku priliku koja se ocrtavala ispod pokrivača i to mrtvo lice s nešto mekim crtama i belim zaliscima...

„Nisi se dobro proveo, striče Gotholde", pomislio je. „Suviše si kasno naučio da praviš koncesije, da imaš obzira ... A to je potrebno... Da sam bio kao ti, davno bih se već oženio jednim dućanom... Treba sačuvati dehors!... Da li si ti, uostalom, i hteo što drugo no ono što si imao? Iako si bio prkosan i mislio da je taj prkos neki idealizam, tvoj je duh imao suviše malo poleta, suviše malo fantazije, suviše malo od onog idealizma koji osposobljava čoveka da s tihim zanosom, koji je slađi, koji usrećuje i zadovoljava više no skrovita ljubav, digne, neguje i brani neko apstraktno dobro, staro ime, firmu, i da ih dovede do časti, moći i sjaja. Nisi imao smisla za poeziju, iako si bio toliko hrabar da voliš i da se oženiš protivno naredbi svoga oca. Nisi imao samoljublja, nisi imao, striče Gotholde. Razume se, staro naše ime građansko je ime samo, ali čovek ga neguje kad ono pomogne da žitarska firma dođe do procvata, kad čovek uspe da svoju sopstvenu ličnost u jednom, makar i malom deliću sveta, učini omiljenom i moćnom... Da li si mislio: oženiću se Štivingovom koju volim i neću voditi računa ni o kakvim praktičnim obzirima, jer bi to bilo sitničarstvo i ćiftinstvo... Oh, i mi smo dosta putovali i videli da bismo mogli raspoznati da su jadne i

uske granice koje su postavljene našem častoljublju, posmatrane spolja i odozgo. Ali na zemlji sve je prividno, striče Gotholde! Zar nisi znao da se i u maloj varoši može biti veliki čovek. Da se može biti Cezar i u osrednjem trgovačkom gradu na Istočnom moru. Razume se da za to treba malo fantazije, malo idealizma... a toga nisi imao, pa ma šta mislio o sebi".

I Toma Budenbrok se okrenu. Dođe do prozora i držeći ruke na leđima pogleda, s osmehom na inteligentnom licu, preko, u slabo osvetljenu gotsku fasadu opštine, obavijenu kišom.

Shodno prirodi stvari pređoše sad na njega položaj i časti titule holanđskog kraljevskog konzula, koje je Toma mogao odmah posle smrti oca da preuzme. Zbog toga je Toni Grinlih bila beskrajno gorda. Zaobljeni natpis s lavovima, grbom i krunom mogao se opet videti nasred zabata u Ulici Meng pod „Dominus providebit".

Odmah po svršetku tog posla, već u junu iste godine, pođe mladi konzul na put, na poslovni put u Amsterdam, za koji nije znao koliko će trajati.

GLAVA PETA

Smrtni slučajevi izazivaju pobožna raspoloženja i niko se nije čudio kad bi iz usta konzulke Budenbrok posle smrti njenog muža čuo ovu ili onu visoko religioznu rečenicu, na koju inače niko nije bio naviknut od nje.

Ubrzo se pokazalo da to nije bilo ništa prolazno, i uskoro je cela varoš znala da će konzulka slaviti uspomenu na pokojnika u prvom redu na taj način, što će u potpunosti usvojiti njegov pobožni pogled na svet. Ona je već zadnjih godina njegova života, i to otkad je počela da stari, počela da saoseća s njegovim duševnim stremljenjima.

Težila je da ispuni prostranu kuću duhom onoga koji je otišao na večiti počinak, blagom i hrišćanskom ozbiljnošću koja nije isključivala odmerenu radost srca. Nastavilo se s jutarnjim i večernjim molitvama u proširenom obimu.

Porodica se skupljala u trpezariji dok je služinčad stajala u tremu sa stubovima. Konzulka ili Klara čitale su odeljak iz velike porodične Biblije s ogromnim slovima, a zatim bi iz crkvene pesmarice otpevali nekoliko stihova uz pratnju harmonijuma za kojim bi svirala konzulka.

Često bi se mesto iz Biblije čitalo iz propovedi i pobožnih knjiga u crnom povezu sa zlatnim slovima, iz tih „kovčežića s duševnim blagom", psaltira, časlovaca, jutarnjih zvukova, hodočasničkih palica, čija je neprekidna nežnost za slatkog Isusa punog milja malo neprijatno delovala. A tih je stvari bila prepuna kuća.

Kristijan nije često prisustvovao molitvama. Prigovor koji je Toma jednom prilikom učinio protiv tih duhovnih vežbi, vrlo oprezno i pola u šali, bio je blago i dostojanstveno odbijen. Što se tiče gospođe Grinlih, ona se nije uvek ponašala korektno na tim pobožnim sastancima. Jednog jutra — baš je jedan strani propovednik bio kod Budenbrokovih u gostima — pevale su se svečanom, pobožnom i usrdnom melodijom ove reči:

Pravi sam leš za vrane,
Mrcina od greha tvrđa,
Ždrao sam grešne dane
Ko grožđe što ždere rđa.
Cimni psa, bože, za uši,
Baci mu pred noge kosti,
Grešniku zla oprosti
i nađi mesta duši.

...na što je gospođa Grinlih u nastupu pogruženosti odbacila knjigu i napustila sobu.

Ali konzulka je mnogo više tražila od sebe negoli od svoje dece. Ona je podigla, na primer, nedeljnu školu. Nedeljom pre podne zvonile su na vratima kuće u Ulici Meng same male devojčice iz osnovne škole. I Stine Fos koja je stanovala kraj bedema, i Mike Štut iz Ulice Glokengizer, i Fike Snut sa Trave ili iz Male Grepelgrube ili iz Engelsviša, prolazile su s vlažno očešljanom kosom, plavom kao zemičke, kroz veliki trem do svetle sobe koja gleda u baštu, i koja već duže vremena nije služila kao kontoar. Tamo su bile postavljene klupe, a konzulka Budenbrok, rođena Kreger, u haljini od teškog crnog atlasa, s belim otmenim licem i još beljom čipkanom kapicom, tumačila bi im po čitav sat katihizis, sedeći za stočićem na kome je stajala čaša zašećerene vode. Osnovala je takođe „jerusalimsko veče" kome je sem Klare i Klotilde morala, htela ne htela, da prisustvuje i

Toni. Jedanput bi u sedmici, za izvučenim dugim stolom trpezariji, pri svetlosti lampi i sveća, sedelo oko dvadesetak dama, koje su bile u godinama kada je već vreme da se čovek postara za dobro mestašce u raju. Pile bi čaj ili „biskupa", jele hleb s buterom i puding, čitale pobožne pesmice i rasprave i šile ili plele ručne radove koji bi se krajem godine prodavali u bazaru, a prihod bi bio poslan u Jerusalim da se upotrebi u misionarske ciljeve.

Ovo pobožno udruženje sačinjavale su uglavnom gospođe iz konzulikine društvene sfere. Pripadale su mu senatorka Langhals, konzulka Melendorf i stara konzulka Kistenmaker. Druge, stare gospođe koje su bile nastrojene svetskije i profanije, kao gospođa Kepen na primer, podsmevale su se svojoj prijateljici Betsi. I udovice gradskih pastora, kao i udovica konzula Budenbrok rođena Štiving, pa i Zezemi Vajhbrot sa svojom neškolovanom sestrom, bile su članovi. Pred Isusom prestaju činovi i društvene razlike, tako da su na „jerusalimskoj večeri" učestvovale i siromašnije i neobičnije ličnosti, kao na primer neko malo smežurano biće, puno bogougodnosti i mustri za pletenje. Stanovala je u Domu svetog Duha, zvala se Himelsbirger i bila poslednji izdanak svog roda... „Poslednja Himelsbirgerovica" govorila je sama sebi bolno i zavlačila iglu za pletenje pod kapicu da se počeše.

Mnogo su interesantnija bila dva druga člana, dve bliznakinje, dve neobične stare devojke koje su hodale po gradu držeći se za ruke, imale na glavi takozvane pastirske kape iz XVII stoleća, izbledele haljine stare već nekoliko godina, i činile dobra dela. Preživale su se Gerhard i uveravale da potiču u prvoj liniji od Pavla Gerharda. Govorilo se da nisu sasvim bez novaca, no one su živele najbednije i sve što su imale delile su sirotinji..„Drage moje!" primetila bi konzulka Budenbrok koja se zbog njih pomalo stidela, „bog vidi naša srca, ali vaše haljine nisu mnogo zgodne... čovek mora da pazi na sebe..." One bi na to poljubile u čelo elegantnu prijateljicu, koja nije mogla da prikrije svetsku damu... s onom popustljivom, ljubaznom i sažaljivom superiornošću niščih prema otmenima koji traže spasa. Nisu ni u kom slučaju bile glupa bića i iz njihove male, ružne, zbrčkane, papagajske glave sjale su blago smeđe oči koje su gledale u svet s neobičnim izrazom blagosti i znanja... Njihova su srca bila puna divnih i tajanstvenih saznanja. Znale su da u našem poslednjem času dolazi

pred nas s pesmom i u blaženstvu sva naša ljubav, koju smo pre tog časa uputili bogu da nas odvede k njemu. Izgovarale su reč „Gospod" s lakoćom i iskonskim naglaskom prvih hrišćana koji su iz usta samog Učitelja mogli čuti ono: „Još malo pa ćete me videti". Imale su najneobičnije teorije o unutrašnjoj svetlosti i predosećanju, o prenošenju i seljenju misli... jer je jedna od njih, Lea, iako gluva, znala gotovo uvek o čemu se razgovara.

Zato što je Lea Gerhard bila gluva, obično je i čitala na „jerusalimskim večerima". Gospođe su nalazile da čita lepo i uzbudljivo. Iz svoje bi torbice izvukla prastaru knjigu, koja je smešno i neshvatljivo bila mnogo duža no šira, sa koricama okovanim bakrom na kojima se nalazila slika pretka s nadljudskim bucmastim obrazima. Lea bi uzela knjigu obema rukama, i, da bi se i sama unekoliko mogla čuti, čitala je strahovitim glasom koji je ječao kao kada se vetar zarije u dimnjak:

„Ako me satana proguta ..."

Eh! mislila je Toni Grinlih. Volela bih da vidim satanu koji bi te progutao! No ništa ne bi rekla, držala se pudinga i mislila da li će i ona jednom biti tako ružna kao što su obe Gerhardove.

Nije bila srećna, bilo joj je dosadno i već su je nervirali pastori i misionari, čije su posete posle konzulove smrti postale još mnogobrojnije. Toni je smatrala da su već uzeli i suviše maha u kući i da dobivaju i suviše novaca. Poslednje se ticalo Tome, ali on je o tome ćutao, a njegova bi sestra ponekad promrmljala nešto o ljudima koji žderu kuće udovica i čitaju duge molitve. Mrzela je tu crnu gospodu iz dubine duše.

Iz dubine duše mrzela je tu crnu gospodu. Kao zrela žena koja je upoznala život i nije više bila glupa guska, nije više mogla da veruje u njihovu bezuslovnu svetost.

„Majko!" reče jednom, „o bližnjem ne bi trebalo ništa zlo kazati... ja to dobro znam! Ali jedno ti moram reći. Čudim se kako te život nije još naučio da nisu uvek sasvim bez mrlje oni koji nose duge mantije i govore stalno „Gospode, Gospode!"

Ostalo je nerazjašnjeno kako se Toma ponašao prema takvim istinama koje mu je sestra iznosila s puno naglasaka. Kristijan pak nije

o tome imao svoje mišljenje, ograničavao se da tu gospodu posmatra nabrana nosa i da ih u klubu i u porodici posle imitira...

Ali je istina da je Toni morala najviše trpeti od duhovnih gostiju. Jednog se dana, bogami, desilo da je jedan misionar, po imenu Jonatan, koji je bio u Siriji, pa čak i u Arabiji, čovek s velikim prekornim očima i tužno obešenim obrazima, stupio pred nju i pozvao je s tužnom strogošću da mu odgovori da li se mogu dovesti u sklad s pravom hrišćanskom krotkošću njene kolmovane loknice na čelu... Oh! on nije računao s oštrim, sarkastičkim odgovorom Tonike Grinlih. Za jedan trenutak je ćutala, videlo se kako joj mozak radi. Tad reče: „Smem li vas zamoliti, gospodine pastore da vodite brigu samo o svojim kovrdžama?!..." I izjurila je napolje dignuvši malo ramena, zabacila glavu a ipak pokušala da pritisne bradu na grudi. Pastor Jonatan je, naime, imao vrlo malo kose, za njegovu se lobanju moglo čak reći da je bila gola!

Jedared je doživela još veći trijumf. Pastor Triške, plačljivi Triške iz Berlina — tako su ga zvali jer bi svake nedelje zaplakao usred propovedi na jednom određenom mestu — plačljivi Triške koji se isticao bledim licem, crvenim očima i pravim konjskim čeljustima, i koji se takmičio u jelu sa Klotildom za sve vreme onih osam do deset dana što ih je probavio kod Budenbrokovih, naizmenično jedući i vršeći pobožne radnje, zaljubio se tom prilikom u Toniku... Ne možda u njenu besmrtnu dušu, o ne, no u njenu gornju usnu, gustu kosu, njene lepe oči i bujni stas, i taj božji čovek, koji je u Berlinu imao ženu i puno dece, nije se stideo da preko služitelja Antona ostavi na drugom spratu, u sobi za spavanje gospođe Grinlih, pismo koje je bilo uspešno sastavljeno od citata iz Biblije izmešanih s čudnom dodvorničkom nežnošću... Našla je pismo baš kad se spremala da legne, pročitala ga i čvrsta koraka sišla u mezanin, u konzulkinu sobu za spavanje, gde je pri svetlosti sveće, ne ženirajući se, glasno pročitala majci pisaniju dušobrižnika, tako da se otad plačljivi Triške onemogućio u Ulici Meng.

„Svi su oni takvi!" reče gospođa Grinlih... ,,ho! svi su oni takvi, o bože, bila sam ranije guska, glupo stvorenje, mamice, ali mi je život oduzeo poverenje u ljude. Većina su nitkovi... da, to je, na žalost, istina. Grinlih — —!" I to je ime zazvučalo kao fanfara, kao kratki jek trube. Digla je ramena i gledala pravo u vazduh kad je to ime

odjeknulo.

GLAVA ŠESTA

Sivert Tiburcijus bio je malen, uzak čovek s velikom glavom, i nosio je tanku i dugu plavu bakenbart-bradu. Nju je delio sredinom, a njene krajeve je iz udobnosti prebacivao preko jednog i drugog ramena. Okruglo mu je teme pokrivalo bezbroj malih, vunastih kovrdžica. Ušne školjke je imao velike, klempave, uvijenih ivica, a pri vrhu tako šiljate, kao uši lisice. Nos mu je ležao na licu kao malo plitko dugme, kosti lica je imao izbočene, a njegove sive oči, koje su, žmirkajući, obično gledale blesavo unaokolo, mogle su se u izvesnim trenucima raširiti na neobičan način, postajati sve veće i veće, buljiti, skoro iskakati iz duplje.,,

Takav je bio pastor Tiburcijus, poreklom iz Rige. Sa službom je proveo nekoliko godina u srednjoj Nemačkoj i sad na povratku u domovinu, gde je dobio mesto pastora, prošao je kroz naš grad. S preporukom jednog kolege koji je nekad takođe jeo u Ulici Meng golublju supu i šunku u šarlotensosu, predstavio se konzuiki koja ga je zadržala u gostima za sve vreme njegovog boravka u gradu. Računao je da će to trajati svega nekoliko dana i uselio se u prostranu gostinsku sobu na prvom spratu kuće.

Ali je ostao duže no što je očekivao. Osam je dana prošlo a on još nije bio video ovu ili onu znamenitost, mrtvački ples, časovnik sa apostolima u crkvi svete Marije, većnicu, Brodarsko društvo ili sunce sa pokretnim očima koje se nalazilo u katedrali. Prošlo je deset dana, i on poče češće da govori o svom odlasku; ali pri prvoj reči kojom je bio pozvan da ostane odložio je ponovo put.

Bio je bolji čovek no gospoda Jonatan i Plačljivi Triške. Nije vodio računa o kolmovanim loknicama na čelu gospođe Antonije i nije joj pisao nikakva pisma. Utoliko se pažljivije bavio Klarom, njenom mlađom i ozbiljnijom sestrom. Kad bi ona govorila, odlazila ili dolazila, njegove bi se oči pokatkad raširile na neobičan način, postajale sve veće i veće, buljile i skoro iskakale iz duplji... Skoro je po ceo dan boravio uz nju, vodeći s njom duhovne ili sveto vne razgovore, a ponekad bi joj čitao svojim visokim odjekujućim glasom i smešno neravnim naglaskom svoje baltičke otadžbine...

Već je prvog dana rekao: „Bog vam se smilovao, gospođo konzulko! Vaša je ćerka Klara pravo blago i pravi božji blagoslov. To je sjajno čedo!"

„Imate pravo", odgovorila bi konzulka. No on je to tako često ponavljao, da je ona počela svojim svetlim plavim očima da ga diskretno, ispitivački posmatra i podstiče na opširnije pričanje o njegovom poreklu, prilikama i izgledima. Pokazalo se da on potiče iz jedne trgovačke porodice, da mu je majka preminula, da nema ni braće ni sestara i da njegov stari otac živi u Rigi kao rentijer na popriličnom imanju, i da će jednog dana to imanje pripasti njemu, pastoru Tiburcijusu. Uostalom, njegova mu služba osigurava dovoljne prihode.

Što se tiče Klare, njoj je već bilo devetnaest godina i izrasla je u mladu damu divlje i neobične lepote, sa onom njenom tamnom, glatko očešljanom kosom, smeđim očima, koje su gledale strogo ali ipak sanjalački, lako povijenim nosom, možda isuviše čvrsto stisnutim ustima i vitkim stasom. U kući se najčešće slagala sa svojom siromašnom ali isto tako pobožnom sestrom od tetke Klotildom, čiji je otac nedavno umro i koja je neprestano mislila o tome da se ipak jednog dana „etablira", to znači da ode negde u pansion s nešto novaca i s nameštajem koji je nasledila... Na Tildinu poznatu, strpljivu i gladnu skromnost Klara nije ništa polagala. Naprotiv, u saobraćaju sa poslugom, čak i sa braćom, sestrom pa i majkom, ponašala se gospodstveno i njen alt, koji je znao samo da se odlučno spušta, nikad da se upitno digne, imao je zapovednički karakter i često je primao oštru, tvrdu, nestrpljivu i naduvenu boju: onih dana, naime, kad je nju bolela glava.

Ona je, pre nego što je konzulova smrt zavila u crno porodicu, sa nedostiživim dostojanstvom sedela s gostima u roditeljskoj kući ili kao gost u kućama istog ranga... Konzulka ju je posmatrala i nije mogla sakriti da će biti teško udomiti to dete, i pored pristojnog miraza i njenog smisla za kućanstvo. Uz tu strogu i bogobojaznu devojku nijä mogla zamisliti nijednog od skeptičkih i žovijalnih trgovaca i ispičutura iz svoje okoline, već samo nekog sveštenika. I kako je ta misao redovno uzbuđivala konzulku, to su nežni uvodi pastora Tiburcijusa naišli kod nje na punu i radosnu susretljivost.

I zaista, situacija se razvijala s velikom preciznošću. Jednog toplog

i bezoblačnog julskog popodneva izišla je porodica u šetnju. Konzulka, Antoniija, Kristijan, Klara Tilda, Erika Grinlih s gospođicom Jungman i s pastorom Tiburcijusom u sredini, otišli su daleko iza gradskih vrata i jeli jagode, mleko i kašu kod jednog seoskog krčmara u prirodi, za drvenim stolovima. Posle užine uputili su se u baštu koja se protezala do reke, gde su se šetali u senci raznih voćaka, između čokota ribizla i ogrozda, i leja na kojima su rasle špargle i krompir.

Sivert Tiburcijus i Klara Budenbrok bili su zaostali malo. On, mnogo manji od nje, s razdeljenom bakenbart-bradom prebačenom preko oba ramena, skinuo je bio crni slamni šešir sa velike glave i, brišući s vremena na vreme maramicom čelo, vodio je dug i blag razgovor s njom, gledajući široko otvorenih očiju. U toku tog razgovora oboje stadoše odjednom i Klara izgovori ozibiljnim i muškim glasom: da!

Posle, po povratku, kad je konzulka nešto umorna i oznojena sedela sama u sobi sa pejsažima — napolju je vladala zamišljena tišina nedeljnog popodneva — pastor Tiburcijus spusti se na stolicu kraj nje i u sjaju letnje večeri zapodenu s njom dug i blag razgovor. Kad završi, konzulka reče: „Dosta, dragi moj gospodine pastore... Vaša ponuda odgovara mojim materinskim željama, a ni vi s vaše strane niste rđavo izabrali, u to vas mogu uveriti. Ko bi mislio da će vaš dolazak i boravak u našoj kući biti tako divno blagoslovljen... Danas još neću da kažem svoju poslednju reč, jer je red da pre toga pišem svom sinu konzulu, koji se sada, kao što znate, nalazi u inostranstvu. Otputujte živi i zdravi sutra u Rigu da stupite na dužnost i nadajmo se da ćemo se za nekoliko nedelja sresti na moru... Uskoro ćete primiti vest od mene i bog će dati da se uskoro srećno vidimo".

GLAVA SEDMA

Amsterdam, 20. jula 56.
Hotel „Het Haasje"

Draga moja majko!

Evo, primio sam tvoje tako sadržajno pismo i žurim se da ti najsrdačnije zahvalim na pažnji koja se sastoji u tome, što u poznatoj stvari tražiš moj pristanak; ja ga, razume se, dajem i dodajem svoja radosna čestitanja, potpuno ubeđen da ste vi, ti i Klara, napravile

dobar izbor. Lepo ime Tiburcijus poznato mi je, i mislim pouzdano da je tata bio sa starim u trgovačkim vezama. U svakom slučaju, Klara ulazi u prijatnu porodicu i položaj popadije odgovaraće njenom temperamentu.

Tiburcijus je, dakle, otputovao u Rigu i posetiće svoju verenicu još jednom u avgustu? Biće tad zaista veselo kod nas u Ulici Meng — veselije no što i jedno od vas predviđa, jer vi ne znate koji su me još naročiti razlozi tako izvanredno radosno iznenadili kad sam čuo za veridbu gospođice Klare i o kakvoj se divnoj istovremenosti događaja radi. Da, moja odlična gospođo mama, ako danas šaljem svoj svečani pristanak za Klarinu zemaljsku sreću iz Amsterdama na Istočnom moru, to je pod uslovom da i ja obratnom poštom primim isto takav pristanak ispisan tvojim rukopisom. Dao bih tri suva guldena da vidim tvoje lice, a naročito lice naše vredne Tonike, dok čitate ove redove ... Ali treba preći na stvar.

Moj mali čisti hotel ima prijatan izgled na kanal koji se nalazi usred varoši, nedaleko od berze. Poslovi zbog kojih sam došao ovamo (radi se o uspostavljanju jedne nove dragocene veze: ti znaš da takve stvari rešavam najradije lično sam) razvijaju se od prvog dana na željeni način. Kako me ovde dobro poznaju još iz doba moga učenja, bio sam i društveno vrlo zauzet, iako se mnoge porodice nalaze u morskim kupalištima. U manjem društvu provodio sam večeri kod Van Hekdomsovih i Melensovih i već trećeg dana od mog dolaska ovamo morao sam navući gala-odelo da prisustvujem večeri kod mog nekadašnjeg principala, gospodina Van der Kelena. Taj je dine, iako je sezona prošla, priredio očigledno meni u čast. Za stolom sam sedeo.. hoćete li da pogađate? s gospođicom Arnoldzen, Gerdom Arnoldzen, nekadašnjom Tonikinöm pansionatskom drugaricom. Njen otac — veliki trgovac i skoro još veći virtuoz na violini, kao i njegova udata kći i njen muž bili su takođe prisutni.

Sećam se vrlo dobro da je Gerda — dopustite mi da je nazivam isključivo njenim imenom — učinila na mene jak utisak koji nisam mogao nikada sasvim zaboraviti i to još u doba kad je išla u školu na Milenbrinku kod gospođice Vajhbrot. A sad sam je ponova video: veću, razvijeniju, lepšu, duhovitiju... Uostalom, moći ćete uskoro da je vidite izbliza. Zato mi dozvolite da prekinem opisivanje njene ličnosti, jer bi moglo ispasti malo neobuzdano.

Možete zamisliti da se pružilo bezbroj mogućnosti za jedan prijatan razgovor kraj stola, ali mi smo posle supe napustili oblast starih anegdota i prešli na zanimljivije i ozbiljnije stvari. U muzici joj nisam mogao parirati, jer mi Budenbrokovi, dostojni žaljenja, znamo i suviše malo o tom, ali kad se povela reč o holandskom slikarstvu, bio sam tako reći kod kuće, a u oblasti literature potpuno smo se složili.

Vreme je letelo. Po večeri su me predstavili starome Arnoldzenu, koji me je dočekao s retkom srdačnošću. Kasnije, odsvirao je u salonu nekoliko koncertnih komada, zatim je i Gerda nastupila sa svojom violinom. Pri tome je izgledala čarobno, pa iako nemam pojma o sviranju na violini, ipak znam da ona ume da svira na svom instrumentu (pravi Stradivarijus!) tako da čovek mora da zaplače od uzbuđenja.

Sledećeg dana sam posetio Arnoldzenove u Bitenkantu. primila me je prvo stara družbenica s kojom sam morao da govorim francuski, potom je došla Gerda, pa smo ćaskali kao i dan ranije, čitav sat, samo ovoga puta smo se još više približili jedno drugome i trudili se da se razumemo i upoznamo. Razgovor se kretao opet o tebi, mama, o Toniki, o našem dobrom starom gradu, o mom ovdašnjem poslu...

Već sam toga dana doneo odluku koja je glasila: nju ili nijednu drugu, sad ili nikad! Sreli smo se opet na zabavi u bašti kod moga prijatelja van Svindrena i tad sam bio pozvan na malo muzičko soare kod samih Arnoldzenovih, gde sam napravio eksperiment polovičnog, pripremnog izjašnjenja, na koji je mlada dama ohrabrujuće odgovarala ...i eto, sad je prošlo već pet dana kako sam jedno prepodne otišao gospodinu Arnoldzenu s molbom za dozvolu da zaprosim njegovu kćer. Primio me je u privatnom kontoaru. „Dragi moj konzule", rekao je, „vi ste mi u najvećoj meri dobrodošli, ma koliko meni, starom udovcu, padalo teško da se rastanem od svoje ćerke! Ali ona! Dosad se čvrsto držala svoje odluke da se nikad neće udati. Imate li izgleda?" Bio je neobično iznenađen kad sam mu odgovorio da mi je gospođica Gerda u stvari dala povoda za izvesne nade.

Dao joj je nešto vremena za razmišljanje i verujem da joj je savetovao iz čistog egoizma da se ne odluči. Ali ništa ne pomaže: ja sam izabranik i od juče popodne veridba je zaključena.

Draga moja mama, ne tražim tvoj pismeni blagoslov za ovu vezu, jer putujem već prekosutra; ali sam dobio obećanje Arnoldzenovih da

će nas posetiti u avgustu, otac, Gerda, čak i njena udata sestra. I tada ćeš morati da priznaš da je ona „ona prava" koja meni treba. Mislim da nećeš prigovarati što je Gerda samo tri godine mlađa od mene? Ti nikad ne bi pristala, nadam se, da kući dovedem neku šiparicu iz kruga Melendorf—Langhals Kistenmaker— Hagenštrem.

A sad što se tiče „partije". Bojim se da će me Stevan Kristenmaker i Herman Hagenštrem i Petar Delman i čika Just i cela varoš pogledati trepćući lukavo očima kad doznaju kakva je to partija: moj budući tast je milionar... Bože moj, šta da kažem na to? Ima u nama toliko polovičnoga da se sve može tumačiti i ovako i onako. Gerdu Arnoldzen obožavam s entuzijazmom, ali nisam nikako raspoložen da suviše duboko uđem u sebe i razaznam da li je, i ukoliko je, veliki miraz o kome su mi prilično cinično došapnuli već prilikom predstavljanja, doprineo tome entuzijazmu. Volim je, ali je moja sreća i moja gordost utoliko veća što sam, osvojivši nju, istovremeno pridoneo firmi znatan kapital.

Završavam, draga majko, ovo pismo koje je postalo i suviše dugo s obzirom na činjenicu da ćemo se za nekoliko dana moći narazgovarati o mojoj sreći. Želim ti prijatan i koristan boravak u banji i molim te da sve naše najsrdačnije pozdraviš.

U velikoj ljubavi

Tvoj poslušni sin T.

GLAVA OSMA

U Budenbrokovoj kući bilo je ovoga leta zaista živo i svečano.

Krajem jula stiže Toma u Ulicu Meng i poput ostale gospode, koja su bila zauzeta poslovima u gradu, poseti nekoliko puta svoju porodicu koja se nalazila na moru. Kristijan je, međutim, sam sebi dao puno odsustvo, jer se žalio na neki neodređeni bol u levoj nozi. O tome je bolu sve više i više mislio, ukoliko je doktor Grabov sve manje znao šta bi s njim počeo...

„Nije to bol...,ne bi se moglo tako da nazove", rekao bi s mukom, prelazeći rukom gore-dole po levoj nozi, zborana nosa i izgubljena pogleda. „To je muka, neprestana, tiha, uznemiiravajuća muka po celoj nozi... i to na levoj strani, na strani gde je sroe... Čudnovato ... nalazim da je to čudnovato! Šta ti, Tomo u stvari misliš o tome...?"

„Da, da", reče Toma, „imaš sad mira i kupaš se..."

Kristijan bi otišao na obalu i pričao banjskim gostima takve priče da je plaža odjekivala od smeha, ili bi pak u kursalonu igrao ruleta s Petrom Delmanom, s čika Justom, s doktorom Gizekeom i još s nekoliko hamburških bećara.

Kao i uvek kad su bili u Traveminde, konzul Budenbrok i Toni bi otišli u posetu starim Švarckofovima u „Prednje linije"... „Dobar dan, gospođo Grinlih!" rekao bi kapetan sprovodnik i od radosti bi počeo da govori na donjenemačkom. „A sećate li se još? Strašno je to davno bilo, ali je to bilo divno vreme. A naš Morten, on je već odavno doktor u Breslavi, derište ima sasvim dobru praksu..." Gospođa Švarckof bi se uzmuvala, skuvala kafu i onda bi užinali na zelenoj verandi kao nekad... samo što su sad svi bili stariji za deset godina. Morten i Meta, koja se udala za Hofkrugskog predsednika, bili su daleko, kapetan je već bio sav sed, prilično gluv i penzionisan, dok je njegova žena ispod mrežice imala već sasvim sedu kosu, a gospođa Grinlih nije više bila guska, ona je već upoznala život, no to je nije sprečavalo da jede ogromne količine meda u saću, govoreći: „To je čisti proizvod prirode, tu čovek bar zna šta jede!"

Početkom avgusta Budenbrokovi se, kao i većina porodica, vratiše u grad i tad se desi veliki događaj: gotovo istovremeno stigoše na dužu posetu u Ulicu Meng pastor Tiburcijus iz Rusije i Arnoldzenovi iz Holandije.

Bila je vrlo lepa scena kad je konzul uveo prvi put verenicu u sobu sa pejsažima svojoj majci koja joj je pošla u susret raširenih ruku i glave nagnute u stranu. Gerda, izrasla, visoka i bujna, koračala je preko svetlog tepiha slobodno, ponosno i ljupko. S teškom tamnocrvenom kosom, smeđim očima koje su ležale preblizu jedno uz drugo i bile oivičene finim plavičastim senkama, širokim, sjajnim zubima koje je pokazivala uz smešak, svojim pravim, jakim nosom i divno i plemenito izvajanim usnama, ta dvadesetogodišnja devojka imala je elegantnu, neobično očaravajuću i tajanstvenu lepotu. Njeno je lice bilo belo, bez sjaja i malo ponosno, ali je ipak spustila glavu kad je konzulka s blagom nežnošću obujmila obema rukama i poljubila njeno snežno, ničim neumrljano čelo. „Želim ti dobrodošlicu u našoj kući i našoj porodici draga, lepa, blagoslovena kćeri", rekla je. „Ti ćeš ga usrećiti... zar ne, vidim kako ga već usrećuješ —?" I desnom rukom

privuče Tomu da i njega poljubi.

Nikada pre, u najboljem slučaju u dedino doba, nije bilo veselije i vedrije u velikoj kući u kojoj su gosti mogli komotno da se smeste. Pastor Tiburcijus je iz skromnosti izabrao za sebe sobu u stražnjem delu kuće, kraj sobe s bilijarima, ostali, gospodin Arnoldzen, živ i duhovit čovek na kraju pete decenije, sa sivom šiljatom bradicom i ljupkim elanom u pokretima, njegova starija kći, dama boléšljiva izgleda, i njegov zet, elegantan svetski čovek, koga je Kristijan vodao po gradu i odveo u klub, i Gerda — dobili su preostale sobe u parteru, uz trem sa stuibovima i na prvom spratu...

Antonija Grinlih je bila srećna što je u to doba Sivert Tiburcijus bio jedini sveštenik koji je boravio u roditeljskoj kući... bila je više nego srećna! Veridba njenog obožavanog brata, činjenica da je izabrao baš Gerdu, odličnu partiju koja je obasjala novim sjajem porodično ime i firmu, 300.000 maraka miraza, o čemu je slušala da se već šapuće, pomisao šta će na to reći grad i druge porodice, a naročito Hagenštremovi... sve je to doprinelo tome da se ona nalazila u stanju permanentnog ushićenja. Najmanje bi triput svakog sata zagrlila svoju buduću zaovu...

„Oh, Gerda", uzviknula bi. „Znaš li da te volim, uvek sam te volela! Znam, ti me ne trpiš, uvek si me mrzela, ali..."

„Ali, molim te, Toni!" rekla bi gospođica Arnoldzen. „Kakvog sam razloga imala da te mrziti? Smem li pitati šta si to tako strašno učinila?"

Iz nekakvih razloga ipak, verovatno samo zbog neizmerne radosti i same želje za pričanjem, Toni je ostajala tvrdoglavo pri tome da je Gerda nju oduvek mrzela, ali da je ona — i njene bi se oči napunile suzama — na tu mržnju uvek odgovarala ljubavlju. Na to bi odvela Tomu u stranu i rekla mu: „To si dobro uradio, Tomo, gospode bože kako si to samo dobro izveo! Treba zaista urlati što otac to nije doživeo. Da, time se mnogo štošta popravilo... među poslednje ne dolazi svakako ni stvar sa onom ličnošću, čije ime ne spominjem rado..." Pri tome joj je palo na pamet da odvuče Gerdu u jednu praznu sobu i da joj ispriča svoj brak s Bendiksom Grinlihom u svoj njegovoj užasnoj opširnosti. Čitave bi sate s njom pričala i o pansionatskom životu, o njihovim tadanjim noćnim razgovorima, o Armgardi fon Šiling koja je sad u Meklenburgu i o Evi Evers koja je u Minhenu... O Sivertu

Tiburcijusu i njegovoj veridbi s Klarom skoro nije ni vodila računa, ali ni njih dvoje nisu marili ništa za to. Oni su najčešće sedeli tiho, držeći se za ruke, i govorili nežno i ozbiljno o svojoj lepoj budućnosti.

Kako nije prošla godina od žalosti Budenbrokovih, obe su veridlbe proslavljene u krugu porodice; ali je Gerda Arnoldzen dovoljno brzo postala čuvena u gradu, oko njene ličnosti kretali su se najviše razgovori na berzi, u gradskom pozorištu, u društvu... Bećari su govorili za nju da je „tip-top" i puckali jezikom. To je bio najnoviji hamburški izraz za nešto izvanredno fino, bez obzira da li se radi o vrsti crvenog vina, o cigari, večeri i o poslovnim stvarima. No i među solidnim, dobroćudnim i čestitim građanima bilo je mnogo ljudi koji su klimali glavom... „Neobično... te toalete, ta kosa, to držanje, to lice... malo i suviše neobično". Trgovac Serenzen se tako izrazio: „Ima ti ona nešto..." okrenuo se pri tome i skupio lice kao kad bi mu na berzi neko napravio neprihvatljivu ponudu. Ali to je bio konzul Budenbrok... to je njemu slično. Bio je taj Toma Budenbrok malo pretenciozan, nekako drukčiji: drukčiji i od svih svojih predaka. Znalo se, naročito je to dobro znao Bentijen, galanteriski trgovac, da on poručuje iz Hamburga ne samo sva svoja fina i moderna odela — a on je imao neobično mnogo mantila, kaputa, šešira, prsluka, pantalona i kravata, — već čak i rublje. Staviše, znalo se da menja svakodnevno košulje, ponekad i dve na dan, i da parfimiše maramice i brkove a la Napoleon III. Sve to nije radio radi firme i iz reprezentativnih razloga — firmi „Johan Budenbrok" nije to bilo nužno — nego iz lične sklonosti za superfino i aristokratsko... kako inače da se to nazove, đavo da ga nosi! A zatim, ti citati iz Hajnea i drugih pesnika koje je upotrebljavao u govoru ponekad, kad se radilo o najpraktičnijim stvarima u poslovnim ili gradskim pitanjima... I sad ova žena... Ne, bilo je i kod samog konzula Budenbroka „tako nečeg" — na što se, jasno, ukazivalo s punim respektom, jer je porodica još bila u svakom slučaju dostojna visokog poštovanja, firma je radila izvrsno, a šef joj je bio spretan, ljubazan čovek, koji je voleo grad i koji će mu još uspešno služiti... Uostalom, bila je to vraški sjajna partija, govorilo se o okruglih 100.000 talira... Međutim... i među damama ih je bilo koje su smatrale da je Gerda Arnoldzen sasvim „luckasta"; pri tome treba primetiti da je „luckasta" bio izraz vrlo oštre osude.

Otkako je senzal Goš prvi put ugledao na ulici verenicu Tome

Budenbroka, počeo je da poštuje s besnim oduševljenjem. „Ho!" rekao bi u klubu ili u „Brodarskom društvu" dižući svoju čašu punša i kriveći intrigantsko lice. .„Kakva žena, gospodo moja! To je Hera i Afrodita, Brunhilda i Meluzina u jednom licu. Ha, život je ipak lep!" dodao bi neposredno na to, i nijedan od građana koji su sedeli oko njega na teškim izrezbanim drvenim klupama starog Brodarskog doma, pod modelima jedrenjača i velikim ribama koje su visile sa tavanice, nijedan od građana koji su ispijali krigle, nije razumevao kakav je događaj bio pojava Gerde Arnoldzen, za skromni život senzala Goša, koji je čeznuo za neobičnim...

Pošto je društvo u Ulici Meng, kako smo rekli, odustalo od velikih svečanosti, imalo je više vremena da se približi međusobno. Držeći Klarinu ruku u svojoj, Sivert Tiburcijus je pričao o svojim roditeljima, o svojoj mladosti, o svim planovima za budućnost. Arnoldzenovi su pričali o svom Krezdenskom poreklu, o tome kako su oni jedina grana porodice koja se preselila u Holandiju. Gospođa Grinllih bi tad tražila ključ pisaćeg stola u sobi sa pejsažima i dovlačila, ozbiljna u licu, mapu sa porodičnim hartijama, u koju je Toma već bio uneo i datume najnovijih događaja. Važno je govorila o istoriji Budenbrokovih, o krojaču u Rostoku, koji je već tada bio prilično „dobro stojeći" i čitala stare svečane pesme:

„Ovde se sad kod vas žene
Trud i krepost bogodana —
Venus Anadiomene
S vrednom rukom od Vulkana..."

Tu bi pogledala Tomu i Gerdu i igrala se vrhom jezika po gornjoj usni; a iz poštovanja prema istoriji nije ni u kom slučaju prelazila preko uloge koju je u porodičnoj povesti odigrala izvesna ličnost, čije ime zaista ne voli da spomene...

U četvrtak u četiri po podne došli su uobičajeni gosti. Došao je Just Kreger sa svojom slabom gospođom, s kojom je rđavo živeo jer je slala velike sume novaca u Ameriku bludnome sinu koga su lišili nasledstva. Ona ih je prosto otkidala od kućnih izdataka, hraneći se zajedno s mužem gotovo isključivo heljdinom kašom, i tu se nije dalo ništa izmeniti. Došle su i dame Budenbrok iz Široke ulice, koje su

samo istine radi morale opet da utvrde kako se Erika Grinlih opet nije ugojila, kako je postala još sličnija ocu varalici, i kako se konzulova verenica češlja prilično upadljivo ... Došla je i Zezemi Vajhbrot, digla se na prste, poljubila Gerdu s lakim i zvučnim poljupcem u čelo i rekla uzbuđeno: ,,Budi srećna, dobro dete!"

Zatim je gospodin Arnoldzen održao jednu od svojih duhovitih zdravica punih fantazije u čast vereničkih parova i potom, dok se pila kafa, svirao je na violini divlje, kao kakav ciganin, strasno, vešto, ali je i Gerda donela svog Stradivarijusa od koga se nikad nije odvajala, i pridružila slatke kantilene očevim pasažima, pa su tako svirali pompezne duete u sobi s pejsažima kraj harmonijuma, na istom mestu na kome je konzulov ded svirao na flauti svoje lake, čulne melodije.

„Uzvišeno!" reče Toni koja je sedela zavaljena u naslonjači. „O, bože, kako je to uzvišeno!" I ozbiljno, polako i važno, s očima koje su gledale uvis, nastavi da kazuje svoja živa i iskrena osećanja..." Znate kako je to u životu... svakome se ne poklanja takav dar! Nebo me je lišilo toga, mada sam ga mnoge noći molila da mi to podari... Ja sam guska, glupo stvorenje... da, Gerda, dopusti da ti kažem, starija sam i upoznala sam život... Ti treba svakog dana da na kolenima zahvaljuješ tvorcu što si takvo biće bogom blagosloveno...!"

„ ... Blagosloveno", reče Gerda i smejući se pokaza lepe, bele, široke zube.

Kasnije se svi skupiše da se zajedno posavetuju šta treba uraditi u najskorijoj budućnosti i da jedu žele od vina. Odlučeno je da se krajem meseca ili početkom septembra Sivert Tiburcijus i Arnoldzenovi vrate u otadžbinu. Odmah posle Božića proslaviće se Klarino venčanje u tremu sa stubovima, u punom sjaju, dok se venčanje u Amsterdamu, kome je i konzulka mislila da prisustvuje „ako bog da života i zdravlja", moralo da odgodi za početak sledeće godine, kako bi prošlo nešto vremena i svet se malo odmorio. Ništa nije pomoglo Tomino opiranje. „Molim!" reče konzulka i stavi ruku na njegovu mišicu... „Sivert ima prévenir!" [58]

Pastor i njegova verenica odrekoše se svadbenog putovanja. No Gerda i Toma su se složili da proputuju gornjom Italijom do Florencije. Na putu će proboraviti oko dva meseca, i za to vreme je trebalo da Antonija, zajedno sa tapetarom Jakobsom iz Ulice Fiš, uredi ljupku

kućicu u Širokoj ulici što je pripadala jednom neženji koji se preselio u Hamburg. Konzul ju je nedavno kupio. Oh, Toni će to izvesti na opšte zadovoljstvo! „Morate imati otmen stan!" rekla je; u to su bili svi ubeđeni.

Kristijan je hodao sa svojim krivim nogama a velikim nosom po toj sobi, u kojoj su se dva verenička para držala za ruke i u kojoj se nije ni o čem drugom govorilo do o venčanju, spremi i bračnim putovanjima. Osećao je muku, neodređenu muku u levoj nozi i gledao je sve ozbiljno, nemirno i zamišljeno malim, okruglim, duboko usađenim očima. Najzad je, imitirajući izgovor Marcelusa Štengela, rekao svojoj siromašnoj kuzini koja je sedela između srećnika, ostarela, tiha, suva i gladna čak i posle obeda: ,,No, Tilda, moramo se i mi uskoro venčati, tj. svako za sebe!"

GLAVA DEVETA

Otprilike sedam meseci docnije vratio se konzul Budenbrok sa ženom iz Italije. Martovski sneg pokrivao je Široku ulicu kada se u pet sati posle podne zaustavila kočija pred jednostavnom fasadom, obojenom uljanom bojom. Nešto dece i odraslih građana zaustavile se da vide pridošlice kako izlaze iz kola. Gospođa Antonija Grinlih, gorda na uređaj koji je pripremila, stajala je pred kućnim vratima, a iza nje, takođe spremne za doček, nalazile su se obe služavke u belim kapicama, s golim mišicama, obučene u debele prugaste suknje. Njih je takođe brižljivo izabrala za svoju zaovu.

Hitro, sva zagrejana od rada, strčala je niza stepenice, i grleći povukla u kuću Gerdu i Tomu, koji su u krznenim ogrtačima izašli iz kola prepunih kufera...

„Najzad, evo vas! evo vas, sretnika koji ste bili tako daleko! Jeste li videli kuću: počiva li njen krov na stubovima?... Gerda, ti si se još više prolepšala, hodi, daj da te poljubim. Ne, i u usta... tako! Dobar dan, stari Tomo, da, i ti ćeš dobiti jedan poljubac. Markus je rekao da je u međuvremenu sve dobro išlo. Majka vas čeka u Ulici Meng; ali se pre svega raskomotite... Hoćete li čaja? Možda biste se okupali? Sve je spremno. Nećete se moći potužiti. Jakobs se trudio, a i ja sam uradila sve što sam mogla..

Zajedno su prošli kroz trem, dok su služavke i kočijaš unosili

kufere. Toni je rekla: „Ove sobe u parteru nećete za sada mnogo upotrebljavati... za sada" ponovi igrajući se vrhom jezika po gornjoj usni. „Ova je soba ljupka" — otvori odmah desno jedna vrata. Pred prozorima je bršljan... jednostavan drveni nameštaj... hrastovina... Tamo pozadi, s druge strane hodnika nalazi se druga veća soba. Ovde su desno kujne i ostava... Ali hajdemo gore, oh, hoću da vam sve pokažem!"

Popeše se uz ugodne stepenice, gazeći preko širokog tamnocrvenog čilima. Gore iza staklenih vrata prostirao se uzak hodnik. Odatle se išlo u trpezariju, obloženu tamnocrvenim tapetima sličnim damastu, s teškim okruglim stolom na kome je ključao samovar. Uza zid su stajale izrezbane stolice od orahovine sa sedištem od pletene slame i masivan bife. Iz hodnika se išlo u prijatnu sobu za prebivanje u sivom platnu, odvojenu zastorima od uskog salona sa foteljama od zeleno ispruganog gipsa i zatvorenim balkonom. Ali četvrtinu čitavog sprata zapremala je dvorana s tri prozora. Zatim pređoše u spavaću sobu. Nalazila se s desne strane hodnika i imala zelene zavese s cvetovima i velike krevete od mahagonija. Toni priđe malim vratima u zidu pozadi; pritisnu bravu i pokaza zavojite stepenice koje su vodile u prizemlje, u kupatilo i devojačke sobe.

„Tu je zgodno. Ostala bih ovde", reče Gerda i spusti se u naslonjaču pokraj jednog kreveta, odahnuvši.

Konzul se naže k njoj i poljubi je u čelo. „Umorna? Imaš pravo, i ja bih se rado očistio..."

„A ja ću se postarati za vruću vodu za čaj", reče gospođa Grinlih. „Čekaću vas u trpezariji"... i ode.

Čaj je već čekao pušeći se iz majsenskih šolja kad je Toma sišao. „Evo me", reče. „Gerda bi se odmarala još pola sata. Boli je glava. Potom ćemo u Ulicu Meng... Je li sve dobro kod vas, draga Toni? Kako su mama, Erika, Kristijan? ... No", nastavi s najljubaznijim pokretom, „najsrdačnije ti zahvaljujem zajedno s Gerdom za sve tvoje napore, ti dobra moja! Kako si sve to lepo uredila! Ništa ne fali, sem nekoliko palmi koje će moja žena dobiti za svoj zatvoreni balkon i nekoliko zgodnih uljanih slika koje ću morati ja da potražim... Ali pričaj! Kako ti je, šta si radila u međuvremenu?"

Govoreći, on je privukao jednu stolicu za sestru, pio polako čaj i

jeo biskvit.

„Ah, Tomo", odgovorila je, „šta sam mogla da radim? Moj život leži iza mene..."

„Glupost, Toni! To s tvojim životom, naime... Ali ti je sigurno dosadno i to poprilično?"

„Da, Tomo, gnjavim se, i to neobično mnogo. Ponekad urlam od dosade. Posao oko ove kuće prilično mi je veselje i ne možeš verovati koliko mi je milo što ste se vratili... Ali znaš, ja nerado ostajem kod kuće, neka me bog kazni ako je to greh. Sad sam u tridesetoj, no, to još nisu godine u kojima se čovek može sprijateljiti s poslednjom Himelsbirgerovom ili s gospođama Gerhard ili i s jednim od maminih mantijaša koji pustoše udovičke kuće... Ne verujem im, Tomo, to su vuci u jagnjećoj koži.., zmije otrovnice... svi smo slabi ljudi, s grešnim srcem, ali kad oni samilosno pogledaju sa svoje visine na mene, jadno svetsko dete, dođe mi da im se podsmevam. Oduvek sam mislila da su svi ljudi jednaki i da nisu potrebni nikakvi posrednici između nas i dragog boga. Ti poznaješ i moja politička načela. Ja hoću da se građanin prema državi..."

„Znači da se osećaš pomalo usamljenom, je li tako?" upita Toma kako bi je izveo ponovo na put. „No, čuj, pa ti imaš Eriku?"

„Da, Tomo, ja volim to dete iz sveg srca, iako je izvesna ličnost govorila da ne volim decu... no vidiš... otvoreno ti govorim, ja sam poštena žena, govorim ti kako mi je u srcu i ne polažem na prazne reči..."

„Što je sasvim lepo od tebe, Toni".

„Ukratko, žalosno je to što me dete i suviše podseća na Grinliha... čak i Budenbrokovi iz Široke ulice govore da jako liči na njega... i tad, kad gledam dete, neprestano mislim: ti si već matora žena sa velikom ćerkom i život leži iza tebe. Nekad, tokom nekoliko godina, ti si živela, ali sad možeš dočekati i sedamdeset i osamdeset godina, ti ćeš sedeti tu i slušati Leu Gerhard kako čita. I pomisao na to, Tomo, tako mi je tužna, da mi se grlo steže, jer ja se osećam još tako mladenački, znaš, i žudim da se još jednom povratim u život i proživim... i, najzad, ne samo da se kod kuće ne osećam sasvim dobro, nego i u gradu, jer nemoj misliti da sam postala slepa zbog tih neprilika, nisam ja više guska, imam ja oči u glavi. Svi mi daju na znanje da sam razvedena žena, to je bar vrlo jasno. Možeš mi verovati, Tomo, da mi je vrlo

teško oko srca što sam uprljala naše ime, iako ne svojom krivicom. Možeš raditi šta god hoćeš, možeš zarađivati novaca i postati prvi u gradu — ali ljudi će uvek da govore: „Da... njegova je sestra, uostalom, raspuštenica!" Julkica Melendorf, rođena Hagenštrem, neće da me pozdravlja... no, dobro, ona je guska! Ali tako se ponašaju sve porodice... Ipak ne gubim nadu, Tomo, da se sve još može popraviti! Još sam mlada... nisam li još prilično zgodna? Mama mi ne može više dati mnogo, ali to je još uvek privlačna svotica novca. Šta, ako se ponova udam? Otvoreno priznajem, Tomo,. to najtoplije želim. Time bi se sve dovelo u red i mrlja bi se izbrisala... O, bože, kad bih mogla naći partiju dostojnu našeg imena i kad bih se opet mogla udomiti —! Misliš li da je to sasvim isključeno?"

„Bože sačuvaj, Toni! Oh, ni u kom slučaju! Nikad nisam prestao da računam s tim. Alii, pre svega, izgleda mi da je potrebno da malo otputuješ, da se malo okrepiš, da promeniš sredinu..."

„To je baš ono!" reče ona živo, „ali sad moram da ti ispričam jednu priču". Toma se zavali u stolicu, neobično obradovan tim predlogom. Pušio je već drugu cigaretu. Sumrak je počeo da se spušta.

„Dakle, za vreme vašeg odsustvovanja zamalo da se nisam zaposlila kao družbenica u Liverpulu! Da li bi smatrao da je to neprikladno? ... I... bar problematično? ... Da, da, u svakom slučaju bi bilo nedostojno. Ali tako sam želela da odem... ukratko, stvar je pala u vodu. Poslala sam misis svoju fotografiju i ona je morala da se odrekne mojih usluga jer sam i suviše lepa, u kući je živeo odrastao sin. „Suviše ste lepi, pisala je... ha, nisam se nikad tako zabavljala!"

Oboje su se srdačno smejali.

„Sad imam nešto drugo u vidu", produži Toni. „Pozvana sam; pozvala me Eva Evers u Minhen... Ona se sad uostalom zove Eva Niderpaur, i njen je muž direktor fabrike piva. Molila me je da je posetim i mislim da ću se uskoro odazvati pozivu. Razume se, Erika ne bi mogla sa mnom. Daću je u pansionat kod Zezemi Vajhbrot. Tamo će je odlično paziti. Imaš li šta protiv toga?"

„Ništa. Nužno je svakako da promeniš život".

„Da, to je ono!" reče zahvalno. „Ali, Tomo, govorim samo o sebi, samoživa sam žena! No sad pričaj ti, o, bože, kako mora da si ti srećan!"

„Da, Toni!" reče on s naglaskom. Nasta pauza. On dunu dim preko

stola: „Pre svega, radostan sam što sam se oženio i što sam stvorio svoj sopstveni dom. Poznaješ me, nisam ja za bećara. Svako momkovanje ima boju usamljenosti i lumpovanja, a ja sam u neku ruku tašt, kao što znaš. Ne smatram da sam završio ni svoju poslovnu ni svoju, recimo iz vica, političku karijejru... pravo se poverenje sveta stiče tek kad je čovek postao svoj domaćin i otac porodice. Ipak, sve je to visilo o dlaci, Toni... ja sam probirač. Dugo vremena nisam mogao verovati da ću naći ženu koja mi odgovara. Kad sam video Gerdu, odlučio sam se. Uvideo sam odmah da je ona jedina, i to baš ona... iako znam da mi mnogo ljudi u gradiu zamera na ukusu. Ona je tako divno biće, kakvih sigurno ima malo na zemlji. Jasno, ona je sasvim drukčija od tebe, Toni. Ti si jednostavnija, ti si prirodnija... Moja gospođa sestra je prosto temperamentnija", produži promenivši naglo ton, postade ležerniji. „Da, i Gerda ima temperamenta, to dokazuje njeno sviranje na violini, ali ona može ponekad da bude zaista pomalo hladna ... Ukratko, ona se ne može meriti običnim merilom. Ona je prava umetniička priroda, naročito, tajanstveno, očaravajuće biće".

„Da, da", reče Toni. Brata je saslušala ozbiljno i pažljivo. Ne misleći na lampu mogli su dočekati noć.

Tad se otvoriše vrata hodnika; obvijena sumrakom, stupi pred njih uspravna pojava u nabranoj kućnoj haljini od snežnobelog pikea. Teška tamnocrvena kosa uokvirivala je belo lice i u uglovima očiju, koje su ležale i suviše blizu jedno drugome, nalazile su se plavičaste senke.

Bila je to Gerda, majka budućih Budenbrokovih.

DEO ŠESTI

GLAVA PRVA

Toma Budenforok je doručkovao u svojoj lepoj trpezariji skoro uvek sam. Žena mu je obično dockan izlazila iz spavaće sobe, jer je pre podne često imala migrenu i uopšte bila rđavo raspoložena. Odmah posle doručka konzul bi odlazio u Ulicu Meng, gde su još uvek bili kontoari firme. Užinao je u mezaninu zajedno s majkom, Kristijanom i Idom Jungman, a s Gerdom bi se sastao tek posle podne u četiri sata, za vreme ručka.

Poslovna užurbanost oživljavala je prizemlje velike kuće u Ulici Meng, dok su gornji spratovi bili sasvim prazni i pusti. Mala Erika bila je u internatu gospođice Vajhbrot, sirota Klotilda sa ono malo svoga nameštaja otišla je u jeftin pansion kod neke doktorke Krauzeminc, udovice gimnazijskog profesora. Kuću je napustio čak i sluga Anton i preselio se kod mladog gospodina i gospođe, gde je bio potrebniji. I kad bi Krištijan bio u klubu, konzulka i gospođica Jungman sedele su u četiri sata sasvim same za okruglim stolom, koji se gubio u ogromnoj trpezariji sa slikama bogova.

Posle smrti konzula Johana Budenbroka izumro je društveni život u Ulici Meng i, izuzev pokoje posete kakvog duhovnog lica, konzulki niko nije dolazio u goste sem članova porodice četvrtkom. Njen sin i njegova žena već su imali za sobom svoj prvi dine, dine kada su bili postavljeni stolovi i u trpezariji i u sobi, dine sa kuvaricom, slugom koji poslužuje kod stola i Kistenmaikerovim vinom. Zvanice su počele da dolaze u četiri sata i sedeli su sve do devet sati svi Langhalsi, Hagenštremovi, Hunojsi, Kistenmakerovi, Everdikovi i Melendorfovi, trgovci i naučnici, bračni parovi i bećari. Dine je završen sa vistom i s nešto muzike, i o njemu se na berzi živo razgovaralo još čitavih osam dana. Pokazalo se da zaista mlada gospođa konzulka ume da reprezentuje... Te večeri je konzul ostao sam s njome u odajama sa dogorelim svećama između razbacanog nameštaja, u gustom, slatkom i teškom mirisu finih jela, parfema, vina, kafe, cigara i cveća sa toaleta i vaza na stolu. Trljao je ruke i rekao: „Odlično, Gerda! Ne treba se stideti. Ovakve su stvari vrlo važne... Ne volim da se gnjavim

s balovima i da gledam kako mladi ljudi skaču, za to nemamo dovoljno prostora. Ali solidnim ljudima mora da je prijatno kod nas. Ovakav dine je nešto skuplji... ali taj novac nije loše uložen".

„Imaš pravo", rekla je i uređivala čipke kroz koje su se videle njene grudi bele kao mramor. „I ja više volim dine-e nego balove. Dine deluje izvanredno umirujući... Danas sam po podne svirala i osećala sam se malo neobično ... Sad mi je mozak tako umrtvljen, da ne bih mogla više ni da pobledim ni da pocrvenim, čak kad bi i grom udario".

Kad je danas u dvanaest sati konzul seo pored matere za sto za doručak, ona mu je pročitala sledeće pismo:

Minhen, 2. aprila 1875.

Marijin trg, br. 5

Draga moja mama,

Molim za oproštaj, jer je zaista sramota što još nisam pisala, a ovde sam već osam dana; zauzeta sam, ovde ima toliko mnogo znamenitosti, — ali o tome kasnije. A sada, kako ste vi, dragi i mili, ti, i Toma, i Gerda, i Erika, i Kristijan, i Tilda, i Ida i svi ostali? Da li ste svi zdravo i dobro, to je najvažnije.

Ah, šta sam sve videla ovih dana! Tu ti je i Pinakoteka, i Gliptoteka, i dvorska pivara, i dvorsko pozorište, i crkve i mnoge druge stvari. O tome ću vam svemu pričati, jer ako bih pisala, ne bih nikad bila gotova. Vozili smo se na izlet u dolinu Izara, a sutra imamo u izgledu izlet u Virmze. I stalno tako; Eva je prema meni ljubazna a gospodin Niderpaur, direktor pivare, dobroćudan je čovek. Stanujemo na vrlo lepom trgu usred grada. Nasred trga je fontana kao kod nas na pijaci, a naša kuća je sasvim blizu gradske opštine. Nikad nisam videla takve kuće! Odozgo do dole sva je islikana šarenim slikama: sveti Dorđe ubija zmaja, pa stari bavarski kneževi u potpunom ornatu i sa grbom. Predstavite to sebi!

Minhen mi se zaista neobično sviđa. Izgleda da ovdašnji vazduh jača nerve, a i sa stomakom je sad sve u redu. Sa zadovoljstvom pijem vrlo mnogo piva, tim više što voda ovde nije sasvim zdrava. Ali na ovdašnja jela ne mogu nikako da se priviknem. Premalo povrća a previše brašna, na primer u sosovima, koji su da bog sačuva. Šta su to prava teleća leđa ovde niko i ne sluti, jer kasapi sve izrežu na sitne komade. Naročito mi fale ribe. A onda je zaista ludo što se ovde uz

pivo stalno guta salata od krastavaca ili krompira! Od toga mi uvek krče creva.

Nije čudo što čovek treba na mnogo štošta da se privikne kad se nalazi u stranoj zemlji. Tu ti je drugi novac, pa onda teško se možeš sporazumeti s prostim ljudima i sa služinčadi, — ja za njih govorim suviše brzo, a oni za mene nerazumljivo, pa onda katolicizam; znate da ga mrzim i da mi ništa nije stalo do njega...

Na to konzul poče da se smeje zavalivši se u naslonjači, držeći u ruci komad hleba namazan buterom i sirom.

„Ti se smeješ, Tomo..." reče njegova mati i nekoliko puta udari srednjim prstom po stolnjaku. „A meni se kod nje sviđa baš to što se čvrsto drži vere svojih otaca i što su joj odvratne jevanđelske komedije. Znam da si ta u Italiji i Francuskoj stekao izvesne simpatije za papinsku crkvu, ali kod tebe to nije religioznost, Tomo, nego nešto drugo,, i ja shvatam šta je to; ali, iako treba da smo trpeljivi, moramo najstrožije osuditi onoga koji se igra sa takvim stvarima i koji dh ne shvata potpuno ozbiljno, i ja moram da molim boga da tebi i tvojoj Gerdi — jer znam da i ona nije baš najčvršća u tim stvarima, da tebi i Gerdi podeli potrebnu ozbiljnost. Ovu ćeš primedbu oprostiti svojoj majci".

„Gore na fontani", čitala je dalje, „koju vidim sa prozora, stoji Marija. Fontanu ponekad okite vencima i oko nje kleče ljudi iz naroda držeći u ruci brojanice, što zaista lepo izgleda, ali pisano je: „Zatvori se .u svoju sobu". Na ulici često vidimo kaluđere i oni izgledaju vrlo dostojanstveno. Ali zamisli, mama, jnče se ulicom Teatiner provezao pored mene u kočiji nekakav viši crkveni dostojanstvenik, možda je bio nadbiskup, stariji gospodin — i taj me je gospodin kroz prozor kočije tako koketno pogledao, kao kakav gardijski poručnik! Ti znaš, mama, da mnogo ne držim do tvojih prijatelja misionara i pastora, ali „plačljivi Triške" sigurno nije ništa prema ovome crkvenom dostojanstveniku i bećaru..."

„Fuj!" ubaci konzulka.

„Prava Toni?" reče konzul.

„Kako to, Tomo?"

„Da ga nije ona malo izazvala... da bi ga dovela u iskušenje? Poznajem ja Toniku! U svakom slučaju, taj „koketni pogled" pribavio joj je veliko zadovoljstvo... a to je sigurno i bila namera starog

gospodina".

Na to konzulka nije odgovorila nego je nastavila da čita: „Preksinoć je kod Niderpaurovih bilo veliko društvo.

Bilo je divno, iako sve nisam mogla razumeti Što govore, a i ton govora bio je pokatkad prilično dvosmislen. Bio je čak i jedan pevač iz dvorske opere i pevao nam pesme, a jedan mladi umetnik zamolio me je da dopustim da me portretira. Odbila sam jer držim da to ne bi bdio u redu. Najbolje sam se zabavljala s nekim gospodinom Permanederom — jesi li ikad mogla i pomisliti da se neko tako zove? — On je trgovac hmeljom, zgodan, šaljiv čovek, već u godinama, neoženjen. Za stolom sam se držala njega, jer je bio jedini protestant u društvu, — naime, iako je on pravi minhenski građanin, poreklom je iz Nirnberga. Uveravao me da našu firmu poznaje po imenu i možeš misliti, Tomo, kako mi je bilo drago kad sam uvidela s kakvim respektom govori o našoj firmi. Raspitivao se o nama, koliko nas ima braće i sestara i o mnogim drugim stvarima. Pitao je i za Eriku pa čak i za Grinliha. Dolazi pokatkad kod Niderpaurovih i sutra će ići s nama u Virmze.

A sad zbogom, draga mama, ne mogu više da pišem. U zdravlju i veselju, kako ti uvek kažeš, proboraviću ovde još tri ili četiri nedelje i onda ću vam sve pričati o Minhenu, jer ako bih pisala, ne znam čime bih počela. Mnogo mi se sviđa, to moram priznati, samo bi kuvaricu morali naučiti da pravi dobre sosove. Znaš, ja sam ti već sutra žena koja ima život iza sebe, ali kad bi se, na primer, Erika kasnije u zdravlju i veselju ovde udala, ne bih imala ništa protiv toga, to priznajem..."

Na to je konzul opet prestao da jede i smejući se zavalio se na sofu.

„Ona je kolosalna, mama! Neuporediva je kad hoće da bude licemerna. Ja je mnogo volim baš zato što nije u stanju da se pretvara, od toga je daleko sto kilometara..."

„Da, Tomo", reče konzulka, „ona je dobro dete, koje je zaslužilo da bude srećno".

Zatim je dovršila pismo.

GLAVA DRUGA

Koncem aprila vratila se gospođa Grinlih u roditeljsku kuću i mada je bio opet jedan deo života iza nje, mada je opet započeo stari život i ona opet morala prisustvovati pobožnostima i na „jerusalimskim večerima" slušati čitanje Lee Gerhard, očigledno je bila vesela i puna nade.

Njen brat konzul izišao je na stanicu — došla je preko Bihena — i vozio se s njom u grad kroz kapiju Holšten. Nije mogao a da joj odmah ne napravi kompliment da je ona — pored Klotilde — ipak još uvek najlepša u porodici, na što mu je ona odgovorila: „Zaboga, Tomo, mrzim te! Ne rugaj se na takav način staroj ženi..."

I pored toga, Toma je imao pravo: gospođa Grinlih bila je očuvana da ne može biti bolje i s obzirom na njenu bujnu, pepeljastoplavu kosu koja je na obe strane temena bila malo podignuta i iznad ušiju začešljana nagore, a na vrhu glave skupljena pomoću jednog češlja od kornjačinog oklopa — s obzirom na meki izraz koji joj je ostao u očima, na njenu lepu gornju usnu, na fini oval i nežnu boju lica, čovek joj ne bi dao trideset nego dvadeset i tri godine. Nosila je vrlo elegantne zlatne minđuše, koje joj je u nešto promenjenom obliku nosila i baka. Nezategnut struk od lake, tamne svile s atlasnim reverima i ravnim epoletama od čipaka davao je njenoj bisti divan izraz mekoće.

Kao što smo rekli, bila je u najboljem raspoloženju, i u četvrtak, kad su sa porodicom konzula Budenbroka zajedno ručavali Kregerovi, Klotilda i Zezemi Vajhibrotf s Erikom, pričala je na najočigledniji način o Minhenu, o pivu, o knedlama, o umetniku slikaru, koji. je hteo nju da portretira, o dvorskim ekipažima koji su na nju napravili najveći utisak. Uzgred je spomenula i gospodina Permanedera, i kada bi Fifi Budenbrok ili koja druga primetila da je takvo putovanje vrlo prijatno, ali bez praktičnih rezultata, gospođa Grinlih bi to prečula sa neizrecivim dostojanstvom, zabacila glavu a ipak prkosno pritisla podbradak na grudi...

Inače, kod nje se pojavila navika da uvek kad neko zazvoni pojuri niza stepenice da vidi ko to dolazi... Šta bi to moglo da znači? Znala je to samo Ida Jungman, Tonikina odgojiteljica, kojoj je godinama sve po vera vala, i koja joj je pokatkad rekla nešto kao: „Tonkice, dete moje, videćeš, doći će. Neće valjda da bude prostak..."

Pojedini članovi porodice bili su zahvalni Antoniji za njenu veselost.

Raspoloženje koje je vladalo U kući nužno je tražilo osveženja i to zbog toga, što se odnos između šefa firme i njegovog mlađeg brata nije vremenom popravio, nego se na žalostan način pogoršao. Njihova mati konzulka, koja je s bolom sve to opažala, imala je dosta posla da posreduje između njih dvojice... Na njene opomene da uredno .posećuju kontoar, Kristijan je rastreseno ćutao, a kad bi ga sam brat opominjao, nije mu ništa odgovarao, samo je bio ozbiljan, nemiran, zamišljen i postiđen, i posle toga bi nekoliko dana sa nešto više marljivosti obavljao englesku korespondenciju. Ali sve više i više osećalo se kod starijeg brata razdraženo preziranje prema mlađem, koje nije slabilo ni onda kad je Kristijan na bratove izjave odgovarao samo zamišljenim gledanjem oko sebe.

Tomina napregnuta delatnost i njegovo nervno stanje nisu mu dopuštali da saoseća kad Kristijan detaljno opisuje svoje različite bolove. Pred majkom i sestrom govorio je da su to „najblesaviji rezultati odvratnog samoposmatranja".

Od nekog vremena muka, neodređena muka u Kristijanovoj levoj nozi skoro je prestala, ali teškoće pri gutanju često su se pojavljivale za vreme jela zajedno s teškoćama pri disanju, — nekakvo zlo slično astmi, za koje je Kristijan nekoliko nedelja mislio da je sušica i namreškavši nos trudio se da to porodici opiše što detaljnije. Pozvali su doktora Grabova. Konstatovao je da srce i pluća odlično rade, a to što ponekad ne može da diše, ima se pripisati izvesnoj tromosti nervnih mišića. Da bi disanje bilo lakše, prepisao je upotrebu lepeze i nekakav zelenkast prašak koji, kad se zapali, razvija dim koji treba udisati. Kristijan je lepezu upotrebljavao i u kontoaru, a na šefov prigovor odgovorio je da je u Valparajsu već zbog žege svaki kontoarist imao lepezu: „Džoni Tanderstorm... dragi bože!" Ali jednog dana, kad je, pošto se duže vremena vrteo na stolici ozbiljan i nemiran, u kontoaru izvukao iz džepa i prašak i razvio tako jak i smrdljiv dim, da su mnogi počeli žestoko da kašlju, a gospodin Markus čak sasvim pobledeo... tada je nastao lom, skandal, strahovita svađa koja bi dovela odmah do prekida, da nije konzulka još jedanput sve zataškala, razumno progovorila o svemu i sve na dobro okrenula.

Ali nije bilo samo to. Konzul nije bio zadovoljan ni životom koji je Kristijan provodio izvan kuće, većinom u društvu s advokatom, doktorom Gizekeom, svojim školskim drugom. Ni on nije bio neki

neprijatelj zabava i provođenja. Sećao se dobro svojih mladalačkih grehova. Znao je dobro da njegov rodni grad, taj pristanišni i trgovački grad, u kome u poslovnom pogledu visoko Uvaženi građani s neuporedivo čestitim izrazom lica udaraju svojim štapovima o pločnik, znao je da taj grad nipošto nije grad neprikosnovenog morala. Ljudi nisu dane provedene u kontoaru nadoknađivali samo teškim vinima i teškim jelima... Ali sve te nadoknade bile su pokrivene debelim pokrivačem solidnosti, i ako je glavno konzulovo pravilo bilo „sačuvati spoljašnost", to samo pokazuje da je on u potpunosti delio mišljenje svojih sugrađana. Advokat Gizeke je pripadao „naučnicima" koji su svoj život umeli udobno prilagoditi životu „trgovaca" i bio je notorni „bećar", što je svako mogao da primeti već pri prvom susretu s njim. Ali, kao i ostali ljudi koji su voleli da veselo žive, i on je umeo da se drži tako da izbegne neprijatnosti i da svojim političkim i profesionalnim principima sačuva glas neprikosnovene solidnosti. Tek je bila objavljena njegova veridba s gospođicom Hunojs. Tako je ženidbom dolazio do jednog od prvih mesta u društvu i do znatnog miraza. S velikim interesovanjem pratio je gradske poslove, pa se govorilo da je pogled čak upravio na sedište u većnici, a zatim na stolicu starog predsednika opštine, doktora Everdika.

Ali njegov prijatelj Kristijan Budenbrok, onaj isti koji je nekada išao gospođici Majer de la Granž, predao joj cveće i rekao: „O, gospođice, kako ste divno igrali!" — Kristijan se zbog svoga karaktera i svojih dugih putovanja razvio u bećara mnogo naivnije i bezbrižnije vrste, i u stvarima srca kao i u ostalom nije bio sklon da obuzdava svoja osećanja, da bude diskretan, da sačuva dostojanstvo. Tako se cela varoš zabavljala njegovim odnosom sa jednom statistkinjom iz letnjeg požarišta, i gospođa otut iz Ulice Glokengizer, ona ista koja se kreće u najboljim krugovima, pričala je svakoj dami koja je to htela da sluša, da je opet videla Kristijana kako usred bela dana na otvorenoj ulici šeta s onom iz „Tivolija".

Ni to se nije uzimalo za zlo... Ljudi su bili suviše skeptični, a da bi pokazali ozbiljno moralno zgražanje. Kristijan Budenbrok i, recimo, konzul Petar Delman koji je poslovno potpuno propao i zbog toga živeo na sličan, bezazlen način, bili su kao zabavni ljudi omiljeni i upravo neophodni u muškom društvu. Ali ih niko nije uzimao ozbiljno. U ozbiljnim poslovima nisu s njima računali. Značajno je da su ih u

celoj varoši, u klubu, na berzi, u pristaništu, nazivali samo imenom „Kristijan" i „Petar", a onima koji im nisu bili skloni, kao na primer Hagenštremovima, bilo je slobodno da se ne smeju Kristijanovim pričama i šalama, nego samom Kristijanu.

On na to nije mislio ili je preko toga prelazio na svoj način, postavši za trenutak neobično nemiran i zamišljen. Ali je to znao njegov brat konzul, znao je da je Kristijan uporište protivnicima porodice i... već je bilo i suviše tih uporišta. Rodbinska veza s Everdikovim bila je suviše daleka i posle smrti predsednika opŠtine biće sasvim bez vrednosti. Kregerovi nisu više igrali nikakvu ulogu, živeli su povučeno i imali su nevolje sa svojim sinom. Nezgodna ženidba ujaka Gotholda ostala je kao nešto neprijatno... Konzulova sestra je bila rastavljena, iako nije trebalo gubiti nade da će se ponova udati, — a brat mu je smešna ličnost kome poslovna gospoda sa prijatnim i podrugljivim smeškom dopuštaju da ih svojim glupostima zabavlja u njihovim slobodnim časovima, sem toga on se zadužuje, i krajem kvartala, kad više nema novaca, sasvim javno dopušta da ga izdržava doktor Gizeke... sve je to indirektna blamaža za firmu.

Zagrižljivi prezir koji je Toma osećao prema svome bratu i na koji je brat odgovarao zamišljenom ravnodušnošću, izražavao se u svim onim sitnicama koje susrećemo kod članova jedne porodice koji su upućeni jedno na drugo. Kad bi se, na primer, povela reč o istoriji Budenbrokovih, Kristijan je mogao doći u takvo raspoloženje — koje mu svakako nije dobro pristajalo — da ozbiljno, s ljubavlju i divljenjem govori o svome rodnom gradu i o svojim precima. Konzul bi odmah završio razgovor s kakvom hladnom primedbom. On to nije mogao da podnese. Toliko je prezirao brata, da mu nije mogao dopustiti da voli ono što i on voli. Više bi voleo da je Kristijan o tome govorio dijalektom Marcelusa Štengela. Čitao je jednu knjigu, neko istorijsko delo, koje je na njega ostavilo dubok utisak i o kome je oduševljeno pričao. Kristijan je bio nesamostalan i nikad ne bi sam pronašao tu knjigu, ali kako je bio upečatljiv i pristupačan svakom uplivu, i upozoren na nju, pročitao ju je i našao da je divna. Nastojao je da ta svoja osećanja izrazi što vernije... ali otada je ta knjiga za Tomu bala gotova. O njoj je govorio ravnodušno i hladno. Pravio se kao da je u stvari nije ni čitao. Prepustio je svome bratu da joj se sam divi.

GLAVA TREĆA

Konzul Budenbrok vraćao se kući iz „Harmonije", Čitaonice za gospodu, u kojoj je uvek posle užine provodio po jedan sat. Ušao je na zadnja baštenska vrata, žurno stupao kroz baštu, između zidova obraslih zelenilom, popločenim putem koji je vezivao "zadnje dvorište s prednjim, prošao je preko trema, pogledao u kuhinju da li mu je brat kod kuće i doviknuo da ga obaveste kad on dođe. Tada je prošao kroz kontoar — ljudi su se još više nagnuli nad spise kad su ga videli — i ušao u privatni biro, ostavio šešir i štap, obukao radni kaput i seo na svoje mesto do prozora prema gospodinu Markusu. Videle su se dve bore između njegovih neobično svetlih očiju. Žuti kraj upola ispušene ruske cigarete išao je nemirno s jednog kraja usana na drugi. Hartiju i pero je uzimao u ruku sa tako kratkim i odsečnim pokretima, da je gospodin Markus počeo sa dva prsta polako da gladi brkove, promerivši svoga ortaka sasvim laganim ispitujućim pogledom, dok su mladi ljudi podignutih obrva pogledali jedan drugoga. Šef je bio ljut.

Pola sata nije se ništa čulo sem Škripanja pera i opreznog iskašljavanja gospodina Markusa. Onda je konzul pogledao kroz zelene prozorske okvire i na ulici video Kristijana kako ide kući. Pušio je. Dolazio je iz kluba gde je užinao i malo se kartao. Šešir je malo nakrivio na čelo i mahao žutim štapom koji je doneo „iz preka" sa drškom od abonosova drveta u obliku opatice. Videlo se da se dobro oseća i da je u najboljem raspoloženju. Mrmljajući nekakvu pesmicu, ušao je u kontoar, rekao „Brojutro, gospodo!" iako je bilo već svetio proletnje popodne i prišao svome mestu da bi „malo radio". Ali konzul ustade i u prolazu mu reče i ne pogledavši ga: „Ah... molim te na dve reči."

Kristijan je pošao za njim. Preko trema su išli prilično brzo. Toma je obe ruke metnuo na leđa, a Kristijan je i nehotice učinio isto okrenuvši bratu svoj veliki nos, koji se oštro izdizao iznad riđih brkova što su visili preko usta na engleski način, koščat i savijen između upalih obraza. Dok su išli preko bašte, rekao je Toma: „Moraćeš da me nekoliko koraka ispratiš kroz baštu, dragi prijatelju."

„Lepo", reče Kristijan. I tada je opet nastalo dugo ćutanje dok su prolazili ispred rokoko-fasade, „portala" baštom, gde su na granama izbili prvi pupoljci. Najzad reče konzul, pošto je glasno uzdahnuo:

„Opet sam imao velikih neprijatnosti zbog tvoga ponašanja."

„Moga..."

„Da. — U „Harmoniji" su mi pričali o jednoj primedbi koju si napravio sinoć u klubu i koja je tako deplasirana, toliko bez svakog takta, da ne mogu naći reči... I blamaža nije izostala. Porazili su te odgovorom. Imaš li volje da se setiš toga?"

„A... sad znam na šta misliš. — Ko ti je to pričao?"

„To nije važno. — Delmian. — Takvim glasom razume se, da bi mogao razveseliti i one ljude koji tu priču još nisu čuli..."

„Da, Tomo, moram ti reći... da sam se za Hagenštrema stideo!"

„Ti si se za... Pa to je... Vidi, molim te!" viknuo je konzul, ispružio obe ruke s dlanovima nagore, nagnuvši glavu, uzbuđeno tresao rukama kao da nešto objašnjava. „U društvu, koje se sastoji od trgovaca i učenjaka, ti izjavljuješ, i to tako glasno da te svi mogu čuti: „Ako ćemo pravo da govorimo, svaki je poslovan čovek lopov", i to veliš ti koji si i sam trgovac, i pripadaš jednoj trgovačkoj firmi koja svim silama nastoji da bude solidna i bez ljage..."

„Za boga miloga, Tomo, pa ja sam se šalio!... Iako upravo..." dodade Kristijan namreškavši nos i pognuvši glavu malo ukoso. U tom položaju koraknuo je nekoliko puta,

„Šalio se! šalio se!" uzviknu konzul. „Uobražavam da znam šta je šala, ali i sam si video kako su shvatili tu šalu! Herman Hagenštrem ti je odgovorio: „Što se mene tiče, ja svoj poziv visoko cenim". I tako si ti sedeo, kao propao čovek kome ništa nije stalo do svoga poziva..."

„Da, Tomo, zaista, šta veliš ti na to! Uveravam te da je najednom iščezlo svako dobro raspoloženje! Ljudi su se smejali kao da mi daju zapravo. A onda taj Hagen&trem strahovito ozbiljno veli: „Što se mene tiče..." Budala. Zaista sam se stideo za njega. Još sinoć isam u krevetu dugo o tome razmišljao i imao neki sasvim neobičan osećaj. , Ne znam da li ti je poznat taj osećaj..."

„Ne brblijaj, molim te, ne brbljaj!" prekide ga konzul. Drhtao je celim telom od negodovanja. ,,Pa ja priznajem... priznajem da odgovor nije odgovarao raspoloženju, da je bio neukusan. Ali čovek treba da bira ljude pred kojima će da govori takve stvari... ako se već tako šta mora da rekne... a ne da svoje gluposti izlaže takvom odgovoru! Hagenštrem je iskoristio priliku da nas... da ne samo tebe... nego nas uvredi, razumeš li šta znači njegovo „Što se mene tiče?" i „Takva

uverenja dobijate svakako u kontoaru svoga brata?" Eto šta to znači, magarče!"

„Eh... magarče ..." reče Kristijan s izrazom nemira i kao da je u neprilici.

„Na kraju krajeva, ti ne pripadaš samo sebi", nastavi konzul, „ali uprkos tome meni lično je svejedno... ako ti ispadaš smešan... i na kakav način to postižeš!" viknu on. Bio je bled i jasno su se videle plave žilice na njegovim uskim slepoočnicama, na kojima je kosa bila začešljana sa dva razdeljka. Jedna od njegovih svetlih obrva bila je podignuta, pa mu se čak i na krutim i ufitiljenim vrhovima brkova videlo nešto srdito dok je, mašući rukama, izgovarao reči na putu posutom šljunkom, idući pored Kristijanovih nogu... „Ispadaš smešan sa svojim ljubakanjem, svojim harlekinadama, svojim bolestima, svojim sredstvima protiv tih bolesti ..."

„Oh, Tomo", reče Kristijan, sasvim ozbiljno zatrese glavom i malo nespretno podiže kažiprst... „Što se tiče toga, ti to možeš potpuno da shvatiš, vidiš... stvar je u tome ... Da tako kažem, treba svoju savest srediti ... Ne znam da li ti je to poznato... Grabov mi je prepisao nekakvu mast za vratne mišiće... dobro! Ako je ne upotrebljavam, ako propustim da je upotrebim, sasvim sam izgubljen i bespomoćan, nemiran sam i nesiguran i strah me je i nesređen sam i ne mogu da gutam. Ako je upotrebim, osećam da sam izvršio dužnost i da je sve u redu; tada mi je savest mirna, miran sam i zadovoljan i odlično mogu da gutam. Ne verujem da to čini mast, znaš... stvar je u tome, da se jedna predstava može ukinuti samo jednom drugom protivnom predstavom. Treba da me pravilno shvatiš... Ne znam da li ti je poznato ..."

„Dobro! — Dobro —!" uzviknu konzul i za trenutak uhvati rukama glavu... „radi tako! Drži se toga! Ali ne govori o tome! Ne brbljaj o tome! Pusti druge ljude u miru sa tim svojim odvratnim finesama! Sa tom svojom nepristojnom brbljivošću brukaš se od jutra do mraka! Ali ovo ti kažem i ovo ti ponavljam: Sasvim mi je svejedno što od samog sebe praviš budalu, ali ti zabranjujem, razumeš me? Zabranjujem ti da firmu kompromituješ onako kako si to sinoć učinio!"

Kristijan na to nije odgovorio nego je polako prešao rukom preko retke riđe kose, i s nemirnom ozbiljnošću na licu neprestano gledao oko sebe. Sigurno je bio zabavljen onim mislima koje je malo pre hteo

da izloži. Nastala je pauza. Toma je hodao tiho i očajno.

„Veliš da su svi trgovci varalice", počeo je iznova... „Dobro! jesi li sit svog poziva? Kaješ li se što si postao trgovac? Bio si dobio dozvolu od oca..."

„Da, Tomo", reče Kristijan zamišljeno. „Zaista bih više voleo da studiram! Na univerzitetu, znaš, mora da je zgodno... Ideš kad ti je volja, sediš i slušaš kao u pozorištu..."

„Kao u pozorištu... Ti spadaš u Café ohantant, komedijašu jedan... Bez sve šale! Potpuno sam uveren da je to tvoj potajni ideal!" uveravao je konzula Kristijan nije nimalo protivrečio; zamišljeno je gledao u vazduh.

„I ti se usuđuješ da praviš takve primedbe, ti koji nemaš ni pojma... ni pojma nemaš šta je rad, ti koji ne radiš ništa drugo nego lumpuješ i praviš budalaštine, i onda dolaziš u takva stanja, do takvih osećanja, kojima si potpuno zadovoljan, koja neguješ i posmatraš i o kojima bestidno brbljaš..."

„Da, Tomo", reče Kristijan rastužen i opet pređe rukom preko temena. „Istina je; sasvim si pravo rekao. Vidiš, u tome je razlika između mene i tebe. I ti voiliš da pogledaš kakav pozorišni komad i pre si, među nama budi rečeno, imao svoje avanturice i dugo si voleo da čitaš romane i pesme i slično... Ali ti si uvek umeo to da povežeš s urednim radom i ozbiljnošću života... A vidiš, ja to ne mogu. Mene čitavog obuzima ono drugo, te besposlice, i tako mi, znaš, za ozbiljne stvari ne preostaje ništa... Ne znam da li me razumeš..."

„Dakle, ti to uviđaš!" uzviknu Toma pošto je stao i skrstio ruke. „Ti sve to priznaješ i opet ostaješ pri starome! Pa nisi valjda pas! Imaš li ponosa, za boga miloga! Ne može se živeti životom koji se ne usuđuješ ni da braniš! Ali takav si ti! To je tvoje biće! Dosta ti je da jednu stvar uviđaš, da je razumeš, da je možeš opisati... E, Kristijane svršeno je s mojim strpljenjem!" I konzul brzo stupi korak unatrag i učini žestok pokret rukom odozgo nadole. „Velim ti, svršeno je. Imaš prokuru, a nikada, ne dolaziš u kontoar... ali to nije ono što me srdi. Idi kud god hoćeš i upropašćavaj svoj život kao što si radio i dosad. Ali kud god ideš, svuda kompromituješ nas, sve nas! Ti si izrod, nezdravo mesto na telu porodice! Ti si zlo ovoga grada i kad bi ovo bila sasvim moja kuća ja bih. te izbacio, izleteo bi ti glavačke!" vikao je praveći divlje i široke pokrete preko bašte, dvorišta, velikog trema... Više nije

mogao da se uzdrži, provalio je dugo uzdržavani bes ...

„Šta ti pada na um, Tomo!" reče Kristijan. I on se bio razljutio, što je izgledalo vrlo čudno. Stajao je kao što često stoje ljudi krivih nogu, kao da je šepav, nalik na znak pitanja; glava, trbuh i koleno izbačeni napred a okrugle, duboko usađene oči, koje je izbuljio što je više mogao, dobile su, kao i kod oca mu kad je bio ljut, crvene kolutove koji su dopirali sve do jagodica. „Kako govoriš sa mnom!" reče.. „Šta sam ti učinio! Izići ću i sam, ne treba da me izbacuješ. — Fuj!" dodao je s iskrenim prekorom, popratīvši tu reč kratkim pokretom ruke kao da hvata muve.

Začudo, Toma na to ne odgovori još žešće nego ćutke pognu glavu i opet poče da polako šeta po bašti. Izgleda da je bio zadovoljan, da mu je baš godilo što je najzad uspeo da rasrdi brata... što ga je ipak doveo dotle da energično odgovara, da protestuje. „Možeš mi, Kristijane, verovati", reče mirno, metnuvši opet ruke na leđa, „da su mi ovakvi razgovori zaista neprijatni, ali jedaoput je moralo da dođe do toga. Strašne su ovakve scene među članovima jedne porodice, ali jedanput moramo da jedan drugom kažemo šta mislimo... i sad .možemo dragi moj, sasvim mirno govoriti o stvarima. Kako vidim, ti se sam sebi ne sviđaš u sadašnjem svom izdanju, je li tako..."

„Da, Tomo, to si pravo rekao. Vidiš, u početku sam bio neobično zadovoljan... i ovde mi je bolje, nego kod kakve tuđe firme. Ali ono što mi fali, mislim da je samostalnost. Uvek ti zavidim kad te vidim kako sediš i radiš, jer to u stvari nije posao za tebe; ti ne radiš što moraš, nego kao gospodar i šef, daješ da drugi rade za tebe, praviš proračune i vladaš i slobodan si... To je nešto sasvim drugo..."

„Dobro, Kristijane, zar mi to nisi mogao već pre da kažeš? Slobodno ti je da budeš samostalan ili samostalniji. Znaš da je otac i tebi i meni odredio kao provizoran deo nasledstva po 50.000 maraka i da sam ja, razume se, spreman da ti kad god hoćeš isplatim tu sumu, ako bi je mogao u šta pametno i korisno uložiti. Ima u Hamburgu ili gde na drugom mestu dosta sigurnih poslova kojima je potrebno povećanje kapitala i u koje možeš da stupiš kao akcionar. Daj da o tome svaki za sebe promislimo i kad bude zgodna prilika da o tome porazgovaramo s majkom. Ja sam imam posla, a ti bi mogao još ovih dana da posvršavaš englesku .korespondenciju, molim te ..."

„Šta misliš na primer o H. C. F. Burmester & komp. u Hamburgu?" upitao je još u tremu... „Import i eksport... poznajem toga čoveka. Uveren sam da će prihvatiti..."

Bilo je to koncem maja godine pedeset sedme. Već početkom juna Kristijan je otputovao preko Bihena u Hamburg... Taj odlazak je značio veliki gubitak za klub, za gradsko pozorište, za „Tivoli" i za sve one koji su se zabavljali slobodnije. Svi „bećari", među njima doktor Gizeke i Petar Delman, došli su na stanicu da ga isprate, doneli cveća pa čak i cigara i na sav glas se smejali... svakako su se sećali svih Kristijanovih priča. Na kraju je advokat, doktor Gizeke, uz sveopštu smejuriju i odobravanje, prikačio na Kristijanov paleto orden od zlatne hartije. Taj orden je poticao iz jedne kuće u blizini pristaništa, iz lokala nad čijim je vratima uveče gorela crvena lampa, gde su se ljudi neprisiljeno zabavljali i gde je uvek bilo veselo... i dat je Kristijanu za naročite zasluge.

GLAVA ČETVRTA

Neko je zazvonio na kućnim vratima i gospođa Grinlih, po svojoj novoj navici, pojavila se na stepenicama da bi kroz belo lakiranu ogradu pogledala na trem. Ali čim su se vrata dole otvorila, naglo se pognula još više i zatim se isto tako naglo ispravila, jednom rukom pritisla maramicu na usta, drugom skupila suknju i malo pognuta pojurila uza stepenice... Na stepenicama koje vode na drugi sprat srela je gospođicu Jungman i nešto joj prišapnula, na što je Ida, zapanjena, veselo odgovorila nešto poljski, što je zvučalo kao: „Majbožekohane!"

Za to vreme konzulka je sedela u sobi s pejsažima i sa dve velike drvene igle plela šal, pokrivač ili nešto slično. Bilo je devet sati pre podne.

Iznenada je došla devojka iz trema sa stubovima, pokucala na staklena vrata, gegajući se prišla konzulki i predala joj posetnicu. Konzulka je uzela posetnicu i čitala je popravljajući naočare, koje je nosila kad je radila ručni rad. Tada je pogledala opet u crveno lice devojke, pročitala još jedared i opet pogledala devojku. Najzad je rekla prijateljski i odlučno: „Šta je to, draga? Šta to znači?"

Na posetnici je bilo naštampano: „K. Nope & komp." Ali i Nope i

znak & bili su dobro precrtani plavom olovkom tako da je ostalo samo „komp."

„Gospođo konzulko", rekla je devojka, „neki gospodin koji ne govori nemački i vrlo je smešan..."

„Zamoli gospodina da uđe", dodade konzulka, jer je sad shvatila da to „komp." želi da uđe. Devojka ode. Odmah zatim otvoriše se opet staklena vrata i u sobu uđe zdepast gospodin koji zastade i reče nešto otegnuto, što je zvučalo kao: „Poštovanje..."

„Dobro jutro!" reče konzulka. „Izvolite prići bliže." Na to se lako podbočila rukom o jastuk na sofi i malo se pridigla, jer još nije znala da li treba da ustane...

„Slobodan sam..." odgovori gospodin izgovarajući reči nekako pevajući i otegnuto, pa nakloniv se uljudno, stupi dva koraka napred i opet stade gledajući oko sebe kao da nešto traži: ili nešto na šta bi seo ili gde bi ostavio svoj šešir i štap sa zavijenom kukom od roga, koja je bila duga stopu i po. Sve je to uneo u sobu.

Bio je to čovek oko četrdesetih godina. Debeo i kratkih udova, nosio je otkopčan kaput od sivog grubok sukna, svetao prsluk sa cvetovima koji je u mekom luku pokrivao njegov trbuh i na kome se isticao lanac od sata sa čitavim buketom, čitavom zbirkom raznih privesaka od roga, kostiju, srebra i korala, — pantalone neodređene sivozelene boje bile su prekratke i od tako tvrdog štofa, da su mu bez ikakvih nabora pravile krug oko kratkih i šičokih čizmica. Svetioplavi retki brkovi visili su mu preko usta kao kite, pa mu je skoro sasvim okrugla glava sa malim nosom i prilično retkom i neočešljanom kosom bila slična glavi morske krave. Ali, čuperak dlaka koje je strani gospodin imao između brade i donje usne, strčio je kao čekinja. Obrazi su mu bili neobično debeli, masni, naduti i kao podignuti prema očima. Na taj način oči su izgledale kao stisnute u dva sasvim uska otvora koji su na krajevima imali bore. To je tako nabreklom licu davalo pomešan izraz srditosti i poštene, zbunjene, dirljive dobroćudnosti. Ispod male brade pružala se strma linija u niski beli okovratnik... linija guše koja nije trpela visoke okovratnike. Donji deo lica i vrat, zadnji deo glave i leđa, obrazi i nos, sve je izgledalo kao jastuci koji prelaze jedan u drugi. Zbog sve te nabubrenosti koža na ćelom licu bila mu je suviše napeta i na nekim mestima, kao na početku ušnih školjki i sa obe strane nosa bila je crvenkasta. U jednoj

kratkoj, beloj i debeloj ruci držao je štap, a u drugoj zeleni tirolski šeširić, okićen čuperkom divokozine brade.

Konzulka je skinula naočare i još se uvek poluuspravno oslanjala na jastuk sofe.

„Čim mogu da vam služim?" reže uljudno ali odlučno.

Tada gospodin jednim odlučnim pokretom metnu šešir i štap na poklopac harmonijuma, zadovoljno protrlja ruke koje su sad bile slobodne, pogleda konzulku srdačno svojim svetlim, stisnutim očicama i reče: „Molim milostivu gospođu za oproštaj zbog karte, pri ruci nisam imao nikakve druge. Moje je ime Permaneder, Alojz Permaneder iz Minhena. Možda je milostiva gospođa već čula moje ime od gospođe kćeri —".

Sve je to rekao glasno i sa prilično grubim naglaskom u svome čvornovatom dijalektu punom nenadnih sažimanja, uz srdačno treptanje svojih otvora za oči, kao da je hteo reći „Razumemo se već".

Konzulka se sad sasvim podigla i nagnuvši glavu na stranu pristupila mu i pružila ruku..

„Gospodin Permaneder! Vi ste to? Razume se da mi je ćerka pričala o vama. Znam koliko ste pridoneli tome što joj je u Minhenu bilo prijatno i zabavno... I došli ste u naš grad?"

„Vid'te, čudite se? [59]" reče gospodin Permaneder sedajući na stolicu pored konzulke, na koju mu je ona pokazala otmenim pokretom ruke, i poče obema rukama da trlja svoje kratke i okrugle butine...

„Izvolite?" upita konzulka...

„Vid'te, začuđeni ste!" odgovori gospodin Permaneder i prestade trljati butine.

„Lepo!" reče gospođa konzulka ne razumevajući i nasloni se, skrstivši ruke u krilo, pretvarajući se kao da je zadovoljna. Gospodin Permaneder je to opazio, nagnuo se i bog bi ga znao zašto opisivao rukom krugove po vazduhu i rekao s najvećim naprezanjem: „Milostiva gospođa se, da kažem... čudi!"

„Da, da, dragi gospodine Permanederu, tako je to!" odgovori konzulka prijateljski i onda nastupi pauza. Ali, da bi ispunio pauzu, gospodin Permaneder reče, uzdahnuvši kao da jeca: „Muka ti je to!"

„Hm... izvolite?" upita konzulka pogledavši svetlim očima malo u stranu.

„Muka ti je to!" ponovi gospodin Permaneder neobično glasno i

grubo.

„Lepo", reče konzulka dobrodušno i tim je i ta tačka razgovora bila gotova.

„Smem li pitati", nastavi ona, „šta vas je tako daleko dovelo, dragi gospodine. Dalek je to put od Minhena..."

„Poslić", reče gospodin Permaneder okrećući po vazduhu svoju kratku ruku, ,,mali poslić, milostiva gospodo, sa pivarom u Valkmile!"

„A da, vi trgujete hmeljom, dragi gospodine Permanederu. Nope & komp, je li tako? Verujte mi da sam od svoga sina konzula čula mnogo lepih stvari o vašoj firmi", reče konzulka uljudno. Ali gospodin Permaneder je odbijao: „A molim vas, o tome nije reč. Glavna je stvar u tome da sam uvek imao želju da se poklonim milostivoj gospođi i da još jednom vidim gospođu Grinlih! Već to je dovoljno da se čovek ne boji tako dugog puta!"

„Hvala vam", reče konzulka srdačno i pruži mu još jedared ruku okrenuvši dlan sasvim gore. „Treba da obavestim kćer" dodade, ustade i povuče za ručku zvonca koja je bila uz vrata.

„Ah, trista mu jada, to će ibiti veselo" uzviknu gospodin Permaneder i okrenu se zajedno sa stolicom prema vratima.

Konzulka naredi devojci: „Zamolite gospođu Grinlih da dođe dole."

Zatim se vrati sofi, na što je gospodin Permaneder opet okrenuo svoju stolicu.

„To će brti veselo..." ponovi odsutno, posmatrajući tapete, veliku mastionicu od sevrskog porculana, pisaći sto i nameštaj. Tada reče nekoliko puta: „Majka mu stara!..." pri tome je trljao koleno i bez ikakva razloga duboko uzdahnuo. Time je otprilike bilo ispunjeno vreme dok nije došla gospođa Grmlih.

Ona se malo doterala, obukla jelek sa svetlim strukom i uredila frizuru. Lice joj je bilo svežije i lepše no ikad. Vrh jezika igrao se lukavo u uglovima njenih usana...

Jedva što je stala na prag, a gospodin Permaneder skoči i pođe joj u susret s ogromnim oduševljenjem. Sve je kod njega bilo u pokretu. Uhvatio je njene obe ruke, tresao ih i uzviknu: „O, glospođo Grinlih! Da ste mi zdravo! Kako ste? Šta ste sve radili za ovo vreme? Isuse, ludo sam veseo. Mislite li po koji put na Minhen i na naša brda? Lepo smo se provodili, nema šta?! Trista mu jada! I evo sad se opet vidimo! Ko bi to verovao..."

I Toni je neobično živo odvratila pozdrave, privukla stolicu i počela da ćaska s njim o nedeljama provedenim u Minhenu... Sad je razgovor tekao bez smetnji. Konzulka ga je pratila, mašući glavom gospodinu Permanederu obazrivo i ohrabrujući, prevela je pokatkad kojli izraz na nemački književni jezik i onda se zavalila u sofu zadovoljna što je razumela.

Gospodin Permaneder morao je i gospođi Antoniji da objasni zašto je ovde, ali je tome „posliću" očito davao tako malo važnosti, da je izgledalo kao da nema nikakva posla u gradu. Međutim se s velikim imteresovanjem raspitivao za drugu konzulkanu kćer i za sinove, i mnogo žalio što ne može da upozna Klaru i Kristijana, jer je „imao želju" da upozna „celu familiju" ...

Izražavao se sasvim neodređeno o tome kollikio dugo ostaje u gradu, a kad je konzulka primetila: „Svaki čas očekujem da mi sin stigne pa da doručkujemo. Gospodine Permanederu, budite tako dobri pa i vi doručkujte s nama... ?" — prihvatio je tu ponudu još pre nego što je konzulka izgovorila, i to toliko pripravno kao da je baš na to čekao.

Došao je konzul. Soba u kojoj se doručkuje bila je prazna pa se pojavio u kontoarskom kaputu, ušavši žurno, malo umoran i snužden, da bi mogao doruökovati na brzu ruku... Ali čim je video neobičnu pojavu gosta sa čitavim buketom privesaka na lancu od sata, s njegovim kaputom od lodena kao i čuperak divokozine brade na harmonijumu, pažljivo je podigao glavu i čim je čuo ime koje je Antonija tako često spominjala, brzo je pogledao sestru i najljubaznije pozdravio gospodina Permanedera... Nije seo. Sišli su odmah u mezanin gde je gospođica Jungman postavila sto na kome je šumeo samovar — pravi samovar, poklon pastora Tiburcija i njegove žene.

„Lako je vama!" reče gospodin Permaneder kad je seo i video toliki izbor hladnih jela. Pokatkad bi s najbezazlenijim licem govorio prisutnima ti.

„Nije baš minhensko, gospodine Permanederu, ali je ipak bolje nego naše domaće pivo." I konzul mu natoči engleskog piva sa smeđom penom koje je sam pio u ovo doba.

„Hvala lepo, gospodine susede!" rekao je gospodin Permaneder žvaćući i nije primetio zgražavanje u očima gospođice Jungman. Međutim, englesko pivo je pio tako uzdržljivo, da je konzulka naredila

da se donese flaša crvenog vina, posle čega je postao primetno življi i opet počeo da ćaska s gospođom Grinlih. Zbog velikog trbuha sedeo je prilično daleko od stola, noge je raširio, a jedna od njegovih debelih belih ruku obično je visila niz naslon stolice, debela glava sa brkovima morske krave bila je nagnuta malo u stranu s izrazom mrzovoljne udobnosti. Srdačnim treptanjem otvora za oči slušao je Tonikine govore i odgovore.

Elegantnim pokretima sekla mu je pečenje, jer je on u tome bio vrlo nespretan, i nije štedela sa iznošenjem svojih zaključaka o životu...

„Bože moj, ipak je žalosno, gospodine Permanederu, da u životu brzo prolazi sve što je dobro i iepo!" govorila je o svome boravku u Minhenu, za trenutak odložila nož i viljušku i gledala ozbiljno u tavanicu. Pokatkad je pokušavala da govori u bavarskom dijalektu, što je bilo smešno i nije joj nikako uspevalo...

Za vreme jela neko zakuca na vrata i pisar iz kontoara donese depešu. Konzul je čitao vrteći polako prstima vrh brka i mada se viđeđo da napregnuto prati sadržaj depeše, upitao je najnemarnijim tonom: „Kakio idu poslovi, gospodine Permanederu?"

Odmah za tim reče pisaru: „Dobro je" i mladi čovek iščeznu.

„Nema šta, gospodine susedu!" odgovori gospodin Permaneder i okrete se prema konzulu tako da mu je sad druga ruka visila niz naslon stolice. Okrenuo se nespretno kao što se okreću ljudi koji imaju debeo i nepokretan vrat. „Nije vredno da se govori, samo se čovek gnjavi! „Vid'te, Minhen" — ime svoga rodnog grada izgovorio je tako da se samo moglo nagađati šta kaže — „Minhen nije poslovan grad... Tamo ti svaki hoće da ama svaj mir i svoju kriglu... I tamo se ne čitaju za vreme jela depeše, nema toga tamo... A ovde ti je sve, otresito, nema šta!... Hvala lepo, popiću još jednu čašicu. Muka ti je to! Moj kompanjom Nope stalno hoće da se preseli u Nirnberg, jer tamo je berza a ima preduzimačkog duha... ali ja ne idem iz svog Minhena... Nema toga! — Muka ti je to!... Vid'te, prokleta konkurencija, prokleta ... a izvoz je upravo smešan ... čak i u Rusiji počeće sad da gaje hmelj..."

Najednom je neobično brzo pogledao konzula i rekao: „Uostalom... ništa nisam kazao, gospodine susedu! Lep je to poslić! Znate, para dolazi iz deoničke pivare gde je Niderpau direktor. Bilo ti je to sasvim malo preduzeće, ali smo dobili kredita i gotovog novca... uz četiri

posto na hipoteku... da bismo mogli proširiti zgrade... i sad ide...veći su i promet i zarada — to ti ide!" završio je gospodin Permaneder, odbio uz zahvaljivanje i cigarete i cigare, pa upitavši za dopuštenje, izvukao iz džepa dugu luilu i opkoljen dimom upustio se s konzulom u razgovor o poslovima, koji je posle prešao na politiku. Razgovarali su o odnosima Bavarske i Pruske, o kralju Maksu i caru Napoleonu... Taj razgovor je gospodin Permaneder pokatkad začinio potpuno nerazumljivim izrazima, a za vreme pauza je bez ikakva razloga duboko uzdisao i govorio: „Trista čuda!" ili: „Šta sve nema!" ...

Gospođica Jungman je od zaprepašćenja zaboravila da žvaće čak i kad je imala zalogaj u ustima, i bez reči je gledala gosta svetlucavim, sivim očima, držeći po svom običaju nož i viljušku okomito na stolu. Ova soba još nije čula ovakvih glasova, još nije bila ispunjena ovakvim dimom od lule, ovakvo mrzovoljno udobno ponašanje bez ikakve forme bilo joj je sasvim tuđe. Pošto se zabrinuto pitala o iskušenjima kojima je morala biti izvrgnuta tako mala evangelička opština među samom papistima, konzulka je za celo vreme sedela gledajući ga prijateljski i bez razumevanja. Dok se jelo, izgledalo ije da je i Toni postala nemirna i zamišljenja. Ali konzul se odlično zabavljao, nagovorio majku da dobavi još jednu flašu crvenog vina i živahno pozivao gospodina Permanedera da ga poseti u Širokoj ulici, njegova žena biće neobično radosna...

Tek pošto su prošla puna tri sata od njegova dolaska, počeo je gospodin Permaneder da se priprema za odlazak, istresao je lulu, ispio vino iz čaše, opet nešto rekao kao „muka ti je to" i podigao se.

„Poštovanje, milostiva gospođo... Čuvao vas bog, gospođo Grimlih... Čuvao vas bog, gospodine Budenbrok" — kad je čula takvo pozdravljanje Ida Jungman se stresla i čak pocrvenela. „Dobar dan želim, gospođice..." Naposletkiu je rekao „Dobar dan!" ...

Konzulka je izmenila poglede sa sinom. Gospodin Permaneder je izjavio da sad ide u skromnu krčmu na Travi u kojoj je odseo ...

„Minhenska prijateljica moje kćeri i njen muž", reče stara gospođa pristupivši još jedared gospodinu Permanederu, „daleko su da bi se skoro mogli nadati prilici da im se odužimo za gostoprimstvo. Ali ako biste vi, dragi gospodine, hteli da nam učinite tu radost da budete kod nas dok ste u ovom gradu... bićete nam od srca dobro došli..."

Pružila mu je ruku i gle: gospodin Permaneder je bez razmišljanja

pristao, isto onako brzo i pripravno kao što je primio poziv na doručak, poljubio je obema damama ruku što je čudno pristajalo uz njegovo lice, doneo iz sobe sa pejsažima šešir i štap, još jednom obećao da će odmah narediti da mu se donesu koferi i da će, čim posvršava poslove, biti ovde u četiri sata posle podne. Konzul ga je otpratio niza stepenice. Kad su došli do vrata, okrenuo se još jedared i rekao tiho i oduševljeno, mašući glavom: „Nemojte uzeti za zlo, gospodine susedu, vaša gospođa sestra, to ti je sila od čoveka! Čuvao vas bog!"... Iščezao je mašući glavom.

Konzul je osećao veliku potrebu da opet ode gore i da pogleda dame. Ida Jungman, je već trčala po kući sa posteljinom da bi uredila ijednu gostinsku sobu.

Konzulka je još sedela za stolom za doručak, gledala u jednu tačku na tavanici i lako bubnjala belim prstima po stolnjaku. Toni je stajala uz prozor prekrštendh ruku i nije gledala ni levo ni desno, nego pravo, dostojanstvena i čak stroga u licu. Svi su ćutali.

„Dakle?" upita Toma pošto je stao i uzeo cigaretu iz kutije sa trojkom... Ramena su mu se tresla od smeha.

„Prijatan čovek" odvrati konzulka bezazleno.

„Potpuno se slažem!" Tada konzul učini brz i galantno humorističan pokret prema Toniki, kao da je najponiznije pita za njeno mišljenje. Ona je ćutala. Gledala je strogo i pravo.

„Čini mi se, Tomo, da bi trebalo da se oduči od psovanja", nastavi konzulka malo zabrinuta. „Ako sam dobro razumela govorio je na nezgodan način o svetoj tajni i krstu[60]..."

„Ah, nije to ništa majko, pri tome on ne misli zlo..."

„Možda je i suviše nemaran u ponašanju, je li Tomo?"

„Bože moj, to ti je običaj u južnoj Nemačkoj!" rekao je konzul polako, pustio dim iz cigarete, nasmešio se majci i kriomice gledao Toniku. Konzulka to uopšte nije primećivala.

„Učini mi ljubav, Tomo, i dođi danas s Gerdom na ručak!"

„Rado majko, s najvećim zadovoljstvom. Da pravo kažem, ova me poseta raduje. A tebe ne? To je sasvim drugo nego tvoji duhovnici..."

„Svako po svome, Tomo".

„U redu! A sad idem... nego!" reče držeći bravu u ruci. „Toni, ti si na njega učinila odličan utisak! Zaista! Znaš kako te je dole nazvao „sila od čoveka" — to su njegove reči..."

Gospođa Grinlih se okrete i reče glasno: „Dobro, Tomo, ti mi to pričaš... svakako niko ti ne može zabraniti... ali ipak ne znam da li je u redu da ti to meni govoriš. Ali ja znam i to hoću da kažem, da u ovom životu nije važno to kako neko govori ili kako se izražava, nego šta misli u srcu i kako oseća, i ako se ti rugaš načinu izražavanja gospodina Permanedera ... ako smatraš da je smešan..."

„Kako?! Ali ni govora o tome! Zašto se ljutiš..."

„Assez!" reče konzulka i pogleda sina ozbiljno i molećivo, kao da je htela reći: Poštedi je!

„Nemoj da se ljutiš, Toni!" reče. „Nisam hteo da te srdim. Sad idem da naredim kome od svojih radnika da donese kofere... Do viđenja!"

GLAVA PETA

Gospodin Permaneder se smestiio u kući u Ulica Meng, sledećeg dana jeo je kod Tome Budenbroka i njegove žene, a trećeg dana, u četvrtak, upoznao se s Justom Kregerom i njegovom ženom, s damama Budenbrok iz Široke ulice, koje su našle da je strahovito smešan... sa Zezemi Vajhibrot, koja se s njim ophodila prilično strogo, sa sirotom Klotiildom i malom Erikom kojoj je poklonio fišek bonbona...

Bio je stalno dobrog raspoloženja, bez ikakva razloga mrzovoljno uzdisao — izgleda da su ti uzdasi dolazili od suviška lagodnosti — sa svojom lulom, svojim neobičnim dijalektom, svojom nepokretljivošću; posle ručka dugo je sedeo na jednom mestu smestivši se što je mogao udobnije. Pušio je, pio i ćaskao i mada je u tihi život stare kuće uneo nešto sasvim novo i strano, mada je celo njegovo biće bilo protivno stilu ovih soba, nije smetao nijednoj kućnoj navici. Prisustvovao je svim jutarnjim i večernjim pobožnostima, zamolio je da sme malo slušati konzulkinu nedeljnu školu, štaviše pojavio se za trenutak i na „jerusalimskoj večeri" da bi se upoznao sa damama, ali kad je Lea Gerhard počela da čita — zbunjeno se povukao.

Njegova pojava brzo je bila poznata u celom gradu, u velikim kućama govorilo se sa radoznalošću o Budenbrokovom gostu iz Bavarske, ali kako on nije imao veza ni sa porodicama ni na berzi, i kako je sezona već bila poodmakla pa su se svi spremali na more, konzul je odustao od toga da gospodina Permanedera uvede u društvo. Inače se on svestrano posveti gostu. Uprkos svojim

poslovnim i gradskim dužnostima, našao je vremena da ga vodi po gradu, da mu pokazuje sve srednjovekovne znamenitosti, crkve, kapije, česme, trg, gradsku opštiniu, „Brodarsko udruženje", i da ga na svaki način zabavlja, pa i na berzi da ga upozna sa svojim najbližim prijateljima... i kad mu se majka jednom prilikom zahvaljivala za tu požrtvovanost, odgovorio je suho: „Tja, majko, šta sve čovek ne mora da radi..."

Na to konzulka nije odgovorila niišta, čak se nije ni nasmešila, čak nije pokrenula ni očne kapke, nego je svojim svetlim očima pogledala u stranu i upitala ga za nešto sasvim drugo...

Ona se prema gospodinu Permanederu ponašala uvek jednako, na srdačan i prijateljski način, što se ne bi moglo reći za njenu ćerku. Trgovac hmeljom prisustvovao je već na dva „dečja dana" — mada je već trećeg ili četvrtog dana posle svog dolaska dao na znanje da su njegovi poslovi s ovdašnjom pivarom završeni, ipak je bio ovde evo već dve i po nedelje — i svakog od tih četvrtaka, kad bi gospodin Permaneder razgovarao i gestikulirao, gospođa Grinlih bi, crveneći, po nekoliko puta pogledala brzo i plašljivo celu porodicu, ujku Justa, kuzine Budenbrok ili Tomu, duže vremena bi ćutala i držala se ukočeno, štaviše izlazila bi iz sobe...

Zelene zavese u spavaćoj sobi gospođe Grinlih na drugom spratu lako je pokretao mlaki dah vedre junske noći, jer su oba prozora bila otvorena. Na noćnom stočiću uz krevet sa baldahinom gorelo je na sloju ulja, ispod koga je bila voda, više malih fitilja. Tako je soba sa ravnim stolicama, na kojima su jastuci bili prevučeni platnom, bila osvetljena tihim, ravnomernim i slabim svetlom. Gospođa Grinlih je bila u krevetu. Njena lepa glava utonula je meko u jastuke optočene čipkama, a ruke su joj bile položene na jorganu. Oči su joj bile suviše zamišljene da bi se mogle sklopiti. Pogledom je polako pratila kretanje nekakvog velikog insekta koji je istrajno, uz milione bešumnih zamaha krila, klizio oko osvetljenog stakla... Pored kreveta, na zidu između dva stara bakroreza slike srednjovekovnog grada — bila je uramljena rečenica: „Uzdaj se u boga..." ali da li je to uteha, ako se sad u ponoći leži otvorenih očiju i treba da se stvori zaključak, da se odluči, sasviim sama i bez ičijeg saveta, sa jednim Da ili Ne da se odluči o celom, životu i ne samo o tome?

Sve je bilo tiho. Samo je zidni sat kucao i pokatkad bi se iz

susedne sobe, koja je bila zavesama odeljena od Tonikine spavaće sobe čulo iskašljavanje gospođice Jungman. Tamo je sve bilo osvetljeno. Verna Pruskinja sedela je uspravno za stolom pod lampom koja je visila sa tavanice. Krpila je čarape male Erike, čije se duboko i mirno disanje moglo čuti. Pitomaca Zezemi Vijhibrotove bila je na letnjem raspustu i stanovala u Ulici Meng.

Gospođa Grinlih malo se pridiže uzdahnuvšd i podboči glavu rukom.

„Ido?" upita tiho, ‚ti još sediš i krpiš čarape?"

„Da, Tonkice, detešce moje" čuo se Idiin glas. „Samo spavaj, sutra treba rano da ustaneš, nećeš biti ispavana."

„Dobro, Ido... Sutra ćeš me, dakle, probuditi u šest sati ujutru!"

„I u šest i po nije kasno, detešce moje. Kola su naručena za osam. Samo spavaj, da budeš sveža i lepa..."

„Ah, još nisam nimalo spavala!"

„Ej, ej, Tonkice, to ne valja! Nećeš valjda da u Švartau budeš bolesna. Popi sedam gutljaja vode, lezi na desnu stranu, broj do hiljadu..."

„Ah, Ido, molim te, hodi malo ovamo. Ne mogu da spavam, reći ću ti, puna mi je glava misli, da pukne prosto... pogledaj, kao da imam groznicu, a onda opet stomak; to je sigurno od malokrvnosti, žile su mi na slepoočnicama sasvim otekle i pulsiraju tako jako da osećam bol, toliko su pune, što ipak ne isključuje da imam malo krvi u glavi..."

Začulo se pomicanje stolice i između zavesa se pojavila koščata, krupna pojava Ide Jungman, u jednostavnoj i nemodernoj sivoj haljini...

„Ej, ej, Tonkice, groznica. Daj da vidim, detešce moje.. Hoćeš li oblog..."

I svojim pomalo muškim, dugim i čvrstim koracima prišla je ormanu s fijokama, izvadila peškir, umočila ga u legen s vodom, prišla opet krevetu i oprezno ga stavila na Tonikino čelo, pogladivši je nekoliko puta rukom.

„Hvala, Ido, dobro je... Sedi još malo uza me, dobra stara Ido, ovde, na krevet. Znaš, stalno moram da mislim na sutrašnji dan... Šta treba da radim? Sve mi se vrti u glavi."

Ida je sela na krevet, opet je uzela u ruku iglu i jednu čarapu navučenu na „gljivu". Pognula je glatko sedo teme, prateći očima

uibode iglom, i rekla:

„Držiš li da će te sutra pitati?"

„Sigurno, Ido! U to se ne može sumnjati. Neće propustiti priliku. Kako je bilo s Klarom? Isto tako na izletu... Vidiš, ja bih mogla to da izibegnem. Mogu da budem s drugima tako da mi se ne uzmogne približiti... Ali, onda je sve svršeno! On prekosutra putuje, rekao je, i nikako ne može duže ostati ako sutra ne bude ništa... Sutra mora da se odluči... Ali šta da kažem, Ido, ako bude pitao?! Ti se nisi nikada udavala i u stvari ne znaš šta je život, ali ti si čestita žena, pametna si i imaš četrdeset i dve godine. Možeš li mi dati savet? Tako mi je potreban..."

Ida Jungman je spustila čarapu u krilo.

„Da, da, Tonkice, i sama sam mnogo o tome mislila. Ali izgleda mi da se tu nema više šta da savetuje, dete moje. On više ne može otići a da ne govori s tobom i s tvojom mamom, a ako ti nećeš, onda ga je trebalo pre otpustiti ..."

„Imaš pravo, Ido; ali ja to nisam mogla, jer to ipak mora da se dogodi! Uvek moram da mislim na to: još mogu natrag, još nije kasno! I tako ležim i mučim se..."

„Možeš li da ga podneseš, Tonkice? Reci pošteno!"

„Da, Ido. Lagala bih kad to ne bih priznala. On nije lep, ali u životu to nije važno, on je vrlo dobar čovek i ne zna za zlobu, veruj mi. Kad pomislim na Grinliha... Bože moj! Uvek je govorio da je agilan i da ume da se snađe i tim je na lukav način prikrivao svoj lopovluk... Vidiš, Permaneder nije takav. On je i suviše komotan za to i uzima život dosta olako, što je opet, s druge strane, mana, jer miilionar sigurno neće nikada biti i držim da pomalo naginje tome da sve pusti neka ide kako hoće... Ali tamo su svi takvi a to je što sam htela reći, Ido, u tome je stvar. Naime, u Minhenu, gde je on među sebi ravnima, među ljudima koji govore kao i on, skoro sam ga volela, tako mi je izgledao zgodan, tako prostosrdačan i dobroćudan. I odmah sam opazila i kod njega simpatiju prema meni — možda je tome pridonelo i to što me je smatrao za bogatu ženu, bojim se za bogatiju nego što sam, jer kao što znaš, majka mi više ne može mnogo dati. Ali, uverena sam da to za njega neće značiti ništa... On mnogo ne misli na novac. Dosta... šta sam htela da kažem, Ido?

„U Minhenu, Tonkice, ali ovde?"

„Da,, ovde, Ido! To hoću i da kažem. Ovde, gde je on istrgnut iz svoje prave okoline, gde je sve drukčije, strožije, gde ima više samoljublja i dostojanstva, da tako kažem ... ovde moram često da se stidim zbog njega, priznajem to otvoreno, ja sam poštena žena, stidim se zbog njega, to možda nije lepo od mene! Vidiš... nekoliko puta sam primetila da je u razgovoru rekao „mene" mesto „meni". Tako dole govore, Ido, događa se da i vaspitani ljudi tako govore kad su dobre volje, to tamo nikoga ne vređa, ništa ne staje i tako ide i niko se ne čudi. Ali ovde ga mati gleda sa strane, Toma skuplja obrve, ujka Just se trza i skoro da prsne u smeh, kao što to čine Kregerovi, a Fifi Budenbrok pogleda u svoju majku, ili Frideriku ili Henrijetu i mene je toliko stid, da bih najrade pobegla iz sobe i ne mogu da zamislim da bih se mogla udati za njega..."

„Ali, Tonkice! Pa živećeš sa njim u Minhenu."

„Imaš pravo, Ido. Ali sad dolazi veridiba, i kad se ona bude proslavljala ja ću morati da se stidim pred porodicom i Kistenmakerovima i Melendorfovima i ostalima, jer je on tako malo otmen... ah, Grinlih je bio otmeniji, ali je zato unutra bio sasvim crn — kako je nekada govorio gospodin Stengel... Ido, u glavi mi se sve vrti, ukvasi mi još malo oblog."

„Ali, najzad se mora i to proći", reče opet pošto je uz uzdah uzela oblog, „jer glavno je da se opet udam i da ne živim ovde kao rastavljena žena. Ah, tako mi živo dolaze u pamet oni dani kada se Grinlih prvi put pojavio i kako mi je prilazio — skandal, Ido! — i onda Traveminde, Švarckofovi..." rekla je polako a oči su joj se sanjalački zaustavile na zakrpljenoj rupi Erikinih čarapa ... „pa onda venčanje i Ajmsbitel i naša kuća — bilo je otmeno, Ido, kad samo pomislim na svoje jutarnje haljine... Tako nešto neću imati s Permanederom, znaš, život pravi čoveka sve skromnijim — pa doktor Klasen, pa dete, pa bankar Keselmajer... i onda kraj, strašno je bilo, nemaš pojma, kad čovek mora tako jezovite stvari da doživi... Ali Permaneder se neće upuštati u prljave stvari — u to ne sumnjam nimalo, a i poslovno se možemo na njega osloniti, jer zaista držim da on i Nope prilično zarađuju u Niderpaurovoj pivari. I kad budem njegova žena, videćeš, Ido, pobrinuću se već da bude ambiciozniji, da dalje dotera, da se potrudi na čast sebi i svima nama, jer, svakako, on preuzima na se i neke obaveze kad uzima jednu Budenbrokovu!"

Stavila je ruke pod glavu i gledala je u tavanicu.

„Da, prošlo je deset godina otkako sam prvi put videla Grinliha... Deset godina! I sad sam opet dotle doterala da treba nekome da kažem Da. Znaš, Ido, život je strašno ozbiljan!... Ali, razlika je u tome što su onda svi to smatrali važnom stvari, svi su me nagovarali i mučili, a sad su svi tihi i svi smatraju da se samo po sebi razume da kažem Da. Moraš da znaš, Ido, da ovo venčanje sa Alojzom — ja već velim Alojz jer na kraju tako mora da bude — nije ništa svečano i veselo, pri tome se u stvari ne radi uopšte o mojoj sreći, nego, ulazeći u drugi brak, ja sasvim mirno i razumno popravljam ono što se dogodilo s prvim brakom, to je moja dužnost prema našem imenu. To je mamino mišljenje, to je Tomino mišljenje..."

„Ali, Tonkice! Ako ga ne voliš i ako te on ne može da usreći ..."

„Ido, ja poznajem život, nisam više guska i imam oči u glavi. Mati... može biti, ona baš neće navaljivati, jer ona preko nerešenih pitanja prelazi i kaže assez. Ali Toma, on hoće. Ne treba da me učiš kakav je Toma. Znaš li kako Toma misli? On misli: Svaki! Svaki ko nije apsolutno nedostojan. Jer, ovoga puta se ne radi o nekoj sjajnoj partiji, nego samo o tome, da se izbriše brazgotina koja je ostala od prvog braka. Tako on misli. Budi uverena, čim je Permaneder stigao Toma se potajno raspitao o njegovom imovnom stanju i, pošto je doznao da je prilično povoljno, za njega je sve u redu... Toma je političar i zna šta hoće. Ko je odstranio Kristijana? ... Mada je to teška reč, Ido, ali — tako je. I zašto? Jer kompromituje firmu i porodicu, a u njegovim očima to činim i ja, Ido, ne rečima i delima, nego samim tim što sam rastavljena žena. I on hoće da to prestane i ima pravo i zato ga, boga mi, ne volim manje i nadam se da i on mene voli. Sem toga, za celo ovo vreme uvek sam čeznula da opet stupim u život, jer mi je kod majke dosadno, neka me bog kazni ako je to greh, ali imam trideset godina i osećam se mladom. To je različito podeljeno u životu, Ido, ti si već sa trideset imala sedu kosu, kao što je kod svih u tvojoj porodici, tvoj ujak Pral koji je umro od štucanja..."

Izložiila je ove noći i druge neke misli, još po koji put rekla „Pa, na kraju to mora da se dogodi" i onda pet sati spavala blagim i dubokim snom.

GLAVA ŠESTA

Nad gradom je bila jutarnja magla kad se gospodin Longe, sopstvenik kočija za iznajmljivanje u Ulici Johanis, upravljajući sam pokrivenim ali sa svih strana otvorenim kolima za izlet, dovezao u Ulicu Meng i rekao: „U rane sate sunce probija maglu" i tako je čovek mogao da bude miran.

Konzulka, Antonija, gospodin Permaneder, Erika i Ida Jungman doručkovali su zajedno, pa su, spremni za put, čekali u velikom tremu Gerdu i Tomu. Gospođa Grinlih, u haljini krem boje sa atlasnom kravatom izgledala je odlično iako nije dovoljno spavala; izgleda da se oslobodila oklevanja i pitanja, jer joj je lice bilo mirno, sigurno, skoro svečano, dok je u razgovoru s gostom polako zakopčavala meke rukavice... Povratilo joj se raspoloženje koje joj je bilo dobro poznato iz pređašnjiih vremenla. Srce joj je jače lupalo, jer je bila ispunjena osećanjem svoje važnosti, znala je koliko značenja ima njena odluka; znala je da je opet došao dan, kad joj je dužnost da ozbiljnom odlukom uđe u porodičnu istoriju. Ove noći je videla u snu ono mesto u porodičnim hartijama na kome je mislila da zabeleži činjenicu njene druge udaje... činjenicu koja će poništiti onu crnu mrlju u hartijama, koja će učiniti tu mrlju beznačajnom, i sad je napeto i radosno očekivala trenutak kad će se pojaviti Toma da ga pozdravi ozbiljnim klimanjem glave...

Konzul i njegova žena došli su sa malim zakašnjenjem, jer mlada konzulka Budenbrok nije bila navikla da tako rano završi svoju toaletu. Konzul je bio svež i raspoložen u svome svetlosivom, sitno kariranom odelu, kroz čije se široke revere mogao videti rub letnjeg prsluka. Nasmešio se očima kad je video Tonikino neizrecivo dostojanstveno držanje. Ali Gerda, čija je malo morbidna i tajanstvena lepota bila u neobičnoj suprotnosti sa dražesnim zdravljem njene zaove, nije nimalo pokazivala nedeljno i izletničko raspoloženje. Verovatno je bila neispavana. Zbog zasićene lila boje koja je bila osnovna boja njene haljine, što se vrlo neobično slagalo sa tamnim crvenilom njene bujne kose, ten joj je bio još belji, još osenčeniji. Još dublje nego obično, u uglovima njenih očiju videle su se plavičaste senke. Hladno je pružila svojoj svekrvi čelo na poljubac, gospodinu Permanederu je pružila ruku sa priličnim izrazom ironije, i kad ju je gospođa Grinlih, ugledavši je, pljesnula rukama i glasno uzviknula: „Zaboga, Gerda, kako si opet

lepa — !" odgovorila je smeškom koji odbija.

Nije volela ovakve izlete, pogotovu leti i nedeljom. U njenim sobama su većinom bili spušteni zastori i vladala polutama, retko je izlazila, bojala se sunca, prašine, svečano obučenih malograđana, mirisa kafe, piva, duvana... a iznad svega je mrzela zagrejanost, izbacivanje iz dnevnog koloseka. „Dragi prijatelju" — rekla je otprilike Tomi, kad su razgovarali o izletu u Švartau i u „Džinovski grm", da bi se i minihenski gost malo upoznao s gradskom okolinom — „ti znaš da otkad me je bog stvorio ja volim mir i svakidašnji život, tako da nisam stvorena za naprezanje i promenu. Molim te da me oslobodiš..."

Ona se ne bi udala za njega kad ne bi znala da će u ovim stvarima biti sigurna u njegov pristanak.

„Razume se da imaš pravo, Gerda. Obično ljudi samo uobražavaju da se u ovakvim prilikama zabavljaju... Ali idemo da pred drugima i pred sobom samim ne ispadnemo čudaci. Svaki je toliko tašt, a zar ti nisi? ... Inače, izgleda kao da smo usamljeni i nesretni i manje nas uvažavaju. A onda još nešto, draga Gerda... Mi svi imamo razloga da se malo udvaramo gospodinu Permanederu. Uveren sam da vidiš u čemu je stvar. Nešto je tu započelo i bila bi šteta, večna šteta, kad se ne bi dovršilo..."

„Ne vidim, dragi prijatelju, koliko bi moja prisutnost... ali svejedno. Pošto ti to želiš, neka bude. Neka pređe preko nas taj izlet."

„Iskreno sam ti zahvalan."

Stupili su na ulicu... Zaista, već je sad sunce prodiralo kroz jutarnji vazduh; zvonila su nedeljna zvona sa crkve sv. Marije a vazduh je ispunjavalo cvrkutanje ptica. Kočijaš je skinuo šešir. Konzulka mu je sa patrijarhalnom blagonaklonošću, koja je Tomu dovodila pomalo u nepriliku, klimnula glavom i neobično srdačno odgovorila: „Dobro jutro, dobri čoveče. Ulazite, dragi moji, sad bi bilo vreme za ranu propoved, ali danas ćemo našim srcima da slavimo boga u slobodnoj prirodi, je li tako, gospodine Permanederu?!

„Tako je, gospođo konzulko."

Popeli su se jedan za drugim preko dvaju limenih stepenica kroz zadnja vrata u kola, u koja bi moglo stati deset osoba, i smestili se udobno na jastucima, koji su — svakako u čast gospodina Permanedera — imali plave i bele pruge. Škljocnula su vrata na kolima, gospodin Longe je mljasnuo jezikom i uzviknuo nekoliko puta i

na razne načine ho i hi, podigao muskulozne obrve i kola su počela da se kotrljaju niz Ulicu Meng, duž Trave, pored kapije Holšten, a zatim desno drumom koji vodi u Švartau...

Polja, livade, grupe drveća, zaseoci... a u sve višem, ređem i plavljem vazduhu primećivali su ševe čiji su se glasovi čuli. Toma je pušio cigarete, pažljivo gledao oko sebe, i kad su se vozili pokraj žita pokazivao bi ga gospodinu Permanederu. Trgovac hmeljom bio je zaista mladalački raspoložen, malo je nakrivio zeleni šešir sa čuperkom divokozine brade, balansirao štapom s ogromnom drškom od roga, balansirao na svom širokom dlanu pa čak i na donjoj usni, što mu, razume se, nijje niikad uspelo, ali se neobično svidelo maloj Eriki, i nekoliko puta je rekao: „Neće biti, doduše, Cugšpice, ali ćemo se malo penjati, biće trista čuda, biće veselja, muka ti je to, je li tako, gospođo Grinlih?!"

Tada je sa mnogo temperamenta počeo da priča o izletima u planine, sa torbom na leđima i štapom za lomljenje leda u ruci, čemu se konzulka osobito divila i nagradila ga nekoliko puta sa „divno", onda je bog bi ga znao kako došao na to da žali što nema Kristijana, za koga je čuo da je neobično veseo gospodin.

„Kako se uzme", reče konzul. „Ali u ovakvim prilikama je neuporediv. To je istina. — Ješćemo rakove, gospodine Permanederu!" viknuo je dobro raspoložen. „Rakove i morske rakove! Jeli ste ih već nekoliko puta kod moje majke, ali moj prijatelj Dikman, sopstvenik restorana na „Džinovskom grmu" ima ih odličnog kvaliteta. Pa onda medenjaci, čuveni medenjaci ovoga kraja. Da li je njihova slava doprla i do Izara? Videćete."

Gospođa Grinhih je dva ili tri puta rekla da se kola zaustave da bi na rubu druma nabrala maka i različka, i uvek je gospodin Permaneder divlje žalio što joj ne može pomoći, ali kako se malo pobojavao izlaženja i ulaženja, to je ipak ostalo sve samo na žaljenju.

Erika je uzvikivala od radosti kad god bi videla kako vrana uzleće, a Ida Jungman, koja je i sad kao i uvek, čak i kad je najlepše vreme, nosila dugu otvorenu kišnu kabanicu i kišobran, pridružila joj se svojim smehom koji je malo ličio na rzanje, kao prava dadilja koja u detinja raspoloženja ne ulazi samo spolja, nego isto tako detinjski saoseća. Gerda, koja nije videla kako je ona u porodici osedela, posmatrala ju je hladno i začuđeno...

Bili su u Oldenburgu. Videle su se bukove šume, kola su prolazila kroz mesto, preko trga sa bunarom, izišla iz mesta, kotrljala se preko mosta koji vodi preko reke Au i najzad se zaustavila pred restoranom „Džinovski grm". Vrtni restoran se nalazio na jednoj strani ravnice sa livadama, peskovitim putevima i lejama, a s druge strane te ravnice amfiteatralno se uzdizala šuma. Pojedine terase bile su povezane grubim stepenicama, za koje je iskorišćeno visoko korenje drveća i kamenje koje je strčalo iz zemlje, a na terasama između drveća bili su postavljeni belo obojeni stolovi, klupe i stolice.

Budenbrokovi nisu bili prvi gosti. Nekoliko ugojenih devo jaka i jedan keiner u masnom fraku žurno su koračali preko travnjaka i nosili hladna jela, limunadu, mleko i pivo. Nosili su to prema stolovima gde je, mada u velikim razmacima, više porodica sa decom već zauzelo mesto.

Gospodin Dikman, restorater, sa žuto izvezenom kapicom, izišao je da bi gospodi lično pomogao pri silaženju iz kola, i dok je Longe odvezao kola u stranu da bi ih raspregao, rekla je konzulka: „Najpre ćemo malo prošetati, dobri čoveče, i onda bismo posle sat ili sat i po mogli da doručkujemo. Molim vas, servirajte nam gore... ali ne suviše visoko, recimo na drugoj terasi..."

„Pokažite šta znate, Dikmane", dodade konzul. „Imamo razmaženog gosta..."

Gospodin Permaneder je protestovao. „Ama, molim vas! Pivo i sir ..."

Ali to gospodin Dikman nije razumeo nego je počeo da nabraja: . „Sa svim što ima, gospodine konzule... rakovi, morski rakovi, razne kobasice, razni sirevi, sušena jegulja, sušeni losos, sušena moruna..."

„Lepo, Dikmane. Vi ćete već to udesiti. A onda, dajte nam šest čaša mleka i kriglu piva, je li tako, gospodine Permanederu? ..."

„Jedanput pivo, šest puta mleko... Slatko mleko, masno mleko, mleko s kajmakom, gospodine konzule..."

„Pola i pola, Dikmiane. Slatko mleko i masno mleko. Za jedan sat, dakle."

Pošli su preko ravni.

„Najpre treba da posetimo izvor, gospodine Perananederu", reče Toma. „Izvor, to. jest izvor Au, a Au je mala rečica na kojoj leži Švartau; na njoj je u davnom srednjem veku ležao i naš grad, dok nije

izgoreo — izgleda da nije bio bogzna kako solidno građen, znate, — pa je posle opet izgrađen na Travi. Sem toga, za ime ove reke nadovezuju se bolna sećanja. Kao deca smatrali smo duhovitim da jedan drugog štipamo za ruku i pitamo: Kako se zove reka na kojoj leži Švartau? Na to bi svaki — jer ga je bolelo i protiv volje uzviknuo ime reke... eto!" prekide sam sebe iznenada, deset koraka pre no što počinje uspon, „prestigli su nas Melendorfovi i Hagenštremovi".

I zaista, gore na trećoj terasi sedeli su uz dva spojena stola glavni članovi ovih dveju korisno povezanih porodica i živo razgovarali. U začelju je sedeo stari senator Melendorf, bled gospodin sa belim, retkim, šiljatim zaliscima; bolovao je od šećerne bolesti. Njegova žena, rođena Langhals, vrtela je u rukama lornjon sa dugim drškom, a seda joj je kosa bila u neredu i spreda i straga. Bio je tu i njen sin Avgust, plav, mlad čovek otmene spoljašnosti i muž Julkice, rođene Hagenštrem, koja je, malena, živahna, sa velikim svetlim crnim očima i skoro isto tolikim briljantima u ušima sedela između svoje braće Hermana i Morica. Konzul Herman Hagenštrem počeo je da deblja, jer je živeo odlično, — govorilo se da već ujutru počinje sa guščijom paštetom. Imao je riđu, kratku i punu bradu, a nos mu je — nos njegove matere — bio kao prignječen uz gornju usnu. Doktor Moric, upalih grudi i žućkastog tena, pokazivao je pri govoru svoje šiljate pokvarene zube. Pored braće su sedele njihove žene, jer je i advokat već nekoliko godina bio oženjen i to nekom gospođicom Putfarken iz Hamburga, damom koja je imala kosu boje butera i lice skoro sasvim bez strasti, naoko englesko, ali zato neobično lepo i pravilno, jer doktor Hagenštrem, koji je bio poznat kao čovek od ukusa, nije mogao dopustiti da mu žena bude ružna. Bili su prisutni i mala kćerčica Hermana Hagenštrema i sinčić Morica Hagenštrema, dva deteta obučena u belo, koja su već sad bila kao verena, jer Hunojs-Hagenštremovo imanje nije smelo da se deli. — Svi su jeli meko kuvana jaja i šunku.

Pozdravili su se tek kad su se Budenbrokovi našli na maloj udaljenosti od društva. Konzulka se naklonila malo rasejano i začuđeno, Toma je malo podigao šešir i micao usnama, kao da je izgovorio neki služben i hladan pozdrav, a Gerda se naklonila tuđe i formalno. Ali gospodin Permaneder, potaknut penjanjem, mahao je oduševljeno svojiim zelenim šeširom i vikao veselim i jakim glasom:

,,Želim vam dobro jutro!" — Na to je senatorka Melendorf metnula na oči svoj lornjon. Toni je malo podigla ramena, zabacila glavu i pored svega toga trudila se da podbradak pritisne na grudi, i pozdravila takođe sa ogromne visine, gledajući tačno preko Julkičinog šešira koji je bio širokog oboda i elegantan... Ovoga trenutka njena je odluka postala definitivna i nepokolebljiva...

„Hvala dragome bogu što doručkujemo tek kroz jedan sat!... Znaš, ne bih htela da mi ova Julkica gleda u zalogaje... Jesi li video kako je pozdravila? Skoro nije ni pozdravila. A šešir joj je prema mome nemerodavnom mišljenju strahovito neukusan..."

„No, što se tiče šešira... A i u pozdravljanju nisi ni ti bila mnogo susretljivija, draga moja. Uostalom, ne srdi se, od toga se dobijaju bore na licu".

„Ja da se srdim, Tomo? A ne! Kad ovi ljudii misle da su prvi, to je uvek samo smešno i više ništa. Kakva je razlika između ove Julkice i mene, ako smem da pitam? Za muža nije dobila nitkova nego samo „mlakonju", kako bi rekla Ida, a kad bi bila u mom položaju, nikad ne bi mogla naći drugog muža."

„A to znači da ćeš ti naći drugog?"

„Mlakonju, Tomo?"

„I to je mnogo bolje nego nitkova".

„Ne mora da bude ni jedno ni drugo. Ali o tome nećemo govoriti".

„Tako je. Malo ćemo da zaostanemo. Gospodin Permaneder se penje sa elanom ..."

Senoviti šumski put postao je ravan i još malo pa su došli do „izvora", lepog, romantičnog mesta sa drvenim mostom preko male provalije, sa razrovanim padinama i nagnutim drvećem, čije je korenje bilo golo. Iz malog kamenog basena, odmah pod mlazom što je izvirao iz brda. zahvatili su vode u srebrni pehar koji se mogao sklapati i koji je konzulka ponela od kuće. Svi su pili svežu ledenu vodu i pri tome je gospodin Permaneder dopustio sebi malu galanteriju: pričekao je da ga vodom posluži gospođa Grinlih. Bio je pun zahvalnosti i nekoliko puta je ponovio: „Ah, to je fino!" i ćaskao obazrivo i pažljivo i sa konzulkom i Tomom kao i sa Gerdom i Tonikom, pa i sa malom Erikom... Čak i Gerda, koja je do sada patila od žege i išla ćuteći u nekoj vrsti ukočene nervoze, počela je da oživijuje, i kad su na povratku opet bili pred restoranom i na drugog terasi seli uz preobilno

postavljen sto, ona je najljubaznijim rečima zažalila što gospodin Permaneder tako brzo odlazi, sad kad su se malo upoznald, kad se, na primer, lako može opaziti da na obe strane više nema nerazumevanja ili krivog razumevanja zbog dijalekta. Ona može čak potvrditi da je njena prijateljica i zaova Toni dva ili tri puta baš virtuozno rekla „Bog vas čuvao" ...

Na reč „odlazi" gospodin Permaneder nije dao nikakav određen odgovor, nego se posvetio đakonijama koje se s one strane Dunava ne vide svaki dan.

Gutali su dobra jela polako, a maloj su se Eriki od svega najviše svidele servijete od svilene hartije, koje su joj izgledale neuporedivo lepše nego. one velike platnene kod kuće, pa je s dozvolom kelnera metnula u džep nekoliko tih servijeta i ponela kući za uspomenu. Gospodin Permaneder je uz pivo popušio nekoliko sasvim crnih cigara, a konzul je pušio svoje cigarete. Porodica je još dugo sedela sa svojim gostom i ćaskala. Značajno je bilo to da više niko nije spominjao odlazak gospodina Permanedera i da se o budućnosti nije progovorila nijedna reč. Izmenjivali su sećanja, razgovarali o političkim događajima prošle godine, a gospodin Permaneder, pošto se tresao od smeha dok je konzulka pričala svojih četrdeset osam anegdota koje je znala od pokojnog muža, počeo je i sam da priča o revoluciji u Minhenu i o Loli Mortez za koju se gospođa Grinlih neobično interesovala. A zatim, kad je polako prošao prvi čas popodneva, kad se Erika sva zagrejaraa i natovarena krasulijkom, cvećem i travom vraćala pored Ide sa jednog pohoda i podsetila sve na medenjake koje još treba kupiti, ustali su i pošli u selo... Konzulka je prethodno — jer su danas svi bili njeni gosti — podmirila račun jednim ne malim zlatnikom.

Pred gostionom naredili su da spreme kola kroz jedan sat, jer su hteli da se u gradu još malo odmore pre ručka. I šetali su polako, jer je sunce peklo prašinu i niske kućice mestanca.

Čim su prešli most koji vodi preko rečice Au, pošli su u redu koji se načinio sam od sebe i koga su se držali celog puta. Zbog svojih dugih koraka, napred je išla gospođica Jungman pored Erike koja je neumorno skakala i lovila leptirove, iza njih su zajedno koračali konzulka, Toma i Gerda, a poslednji, štaviše na izvesnoj udaljenosti, gospođa Grinlih i gospodin Permaneder. Napred je bilo bučno, jer je

mala devojčica kliktala, a Ida joj se pridruživala svojim dubokim, dobroćudnim rzanjem. U sredini je sve troje ćutalo, jer Gerda je zbog prašine ponovo postala nervozna i očajna, a konzulka i njen sin su bili zamišljeni... Pozadi je bilo takođe tiho... ali samo prividno, jer Toni i gost iz Bavarske zabavljali su se tiho i intimno. — O čemu su govorili? O gospodinu Grinlihu ...

Gospodin Permaneder je zgodno primetio da je Erika drago i lepo dete, ali da dpak skoro ništa ne liči na gospodu mamu. Na to je Toni odgovorila: „Ona je isti otac i može se reći da to nije šteta, jer joj je otac po spoljašnosti bio džentlmen — što je istina, istina! Imao je zaliske zlatne boje, sasvim originalne, tako nešto nisam više nikada videla..."

Mada mu je Toni još u Minhemi kod Niderpaurovih prilično tačno ispričala ceiu istoriju njenog braka, raspitao se ponova o svemu detaljno i podrobnije, trepćući plašljivo očima, pitao je o svim pojedinostima bankrota ...

„Bio je zao čovek, gospodine Permanederu, inače me otac ne bi uzeo od njega, to mi možete verovati. Nemaju svi ljudi na svetu dobro srce, to me je život naučio, iako sam još mlada za osobu koja je već deset godina udovica ili tako nešto. Bio je zao, a Keselmajer, njegov bankar, koji je još uz to bio blesav kao kuče, bio je još gori. Ali to ne znači da sama sebe smatram anđelom, i da držim da sam sasvim bez krivice .. nemojte krivo da me razumete! Grinlih me je zanemarivao, i ako ibi ponekad sedeo kod mene, čitao je novine, pazio na me i nije mi dao nikuda iz Ajmsbitela, da ne bih u gradu doznala o blatu u koje se zaglibio ... Ali i ja sam samo slaba žena i nisam sigurna da li sam uvek pravilno postupala. Tako sam, na primer, svojom lakoumnošću i rasipnošću, uvek novim jutarnjim haljinama, davala dosta razloga da se muž na mene ljuti... Ali jedno moram da dodam: ja imam jedno opravdanje, — kad sam se udala bila sam još dete, prava glupa guska. Verujete li da na kratko vreme pre veridbe nisam, znala da su pre četiri godine obnovljeni savezni zakoni o univerzitetima? Uostalom, krasni zakoni!... Da, da, zaista je žalosno što se samo jedared živi, gospodine Permanederu, što se ne može život još jednom početi iznova, bili bismo mnogo pametniji ..."

Zaćutala je i napeto gledala na put. Pružila mu je ne bez spretnosti zgodnu priliku da se izjasni, jer je sad lako mogao da nastavi kako je

doduše nemoguće život iznova započeti, ali da nije isključeno da otpočne novi bolji brak. Samo je gospodin Permaneder propustio tu priliku i ograničio se ma to da žestokim rečima grdi gospodina Grinliha, pri čemu se „mušica" na njegovoj okrugloj bradi nakostrešila...

„Gadan tip, odvratan tip! Kad bih ja to pseto dobio u ruke, udario bih mu jednu vruću..."

„Fuj! gospodine Permanederu! Ne, s tim treba da prestanete. Mi treba da oprostimo i zaboravimo, a osveta je moja, veli Gospod... upitajte moju majku. Bože sačuvaj... ja ne znam gde je sad Grinlih, i kako živi, ali mu želim svako dobro iako ga on možda ne zaslužuje..."

Bili su u selu i stajali pred belom kućicom u kojoj je bila pekara. Stali su a skoro nisu ni bili svesni toga i odsutno su gledali kako Erika, Ida, konzulka, Toma i Gerda ulaze pognuti u smešno mali dućan: tako su bili zadubljeni u razgovor, iako su govorili samo o suvišnim i glupim stvarima. Pored njih se prostirala živaca i uz nju duga leja na kojoj je raslo nekoliko rezeda. Gospođa Grinlih, pognuta i malo zažarena u licu, rila je amrelom meku crnu zemlju te leje. Gospodin Permaneder, kome je zeleni šeširić sa kozjom bradom skliznuo na čelo, stajao je sasvim do nje i štapom prekopavao leju. I on je spustio glavu, ali njegove sitne, svetloplave zarasle oči, koje su postale sasvim sjajne i čak crvene, gledale su odozdo nagore s izrazom odanosti, tuge i napetosti, i sa istim tim izrazom visili su mu čupavi brkovi preko usta...

„I sad se strahovito bojite braka", reče, „i ne biste više nikad pokušali, je li tako, gospođo Grinlih...?"

Kako je nespretan! pomislila je. Treba li da to potvrdim? ... Odgovorila je: „Da, dragi gospodine Permanederu, priznajem vam iskreno da bi mi vrlo teško bilo još jedanput nekome da dam svoj pristanak za ceo život, jer sad znam kako je to strahovito ozbiljna stvar... trebalo bi da budem čvrsto uverena da.se radi zaista o dobrom, čestitom, plemenitom čoveku toplog srca..."

Na to se on usudio da je upita da li njega smatra za takvog čoveka, na što je ona; odgovorila: „Da, gospodine Permanederu, smatram vas za takvoga".

Posle toga došlo je još samo nekoliko tihih i kratkih reči koje su sadržavale veridbu, i gospodin Permaneder je dobio dozvolu da kod kuće govori s konzulkom i Tomom...

Kad su se ostali pojavili na ulicu natovareni sa nekoliko kesa od hartije punih medenjaka, konzul je diskretno pogledao na njih jer su oboje bili vrlo zbunjeni. Gospodin Permaneder čak nije pokušavao da to sakrije, a Toni je to krila pod maskom skoro veličanstvenog dostojanstva.

Požurili su u kola jer se nebo naoblačilo i kapljice kiše već počele da padaju.

Kako je Toni predviđala, njen brat je odmah posle Permanederovog dolaska potražio tačne informacije o njegovom imovinom stanju. Pokazalo se da je K. Nope & komp. nešto ograničena ali sasvim solidna firma koja zajedno radi s akcionarskom pivarom kojoj je direktor gospodin Niderpaur i da daje lep prihod koji će sa Tonikinih 17.000 talira biti dovoljan za dobar građanski život bez luksuza. O tome je obaveštena konzulka i u jednom iscrpnom razgovoru između nje, gospodina Permanedera, Antonije i Tome istog dana uveče u sobi sa pejsažima, sva su pitanja uređena bez poteškoća, pa i pitanje male Erike koja se imala po Tonikinoj želji i sa dirljivim pristankom njenog verenika takođe preseliti u Minhen.

Dva dana kasnije otputovao je trgovac hmeljom — „jer bi me Nope grdio" — ali već jula meseca sastala se s njim gospođa Grinlih u njegovom rodnom gradu; stigla je zajedno s Tomom i Gerdom, i zajedno s njima otišla u banju Krojt, gde su ostali tri ili četiri nedelje; konzulka, Erika i Ida su već bile otputovale na more. Uostalom, oba su para već imala priliku da u Minhenu razgledaju kuću koju će gospodin Permaneder da kupi u Ulici Kaufinger — blizu Niderpaurovih. — Najveći deo kuće nameravao je da izda pod kiriju! Bila je to interesantna stara kuća sa uskim stepenicama koje su odmah iza kućnih vrata pravo, bez ikakvih zaokretaja, kao nebeske lestvice, vodile na prvi sprat. U sobe se moglo ući tek pošto se čovek vrati hodnikom...

Sredinom avgusta vratila se Toni kući da bi se sledećih nedelja posvetila nabavci svoje spreme. Bilo je još dosta toga iz njenog prvog braka, ali je ipak trebalo dosta i da se prikupi. Jednog dana je iz Hamburga, gde su kupovane razne stvari, stigla i jedna jutarnja haljina... doduše ovaj put nije bila sa somotskim pantljikama, nego sa pantljikama od obične tkanine.

U poznu jesen stigao je opet gospodin Permaneder u Ulicu Meng,

stvar nije trebalo dalje odgađati...

Svadba je protekla baš onako kako je Toni očekivala i kako je želela: nije priređivana velika svečanost. „Ostavimo pompu", rekao je konzul, „ti si opet udata i to je kao da nikada nisi ni prestala da budeš udata". Poslato je vrlo malo venčanih poziva — ali se gospođa Grinlih pobrinula da Julkica Melendorf dobije jedan poziv. Od svadbenog puta sasvim se odustalo, jer gospodin Permaneder „nije voleo te komedije" a Toni, koja je nedavno došla sa letovanja, smatrala je da je već put u Minhen suviše dalek. Ovoga puta venčanje nije obavljeno u tremu sa stubovima nego u crkvi sv. Marije, ali u porodičnom krugu. Toni je dostojanstveno nosila narandžine grančice mesto mirte i pastor Keling je održao propoved nešto slabijim glasom nego pre, ali je još uvek snažnim recima govorio o umerenosti.

Kristijan je došao iz Hamburga vrlo elegantno obučen. Bio je malo omršavio, ali je veselo izgledao, pričao je da njegov posao sa Burmesterom ide tip-top a da će se on i Klotilda tek „gore" da venčaju... naime svako za sebe ... u crkvu je zakasnio jer se zadržao dugo u klubu. Ujak Just bio je dirnut i, kao i uvek, pokazao se galantnim, darovao je mladencima neobično lep pribor za jelo od teškog srebra ... On i njegova žena skoro su gladovali kod kuće, jer je slaba majka i sada kao i pre od novca što je bio potreban za kućanstvo plaćala dugove sinu, koji je već odavno odbačen i lišen nasledstva i živi sada u Parizu. — Dame Budenbrok iz Široke ulice primetile su: „Nadamo se da će ovaj put da bude čvršće". Pri tome je bilo neprijatno što niko nije verovao da se one tome zaista nadaju. Zezemi Vajhbrot se podigla na prste, poljubila u čelo svoju pitomicu, sada gospođu Permaneder, tako da se čulo „cmok" i rekla svojim najsrdačnijim vokalima: „Budi srećna, dobro dete!"

GLAVA SEDMA

Odmah ujutru oko osam sati, pošto bi ustao i spustio se stepenicama iza male kapije u prizemlje, okupao se i ponovo obukao kućnu haljinu, počeo bi konzul Budenbrok da se bavi javnim poslovima. Naime, u to vreme bi došao gospodin Vencel, berberin i gradski otac, sa svojim crvenim rukama i inteligentnim licem, sa loncem tople vode koji bi poneo iz kujne i ostalim alatom, i dok bi

konzul seo u veliku naslonjaču zabacivši glavu, a gospodin Vencel počeo da priprema sapunicu, skoro bi se uvek tada poveo razgovor koji je počinjao sa spavanjem, i vremenom, prelazio brzo na događaje u velikom svetu, zadržao se na intimnim varoškim poslovima da se najzad završi na poslovnim i familijarnim stvarima... Sve je to jako odugovlačilo proceduru, jer je gospodin Vancel morao uvek da skloni s njegovog lica brijač čim bi konzul progovorio.

„Jeste li dobro spavali, gospodine konzule?"

„Hvala, Vencele! Danas je lepo vreme?"

„Mraz i malo snežne magle, gospodine konzule. Pred crkvom sv. Jakova dečaci su opet napravili klizaljku dugu deset metara. Skoro sam pao, mada sam išao s predsedinikom opštiine. Đavo ih nosio..."

„Novine ste već videli?"

„Glasnik i Hamburške novosti, da. Ništa naročito, samo Orsinijeve bombe.. . Strašno ... Na putu za operu ... Lepo drušitvo tamo preko ..."

„Ja mislim da to ništa ne znači. S narodom to nema ništa zajedničkog, jedini je efekat taj što će se udvostručiti policija i pritisak na štampu. On se čuva... Da, istina, to je stalan nemir, jer mora stalno da se upušta u razne poduhvate da bi se održao. Ali bez obzira na to, ja ga uvažavam. Kod takvih tradicija ne može se biti mlakonja, kao što to kaže gospođica Jungman, a ono, na primer sa pekarskom kasom i jevtinim cenama hleba, zaista mi je imponovalo. On bez sumnje mnogo čini za narod..."

„Da, to je malo pre već rekao i gospodin Kistenmaker".

„Stefan? Juče smo o tome govorili".

„A sa Fridrihom Viljemom Pruskim stoji vrlo loše, gospodine konzule, iz toga neće biti ništa. Već se govori da će princ konačno postati regent..."

„O, to bi trebalo dočekati. On se već sada pokazao kao liberalan čovek, taj Viljem, i sigurno nema potajne odvratnosti prema ustavu kao njegov brat... Uostalom, izgleda da je bolestan od žuči, siromah čovek... Nešto novo iz Kopenhagena?"

„Ništa, gospodine konzule. Oni neće. Savez bi trebalo mirno da donese odluku da je ceo ustav za Holštajn i Lanenburg protivustavan... Oni gore prosto neće da ga ukinu..."

„Da, to je nečuveno, Vencele... Oni prosto izazivaju Saveznu skupštinu i kada bi ona bila malo življa... Ah, da, ti Danci! Sećam se

kako sam se još kao mali dečak ljutio zbog jedne pesmice koja je počinjala: „Daj meni, bože, i udeli svakome sve što želi". Pisao sam „dani" mesto daj mi i nisam mogao shvatiti kako gospod bog može i Dancima nešto da da..."

„Pazite na ta rapava mesta, Vencele, vi se smejete... No, a šta je opet sa našim direktnim vozom za Hamburg! Tu je već bilo diplomatskih borbi i još će ih biti, pre no što oni u Kopenhagenu dadu koncesiju".

„Da, gospodine konzule, glupo je što je Altonsko-Kilsko železničko društvo, a ako dobro pogledamo i ceo Holštajn, protiv toga, to je malo pre rekao i predsednik, doktor Everdik. Oni se silno boje za napredak Kila..."

„Razume se, Vencele. Takva nova veza između Istočnog i Severnog mora... I videćete da Altonsko-Kilsko društvo neće prestati da intrigira. Oni su u stanju da izgrade konkurentsku železnicu: Istočni Holštajn, Nojminster—-Nojštat. da, nije to isključeno, ali ne smemo da dopustimo da nas zaplaše i moramo imati direktnu vezu za Hamburg".

„Gospodin konzul se mnogo zauzima za tu stvar".

„Pa... koliko je do mene i dokle doseže ono malo uticaja što ga imam... Ja se interesujem za našu saobraćajnu politiku, a to je i tradicija kod nas, jer je moj otac već pedeset prve pripadao direkciji Bitelske železnice, a to je izgleda i uzrok što sam sa svojih trideset i dve godine takođe bio izabran, ali moje zasluge još nisu velike..."

„O, gospodine konzule, zar i posle tadašnjeg govora gospodina konzula u gradskom predstavništvu..."

„Da, ostavio saim neki utisak i svakako postoji kod mene i dobra volja. Sa svoje strane mogu biti zahvalan što su mi otac, deda i pradeda pripremili put, što je mnogo od poverenja i ugleda koji su oni stekli u varoši prosto prešlo na mene, jer inače ne bih mogao da ovako delujem... Na primer, pomislite, šta je sve posle četrdeset osme i početkom ovog decenija učinio moj otac za reformu naše poštanske službe! Setite se samo, Vencele, kako je on upozoravao gradsko veće da spoji Hamburški diližans s poštom, i kako je godine pedesete bombardovao senat, koji je tada bio sasvim neodgovoran, stalno, novim predlozima da se pristupi nemačko-austrijskom poštanskom savezu ... Ako sada plaćamo malu poštarinu za pisma i ako imamo pošiljke pod krstopletom i slobodne marke i poštanske sanduke i

telegrafsku vezu s Berlinom i Travemindeom, nije on poslednji kome imamo za to da zahvalimo, i da on, i još nekolicina, nisu tad stalno gurali senat, mi bismo sigurno večno klipsali za danskom i Turn-taksisovom poštom. Nije čudo onda što me slušaju kad u ovakvim stvarima i ja kažem svoje mišljenje".

„To je istina, gospodine konzule. To ispravno kaže gospodin konzul, a što se tiče Hamburške železnice, nema tri dana otkako je predsednik Everdik rekao da ćemo, kad budemo najzad mogli da povoljno kupimo zemljište u Hamburgu, poslati konzula Budenbroka. Konzul Budenbrok je za ovakve pregovore mnogo pogodniji od suvih pravnika ... to su bile njegove reči..."

„No, to mi je milo, vrlo milo, Vencele, sad dajte još malo sapunice na bradu, tu mora da bude još čistije".

„Da, kratko i jasno, moramo da se maknemo s mesta! Neću da kažem ništa protiv Everdika, ali on je u godinama, mislim da bi sve išlo malo brže kada bih ja bio predsednik ... Ne mogu da kažem kako mi je drago što se započelo sa radovima na gasnom osvetljenju i što se najzad oslobađamo lampi sa uljem i njihovim lancima. Smem da priznam da nisam sasvim bez udela u tom uspehu... O, šta sve ima još da se uradi! Jer, Vencele, vremena se menjaju, a mi imamo mnogo obaveza prema novom vremenu. Kad se setim svoje prve mladosti... vi bolje znate no ja kako je tada bilo. Ulice bez trotoara, iz kaldrme izbija trava stopu visoka, a kuće su bile neugledne sa raznim doziđivanjima, dogradnjama i klupama... Naše građevine iz srednjeg veka su kvarene neuspelim restauracijama i stalno propadale, jer su pojedini ljudi imali doduše novaca i niko nije gladovao, ali država nije imala ništa i sve se jedva provlačilo, kako to kaže moj zet Permaneder, na popravke niko nije mislio. To su bile sasvim komotne i sretne generacije, a veliki prijatelj moga dede, sećate li se, dobri Žan Žak Hofstede šetao je okolo i prevodio s francuskog male nepristojne pesmice... Ali stalno ne može tako da se živi, mnogo šta se promenilo i mnogo šta će se i dalje menjati... Nemamo više 37.000 stanovnika nego već preko 50.000, kao što znate, a i karakter grada se menja. Imamo novogradnje i predgrađa koja se šire, i dobre drumove, a možemo i da restauriramo spomenike naše slavne prošlosti. Ali na kraju krajeva to je sämo spoljna stvar. Najveći deo važnih stvari još nije izvršen, moj dragi Vencele. E, sada dolazim do ceterum censeo [61]

mog pokojnog oca: carinski savez, Vencele, mi moramo u carinski savez, to više ne bi smelo da bude neki problem, i vi mi svi morate pomoći u toj borbi... Verujte mi, kao trgovac bolje sam u to upućen nego naše diplomate, a strah da ćemo izgubiti našu samostalnost i slobodu smešan je u ovom slučaju. Unutrašnjost, Meklenburg, Šlezvig-Holštajn biće za nas otvoreni, a to je utoliko poželjnije što više ne vladamo potpuno prometom sa Severom kao ranije ... Dosta ... molim peškir, Vencele!" zaključi konzul i pošto su još koju progovorili o dnevnom kursu raži koja staje 55 talira i sklona je prokletom padu, i pošto je pala još neka primedba o kakvom porodičnom događaju u gradu, gospodin Vencel je nestao kroz prizemlje da bi na ulici ispraznio svoj svetli sud sa sapunicom. Konzul se popeo stepenicama u spavaću sobu, gde se obukao i poljubio u čelo Gerdu koja se u međuvremenu probudila.

Ovi jutarnji razgovori s pametnim berberinom bili su uvod u najživlje i najradnije dane, ispunjene razmišljanjem, razgovorima, pisanjem, proračunavanjem, hodanjem... Blagodareći svojim putovanjima, svome znanju, svome interesovanju, bio je Toma Budenbrok u ovoj okolini najmanje ograničena građanska glava i zacelo je bio prvi koji je osetio koliko su uske i sitne prilike u kojima se kretao. Ali van granica grada, u njegovoj široj domovini, pao je polet javnog života koji je bio posledica revolucionarnih godina, sledovao je period obamrlosti, utučenosti i nazatka, period suviše mrtav da bi mogao da zaposli jedan živi duh, i stoga je on imao dovoljno razuma da krilaticu o simboličnom značaju svega ljudskog delanja učini svojom lozinkom i da sve svoje htenje, znanje, entuzijazam i aktivnost stavi kako u službi male zajednice u čijem je krugu njegovo ime spadalo među najbolja imena — tako i u službu imena i firme koju je nasledio... Imao je dovoljno duha da se istovremeno smeje i da ozbiljno shvati svoju ambiciju da postane veliki i moćan u malome.

Doručak mu je služio Anton u trpezariji. Odmah posle doručka obukao bi se i pošao u konitoar u Ulici Meng. Tamo se nije zadržavao duže od jednoga časa. Napisao bi dva ili tri hitna pisma i depeše, dao ovu ili onu naredlbu, gurnuo veliki točak posla i prepustio dalji, tok pažnji gospodina Markusa.

Pokazivao se i govorio na skupštinama, zadržavao se na berzi pod gotskim svodovima, na trgu radi nadzora, odlazio na pristanište do

hambara, pregovarao kao brodovlasnik s kapetanima... Posao je prekidao za vreme užine s konzulkom i ručka s Gerdom, zatim bi legao na pola sata na divan s cigarom i novinama, a posle prekida bi posvršavao do večeri mnoge stvari, bilo da su u pitanju bili sopstveni poslovi, bilo carine, poreze, gradnje, železnice, pošta, socijalni poslovi; poznavao je i poslove koji su u stvari bili daleko od njega i po pravilu pripadali „učenjacima". A naročito je u finamsijskim stvarima pokazao veliki talent... Pazio je da ne zanemari društveni život. Doduše, u tome je bio dosta netačan. Događalo se da dojuri pošto je njegova žena već bila u svečanoj toaleti i pošto su kola vec pola sata čekala — u poslednjoj sekundi, s rečima: „Pardon, Gerda, poslovi..." i brzo navlačio frak. Ali u društvu, na dineima, balovima, večernjim sedeljkama znao je da pokaže živo interese van je, da se prikaže kao ljubazan kozer... U reprezentaciji nisu ni on ni njegova žena zaostajali iza drugih bogatih kuća; njegova kuhinja, podrum, smatrani su tip-top, bio je cenjen kao ljubazan, pažljiv i pedantan domaćin, a duhovitost njegovih zdravica bila je iznad osrednjosti. Provodio je mirne večeri s Gerdom, slušao je pušeći kako svira na violini, ili je s njom čitao neku knjigu, nemačke, francuske ili ruske priče koje bi ona izabrala...

Tako je radio i uspevao, ugled mu je rastao u gradu a firma je nizala odlične godine, bez obzira na kapital koji je odvojen za Krastijanovo osamostaljenje i za Tonikinu drugu udaju. Ali pri svemu tome bilo je stvari koje su na kraće vreme kočile njegovu hrabrost, škodile elastičnosti njegovog duha, kvarile mu raspoloženje. Eto, Kristijanov je ortak, gospodin Burmester, sasvim iznenada u proleće godine 58. umro od kapi. Njegovi su naslednici povukli iz posla pokojnikov kapital. Konzul je ozbiljno savetovao brata da ne vodi dalje firmu vlastitim sredstvima, jer je dobro znao Šta znači voditi jedan veliki posao s iznenadno smanjenim kapitalom. Ali je Kristijan odlučio da održi svoju samostalnost, preuzeo je aktivu i pasivu H. C. Burmester i komp... i trebalo se bojati neugodnosti.

Zatim je bila konzulova sestra Klara u Rigi... Moglo se pomiriti s time da će njen brak s pastorom Tiburcijusom ostati bez dece, jer Klara Budenbrok nije nikada želela decu, a bez sumnje je imala vrlo malo talenta za majku. Po njenim pismima i pismima njenog muža moglo se zaključiti da joj je zdravlje bilo dosta slabo, a bolovi u glavi, bolovi od kojih je patila i kao mlada devojka ponovo su se periodično

javljali i postajali skoro neizdržljivi.

To ga je uznemirivalo. Treća stvar koja ga je brinula, bila je činjenica da još nije postojala izvesnost da će se održati porodično ime. Gerda je tom pitanju prilazila sa suverenom ravnodušnošću, koja je bila vrlo slična odbijanju. Toma je ćutao, sam u svojoj tuzi. Međutim, tu je stvar uzela u svoje ruke stara konzulka i posavetovala se sa Grabovim. „Doktore, među nama govoreći, tu se na kraju mora nešto da učini, zar ne? Izgleda da tu ne koristi malo planinskog vazduha u Krojtu i malo morskog vazduha u Gliksvergu ili Travemindeu. Što mislite? ..Kako u ovom slučaju ne bi koristio njegov omiljeni recept: „Stroga dijeta, malo golubijeg mesa, malo zemičke" odredio joj je da ide u Pirmonft i Slangedbad ... To su bila tri problema. A Toni? — Sirota Toni!

GLAVA OSMA

Pisala je: „I kad kažem „frikadele" ona to ne razume, jer se to ovde zove prženica, a kad ona rekne „karfiol", teško da će se lako naći čovek kome će pasti na pamet da je to „cvetača"; kad ja reknem „prženi krompiri" ona dotle viče „štaa?" dok ne reknem „restovani krompiri", jer se to ovde tako zove, a „štaa" bi trebalo da bude „izvolite". A to je već druga, prvu, koij a se zvala Kati, oterala sam, jer je uvek bila gruba, ili mi se bar tako činilo, možda sam bila u zabludi, što sad naknadno uviđam, jer ovde čovek ne zna kad je neko grub a kad je pristojan. Ova sadašnja, koja se zove Babeta, sasvim je prijatne spoljašnosti, ima u sebi nečeg južnjačkog kao mnoge ovde, crnu kosu i crne oči, i zube, na kojima joj se može pozavideti. Sem toga, voljna je da pod mojim nadzorom spravi i koje od naših jela, tako smo, na primer juče, pravili kiselicu sa suvim grožđem, ali sam posle zbog toga imala velike nevolje s Permanederom. Njemu se to nimalo nije svidelo (iako je suvo grožđe izvadio viljuškom). Celo popodne nije sa mnom razgovarao, samo je mumlao i mogu ti reći, majko, da život nije uvek lak".

Ali nije joj samo prženica i kiselica zagorčavala život. Već je u medenim mesecima doživela udarac, nešto nepredviđeno, nešto što nije mogla ni slutiti, nešto neshvatljivo, događaj zbog koga je izgubila svaku radost i koji nije mogla da zaboravi.

Tek što su supružnici Permaneder nekoliko nedelja proživeli u Minhenui morao je već konzul Budenbrok da isplati testamentom određeni miraz, to jest 51.000 maraka. Ta je suma posle pretvorena u guldene i prešla u ruke gospodina Permanedera. Permaneder je novac deponovao na sigurno mesto i prilično povoljno. A posle toga je bez ustručavanja i stida kazao svojoj ženi: „Tonkice, meni je dosta. Ne treba nam više. Dosta sam se gnjavio, sad hoću da imam svoj mir, majka mu stara! Iznajmićemo pđrter i drugi sprat, a ovde imamo dobar stan. Možemo da jedemo svinjsko pečenje, zašto da otmeno živimo i da se napinjemo... uveče ćemo uvek moći da odemo u pivnicu. Nisam ti ja neki „procen" i nije mi stalo do zgrtanja novca, hoću mirno da živim! Od sutra je svršeno s poslovima, hoću da budem privatije!"

„Permanederu!" viknula je, i to prvi put onim naročitim grlenim glasom kojim je obično izgovarala ime gospodina Grinliha. Ali on je odgovorio samo: „Idi, molim te!" i nastala je svađa, kakva može tako rano da za sva vremena uništi sreću jednog braka ... On je ostao pobednik. Njen strastveni otpor slomio se na njegovoj želji za „mirom". Svršilo se time, što je gospodin Permaneder povukao svoj kapital iz trgovine hmeljom, tako da je sad gospodin Nope mogao da ono „komp." na karti precrta plavom olovkom... i kao većina njegovih prijatelja s kojima je uveče sedeo u dvorskoj pivnici i igrao karte, i Tonikin se muž sad ograničio samo na povećavanje kirije stanarima i skromno i mirno sečenje kupona.

Konzulku su samo o tome obavestili. Ali u pismima koja je gospođa Permaneder pisala svome bratu, ovaj je mogao između redova da pročita sav bol koji je osećala... jadna Toni! Ono čega se najviše bojala dogodilo se, i to u većoj meri nego što je mogla da pomisli. Unapred je znala da gospodin Permaneder nije „pokretljiv", dok joj je prvi muž bio i suviše „pokretljiv". Ali da će tako potpuno izneveriti sva njena očekivanja, o kojima je uoči veridbe govorila s gospođicom Jungman, da će potpuno bagatelisati obaveze koje preuzima kad se ženi s jednom Budenbrokovom, to nije očekivala...

Morala je s tim da se pomiri, i njena je porodica doznala iz pisma koliko je bila rezignirana. Živela je prilično jednoliko sa svojim mužem i Erikom koja je išla u školu: bavila se kućanstvom, bila u prijateljskim odnosima s ljudima koji su stanovali kao kirajdžije u parteru i na prvom spratu, kao i sa porodicom Niderpaur na Marijinom trgu. Ponekad bi

pisala o tome kako je bila u Dvorskom pozorištu sa svojom prijateljicom Evom, jer gospodin Permaneder nije voleo takve stvari. Pokazalo se da za svojih četrdeset godina koje je proživeo u svome „dragome" Minhenu, nije nijedared bio u Pinakoteki.

Dani su prolazili... Otkako se gospodin Permaneder sa njenim mirazom povukao u mir, Toni nije više osećala prave radosti u svome novom životu. Bila je bez nade. Nikad neće moći da piše kući o nekom uspehu, o poletu. Ovako kako sad živi, bezbrižno ali" ograničeno i nimalo „otmeno", tako će biti do kraja života. To je tištalo kao mora. Jasno se videlo iz njenih pisama da joj je ovo raspoloženje smetalo da se uživi u južnonemačke prilike. U pojedinostima je još i išlo nekako. Naučila je da se sporazumeva sa devojkom i prodavcima, da kaže prženica umesto frikadele i da mužu ne kuva za ručak voćnu supu, pošto je tako jelo nazvao „odvratna splačina". Ali, uglavnom je uvek ostala tuđinka u toj svojoj novoj otadžbini. Osećala je da biti rođena Budenbrok ovde ne znači baš ništa, i to je za nju značilo neprestano ponižavanje. I kad je kući pisala kako joj je na ulici pristupio neki zidar, koji je u jednoj ruci držao kriglu piva a u drugoj rotkvu i rekao joj: „Molim vas, gospodo susetko, koliko je sati?" osećalo se pored sveg šaljivog načina pisanja i nešto što je bilo nalik na ljutnju, i skoro je izvesno da je ona tada zabacila glavu i da toga čoveka nije udostojila nijedne reči, nijednog pogleda. Sem toga, nije joj samo nemanje takta i odsustvo smisla za distanciju ostalo tuđe i nesimpatično: Ona nije dublje prodrla U minhenski život, ali je bila opkoljena minhenskim vazduhom velikog grada, punog umetnika i građana koji nisu ništa radili. Njeno raspoloženje joj je često branilo da udiše s humorom taj malo demoralisani vazduh.

Dani su prolazili... a onda je izgledalo kao da će doći do sreće, i to za kojom su u „Širokoj ulici" i Ulici Meng uzalud čeznuli, jer ne dugo iza nove 1859. godine bilo je sigurno da će Toni i po drugi put postati majka. Radost je drhtala i u njenim pismima koja su bila puna nestašnih, detinjih i važnih izraza, kao što odavno nije bio slučaj... Konzulka nije više volela putovanja, izuzev letnjih, koja su se, uostalom, sve više ograničavala na obalu Istočnog mora, pa je žalila što će u to vreme morati da bude daleko od svoje kćeri i samo ju je pismeno ubeđivala u sigurnu božju pomoć. Ali Toma i Gerda su najavili svoj dolazak na krštenje i Tonikina je glava bila puna planova

o tome kako će da ih otmeno dočeka... Jadna Toni! Taj doček je ispao vrlo tužno i uopšte nije došlo do krštenja, koje je trebalo da bude divna mala svečanost sa cvećem, slatkišima i čokoladom. Naime, dete — devojčica — tek što je stupilo u život, moralo ga je napustiti posle četvrt sata, iako se lekar uzalud trudio da ovaj nesposobni organizam zadrži u životu ...

Kad su konzul Budenbrok i njegova žena stigli u Minhen, Tonika još nije bila izvan opasnosti. Ležala je u mnogo gorem stanju nego prvi put. Zbog nervoze stomaka koja se i pre pokatkad primećivala, nije mogla nekoliko dana da prima skoro nikakve hrane. Međutim, ona je ipak ozdravila i Budenbrokovi su mogli mirno da otputuju. Bili su mirni u pogledu Tonikinog zdravlja, ali se s druge strane pokazalo i suviše jasno, to naročito nije izbeglo konzulovom oku, da ni zajednički bol nije mogao supružnike jače približiti jednog drugome.

Nije se ništa moglo prigovoriti Penmanederovom dobrom srcu... Bio je iskreno potresen kad je video svoje mrtvo dete. Krupne suze su mu se kotrljale iz zaraslih očiju niz uzdignute obraze sve do čupavih brkova, i nekoliko puta je, teško uzdišući, rekao: „Majka mu stara! Ah, majka mu stara! Avaj!" Ali njegov „mir" prema Tonikinom mišljenju nije baš mnogo patio: brzo se utešio provodeći večeri u dvorskoj pivnici i živeo i dalje sa udobnim, dobroćudnim, malo natmurenim i malo tupoglavim fatalizmom koji se održavao u njegovom „Majka mu stara!"

Ali se od tada u Tonikinim pismima mogla stalno čitati beznadežnost pa čak i optuživanje... „Ah, majko", pisala je „šta sam sve morala da dočekam. Najpre Grinlih i bankrot, pa onda Permaneder i privatije i sad mrtvo dete. Šta sam bogu zgrešila!"

Kad bi čitao takve izjave, konzul se nije mogao uzdržati a da se ne nasmeši, jer se uprkos bolu koji je izbijao iz tih redova, osećao i neki smešan ponos; znao je da je Toni Budenbrok i kao gospođa Grinlih i kao gospođa Permaneder uvek ostala dete, da je sve svoje i te kako ozbiljne doživljaje, najpre smatrala neverovatnim, a posle ih trpela s detinjom ozbiljnošću, s detinjom važnošću i -— pre svega — s detinjom otpornošću.

Nije mogla da shvati čime je zaslužila tolike nevolje. Iako se rugala majčinoj prevelikoj pobožnosti, i sama je bila pobožna. Usrdno je verovala u zasluge i pravdu na svetu... jadna Toni! Smrt njenog drugog deteta nije bio ni paslednji ni najteži udarac koji ju je zadesio...

Kad se godina 1859. počela primicati kraju, dogodilo se nešto strašno....

GLAVA DEVETA

Bilo je to krajem novembra: hladan jesenji dan sa oblacima koji su obećavali skori sneg i maglom kroz koju bi se pokatkad videlo sunce, jedan od onih dana kada u pristaništu duva oštri severoistočnjak sa podmuklim zviždukom i kada je najlakše navući zapaljenje pluća.

Kad je u podne konzul Toma Buderubrok ušao u sobu za doručak, našao je majku kako se sa naočarima na nosu nagnula nad neku hartiju.

„Tomo", rekla je, gledajući u njega i hartiju koju je obema rukama držala postrance, kao da okleva da li da mu je pokaže... „Nemoj da se uplašiš... Nešto neprijatno... Ne razumem... Iz Berlina... Mora da se nešto dogodilo..."

„Molim!" rekao je kratko. Promenio je boju i za trenutak su mu iskočili mišići na slepoočnicama, jer je stisnuo zuibe. Ispružio je neobično odlučno ruku kao da je hteo da rekne: Molim, brzo mi daj to neprijatno, bez ikakvih pripremanja!

Čitao je stojeći, podigavši jednu obrvu, dok je prstima polako vrteo krajičak brka. Bila je depeša koja je glasila: „Nemojte da se uplašite. Dolazim s Erikom zaobilazno. Sve je svršeno. Vaša nesretna Antonija".

„Zaobilazno... zaobilazno", rekao je razdraženo i pogledao konzulku tresući brzo glavom. ,,Šta znači — zaobilazno? ..

„To je samo tako fraza, Tomo, ne znači nišita. Hoće da kaže odmah ili slično ..."

„Iz Berlina? Šta radi u Berlinu? Kako je došla u Berlin?"

„Ne znam, Tomo, još ne mogu da razumem. Depeša je stigla pre deset minuta. Mora da se nešto dogodilo i treba da sačekamo šta je to. Bog će dati pa će se sve još na dobro okrenuti. Sedi, sine, i jedi".

Seo je i mehanički nasuo pivo u debelu visoku čašu.

„Sve je svršeno", ponovio je. „I onda Antonija... Detinjarije..."

Jeo je i pio ćuteći.

Kasnijje se konzulka usudi da primeti: „Možda je nešto s Permanederom tamo?"

On je samo slegao ramenima i ne pogledavši je.

Kad je odlazio rekao je držeći se za bravu: „Majko, moramo da je dočekamo. Izgleda da neće stići noću već sutra, u toku dana. Odmah me obavestite, molim..

Konzulka je čekala. Cele noći nije mogla ni da trene, zvonila je po Idu Jungman, koja je sad spavala pored nje u zadnjoj sobi mezanina, rekla da joj napravi šećernu vodu. štaviše, neko je vreme sedela u krevetu sa ručnim radom u ruci. I sledeće prepodne provela je napeto, iščekujući Za ručkom je konzul rekao da Toni može da dođe, ako upšte dolazi, samo u tru sata i trideset i tri minuta iz Bihena. U to doba je konzulka sedela u sobi s pejsažima i pokušavala da čita nekakvu knjigu sa crnim povezom i zlatno otisnutom palmovom grančicom.

Dan je bio kao i juče: hladan, maglovit i vetrovit. U peći je pucketala vatra iza svetle rešetke od kovanog gvožđa. Čim bi začula kotrljanje kolskih točkova, stara dama bi pretrnula i pogledala kroz prozor. U četiri sata, kad više nije ni pazila i kad je skoro zaboravila na svoju kćer, čulo se kretanje dole u kući... Žurno se okrenula prozoru, maramicom obrisala zamagljeno okno i zaista pred kućom je stajala kočija i već su se peli uza stepenice!

Uhvatila se rukama za naslon stolice da bi ustala, ali se predomislila i opet sela i okrenula se prema kćeri s izrazom kao da je odbija. Čerka je gotovo gurnula kroz sobu dok je Ida Jungman. stojeći na vratima, držala za ruku malu Eriku.

Gospođa Permaneder je imala na sebi ogrtač postavljen krznom i filcani šešir sa velom. Izgledala je vrlo bleda i bolesna, oči su joj bile crvene, a gornja joj je usna drhtala kao i pre kad je kao dete plakala. Podigla je ruke, opet ih spustila i onda klekla pred majku, sakrila lice u nabore haljine stare dame i gorko zaplakala. Sve je to izgledalo kao da je u jednom dahu dojurila pravo iz Minhena. Bila je sad na cilju, iscrpljena i spasena. Konzulka je ćutala jedan trenutak.

„Toni!" rekla je zatim sa nežnim prekorom, izvukla oprezno veliku iglu kojom je šešir gospođe Permaneder bio pričvršćen za frizuru, metnula šešir na prozorsku dasku i obema rukama, umirujući je i puna ljubavi, gledala bujnu i kao pepeo plavu kosu svoje kćeri.

„Šta je, dete moje? Šta se dogodilo?"

Ali trebalo se strpiti, jer je prošlo još prilično dugo, dok joj je odgovoreno na to pitanje.

„Majko", izusti gospođa Permaneder... „Mama!" i pri tome je ostalo.

Konzulka je podigla glavu ka staklenim vratima i dok je jednom rukom grlila ćerku, drugu je pružila prema unuci, koja je zbunjeno stajala držeći prst u ustima.

„Hodi, dete, dođi i pozdravi se. Porasla si, izgledaš sveža i zdrava, za šta treba da zahvalimo bogu. Koliko imaš godina, Erika?"

„Trinaest, bako ..."

„Vidi, molim te! Velika devojka..."

I preko Tonikine glave poljubila je devojčiou i nastavila: „Idi gore se Idom, dete moje, skoro ćemo da jedemo. Ali sad mama ima sa mnom da govori".

Ostale su same.

„Dakle, draga moja Toni? Prestani plakati. Kad nam bog šalje iskušenje, moramo da ga pribrano snosimo. Pisano je: uzmi svoj krst na sebe. Ali možda bi i ti htela da najpre odeš gore, da se malo odmoriš, da se malo osvežiš, pa tek onda da siđeš ovamo? Naša dobra Jungmanova pripremila ti je sobu. Hvala ti za depešu. Mnogo nas je uplašila..." Prekinula je, jer su se iz njenih nabora na haljini čuli glasovi: „On je pokvaren čovek... pokvaren čovek... pokvaren ..."

Sem ove teške reči, gospođa Permaneder nije umela ništa drugo da kaže. Izgledalo je kao da je ta reč potpuno njome ovladala. Pri tome je još čvršće pritisla lice u konzulkino krilo, Čak je i šaku stisla.

„Misliš li pod tim možda na svoga muža, dete moje?" rekla je stara dama posle jedne pauze. „Znam da ne bih smela tako što da pomislim, ali drugo mi ništa ne preostaje, Toni. Je li te Permaneder uvredio? Imaš li na njega što da se potužiš?"

„Babeta ...!" izusti gospođa Permaneder ... „Babet...!"

„Babeta?" ponovi konzulka pitajući. Zatim se zavali u stolici i gledaše neodređeno svojim svetlim očima kroz prozor. Sad je znala o čemu se radi. Nastala je tišina, prekidana s vremena na vreme Tanikinim jecanjem koje se uostalom čulo sve ređe i ređe.

„Toni", rekla je konzulka malo kasnije, „sad vidim da ti je zaista učinjeno nažao... da, imaš razloga da se žališ... Ali, da li je bilo potrebno da se žaliiš tako bučno? Zar ti je bio potreban taj put od Minhena ovatmo, zajedno s Erikom, tako da ljudi, koji stvari shvataju teže nego mi, mogu pomisliti da se nikad više nećeš vratiti svome mužu...?"

„Pa i neću!... Nikada ...!" viknu gospođa Permaneder podigavši glavu jednim zamahom i pogledavši majku uplakanim i divljim izrazom. Zatim isto tako naglo opet zari lice u nabore haljine. Konzulka kao da nije čula taj uzvik.

„Ali", nastavila je povišenim glasom i polako pomicala glavu levo i desno, „ali, kad si već tu dobro je. Biće ti lakše u srcu i moći ćeš da mi sve ispričaš, pa ćemo se pobrinuti da se sve to sa ljubavlju, obazrivo i pametno popravi."

„Nikada!" reče Toni još jedared. „Nikada!" I poče da priča. Iako svaka reč nije mogla da se razume, jer je govorila u nabore majčine haljine i izveštaj joj je bio prekidan eksplozivnim uzvicima i krajnjim ogorčenjem, bilo je ipak jasno da se radi o sledećem:

U ponoći između 24. i 25. tekućeg meseca probudila se gospođa Penmaneder. Zbog bolova u stomaku vrlo je kasno zaspala te noći. Probudio je neki šum koji se čuo sa stepenica, neka tajanstvena larma u kojoj se čulo škripanje stepenica, kašljanje i cerekanje, reči kao da se neko brani i čudni zvuci kao neko režanije i jecanje... Ni za trenutak nije mogla biti u sumnji u čemu je stvar. Gospođa Permaneder onako bunovna nije sve ni čula, ali je odmah shvatila o čemu se radi, osetila je kako joj krv iz obraza struji ka srcu. Srce joj se steglo i lupalo teško i polagano. Čitav dug, svirepi minut bila je kao omamljena i ukočena ležala na jastucima. Bestidni zvuci nisu prestajali i ona je dršćućom rukom zapalila sveću, ustala iz kreveta puna očajanja, srdžbe i odvratnosti, otvorila vrata i u papučama, sa svećom u ruci, pojurila sve do stepenica: do onih ravnih „nebeskih lestava" koje su od kućne kapije vodile direktno na prvi sprat. I gore, na gornjem delu stepenica, ukazala joj se u stvarnosti slika, koju je još u sobi, slušajući nedvosmislene zvuke, videla pred svojim duhovnim očima... Bilo je to rvanje, nedozvoljeno i nepristojno rvanje između kuvarice Babete i gospodina Permanedera. Kako je valjda tako dockan bila zaposlena negde u kući, devojka je držala u ruci svežanj ključeva i sveću i izvijala se, pokušavajući da se odbrani od gospodina. Gospodin je imao šešir zabačen na teme, devojku je obuhvatio obema rukama i istalno se upinjao da svoju čupavu bradu, koja je bila kao brada morske krave, pritisne na njeno lice, što mu je ponekad i uspevalo... Kad se Antonija pojavila, Babeta je uzviknula nešto kao „Isuse, Marija i Josife!"; — „Isuse, Marija i Josife!" ponovio je gospodin Permaneder i pustio

devojku, koja je istog trena vešto iščezla bez traga. Gospodin Permaneder je stajao pred svojom ženom opuštenih ruku, pognute glave s koje su visili čupavi brkovi i promucao nešto sasvim blesavo kao: „Vidi vraga!... Muka ti je to!"... Kad se usudio da podigne oči, nje više nije bilo. Našao ju je u spavaćoj sobi u krevetu, gde je upola ležala, očajno jecala i stalno ponavljala: „Sramota". Stajao je tromo naslonjen na vrata. Naglo je učinio pokret ramenima kao da hoće da jurne i da je mune u rebra i rekao: „Budi pametna! Mani, Tonkice, budi pametna. Znaš, Franja Kamzauer slavio je večeras imendan ... Svi smo se malo nakresali..." Jak miris alkohola koji se širio po celoj sobi razdražio je nju još više. Nije više jecala, nije bila slomljena i slaba, njen temperament dao joj je snagu, očajno i bez svake mere sručila mu je u lice sve svoje gađenje, svu odvratnost, sav prezir koji je osećala prema njemu i njegovom životu... Gospodin Permaneder nije ostao dužan. Glava mu je bila puna, jer je u čast svoga prijatelja Ramzauera popio ne samo mnogo „krigla" nego bogme i šampanjca. Odgovarao je, odgovarao divlje, nastala je svađa, mnogo strasnija nego onda kad se gospodin Permaneder povukao u mir. Gospođa Antonija je pokupila svoje stvari i povukla se u sobu. Ali tada je na kraju gospodin Penmaneder dobacio za njom jednu reč, reč koju ona neće ponoviti, koja nikad neće preći preko njenih usana, reč... reč...

To je bilo uglavnom što je gospođa Permaneder ispričala u nabore na majčinoj haljini. Nije mogla da pregori reč, onu reč zbog koje se sledila u najtajnijoj dubini duše, reč koju neće da ponovi, oh, za boga miloga, neće je ponoviti, uveravala je, iako konzulka uopšte nije tražila od nje da je ponovi, već je samo polako i zamišljeno klimala glavom i gledala u Tonikinu lepu, pepeljastoplavu kosu.

„Da, da", rekla je, „žalosne su to stvari koje sam morala da čujem, Toni. I potpuno te razumem, drago moje dete, jer ja nisam samo tvoja mama, nego sam i žena kao i ti. Potpuno uviđam opravdanost tvoga bola, koliko se tvoj muž zaboravio u jednom trenutku slabosti, i koliko ti je kriv."

„U trenutku!" viknu Toni. Skočila je. Odstupila je dva koraka i grozničavo brisala oči. „U trenutku slabosti, mama?! ... Zaboravio je on šta duguje meni i mome imenu... nije to znao ni u početku! Čovek koji se s mirazom svoje žene jednostavno povlači u mir! Čovek bez častoljublja, bez ambicije, bez ciljeva! U njegovim žilama umesto krvi

teče gusta kaša slada i hmelja... u to sam uverena! I onda još čini ovakve niskosti kao ovo s Babetom, i kad mu se te niskosti spomenu, onda odgovara rečju... rečju..."

Opet je došla do reči, do one reči koju neće da ponovi. Najedared je zakoračila i rekla glasom koji je iznenada postao sasvim miran i blago zainteresovan: „Kako je to divno. Otkud ti to, mama?" Pokazala je bradom na malu korpicu iskićenu atlasnim pantljikama u kojoj je konzulka od nekog vremena držala ručni rad.

„Nabavila sam. Potrebno mi je", odgovorila je stara dama.

„Otmeno!"... rekla je Toni, nagnula glavu u stranu i pasmatrala korpicu. I konzulka je upravila oči prema korpici, iako je nije gledala; bila je zamišljenja.

„No, draga moja Toni", rekla je najzad, ispruživši još jednom ruke prema svojoj kćeri. „Bilo kako mu drago, ti si sad ovde i dobro mi došla, draga moja kćeri... Razgovaraćemo o svemu kad se malo smiriš... Skini se i smesti udobno u svojoj sobi... Ido!?" viknula je ka trpezariji podigavši glas. „Postavi tanjire za gospođu Permaneder i Eriku!"

GLAVA DESETA

Toni je odmah posle ručka pošla u svoju spavaću sobu, jer je konzulka za vreme jela potvrdila da je Tomi poznato da je ona stigla ... a ona nije naročito želela da se s njim sastane.

Oko šest po podne došao je konzul. Uputio se u sobu s pejsažima, gde je dugo razgovarao sa majkom.

„A kako joj je?" upita, „kako se ponaša?"

„Ah, Tamo, bojim se da je nepomirljiva ... Dragi bože, tako je razdražena ... Pa onda ta reč ... samo da mi je znati šta joj je to rekao ..."

„Idem k njoj."

„Učini to, Tamo. Ali kucaj tiho da se ne uplaši i budi miran, čuješ? Njeni su živci napeti... Skoro ništa nije jela ... Znaš, njen stomak ... Govori s njom mirno."

Brzo, preskačući uobičajenom brzinom po jednu stepenicu, popeo se na drugi sprat, vrteći zamišljeno brkove. Lice mu se razvedrilo još dok je kucao, jer je odlučio da celu stvar tretira na šaljiv način, što je

moguće duže.

Čuo je kako paćeničkim glasam kaže: „Napred", otvorio je vrata i našao gospođu Permaneder potpuno obučenu na krevetu, zastori kreveta bili su razgrnuti, pod leđima je imala perinu, a na noćnom ormaniću stajala je flašica sa kapljicama za stomak. Okrenula se, podbočila glavu rukom i pogledala ga s malo tužnim osmehom. On se duboko nakloni i svečanim gestom raširi ruke.

„Milostiva gospođo ... ! Čemu imamo da zahvalimo za tu čast da građanka glavnog i prestonog grada ... "

„Poljubi me, Tomo", reče ona i uspravi se, da bi mu pružila obraz, a onda se ponova spusti na jastuke. „Dobar dan, moj dobri dečko! Kako vidim, ništa se nisi promenio od vremena vašeg boravka u Minhenu!"

„No draga moja, pri spuštenim zavesama ne možeš o tome suditi. A sem toga, nije trebalo da mi ukradeš taj kompliment, jer, razume se, on se na tebe odnosi..."

Držeći njenu ruku, privuče stolicu i sede do nje.

„Kao što je već često rečeno: ti i Klotilda..."

„Fuj, Tomo!... Kako živi Tilda?"

„Pa razume se dobro! Gospođa Krauseminc brine za nju i pazi da ne gladuje, međutim to Tildi ne smeta da naročito četvrtkom jede kao da to čini za čitavu nedelju unapred ... "

Srdačno se nasmejala kako to već odavno nije, a zatim ga upita uzdahnuvši: „A kako poslovi?"

„Pa krpari se. Moramo biti zadovoljni..."

„O, hvala bogu što je bar ovde sve onako kako treba da bude! Ah, nisam nimalo raspoložena za veselo čavrljanje.. ."

„Šteta. Čovek treba da sačuva humor quand meme [62]".

„Ne, gotovo je, Tomo. — Tebi je sve poznato?"

„Tebi je sve poznato ... !" ponovi on, pusti njenu ruku i jednim pokretom pomače stolicu malo napred. „Dragi bože, kako to zvuči! „Sve". Šta sve nije sadržano u tome „sve"! Ja ukopah i svoju ljubav i svoj bol, je li to? Dakle, slušaj .. .!"

Ćutala je. Pogledala ga duboko iznenađenim i teško uvređenim pogledom.

„Očekivao sam takav izraz lica", reče, „ta bez takvog izraza tebe ne bi bilo ovde. Dopusti mi, moja dobra Toni, da toj stvari priđem sa

taman toliko ležernosti sa koliko je ti previše uzimaš srcu, videćeš, korisno ćemo se dopunjavati ..."

„Previše, Tomo, previše ..."

„Gospode bože, ta nećemo valjda da izvodimo tragediju! Hajde da govorimo malo skromnije, a ne „sve je svršeno" i „vaša nesretna Antonija". Nemoj da me krivo shvatiš, Toni, ti znaš da sam ja prvi koji se srdačno radujem tvome dolasku. Već sam davno želeo da jednom dođeš u posetu sama bez muža, da bismo opet jednom bili zajedno onako sami en famille[63]. Ali tvoj sadašnji dolazak i to takav dolazak, pardon dete moje, to. je glupost!... Da... ostavi me da izgovorim do kraja! — Permaneder se veoma nepristojno ponašao, to je istina, a to ću mu i ja dati na znanje, budi uverena..."

„Već sam ga upozorila, Tomo", prekide ga ona, uspravi se i položi jednu ruku na prsa, „na njegovo ponašanje, i ne samo upozorila. Na osnovu svog smisla za takt smatram izlišnim da i dalje raspravljam s tim čovekom". Posle tih reči ponovo se spusti na jastuke gledajući u tavanicu strogo i nepomično.

On se pognu, kao pod teretom njenih reči, a pri tome je smešeći se posmatrao svoja kolena.

„Dakle, onda mu neću pisati grubo pismo. Kako god narediš. Na kraju krajeva, to je tvoja stvar i sasvim je dovoljno da mu ti očitaš lekciju, kao njegova žena ti imaš na to i pravo. Uostalom, ako stvar hladno posmatramo, moraju mu se priznati olakšavajuće okolnosti. Prijatelj slavi imendan, on dolazi kući u svečanom raspoloženju, u malo suviše veselom raspoloženju i omakne mu se mala greška, mali nedozvoljeni greh..."

„Tomo", reče ona, „ja te ne razumem. Ne razumem ton kod im govoriš!... Ti... čovek tvojih principa... Ti ga nisi video! Kako ju je pijan obuhvatio rukama, kako je izgledao..."

„Mogu da zamislim, prilično komično. Ali baš u tome i jeste stvar, što ti to ne shvataš dovoljno šaljivo, razume se, tome je kriv tvoj stomak. Uočila si jednu slabost svoga muža, videla si ga u smešnom položaju... Pa to ne bi smelo da te toliko uzrujava, trebalo bi da te amizira, i on bi trebalo da ti postane bliži... Priznajem, nisi mogla sa podsmehom i ćutke da pređeš preko toga, to je jasno. Otputovala si: to je bila demonstracija,, možda malo previše bučna, možda malo preoštra kazna — ne bih hteo da ga vidim kako sada žalosno sedi —

ali svakako pravedna kazna. Molim te da toj stvari priđeš sa malo manje ogorčenja i sa malo više političkog smisla... ta govorimo među nama. Moram da te upozorim da je u braku često važno na čijoj se strani nalazi... moralno pravo... pokušaj da me shvatiš. Toni! Nema sumnje da je tvoj muž pokazao jednu slabu stranu.. On se kompromitovao, ispao je malo smešan... smešan baš stoga, što je njegova greška prilično bezazlena, što se ne može uzeti ozbiljno... Ukratko, njegovo dostojanstvo nije. sada više netaknuto i ti sada sigurno imaš prednosti, pa ako umeš to da spretno iskoristiš, sreća ti je osigurana. Pa kad se za... recimo četrnaest dana — ja toliko najmanje želim da ostaneš kod nas — dakle, kroz četrnaest dana vratiš u Minhen, videćeš."

„Neću da se vratim u Minhen, Tomo."

„Šta kažeš?" upita on, skupi lice, stavi jednu ruku na uvo i naže se napred...

Ležala je na leđima, sa glavom duboko u jastucima, tako da joj je brada bila nekako strogo isturena. „Nikada", reče; zatim dugo i glasno uzdahnu i nakašlja se lagano i izrazito suhim kašljem, koji je kod nje postao nervozan običaj, verovatno zbog njene bolesti stomaka. Nastala je pauza.

„Toni", reče on iznenada, ustade i čvrsto spusti ruku na naslon ampir-naslonjače, „nećeš da mi praviš skandale! ..."

Jednim pogledom se uverila da je prebledeo i da mu podrhtavaju mišice na slepoočnicama. Njena je situacija postala neodrživa. I ona je pala u vatru i da bi prikrila strah, postade bučna i srdita. Skočila je, spustila noge sa kreveta i crvenih obraza, namrštenih obrva i s naglim pokretima glave i ruku počela: „Skandal, Tomo...? I ti mi možeš zapovedati da ne pravim skandale kad me sramote, kada mi pijunu u lice?! Je li to dostojno jednog brata? ... Jest, moraš mi dopustiti da ti postavim to pitanje! Tačno, obazrivost i takt su dobre stvari! Ali, Tomo, postoji u životu granica — a ja poznajem život isto tako dobro kao i ti — na kojoj se strah pred skandalom naziva kukavičlukom, da! Čudim se što to moram da ti kažem ja, koja sam samo guska i glupo stvorenje. Da, ja to i jesam i dobro razumem da me Permaneder nikada nije voleo, jer sam stara i ružna žena, a Babeta je sigurno zgodnija. Ali to mu ne daje pravo da zaboravi na dužnost prema mom poreklu i mome vaspitanju i mojim osećanjima! Ti nisi video na kakav

je način zaboravio na svaki obzir, a ko to nije video taj ne zna ništa, jer se ne može opisati kako je bio odvratan u onom stanju. Ti nisi ni čuo onu reč koju je dobacio meni, meni, tvojoj sestri, kad sam pokupila svoje stvari i izišla iz sobe da bih spavala u sobi za prebivanje... Da! Tada sam morala da čujem iz njegovih usta jednu reč... reč... reč...!... Ukratko, Tomo, ta reč je bila u stvari ono, treba da znaš, što mi je dalo povoda, što me je prisililo da u toku cele noći pakujem svoje stvari, da rano ujutru probudim Eriku i da otputujem, jer nisam mogla da ostanem kraj čoveka u čijoj sam blizini izložena takvim. rečima. I kao što rekoh, takvom se čoveku nikada neću vratiti... jer bih tada propala, ne bih više mogla da imam poštovanja prema samoj sebi i ništa me više ne bi držalo u životu!"

„Hoćeš li najzad biti tako dobra i reći mi tu prokletu reč, da ili ne?"

„Nikada, Tomo! Nikada je neću ponoviti svojim ustima! Znam kakve dužnosti imam prema sebi i prema ovim sobama..."

„Onda se s tobom ne može govoriti!"

„Možda, htela bih da o tome uopšte više ne govorimo ..."

„Šta misliš da radiš? Hoćeš da se razvedeš?

„Hoću, Tomo. To je moja čvrsta odluka. To je ono što moram da učinim iz dužnosti prema sebi i prema mome detetu i prema svima vama."

„No, to je besmislica", reče on mirno, okrete se na peti i ode od nje kao da je time čitava stvar završena. „Za razvod je dvoje potrebno, dete moje; a malo je smešno ako misliš da će se Permaneder tako lako s time složiti."

„O, to prepusti meni", reče ona ne dajući da je zaplaši. „Misliš da će biti protiv toga radi mojih 17.000 talira; ali i Grinlih nije hteo, pa smo ga prisilili, ima sredstava, poći ću doktoru Gizekeu; to je Kristijanov prijatelj i on će mi pomoći... Tačno, znam što hoćeš da kažeš, tada je bilo malo drukčije. Tada je to bila „nesposobnost muža da izdržava svoju porodicu", da! Uostalom, vidiš, dobro sam upućena u te stvari, dok se ti tako držiš kao da se prvi put u životu razvodim!... Ali to je sasvim svejedno, Tomo. Može biti da neće moći, da je nemoguće; možda imaš pravo. Ali to ništa ne menja stvari. To neće promeniti moju odluku, neka zadrži te pare — ima i viših stvari u životu! Mene više niikada neće videti dok je živ."

Na to se nakašljala. Ustala je s kreveta, spustila se u naslorijaču,

poduprla se jednim laktom o naslon, a bradu je tako čvrsto zarila u dlan, da su joj četiri skvrčena prsta čvrsto držala donju usnu. Tako, gornjim delom tela okrenuta u stranu, gledala je uzbuđenim i crvenim očima nepomično kroz prozor.

Konzul je šetao po sobi gore-dole, uzdisao, mahao glavom i trzao ramenima. Najzad se zaustavi pred njom lomeći rukama.

„Toni, ti si detinjasta!" reče plašljivo i molećim glasom. „Detinjarija je svaka reč koju si rekla! Molim te, budi tako ljubazna pa pokušaj samo za trenutak da te stvari shvatiš kao odrastao čovek! Zar ne vidiš da se ponašaš tako kao da si doživela nešto ozbiljno i teško, kao da te tvoj muž svirepo prevario, kao da te pred čitavim svetom osramotio!? Pa promisli malo i uvidi da se ništa nije dogodilo! Da o tom glupom događaju, na vašim nebeskim stepenicama u Ulici Kaufinger niko nema ni pojma! Uvidi, da nećeš nimalo naškoditi ni tvome ni našem dostojanstvu, ako se vratiš Permanederu sasvim mirno i u najgorem slučaju sa podrugljivim izrazom ... naprotiv! Nanosiš štetu i našem ugledu, ako to ne učiniš, jer ćeš time tu sitnicu naduvati u veliku stvar i tako ćeš sama izazvati skandal..."

Ona brzo pusti bradu i pogleda ga u lice.

„Sad ćuti, Tomo! Sada je na mene red. Sad slušaj! Kako? Zar je samo ono sramota i skadal u životu što je postalo poznato i što su saznali ljudi? O ne! Potajni skandal koji podmuklo ždere čoveka i potkopava poštovanje samog sebe, takav skandal je mnogo gori! Zar smo mi Budenbrokovi takvi ljudi, koji spolja hoćemo da budemo „tip-top", dok ćemo među naša četiri zida gutati poniženja? Tomo, moram da ti se čudim! Zamisli kako bi se otac danas držao i sudi u njegovom duhu! Da, čistoća i iskrenost moraju da vladaju... Onda možeš uvek celom svetu da pokažeš svoje knjige i da kažeš: Evo! Ni s jednim od nas ne sme da bude drukčije. Znam kakvom me je bog stvorio. Ničega se ne bojim! Neka samo prođe kraj mene Julka Melendorf i neka me ne pozdravi! I neka Fifi Budenbrok ovde sedi četvrtkom, drhti od zlobe i govori: „No, pa to je, na žalost, već po drugi put, ali, razume se, krivica je oba puta bila na muževima!" Tomo, tako sam iznad svega toga. Svesna sam da sam učinila ono što držim da je dobro. Iz straha pred Julkom Melendorf i Fifikom Budenbrok da gutam uvrede i da pustim da me vređaju u nevaspitanom dijalektu... iz straha pred njima da izdržim kraj čoveka, u gradu, gde bih morala da se naučim na

takve reči, na takve scene, kao što je bila ona na nebeskim lestvama, gde bih morala da zatajim i sebe i svoje poreklo i svoje, vaspitanje, a sve to samo zato da bi izgledalo kao da sam sretna i zadovoljna — vidiš, to smatram nedostojnim, to smatram skandaloznim..."

Naglo završi, ponovo zari bradu u dlan i uzbuđeno se zapilji u prozorska stakla. On je stajao zamišljen, s rukama u džepovima, njegove oči su bile upravljene u nju ali je nisu gledale, a glavom je lagano tresao.

„Toni", reče, „ne možeš ti mene da prevariš. Znao sam to i ranije, a sad si se izdala svojim poslednjim rečima. Uopšte se ne radi o tvom mužu. U pitanju je grad. Ne radi se uopšte o onoj budalaštini na nebeskim lestvama. U pitanju je sve. Nisi mogla da se aklimatizuješ. Budi iskrena.".

„Imaš pravo, Tomo!" uzviknu. štaviše, ona pri tome skoči i ispruži ruku pravo prema njegovom licu. Lice joj je bilo crveno. Stajala je i dalje u borbenom stavu, jednom je rukom držala stolicu, a drugom je gestikulirala, i održala govor, strastven govor koji je bez predaha tekao. Konzul ju je posmatrao duboko iznenađen. Od nje su tekle sve nove i nove reći, tako da je jedva stigla da udahne vazduha. Da, našla je reči, izbilo je iz nje sve ono ogorčenje koje se nakupilo tokom godina: izražavala se malo nesređeno i zamršeno, ali je rekla sve. Bila je to eksplozija, izliv očajničkog poštenja... Izbilo je nešto čemu se ne možemo da suprotstavimo, nešto elementarno, o čemu se ne može prepirati...

„Imaš pravo, Tomo! Reci to još jednom! Naglašavam ti izričito da više nisam neko glupo stvorenje i da znam šta imam da mislim o svetu. Više se ne zaprepašćavam kada opazim da u njemu nije sve pošteno. Poznavala sam ljude kao što je bio Plačljivi Triške i bila sam udata za Grinliha, a poznajem i te naše bećare. Nisam neka seoska naivka, treba da znaš, i veruj mi, ta stvar sa Babetom, sama po sebi i istrgnuta iz celine ne bi me oterala! Nego stvar je u tome, Tomo, da je tim mera prevršena... a zato nije trebalo mnogo, jer, u stvari, ona je već bila puna,.. već potpuno puna, potpuno puna! Bila je potrebna samo malenkost, i tada je došlo baš to! Došlo je saznanje da se ni u toj stvari ne mogu da oslonim na Permanedera! To je bila kruna svega. Čaša se prelila. Time je najednom sazrela odluka da odem iz Minhena glavom bez obzira, a ta je odluka dugo i dugo sazrevala,

Tomo, jer ja tamo dole ne mogu da živim, tako mi boga i svih svetih, ne mogu! Ne znaš ti, Tomo, kako sam bila nesretna, jer ni tada kad si došao u posetu nisam ti ništa govorila, ne, jer ja sam žena sa taktom, koja ne dosađuje drugima svojim mukama i nije joj uvek na, jeziku ono što joj je na srcu, a i uvek sam bila malo povučena. Ali, tomo, trpela sam, trpela sa svime što je u meni, tako reći trpela je čitava moja ličnost. Da se poslužim poređenjem, kao biljka, kao cvet koji je presađen u tuđu zemlju... iako ćeš pomisliti da je to upoređenje nezgodno, jer sam ružna žena... ali prosto nisam mogla doći u zemlju koja mi je više tuđa, radije bih išla u Tursku! Oh, mi nikad ne bismo smeli da odemo odavde! Trebalo bi da ostanemo u našem zalivu i da se pošteno hranimo... Često ste se rugali mojim simpatijama za plemstvo... da, ja sam se u tim godinama često sećala reči koje mi je jednom rekao jedan pametan čovek. „Vi imate simpatije za plemiće"... kazao je, „hoćete li da vam kažem zašto? Zato što ste sami plemkinja! Vaš je otac veliki gospodin, a vi ste princeza. Vas deli ponor od nas, koji ne pripadamo krugu vladajućih porodica..." Da, Tomo, mi se smatramo plemstvom, osećamo razliku i ne bi trebalo da živimo tamo, gde se za nas ne zna i gde ne znaju da nas cene, jer ćemo doživeti samo razočarenja i smatraće nas smešno oholim. Da — svi su smatrali da sam smešno ohola. Nisu mi to rekli, ali sam to stalno osećala i od toga sam takođe trpela. Ah, Tomo, lako se ispada ohol u jednoj zemlji u kojoj se torta jede nožem, u kojoj prinčevi govore lošim nemačkim jezikom i gde se smatra ljubavničkim gestom ako gospodin dami podigne lepezu! Aklimatizovati se? Ne, kod ljudi bez dostojanstva, morala, ambicije, otmenosti i strogosti, neučtivih i prljavih, kod ljudi koji su istovremeno i lenji i lakoumni, nepokretni i površni... kod takvih se ljudi ne mogu da aklimatizujem i neću to nikada moći, to je toliko sigurno kao što je sigurno da sam tvoja sestra. Eva Evers je mogla ... Dobro! Ali Eversova nije Budenbrokova, a sem toga ona ima muža koji nešto vredi u životu. A kako je meni bilo? Seti se samo, Tomo, priseti se samog početka! Došla sam odavde, iz ove kuće, gde ima izvesnih pravila, gde še radi i gde se postavljaju ciljevi, došla sam Permanederu koji se s mojim mirazom povukao u miran život... Da, to je bilo zaista iskreno, bilo je zaista karakteristično za njega, ali jedino ta iskrenost mogla je da obraduje čoveka. Šta je bilo dalje? Trebalo je da dođe dete! Kako sam se

radovala! Dete bi mi sve nadoknadilo! Šta se događa? Umire. Nije to bila Permanederova krivica, bože sačuvaj. Činio je sve što je mogao, štaviše, dva ili tri dana nije išao u krčmu, bože sačuvaj! Pa to je morao! Možeš misliti da me to nije učinilo srećnijom. Izdržala sam i nisam mrmljala. Ostala sam sama, niko me nije razumeo, proglasili su me oholom a ja sam sebi govorila: dala si mu reč za ceo život. Malo je nespretan i trom i nije ispunio moje nade, ali je dobar i ima čisto srce. A tada sam morala da doživim da ga vidim u onom odvratnom trenutku. Uvidela sam: On me dobro poznaje i time treba da me više poštuje nego ostali. A on mi dobacuje, reč, reč koju nijedan tvoj nadničar ne bi rekao svome kučetu! Tada sam videla da mu više nimalo nije stalo do mene i da bi bila sramota da ostanem. Ovde, kad sam se sa stanice vozila ulicom Holšten, prolazio je nosač Nilzen, duboko je skinuo cilindar i ja sam mu otpozdravila ne oholo nego onako kako je otac pozdravljao ljude... tako... rukom. I sada sam ovde. Tomo, možeš da upregneš dva tuceta teških konja: ali u Minhen ne idem. Sutra idem Gizekeu!—"

To je bio govor koji je Toni održala. Zatim se dosta izmorena bacila na stolicu, zarila bradu u dlan i ukočeno gledala kroz prozorska stakla.

Konzul je pred njom stajao zaplašen, ošamućen, skoro potresen i ćutao. Najzad uzdahnu, raširi ruke, diže ih do visine ramena i ponovo spusti.

„Da, tu se ne može ništa učiniti!" reče tiho, polako se okrete i pođe prema vratima.

Gledala je za njim sa istim izrazom kojim ga je dočekala, paćenički i nadureno.

„Tomo?" upita. „Ljutiš li se na mene?"

Jednom je rukom držao bravu a drugom je umorno odmahnuo. „O, ne. Nimalo."

Pružila je ruku za njim i nagla glavu na rame.

„Hodi ovamo, Tomo... Tvoja sestra se nije dobro provela u životu. Sve se na nju sručilo... i verovatno ovog trenutka niko nije na njenoj strani...".

On se vrati i uhvati je za ruku: onako sa strane, donekle ravnodušno i umorno, ne gledajući je.

Iznenada, počela je da joj podrhtava gornja usna...

„Sada moraš sam da radiš", reče. „Sa Kristijanom sigurno nije ono

pravo, a ja sam gotova... Sa mnom je svršeno ... Ništa više ne mogu da učinim... Da, vi morate da me iz milosti hranite, mene, nepotrebnu ženu. Nisam očekivala da mi nikako neće uspeti da ti malo pomognem Tomo! Sad moraš potpuno sam da se staraš da mi, Budenbrokovi, sačuvamo svoj položaj... I neka je bog s tobom."

Dve suze, velike, svetle, dečje suze spuštale su se niz njene obraze na kojima su se već videli počeci bora.

GLAVA JEDANAESTA

Toni nije bila lenja. Prihvatila se svoje stvari. U nadi da će se umiriti, da će postati pomirljivima, da će se predomisliti, konzul je za sada tražio od nje samo jedno... da se drži mirno i da ni ona ni Erika ne izlaze iz kuće. Sve može još dobro da se svrši... Za sada ne treba ništa da se sazna u gradu. Otkazan je i porodični dan u četvrtak.

Ali odmah, prvi dan po dolasku gospođe Permaneder, pozvan je u Ulicu Meng doktor Gizeke, pismom koje je sama napisala. Sama ga je primila u srednjoj sobi na prvom spratu, gde je bilo naloženo i gde je ona iz bogzna kakvog razloga stavila na masivni sto mastionicu, pisaći pribor i mnogo bele hartije iz kontoara. Seli su u naslonjače...

„Gospodine doktore!" reče prekrstivši ruke i zabacivši glavu, pa pogleda u tavanicu. „Vi ste čovek koji poznaje život i kao čovek i kao advokat: mogu da govorim otvoreno s vama!" Tada mu je saopštila šta se sve dogodilo sa Babetom i kasnije, u spavaćoj sobi. Na to je doktor Gizeke rekao da je žali, ali da joj mora objasniti da za razvod nije dovoljan razlog ni događaj na stepenicama, ni ona uvreda o kojoj ona odbija da se izrazi.

„Dobro", reče. „Hvala vam."

Tada ga je zamolila da je informiše o pravnim razlozima za razvod i vrlo je pažljivo i sa interesovanjem saslušala duže predavanje o miraznom pravu. Posle toga je vrlo ljubazno otpustila doktora Gizekea.

Spustila se u prizemlje i prisilila konzula da pođe s njom u privatni biro.

„Tomo", reče, „molim te da odmah pišem onom čoveku... nerado spominjem njegovo ime. Što se tiče moga novca detaljno sam informisana. Neka se izjasni. Ovako ili onako. Više me neće videti.

Ako pristane na građanski razvod, tada ćemo povesti parnicu o polaganju računa i da vrati miraz. Čak i ako ne pristane, ne treba da gubim nade. Jer treba da znaš da Permanederovo pravo na moj miraz s pravnog gledišta predstavlja sopstvenost — to je tačno! — Ali, hvala bogu, i ja imam svoja materijalna prava..."

Konzul je šetao s rukama na leđima i nervozno slegao ramenima, jer je lice kojim je izgovarala reč dot [64] bilo neverovatno ozbiljno.

On nema vremena. Suviše je zauzet poslom. Neka se strpi. On je moli da još sto puta promisli! Sutra mora da putuje u Hamburg: na jednu konferenciju, razgovor s Kristijanom... Kristijan je tražio potporu koju je konzulka morala da da iz njegovog nasledstva. Posao mi ide očajno. Iako je stalno bolestan, izgleda da se kraljevski zabavlja u restoranu, cirkusu, pozorištu. A sudeći po dugovima koji su sada izbili na javu i koje je mogao da pravi zahvalivši svom dabrom imenu, izgleda da je živeo iznad svojih mogućnosti. I u Ulici Meng, i u klubu, i u celom gradu znalo se ko je za sve to kriv. Bila je to jedna žena, samostalna gospođa, zove se Alina Pufogl, i ima dvoje lepe dece. Nije Kristijan bio jedini hamburški trgovac koji je s njom održavao intimne i skupe odnose...

Ukratko, sem Tonikinih želja za razvodom ima još dosta odvratnih stvari. A putovanje u Hamburg je hitno. Uostalom, verovatno će i Permaneder da se javi pismom...

Konzul je otputovao i vratio se besan i neraspoložen Pa pošto iz Minhena još uvk nije bilo nikakvih vesti, on je morao da učini prvi korak. Pisao je, pisao je hladno, poslovno, i pomalo s visine: Ne može se poreći da Antomija nije doživela velika razočarenja u zajedničkom životu s Permanederom... Ne upuštajući se u pojedinosti, ona uglavnom nije našla u braku očekivanu sreću... Ako se hladno promisli, njena želja da raskine brak mora da se odobri... Na žalost, izgleda da je čvrsto odlučila da se ne vrati u Minhen... Sledilo je pitanje kako Perananeder misli o tome pitanju...

Dani napetosti!... A onda je odgovorio gospodin Permaneder.

Odgovorio je kako niko nije očekivao, ni doktor Gizeke, ni koozulka, ni Toma, pa mi sama Anton ja. Jednostavnim rečima pristao je na razvod.

Pisao je da žali što se sve to dogodilo, ali da poštuje Antonijine želje, jer uviđa da oni u stvari nikada nisu odgovarali jedno drugom.

Ako je imala teške dane, neka nastoji da ih zaboravi i neka mu oprosti... Pošto neće viiše videti ni nju ni Eriku, to i njoj i Eriki želi svako dobro... Alojz Permaneder. U dodatku je izričito ponudio da odmah vrati miraz. On može da živi bezbrižno od svog imetka. Nije mu potreban rok, jer ne treba da likvidira poslove, kuća je njegova stvar, a suma se može odmah staviti na raspoloženje.

Toni je bila skoro posramljena i prvi put je bila sklona da pohvali gosplodina Permanedera što slabo mari za novac. Sad je stupio u akciju doktor Gizeke. Stavio se u vezu s mužem radi razloga za razvod braka. Sporaziumeli su se da se kao razlog navede „nesavladiva obostrana antipatija" i proces je započeo. Proces za drugi Toniikin razvod braka čije je faze ona pratila ozbiljno, s razumevanjem i neverovatno revnosno. Gde god je išila, govorila je o tome, tako da se konzul često ljutio. U početku nije mogla da shvati njegovo neraspoloženje. Sva je bila zauzeta rečima kao „uzusfrukt", „prihodi", „akcesije", „dotalne stvari", „tangibilije" koje je stalno upotrebljavala zabacivši malo glavu i uzdignuvši ramena lako i dostojanstveno. Najdublji je utisak na nju učinio jedan paragraf u Gizekeovom tumačenju, u kome se radilo o „blagu" eventualno pronađenom na dotalnom zemljištu i koje ima da se smatra delom dotalne svojine, te po završetku braka ima da se povrati. O tome „blagu" koje uopšte nije postojalo pričala je celom svetu: Idi Jungmanovoj, ujka-Justu, sirotoj Klotildi, damama Budenbrok iz Široke ulice, koje su, uostalom, kada su čule za događaj, sklopile ruke u krilo i pogledale se: bile su ukočene od čuđenja i sreće što su i to zadovoljstvo doživele... Pričala je to Terezi Vajhbrot koja je ponovo poučavala Eriku Grinlih pa čak i dobroj gospođi Ketelzen koja iz više razloga nije baš ništa razumela od cele stvari.

I onda je došao dan, kada je razvod pravno i definitivno proglašen i kada je Toni izvršila poslednju nužnu formalnost, naime zamolila Tomu da joj da porodične hartije i sopstvenom rukom unela i ovu novu činjenicu.. a sada je bilo potrebno da se uživi u to stanje.

Radila je to hrabro. Sa nedostiživim dostojanstvom prečula je zlobne, male ubode dama Budenbrok, sa neizrecivom hladnoćom previđala je na ulici glave Hagenštremovih i Melendorfovih, koje je susretala, potpuno se odrekla društvenog života koji se, uostalom, već godinama nije odigravao u njenoj roditeljskoj kući, nego u kući njenog

brata. Imala je svoju svojtu i prijatelje: konzulku, Tomu, Gerdu, imala je Idu Jungman, Zezemi Vajhbrot, koja joj je bila kao majka, imala je Eriku na čije je otmeno vaspitanje mnogo pazila i u čiju je budućnost možda položila svoju poslednju prikrivenu nadu... Tako je živela i tako je prolazilo vreme.

Kasnije, na nerazjašnjiv način saznali su neki članovi porodice onu „reč", onu očajnu reč, koja je one noći izletela gospodinu Permanederu. Šta je rekao? — „Idi do đavola, pogana mrcino!"

Tako se završio drugi brak Tonike Budenbrok.

DEO SEDMI

GLAVA PRVA

Krštenje!... Krštenje u Širokoj ulici.

Sve je tu o čemu je gospođa Permaneder sanjarila u danima nade. Na stolu u trpezariji — pažljivo, bez buke koja bi mogla ometati svečanost u sali — devojka meće kajmak u mnogo šolja punih vrele čokolade, koje su gusto poredane na ogromnom okruglom poslužavniku sa pozlaćenim školjkasitim drškama... za to vreme sluga Anton reže u komade ogroman, kolač, a gospođica Jungman meće slatkiše i sveže cveće u kutije za desert, pri čemu ispitujući naginje glavu na rame i oba mala prsta drži daleko razmaknuta od ostalih prstiju...

Još malo pa će se svim ovim divotama posluživati gospoda kad se ugodno razmeste u sobi i salonu, i nadajmo se da će biti dovoljno svega: ta skupila se porodica u širem smislu, iako ne baš u najširem, jer su preko Everdikovih donekle u srodstvu i sa Kistenmakerovima, a preko ovih sa Melendorfovima i tako dalje. Nemoguće bi bilo povući neku granicu!... Ali Everdikove zastupa glava porodice, osamdesetogodišmji doktor Kaspar Everdik, sadašnji predsednik opštine.

Došao je kolima i, oslanjajući se na svoj štap i na ruku Tome Budenbroka, uspeo se uza stepenice. Njegovim prisustvom povećana je svečanost i nema sumnje: svečanost je zaista dostojna da bude dostojanstveno proslavljena.

U dvorani, pred stočićem okićenim cvećem, udešenim za oltar, govori neki mladi sveštenik, Obučen u crnu odeždu sa kao sneg belim, uštirkanim okovratnikom koji je ličio na mlinski kamen, dok jedna krupna, dobro uhranjena ličnost, bogato obučena u crveno i zlatno, drži na svojim nabujalim rukama nešto vrlo sitno, pokriveno čipkama i atlasnkn pantljikama... naslednika! Onoga koji će produžiti lozu! Budenbroka! Razumete li šta to znači?

Možete li da shvatite tiho ushićenje kojim je ta vest prenesena iz Široke ulice u Ulicu Meng? Nemo oduševljenje kojim je te noći gospođa Permaneder zagrlila majku, brata i — obazrivije — svoju

zaovu? I eto, proleće je došlo, proleće godine šezdeset treće, i dete je tu i prima svetu tajnu krštenja, dete u koje su se polagale tolike nade, o kome se već odavno tako mnogo govorilo koje već godinama očekuju, žele, koje su izmolili od boga i zbog koga su mučili doktora Grabova... on je tu i to je sve istina.

Male ručice igraju se zlatnim vrpcama na pojasu dojkinje, a glava pokrivena kapicom od čipaka, iskićenom svetloplavim rubovima, leži malo ukoso na jastuku, okrenuta od pastora, tako da oči koje trepću ispitujući, gledaju skoro kao kod kakvog starmalog na rođake u dvorani. U ovim očima, kod kojih gornji kapci imaju vrlo duge trepavice, pomešala se očeva svetloplava boja irisa sa smeđom materinom u svetlu, neodređenu zlatnosmeđu boju, koja se menja prema osvetljenju, ali uglovi su na obema stranama nosa duboki i leže u plavičastoj senci. To ovome lišcu, koje jedva da je pravo lišće, prerano daje nešto karakteristično i ne pristaje najbolje, detetu od četiri nedelje; ali daće bog, to neće značiti ništa nepovoljno, jer i mati je takva, a potpuno je zdrava... sem toga glavno je: on živi, a činjenica da je dečak izazvala, je pre četiri nedelje pravo veselje.

On živi, a moglo je biti i drukčije. Konzul nikada neće zaboraviti kako mu je doktor Grabov stisnuo ruku, kad je pre četiri nedelje mogao da napusti majku i dete i kad mu je rekao: „Budite srećni, dragi prijaitelju, nije mnogo falilo..." Konzul se nije usudio da pita šta nije mnogo falilo. Sa užasom je odbijao od sebe misao da je sa ovim sitnim stvorenjem, koje su dugo uzalud očekivali i koje je došlo na svet neobično tiho, moglo da se desi skoro Isto što se desilo sa Antonijinom drugom ćerčicom. Ali on zna da je pre četiri nedelje bio očajan, čas zbog majke čas zbog deteta, i evo srećan, nežno se naginje Gerdi, koja, skrstivši lakovane cipele na somotskom jastučetu, sedi u naslonjači pred njim, pored stare konzulke.

Kako je još bleda! I kako je neobično lepa u svome bledilu, sa svojom teškom tamnocrvenom kosom i zagonetnim očima, koje s izvesnom prikrivenom ironijom gledaju u pastora. To je gospodin Andreja Pringshajm, pastor marianus, koji je posle iznenadne smrti staroga Kelinga već u mladim godinama avanzovao za glavnog pastora. Držao je ruke usrdno sklopljene ispod podignute brade. Kosa mu je plava s kratkim kovrdžama, a mimika koščatog, glatko obrijanog lica pokazuje čas fanatičnu ozbiljnost čas veliko ushićenje, i deluje

nešto teatralno. Poreklom je iz Frankonije, gde je nekoliko godina usred samih katolika čuvao jednu malu luteransku opštinu i, pošto se trudio da govori čisto i patetično, govorio je jednim sasvim osobenim načinom, sa dugim i tamnim ili oštro naglašenim samoglasnicima i sa ,,r" koje je izgovarao između zuba...

On slavi boga tihim, nabujalim ili jakim glasom, a porodica ga sluša: gospođa Permaneder umotana u dostojanstvenu ozbiljnost, koja prikriva njeno ushićenje i njen ponos; Erika Grinlih, koja sad ima već skoro petnaest godina, snažna mlada devojčiča sa pletenicom pribodenom čiodama i ružičastim tenom njenoga oca, i Kristijan, koji je jutros stigao iz Hamburga i svojim duboko usađenim očima gleda čas na jednu čas na drugu stranu. Pastor Tiburcius i njegova supruga nisu se ustručavali da doputuju iz Rige da bi mogli prisustvovati ovoj svečanosti: Sivert Tiburcius, kome su krajevi dugih retkih zalisaka ipokrivali oba ramena i čije su se male, sive oči s vremena na vreme neočekivano širile, postajale sve veće i veće, nadimale se i izgledale kao da će da iskoče iz očnih duplji... i Klara koja mračno, ozbiljno i strogo posmatra sve što se događa i pokatkad prinosi ruku glavi, jer je glava boli... Uostalom, oni su Budenbrokovima doneli prekrasan dar: silnog, uspravnog, ispunjenog medveda sa otvorenim čeljustima, koga je neki pastorov rođak ubio negde u unutrašnjosti Rusije i ikoji sada, držeći u šapama poslužavnik za posetnice, stoji u tremu.

Kregerovima je došao u goste njihov Jirgen, poštanski činovnik iz Rostoka: tih, jednostavno obučen čovek. Gde se Jakov nalazi, to ne zna niko sem njegove matere, rođene Everdik, slabe žene, koja je krišom prodavala srebrni pribor da bi sinu lišenom nasledstva mogla poslati novaca... I dame Budenbrok su prisutne i vrlo su vesele zbog sretnog događaja u porodici, ali to ipak nije smetalo Fifiki da primeti kako dete izgleda prilično nezdravo; a to su, na žalost, morale potvrditi i konzulka, rođena Štiving, kao i Friderika i Henrijeta. A sirota Klotilda, mršava, strpljiva i gladna, dirnuta je pastorovim rečima i nadom da će jesti kolače sa čokoladom... Od ličnosti koje ne pripadaju porodici prisutni su gospodin Frddrih Viljem Markus i Zezemi Vajhbrot.

Sad se pastor obraća kumovima i govori im o njihovim dužnostima. Jedan od kumova je Just Kreger... konzul Budenbrok se u početku nećkao da ga zamoli. „Neizazivajmo starog čoveka na gluposti!" rekao je. „Svaki dan ima strahovite scene sa ženom zbog sina, i ono malo

njegova imanja propada, a on od muke zaista zanemaruje pomalo i svoju spoljašnost! Ali šta mislite? Ako ga zamolimo za kuma, pokloniće detetu čitav serviz od teškog zlata a za to neće dobiti nikakve hvale! Međutim, kad je ujak Just čuo za drugog kuma — govorilo se o Stefanu Kistenmakeru, konzulovom prijatelju — bio je u tolikoj meri uvređen, da su ga ipak uzeli; i zlatni pehar koji je poklonio nije bio suviše težak, na zadovoljstvo Tome Budenbroka.

A drugi kum? To je ovaj dostojanstveni, stari gospodin, beo kao sneg, koji sa svojim visokim okovratnikom i mekim crniim kaputom, iz čijeg zadnjeg džepa uvek viri krajičak crvene džepne maramice, sedi nagnut na štap u najudobnijoj naslonjači: predsednik opštine, gospodin Everdik. To je događaj, to je pobeda! Mnogi ljudi ne mogu da shvate kako je do toga došlo. Zaboga, jedva se može reći da im je rođak! Budenbrokovi su ga za kose dovukli... I stvarno: poslužili su se trikom, malom intrigom, koju je spetljao konzul zajedno, s gospođom Permaneder. Istina, u vreme prve radosti, kad su majka i dete bili izvan opasnosti, to je bila samo šala. „Dečko, Toni! — Biće mu kum predsednik opštine!" uzviknuo je konzul; ali ona je to prihvatila i ozbiljno se dala na posao, a to je posle, kad je malo promislio, odobrio i on. Tako su se sakrili iza ujaka Justa, koji je svoju ženu poslao njenoj snasi, ženi trgovca drvetom Everdika, koja je od svoje strane trebalo da nagovori sedoga tasta. A onda je učinila svoje i jedna najponiznija poseta Tome Budenbroka kod državnog poglavara ...

Pošto je dojkinja podigla detinju kapicu, pastor evo škropi oprezno sa dve-tri kapi iz srebrnog, iznutra pozlaćenog suda, koji je bio pred njim, retku kosu maloga Budenbroka i polako i energično izgovara imena koja dobija na krštenju: — Just, Johan, Kaspar. Zatim dolazi kratka molitva i rođaci prilaze redom i za dobru sreću, ljube u čelo ovo tiho i ravnodušno biće... Poslednja prilazi Tereza Vajhibrot i dojkinja mora dete malo da joj spusti; ali ga zato Zezemi poljubi dvaput, tako da se dvaputa čulo „cmok", i pri tome reče: „Dobro dete!"

Tri minuta kasnije razdelili su se u grupe u salonu i u sobi, gde su ih služili poslasticama. I pastor Pringshajm u dugoj odeždi, ispod koje su se videle sjajno očišćene cipele, i u svom okovratniku, sedi i srče hladni kajmak sa vruće čokolade i sa ushićenim licem ćaska tečno, što je u suprotnosti s njegovim uobičajenim govorom i zato vrlo dobro deluje. U svakom njegovom pokretu se izražava: Vidite, ja umem

prestati da budem sveštenik i umem da budem sasvim prostosrdačan svetski čovek!... On je spretan, prilagodljiv čovek. Sa starom konzulkom govori malo popovski, s Tomom i Gerdom svetovno i sa lakim grimasama, s gospođom Permaneder u tonu srdačnog, vragolastog raspoloženja. Pokatkad, kad se seti, skrsti ruke u krilo, zabaci glavu, namrgodi se i izduži lice. Kad se smeje, uvlači vazduh na mahove i šišti kroz stisnute zube.

Najedared, nastade napolju u hodniku kretanje, i služinčad poče da se smeje. Na vratima se pojavi jedan čudan čestitalac. To je Grobleben. Grobleben na čijem mršavom nosu u svako godišnje doba stalno visi jedna duguljasta kapljica, a da nikada ne otpadne. Grobleben je radnik u konzulovim hamfoarima, i da bi imao i sporednu zaradu, čisti cipele konzulovoj porodici. Rano ujutru pojavljuje se u Širokoj ulici, pokupi cipele koje se nalaze pred vratima i čisti ih dole u tremu. Ali na porodičnim svečanostima ori se oblači svečano, unosi cveće, dok mu kapljica na nosu balansira, i plačljivim i popovskim glasom drži govor, za koji dobija poklon u novcu. Ali on to ne čini zbog novca!

Obukao je crni kaput — iznošeni konzulov kaput — ima cipele koje se nazuvaju a oko vrata plavi vuneni šal. U ruci, suvoj crvenoj ruci, drži veliki buket bledih, već malo ucvalih ruža, čiji listovi polako padaju na ćilim. Sitnim upaljenim očima trepće i gleda oko sebe, a verovatno ne vidi ništa... Stoji na vratima, drži pred sobom buket i odmah počinje govor, a stara konzulka ga posle svake reči očima hrabri i dobacuje mu pokoju reč da bi mu pomogla, konzul ga posmatra podigavši jednu svetlu obrvu, dok nekoliko članova porodice, kao na primer gospođa Permaneder, pokrivaju usta maramicom.

„Ja sam siromah, gospodo moja, ali srce mi oseća, i sreća i veselje moga gospodara, konzula Budenbroka, koji mi je uvek bio dobar, raduje i mene, pa sam tako došao da gospodinu konzulu i gospođi konzulki i celoj poštovanoj porodici od svega srca čestitam i zaželim da dete bude napredno, jer to zaslužuje pred bogom i pred ljudima, a takav gospodin kao što je konzul Budenbrok ne može se tako lako naći, to je plemenit gospodin i bog neka mu sve plati..."

„Tako je, Groblebene! To ste lepo rekli! Mnogo vam hvala, Groblebene! A šta ćete s ružama?"

Ali Grobleben još nije završio, on napreže svoj plačljivi glas i

nadvikuje konzula.

„... i gospod bog neka mu za sve plati, velim ja, njemu i celoj poštovanoj familiji, kad već dođe dotle da stojimo pred njegovim prestolom, jer jednom moramo svi u grob, siromašni i bogati, to je njegova sveta volja i mudrost, neko dobije fini politiran kovčeg od skupog drveta a neko stari sanduk, ali istrunućemo svi, svi ćemo istrunuti... istrunuti...!"

„Ne, Groblebene! Danas imamo krštenje a vi sa truljenjem! ..."

„I ovo bi bilo nekoliko cvetova", završava Grobleben.

„Hvala vam, Groblebene! To je suviše! Koliko ste, čoveče, za to platili? O, već odavno nisam čuo tako dobar govor... Evo vam, pa se i vi proveselite!" I konzul mu stavlja ruku na rame dajući mu jedan talir.

„Evo, dobri čoveče!" kaže konzulka. „Volite li Spasitelja?"

„Volim ga od sveg srca, gospođo konzulko, istinu vam kažem!..." I Grobleben dobija i od nje talir, pa zatim treći od gospođe Permaneder i posle toga klanjajući se odlazi i u zbunjenosti opet uzima buket, ukoliko se već ne nalazi na podu.

Posle odlazi predsednik opštine — konzul ga otpraća do kola — i to je znak i za ostale goste da se razilaze, jer treba poštediti Gerdu Budenbrok. U sobi je nastala tišina. Poslednja je otišla stara konzulka s Tonikom, Erikom i gospođicom Jungman.

„Da, Ido", reče konzul, „mislio sam, a i mati se slaže s tim. Vi ste nekada sve nas odnegovali, i kad Johan bude malo veći... sad ima još dojkinju, a posle će svakako biti potrebna i devojka za decu, jeste li voljni da se onda k nama preselite?"

„Da, da, gospodine konzule, i ako vaša gospođa supruga ne bude imala ništa protiv toga... "

I Gerida je bila sporazumna s tim iplanom i tako je predlog postao rešenje.

Gospođa Permaneder, pri odlasku, kad je već bila na vratima, okrenu se još jedanput. Vrati se svom bratu, poljuibi ga u oba obraza i reče: „To je bio lep dan, Tomo, tako sam srećna, kao što već odavno nisam bila. Mi Budenbrokovi još ne duvamo u poslednju rupu, hvala bogu, ko to misli gadno se vara! Sad, kad je tu mali Johan — tako je lepo što smo ga opet nazvali Johanom — sad mi je kao da još jedanput započinje sasvim novi život."

GLAVA DRUGA

Kristijan Budenbrok, vlasnik firme H. C. F. Burmester i komp. u Hamburgu, držeći u ruci moderan sivi šešir i žuti štap sa bistom opatice, uđe u sobu svoga brata koji je sedeo s Gerdom i čitao. Bilo je devet i po sati uveče istoga dana kad je bilo krštenje.

„Dobro veče", reče Kristijan. „Ah, Tomo, moram s tobom hitno da razgovaram... Oprosti, Gerda ... Hitno je, Tomo."

Prešli su u mračnu trpezariju, gde je sam konzul zapalio jedinu zidnu gasnu svetiljku i posmatrao brata. Nije slutio ništa dobro. Izuzev prvog pozdrava još nije imao prilike da razgovara s Kristijanom; ali danas ga je za vreme svečanosti pažljivo posmatrao i video da je bio neobično ozbiljan i nemiran, da je čak za vreme govora pastora Pringshajma jedanput izišao na nekoliko minuta napolje... Toma mu nije pisao ni retka od onoga dana u Hamburgu, kad je Kristijanu isplatio unapred u ime nasledstva deset hiljada maraka, da bi mogao pokriti .dugove. „Samo nastavi tako", rekao je konzul, „pa ćeš brzo ostati bez svojih para. Što se mene tiče, nadam se da će se ubuduće naši putevi vrlo retko susresti. Za vreme svih ovih godina zadavao si mome prijateljstvu vrlo teška iskušenja"... Što je sad došao? Mora da ga je nešto hitno nateralo ...

„Dakle?" upita konzul.

„Ja više ne mogu", odgovori Kristijan spustivši se postrance, zajedno sa šeširom i štapom između mršavih kolena, na jednu od stolica sa visokim naslonom.

„Smem li pitati, šta više ne možeš i šta te vodi k meni?" reče konzul koji je i dalje stajao.

„Ja više ne mogu", ponovi Kristijan i zavrte glavom strahovito nemirno i ozbiljno dok su mu male, okrugle, duboko položene oči bludele. Sad je imao trideset i tri godine, ali je izgledao mnogo stariji. Njegova crvenkastoplava kosa toliko se proredila, da je već bio skoro potpuno ćelav. Iznad duboko upalih obraza oštro su se izdizale kosti, a između njih se uzdizao ogroman luk njegovog golog, bezmesnog, mršavog nosa ...

„Kad bi samo to bilo", nastavi, gladeći se rukom po levoj strani, a ipak ne dodirujući telo... „To nije bol, to je muka, stalna, neodređena muka. Doktor Dregemiler u Hamburgu rekao mi je da su mi na ovoj

strani svi nervi suviše kratki. Zamisli, na levoj strani su mi svi nervi prekratki! Čudno je to... katkada mi se čini da će me ovde, na ovoj strani, uhvatiti kakav grč ili da će mi se sve ukočiti, ukočiti zauvek... Ti to ine možeš sebi predstaviti. Nikad Čestito ne spavam. Budim se, jer mi srce najedanput prestane da kuca i strašan me strah hvata. To se ne događa jedanput, nego deset puta pre nego što zaspim. Ne znam da li ti je to poznato ... tačno ću ti opisati... To je..."

„Ostavi to", reče konzul mirno. „Mislim da nisi došao zato da mi to ispričaš?"

„Ne, Tomo, kad bi samo to bilo; ali nije samo to! Nego poslovi... Ne mogu više".

„Kod tebe je opet nered?" Konzul se čak nije ni uzbudio, nije više govorio glasno. Pitao je sasvim mirno, posmatrajući svoga brata postrance, umorno i hladno.

„Ne, Tomo. I da budem iskren — sad je sve svejedno — nikad se nisam ni bio sredio, ni sa onih deset hiljada, kao što i sam znaš. Te su mi pare poslužile samo zato da ne bih morao odmah da zatvorim. Stvar je u tome... Odmah posle toga opet sam izgubio, na kafi... i zbog stečaja u Anversu... To je tačno. A posle toga nisam skoro ništa radio, nisam se upuštao u poslove. Ali čovek mora da živi... i sad imam menica i drugih dugova... pet hiljada talira ... Ah. ti ne znaš kako sam se srozao! A povrh svega ova muka..."

„Dakle, nisi se upuštao u poslove!" viknu konzul izvan sebe. Sad se više nije mogao uzdržati. „Pustio si kola u blatu i zabavljao se! Misliš li da ja ne znam kako si živeo, u pozorištu, i u cirkusu, i po klubovima i sa svakojakim ženama."

„Misliš na Alinu... Da, za ove stvari ti imaš vrlo malo smisla, Tomo. Možda je to moja nesreća što imam suviše smisla za takve stvari; pravo imaš, to me je suviše stajalo, i stajaće me i dalje prilično, jer nešto ću ti reći... ovde smo svoji, braća... drago dete, mala devojčica, koja ima već pola godine... to je moje dete".

„Magarče!"

„Ne govori, Tomo. Budi pravedan i kad si ljut, prema njoj i prema... zašto ne bi to moglo biti moje dete! A što se tiče Aline, ona nipošto nije beznačajna; tako nešto ne smeš govoriti. Nipošto joj nije sasvim svejedno s kim živi, i ona je zbog mene prekinula s konzulom Holmom, koji je mnogo bogatiji od mene, ona je tako karakterna. Ne,

ti, Tomo, nemaš pojma kako je to divno stvorenje. Ona je zdrava .... tako zdrava...!" ponovi Kristijan držeći ispred lica ruku sa zgrčenim prstima, slično kao što je činio kad bi pričao o „That's Maria" i o razvratu u Londonu. „Trebalo bi samo videti njene zube kad se smeje! Na celom svetu nisam još video takvih zuba, ni u Valparajsu, ni u Londonu ... Nikad neću zaboraviti ono veče kad sam se s njom upoznao... kod Uliha, gde se jedu ostrige... išla je tada s konzulom Holmom; ali ja sam malo pričao i malo bio s njom ljubazan... I onda, kad sam je posle dobio... tja, Tomo! To ti je sasvim drugo osećanje nego kad se napravi dobar posao... Ali ti ne voliš da slušaš ovakve stvari, i sad to vidim na tebi, ali sad sam već gotov. Reći ću joj zbogom, mada ću zbog deteta ostati s njom u vezi... Hoću da platim sve što sam dužan, razumeš, i onda ću zatvoriti, ja dalje ne mogu. Govorio sam s majkom i ona će mi dati unapred pet hiljada talira, da bih to mogao urediti, i ti ćeš biti s tim sporazuman, jer ipak je bolje kad se kaže sasvim jednostavno: Kristiijan Budenbrok likvidira i odlazi u inozemstvo ... nego kad bih bankrotirao, u tome ćeš mi dati za pravo. Naime, Tomo, hoću opet da idem u London, uzeću neku službu u Londonu. Samostalnost nikako nije za mene, ja to uviđam, sve više i više. Ona odgovornost... kao nameštenik uveče idem bez brige kući... I u Londonu sam voleo da živim... Imaš li šta protiv toga?"

Za vreme cele ove rasprave konzul je, okrenuvši bratu leđa i držeći ruke u džepovima, jednom nogom opisivao figure po podu.

„Lepo, idi u London", reče sasvim jednostavno i ode u sobu, a nije se ni oprostio s Kristijanom.

Ali Kristijan pođe za njim. Priđe Gerdi koja je sedela sama i čitala i pruži joj ruku.

„Laku noć, Gerda. Eto, Gerda, opet idem u London. Čudnovato kako čoveka sudbina baca! Opet u neizvesnost. znaš, u tako veliki grad gde na svakom koraku naiđeš na neku avanturu i gde se može tako mnogo doživeti. Neobično ... je li ti poznat taj osećaj? On se nalazi ovde... otprilike u stomaku... sasvim neobično ..."

GLAVA TREĆA

Džems Melendorf, najstariji trgovački senator, umro je na groteskan i jezovit način. Ovaj dijaibetični starac izgubio je u tolikoj

meri instinkt za održavanje života, da je u svojim poslednjim godinama podlegao sve većoj i većoj strasti za kolačima i tortama. Doktor Grabov koji je i kod Melendorfovih bio kućni lekar, protestovao je najenergičnije što je mogao, a zabrinuta porodica je blagim načinom otimala slatka jela iz ruku glave porodice. Ali šta je radio senator? Kako je bio duševno slomljen, on je negde, u nekoj ulici, koja nije odgovarala njegovom staležu, u maloj Grepelgrube, pod Zidom ili u Engelsvišu, iznajmio jednu sobu, izbicu, pravi ćumez, gde bi se tajno uvlačio i jeo torte... i tu su ga našli mrtvog sa ustima punim upola prežvakane torte, kojom mu je bio uprljan kaput i čiji su ostaci bili na stolu. Umro je od kaplje i tako nije trebalo da polako umire.

Odvratne pojedinosti ovoga smrtnoga slučaja porodica je držala u tajnosti koliko se moglo; ali one su se ipak brzo raširile po gradu i o njima se najviše govorilo na berzi, u „Klubu", u „Harmoniji", u kontoarima, među građanstvom i na balovima, dineima i po večernjim društvima, jer to se dogodilo u februaru — u februaru godine šezdeset i druge — kad je društveni život najživlji, čak su i prijateljice konzulke Budenbrok na „jerusalimskoj večeri" pričale o smrti senatora Melendorfa, kad je Lea Gerhard napravila pauzu u čitanju, čak su i male učenice nedeljne škole šaptale o tome kad bi sa strahopoštovanjem prolazile preko velikog Budenbrokovog trema, a gospodin Štut u ulici Glokengizer o tome je detaljno razgovarao sa svojom ženom, koja je opštiia sa najotmenijim krugovima.

Ali ljudi se nisu mogli dugo interesovati za ono što je prošlo. Istovremeno sa smrću ovoga staroga većnika nastalo je jedno veliko pitanje... a kad je bio sahranjen ljudi su se bavili samo tim pitanjem: ko će ga naslediti?

Kakva napetost i kakva podzemna užurbanost! Stranac koji je došao da razgleda srednjovekovne znamenitosti i ljupku okolinu grada, ne opaža ništa od toga; ali kakva aktivnost pod površinom! Kakva agitacija! Sukobljavaju se poštena, čvrsta i zdrava mišljenja, nepodrovana sumnjom, diže se buka zbog uverenja, ispituju se međusobno i polako, polako se sporazumevaju. Strasti su uzbuđene. Sujeta i taština rovare u tišini. Bude se pokopane nade, vaskrsavaju i bivaju razočarane. Stari trgovac Kurc iz ulice Bekergrube, koji na svakom izboru dobije tri ili četiri glasa, opet će na dan izbora dršćući sedeti u svome stanu i čekati da ga pozovu; ali i ovog puta neće biti

izabran, i dalje će s licem punim čestitosti i zadovoljstva sa samim sobom udarati štapom u pločnik i leći će u grob s prikrivenom tugom što nije postao senator...

Kad se u četvrtak na porodičnom ručku Budenbrokovih razgovaralo o Melendorfovoj smrti, gospođa Permaneder posle nekoliko izraza žaljenja počela je vrhom jezika da dodiruje gornju usnu i da lukavo gleda u brata, što je dalo povoda damama Budenbrok da izmene neopisivo oštre poglede i da sve, kao po komandi, jednu sekundu zažmire i čvrsto stisnu usne. Konzul je samo za trenutak odgovorio na lukavo smeškanje svoje sestre, a onda je razgovoru dao drugi pravac. Znao je da se u gradu već o tome govori, i da je to činilo njegovu sestru neobično blaženom...

Imena su se spominjala i odbacivala. Pojavljivala su se nova i opet iščezavala. Hening Kurc iz ulice Bekergrube bio je suviše star. Potrebna je sveža snaga. Trgovac drvetom, konzul Hunojs, čiji su milioni inače imali veliki uticaj, nije dolazio u obzir, jer mu je brat bio senator. Na listu su došli trgovac vinom konzul Edvard Kistenmaker i konzul Herman Hagenštrem. Ali već od samog početka stalno se spominjalo ime: Toma Budenbrok. I što se vaše približavao dan izbora, sve je bivalo jasnije da on i Herman Hagenštrem imaju najviše izgleda.

Nema sumnje, Herman Hagenštrem imao je pristalica i obožavatelja. Njegova revnost u javnim poslovima, frapantna brzina kojom je firma Strunk i Hagenštrem procvala i razvila se, konzulov luksuzni način života, pašteta od guščije jetre koju je jeo za doručak, sve je to moralo učiniti izvesno dejstvo. Ovaj veliki, nešto debeli čovek, sa crvenkastom kratkom bradom i nosem koji je kao malo bio prignječen na gornjju usnu, ovaj čovek čijeg dedu još niko, pa mi on sam, nije poznavao, čiji je otac zbog bogate ali sumnjive ženidbe bio skoro nemoguć u društvu, a opet se preko ženidbe srodio i sa Hunojsima i sa Melendorfovima i svoje ime uvrstio u red pet ili šest vladajućih porodica, i izjednačio ga s njima, bio je nesumnjivo uvažena pojava u gradu. Ono što je bilo novo kod njegove osobe i što je privlačilo ljude, ono u čemu se on odlikovao i što mu je u očima mnogih davalo vodeći položaj, bila je liiberalnost i tolerancija. Veliki potezi i ležernost s kojom je zarađivao i izdavao novac bili su sasvim nešto drugo nego istrajni, strpljivi rad vođen tradicionalnim principima

njegovih trgovačkih sugrađana. Ovaj čovek je stajao na svojim sopstvenim nogama, njega nisu smetali okovi tradicije i pijeteta, sve staromodno bilo mu je tuđe. On nije stanovao u staroj patricijskoj kući, izgrađenoj s besmislenim rasipanjem prostora, sa staromodnim kamenim tremovima oko kojih su bile lakirane galerije. Njegova kuća u Ulici Zand — južnom produženju Široke ulice — sa jednostavnom fasadom obojenom uljenom bojom, praktično izgrađenim prostornim odnosima i bogatim, elegantnim, udobnim nameštajem, bila je nova i bez svakog ukočenog stila. Sem toga, on je u ovu kuću još pre kratkog vremena, povodom jedne veće večernje sedeljke, pozvao jednu pevačicu angažovanu u gradskom pozorištu. Ona je posle večere pevala gostima, među kojima se nalazio i njegov brat, estetaa advokat, i dobila je sjajan honorar. Nije bio čovek koji bi u gradskom predstavništvu tražio veće novčane sume za restauriranje i održavanje srednjovekovnih spomenika. Ali da je on bio prvi, apsolutno prvi u celoj varoši, koji je svoj stan i svoj kontoar osvetlio gasom, bila je činjenica. Nema sumnje, ako se konzul Hagenštrem držao ma kakve tradicije, biilo je samo to što je održavao neograničen, širokogrudi, napredni način mišljenja koji je nasledio od svog oca, starog Henriha Hagenštrema, i na tome je i počivao ugled koji je uživao.

Prestiž Tome Budenbroka bio je druge vrste. On nije bio samo on; u njemu su poštovali i nezaboravne ličnosti njegova oca, dede i pradede, i bez obzira na njegove poslovne i javne uspehe, on je bio nosilac stogodišnje građanske slave. Kod njega je svakako bilo najvažnije što je tu slavu reprezentovao na lak, ukusan i ljubazan način, kojim je svakoga zadobivao. A još se odlikovao i stepenom formalnog obrazovanja koje je bilo retko čak i među njegovim sugrađanima. Sve je to delovalo neobično i izazivalo uvažavanje...

Četvrtkom je kod Budenbrokovih bilo govora o predstojećim izborima u prisustvu konzula, mahom u obliku kratkih i skoro ravnodušnih primedaba, pri čemu bi stara konzulka svojim svetlim očima diskretno gledala u stranu.

Ali gospođa Permaneder se nije mogla uzdržati da se tu i tamo malo ne istakne svojim zadivljujućim poznavanjem državnog ustava, čije je paragrafe, ukoliko se tiču izbora senatora, isto tako temeljno proučila kao i ranije paragrafe o razvodu braka. Govorila je o izbornim komorama, o glasačima i glasačkim listićima, prorešetala sve moguće

eventualnosti koje bi se mogle dogoditi, citirala doslovno i bez zapinjanja i svečanu zakletvu, koju birači moraju da polaže, pričala o „otvorenom pretresanju" koje prema ustavu preduzimaju obe izborne komore o svima onima čija se imena nalaze na kandidatskoj listi, i izrazila je vruću želju da bi htela da prisustvuje „otvorenom pretresanju" ličnosti Hermana Hagenštrema. Momenat kasnije nagnula se i počela da broji koštice od šljiva u tanjiru svoga brata: „Edelman — bedelman — doktor — pastor — većnik!" reče i brzo vrhom od noža ubaci u tanjirić bratovljev košticu koja je nedostajala... Ali posle jela nije više mogla da izdrži, uhvatila je konzula za ruku i odvukla ga u stranu, do prozora.

„O, bože, Tom! ako budeš... ako naš grb dođe u većnicu, u ratnu sobu... umreću od radosti! Srušiću se mrtva, videćeš!"

„Draga Toni! Samo malo više dostojanstva, ako smem moliti! I onako ti to neće izmaći! Zar sam ja Hening Kurc! Mi smo i bez „senatora" nešto... A nadam se da ćeš ostati u životu i u jednom i u drugom slučaju."

I dalje se agitovalo, savetovalo, sukobljavala se mišljenja. Konzul Petar Delman, bećar, sa svojom sasvim propalom radnjom, koja je još samo po imenu postojala, i svojom dvadeset sedmogodišnjom ćerkom čiji je miraz potrošio na doručke, sudelovao je u tome svemu tako, da je na jednom dineu koji je davao Toma Budenbrok, i na istom takvom dineu, koji je davao Herman Hagenštrem, i jednog i drugog domaćina nazivao zvučnim i bučnim glasom „gospodin senator". A Zigismund Goš,. stari senzal Goš, hodao je po gradu kao lav koji riče i obećavao da će svakoga bez okolišanja smrviti, ko neće da glasa za konzula Budenbroka.

„Konizul Budenbrok, gospodo moja! To ti je čovek! Bio sam uz njegova oca kad je godine četrdeset osme jednom reči ukrotio bes razularene fukare... Kad bi bilo na svetu pravde, bio bi u senatu već njegov otac, već otac njegova oca... "

U stvari, nije to sam konzul Budenbrok svojom ličnošću zapalio dušu gospodina Goša, već mlada gospođa konzulka, rođena Arnoldzen. Ono, tačno je da senzal s njom nije nikada reči progovorio. On nije spadao među bogate trgovce, nije s njima ručavao, niti ih je posećivao. Ali, kao što smo već spomenuli, čim se Gerda Budenbrok pojavila u varoši, nju je opazio mračni pogled senzala koji uvek čezne

za neobičnim stvarima. Sigurnim instinktom je odmah osetio da bi ona bila u stanju da njegovom nezadovoljenom biću dade malo više sadržaja, pa je i dušom i telom postao njen rob, a ona jedva da ga je znala i po imenu. Otad je u mislima obilazio oko ove nervozne i do krajnosti rezervisane dame, kojoj ga niko nije hteo predstaviti, kao tigar oko ukrotitelja. Istim onim ozlojeđenim grimasama, istim lukavo poniznim držanjem, na ulica, mada ona to nije očekivala, skinuo je pred njom svoj jezuitski šešir... Ovaj svet osrednjosti nije mu nikada pružio prilike da za ovu ženu izvrši kakvo strahovito bezbožno delo, za koje bi on, pogubljen, mračan, umotan u svoj ogrtač, odgovarao đavolski ravnodušno. Njihove dosadne navike nisu mu dopuštale da ovu ženu ubistvom, zločinom i krvavim intrigama uzdigne do carskog prestola. Ništa mu nije preostalo, nego da u većnici glasa za njenog srdito obožavanog muža i da joj možda, jednom, posveti prevod celokupnih drama Lope de Vega.

GLAVA ČETVRTA

Svako upražnjeno senatsko mesto ima se popuniti u roku od četiri nedelje; tako zahteva ustav. Prošle su tri nedelje od smrti Džemsa Melendorfa i došao je dan biranja, vlažan februarski dan kad se sneg topi.

U Širokoj ulici, pred većnicom sa njenom izbušenom fasadom od glaziranih cigala, šiljatim tomjevima i tornjićima, koji se dižu u sivobeličasto nebo, pokrivenim stepenicama i stubovima, koji strče napred, sa šiljastim arkadama s kojih se pruža pogled na trg sa fontanama... pred većnicom u jedan sat po podne skupili su se ljudi. Stoje nepomično u prljavog i vlažnom snegu, koji se pod njihovim nogama sasvim raspada, pogledaju se s vremena na vreme između sebe i gledaju zatim preda se ispruženih vratova. Jer, gore iza onoga portala, u sali za sednice, sa četrnaest fotelja koje stoje u polukrugu, još i sada čeka, čeka predloge biračkih komora izborna skupština, koja se sastoji od članova senata i predstavništva...

Stvar se otegla. Izgleda da se debate u komorama ne mogu da umire, da je borba žestoka, i da dosada skupštini u sali za sednice nikako nije predložena jedna ista osoba, jer bi ga inače predsednik opštine odmah proglasio izabranim ... Čudnovato! Bazne glasine

prodiru iz portala na ulicu i šire se, a niko ne zna otkuda dolaze i kako nastaju. Da, unutra je gospodin Kasperzen, onaj stariji od dva opštinska služitelja, koji se sam ne naziva nikad drukčije nego „državni činovnik". On javlja krišom napolje ono što dozna. Sad se čuje da su predlozi stigli i da svaka komora predlaže drugoga: Hagenštrema, Budenbroka, Kistenmakera! Dao bog da se bar sad opštim tajnim glasanjem pomoću glasačkih listića dođe do bezuslovne većine! Ko nema tople gornje cipele, počinje da lupka nogama, jer ga noge bole od studeni.

Stoje i čekaju ljudi iz svih društvenih slojeva. Vide se mornari golih tetoviranih vratova, sa rukama u širokim, niskim džepovima od pantalona, nosači u bluzama i čakširama od crnog svetlog platna i s neverovatno poštenim izrazom lica, vozari koji su sišli sa džakova žita, da bi s bičem u ruci sačekali rezultat izbora; služavke u šalovima, keceljama i debelim prugastim suknjama, sa malim belim kapicama na zadnjem delu glave i korpama u golim rukama; piljarice i prodavačice riba sa slamnim torbama; čak i nekoliko lepih cvećarki sa holandskim kapicama, kratkim suknjama i dugim, naboranim, belim rukavima, koji izlaze iz šareno vezenih midera... Između njih građani, obližnje dućandžije koji su izišli bez šešira i izmenjuju misli, mladi, dobro obučeni trgovci, sinovi koji u očevom kontoaru ili u kontoaru koga očevog prijatelja dovršavaju svoje četverogodišnje učenje, đaci sa torbama i knjigama...

Iza dvojice radnika koji žvaću duvan i imaju tvrde lađarske brade, stoji dama i u velikom uzbuđenju okreće glavu levo i desno, da bi između ramena ovih plećatih ljudi mogla gledati u većnicu. Na sebi ima neku vrstu večernjeg ogrtača sa dugim smeđim krznom, koji iznutra drži obema rukama da bi je sasvim pokrio; i zaista, lice joj je potpuno pokriveno gustim, smeđim velom. Bez prestanka lupka gumenim cipelama po snegu koji se topi...

„Bogami, neće ništa učiniti tvoj gospodin Kurc", govori jedan radnik drugome.

„Ne moraš mi to više govoriti. Sad glasaju samo o Hagenštremu, Kistenmakeru i Budenbroku."

„Da, ali sad se radi o tome ko će biti od njih trojice."

„Pa da."

„Znaš šta. Ja držim izabraće Hagenštrema."

„Ah... nemoj da govoriš gluposti."

Tada ispljunu duvan preda se, jer mu gužva nije dopuštala da ga ispljune u luku, pridiže sa obe ruke pantalone i nastavi: „Hagenštrem, to ti je nekakav žderonja, čak i ne diše kroz nos, tako je debeo. Ne, kad moj gospodin Kurc neće ni ovaj put da bude izabran, ja sam onda za Budenbroka. To ti je čvrst momak... "

„Da, to pravo kažeš; ali je Hagenštrem mnogo bogatiji."

„O tome se ne radi. To ne dolazi u pitanje."

„A onda Budenbrok je tako đavolski fin sa svojim manšetama i svilenim kravatama i brkovima... jesi li ga video?"

„O, budalo, pa o tome nije reč."

„On ti ima jednu sestru koja je pobegla od dva muža."

Dama u večernjem ogrtaču uzdrhta ...

„A to ti je tako, šta može za to konzul?"

Tako je?! misli dama pod velom, stisnuvši ruke ispod ogrtača... Pa da? o, hvala bogu!

„A sem toga", nastavi čovek koji je za Budenbroka, ,,sem toga, predsednik opštine Everdik bio je kum njegovom sinu; i to nešto znači, hoću da kažem..."

„Pa da?" pomisli dama. Da, hvala bogu, to je delovalo!... Stresla se. Prodrla je nova vest, letela u cik-caku i dospela do nje. Opšte glasanje nije dovelo ni do kakva rezultata. Isključen je Edvard Kistenmaker, koji je dobio najmanje glasova. Borba se dalje vodi između Hagenštrema i Budenbroka. Važna lica primećuje jedan građanin da će, ako opet niko ne dobije većinu, birati pet „starešina" koji će odlučiti prema većini glasova ...

Najedared, sasvim spreda kod portala, viknu jedan glas: „Izabran je Hajne Zehas!"

Zehes je jedan večno pijan čovek koji raznosi po gradu hieb u ručnim kolicima! Svi se smeju i uzdižu na prste da bi videli šaljiivčinu. I dama pod velom smeje se nervozno i za jedan momenat tresu joj se ramena. A onda napravi pokret kao da bi htela reći: „Zar je to momenat za šalu?" pa se skupi i poče opet uzbuđeno da gleda između oba radnika na većnicu. Ali u istom momentu spusti ruke; ogrtač joj se Spreda otvori. Stajala je spuštenih ramena ukočena, uništena...

Hagenštrem! — Niko ne zna otkuda je stigla vest. Kao da je

izletela iz zemlje ili pala s neba i sad se svuda nalazi. Tu nema šta više da se čeka. Dama pod velom mogla je to unapred znati. Tako je to u životu. Sad može da ide kući Oseća da će zaplakati...

Ovo stanje trajalo je jedva jednu sekundu, kad najedared nešto iznenada udari, cela gomila ljudi poče na mahove da se kreće, oseti se udarac koji se širio spreda prema zadnjim redovima i prednje gurao prema onima koji su stajali pozadi, a u isto vreme nešto je iz portala sevnulo svetlocrveno. To su bili crveni kaputi obadvojice opštinskih služitelja, Kasperzena i Ulefelta, koji su se pojavili jedan uz drugog u gala uniformi sa trorogim šeširom, belim jahaćim čakširama, sa žutim narukvicama i mačem. Krčili su put kroz gomilu.

Idu kao sudbina: ozbiljni, nemi, zakopčani, spuštenih očiju, ne gledajući ni levo, ni desno... i idu s neumoljivom odlučnošću u pravcu koji je određen njima već poznatim rezultatom izbora. I to ne idu u pravcu ulice Zand, nego skreću u pravicu Široke ulice!

Dama pod velom ne veruje svojim očima. Ali svi vide isto što i ona. Ljudi se guraju u istom pravcu u kome idu i opštinski služitelji i razgovaraju: „E, e, Budenbrok,.. nije Hagenštrem!"... i već, razgovarajući uzbuđeno, izlaze razna gospoda iz portala, skreću i brzim korakom silaze ndz Široku ulicu, da bi prvi čestitali.

Tada dama pod velom skupi svoj večernji ogrtač i potrča. Trči kao što dame obično ne trče. Veo se pomače i pokaza se užareno lice. I mada joj jedna gumena cipela opšivena krznom stalno spada s noge i zlobno joj smeta u trčanju, ipak je sve prestigla. Prva je stigla do kućice na uglu ulice Bekergrube, zazvonila snažno na vratima i viknula devojci koja joj otvori: „Dolaze, Katarino, dolaze!" pa uzletela uza stepenice i jurnula u sobu gde joj brat, zaista malo bled, baci novine i učini mali pokret rukom kao da se brani... jer ona poče da ga grli i ponavlja: „Dolaze, Tomo, dolaze! Ti si izabran, a Herman HagenŠtrem je propao!"

To je bilo u petak. A već sledećeg dana stajao je senator Budenbrok u većnici pred stolicom pokojnog Džemsa Melendorfa i polagao zakletvu u prisustvu otaca i građanskog odbora: „Svoju ću dužnost savesno vršiti, svim svojim silama radiću za dobro države, biću veran ustavu, upravljaču javnim dobrom pošteno i neću se obazirati u vršenju svih svojih dužnosti, naročito pri izborima, na ličnu korist, ni na rodbinske i prijateljske veze. Radiću prema državnim

zakonima i biću pravedan prema svakome, bio on bogat ili siromah. Ćutaću o svemu o čemu treba da se ćuti, a naročito ću čuvati tajne koje mi se povere. Tako mi bog pomogao!"

GLAVA PETA

Naše želje i dela proizlaze iz nekih potreba naših nerava, koje se rečima teško mogu odrediti. Ono što se nazivalo „taštinom" Tome Budenbroka, to što je brižno pazio na svoju spoljašnost, luksuz u oblačenju, to je u stvari bilo nešto sasvim drugo. U početku nije to bilo ništa više nego nastojanje čoveka od dela da uvek bude od glave do pete svestan one korektnosti i besprekornosti, koja čoveku daje pouzdanje. A sve veći zahtevi su se postavljali, i od ljudi i od njega samoga, njegovoj darovitosti i njegovoj snazi. Bio je pretrpan privatnim i javnim poslovima. Kad su se među senatorima raspoređivale dužnosti, njemu je pripao kao glavni resor: porezi. Ali su mu oduzimali vreme železnički, carinski i drugi državni poslovi, i u hiljadu sednica upravnih i nadzornih odbora, u kojima je predsedavao otkad je izabran za senatora, trebalo je da pokaže svu svoju obazrivost, ljubaznost i elastičnost, da uvek vodi računa o osetljivosti ljudi koji su bili kudikamo stariji od njega, da se prividno podvrgava njihovom starijem iskustvu, a da ipak zadrži moć u svojim rukama. Tada se mogla zapaziti interesantna činjenica da je istovremeno njegova „taština", to jest potreba da se telesno osveži, obnovi, da nekoliko puta dnevno menja odelo, počela upadljivo da se povećava. A to je prosto značilo, iako je Toma Budenbrok imao jedva trideset i sedam godina, da mu popušta snaga, da se sve brže troši.

Kad bi ga dobri doktor Grabov zamolio da se malo smiri, odgovorio bi: „Oh, dragi doktore, toliko ipak nisam ostario!" Tim je hteo reći da ima još vrlo mnogo da radi, dok jednom možda toliko ne postigne, da može smatrati da je na cilju i da može mirno uživati život. U stvari, jedva da je verovao da će to ikada biti. Nešto ga je teralo napred i nije mu davalo ni časa mira. I kad se tobože odmarao posle jela, kad je držeći novine u ruci žustro sukao vrh brka i kada. su mu na slepoočnicama iskakale žile, vrvelo mu je u glavi hiljadu planova. Ozbiljno je razmišljao o kakvom poslovnom manevru, ili o javnom govoru, ili o tome da već jednom treba da obnovi celu svoju zalihu

rublja, da bi bar u tom pogledu za izvesno vreme bio gotov i sređen!

Ovakve kupovine i ovakva obnavljanja pričinjavala bi mu privremeno izvesno umirenje i zadovoljstvo, a sem toga mogao je bez ikakvih skrupula u tu svrhu da izda koliko je hteo, jer su mu tih godina poslovi išli tako odlično kao nekada za vreme njegovog dede. Ime firme podiglo se ne samo u gradu nego i van njega, i u opštim poslovima ugled mu je još uvek rastao. Svako je osećao, sa zavišću ili simpatijom, njegovu sposobnost i spretnost, a on sam se uzalud trudio da radi mirno i uredno, jer je očajno stalno zaostajao za svojom fantazijom koja je neprestano kovala planove.

Tako se nije moglo nazvati obešću to što je senator Budenbrok u leto ove, šezdeset i treće, godine smišljao plan da sazida veliku, novu kuću. Ko je srećan ne ostaje na mestu. Terala ga je na to njegova neumornost, a sugrađani su mogli ovaj pothvat uračunati u njegovu „taštinu", jer je tamo i spadao. Nova kuća, radikalna promena spoljnjeg života, spremanje, preseljavanje, nove instalacije, napuštanje svega starog i suvišnog, svega onog što su naslagale prošle godine: ta predstava davala mu je osećaj čistoće, novine, osvežavanja, jačanja... a to mu je, izgleda, zadsta bilo potrebno, jer se toga svojski prihvatio i već bacio oko na jedan pogodan teren.

U donjem delu Ulice Fišergrube bio je prilično veliki komad zemljišta. Na njemu se prodavala nekakva stara zapuštena kuća, čija je vlasnica, stara devojka, kao ostatak neke zaboravljene familije, stanovala u njoj sasvim sama i nedavno umrla. Na tome mestu senator je hteo da sazida svoju kuću i kad bi išao u pristanište često bi ispitujući pogledao na to zemljište. Susedstvo je bilo simpatično: dobre građanske kuće sa zabatima, najskromnija među njima izgledala je ona preko puta: uska kućica sa cvećarnicom u prizemlju.

Sve svoje snage napregao je oko ovog preduzeća. Napravio je i približan proračun troškova, i premda suma koju je zasada odredio nije bila mala, konstatovao je da bi je mogao izdati bez velikog naprezanja. Međutim, pobledeo bi kad bi pomislio da je sve to možda sasvim beskorisno, i sam je priznavao da u sadašnjoj njegovoj kući ima u izabilju prostora za njega, ženu, dete i služinčad. Ali polusvesne potrebe bile su jače, i u želji da ga neko učvrsti i opravda u toj nameri, poverio se najpre svojoj sestri.

„Ukratko, Toni, šta ti misliš o toj stvari? Stepenice koje vode u

kupatilo sasvim su smešne, a u osnovi uzevši, cela je stvar prava kutija. Nikako nije za reprezentaciju, je li tako? I sad kad si zaista dotle doterala da sam senator... jednom reči: da li ja to dugujem samome sebi?..."

Ah, Bože moj, šta on sve ne duguje samome sebi u očima gospođe Permaneder! Ona je bila puna ozbiljnog oduševljenja. On je skrstio ruke i hodao po sobi podigavši malo ramena i zabaciviši glavu.

„Pravo imaš, Tomo! O, bože, kako je to tačno! Tome nema prigovora, jer ko još uz to ima Arnoldzenovu sa 100.000 talira... Sem toga, ponosna sam što si meni najpre tu stvar poverio, to je lepo od tebe!... A kad ćeš već graditi, Tomo, onda molim te otmeno, to ti ja velim...!"

„Dabome, i ja sam tog mišljenja. Za to. neću žaliti. Fojkt će graditi i radujem se što ću s tobom pogledati onu ruševinu. Fojkt ima mnogo ukusa..."

Drugo lice koje se u tome pogledu s njim složilo bila je Gerda. Plan je potpuno odobrila. Zbrka oko preseljenja neće biti prijatna, ali je bila srećna što će dobiti za sviranje veliku sobu sa dobrom akustikom. A što se tiče stare konzulke, ona je zidanje nove kuiće smatrala logičnom posledicom ostalih srećnih slučajeva, koje je doživela i zbog kojih je bila zadovoljna i zahvaljivala bogu. Otkako se rodio naslednik i konzul izabran u veće, izražavala je svoj materinski ponos neskrivenije nego pre; „moj sin senator" izgovarala je na takav način da su se dame Budenbrok iz Široke ulice srdile u najvećoj meri.

Ove, već prilično ostarele devojke, imale su zaista i suviše malo razonode otkad je Toma požnjeo tako sjajne uspehe u spoljnjem životu. Rugati se četvrtkom siromašnoj Klotildi nije pričinjavalo naročito zadovoljstvo, a o Kristjanu, koji je posredovanjem Mr. Ričardsona, svog nekadašnjeg principala, dobio nameštenje u Londonu i pre kratkog vremena javio depešom ludu želju da se oženi gospođicom Gufogl, što mu je konzulka, razume se, najstrožije odbila... o Kristijanu, koji je sasvim spadao u isti red sa Jakovom Kregerom, o njemu se više nije govorilo. Za to su nalazile donekle naknadu u sitnim slabostima konzulke i gospođe Permaneder. Na primer, počele bi razgovor o češljanju kose: konzulka je bila u stanju da s najspokojnijim licem kaže kako ona „svoju" kosu češlja glatko... premda su svi ljudi koje je bog obdario razumom, a u prvom redu

dame Budenbrok, morali uvideti da se nepromenjeno crvenkastosmeđa kosa, koja se videla pod kapicom stare dame, odavno već nije mogla zvati „njenom" kosom. Još je više vredelo navesti kuzinu Toni na to da se malo izjasni o licima koja su na tako gadan način imala uticaja na njen dosadašnji život. Plačljivi Triške! Grinlih! Permaneder! Hagenštremovi!... Ova imena koja je Toni, kad je bila razdražena, izgovarala sa gađenjem, podignutih ramena, glasom koji je u vazduhu zvučao kao udarac po dobošu, bila su vrlo prijatna u ušima kćeri ujaka Gotholda.

Uostalom, one nisu skrivale — nisu smatrale svojom dužnošću da o tome ćute — kako mali Johan strahovito polako uči da hoda i govori. To je bilo tačno, ali je trebalo još dodati da Hano — to je ime gospođa senatora Budenbrok dala svome sinu — u vreme kad je znao da prilično tačno izgovara imena svih članova porodice, nije još nikako uspevao da razumljivo izgovori imena Friderike, Henrijete i Fifike. Što se tiče hodanja, dosada (imao je godinu i tri meseca) nije još uspeo da samostalno napravi i jedan korak. Baš u to vreme dame Budenbrok izjavile su, beznadno mašući glavom, da će ovo dete celog života ostati nemo i uzeto.

Posle su morale priznati da je ovo žalosno proricanje bilo zabluda, ali niko nije poricao da je Hano malo zaostao u svome razvoju. Već je u najranijem detinjstvu imao da izdrži teške borbe. Svoju okolinu je držao u stalnom strahu. Došao je na svet kao tiho i slabašno dete, a odmah posle krštenja dobio je proliv koji je trajao tri dana i umalo nije zauvek zaustavio kucanje njegovog malog srca. S teškom mukom to je dovedeno u red. Ostao je u životu i dobri doktor Grabov trudio se da brižnom ishranom i negom predusretne krize izbijanja zuba. Ali tek što je prvi beli šiljak probio desni, pojavili su se grčevi. Posle su se ponavljali sve jače, a nekoliko puta čak tako jako da su sve zaprepastili. Opet je došlo dotle, da je stari lekar samo cutke stisnuo roditeljima ruku. Dete je bilo do krajnosti iscrpeno i ležalo gledajući u stranu duboko osenčenim očima, što je mogao biti simptom zapaljenja mozga. Izgledalo je da je skoro bolje da umre.

Međutim, Hano se opet oporavio, počeo je opet da posmatra stvari, i mada je zbog pretrpljenih bolova sporije napredovao u govoru i hodanju, ipak više nije bilo neposredne opasnosti.

Hano je bio tanak i za svoje godine prilično visok. Njegova

svetlosmeđa, vrlo meka kosa počela je u to doba neobično brzo da raste i uskoro je, lako kovrdžava, padala na ramena njegove naborane haljine u obliku kecelje. Već se jasno na njemu počela opažati sličnost sa familijom. Već od početka imao je izrazite budenbrokovske ruke: široke, malo kratke, ali fino građene; nos mu je bio isti kao kod oca i dede, iako je izgledalo da će mu nozdrve biti još nežnije. Ali, ceo uski i duguljasti donji deo lica nije bio ni budenforokovski ni kregerovski, nego ga je nasledio od majčine porodice — naročito usta, koja su prerano — već sada — bila turobno i ujedno plašljivo zatvorena... Ovaj se Izraz lica kasnije sve više pirilagođavao pogledu njegovih neobičnih zlatnosivih očiju, koje su bile plavičasto osenčene...

Počeo je da živi pod očevim pogledima punim uzdržljive nežnosti, pod brigom kojom je majka nadzirala njegovu negu i odevanje, obožavan od tetke Antonije, sa jahačima i čigrama koje su mu poklonili konzulka i ujak Just... I kad bi se njegova lepa mala kolica pojavila na ulici, ljudi su ga gledali radoznalo i s očekivanjem. Ali što se tiče dostojanstvene devojke za decu, gospođe Deho, rešeno je da u novu kuću uđe Ida Jungman a ne ona. Konzulka će morati da potraži kakvu drugu devojku...

Senator Budenbrok je ostvarivao svoje planove. Pri kupovanju zemljišta u Fišergrube nije bilo nikakvih teškoća, a kuću u Širokoj ulici, koju je senzail Goš s pritajenom srdžbom odmah preuzeo, kupio je gospodin Stefan Kistenmaker, čija je porodica napredovala i koji je sa svojim bratom u Rotšponu zarađivao dosta novaca. Građenje je preduzeo gospodin Fojkt i već je u četvrtak mogao u porodičnom krugu da se razvije njegov čisti nacrt i vidi fasada: divan zid bez maltera sa karijatidama od peščanika, koje su držale zabat. Imala je ravan krov, za koji je Klotilda otegnuto i veselo primetila da na njemu može posle podne da se pije kafa... Čak i u pogledu prostorija u parteru kuće u Ulici Meng, koje bi sad ostale prazne, jer je senator nameravao da i svoj kontoaor premesti u Fišergrube, brzo je sve udešeno na najpovoljniji način, jer se pokazalo da je gradsko osiguravajuće društvo spremno da sobe iznajmi za svoje kancelarije.

Nastala je jesen, sivi zidovi su srušeni, i iznad prostranih podruma zidala se, za vreme zime, nova kuća Tome Budenbroka! U gradu nije bilo stvari o kojoj bi se više govorilo! Postala je tip-top, postala je najlepša kuća nadaleko i naširoko! Da li ima nešto lepše u Hamburgu?

... Sigurno je strahovito skupa i stari konzul se ne bi upustio u tako nešto. Susedi, građani u kućama sa zabatima, gledali su kroz prozore kako radnici rade na skelama, radovali su se kako građevina brzo napreduje i pokušavali da odrede dan kad će se podići krov i prirediti gozba.

I to su dočekali. Svečanost je proslavljena sasvim po običaju. Gore na ravnom krovu držao je jedan stari zidar govor i na kraju govora bacio iza leđa jednu flašu šampanjca, dok se između zastava teško njihao venac od ruža, zelenog lišća i šarenih hartija. A posle je u obližnjoj gostionici iza dugim stolovima svima radnicima priređena svečana gozba sa pivom, hlebom namazanim buterom i obloženim kobasicama, i cigarama, a senator Budenbrok sa svojom ženom i sinom koga je na rukama nosila gospođa Deho, stupao je ovim niskim prostorijama između redova ljudi koji su sedeli za stolovima i zahvaljivao se na povike „živeo".

Napolju su Hana opet metnuli u kolica, a Toma je s Gerdom prešao preko ulice da bi još jednom pogledao crvenu fasadu sa belim karijatidama. Preko puta, pred malom cvećarnicom sa uzanim vratima i bednim izlogom u kome se videlo nekoliko saksija sa lalama, stajao je Iverzen, sopstvenik radnje, plav, džinovski jak čovek, u vunenom koporanu. Stajao je pored svoje žene koja je bila mnogo mršavija i imaila tamno južnjačko lice. Na jednoj ruci je držala dečka od četiri ili pet godina, dok je drugom polako gurala tamo i ovamo mala kolica u kojima je dremalo manje dete, a sem toga jasno se opažalo da se nazali u blagoslovenom stanju.

Iverzen se poklonio isto toliko duboko koliko nespretno, dok je njegova žena, koja nije prestala da gura dečija kolica tamo i ovamo, svojto crnim duguljasto izrezanim očima mirno i pažljivo posmatrala senatorku, koja je držala muža ispod ruke.

Toma je zastao i pokazao štapom prema vencu na krovu.

„Lepo ste to udesili. Iverzene!"

„Nije to moje delo, gospodine senatore. To je udesila moja žena."

„Ah!" reče senator kratko i jednim zamahom podiže glavu i zadrža za trenutak pogled čvrsto i prijateljski na licu gospođe Iverzen. I ne rekavši ni reči oprosti se od njih naklonom.

GLAVA ŠESTA

Jedne nedelje, početkom jula — prošlo je već otprilike četiri sedmice kako se senator Budenbrok preselio u novu kuću — pojavi se pred veče gospođa Permaneder kod svoga brata. Prešla je preko hladnog kamenog trema, koji je bio ukrašen reljefima prema Torvaldzenu i na kome su desno bila vrata što vode u kontoar, zazvonila je na ulaznim vratima koja su se mogla otvoriti iz kuhinje kad se pritisne na jednu gumenu loptu, i u prostranom predvorju, na podnožju glavnih stepenica, gde je stajao medved, poklon Tiburciusov, doznade od Antona da senator još radi.

„Lepo", reče, „hvala, Antone; idem k njemu."

Ali pre toga je prošla ispred ulaza u kontoar, malo udesno, tamo gde se više nje uzdizalo ogromno stepenište, koje je na prvom spratu sačinjavalo produženje ograde od livenog gvožđa, dok se u visini drugog sprata nalazila široka galerija sa stubovima, u beloj i zlatnoj boji, gde sa vrtoglave visine „svetlost pada odozgo"... i visi silan, pozlaćen luster... „Otmeno!" reče gospođa Permaneder tiho i zadovoljno, gledajući ovu otvorenu i sjajnu divotu, koja je za nju jednostavno značila moć, sjaj i trijumf Budenbrokovih. A onda joj najedared pade na pamet da je ovamo došla zbog jedne žalosne stvari, i polako pođe prema kontoaru.

Toma je bio sasvim sam, sedeo je uz prozor i pisao pismo. Pogledao je podigavši jednu od svojih svetlih obrva, i pružio sestri ruku.

„Bar veče, Toni. Koje dobro?"

„Ah, nije baš dobro, Tomo!... Ali, stubište je prekrasno! ... A ti ovde sediš u polumraku i pišeš."

„Da, jedno hitno pismo. — Dakle, ništa dobro? Hoćemo li malo prošetati po bašti, to je prijatno. Hajdemo."

Dok su prolazili tremom, sa drugog sprata tremolirao je violinski adagio.

„Čuješ li?!" reče gospođa Permaneder i zastade za momenat... „Gerda svira. Ah, divino! Bože, ta žena... to je vila! Kako je Hanu, Tamo?"

„Baš će sad večerati s gospođicom Jungman. Ne valja to što još nikako ne može da prohoda..."

„Prohodaće već, Tamo, prohadaće! Kako ste zadovoljni Idom?"

„Kako ne bismo bili zadovoljni..."

Pređoše preko kamenog dvorišta koje je bilo pozadi, ostavivši kuhinju na desnoj strani, pa preko dvaju stepenica uđoše kroz staklena vrata u doteran i mirisan cvetnjak.

„Dakle?" upita senator.

Bilo je toplo i tiho. Večernjim vazduhom su se širili mirisi sa tačno zaokruženih leja, a sa vodoskoka, koji je bio opkoljen ljubičastim perunikama, uzdizao se prema tamnom nebu fini mlaz vode koji je mirno žuborio. Na nebu su zasvetlile prve zvezde. U pozadini su niske stepenice, koje su na svakoj strani imale po jedan nizak obelisk, vodile do uzvišenog mesta nasutog šljunkom, gde je bio otvoreni, drveni paviljon, u kome se iza spuštenih zavesa nalazilo nekoliko baštenskih stolica. Levo, zemljište je bilo zidom ograđeno od susedne bašte, a desno je bio zid susedne kuće. On je čitavom visinom bio obložen drvenim gredama, koje je docnije trebalo da pokriju povijuše. S obe strane slobodnih stepenica i mesta na kome je bio paviljon, raslo je nekoliko čokota ribizla i ogrozda; ali u celoj bašti bilo je samo jedno visoko drvo, čvorast orah koji se nalazio levo uza zid.

„Stvar je u tome", odgovori gospođa Permaneder oklevajući, dok su oboje išli oko uzvisine po stazi nasutoj šljunkom... „Tiburcius piše..."

„Klara?!" upita Toma. „Molim, kratko i bez okolišenja!"

„Da, Tomo, ona leži, s njom je zlo, i doktor se boji da je tuberkuloza ... tuberkuloza mozga ... tako mi je teško što to moram kazati. Pogledaj: evo pisma koje piše njen muž. Unutra je još jedno pismo adresovano na majku, u tom je pismu, veli, isto što i u ovome, pa ćemo zato morati da je pripremamo pre nego što joj ga damo. A ima još jedno zatvoreno pismo, takođe za majku, i to od Klare, pisano olovkom vrlo nesigurno. Tiburcius veli da je sama rekla da su joj to poslednji reci, jer je najžalosnije to, što se ona uopšte ne trudi da ostane u životu. Ta ona je uvek čeznula za nebom..." završi gospođa Permaneder brišući oči.

Senator je išao pored nje ćutke, sa rukama na leđima i duboko pognutom glavom.

„Tako si tih, Torno... Imaš pravo. Šta da se kaže? I to baš sad kad i Kristijan leži bolestan u Hamburgu..."

S njim je bilo ovo. Kristijanova „muka" na levoj strani u poslednje

vreme je u Londonu toliko ojačala, da se pretvorila u stvarne bolove, te je zaboravio na sve svoje manje nevolje. Više nije znao kako bi sam sebi pomogao, pisao je majci da će doći kući da bi ga ona negovala, napustio mesto u Londonu i pošao na put. Ali tek što je stigao u Hamburg, morao je leći u krevet, lekar je konstatovao reumatizam u zglobovima, i naredio da se Kristijan prenese iz hotela u bolnicu, jer je dalje putovanje zasada nemoguće. Tako je ležao u Hamburgu i bolničaru diktirao vrlo žalosna pisma ...

„Da", odgovori senator tiho, „izgleda da dolazi jedno iza drugog".

Ona mu za trenutak stavi ruku preko ramena.

„Ali, Tomo, ne smeš očajavati! Još dugo nećeš imati prava na to! Ti ne smeš klonuti duhom..."

„Da, bogami, to bi mi bilo potrebno!"

„Kako to, Tomo? ... Reci mi molim te: zašto si prekjuče u četvrtak celo popodne bio tako ćutljiv, ako smem znati?"

„Ah... poslovi, dete moje. Jednu ne baš malu partiju raži nisam sasvim povoljno ... no, jednom reči: veliku partiju morao sam prodati vrlo nepovoljno..."

„Nije to ništa, Tomo! Danas ti se dogodi tako nešto; a sutra ćeš to već nadoknaditi. Da zbog toga odmah izgubiš dobro raspoloženje..."

„Nije tako, Toni", reče tresući glavom. „Moje raspoloženje nije ispod nule zbog neuspeha. Obrnuto. Neraspoložen sam i zato imam neuspehe."

„Ali, šta je to sa tvojim raspoloženjem?!" zapita uplašeno i začuđeno... „U stvari bi morao da budeš veseo, Tomo! Klara je u životu, sve će biti dobro božijom pomoću! A, uostalom? Evo, šetamo po tvojoj bašti i sve miriše. Tu ti je kuća, pesma od kuće. Herman Hagenštrem stanuje u udžerici kad se uporedi s tobom! Sve si to postigao ..."

„Da, Toni, sve je to skoro i suviše lepo. Hoću da kažem, još je suviše novo. Sve me to još pomalo zbunjuje, i možda otuda to loše raspoloženje, koje me prati u stopu i nanosi mi štetu u svakom poslu. Mnogo sam se radovao svemu ovome, ali ovo radovanje unapred bilo je, kao i uvek, ono najbolje, jer dobro dolazi uvek prekasno, uvek dođe prekasno, te mu se više ne možeš istinski radovati..."

„Više se ne možeš radovati, Tomo? Ti si još mlad!"

„Čovek je mlad ili star već prema tome kako se oseća. — I ako

postignemo ono što je dobro i što smo želeli, vidimo da je puno sitnica, smetnja i nezgoda, prekriveno prašinom stvarnosti, s kojom nismo računali; a to čoveka razdražuje... razdražuje..."

„Da, da... mlad ili star već prema tome kako se čovek oseća, Tomo — ?"

„Da Toni. Možda će proći... neraspoloženje — jamačno. Ali ja se danas osećam starijim nego što sam. Imam poslovnih briga, i u nadzornom odboru Biljenske željeznice konzul Hagenštrem juče me je jednim govorom prosto slistio, opovrgao moje teze, skoro me izložio opštem podsmehu... Čini mi se da mi se tako nešto pre ne bi moglo dogoditi. Čini mi se kao da mi nešto izmiče iz ruku, kao da to neodređeno nešto ne mogu više čvrsto da držim u rukama, kao nekada... Šta je to uspeh? Tajna, neopisiva snaga, smotrenost, pripravnost... svest da već samim svojim postojanjem deluješ na kretanje života oko sebe. Vera u to da će život da se savija onako kako tebi koristi. Sreća i uspeh su u nama. Moramo da ih držimo: čvrsto, duboko. Čim u našoj unutrašnjosti počne nešto da popušta, da mlitavi, da postaje umorno, odmah sve oko nas postaje slobodno, opire se, buni se, izmiče ispod našeg uticaja. Onda dolazi sve jedno iza drugog, poraz iza poraza, i gotovi smo. Poslednjih dana često sam mislio na jednu tursku poslovicu, koju sam negde čitao: „Kad je kuća dovršena, dolazi smrt". Istina, ne mora još da bude baš smrt. Ali nazadak... silazak ... početak svršetka ... Vidiš, Toni", nastavi uzevši sestru ispod ruke, a glas mu je postao još tiši. „Sećaš li se kad smo krstili Hana? Tad si mi rekla: „Čini mi se da sad opet mora započeti sasvim novi život!" Čujem to još sasvim jasno, a posle je izgledalo da imaš pravo: izabran sam za senatora, imao sam sreće i ovde je iz zemlje nikla kuća. Ali „senator" i kuća, sve je to spoljašnost, a ja znam nešto o čemu ti još nisi mislila, ja to znam iz života i istorije. Znam da se često spoljašnji, vidljivi i opipljivi znaci i simboli sreće i napretka pojavljuju tek onda, kad u stvari već sve ide nizbrdo. Spoljnim znacima treba vremena dok stignu, kao svetlost jedne ovakve zvezde gore, o kojoj ne znamo da li se već nije počela gasiti, da li se već nije ugasila baš onda kad najjasnije svetli..."

Zaćutao je i išli su neko vreme ćuteći, dok je vodoskok u tišini žuborio i šaptao u krošnji oraha. Tada je gospođa Permaneder udahnula tako teško, da je izgledalo kao da uzdiše.

„Kako tužno govoriš, Tomo! Tužno kao nikad još! Ali dobro je što si se izgovorio, biće iti lakše da sve to sebi izbiješ iz glave."

„Da, Toni, to ću morati da pokušam, koliko god je moguće. A sad mi daj oba zatvorena pisma od Klare i pastora. Nemaš ništa protiv toga, ako tu stvar preuzmem od tebe i sutra sam s majkom porazgovaram? Dobra majka! Ali ako je tuberkuloza, onda je gotovo."

GLAVA SEDMA

„I ti me ne ipitaš?! Prelaziš preko mene?!"

„Postupila sam kako sam morala!"

„Postupila si u najvećoj meri zbrkano i nerazumno!"

„Razum nije ono što je najviše na svetu!"

„Oh, molim te, bez fraza!... Radi se o najjednostavnijoj pravednosti... na koju nisi pazila, i to si učinila na takav način da čoveku dolazi da pukne od jeda!"

„Primećujem ti, sine, da ton kojim govoriš ne izražava poštovanje koje mi duguješ!"

„A ja ti na to velim, draga moja majko, da se o to poštovanje još nikad nisam ogrešio, ali ja prestajem da budem sin čim u stvarima firme i porodice stojim prema tebi kao muška glava porodice, umesto svog oca ..."

„Hoću sad da ućutiš, Tomo!"

„A ne! neću ćutati, dok ne uvidiš svoju neizmernu glupost i slabost!"

„Ja mogu raspolagati svojim imanjem kako god hoću!"

„Kako god hoćeš, ali u granicama pravednosti i razumnosti!"

„Nikad nisam mislila da bi me ti mogao tako vređati!"

„Nikad nisam mislio da bi ti tako bezobzirno mogla da radiš protiv mene...!"

„Tomo! ali Tomo!" čuo se uplašen glas gospođe Permaneder. Sedela je u sobi s pejsažima lomeći ruke, brat je hodao užasno uzbuđenim koracima po sobi, a konzulka je puna besa i bola sedela na sofi poduprevši se jednom rukom o jastuk, dok je drugom pri svakoj žestokoj reči lupala o sto. Sve troje su bili u crnini zbog Klare, koja više nije bila u životu i sve troje su bili bledi i izvan sebe...

Šta se dogodilo? Nešto strašno, užasno, nešto, što je i samim

učesnicima izgledalo monstruozno, neverovatno! Svađa, ogorčeno objašnjavanje između majke i sina!

Bilo je u avgustu, jednog popodneva. Deset dana, pošto je senator svojoj majci sa svom opreznošću predao oba pisma od Siverta i Klare Tiburcius, trebalo je da se izvrši teška zadaća, da se stara dama obavesti o smrti ćerke. Onda je otputovao na pogreb u Rigu i vratio se zajedno sa zetom Tiburciusom, koji je nekoliko dana proveo kod porodice svoje pokojne žene i posetio Kristijana u hamburškog bolnici ... i sad, kad je pastor već dva dana bio opet kod svoje kuće, konzulka je, očito oklevajući, otkrila sinu ovo ...

„Sto dvadeset i sedam hiljada i pet stotina maraka!" viknuo je i tresao rukama ispred lica. „Pa da je miraz! Da je zadržao osamdeset hiljada, iako nema nijednog deteta! Ali nasledstvo! Dati mu Klarino nasledstvo! I ti me ništa ne pitaš! Prelaziš preko mene!"

„Tomo, za boga miloga sudi pravedno! Zar sam mogla drukčije? Zar sam mogla?!... Ona koja je sad kod boga, koja se oslobodila svega ovoga, piše mi sa svoje samrtne postelje... olovkom... dršćućom rukom ... „Majko", piše, ,,u zemaljskom životu se više nikada nećemo videti i ovo su, to jasno osećam, moji poslednji reci... Pišem ih svojom poslednjom svešću, da mome mužu pripada... bog nas nije blagoslovio decom, ali što bi bilo moje, da sam te nadživela, daj, kad jednom i ti pođeš za mnom, daj da to pripadne njemu, da bi on to uživao za svoga života! Majko, to je moja poslednja molba... molba na samriti... Ne možeš mi je odbiti..." Ne, Tomo! Tu joj molbu nisam odbila! Depeširala sam joj i ona je u miru preminula..." Konzulka je briznula u plač.

„A meni o tome ni slovca! Sve se preda mnom krije! preko mene se prelazi!" ponovi senator.

„Da, ćutala sam, Tomo; jer sam osećala da moram ispuniti poslednju želju svoga deteta koje umire... a znam da bi ti pokušao da mi to zabraniš!"

„Da, boga mi i bih!"

„Ali ti ne bi imao prava, jer je troje moje dece sa mnom!"

„Ah, čini mi se da moje mišljenje više vredi, nego mišljenje dvaju dama i jedne bolesne budale..."

„Kao što si prema meni grub, tako nemaš ljubavi ni za svoju braću i sestre!"

„Majko, Klara je bila pobožna žena, ali se nije razumevala ni u šta! A Toni je dete. — Uostalom, ona sve do sada nije ništa znala, ona je u nevreme ćaskala, je li tako? A Kristijan? ... Da, on je pribavio Kristijanov pristanak, ovaj Tiburcius... Ko bi to od njega očekivao?! Ti još ne znaš, ti još ne shvataš, ko je taj ingeniozni pastor? Lopuža je on! Varalica, koji vrši prevare sa nasledstvom...!"

„Svi zetovi su hulje", reče gospođa Permaneder muklim glasom.

„Varalica, koji vrši prevare sa nasledstvom! Šta je on uradio? Odlazi u Hamburg, sedne na Kristijanov krevet i nagovara ga. „Da!" kaže Kristijan. „Da, Tiburcije. Bog je tako naredio. Imate li pojma o muci koju osećam na levoj strani? ..," Ah, glupost i pokvarenost zaverili su se protiv mene— !" I senator — izvan sebe, naslonjen kraj peći na ogradu od livenog gvožđa — pritisnu obema rukama čelo.

Ovaj paroksizam srdžbe nije odgovarao onome što se dogodilo. Onih 127.500 maraka nisu biili uzrok tome što je ovako razdražen, kako ga niko nikada još nije video. Ljutilo ga je više to, što je u njegovom već razdraženom raspoloženju i ovaj slučaj nastupio kao jedna karika u nizu poraza i poniženja, koje je poslednjih meseci doživeo u poslovima i u gradu... Ništa više ne polazi za rukom! Ništa više ne ide onako kako on hoće! Već je dotle došlo, da se u kući njegovih otaca u najvažnijim stvarima „prelazi preko njega" ... ! Da mu nekakav pastor iz Rige podvali!... Mogao je to da spreči, ali je sve rađeno iza njegovih leđa! Sve se dogodilo bez njega. Činilo mu se da se to pre ne bi moglo dogoditi, pre ta stvar ne bi imala hrabrosti da se dogodi! Opet se poljuljala vera u sopstvenu moć, sreću, budućnost... Ono što je sad provalilo pred majkom i sestrom nije bilo ništa drugo, nego njegova unutrašnja slabost i očajanje.

Gospođa Permaneder ustade i zagrli ga.

„Ta umiri se, Tomo!" reče, „Dođi k sebi! Zar je tako strašno! Još ćeš se razboleti! Tiiburcije ne mora tako dugo da živi... a posle njegove smrti nasledstvo opet pripada nama! A ako ti hoćeš, promenićemo! Mama, zar se ne može stvar promeniti?"

Konzulka je odgovarala samim jecanjem.

„Ne... ah, ne!" reče senator uspravivši se, sa gestom koji je značio slabo odbijanje.

„Šta je tu je. Mislite li vi da ću ja trčati po sudovima i voditi proces protiv svoje matere, da ibi naša unutrašnja stvar postala javni

skandal? Neka ide kako je pošlo..." zaključi i mlitavim pokretima pođe staklenim vratima, gde još jedared zastade.

„Samo treba da znate, da naše stanje nije baš najbolje", reče prigušeno. „Toni je izgubila 80.000 maraka... a Kristijan je sem svoje otpravnine od 50.000 koju je proćerdao, potrošio još od predujma 30.000... a biće još i više, jer je bez zarade i jer mu je potrebno lečenje u Ojnhauzenu... A sada, ne samo da Klarin miraz otpada zauvek, nego je i njen deo u imetku na neodređeno vreme odstranjen iz porodice... „ A poslovi idu slabo, očajno slabo, i to od onog vremena kad sam za svoju kuću izdao sto hiljada. Ne, slabo stoji sa mojom porodicom, u kojoj se može dogoditi i ovako nešto, kao ovo sad. Verujte mi — verujte mi jedno: da je otac u životu, da je on sad ovde, sklopio bi ruke i sve nas preporučio milosti božjoj."

GLAVA OSMA

Rat i ratna buka, ukonačavanje i zaposlenost: pruski oficiri kreću se po parketiranom nizu soba na prvom spratu nove kuće senatora Budenbroka, ljube domaćici ruke i idu u klub sa Kristijanom koji se vratio iz Ojnhauzena. A u kući u Ulici Meng gospođica Severin, Rikhen Severin, nova konzulkina pomoćnica, zajedno sa devojkama vuče masu madraca u „porta!", staru vrtnu kuću, koja je puna vojnika.

Svuda vreva, unezverenost i živost. Vojnici izlaze kroz gradsku kapiju, drugi ulaze, preplavili su varoš, jedu, spavaju, uši građana su prepune udaranja u doboš, trubljenja u trube i komandnih uzvika — i onda opet odlaze. Dočekuju se kraljevski prinčevi; stalno neki vojnici maršuju gradom. A onda mir i iščekivanje.

U kasnu jesen i u zimu vraćaju se čete pobedonosno, opet ih ukonačuju, onda odlaze kući, a građani, odahnuvši, kliču im „živeo". — Mir. Kratki mir šezdeset pete koji će roditi toliko događaja.

A između dva rata, sasvim mirno, bez ikakve veze s događajima, igra se, u svojoj haljini koja izgleda kao kecelja, igra se mali Johan u bašti kod vodoskoka ili na „doksatu", koji je malom estradom od stubova odeljen naročito za njega od prednjeg dela drugog sprata, igra se kao što se igraju deca od četiri i po godine... Te igre, čiju draž i duboki smisao više nijedan odrasli ne može da razume i za koje nije potrebno ništa sem tri kamenčića ili parče drveta, i maslačkov cvet

kao šlem: ali pre svega čista, snažna, žarka, nevina, još nesmetana i neuplašena fantazija onoga blaženog doba, kad život još zazire od toga da nas dodirne, kad se još ni dužnost, ni krivica ne usuđuju da metnu na nas ruku, kad smemo gledati, slušati, smejati se, čuditi se i sanjati, a da svet od nas ne traži nikakve dužnosti... kada nas nestrpljivost onih koje bi trebalo da volimo još ne muči time, da od nas traži znamenja i prve dokaze da ćemo moći valjano da vršimo sve te dužnosti... Ah, još malo, pa će sve grubo i jače od nas da na nas navali, da nas prisili, da nas uvežba, da nas pokori, upropasti...

Događale su se velike stvari dok se Hano igrao. Buknuo je rat, pobeda se kolebala i odlučila, i rodni grad Hana Budenbroka, koji je mudro bio na strani Pruske, gledao je ne bez zadovoljstva na bogati Frankfurt, koji je svoju veru u Austriju morao da plati time, što više nije bio slobodni grad.

Ali kad je u julu, neposredno pre primirja, bankrotirala jedna krupna frankfurtska firma, izgubilo je preduzeće Johana Budenbroka jednim udarcem okruglu sumu od dvadeset hiljada talira.

DEO OSMI

GLAVA PRVA

Kad bi gospodin Hugo Vajnšenk, od nekog vremena direktor gradskog osiguravajućeg društva, sa zakopčanim kaputom, uskim, crnim brkovima, koji su muževno i ozbiljno urasli u uglove usta, sa donjom usnom koja je malo visila, njišući se stupao samosvesnim korakom preko velikog trema, da bi iz prednjih kancelarija došao u zadnje, pri čemu je obe šake držao pred sobom a laktovima ležerno micao, pružao je sliku radinog, dobro situiranog i impozantnog čoveka.

S druge strane, opet, Erika Grinlih je imala dvadeset godina: velika procvala devojka, sveža i lepa od zdravlja i snage. Kad bi slučajno silazila niza stepenice ili išla uz gornju ogradu, u isto vreme kad bi tuda prolazio i gospodin Vajnšenk — ali slučajevi nisu bili retki — direktor bi skinuo cilinider sa crne, kratko ošišane kose, koja je na slepoočnicama već počela sedeti, jače bi se zanjihao u struku svoga kaputa i pozdravio mladu devojku, gledajući je začuđeno i zadivljeno smeđim, odvažnim očima... Erika bi na to pobegla, sela na ma koju klupu uz prozor i od zbunjenosti i smetenosti plakala čitav sat.

Gospođica Grinlih odrasla je pod nadzorom Tereze Vajhbrot, ipa njene misli nisu daleko dopirale. Plakala je zbog cilindra gospodina Vajnšenka, zbog načina na koji je dizao i spuštao obrve kad je nju gledao, zbog njegovog kraljevskog držanja i šaka koje su balansirale. Međutim, mati, gospođa Penmaneder, videla je dalje.

Već godinama je bila zabrinuta zbog budućnosti svoje kćeri, jer su u poređenju s Erikom druge udavače imale prednost. Gospođa Permaneder ne samo da nije odlazila u društva, već je bila u neprijateljstvu sa svima. Pretpostavljala je da će je, zbog njenog dvostrukog razvoda braka, u prvim krugovima smatrati nižom, to joj je bila fiks ideja, pa je i tamo, gde verovatno nije bilo ništa drugo nego ravnodušnost, vidila preziranje i zajedljivost. Možda bi je, na primer, konzul Herman Hagenštrem, ova slobodoumna i lojalna glava, koga je bogatstvo učinilo veselim i dobroćudnim, pozdravio na ulici, kad mu to ne bi najstrože zabranio pogled kojim bi ona, zabacivši glavu, prolazila pored njegova lica, „lica paštete od guščije jetre", lica koje je ona

„mrzela kao kugu". Tako je Erika bila sasvim udaljena od sfere njenog ujaka senatora, nije posećivala balove, i imala je malo prilike da se upozna s gospodom.

Ipak je bila živa želja gospođe Antonije, pogotovu otkad je s njom, kako se sama izrazila, „sasvim svršeno", da joj kći bar ispuni one nade koje mati nije uspela da ispuni, da se uda tako srećno i korisno, da to može služiti porodici na čast, pa da i mati mogadne da zaboravi svoju sudbinu. U prvom redu zbog njenog starijeg brata, koji je u poslednje vreme tako pesimistički raspoložen, žudela je za novim dokazom — da se sreća porodice još nije iscrpla, da ona nipošto nije pri kraju... Njen drugi miraz, 17.000 talira, koji joj je gospodin Permaneder tako kulantno vratio, uložen je na ime Erike, i tek što je iskusna gospođa Antonija svojim oštrim okom opazila ovu nežnu vezu koja se razvijala između njene kćeri i direktora, već je počela da moli boga da ih gospodin Vajnšenk poseti.

I on ih poseti. Pojavio se na prvom spratu, primljen od triju dama, bake, ćerke i unuke, ćaskao deset minuta i obećao da će doći jedno popodne na kafu i neusiljeniji razgovor.

I to se dogodilo, pa su se tako upoznali. Direktor je rođen u Šleziji, gde mu i danas živi stari otac; međutim, izgledalo je da njegova porodica ne dolazi u obzir i da je Hugo Vajnšenk uglavnom self-made man[65]. Bio je samosvestan, kao i svi takvi ljudi, ali ta samosvest nije bila urođena, nije bila sasvim sigurna, bila je malo preterana i nepoverljiva; ponašanje mu nije bilo savršeno, a razgovor je bio strahovito nespretan. Sem toga, njegov malograđanski skrojeni kaput pokazivao je nekoliko izlizanih mesta, manšete sa velikim dugmetima od crnog merdžana nisu bile sasvim čiste i sveže, a na srednjem prstu leve ruke nokat mu je bio zbog nekog nesrećnog slučaja sasušen i crn kao ugalj... ne baš zgodna pojava, ali sve ito nije smetalo da Hugo Vajnišenk bude uvažen, marljiv, energičan čovek sa dvanaest hiljada maraka godišnjeg dohotka, a u Erikinim očima čak i slp čovek.

Gospođa Permaneder je brzo ocenila situaciju. Svoje mišljenje je kazala konzulki i senatoru. Jasno je da se interesi obojih susreću i dopunjuju. Direktor Vajnšenk bio je, kao i Erika, bez svih društvenih veza; obadvoje su bili taman upućeni jedno na drugo, i vidi se da ih je sam bog jedno drugom odredio. Ako direktor, koji se već približuje

četrdesetoj i čija je kosa već počela da sodi, hoće da se okući, što i odgovara njegovom položaju i njegovim prilikama, onda miu veza sa Erikom otvara pristup u jednu od prvih porodica u gradu, a to mu može da koristi u zvanju i da mu ojača položaj. A što se tiče Erikine sreće, gospođa Permaneder je uverena da je u ovom slučaju isključivo ono što se njoj dogodilo. Hugo Vajnšenk nije imao nikakve sličnosti sa gospodinom Permanederom, a od Benediksa Grinliha razlikovao se time što je bio dobro situiran činovnik sa stalnom platom, a to nije isključivalo i dalju karijeru.

Jednom reči: na obe strane bilo je mnogo dobre volje, popodnevne posete direktora Vajnšenka nizale su se brzo jedna iza druge i u januaru — januaru godine 1867. — sa nekoliko kratkih, muških i neposrednih reči zaprosio je ruku Erike Grinlih.

Od tada je pripadao porodici, dolazio je na „dečje dane", a i vereničina svojta je bila prema njemu susretljiva. Nema sumnje da je odmah primetio kako ne spada sasvim među njih; ali to je osećanje prikrivao što odvažnijim držanjem, i konzulka, ujak Just, senator Budenbrok — sem Budenbrokovih dama iz Široke ulice — imali su obzira i bili puni takta prema ovome valjanom činovniku, koji je mnogo radio ali nije imao iskustva u društvenom životu. To je bilo potrebno: jer je često trebalo kakvom živom reči, koja bi skrenula pažnju na drugu stranu, da se prekine tišina što bi nastala u trpezariji za porodičnim stolom, kad bi, recimo, direktor, šaleći se, imao posla sa Erikiniim obrazima i rukama, kad bi se u razgovoru raspitivao da li je marmelada kolač od narandže, — „kolač" rekao bi naglašujući odvažno — ili kad bi rekao da je „Romeo i Julija" pozorišni komad od Šilera. Sve je to on govorio sa mnogo svežine i čvrstine, tarući bezbrižno ruke i naslonivši se gornjim telom na naslon stolice.

Najbolje se slagao sa senatorom, koji je, razgovarajući s njim o politici i poslovima, morao da ga zauzdava, kako bi sprečio kakvu nesreću. Ali očajno je bilo njegovo držanje prema Gerdi Budenbrok. Toliko mu je bila tuđa ličnost ove dame, da nije bio u stanju da s njom razgovara nii dva minuta. Pošto je znao da ona svira na violini, što je na njega učinilo snažan utisak, ograničavao se na to, da je uvek, kad bi se četvrtkom s njom sastao, upita u šaljivom tonu: „Kako je violina?" Treći put mu senatorica više nije ni odgovarala.

Kristijan je svoga novog rođaka obično posmatrao namreškavši

nos, a sledećeg dana je iscrpno imitirao njegovo ponašanje i način govora. Drugi sin pokojnog konzula Johana Budenbroka izlečio se u Ojnhauzenu od svoga reumatizma u zglobovima; ali je i dalje trajala izvesna ukočenost udova, i periodična „muka" na levoj strani — tamo gde su mu svi nervii bili „prekratki" — a i ostale smetnje koje je osećao: teško disanje i gutanje, nepravilnosti u srcu. i sklonost kočenju ili strahu nisu nikako prestajale. I izgledao je tako, da niko ne bi rekao da ima tek trideset godina. Bio je sasvim ćelav, samo na zatiljku i na slepoočnlicama imao je još malo retke crvenkaste kose. a male i okrugle oči, koje su gledale nemirno i ozbiljno, bile su položene dublje nego ikada u očne šupljine. Snažnije i koščatije nego pre iskakao je njegov veliki grbavi nos između mršavih i uvelih obraza, nad gustim crvenkastoplavim brkovima koji su visili nad ustima... Pantalone od trajne, elegantne engleske tkanine obavijale su se oko njegovih suvih i krivih nogu.

Otkad se vratio, stanovao je kao i pre u sobi na prvome spratu, u kući svoje majke, ali je više boravio u „klubu" nego u Ulici Menig, gde mu život nije bio baš najprijatniji. Naime, Rlikhen Severin, naslednica Ide Jungman, koja je sad upravljala konzulkinom služinčadi i vodala kućanstvo, dvadesetsedmogodišnje stvorenje sa sela, sa crvenim i nabreklim obrazima i naprćenim usnama, uvidela je, blagodareći svome seljačkom smislu za činjenice, da se ne mora imati mnogo obzira prema ovome besposlenom pričalu, koji je čas blesav čas bedan, i na koga je uvažena osoba konzulova gledala podignutih obrva. Ona je prosto zanemarivala njegove potrebe. „E, gospodine Budenbrok!" rekla bi. „Nemam sad vremena za vas!" Na to bi je Kristijan pogledao smežurajući nos, kao da bi hteo reći: „I nimalo se ne stidiš?!..." i otišao ukočenim zglobovima svojim putem.

„Misliš li ti da ja uvek imam sveću?" govorio je Toniki— „Retko! Većinom idem u krevet samo sa šibicom..." Ili bi .izjavljivao — jer je džeparac kojii mu je majka još mogla dati bio malen —: „Zla vremena!... Pre je sve bilo drukčije! Šta misliš? ... sad često moram da uzajmim pet šilinga za prašak za zube!"

„Kristijane!" uzviknula bi gospođa Permaneder. „To je nedostojno! Jednom šibicom! Pet šilinga! Bar ne govori o tome!" To je nju ljutilo, revoltiralo, vređalo u njenim najsvetijim osećanjima; ali se ništa nije moglo promeniti.

Pet šilinga za prašak za zube Kristijan je uzajmljjivao od svoga starog prijatelja Andreje Gizekea, doktora prava. Imao je sreću s ovim prijateljstvom i ono mu je činilo čast; jer advokat Gizeke, ovaj bećar koji je umeo da sačuva dostojanstvo, prošle zime, kad je stari Kaspar Everdik blago preminuo i na njegovo mesto došao doktor Langhals, bio je izabran za senatora. Ali to nije imalo nikakvog uticaja na njegov način života. Otkad se oženio gospođicom Hunojs, imao je usred grada veliku kuću, ali znalo se da sem toga ima u predgrađu svete Gertrude onu malu, svu zelenilom obraslu i udobno nameštanu vilu, u kojoj je sasvim sama stanovala jedna još mlada, vrlo lepa dama, neodređenog porekla. Iznad kapije bila je cifrastim i pozlaćenim slovima ispisana reč: „Quisisana" [66] i u celoj je varoši ta mirna kuća bila poznata pod tim imenom, koje su izgovarali sa vrlo mekim i pomućenim a. Kristijan Budenbrok, kao najbolji prijatelj senatora Gizekea, imao je pristupa u Kvisisanu i tu je imao uspeha na isti način kao u Hamburgu kod Alane Pufogel, i kao u sličnim prilikama u Londonu, Valparajsu i mnogim drugim mestima na zemlji. „Malo je pričao", „bio malo ljubazan" i tako je posećivao zelenu kućicu isto tako redovno kao i senator Gizeke. Nije poznato da li je za to znao senator Gizeke, ali je sigurno da je Kristijan Budenbrok u Kvisisani nalazio sasvim badava istu prijatnu razonodu, koju je senator morao da plaća teškim novcem svoje žene.

Kratko vreme posle veridibe Huga Vajnšenka sa Erikom Grinliih, direktor je predložio svome šuraku da se uposli u osiguravajućem društvu, i zaista Kristijan je radio četrnaest dana u službi toga društva. Ali, nažalost, za to se vreme pokazalo da mu se pogoršala ne samo „muka" na levoj strani nego i sve njegove ostale nevolje koje je teško odrediti. Sem toga, da je direktor i suviše strog pretpostavljeni, koji se nije ustezao da Kristijana, kad bi učinio nešto nedopušteno, naziva „ajkulom"... i Kristijan je bio prisiljen da ovo mesto opet napusti.

Što se tiče gospođe Permaneder, ona je bila srećna, njeno vedro raspoloženje izražavalo se u rečenicama kao što je ona, da život na ovom svetu ima i svojih dobrih strana. I zaista, ona je ponovo procvala ovih sedmica koje su je, po brigama oko stana i groznici s kojom je nabavljala spremu za kćer, i suviše podsećale na vreme njene prve veridbe, tako da se osećala podmlađenom i bezgranično srećnom. Izraz lica i pokreti dobili su opet nešto od onoga gracioznog

nestašluka, kao kad je još bila devojčica. Tako je tom svojom raspuštenom veselošću pokvarila sveto raspoloženje jedne cele „jerusalimske večeri", da je Lea Gerhard ispustila iz ruku knjigu svojih predaka i gledala po dvorani krupnim, glupim i nepoverJjiivim očiima gluvoga čoveka...

Erika se neće odeliti od svoje matere. Sporazumno s direktorom, štaviše na njegovu želju, zaključeno je da će gospođa Antonija — bar za prvo vreme — stanovati kod Vajnšenkovih, da bi neiskusnoj Eriki pomagala u kućanstvu ... a to je baš bilo ono, što je u njoj probudilo ona divna osećanja, kao da nikad nije živeo neki Benediks Grinlih ili neki Alojz Permaneder, kao da su se rasplinuli u ništa svi neuspesi, razočarenja i patnje njenog života i kao da s novim nadama može sve ponova otpočeti. Ona je, doduše, opominjala Eriku da bude zahvalna bogu što joj je dao jednog voljenog čoveka, dok ona sama, majka, morala je svoju prvu naklonost srca da umrtvi dužnošću i razumom. Ona je Erikino ime zajedno sa direktorovim imenom zapisala u porodične hartije rukom koja je drhtala od radosti... ali je ona, ona sama, Toni Budenbrok bila prava nevesta. Ona je bila ta koja je još jednom znalački opipavala zastore i ćilime, još jednom razgledavala dućane u kojima se kupuje nameštaj i sprema, ona je još jednom smela da iznajmi otmen stan. Ona je bila ta koja je još jednom napuštala pobožni i prostrani roditeljski dom i prestala da bude rastavljena žena; još joj se jedared pružila prilika da podigne glavu i da započne novi život, život koji će svratiti na sebe opštu pažnju i podići ugled porodice... Da li je to samo san?. Pojavljuju se jutarnje haljine! Dve jutarnje haljine za nju i za Eriku od meke tkanine, sa dugim šlepom i gustim redovima somotskih vrpca od glave do pete!

Prolazile su nedelje i približavao se dan svadbe Erike Grinlih. Mladi par je išao da obavi posete kod vrlo malo porodica, jer je direktor, pošto je bio ozbiljan i radin čovek bez iskustva u društvenim stvarima, odlučio da svoje slobodno vreme posveti intimnom kućnom životu... Na veridbenoj gozbi bili su Toma; Gerda, verenik i verenica, Friderika, Henrijeta i Fifi Budenbrok sa najbližim senatorovtai prijateljima. Gozba je bila u velikoj dvorani kuće u Fišergrube. Nezgodno je bilo što je direktor za vreme gozbe opet neprestano lupkao po Erikinom dekoltovanom vratu... Svadba se približavala.

Kao i nekada kad se venčavala gospođa Grinlih, i sada se

venčanje obavilo u sali sa stubovima. Gospođa Štut iz Ulice Glokengizer, ona ista koja se kretala u najodličnijim krugovima, pomagala je mladi pri udešavanju nabora nä njenoj beloj atlasnoj haljini i pri stavljanju zelenog nakita, prvi dever je bio senator Budenbrok, a drugi dever je bio Kristijanov prijatelj, senator Gizeke, deveruše su bile dve nekadašnje Erikine prijateljice iz pansiona, direktor Hugo Vajnšenk izgledao je naročito i muževno, i dok je prilazio improvizovanam oltaru stao je samo jedanput na Erikiin veo, koji se vukao po tlu. Pastor Pringshajm, sklopivši ruke ispod brade, činodejstvovao je sa preobraženim i svečanim licem, kao što je to samo on mogao, i sve je bilo dostojanstveno i kao što treba. Kad su se izmenile burme i kad je u tišini odjeknulo duboko i visoko „da" — oba puta malo promuklo — gospođa Permaneder savladana prošlošću, sadašnjošću i budućnošću, briznula je u glasan plač.. Ona je još uvek plakala nepromišljeno i neskriveno kao što plaču deca. Dame Budenbrok su se zajedno s Fifikom, koja je u slavu svečanosti metnula zlatan lanac na svoj cviker, kiselo smejale, kao i uvek u sličnim prilikama. Gospođica Vajhbrot, Tereza Vajhbrot, koja je poslednjih godina postala još manja nego pre, Zezemi, sa ovalnim brošem na kome je bio portre njene majke, rekla je s onom čvrstinom, kojom se sakriva unutrašnje uzbuđenje: „Budi srećna, dobro dete!"

A onda je u krugu belih figura bogova, koji su u nepomičnim pozama provirivali sa zelenih tapeta, otpočela gozba isto toliko svečana koliko i solidna. Pri kraju gozbe mladenci su iščezli da bi otputovali na svadbeni put. Na meravali su da „pogledaju" nekoliko velikih gradova... Bilo je to polovinom aprila; a tokom sledećih četrnaest dana izvodila je gospođa Permaneder uz pomoć tapecirera Jakopsa jedno od svojih remek-dela: otmeno nameštanje prostranog prvog sprata, koji su zakupili u srednjoj Bekergrube. U tim će prostorijama, bogato okićenim cvećem, stanovati mladenci po povratku.

Tako je započeo treći brak Tonike Budenbrok.

Da, tako se to moglo nazvati, i sam je senator, jednog četvrtka, kad Vajnšenkovi nisu bili prisutni, nazvao ovim rečima i gospođi Permaneder je to bilo prijatno. Zaista, sva briga oko kućanstva pala je na nju, ali je imala pravo na veselje i ponos, i jednog dana, kad se slučajno na ulici srela s konzulkom Julkicom Melendorf rođ,

Hagenštrem, pogledala ju je s tako trijumfalnim i izazivačkim izrazom lica, da je ona pristala da je prva pozdravi... Ponos i radost u njenom izrazu lica i držanju pretvarali su se u svečanu ozbiljnost kad bi rođake, koji bi došli da vide novu dom, vodala po kući, pri čemu se Erika Vajnšenk i sama osećala kao gost koji se divi.

Za njom se vukao skut njene jutarnje haljine, ramena bi malo podigla, glavu zabacila, i držeći u ruci korpicu za ključeve iskićenu atlasnim pantljikama — ludovala je za atlasnim pantljikama — pokazivala bi posetiocima nameštaj, zavese, providni porculan, svetli srebrni priibor, velike uljane slike koje je nabavio direktor: same „mrtve prirode" koje su predstavljale jestiva i razodevene žene, to je bio ukus Huga Vajnšenka. Tada su njeni pokreti izgledali kao da govore: Vidite, dokle sam opet doterala u životu! Otmeno je skoro kao kod Grinliha, a sigurno otmenije nego kod Permanedera!

Stara konzulka je došla u svili sa sivim i crnim prugama, šireći oko sebe diskretan miris pačulija, gledala je sve mirno svetlim očima, i mada se nije glasno divila, videlo se da je zadovoljna. Senator je došao sa ženom i detetom, uživao sa Gerdom u Tonikinoj sreći i s teškom mukom sprečio da ona obožavanog malog Hana ne uguši kolačima sa suvim grožđem i port-vinom... Došle su dame Budenbrok, koje su jednoglasno primetile kako je sve tako lepo da one, skromne devojke kao što su, ne bi htele tu da stanuju... Došla je siromašna Klotilda, seda, strpljiva i suva, dopustila je da je ismeju i popila četiri šolje kafe, hvaleći sve otegnutim i veselim rečima... Jednom, kad u „klubu" nikoga nije bilo, pojavio se i Kristijan, popio čašicu benediktinca, pričao da će sad preuzeti agenturu za jednu firmu koja proizvodi šampanjac i konjak — a on se razume u to — i da je to lak, prijatan posao, čovek je svoj sopstveni gospodar, ponekad nešto napliše u beležnicu i za čas zaradi trideset talira — posle toga je uzajmio od gospođe Permaneder četrdeset šilinga da bi najomiljenijoj glumici iz gradskog pozorišta mogao predati buket, i produžavao bog bi ga znao pomoću kakve asocijacije ideja da priča o „Mariji" i „Grehu" u Londonu, prešao na priču o šugavom psu, koji je spakovan u kutiju putovao iz Valparajsa u San Francisko, i toliko se zaneo da je pričao sa puno oduševljenja i komike. Mogao bi da zabavlja punu dvoranu ljudi.

Oduševio se a govorio na svim jezicima. Govorio je engleski,

španjolski, donjenemački i hamiburški, opisivao čileanske razbojnike i kradljivce iz Vajtčepela, setio se svoje rezerve kupleta i pevao ili govorio sa sjajnim grimasama i pitoresknim talentom u pokretima:

„Lepa je to promenada
Dole sve do Esplanada.
Šetao sam se ko za šalu
I devojku sretoh malu.
Imala je lepi pli
I francuski pravi si,
A na glavi neki tas,
Te joj rekoh spustiv glas:
— Pravio biih društvo dami.
Okrete se ona k meni
A nimalo ne crveni:
„Hajde k meni, da budemo sasvim sami!"

I tek što je to dovršio, već je počeo da priča o cirkusu Rensu Ii da recituje čitav uvod nekog engleskog klovna, i to na takav način, da je zaista izgledalo kao da sediš u cirkusu. Čula se uobičajena vika već iza zastora, „otvorite mi vrata!", svađa sa konjušarom i onda na širokom, mizernom englesko-nemačkom jeziku čitav niz priča. Bila je to priča o čoveku što je u snu progutao miša i zbog toga ide veterinaru koji mu savetuje da sada proguta i mačku. Priča o „mojoj babi koja je bila sveža i zdrava" i koja idući na železničku stanicu doživljuje hiljadu avantura i najzad, mada je bila sveža i zdrava, voz joj umakne ispred nosa... pri čemu je Kristijan poentu prekinuo uzvikom: „Muziku, gospodine dirigentu!" i posle toga, kao da se probudio iza sna, :bio iznenađen što muzika nije zasvirala...

Zatim je sasvim iznenada zaćutao, lice mu se promenilo, a pokreti omlitaviili. Njegove male, okrugle, duboko usađene oči počele su da postaju nemirno ozbiljne i da gledaju svuda unaokolo, gladio je rukom levu stranu, izgledalo je da prisluškuje svoju unutrašnjost u kojoj se događalo nešto neobično... Popio je još jednu čašicu likera, pokušao da ispriča još koju priču, ustao i otišao prlilično deprimiran.

Gospođa Permaneder, koja je za to vreme bila naročito raspoložena za smejanje i divno se zabavljala, ispratila je odlično

raspoložena svoga brata do stepenica. „Zbogom, gospodine agente!" rekla je. „Trubaduru! Zavodniče! Stari si ovan! Dođi opet skoro!" Smejala se za njim iz punog grla i vratila se u sobu.

Ali Kristijan Budenbrok to nije ni opazio, bio je zamišljen. Hm, mislio je, idem malo u Kvisianu. I sa malo nakrivljenim šeširom, oslanjajućti. se na štap sa bistom opatice, silazio je niza stepenice polako, ukočeno i malo šepajući.

GLAVA DRUGA

Bilo je to u proleće godine šezdeset osme, kad se gospođa Permaneder oko deset sati uveče pojavila u kući u Fišergrube. Senator Budenbrok sedeo je sam u sobi sa nameštajem prevučenim ripsom maslinaste boje, kraj okruglog stola u sredini sobe, pod svetlošću velike gasne lampe koja je visila sa tavanice. Raširio je pred sobom „Berlinske berzanske novine" i čitao lako nagnut nad stolom, sa cigarom između kažiprsta i srednjeg prsta leve ruke i zlatnim cvikerom na nosu, bez koga od nekog vremena nije mogao da čita. Čuo je korake svoje sestre koja je dolazila kroz trpezariju, skinuo cviker i pogledao napregnuto kroz tminu, dok se Toni nije pojavila između zavesa na domaku svetlosti.

„A, ti si. Dobro veče! Već si se vratila iz Pepenrade? Kako su tvoji prijatelji?"

„Dobro veče, Tomo! Hvala, Armgarda je dobro... Jesi li sasvim sam?"

„Da, dolaziš kao naručena. Inače bih večerao sasvim sam, kao papa; jer gospođica Jungman se ne može smatrati društvom, pošto svaki čas ustaje i trči da vidi šta radi Hano... Gerda je u kasinu. Tamo svira Tamajo. Kristijan ju je poveo sa sobom..."

„Trista mu! Da upotrebim materin izraz. — Da, u poslednje vreme sam primetila da su Kristijan i Gerda dobri prijatelji."

„I ja sam to primetio. Svideo joj se otkad je stalno ovde. Štaviše, ona sasvim pažljivo sluša kad on priča o svojim bolestima... Bože moj, to je sve zabavlja. Nedavno mi je rekla: „On nije građanin, Tomo! On je još manje građanin od tebe! ..."

„Građanin... građanin?! Tomo, ja opet držim da na celom svetu nema boljeg građanina nego što si ti.. "

„No da; ne treba to baš tako razumeti!... Skini se, dete. Odlično izgledaš. Seoski vazduh ti je dobro prijao?" „Odlično!" ona ostavi na stranu mantil i šešir sa lila vrpcama, pa sede u jednu fotelju do stola, držeći se veličanstveno ... „I stomak i san, sve se poboljšalo za ovo kratko vreme. Ah, ono sveže mleko neposredno od krave i one kobasice i šunke... od toga čovek napreduje kad i stoka i žito. I onaj sveži med, Tomo, to sam uvek smatrala najboljom hranom. To je čisti prirodni proizvod! Tu znaš tačno šta jedeš! Da, zaista je vrlo lepo od Armgarde što se setila našeg starog prijateljstva iz pansiona a što me je pozvala. A i gospodin Fon Majbom je bio vrlo srdačan. Najusrdnije su me molili da ostanem još nekoliko nedelja, alii znaš: Eriki je vrlo teško bez mene, a osobito sada kad je na svetu mala Elizabeta..."

„A propos, kako je detetu?"

„Hvala Tomo, dobro je; hvala bogu, sasvim dobro izgleda za svoja četiri meseca, iako Friderika, Henrijeta i Fifi drže da nije sposobna za život..."

„A Vajnšenk? Kako se oseća kao otac? Vidim ga u stvari samo četvrtkom..."

„Ah, uvek je isti! Vidiš: on je tako dobar i marljiv čovek, u izvesnom smislu je uzor muž, prezire kafane, iz kancelarije ide pravo kući i slobodno vreme provodi s nama. Ali stvar je u tome — među nama možemo otvoreno o tome govoriti — : On zahteva od Erike da je stalno vesela, da se stalno razgovara i da se šali, jer kad umoran i neraspoložen dođe kući, onda hoće, veli on, da ga žena zabavlja lakim i veselim stvarima, da ga zabavlja i razveseljava, jer, veli, za to su žene na svetu..."

„Budala!" promrmlja senator.

„Kako?... Ali zlo je to što Erika naginje melanholiji, Tomo, to je sigurno od mene nasledila. Ona je pokatkad ćutljiva, ozbiljna i zamišljena, i onda je on grdii i srdi se, i to rečima koje, iskreno govoreći, nisu baš nežne. I suviše često mu se vidi da nije iz dobre porodice, i da, na žalost, nije dobio ono što se zove otmeno vaspitanje. Otvoreno ti kažem: nekoliko dana pred moj odlazak u Pepenrade razbio je poklopac od lonca za supu, jer mu je supa bila preslana ..."

„Divota!"

„Ne, naprotiv. Ali ne smemo ga osuditi zbog toga. Bože moj, svi

imamo mana, i tako valjan, savestan i radin čovek ... Ne, Tomo, gruba spoljašnost i dobra jezgra, to nije najgore na ovome svetu. Baš sad dolazim iz mnogo nezgodnijih prilika. Armgarda je gorko plakala kad je bila sa mnom nasamo..."

„Šta kažeš! — Gospodin fon Majbom?..."

„Da, Tomo, o tome sam htela. Mi sedimo ovde i ćaskamo, a ja sam večeras došla u stvari zbog jedne vrlo ozbiljne i važne stvari."

„Dakle? Šta je to s gospodinom fom Majbomom?"

„Ralf fon Majbom je, Tomo, vrlo ljubazan čovek ali je lakouman plemić, kockar. Kocka u Rostoku, kocka u Varneminde, i ima dugova kao peska u moru. Ne bi čovek verovao kad provede nekoliko nedelja u Pepenrade! Kuća je otmena i okolo sve uspeva, mleka, kobasica i šunke ima u izobilju. Kad je čovek na jednom takvom dobru ne može pravilno oceniti stvarne odnose. Ukratko, oni su u stvari na rubu propasti, Tomo, i Armgarda mi je priznala to i gorko plakala."

„Žalosno, žalosno."

„Ponovi to još jedared! Ali stvar je u tome, kako mi se čini, što me oni nisu pozvali iz sasvim nesebičnih pobuda."

„Kako to?"

„To hoću da ti kažem, Tomo. Gospodinu fon Majbomu treba novaca, treba odmah veća suma, i pošto je znao za staro prijateljstvo koje postoji između mene i njegove žene, a znao je da sam ja tvoja sestra, to se u svojoj nevolji sakrio iza žene koja se opet sakrila iza mene... razumeš?"

Senator se prstima desne ruke češkao po temenu i malo otegao lice.

„Mislim da razumem", reče. „Tvoja ozbiljna i važna stvar izgleda da znači zajam na žetvu imanja Pepenrade, je li tako? Ali čini mi se da se u toj stvari ti i tvoji prijatelji niste obratili na pravoga čoveka. Prvo, još nikada nisam imao neke poslove sa gospodinom fon Majbomom, pa bi ovako započinjanje odnosa bilo prilično neobično. Drugo, mi, pradeda, deda, otac i ja, davali smo pokatkad zajmove zemljoradnicima, ako bi oni svojom ličnošću i svojim prilikama pružili izvesnu sigurnost. A kako si mi sama pre dva minuta opisala ličnost i prilike gospodina fon Majlboma, to o nekoj sigurnosti jedva da može biti govora..."

„Ti si u zabludi, Tomo. Pustila sam te da se izgovori, ali ti si u zabludi. Nema tu govora o nekom zajmu. Majbomu treba trideset i pet

hiljada maraka..

„Ohohoho!"

„Trideset i pet hiljada maraka koje su uterive za dve nedelje. Nož mu je pod grlom i da budem jasna: on već sad mora nastojati da sve odmah proda."

„Sa njiva? Oh, siromah!" I senator, kojü se igrao cvikerom po stolnjaku, zatrese glavom. „Ali, čini mi se da je to za naše prilike prilično neobičan slučaj", reče. „O ovakvim poslovima sam slušao uglavnom za Hesen, gde je veliki deo zemljoposednika u rukama Jevreja. Ko zna u čije će mreže upasti jadni gospodin fon Majbom..."

„Jevreji?" uzviknu gospođa Permaneder začuđeno... „Ali o tebi je reč, Tomo, o tebi!"

Najedared Toma Budenbrok baci cviker preda se na sto, tako da je jedan komad otklizio po novinama, i jednim pokretom okrete čitav gornja deo tela sestri.

„O — meni?" upita usnama a da nije ni glasa izustio; i onda nastavi glasno: „Idi da spavaš, Toni! Suviše si umorna."

„Da, Tomo, tako nam je sinoć rekla Ida Jungman, baš kad smo počeli da budemo raspoloženi. Ali uveravam te da nikad nisam bila budnija i s vežija nego sad, kad ti po magli i po noći dolazim sa predlogom od Armgarde, dakle posredno od Halfa fon Majboma..."

„Međutim, ja taj predlog pripisujem tvojoj naivnosti i Majbomovoj bespomoćnosti."

„Bespomoćnost? Naivnost? Ne razurnem te, Tomo, daleko sam od toga. Pruža ti se prilika da učiniš dobro delo i da ujedno napraviš najbolji posao u svome životu..."

„Ah, šta, draga moja, govoriš same gluposti!" viknu konzul i trže se vrlo nestrpljivo. „Oprosti, ali ti svojom naivnošću možeš zaista da naljutiš čoveka! Ti, dakle, ne shvataš da mi savetuješ nešto u najvećoj meri nedostojno, da mi savetuješ nečiste manipulacije? Treba da lovim u mutnom. Da čoveka brutalno opljačkam. Da iskoristim težak položaj zemljoposednika pa da s njega zgulim kožu. Da ga prisilim da mi godišnju žetvu ustupi u pola cene, da bih mogao izvući zelenaški profit?"

„A, tako ti posmatraš stvar", reče gospođa Permaneder, zaplašena i zamišljena. A onda opet živahno nastavi: „Ali nije potrebno, nipošto nije potrebno, Tomo, da se to tako shvati! Ti da ga prisiliš! Pa on

dolazi k tebi. Njemu treba novaca i on bi hteo da stvar uredi prijateljski; ispod ruke. da niko ne zna. Za to je uspostavio veze s nama i za to su me pozvali!"

„Ukratko, on se vara u pogledu mene i u pogledu karaktera moje firme. Kod mene postoji tradicija. Mi se kroz sto godina nismo bavili takvim poslovima i ja nemam namere da prvi započnem s takvim manevrima."

„Tačno je, Tomo, da imaš tradicije, svaka čast! Sigurno je da se otac u to ne bi upustio, bože sačuvaj, ko to tvrdi? Ali koliko god sam glupa, ipak toliko znam da si ti sasvim drugi čovek nego otac, i kad si preuzeo poslove da je počeo da duva sasvim drugi vetar, i da si ti ipak ponešto učinio što on ne bi učinio. Zato što si mlad. Ti si preduzimljiva glava. Bojim se da si još uvek uplašen od nekih nedaća koje su ti se dogodile u poslednje vreme... i što ti više ne radiš onako uspešno kao pre, to je zato što od velike opreznosti i savesnosti uvek propuštaš prilike u kojima bi mogao dobro da zaradiš ..."

„Ah, molim te, drago dete, to me zaista ljuti!" reče senator oštrim glasom i poče da se okreće tamo i ovamo. „Govorimo o nečem drugom!"

„Dabome, vidim da si razdražen, Tomo. Bio si razđražen još u početku i baš sam zato dalje govorila da bih ti dokazala da nemaš pravo da se vređaš. Ali kad se upitam zašto si razdražen, onda mogu reći da nisi baš sasvim protiv ovoga posla. Jer, iako sam glupa žena, znam već po sebi samoj i po drugim ljudima da je čovek samo onda razdražen i ljut zbog nekog predloga, kad se u svome opiranju ne oseća sasvim sigurnim i kad u svojoj unutrašnjosti oseća iskušenje da taj predlog prihvati."

„Vrlo oštroumno", reče senator, pregrize cigaru i zaćuta.

„Oštroumno? To je najjednostavnije iskustvo kome me je život naučio. Ali ostavimo to, Tomo. Neću navaljivati. Zar te ja mogu nagovoriti na ovakvu stvar. Ne, za to nemam znanja. Ja sam samo glupa žena... šteta... E, pa dobro. Stvar me je mnogo interesovala. S jedne strane bila sam uplašena i ožalošćena zbog Majbomovih, a s druge strane bila sam radosna zbog tebe. Mislila sam: Toma je u poslednje vreme prilično neveseo. Pre se bar žalio, a sad se više ne žali. Ponegde je izgubio novac, nastala su slaba vremena, i to baš sada, kad se moj položaj božijom pomoću opet popravio i kad se

osećam srećnom. I onda sam mislila: Ovo je nešto za njega, dobar udarac, dobra lovina. Time bi mogao da zaleči mnogu ranu i da ljudima pokaže da firmu Johan Budenbrok sreća još nije sasvim napustila. I da si tu stvar prihvatio, bila bih ponosna što sam bila posrednik, jer ti znaš da je uvek bio moj san i moja čežnja da poslužim našem imenu ... Dosta ... stvar je sad svršena. — Ali što me ljuti, to je misao, da će Majbom u svakom slučaju morati da proda sve na zeleno, Tomo, i ovde će u gradu naći kupca... već će nekoga naći... i to će biti Herman Hagenštrem, hulja..."

„O, da, pitanje je da li bi on ispustio stvar dz riake", reče senator gorko; a gospođa Permaneder odgovori triput uzastopce: „Eto vidiš, eto vidiš, eto vidiš?!"

Toma Budenbrok je najednom počeo da trese glavom i da se ljutito smeje.

„Glupo je to... ovde razgovaramo strašno ozbiljno, — bar što se tiče tebe — o nečemu sasvim neodređenom, o nečemu u vazduhu! Koliko se sećam, nisam te čak ni upitao o čemu se u stvari radi, šta u stvari gospodin fon Majbom prodaje... Pa ja uopšte ne poznajem Pepenrade..."

„O, pa trebalo bi da se odvezeš tamo!" reče živo. „Treba da dođeš do Rostoka, a kod Rostoka je blizu. Šta on prodaje? Pepenrade je veliko imanje. Pozitivno znam da donosi više od hiljadu vreća pšenice... Ali bliže mi nije ništa poznato. Kako je s raži, zobi i ječmom? Da li po pet stotina džakova od svakog? Više ili manje? ne znam. Sve je divno, to mogu kazati. Ali ti ne mogu biti na usluzi s ciframa, ja sam ti guska, Tomo. Dabome, moraš pogledati..."

Nastala je pauza.

„Ne vredi gubiti reči o tome", reče senator kratko i odlučno, uze cviker, metnu ga u džep od prsluka, zakopča kaput, ustade i poče da šeta po sobi gore-dole, jakim i slobodnim pokretima, koji su isključivali svaku zamišljenost.

Onda stade kod stola, malo se naže preko njega prema sestri i, udarivši lako po stolu vrhom savijenoga kažiprsta, reče: „Pričaću ti jednu priču, draga moja Toni, iz koje ćeš videti šta mislim o toj stvari. Poznajem tvoju slabost prema plemstvu uopšte i prema meklenburškom plemstvu posebno, i stoga te molim da se ne ljutiš ako u mojoj priči jedan od te gospode bude ismejan... Poznato ti je da

ima pogdekoji među njima koji mnogo ne uvažava trgovce, iako su mu oni potrebniji nego on njima, koji u poslovnom saobraćaju i suviše naglašava prednost producenta pred posrednikom — prednost koja je do izvesnog stepena i opravdana — ukratko, koji trgovac ne gleda mnogo drukčijim očima nego što gleda jevrejskog trgovčića koji ide od kuće do kuće i prodaje svoju robu, i kome mi u uverenju da ćemo biti zakinuti prodajemo iznošene haljine. Laskam sebi da na tu gospodu nisam učinio utisak moralno malo vrednog eksploatatora, a među njima sam našao mnogo žilavijih trgovaca nego što sam sam. Ali kod jednoga od njih postigao sam silom da mu se donekle društveno približim. Bio je to gospodin fon Gros-Pogendorf, za koga si sigurno čula i s kojim sam pre mnogo godina imao razne poslove: Grof Strelic, vrlo feudalan čovek, sa četvorouglastim staklom na oku... nikad nisam mogao shvatiti kako se ne iposeče — lakiranim čizmama i bičom sa zlatnom drškom. Imao je običaj da na mene gleda sa nepojmljive visine, zinuvši i upola zažmirivši. Moja prva poseta njemu bila je značajna. Pošto smo se preko pisama dogovorili, odvezao sam se k njemu i, prijavljen od sluge, stupio u njegov radni kabinet. Grof Strelic je sedeo za pisaćim stolom. Na moj naklon odgovorio je tako, što se upola pridigao na stolici i pisao poslednji redak pisma, zatim se okrenuo k meni i gledajući preko mene počeo da pregovara o robi. Sednem na sofu, prekrstim ruke i zabavljam se. Već deset minuta razgovaramo. Posle pet minuta ja sedam na sto i mašem jednom nogom po vazduhu. Pregovori teku dalje i posle jedno četvrt sata kaže mi, napravivši najzad milostiv pokret rukom: „Uostalom, izvolite sesti." — „Kako?" rekoh... „Oh, nije potrebno. Ja već odavno sedim."

„Jesi li to rekao? Jesi li to rekao?" uzviknu gospoda Permaneder razdragano. Odmah je zaboravila na sve što je bilo malo pre i živela samo od ove anegdote. „Već odavno sediš! Odlično!..."

„Pa da; i uveravam te da je grof od toga časa potpuno promenio svoje ponašanje, rukovao se sa mnom i kad bih mu došao, prisiljavao me da sednem... i posle smo, može se reći, bili prijatelji. Ali, zašto ti to pripovedam? Da te upitam: Da li ću ja imati srca, da li ću imati prava, unutrašnje sigurnosti, da i gospodina fon Majboma na ovaj način poučim, ako bi on, kad budemo pregovaraili o paušalnoj ceni žetve, zaboravio da mi ponudi da sednem...?"

Gospoda Permaneder je ćutala. „Dobro", reče i ustade. „Imaš

pravo, Tomo, i kao što sam već rekla, neću da navaljujem. Ti znaš šta treba da radiš i gotovo. Samo da mi veruješ da sam govorila u dobroj nameri... U redu! Laku noć, Tomo! Ili ne, čekaj malo. Moram još da poljubim tvoga Hana i da pozdravim dobru Idu. A onda ću još malo ovamo priviriti.."

I tako je otišla.

GLAVA TREĆA

Popela se uza stepenice koje vode na drugi sprat, ostavila „doksat" na desnoj strani, išla kroz zlatnobelu ogradu galerije i prošla kroz predsoblje, gde su vrata koja vode u hodnik bila otvorena, a na levoj strani su bila još jedna vrata kroz koja se ulazilo u senatorovu sobu za oblačenje. Zatim je oprezno uhvatila bravu na vratima koja su bila upravo pred njom, otvorila vrata i ušla u sobu.

Bila je to neobično prostrana soba, a na prozorima su bili naborani zastori sa velikim cvetovima. Zidovi su bila, može se reći, goli. Sem vrlo velikog bakroreza u crnom okviru, koji je visio iznad kreveta gospođice Jungman i predstavljao Đakoma Majerbera opkoljenog licima iz njegovih opera, bilo je još samo nekoliko engleskih gravira u bojama, koje su predstavljale decu žute kose, obučenu u crvene haljine za bebe, i koje su čiodama bile pričvršćene za svetle tapete. Usred sobe za velikim stolom sedela je Ida Jungman i krpila Hanove čarapice. Verna Pruskinja ulazila je već u pedesetu, ali mada je vrlo rano počela da sedi, ipak njena glatko začešljana kosa još nije pobelela, nego je ostala u nekom prelaznom stanju, njena uspravna figura bila je snažna i koščata, a smeđe oči bile su joj tako sveže, jasne i neumorne, kao i pre dvadeset godina.

„Dobro veče, Ido, dobra dušo!" reče gospođa Penmaneder prigušeno ali veselo, jer je zbog one male bratove priče bila u najboljem raspoloženju. „Kako si ti, stara robo?"

„E, e, Tonkice; roba. dete moje? Tako kasno, a još si ovde?"

„Da, bila sam kod brata ... zbog neodložnih poslova ... na žalost, stvar je propala... Spava. li?" upita i pokaza bradom na mali krevet, koji je bio uz levi zid, sa zeleno pokrivenim gornjim delom, sasvim uz visoka vrata koja su vodila u spavaću sobu senatora Budenbroka i njegove? gospođe...

„Pst", reče Ida; „da, spava". I gospođa Permaneder na prstima priđe krevetu, oprezno razmaknu zavese i nagnuta gledaše u lice svoga nećaka koji je spavao.

Mali Johan Budenbrok ležao je na leđima, a lišće uokvireno dugom svetlosmeđom kosom okrenuo je bio prema sobi i lakim šumom disao u jastuk. Jedva su mu prsti virili iz dugih rukava spavaće košulje; jednu ruku je držao na prsima a drugu pored sebe na jorganu. Prstići su mu se pokatkad lako tresli. Opažalo se da mu se i poluotvorene usne lako miču, kao da hoće da izgovore neku reč. Od vremena do vremena prelazilo je, odozdo nagore, nešto bolno preko celog ovoga lišća, nešto što je započinjalo drhtanjem brade, širilo se preko usta, zatreperilo u nežnim nozdrvama i stavilo u pokret mišiće na uskom čelu. Duge treipavice nisu mogle prekriti plavičastu senku koja je bila oko očiju.

„Sanja", reče gospođa Permaneder dirnuta. Zatim se naže nad dete, pažljivo ga poljubi u obraze tople od sna, brižno uredi zavese i opet pristupi stolu, gde je Ida u žutoj svetlosti lampe navlačila jednu čarapu na „gljivu", razgledala rupu i počela da krpi.

„Krpiš, Ido. Interesantno da te ja drukčiju i ne poznajem!"

„Da, da, Tonkice... Mali strašno mnogo dere otkad ide u školu!"

„Ali on je tako mirno i krotko dete?"

„Da, da, ali ipak."

„Voli li da ide u školu?"

„Ne, ne, Tonkice! Više bi voleo da i dalje kod mene uči. I ja bih to želela, drago dete, ta gospoda ga ne poznaju tako dobro kao ja, i ne znaju kako s njim treba postupati radi učenja... Teško mu je da bude pažljiv i brzo se umori..."

„Siromah! Da li je već dobio batina?"

„Ali ne!... Pa ne mogu biti tako tvrdog srca! Samo kad ih dečko pogleda..."

„Kako je, zbilja, bilo kad je prvi put pošao u školu? Je li plakao?"

„Da, plakao je. On uopšte lako zaplače... Ne glasno, nego tako u sebi... A onda je tvoga gospodina brata uhvatio za kaput i neprestano molio da može ostati kod kuće..."

„I onda ga je brat odveo?... Da, to su teški časovi, Ido, veruj mi. Ah, sećam se kao da je juče bilo. Urlikala sam... uveravam te da sam urlikala kao pseto na lancu, bilo mi je strašno teško, A zašto? Jer mi je

kod kuće bilo tako dobro, baš kao i Hanu. Sva deca iz otmenih kuća plaču, to mi je odmah upalo u oči, dok drugima to nije ništa, ona samo u nas bulje i krevelje se... Zaboga! šta mu je, Ido?"

Nije dovršila pokret rukom nego se preplašeno okrenula krevetiću, odakle je dolazio uzvik koji je prekinuo njeno ćaskanje, uzvik kao od straha, koji se sledećeg trenutka ponovio, još izmučenije, još strahovitije, da onda odjekne dva, tri, četiri, pet puta brzo jedno iza drugog: „Oh! oh! oh!" — protest zbog užasa suviše glasan, srdit i očajan, protest protiv nečega strahovitog što se pokazalo ili dogodilo... Sledećeg trenutka mali Johan je stajao u krevetu i dok je mucao nerazumljive reči, njegove neobične zlatnosive oči bile su iskolačene i gledale ukočeno u jedan sasvim drugi svet, a nisu ništa videle od stvarnosti... „Ništa", reče Ida. „Pavor [67] ! Ah, ponekad je još i gore." I sasvim mirno ostavi svoj rad, pođe dugim teškim koracima prema Hanu i položi ga opet pod pokrivač, govoreći mu dubokim, umirujućim glasom.

„Da, da, pavor..." ponovi gospođa Permaneder. „Je li on sad budan?"

Ali Hano nije bio budan, iako su mu oči bile otvorene i ukočene, a usne se i dalje kretale...

„Kako? Da, da ... Dosta brbljanja ... Šta kažeš?" upita Ida, pa i gospođa Permaneder priđe bliže da bi osluškivala ovo mrmljanje i mucanje.

„Hoću... da idem... u bašticu..." govori Hano zapinjući „hoću da zalivam luk..."

„Govori svoje pesmice", objasni Ida Jungman mašući glavom. „Da, da! sad spavaj, dečko moj!..."

„Stoji... grbav, čovečuljak... i kiše..." govori Hano uzdišući. Ali najedared mu se promeni izraz lica, oči mu se upola zaklopiše, glava mu se na jastuku njihala tamo i ovamo, a on tihim, bolnim glasom nastavi:

„Mesec sija bledo,
Plače malo čedo.
Otkucava pola noći,
Bože, budi
Bonim svima na pomoći!..

Kad je to izgovorio, zajeca, suze mu navreše kroz trepavice, klizeći polako preko obraza i od toga se probudi. Zagrlio je Idu, gledao okolo vlažnim očima, zadovoljno mrmljao nešto o „tetki Toni", promeškoljio se i spavao mirno dalje.

„Čudnovato!" reče gospođa Permaneder kad je Ida opet sela za sto. „Kakve su to pesmice, Ido?"

„Iz njegove čitanke", odgovori gospođica Jungman, „a pod njima je naštampano: „Dečakov čudotvorni rog". Interesantne su... Ovih dana je morao da ih uči napamet, i mnogo je govorio o onome čovečuljku. Znaš li ti to? Strašan je. Taj grbavi čovečuljak se svuda nalazi, razbija lonac, pojede kašu, krade drva, zaustavlja preslicu, svakoga ismejava i na kraju još te tera da se i za njega moliš bogu! Da, to je delovalo na dete. Iz dana u dan je o tome razmišljao. Znaš šta je rekao? Dva-tri puta je rekao: „Je li, Ido, on to ne čini zato što je zao!... On to čini zato što je tužan, a posle je još tužniji zbog toga... Ako se budemo molili bogu za njega, on to neće više činiti." Još večeras, kad mu je mama rekla lakunoć pre nego što je otišla na koncert, pitao je da li da se moli bogu i za grbavog čovečuljka..."

,,A da li se molio?"

„Nije glasno, ali verovatno tiho... O drugoj pesmici koja se zove „Tetin sat" uopšte nije govorio nego je samo plakao. Vrlo lako zaplače i onda ne može da prestane..."

„Ali šta ima tako tužno u toj pesmi?"

„A šta ja znam... Ono mesto kod koga je i sad u snu zaplakao ne može nikad izgovoriti a da ne zaplače... isto tako plače i zbog onoga vozara koji se u tri sata diže sa slame..."

Gospođa Permaneder bila je dirnuta i smejala se, a onda je napravila ozbiljno lice.

„Ali reći ću ti, Ido, nije dobro, smatram da nije dobro što sve tako na njega deluje. Vozar se diže u tri sata ujutru — pa, bože moj, zato je vozar! Dete — toliko znam već i ja — uzima sve suviše srcu... To ga ždere, veruj mi. . Trebalo bi jedanput ozbiljno da se govori s Grabovom .. Ali u tome i jeste stvar", nastavi sklopivši ruke. Naže glavu malo u stranu i dobujući neraspoloženo vrhom cipele; po podu, dodade: „Grabov je ostareo, a i bez obzira na to: koliko god je dobra sroa, poštenjačina, zaista dobar čovek... ipak, što se tiče njega kao

lekara — nije bogzna šta. Ido, neka mi bog oprosti ako se u njemu varam. Tako, na primer, sa Hanovim nemirom, njegovim buđenjem po noći, njegovim napadima straha u snu... Grabov to zna, ali sve što može učiniti to je da nam kaže šta je to, da to nazove latinskim imenom: pavor nocturnus... Bože moj, to je vrlo poučno... Ne, on je drag čovek, dobar prijatelj, sve; ali on nije lumen. Značajan čovek izgleda sasvim drukčije i već od mladosti pokazuje da ima nešto u njemu. Grabov je proživeo četrdeset osmu; bio je tada mlad. Ali misliš da se on ikad uzrujavao — zbog slobode i pravde i zbog ukidanja privilegija i samovolje? On je naučnik, ali sam uverena da su ga tadašnji nečuveni zakoni o univerzitetima i o štampi ostavili sasvim hladnog. Nije se nikad ni pravio divljim, nikad nije prešao granice... Uvek je imao ono svoje duguljasto blago lice, a sad prepisuje pileće pečenje i zemičku i, ako je teži slučaj, jednu kašiku soka od belog sleza ... Laku noć, Ido... ja držim da ima sasvim drukčijih lekara!... Šteta što ne mogu sad govoriti s Gerdom ... Da, hvala, u hodniku je još svetlo... Laku noć."

Kad je gospođa Permaneder u prolazu otvorila vrata koja vode u trpezariju, da bi ušla u sobu i svom bratu poželela dobru noć, videla je da je u celom hodniku svetlo i da po njemu Toma s rukama na leđima šeta gore-dole.

GLAVA ČETVRTA

Ostavši sam, senator je opet seo na svoje mesto za stolom, izvadio cviker i hteo da produži čitanje novina. Ali posle dva minuta već su mu se oči podigle sa štampane hartije i ne menjajući položaj tela gledao je pravo, netremice, između zavesa, u tminu salona.

Kad je sam, lice mu je toliko promenjeno da ga ne bi niko prepoznao! Mišići lica koji su inače bili disciplinovan! i pokoravali se u službi stalnog naprezanja volje, popustili bi, omlitavili. Kao kakva maska spao bi s ovog lica izraz budnoće, obazrivosti, ljubaznosti i energije, koji je već odavno samo veštački održavan i videlo se samo stanje izmučenog umora; mutne i tupe oči, koje su gledale u jedan predmet a da ga nisu videle, postajale su crvene i počele suziti nije imao hrabrosti da pokuša da sam sebe zavara, nego je od sviih teških, zbrkanih i nemirnih misli kojima mu je bila ispunjena glava, mogao

zadržati samo jednu jedinu očajnu misao, — da je Toma Budenbrok sa četrdeset dve godine izmoren čovek.

Uzdahnuvši lagano i duboko, prešao je rukom preko čela i očiju, mehanički zapalio još jednu cigaretu, iako je znao da će mu to škoditi, i kroz dim dalje gledao u tamu... Kakva suprotnost između bolne mlitavosti njegova izraza i elegantne, skoro marcijalne toalete; koja se na njemu videla — parfimiranih dugih brkova, dobro izbrijane brade i obraza, brižno frizirane kose; početak ćele na temenu bio je što je moguće više pokriven, kosa je pomoću dva duguljasta razdeljka, koji su se udaljavali od nežnih silepoočnica, bila udešena nalik na usko teme i nad ušima nije više bila duga i kovrdžava, kao nekada, nego kratka, da se ne bi videlo da je tu počela sediti... I sam je osećao tu suprotnost i dobro je znao da nikome u varoši nije izmakla protivrečnost između njegove pokretljive, elastične aktivnosti i umorne bledoće njegova lica.

Nije da je on sada u manjoj meni nego pre bio pred svetom važna i neophodna osoba. Prijatelji su ponavljali a zavidnici nisu mogli poreći da je predsednik opštine, doktor Langhals, glasom koji se mogao dobro čuti, ponovio izreku svoga pomoćnika Everdika: da je senator Budenbrok desna ruka predsednika opštine. Ali da firma Johan Budenbrok nije više ono što je bila pre, to je već znala cela ulica, tako da je o tome razgovarao i gospodin Štut iz ulice Glokengizer, kad je u podne zajedno sa ženom jeo supu sa slaninom... i Toma Budenbrok je uzdahnuo zbog toga.

Međutim, sam je najviše doprineo da se tako gledalo na njegovo stanje. On je bio bogat i nijedan gubitak, koji je pretrpeo, čak ni onaj od godine šezdeset šeste, nije ozbiljno stavio u pitanje opstanak firme. Ali iako je, kao što se razume, i dalje reprezentovao i na svojim ručkovima davao onoliko jela koliko su gosti očekivali, ipak je njega predstava da su ga napustili sreća i uspeh, predstava koja je bila više unutrašnja istina nego što bi se osnivala na spoljmim činjenicama, dovela u stanje podozrive malodušnosti. Počeo je da kao nikad dosada čuva novac i da u svom privatnom životu skoro sitničavo štedi. Sto puta je prokleo skupo zidanje nove kuće i osećao da mu je ona donela samo nesreću. Obustavio je letnja putovanja na odmor i mala bašta trebalo je da nadoknadi boravak na moru ili u planinama. Kada je ručao sam sa ženom i malim Hanom, ručkovi su bili na njegovu

ponovnu i strogu zapovest vrlo jednostavni, tako da su delovali komično u suprotnosti sa prostranom parketiranom trpezarijom, sa njenom visokom i luksuznom tavanicom i divnim hrastovim nameštajem. Kroz duže vreme desert se jeo samo nedeljom. Spolja je bio elegantan kao i pre, ali je dugogodišnji sluga Anton pričao u kuhinji da senator sada menja košulje svaki drugi dan, jer pranje suviše upropašćava fino platno... Znao je još i više. Znao je da će ga otpustiti. Gerda je protestovala. Za održavanje tako velike kuće premalo su i tri sluge. Nije pomoglo ništa: Anton, koji je dugo kočijašio kad se senator vozio u senat, bio je otpušten sa jednim primernim poklonom u novcu.

Ovim merama odgovarao je žalosni tempo kojim su se odvijali poslovi. Nisi više mogao osetiti onaj novi i sveži duh, kojim je nekada Toma Budenbrok bio oživeo preduzeće — a njegov ortak, gospodin Fidrih Viljem Markus, koji je sad učestvovao u preduzeću sa malim kapitalom, nije nikada imao nekog većeg upliva, a po prirodi i temperamentu bio je bez svake inicijative. Tokom godina postajao je sve pedantniji, dok najzad nije postao pravi čudak. Trebalo mu je čitavih četvrt sata da bi, gladeći brkove, iskašljavajući se i gledajući oprezno oko sebe, zarezao tompus i nožić spustio u kesu. Uveče, kad je od svetlosti gasnih lampi svaki ugao u kontoaru bio osvetljen kao usred dana, na njegovom pultu morala je goreti još i stearinska sveća. Svako pola sata ustajao bi, išao k vodovodu i polivao glavu. Jedno prepodne dospeo je nekako pod njegov pult prazan džak, za koji je on pomislio da je mačka i na veliko uveselenije celoga personala pokušao da je otera... Ne, on nije bio čovek koji bi pored sadašnjeg umora svoga kompanjona mogao da oživi poslove, i senator je često, kao sad kad je umorno gledao u tminu salona, osećao stid i bio očajno nestrpljiv zbog cicijaških poslova gde se pazi na svaku paru. Takvi su poslovi u poslednje vreme ponizili firmu Johan Budenbrok.

Ali, zar nije tako najbolje? I nesreća, mislio je, ima svoje vreme. Zar nije mudro držati se mirno dok je ona u nama, ne micati se, čekati i u miru sakupljati unutrašnje snage? Zašto baš sad da mu predlažu nešto što bi moglo da ga izvuče iz njegove mudre rezignacije i da ga ispuni sumnjama i razmišljanjem! Zar je već vreme? Zar je to slutnja? Treba li da oživi, da ustane i da udari? Odbio je predlog svom odlučnošću koju je mogao da izrazi svojim glasom; ali zar je sa celom stvari svršeno kad je Toni otišla? Izgleda da nije, jer on sedi i

razmišlja. „Čovek se uzbuđuje zbog nekog predloga samo onda, kad nije siguran da će mu se moći odupreti..." Đavolski je lukava ta mala Toni!

Kakve joj je on protivrazloge izneo? Seća se da joj je vrlo odlučno rekao: „Prljava manipulacija... loviti u mutnom ... brutalna eksploatacija... kožu zguliti čoveku koji je u nevolji... zelenaški profit..." odlično! Samo se pita, da li je baš tada bilo zgodno izgovoriti te reči. Konzulu Hermanu Hagenštremu ne bi ni na pamet pale takve reči. Da li je Toma Budenbrok poslovni čovek, čovek dela, ili je skrupulozni oklevalac koji samo razmišlja?

Pa da, to je pitanje; to je oduvek, otkad je počeo misliti, bilo njegovo pitanje! Život je grub, a bezobzirni i nesentimentalni poslovni život je slika i prilika velikog i čitavog života. Da li Toma Budenbrok stoji kao i njegovi preci čvrsto sa obe noge u ovome grubom i praktičnom životu? Vrlo, često, oduvek. imao je razloga da u to posumnja. Vrlo često, već od detinjstva, morao je svoja osećanja da ispravlja prema ovome životu... punom grubosti, grubost podnositi a ne osećati je kao grubost nego kao nešto što se samo po sebi razume — hoće li on to ikada potpuno da nauči?

Sećao se utiska koji je na njega učinila katastrofa od godine šezdeset i šeste, i stalno je u pameti obnavljao neizrecivo bolna osećanja koja su tada prevladala njime. Izgubio je veliku sumu novaca... ah, ali to nije bilo ono što se nije moglo podneti. On je tada prvi put potpuno i na svome sopstvenom telu osetio svirepu brutalnost poslovnog života, u kome se sva dobra, blaga i srdačna osećanja moraju sakriti pred grubim, golim i gospodarećim instinktom samoodržanja i u kome pretrpljena nesreća ni kod prijatelja, kod najboljih prijatelja, ne izaziva saučešće, sažaljenje, nego — „nepoverenje", hladno nepoverenje koje odbija. Zar on to nije znao? Zar on treba da se tome čudi? Kako se kasnije u boljim i jačim časovima svoga života zbog toga stideo, što se tada u besanim noćima bunio, što je pun gađenja i neizlečivo povređen ustao protiv gadne i bestidne grubosti života.

Kako je to bilo blesavo! Kako su ta osećanja uvek bila smešna! Kako je uopšte mogao tako osećati! Jer se još jedared treba upitati: da li je on praktičan čovek ili nežni sanjalica?

Ah, već je to pitanje hiljadu puta sebi postavljao i na njega je u

časovima punim pouzdanja i snage odgovarao čas ovako i — u umornim — čas onako. Ali je bio suviše oštrouman i pošten, da ne bi ipak morao priznati istinu da je on mešavina i jednog i drugog.

Celoga svog života prikazivao se ljudima kao čovek od dela; ali ukoliko je to zaista bio — zar to nije bio sa svojim citiranjem Geteove izreke — na osnovni svesnog razmišljanja? Nekada je imao uspeha... ali zar ti uspesi nisu proizlazili iz entuzijazma za koji je razmišljanju imao da zahvali. I sad, kad je podlegao, kad izgleda da mu je snaga iscrpena — iako bog bi dao ne zauvek — zar to nije nužna posledica ovoga neizdržljivog stanja, ovog neprirodnog i stalnog protivrečja ü njegovoj unutrašnjosti? Da li bi mu otäc, deda i pradeda kupili na zeleno pepenradsku žetvu? Svejedno!... Svejedno!... Ali da su oni bili praktični ljudi, da su bili potpuniji, jači, slobodniji, prirodniji nego što je on, to je izvesno!...

Silno se uznemirio i osetio potrebu za kretanjem, prostorom i svetlošću. Odgurnu natrag stolicu, pređe u salon i zapali nekoliko gasnih plamenova na lusteru koji je bio iznad stola.

Stajao je, lagano i grčevito sukao dugi brk i gledao oko sebe po ovoj luksuznoj sobi, a ništa nije video. Ova je soba zajedno sa sobom za prebivanje zauzimala čitavu širinu fronta kuće, u njoj je bio svetao poliran nameštaj i, sa svojim velikim koncertniim klavirom, na kome je ležala Gerdina kutija s violinom, svojim etažerima punim nota, izrezbarenim pultom i bareljefima nad vratima koji su predstavljali amore kako sviraju, davala je utisak muzičke sobe. Zatvoreni balkon bio je ispunjen palmama.

Senator Budenbrok stajao je dva-tri minuta a nije se ni pomakao. Zatim se uspravio, otišao natrag u sobu za prebivanje, stupio u trpezariju pa i nju osvetlio. Prišao je bifeu i da bi umirio srce ili da bi uopšte nešto učinio, popio je čašu vode i onda brzo, sa rukama na leđima, pošao dalje u dubinu kuće. „Soba za pušenje" bila je tapetirana drvetom i imala taman nameštaj. On mehanički otvori ormarić za cigare, opet ga brzo zatvori i na stolu za kartanje podiže poklopac male kutije u kojoj su bile karte, beležnica i slično. Uze je u ruku i zazveča sa nekoliko koštanih tantuza. zatvori poklopac i pođe dalje.

Uz sobu za pušenje bio je mali kabinet sa šarenim prozorčetom. U njemu je bilo samo nekoliko lakih stočića i na jednom od njih stajao je

mali ormarić za likere. Iz ovog kabineta ulazilo se u dvoranu koja je, sa ogromnom parketiranom površinom i četiri visoka prozora što su gledala u baštu i imala zavese crvene kao krv, opet zauzimala čitavu širinu kuće. U njoj je bilo nekoliko teških niskih sofa, crvene boje kao i zavese, i mnogo stolica sa visokim naslonjačima koje su bile prislonjene uza zid. Iza rešetaka kamina video se lažni ugalj, koji je sa zlatnocrvenom svetlom hartijom izgledao kao da tinja. Na mramornoj ploči pred ogledalom uzdizale su se dve kineske vaze...

Ovaj čitav red soba bio je osvetljen gasnim lampama, kao posle kakve svečanosti, kad je poslednji gost napustio kuću. Senator je prošao duž cele dvorane, prišao prozoru koji je bio prema kabinetu i gledao kroz prozor u baštu.

Mesec je bio visoko i izgledao malen između pahuljičastih oblaka, a mlaz vode iz vodoskoka žuborio je pod granama oraha. Toma je posmatrao paviljon koji je bio na kraju bašte, gledao je malu, belu terasu sa oba obeliska, pravilne staze posute šljunkom, leje i travnjak, sveže opkopan i zaokružen... ali sva ta cifrasta i nigde nepomućena simetrija, daleko od toga da ga umiri, vređala ga je i dražila. On se uhvati rukom za prozor, nasloni na njega čelo i pusti misli da nastave svoj mučni krug.

Na šta će sve ovo izići? Sećao se jedne primedbe koju je učinio svojoj sestri i zbog koje se i sam, čim je izustio, ljutio kao na nešto krajnje nepotrebno. Govorio je o grofu Strelicu, o veleposedničkom plemstvu, i pri tom jasno izrazio svoje mišljenje da se proizvođaču mora priznati društveno preimućstvo prema posredniku. Je li to bilo umesno? Bože moj, bilo je to sasvim svejedno da li je bilo umesno ili ne! Ali, je li on bio pozvan da izgovori tu misao, da je uzme u obzir, uopšte da na nju padne? Je li on mogao da sebi predstavi svog oca ili dedu, ili nekog sugrađanina koji se bavi tom mišlju a daje joj izraza? Čovek koji se bavi svojim poslom nepokolebljivo i bez sumnji, zna samo za svoj posao, i samo njega ceni...

Najednom oseti kako mu se krv penje u glavu, kako crveni na jednu drugu, davnašnju uspomenu. Video je sebe kako šeta sa svojim bratom Kristijanom po vrtu kuće u Ulici Meng, kako se s njim preprre u jednoj od onih neprijatnih, luizbudUjivih rasprava... Kristijan je, na svoj neobazrivi i kampromitujući način, učinio jednu nezgodnu opasku, zbog koje ga je on, besan, razjaren, pozvao na odgovor. Kristijan je, u

stvari, rekao da je u osnovi svaki trgovac varalica... A sad? Je li ta bljutava i nedostojna opaska bila tako daleko od one koju je on sam sebi dopustio pred svojom sestrom? Bdo je uvređen, sav se, razjaren, protivio... Ali kako je kazala ona mala lukava Toni? Ko se uzbuđuje...

„Ne!" reče senator iznenada glasno, zabaci glavu, ispusti ručicu od prozora, skoro se odbi od nje, i reče glasno: „Ovo je kraj!" Zatim se zakašlja da se otrese ovog neprijatnog osećanja koje mu je zadao njegov sopstveni, usamljeni glas, okrete se i poče brzo, sagnute glave, s rukama za leđima da ide ovamo-onamo kroz sve sobe.

„Ovo je kraj!" ponovi. „Kraj se mora učiniti! Traćim vreme, zapuštam se, postajem gluplji nego Kristijan!" Bilo je ipak značajno da se nije nalazio u neznanju gde on sam stoji. Sad je bilo u njegovoj ruci da se ispravi! Silom!... Čekaj... čekaj, kakva mu je to ponuda učinjena? Žetva ... Pepenraderska žetva u klasu? „Učiniću!" reče strasnim šapatom, i čak zapreti isprruženiin kažiprstom. „Hoću, učiniću!"

A sad se radi baš o onome što se zove udarac. Zgodna prilika, kapital recimo od četrdeset hiljada maraka, i zaraditi — da se malo preterano izrazimo — još jedanput toliko? ... Da, to je znamenje, mig da se čovek podigne! Radi se o početku, o prvom koraku, a rizik, koji je s tim u vezi, uništava sve moralne skrupule. Ako uspe, biće opet u starom sjaju, opet će sreću i moć držati u svojim rukama...

Ovaj će lov, dakle, izmaći gospodinu Štrunku i Hagenštremu! Postoji firma koja u ovome slučaju zbog ličnih veza ima prednosti!... I zaista, ono što ovde odlučuje to su lične veze. Nije to običan posao koji se svršava hladno i sa uobičajenim formama. Prema onome što mu je Toni o tome rekla, bila je to upola privatna stvar, u kojoj treba raditi diskretno i prijateljski. Ah, Herman Hagenštrem ne bi uopište mogao da izvede tako nešto!.... Toma kao trgovac iskorišćava konjunkturu, pa će je, ako bog da, i kasnije pri prodaji znati da iskoristi! A s druge strane, učiniće uslugu zemljoposedniku koji je u nevolji, a za tu uslugu je jedino on pozvan zbog prijateljstva između Tonike i gospođe fon Majbom. Dakle, da piše... već večeras će da piše — ne na trgovačkoj hartiji s naslovom firme, nego na privatnoj harfciji na kojoj je naštampano samo „Senator Budenbrok" — pisaće obazrivo i pitati da li može da ih poseti sledećih dana. Svakako škakljiva stvar. Glatko tie na kome se treba graciozno kretati... To je

tim više za njega!

Hodao je još brže, disao Je još dublje. Za trenutak je seo, opet skočio i ponovo hodao po svim sobama. Promislio je još jedared o svemu, mislio na gospodina, Markusa, na Hermana Hagemštrema, Kristijana i Toniku, video kako se zrela pepenradska žetva njiše na vetru, fantazirao o opštem procentu firme, koji će nastati posile ovoga posla, ljutito odbacio sve prigovore, stresao rukom i rekao: „Učiniću!"

Gospođa Permaneder otvori vrata trpezarije i reče: „Laku noć!" On odgovori a nije je ni primetio. Unutra uđe Gerda, s kojom se Kristijan oprostio na kapiji. U njenim neobičnim, smeđim očima video se zagonetan sjaj kao i uvek kad je slušala muziku. Senator je mehanički stao pred nju, mehanički je pitao za španjolskog virtuoza i o tome kako je bilo na koncertu, a zatim je uveravao da će odmah ići na spavanje.

Ali nije otišao da spava nego je nastavio svoju šetnju. Mislio je na džakove pšenice, raži, zobi i ječma kojima će ispuniti „Lava", „Kita", „Hrast" i „Lipu", razmišljao o ceni — o ceni koja nipošto neće biti nepristojna, i oko ponoći je tiho stišao u kontoar i napisao uz stearinsku sveću gospodina Markusa pismo gospodinu fon Majbomu u Pepenrade, pismo koje mu je, kad ga je pročitao onako grozničav i teške glave, izgledalo kao najbolje i najtačnije pismo što ga je napisao u svome životu.

To je bilo noću 27. maja. Sledećeg dana rekao je sestri na lak i duhovit način da je o celoj stvari dobro promislio i da gospodina fon Majboma ne može jednostavno odbiti i predati na milost i nemilost kakvog gulikože. 30. maja otputovao je u Rostok, a tu je najmio kola i odvezao se na selo.

Sledećih dana bio je odličnog raspoloženja, hod mu je bio elastičan i slobodan, grimase uljudne. Zadirkivao je Klotildu, srdačno se smejao Kristijanu, šalio se sa Tonikom, u nedelju se ceo sat igrao na „doksatu" na drugom spratu sa Hanom, pomažući mu da sićušne džakove žita uzdigne čekrkom u male, kao cigla crvene hambare, i pri tome imitirao mukle i duge uzvike radnika... a u građanskom predstavništvu održao je 3. juna o najdosadnijem predmetu na svetu, o nekakvom poreskom pitanju, tako odličan i duhovit govor, da su mu u svemu dali za pravo, a konzul Hagenštrem, koji mu je oponirao, bio je izvrgnut opštem podsmehu.

GLAVA PETA

Malo je falilo da senator — da li iz nepažnje ili namerno — pređe preko jedne činjenice koju je gospođa Permaneder, baveći se s najvećom ljubavlju i odanošću porodičnim hartijama, objavila celom svetu: činjenice da je u dokumentima 7. juli godine 1768. uzet kae dan osnivanja firme i da se sad nalazimo pred stogodišnjicom firme.

Skoro je izgledalo da se Toma neprijatno osećao kad ga je Toni uzbuđenim glasom na to upozorila. Njegovo veselo raspoloženje nije dugo trajalo. Uskoro je opet postao tih, možda tiši nego pre. Usred posla napuštao bi kontoar i sav uznemiren šetao po bašti, s vremena na vreme zastajao kao da ga ko zaustavlja i uzdahnuvši pokrivao oči rukama. Ništa nije govorio, ni s kim nije razgovarao... Pa i sa kim bi? Čudo, kako se gospodin Markus prvi put. u svome životu ražestio, kad je čuo o pepenradskom poslu i kako je od sebe otklonio svaku odgovornost. Ali svojoj sestri, gospođi Permaneder, izdao se Toma jednog četvrtka uveče na ulici, kad se ona, aludirajiući na žetvu, opraštala. Stisnuo joj je ruku pa žurno i tiho rekao: „Ah, Toni, hteo bih da sam... da sam to već prodao!" A onda se naglo okrenuo i otišao, ostavivši gospođu Antoniju začuđenu i zaprepašćenu. Ovaj iznenadni stisak ruke imao je nečega od očaja koji je provalio, a šapatom izgovorene reči pokazivale su mnogo dugo ugušivanog straha... A kad je Toni posle toga jednom prilikom pokušala da o toj stvari razgovara, on je samo ćutao i stideo se slabosti koju je pokazao onoga trenutka, ogorčen zbog svoje nesposobnosti da za ovu stvar preuzme odgovornost pred sobom samim...

Zatim je rekao tromo i neraspoloženo: „Ah, draga moja, najbolje bi bilo da o tome i ne govorimo!"

„Da ne govorimo, Tomo? Nemoguće! Isključeno! Misliš li ti da se preko te činjenice može preći? Misliš li da cela varoš može da zaboravi značenje toga dana?"

„Ne kažem da je moguće; ja samo kažem da bi mi bilo najmilije kad bismo taj dan mogli proslaviti u najvećoj tišini. Lepo je da se slavi prošlost, kad je sve u redu u pogledu sadašnjosti i budućnosti... Prijatno je sećati se svojih predaka, kad čovek zna da je jedno s njima i kad je svestan toga da je radio u njihovom pravou... Da je jubilej

došao u zgodnije vreme... Jednom reči, nisam baš raspoložen da priređujem svečanosti."

„Nemoj tako da govoriš, Tomo. Ti to i ne misliš i dobro znaš da bi bila sramota da se svečano ne prioslavi stogodišnji jubilej firme Johan Budenbrok. Ti si sad malo nervozan, a ja znam i zašto... iako, u stvari, nema nikakvog razloga da budeš nervozan... Ali kad dođe taj dan, ti ćeš biti isto tako veseo kao i mi svi..."

I Imala je pravo, svečanost nije prošla u tišini. Iza kratkog vremena iziđe u „Vesniku" beleška u kojoj je iscrpno prikazana istorija stare ugledne firme, koja, eto, sad slavi stogodišnjicu — a jedva da je to bilo i potrebno da se poštovani trgovci upozore na tu svečanost. Što se tiče porodice, Just Kreger je bio prvi koji je u četvrtak počeo da govori o predstojećoj svečanosti, a gospođa Permaneder pobrinula se za to da se, kad su kolači bili izneseni, svečano unese dostojanstvena kožna mapa sa porodičnim dokumentima i da se kao uvod u svečanost pređu podaci koji su svima bili već poznati, podaci o pokojnom Johanu Budenbroku. Hanovom čukundedi, osnivaču firme. Čitala je sa religioznom ozbiljnošću o vremenu kad je on imao variole a kad prave boginje, kad je pao s trećeg sprata na sušnicu i kad je u vrućici besneo. To joj nije bilo dosta pa se vratila u šesnaesto stoleće na najstarijeg Budenbroka, koji je, kao što je poznato, bio većnik u Grabau, i na krojača u Rostoku, koji je „bio dobro stojeći" — što je bilo podvučeno — i imao neobično mnogo žive i mrtve dece... „Što je to bio divan čovek!" uzviknula je i počela da čita stara požutela i potrgana pisma i svečane pesme...

Razume se da je gospodin Vencel bio prvi koji je sedmoga juna čestitao.

„Da, gospodine senatore, sto godina!" rekao je oštreći brzo britvu o kajiš... „I slobodno mogu reci da sam pola od tih godina bio berberin u poštovanoj porodici i doživeo sam dosta, jer sam uvek bio prvi koji je sa šefom razgovarao. I pokojni gospodin konzul bio je najgovorljiviji ujutru, tad bi me pitao: „Vencele, pitao bih šta mislite vi o raži? Da li da je prodam ili smatrate da će još rasti?.."

„Da, Vencele, i ja bez vas teško mogu sebi da predstavim celu stvar. Kao što sam vam već nekoliko puta rekao, vaš poziv ima nešto privlačno. Kad u jutru završite svoju turu, onda ste mudriji od svih, jer ste imali pod nožem šefove skoro svih velikih radnji i znate

raspoloženje svakoga od njih, i zbog toga vam može svako da zavidi, jer je to vrlo interesantno."

„Ima u tome istine, gospodine senatore. A što se tiče raspoloženja samoga gospodina senatora, ako smem reći... gospodin senator je jutros opet malo bled?"

„Zar? Boli me glava a izgleda mi da neće tako brzo proći, jer će i danas biti dosta svega."

„Dabome, gospodine senatore. Biće mnogo ljudi, biće mnogo ljudi. Neka gospodin senator samo pogleda kroz prozor. Same zastave! A tamo ispred Fišergrube vidite „Vulenvevera" i „Frideriku Everdik" sa svima barjačićima..,"

„Hajte brzo, Vencele, moramo se požuriti."

Senator danas nije obukao najpre kontoarski mantil, nego je uz svetle pantalone odmah obukao crni otvoreni kaput, tako da se video beli pikirani prsluk. Pre podne će dolaziti posetioci. Bacio je još jedan pogled na ogledalo, još jedared je brkove propustio kroz gvožđe za forenovanje i kratko uzdahnuvši izišao. Svečanost je počela... Samo kad bi taj dan već prošao. Samo kad bi mogao za trenutak da bude sam, kad bi mogao samo za trenutak da opusti mišiće na licu. Primanja preko celog dana, stotinu ljudi koji ti čestitaju treba znati da dočekaš sa taktom i dostojanstvom, na sve strane treba da imaš obzira i da nađeš zgodne reči u svim nijansama, reči pune poštovanja, ozbiljne, prijateljske, ironične, šaljive, obazrive, srdačne... a od popodne pa do kasno u noć dine u opštinskom podrumu...

Slagao je da ga glava boli. Bio je samo umoran i opet je osećao, čim je prošao jutarnji mir nerava, da ga tišti ona neodređena tuga... Zašto je lagao? Kao da nije imao mirnu savest zbog svoga nelagodnog osećanja... Zašto? Zašto? ... Ali sad nije bilo vreme da se o tome razmišlja.

Kad je stupio u trpezariju, Gerda mu živo iziđe u susret. I ona je već bila u toaleti za primanje. Imala je na sebi glatku suknju od škotskog tkanja, belu bluzu i preko nje tanak svileni zuavski kaputić, koji je bio iste tamnocrvene boje kao i njena teška kosa. Smejala se i pokazivala široke, ravnomerne zube, koji su bili, još belji nego njeno lepo lice, a oči, položene blizu jedno do drugog, zagonetne sive oči, plavičasto osenčene, danas su se smeškale.

„Već sam nekoliko sati na nogama, otuda možeš zaključiti s

kakvim ti entuzijazmom čestitam."

„Vidi, molim te! Sto godina te impresioniralo?"

„U najvećoj meri!... Ali možda je to već i sama svečanost... Kako je lep dan! Ovo ovde, na primer" — reče pokazujući na sto za doručak koji je bio okićen cvećem i vencima, — „jeste delo gospođice Jungman. Sem toga, varaš se ako misliš da ćeš sada moći da piješ čaj. Već te u salonu očekuju najvažniji članovi porodice, koji će ti predati svečani dar u kome sam i ja sudelovala... Čuj, Tomo, to je razume se samo početak vrtloga od poseta, koji će da traje ceo dan. U početku ću izdržati, ali oko podne se povlačim, to ti unapred velim. Iako je barometar nešto pao, nebo je još uvek bestidno plavo — to je zgodno zbog zastava ... jer cela je varoš u zastavama... vrlo lepo izgleda — ali će biti strahovita žega. Idi sam tamo. Doručak će te čekati. Trebalo je ranije da ustaneš. E, a sad ćeš prvo uzbuđenje morati da primiš prazna stomaka..."

Konzulka, Kristijan, Klotilda, Ida Jungman, gospođa Permaneder i Hano bili su u salonu. Gospođa Permaneder i Hano držali su ne bez naprezanja svečani dar porodice, veliku spomen-ploču... Konzulka, jako uzbuđena, zagrlila je svoga najstarijeg sina.

„Dragi sine, lep je to dan ... lep dan..." ponovila je. „Moramo uvek u svojim srcima slaviti boga zbog njegove milosti... zbog njegove milosti..." plakala je.

Senator je u ovom zagrljaju osetio neku slabost. Bilo mu je kao da se nešto u njegovoj unutrašnjosti otkinulo od njega, kao da ga je nešto napustilo. Usne su mu drhtale. Osetio je potrebu da u zagrljaju svoje majke, na njenim grudima, u nežnom mirisu koji se širio iz meke svile njene haljine, ostane zatvorenih očiju, da ništa više ne vidi i da ništa više ne mora da govori... Poljubi je i ispravi se, zatim pruži ruku bratu koji je stisnu pola rastreseno pola u nedoumici, kao što je uvek činio na svečanostima. Klotilda je rekla nešto otegnuto i prijateljski. Što se tiče gospođice Jungman, ona se organičila na to što se duboko poklonila, a u ruci je držala srebrni lanac od sata koji je visio na njenim ravnim prsima...

„Hodi ovamo, Tomo", reče gospođa Permaneder drhtavim glasom, „ja i Hano ne možemo ovo više da držimo." Držala je ploču skoro sama, jer su Hanove ruke bile slabe i u svome oduševljenom naporu davala je sliku preobražene mučenice. Oči su joj bile vlažne, obrazi

neobično crveni, a vrhom jezika oblizivala je gornju usnu sa pola očajnim, pola mangupskim izrazom...

„Da, sad k vama!" reče senator. „Šta je to? Spustite je, prislonićemo je." Prislonio je ploču uza zid pored klavira i opkoljen svojima stajao pred njom.

U teškom okviru od izrezbanog orahovog drveta bio je pod staklom karton i na kartonu portreti četvorice vlasnika firme Johan Budeobrok; pod svakim je portretom zlatnim slovima bilo štampano ime i godina. Rađena prema jednoj staroj uljanoj slici, bila je tu slika Johana Budenbroka, osnivača: visok, stari ozbiljan gospodin sa stisnutim usnama gledao je strogo i odlučno iz svoga žaboa. Bilo je tu široko i žovijalno lice Johana Budenbroka, prijatelja Žan Žaka Hofštedea; konzul Johan Budenbrok čija je brada virila iz visokog tvrdog okovratnika, sa širokim i smežuranim licem i velikim jako svinutim nosom, upravio je u gledaoce oči koje su bile pune religioznoga zanosa; i najzad tu je bio i Toma Budenbrok u nešto mlađim godinama... Između portreta vijugao se stilizovan, zlatan klas pšenice, a pod njim su bili takođe zlatom ispisani brojevi: 1768. i 1868. Iznad svega bila je napisana dugim gotskim pismenima i pravopisom ova rečenica: „Sine moj, danju svršavaj veselo poslove, ali samo takve, da bi noću mogao mirno spavati."

Sa rukama na leđima senator je duže vreme posmatrao ploču.

‚Da, da", reče iznenada prilično podrugljivo, „miran san je dobra stvar..." A onda ozbiljno, iako malo nemarno, reče, okrenuvši se svima prisutnim: „Hvala vam od srca, dragi moji! To je lep poklon, poklon koji mnogo znači!... Šta mislite — gde da ga obesimo? U privatni kontoar?"

„Da, Tomo, iznad tvog pisaćeg stola u privatnom kontoaru!" odgovori gospođa Permaneder i zagrli brata; zatim ga povuče prema prozoru i pokretom ruke pokaza na ulicu.

Pod duboko plavim letnjim nebom, na svim kućama su lepršale dvobojne zastave — niz čitavu Fišergrube, od Široke ulice do luke, gde su „Vulenvever" i „Friderika Everdik" bile iskićene svim zastavicama u slavu svoga vlasnika.

„Takva je cela varoš!" reče gospođa Permaneder a glas joj je drhtao. „Već sam bila u šetnji. I Hagenštremovi su izvesili zastavu! Pa šta će, ne mogu drukčije... ja bih im razbila prozore..."

On se smeškao, a ona ga je odvukla u sobu do stola.

„A ovde su depeše, Tomo, samo prve, razume se lične, od spoljnjeg kruga porodice. Depeše poslovnih prijatelja idu u kontoar..."

Otvorila je nekoliko depeša: od rođaka u Hamburgu, u Frankfurtu, od gospodina Arnoldzena i njegove svojte u Amsterdamu, od Jirgena Kregera u Vizmaru... Najedared gospođa Permaneder jako pocrvene.

„On je na svoj način dobar čovek", reče i pruži bratu depešu koju je otvorila. Potpisan je bio „Permaneder".

„Ali vreme prolazi", reče senator i pogleda na sat. „Hteo bih da popijem čaj. Hoćeš li da mi praviš društvo? Posle će u kući da bude kao u mravinjaku..."

Ali ga žena zaustavi pošto je dala neki znak Idi Jungman.

„Jedan moment, Tomo... Ti znaš da Hano mora odmah na privatni čas. Hteo bi da ti recituje jednu pesmu... Odi, Hano. A sad kao da nikoga nema. Nemoj da se uzbuđuješ!"

Mali Johan Budenbrok morao je i za vreme raspusta — jer u julu je bio letnji raspust — da uzima privatne časove iz računa, da bi u tome predmetu mogao da drži korak sa svojim razredom. Negde u predgrađu svete Gertrude, u jednoj toploj sobici, koja nije baš najprijatnije mirisala, očekivao ga je čovek s crvenom bradom i nečistim noktima, koji je s njim vežbao ono prokleto jedanput jedan. Ali pre toga trebalo je tati deklamovati pesmu, pesmu koju je brižno učio sa Idom Jungman na doksatu drugog sprata.

Bio je naslonjen na klavir, u kopenhagenskom mornarskom odelu sa širokim platnenim okovratnikom, belim umetkom pod vratom i debelom lađarskom mašnom koja je provirivala ispod okovratnika, slabačke noge je prekrstio, glavu i gornje telo malo nagnuo i tako stajao pun plašljive i nesvesne ljupkosti. Pre dve ili tri nedelje odsekli su mu dugu kosu, jer su mu se zbog nje rugali u školi ne samo drugovi nego i učitelji. Ali na glavi mu je bilo još dosta kovrdža koje su rasle na slepoočnicama i nežnom čelu. Spustio je očne kapke tako da su mu trepavice pale na plavičasti krug oko očiju, a stisnute usne bile su mu malo iskrivljene.

Znao je dobro šta ima da se dogodi. Moraće zaplakati i od plača neće moći da završi ovu pesmicu, kod koje mu se srce tako stegne, kao kad nedeljom u Marijinoj crkvi gospodin Fil, orguljaš, svira na orguljama jednu dirljivu svečanu melodiju... zaplakati, kao što se uvek

događa, kad od njega traže da se producira, kad ga preslišavaju, kad ispituju njegove sposobnosti i prisustvo duha, kao što to voli tata. Samo da mama nije ništa govorila o uzbuđenju! Htela je da ga ohrabri, ali on je osećao da baš to nije trebalo. Svi su stajali i gledali u njega. Bojali su se da ne plače... pa zar je mogao da ne zaplače? Podigao je trepavice i tražio Idine oči, koja se igrala lancem od sata i klimala mu glavom na svoj kiseli, pošteni način. Osećao je i suviše veliku potrebu da je zagrli, da ga ona odnese i da ne čuje ništa sem njenog dubokog, umirujućeg glasa koji mu govori: Budi miran, Hano, dragi moj dečko, ne moraš deklamovati...

„Dakle, sine, da čujemo", reče senator kratko. Seo je u naslonjaču pored stola i čekao. Nije se uopšte smeškao — ni danas kao ni inače u sličnoj prilici. Ozbiljan, podignuvši jednu obrvu, odmeravao je maloga Johana ispitujućim, čak hladnim pogledom.

Hano se uspravi. Pogladio je rukom polirano drvo klavira, pogledeo plašljivo na sve prisutne unaokolo i nešto ohrabren blagošću koja se videla u očima bake i tetke Toni, rekao je tihim, malo tvrdim glasom: „Pastirova nedeljna pesma ... Od Ulanda."

„E, moj dragi, to nije ništa!" viknu senator. „Visi na klaviru i skrstio ruke na trbuhu... Lepo stoj! Govori slobodno! To je prvo. Stani ovde između zavesa, glavu podigni a ruke spusti..."

Hano stade na prag i spusti ruke. Pokorno podiže glavu ali je trepavice tako spustio, da mu se oči uopšte nisu videle. Verovatno su već bile pune suza.

„To je dan gospodnji", reče sasvim tiho, ali utoliko jače zagrme očev glas koji ga prekide: „Pre nego što počneš, treba se pokloniti, sine! A onda, mnogo glasnije. Još jednom! Pastirova nedeljna pesma ..."

To je bilo svirepo i senator je znao da je time detetu oduzeo i poslednji ostatak držanja i otpora. Ali dečko ne sme izgubiti hrabrost! Ne sme dozvoliti da se zbuni! Mora da bude čvrst i muževan ... „Pastirova nedeljna pesma...!" ponovi neumoljivo i ohrabrujući ga ...

Ali s Hanom je bilo svršeno. Glavu je nisko spustio na grudi i njegova desna ruka, koja je s plavičastim žilicama provirivala iz uskog tamnoplavog rukava, na kome je bio izvezen lenger, grčetivo je grebla po brokatu zavesa. Još je rekao: „Sam sam na širokom polju" i onda je bilo sasvim svršeno. Osetio je raspoloženje o kome govori stih.

Ražalio se na samog sebe toliko, da više nije mogao ni glasa izustiti i nije mogao zaustaviti suze koje su izvirale ispod očnih kapaka. Iznenada je osetio čežnju za izvesnim noćima kada je ležao u krevetu malo bolestan — imao je laku groznicu i bolove u vratu — a Ida došla da mu da lekove i da mu ljubazno metne na čelo svež oblog... Nagnuo se u stranu, spustio glavu na ruku kojom se držao za zavesu, i jecao.

„E, to baš nije nikakvo zadovoljstvo!" reče senator strogo i radraženo pa ustade. „Zašto plačeš? Trebalo bi plakati za to što ni na današnji dan nemaš toliko energije da mi učiniš kakvo zadovoljstvo. Jesi li ti neka devojčica? Šta će biti od tebe ako takav ostaneš i dalje? Misliš li i kad odrasteš da se kupaš u suzama onda kad treba da govoriš ljudima?..."

„Nikada neću govoriti ljudima", mislio je Hano očajan!

„Promisli o tome do danas posle podne", završi senator. I dok je Ida Jungman klečala uz svoga pitomca, brisala mu oči i tešila ga upola s prekorom upola nežno, senator je prešao u trpezariju.

Dok je brzo doručkovao, oprostili su se od njega konzullka, Toni, Klotilda i Kristijan. Oni će danas ručati ovde kod Gerde zajedno s Kregerovima, Vajnšenkovima i damama Budenbrok, a senator će, hteo ne hteo, morati da prisustvuje dineu u opštinskom podrumu, ali se nadao da se neće toliko zadržati da ne zatekne porodicu još kod kuće.

Za stolom koji je bio okićen vencima popio je vruć čaj, iz tanjirića brzo pojeo jedno jaje i na stepenicama povukao nekoliko dimova iz cigarete. Grobleben, koji je i u ovo letnje doba nosio oko vrata vuneni šal, sa jednom čizmom pod levom i četkom u desnoj ruci i duguljastom kapljicom pod nosom, dolazio je iz bašte u prednji trem i naišao na svoga gospodara na podnožju stepenica, gde je sad medved prednjim šapama držao poslužavnik za posetnice...

„E, gospodine senatore, sto godina... i jedan je siromah a drugi je bogat..."

„Lepo, Groblebene, u redu!" I senator mu spusti novac u ruku u kojoj je bila četka, pa ode preko trema u kontoar. U glavnom kontoaru izišao mu je u susret blagajnik, visok čovek sa vernim očima, i čestitao mu biranim rečima u ime celoga personala. Senator se zahvalio sa dve reči i otišao na svoje mesto uz prozor. Ali jedva što je bacio pogled na novine i počeo da otvara poštu, kad se začu kucanje na

vratima koja vode u prednji hodnik i uđoše ljudi da čestitaju.

Uđe izaslanstvo radnika u hambarima, šest ljudi, koji su ušli širokim koracima i teško kao medvedi, krajevi usana su im bili opušteni sa neverovatno poštenim izrazom lica, a u rukama su prevrtali svoje kape. Glavni govornik otpljunu sivi sok duvana koji je žvakao, pridiže pantalone i poče da govori divlje tronutim glasom o „sto godina" i „još mnogo stotina godina"... Senator im je obećao znatno povećanje nadnice za ovu sedmicu i otpustio ih.

Došli su poreski činovnici, da bi svome šefu čestitali u ime celog resora. Kad su izlazili, susreli su se na vratima sa nekoliko mornara, koji su pod voćstvom dvaju kormilara bili poslati od „Vulenvevera" i „Friderike Everdik" koje su bile u pristaništu. Došla je i deputacija nosača sa crnim bluzama, u čakširama i sa cilindrima. U međuvremenu su se najavljivali pojedini građani. Krojački majstor Štut iz Ulice Glokengizer pojavio se u crnom kaputu preko vunene košulje. Čestitali su susedi, čestitao je cvećar Iverzen. Stari pismonoša sede brade, upaljenih očiju i sa minđušom u uhu, originalan tip koga je senator, kad je bio dobro raspoložen, na ulici oslovljavao sa „gospodine upravniče pošte", viknuo je već s vrata: „Ne radi toga, gospodine senatore, ne dolazim ja radi toga! Ja znam da ljudi danas ovamo dolaze zato što znaju da će nešto dobiti... ali ja. ne dolazim radi toga...!" Pa ipak je sa zahvalnošću primio novac ... Kraja nije bilo čestitanju. U osam i po sati javila je sobarica da senatorka prima prve goste u salonu.

Toma Budenbrok iziđe iz kontoana i požuri uz glavne stepenice. Pre nego što je ušao u salon, zadržao se pola minuta pred ogledalom, popravio kravatu i udahnuo iz maramice miris kolonjske vode. Bio je bled mada se po ćelom telu znojio; ali ruke i noge su mu bile hladne. Bio je već skoro iscrpen od čestitanja u kontoaru. Udahnu vazduh i uđe u salon ispunjen sunčanom svetlošću da pozdravi konzula Hunojsa, krupnog trgovca drvetom a mnogostrukog milionera, njegovu gospođu, njihovu kćer i njenog muža, gospodina senatora, doktora Gizekea. Svi su zajedno došli iz Traveminde, gde su kao i mnoge ostale prve porodice prekinuli banjsko lečenje samo zbog Budenbrokovog jubileja.

Nisu sedeli ni tri minuta na svetlim foteljama, kad je ušao konzul Everdik, sin pokojnog predsednika opštine, sa svojom gospođom,

rođenom Kistenmaker. I kad se konzul Hunojs oprostio, susreo je svoga brata koji je imao milion manje, ali je zato bio senator.

Tako je otpočelo kolo. Velika, bela vrata iznad kojih je bio reljef malih amora koji sviraju, jedva da su za trenutak bila zatvorena; stalno se kroz njih moglo videti stepenište osvetljeno „gornjom svetlošću" kao i glavne stepenice kojima su gosti stalno silazili i uzlazili. Ali kako je salon bio prostran i kako su se obrazovale grupe ljudi koji su razgovarali, to je uvek bilo više onih koji su dolazili nego onih koji su odlazili i uskoro se posetioci nisu ograničili samo na salon, nego su devojku lišili dužnosti da otvara i zatvara vrata, pa su vrata bila stalno otvorena, a ljudi su stajali i u parketiranom hodniku. Čuo se žamor i brujanje od ženskih i muških glasova, rukovanja, naklona, šaljivih reči i glasnog, zadovoljnog smeha; sve je to brujalo između stubova stepeništa i odbijalo se od tavanice, od velike staklene ploče „gornje svetlosti". Senator Budenbrok, čas na početku stepenica, čas unutra na pragu zatvorenog balkona, prima čestitke koje su ili mrmljali ozbiljno i zvanično ili su ih srdačno i glasno izgovarali. Predsednik opštine, doktor Langhals, otmen dežmekast gospodin, koji obrijani podbradak krije u belom okovratniku, sa kratkim sedim zaliscima i umornim diplomatskim pogledom, dočekan je uz sveopšte ukazivanje poštovanja. Stigao je i trgovac vinom konzul Edvard Kistenmaker sa gospođom, rođenom Melendorf, kao i njegov brat i ortak Stefan, najverniji pristalica i prijatelj senatora Budenbroka, sa ženom, jednom neobično zdravom zemljoposedničkom ćerkom. Udova senatora Melendorfa sedi uvrh salona između sofa, a njena deca, gospodin konzul Avgust Melendorf i njegova gospođa Julkica, rođena Hagenštrem, stižu i pošto su završili čestitanje, prolaze kroz gomilu zdraveći se. Konzul Herman Hegenštrem našao je za svoje teško telo naslon na ogradi stepenica, teško diše u crvenkastu bradu kroz nos koji je kao prignječen uz gornju usnu, i ćaska sa gospodinom senatorom, doktorom Kremerom, šefom policije, čije je lice s izrazom izvesne blage lukavosti uokvireno sivosmeđom prosedom bakenbart-bradom. Državni tužilac doktor Moric Hagenštrem, čija je lepa gospođa, rođena Putfarken iz Hamburga, takođe prisutna, pokazuje, smejući se, svoje šiljate, pokvarene zube. Jedan trenutak vidi se kako stari doktor Grabov obema rukama drži desnicu senatora Budenbroka, da odmah bude potisnut od građevinskog preduzimača Fojkta. Pastor

Pringshajm u građanskom odelu, kod koga samo dužina kaputa upućuje na njegov čin, ide uza stepenice raširenih ruku i sasvim preobražena lica. Prisutan je i Fridrih Viljem Markus. Ona gospoda koja predstavljaju neku korporaciju, senat, gradsko predstavništvo, trgovačku komoru, pojavila su se u fraku. — Jedanaest i po sati. Nastala je žega. Domaćica se već pre četvrt sata povukla ...

Najedared se pred glavnim ulazom čulo tapkanje nogu i buka, kao da je istovremeno mnogo ljudi ušlo u trem, i u isto vreme zaorio se ibučan i snažan glas koji je ispunio celu kuću... Sve se gura prema ogradi; ljudi se kupe po ćelom hodniku, pred vratima salona, trpezarije i sobe za pušenje i svi gledaju dole. A dole se stavlja u red grupa od petnaest do dvadeset ljudi sa muzičkim instrumentima, ljudi kojima komanduje jedan gospodin sa smeđom perikom, sivom mornarskom bradom i veštačkom vilicom širokih žutih zuba koje pokazuje kad glasno govori, kao sada. Šta je to? Ulazi konzul Petar Delman sa kapelom gradskog pozorišta! On se već penje u trijumfu uza stepenice mašući paketom programa u ruci!

I sada, u ovoj nemogućoj akustici u kojoj se tonovi susreću, akordi međusobno prepleću i gde iznad svega dominira i suviše glasno roktanje velike bas-trube, u koju duva neki debeo čovek sa izrazom očajanja na licu — počinje svirka u čast jubileja kuće Budenbrok — svirka počinje sa crkvenom pesmom „Hvalite boga", a odmah zatim dolazi parafraza Ofenbahove „Lepe Jelene", da bi posle zabrujali potpuri narodnih pesama ... Prilično opsežan program.

Lepo je to od gospodina Delmana! Čestitaju konzulu i niko nema volje da ode dok se ne završi koncert. Ljudi sede i stoje u salonu i hodniku, slušaju i ćaskaju...

Toma Budenbrok se nalazi u društvu Stefana Kistenmakera, senatora doktora Gizekea i graditelja Fojkta s one strane glavnih stepenica, kraj vrata koja vode u sobu za pušenje, nedaleko od ulaza za drugi sprat. Naslonio se na zid, ponekad bi ubacio koju reč u razgovor svoje grupe, a inače je ćutao i gledao preko ograde u ništa. Žega je bila još veća i još nesnosnija; ali je izgledalo da će pasti kiša, jer sudeći prema senci „gornje svetlosti", na nebu su bili oblaci. Da, te senke bile su česte i tako brzo su se izmenjivale sa svetlošću, da su zbog stalne promene u osvetljenju stepeništa već oči bolele. Svaki čas bi se ugasio sjaj pozlaćenog gipsa, mesinganog lustera i

blehinstrumenata dole, a onda bi ponova opet zasvetlio. Samo jedared je senka trajala malo duže nego obično i za to vreme čuo se lak praskavi šum, pa je u dužim pauzama pet, šest ili sedam puta nešto tvrdo udarilo o ploču „gornjeg svetla": bez sumnje mali grad. A onda je sunčana svetlost opet ispunila kuću odozgo do dole.

Postoji stanje depresije, u kome sve ono što nas u normalnim uslovima ljuti ili izaziva normalnu reakciju negodovanja, ispunjava umornim, muklim i ćutljivim jadom... Tako je Toma bio ojađen zbog ponašanja malog Johana, jedio se zbog osećanja koja je u njemu izazivala ova svečanost i još više zbog onih osećanja za koja je i pored najbolje volje osećao da više nije sposoban. Nekoliko puta je pokušavao da se pribere, da veselije pogleda i da sam sebe uveri da je ovo lep dan koji ga mora ispuniti veseljem i radošću. Ali, iako su buka instrumenata, haos glasova i mnogi ljudi koje je gledao, potresli njegove nerve i u vezi sa sećanjem na prošlost, na njegovog oca, doveli do slabe tronutosti, ipak je prevladalo osećanje smešnog i mučnog, koje je on opažao u svemu ovome ovde, u ovoj beznačajnoj, akustikom pokvarenoj muzici, u ovome banalnom skupu ljudi koji govore o kursevima i dineima... i baš ova smesa tronutosti i gađenja izazivala je u njemu umor i očajanje...

U dvanaest i četvrt, kad se program orkestra gradskog pozorišta približavao kraju, dogodilo se nešto, što nije imalo nikakvog dejstva na svečanost, ali što je zbog poslovnog karaktera prisililo domaćina da za nekoliko minuta napusti goste. Naime, baš kad je muzika pauzirala, uz glavne stepenice se penjao, sav zbunjen zbog tolike gospode, najmlađi pisar iz kontoara, sitan, vrlo kržljav čovek, koji je, crven od stida do preko ušiju, glavu uvukao među ramena još više nego što bi trebalo. On je u hodu preterano razmahivao svojom neprirodno dugom mršavom rukom, da bi mu hod izgledao siguran i nemaran, a u drugoj ruci je nosio previjenu hartiju, depešu. Kad se popeo, potražio je plašljivim pogledom svoga šefa i kad ga je našao, gurao se kroz gomilu i žurno mrmljao izvinjenje.

Njegova zbunjenost je bila sasvim nepotrebna, jer na njega nije niko obraćao pažnje. Ljudi su i dalje razgovarali i uklanjali mu se s puta a da ga nisu ni pogledali, jedva da je iko primetiio kad je prišao senatoru Budenbroku i uz naklon predao mu depešu. Senator se izmakao u stranu od Kistenmakera, Gizekea i Fojkta i čitao depešu. I

danas, kad su u depešama mahom bile čestitke, morali su mu odmah uručiti svaku depešu koja bi stigla u poslovno vreme.

Kad se uđe na drugi sprat, hodnik pravi zavoj i proteže se duž dvorane sve do stepenica za služinčad, gde se nalazi sporedni ulaz u dvoranu. Prema stepenicama koje vode na drugi sprat bio je otvor za čekrk kojim su se dizala jela iz kujne, a kod tog otvora uza zid stajao je veliki sto na kome su služavke čistile srebrni pribor. Tu je zastao senator okrenuvši leđa grbavom pisaru i otvorio depešu. Najedared mu se raširiše oči toliko, da bi svaki ko bi ga video morao zaprepašćeno da ustukne, pa naglo, kratko i grčevito udahnu vazduh takom žestinom, da mu se grlo najednom osušilo te poče da kašlje.

Uspeo je da rekne: „Dobro". Ali zbog šuma glasova ništa se nije čulo. „Dobro", ponovi; ali samo je prvi slog glasno izgovorio, ostalo je bilo šaptanje.

Pošto se senator nije ni makao, nije se okrenuo, grbavi pisar se još jedan trenutak nesigurno premeštao s noge na nogu. A onda se opet bizarno poklonio i pošao niza stepenice.

Senator Budenbrok je stajao kraj stola. Ruke u kojima je držao otvorenu depešu visile su mu mlitavo, a on je još uvek poluotvorenim ustima disao kratko, teško i brzo, pri čemu mu se gornji deo tela kretao napred i natrag, i bez razumevanja, kao gromom ošinut, mahao je neprestano glavom. „Ono malo grada ... ono malo grada ..." ponavljao je besmisleno. Zatim mu disanje postade dublje i mirnije, pokreti tela laganiji; njegove poluotvorene oči prekriše se izrazom umora i slomljenosti, i teško klimajući glavom okrete se u stranu.

Otvorio je vrata i ušao u dvoranu. Polako, pognute glave stupao je po sjajnom podu prostrane dvorane i spustio se iza prozora na jednu od tamnocrvenih sofa. Tu je bilo tiho i hladno. Čulo se žuborenje vodoskoka u bašti, jedna muha je zujeći udarala o staklo na prozoru, a iz dvorane je dopirao samo mukli šum.

Umorno je spustio glavu na jastuk i zažmirio. „Ovako je dobro, ovako je dobro", mrmljao je poluglasno; a onda, odahnuvši umiren, oslobođen, ponovio je još jedared „Sasvim je dobro!"

Ispruživši se i sa mirnim izrazom lica odmarao se pet minuta. Zatim se podiže, savi depešu i metnu je u unutrašnji džep kaputa, ustade i pođe gostima.

Ali u istom trenutku zavali se opet na jastuk sa uzdahom gađenja.

Muzika... muzika je opet zasvirala, nastala je glupa larma, koja je kao bajagi bila galop i u kojoj su buibanj i tasovi markirali ritam, koji nisu mogli dostići ostale mase zvuka nego su zakašnjavale i preplitale se, nastala je dreka i u svojoj naivnosti nesnosan haos čegrtanja, praska i zvečanja rastrganog besmislenim zviždanjem pikolo-flaute.

GLAVA ŠESTA

„O, Bah! Sebastijan Bah, poštovana gospođo!" uzviknu gospodin Edmund Fil, orguljaš u crkvi svete Marije, hodajući velikim koracima po salonu, dok je Gerda, smešeći se i podbočivši glavu rukom, sedela za kvalirom, a Hano slušao u naslonjači, obgrlivši ofoema rukama jedno koleno... „Dabome... kao što kažete... on je onaj preko koga je harmonija pobedila kontrapunkt, on je stvorio modernu harmoniju, dabome! Ali kako? Treba li da vam kažem kako? Samo stalnim razvojem i napretkom kontrapunktualnog stila — Vama je to poznato kao i meni! Šta je, dakle, bio princip toga razvoja? Harmonija? Ne! Nipošto! Nego kontrapunktika, poštovana gospođo! Kontrapunktika!... Do čega su doveli, pitam ja vas, apsolutni eksperimenti s harmonijom? Treba se čuvati — a to ću govoriti dok me god jezik služi — treba se čuvati samih harmoničkih eksperimenata!"

U ovakvim razgovorima bio je vrlo vatren i nije se mogao zaustaviti, jer se u ovome salonu osećao kao kod kuće. Svake srede posle podne videla bi se na pragu njegova krupna četvrtasta pojava sa malo podignutim ramenima, u kaputu kafene boje, čiji su peševi pokrivali kolena; očekujući svoju partnerku, graciozno bi otvorio klavir, postavio note za violinu na izrezbareni pult i za trenutak preludirao lako i vešto, naginjući glavu čas na jedno čas na drugo rame.

Kosa mu je čudno rasla i zbog čupavog mnoštva malih, čvrstih kovrdža liisičje boje, prošarane sedinom, glava mu je izgledala neobično debela i teška, mada je bila usađena na dug vrat sa velikom jabučicom, koja je virila iz okovratnika. Nefrizirani, nakostrešeni brkovi, iste boje kao i kosa na glavi, stršili su mu iz lica dalje nego mali dežmekast nos. Pod njegovim okruglim očima koje su bile sive i sjajne, i koje su kad je svirao gledale sanjarski kao da gledaju kroz stvari s one strane njihove pojave, koža je bila malo natečena. Lice mu nije bilo značajno, bar nije pokazivalo obeležje snažne i budne

inteligencije. Očni kapci su mu bili obično poluzatvoreni, a obrijana brada mu je često labavo i bez volje visila, tako da se donja usna nije delila od gornje, što je ustima davalo mek, zatvoren, glupav i odan izraz, kao što ga vidimo kod onih koji slatko dremaju...

Mekoća njegove spoljašnosti bila je u kontrastu sa čvrstinom i dostojanstvom njegovog karaktera. Edmund Fil bio je nadaleko cenjen orguljaš i glas o njegovoj kontrapunktskoj učenosti prešao je granice njegovog rodnog grada. Knjižica koju je štampao o crkvenim tonskim vrstama bila je na dva ili tri konzervatorija preporučena za privatno učenje, a ponegde gde sviraju orgulje u slavu božju, svirali su i njegove fuge i preradbe crkvenih pesama. Te kompozicije, kao i fantazije koje je izvodio nedeljom u Marijinoj crkvi, bile su bez mrlje, pune neumoljivog, impozantnog, moralno-logičnog dostojanstva i strogog sastava. Njihovo dejstvo bilo je daleko od svake zemaljske lepote, a ono što su izražavale nije se ticalo čisto ljudskih osećanja nijednog laika. Iz njih je govorila, u njima je pobedonosno trijumfovala tehnika koja je postala asketskom religijom, sposobnost koja je postala sama sebi svrhom, koja je postala apsolutnom pobožnošću. Tačno je da je Edmund Fil govorio s omalovažavanjem o svakom dopadanju i da nije voleo lepu melodiju. Ali koliko god to bilo čudno, on nije bio suh ni okoreo čovek. „Palestrina!" govorio je odlučno, s licem koje je ulivalo strah. Ali odmah posle toga, pošto bi na instrumentu izveo čitav niz arhaističkih veština, lice mu je bilo sama mekota, zanesenost i sanjarenje, pogled mu je počivao u svetoj daljini kao da je neposredno posimatrao poslednju nužnost svega zbivanja. Onaj pogled muzičara, koji izgleda neodređen i prazan, jer se nalazi u svetu dublje, čistije, bezuslovnije logike, nego što je logika naših pojmova i misli.

Ruke su mu bile velike, meke kao da su bez kostiju i pokrivene sunčanim pegama, a glas mu je bio mek i šupalj kao da dolazi iz jednjaka, kad bi pozdravio Gerdu Budenbrok koja bi, razmaknuvši zavese, dolazila iz sobe: „Vaš sluga, milostiva gospodo!"

Malo bi se podigao sa stolice i pognute glave, pun strahopoštovanja, prihvatio bi ruku koju mu je ona pružala, dok bi levom rukom već čvrsto i jasno udarao kvinte, našto bi Gerda uhvatila Stradivarija i brzo, sigurnim sluhom udešavala strune.

„Bahov Ge-mol koncert, gospodine Filu. Čini mi se da ceo adagio

još dosta slabo sviramo..."

Orguljaš je intonirao. Ali jedva što bi prvi akordi zazvučali, obično bi se dogodilo da se polako, sasvim oprezno otvore vrata od hodnika i da se mali Johan pažljivo uvuče preko ćilima i sedne u naslonjaču. Tu bi tiho sedeo, obuhva tio svoje koleno obema rukama i slušao: i zvuke i ono što bi se govorilo.

„Dakle, Hano, da malo probaš muzike?" upitala bi Gerda za vreme pauze i pogledala ga svojim osenčenim očima u kojima je muzika upalila vlažan sjaj ...

Tada bi on ustao, poklonio se i ćutke pružio ruku gospodinu Filu, a ovaj bi mu lako i ljupko pogladio kosu, koja je meko i graciozno bila priljubljena uz čelo i slepoočnice.

„Samo slušaj, sine!" rekao bi blago, a dete bi malo preplašeno posmatralo orguljaševu veliku jabučicu, koja se micala kad govori, a zatim bi se tiho i brzo vratio na svoje mesto, kao da jedva čeka da opet otpočne sviranje i razgovor.

Svirali su nešto od Hajdna, nekoliko stranica Mocarta i jednu sonatu od Betovena. Ali potom, dok je Gerda s violinom pod pazuhom tražila nove note, dogodilo se iznenađenje: gospodin Fil, Edmund Fil, orguljaš u crkvi svete Marije, prelazio je iz svoga slobodnog sviranja postepeno u vrlo čudan stil, a u očima koje su gledale u daljinu videla se stidljiva sreća... Ispod njegovih prstiju tonovi su bujali i cvali, isprepletali se i pevali, a iz njih se uzdizao, najpre tiho pa opet iščezavao, i onda sve jasnije, sa savršenom kontrapunktikom jedan starinski grandiozan, čudno pompezan motiv marša... Penjanje, preplitanje, prelaz... i kad je počelo da se raspliće, umešala se violina u fortissimu. Svirao se marš iz „Majstora pevača."

Gerda Budenbrok bila je strastveni obožavalac nove muzike. A što se tiče gospodina Fila, ta je muzika u početku kod njega naišla na tako strahovit otpor, da je Gerda očajavala što ne može da ga pridobije.

Onoga dana kad mu je prvi put stavila na pult delove iz „Tristana i Izolde" i zamolila ga da joj to otsvira, on je posle dvadeset i pet taktova skočio i sa najvećim zgražavanjem pojurio između zatvorenog balkona i klavira.

„To neću svirati, milostiva gospođo, ja sam vaš najodaniji sluga, ali to neću svirati! To nije muzika... verujte mi... uvek sam uobražavao da

se malo razumem u muziku! To je haos! To je demagogija, blasfemija i bezumlje! To je parfimirana para u kojoj sevaju munje! To je kraj svakog morala u umetnosti! Ja to neću svirati!" S tim rečima je ponovo seo na stolicu i, dok mu se jabučica micala, gutao je pljuvačku i šuplje kašljao i odsvirao još dvadeset i pet taktova, a onda zatvorio klavir i uzviknuo:

„Fuj! Gospode bože, taj je zabrazdio! Oprositite mi, poštovana gospođo, ja govorim otvoreno... Vi me honorišete... plaćate mi redovno za moje usluge... a ja sam čovek skromnog stanja. Ali se odričem svega toga ako me budete prisiljavali na ovako bezbožne stvari!... I dete, tamo sedi dete! Tiho je ušlo da sluša muziku! Hoćete li da mu sasvim otrujete dušu? ..."

Ali,, iako se toliko bunio — polako i korak po korak, navikom i nagovaranjem, ona ga je privukla.

„Fol", govorila je, „budite pravični i mirno posmatrajte stvar. Vas zbunjuje njegov neobičan način na koji upotrebljava harmoniju... U upoređenju sa tim, Betoven vam izgleda čist, jasan i prirodan. Ali setite se kako su stariji savremenici Betovenovi iz kože iskakali zbog njegove muzike ... pa i sam Bah, bože moj, prebacivali su mu da nema blagozvučnosti i jasnoće!... Govorite o moralu... ali šta vi razumete pod moralom u umetniosti? Ako se ne varam, to je suprotnost svakom hedonizmu? E, u redu, pa to imamo ovde. Isto kao i kod Baha. Kolosalnije, svesnije, produbljenije nego kod Baha. Verujte mi, Fil, ova je muzika manje tuđa vašem unutrašnjem biću nego što vi to mislite!"

„Opsena i sofizmi — da izvinite", promrmljao je gospodin Fil. Ali ona je imala pravo: ova muzika mu je u osnovi bila manje tuđa nego što je mislio. Sa Tristanom se doduše nije nikada pomirio, iako je na kraju sa mnogo uspeha ispunio Gerdinu želju da odsviraju „Smrt ljubavi" za violinu i klavir. Izvesne partije iz „Majstora pevača" bile su ono što mu se najpre svidelo... a onda se počela u njemu postepeno da budi sve veća ljubav za ovu muziku. Nije je priznavao, skoro je bio preplašen zbog toga i odricao je mrmljajući. Ali njegova partnerka nije više morala da ga prisiljava da, pošto bi dao za pravo starim majstorima, svoju muziku komplikuje i sa postiđenim i skoro ljutitim pogledom pređe u bujnost lajtmotiva. Posle sviranja razvila bi se diskusija o odnosu ovoga umetničkog stila prema staram strogom

stilu, i jednog dana izjavio je gospodin Fil da smatra svojom dužnošću, iako ga se stvar lično ništa ne tiče. da svojoj knjizi o crkvenom stilu napiše dodatak ,,o primeni starih tonskih vrsta u Vagnerovoj crkvenoj i narodnoj muzici."

Hano je sedeo sasvim tiho, obgrlivši malim rukama koleno i, kao što je obično radio, jezikom je trljao kutnjak pa su mu zbog toga usta bila malo otegnuta. Svojim velikim očima gledao je netremice majku i gospodina Fila. Slušao je njihovo sviranje i razgovore, i tako se dogodilo da je već u prvim danima svoga života opazio da je muzika ozbiljna, važna i dubokoumna stvar. Jedva da je razumeo i jednu reč od onoga što se govorilo, a i ono što se sviralo mahom je nadmašavalo njegovo detinje razumevanje. Ali vera, ljubav i poštovanje gonili su ga da uvek dolazi i satima sedi na jednom mestu ne osećajući dosadu.

Bilo mu je sedam godina kad je prvi put pokušao da ponovi sam na kvaliru izvesne zvuke koji su na njega delovali. Mati ga je gledala smešeći se, ispravljala ga i objašnjavala mu zašto baš ovaj ton ne sme da fali, da bi iz ovoga akorda izišao drugi. I njegov sluh bi mu potvrdio ono što bi ona rekla.

Pošto ga je Gerda Budenbrok jedno vreme pustila da sam svira, zaključila je da on treba da uči klavir.

„Mislim da nije sklon solo sviranju", rekla je gospodinu Filu, ,,a meni je to drago, jer solo sviranje ima svoje slabe strane. Ne govorim o zavisnosti soliste od pratnje, iako se ona u izvesnim prilikama jako oseća, i kad ne bih imala vas... Ali onda se čovek nalazi u opasnosti da postane više ili manje savršen virtuoz... Vidite, ja bih mogla o tome da govorim. Otvoreno vam kažem, moje je mišljenje da za solistu muzika počinje tek sa vrlo velikim stepenom znanja. S naporom se koncentriše na gornji glas, na njegovo fraziranje i tonsko formiranje, pa mu onda polifonija dolazi u svest kao nešto vrlo neodređeno i opšte, — sve to kod srednje obdarenih može imati za posledicu gubljenje harmonijskog smisla i pamćenja harmonije, što je posle vrlo teško popraviti. Ja volim svoju violinu i prilično sam daleko doterala u sviranju na njoj, ali klavir svakako stoji na višem stepenu... Ja velim samo to: dobro poznavati klavir, kao sredstvo kojim se mogu izvoditi najraznovrsnije i najbogatije tonske formacije, kao nenadmašno sredstvo muzičke reprodukcije, za mene znači intimniji, jasniji i

obimniji odnos prema muzici... Čujte, Fil, htela bih da vas odmah angažujem za njega, budite tako dobri! Znam da ovde u gradu postoje još dva ili tri čoveka — mislim ženskog roda — koji daju časove; ali to su baš učiteljice klavira ... Razumete me... Nije važno da se čovek izvežba na jednom instrumentu, nego je stvar u tome da se razume muzika, je li tako? ... Ja se pouzdavam u vas. Vi ozbiljnije shvatate stvar. Vidite, s njim ćete imati uspeha. On ima Budenbrokovske ruke... Budenbrokovi mogu da obuhvate sve none i decime. — Ali vi niste nikada polagali težnju na to", završi smejući se, i gospodin Fil izjavi da je spreman da preduzme poučavanje.

Otada je dolazio i ponedeonikom posle podne, da bi se, dok je Gerda sedela u sobi, bavio malim Johanom. Časove nije davao na uobičajeni način, jer je osećao da je tihoj strasti ovog deteta više dužan, nego da ga samo uči da malo svira na klaviru. Čim su savladali prvo i najosnovnije, počeo je u lakoj formi da teoretizira i da svom učeniku objašnjava osnove nauke o harmoniji. I Hano je razumeo. Samo je našao potvrdu za ono što je već otpre znao.

Koliko god je mogao, gospodin Fil je vodio računa o detinjoj čežnji za napredovanjem. Brižno i ljubazno je uvek nastojao da olakša olovne utege kojima materija otežava noge fantazije i talenta. Nije suviše strogo tražio spretnost u prstima pri uvežbavanju skala, odnosno, to nije bila svrha toga uvežbavanja. Ono što je on hteo da postigne i što je brzo postigao, bio je jasan i obiman pregled svih tonskih vrsta, unutrašnje i pregledno poznavanje njihove srodnosti i povezanosti, iz koje se posle nimalo dugog vremena dobija onaj smisao za mnoge mogućnosti kombinovanja, ono intuitivno vladanje klavijaturom, koje zavodi ka fantaziji i improvizaciji... Sa finom osećajnošću uvažavao je duhovne potrebe ovog malog učenika, razmaženog slušanjem,, potrebe koje su bile upravljene na ozbiljan stil.

Dubinu i svečanost njegovog raspoloženja nije otrežnjavao uvežbavanjem banalnih pesmica. Dao mu je da svira crkvene korale i uvek mu je objašnjavao izvijanje jednog akorda iz drugog.

Vezući ili čitajući, Gerda je pratila iza zavesa tok učenja.

„Prevazišli ste sva moja očekivanja", rekla je jednom prilikom gospodinu Filu. „Da ne idete možda suviše daleko? Da ne postupate suviše neobično? Vaša je metoda, kako mi se čini, eminentno

stvaralačka. On katkada zaista pokušajva da fantazira. Ali ako on ne zaslužuje vašu metodu, ako nije dovoljno obdaren za takvo učenje, onda neće naučiti ništa..."

„On je zaslužuje", rekao je gospodin Fil i klimnuo glavom. „Katkada mu posmatram oči... u njima je tako mnogo, ali usta drži zatvorena. Docnije u životu, koji će možda njegova usta još više da zatvori, moraće mu se dati prilika da govori..."

Pogledala ga je, pogledala je toga plećatog četvrtastog muzikanta sa lisičjom perikom, sa kesicama pod očima, nakostrešenih brkova i sa velikom jabučicom — zatim mu je pružila ruku i rekla: „Hvala vam, Fil. Dobro ste rekli, i mi ne možemo uopšte ni pojmiti koliko mu vi dajete."

A Hanova zahvalnost i odanost prema učitelju bila je besprimerna. On, koji je i pored svih pomoćnih časova sedeo u školi nad računicom teško i bez nade da će je ikad moći da razume, na klaviru je razumevao sve što mu je govorio gospodin Fil, shvatao je sve kako se uopšte može shvatiti. A Edmond Fil, u svome sivom kaputu sa peševima, izgledao mu je kao veliki anđeo koji ga svakog ponedeomika posle podne uzima na ruke da bi ga iz svakidašnje bede odneo u carstvo blage, slatke i utešne ozbiljnosti...

Katkada bi držali časove u Filovoj kući, jednoj prostranoj, staroj kući sa zabatima, sa mnogo hladnih hodnika i uglova, u kojoj je orguljaš stanovao sam sa jednom starom ženom koja mu je vodila kućanstvo. Ponekad je mali Johan Budenbrok smeo nedeljom da prisustvuje liturgiji u crkvi svete Marije i to gore kod orgulja, što je bilo sasvim nešto drugo nego biti dole sa ostalim ljudima. Iznad ljudi, iznad pastora Pringshajma i njegove propovedaonice sedeli su obojiica u moru snažnih tonova koje su sami proizveli i kojima su vladali, jer, blažen i ponosan, Hano je smeo katkada da pomogne učitelju pri rukovanju registrom. Ali kad bi se završila poslednja pesma, kad bi Fil polako dizao sve prste sa tipki te bi se još čulo tiho i svečano brujanje samo osnovnog tona i basa — i kada bi se posle uzbudljive pauze začuo sa propovednice modulirani glas pastora Prinigshajma, onda se neretko dešavalo da se gospodin Fil počne prosto da ruga propovedi, da se smeje stilizovanom frankonskom dijalektu pastora Pringshajma, njegovim dugim, tamnim ili oštro naglašenim samoglasnicima, mnogim uzdasima i naglom smenjivanju namrgodenosti i

preobraženosti na njegovom licu. Tada bi se smejao i Hano, tiho i veselo, jer obojica, ne gledajući jedan u drugog i ne govoreći jedan drugome o tome, bili su uvereni da je ta propoved prilično blesavo brbljanje i da je pravu služba božja ono, što su pastor i njegova opština smatrali samo dodatkom da bi se povećala pobožnost: a to je muzika.

Da, nerazumevanje na koje je njegova muzika nailazila dole u crkvi među ljudima, među svim tiim senatorima, konzulima i građanima i njihovim porodicama, to nerazumevanje peklo je gospodina Fila, i baš zato mu je bilo drago kad je bio njegov učenik uz njega, koga je bar mogao tiho upozoriti da je ono što je maločas odsvirao bilo nešto vrlo teško. Dao se na tehnički neobične stvari. Sastavio je jednu „Obratnu imitaciju", komponovao melodiju koja je bila ista kad se čita i s jedne i s druge strane i na tome osnovao čitavu jednu fugu koja je išla „račijim hodom". Kad je s tim bio gotov, rastužio se i spustio ruke u krilo. „Niko to i ne primećuje", rekao je mašući beznadno glavom. A onda je šapatom govorio dok je pastor Pringshajm propovedao. „To ti je, Johane, bila imitacija koja ide kao rak. Ti još ne znaš šta je to... To je imitiranje jedne teme odostrag pa napred, od poslednje note ka prvoj... nešto prilično tešiko. Posle ćeš doznati šta znači imitacija u strogoj stvari. Neću te gnjaviti sa račijim hodom, neću te na to goniti... Nije potrebno i to znati. Račiji hod naći ćeš kod velikih komipozitora svih vremena. Samo osrednji i uobraženi ljudi odbacuju ovakve vežbe. Čovek treba da bude skroman, to zapamti, Johane."

Hano je na svoj rođendan, 15-og aprila 1869, okupljenoj porodici svirao zajedno sa majkom jednu svoju malu fantaziju, jedan jednostavan motiv, koji je on pronašao i koji mu se učinio zgodnim pa ga je malo doterao. Razume se da je gospodin Fil. kad mu je to poverio, imao da učini dosta prigovora.

„Kakav je to teatralan kraj, Johane! To se ne slaže sa ostalim? Spočetka je sve u redu, ali hteo bih znati kako najedared iz Ha-dura dolaziš na kvart-sekst-akord četvrtog stepena sa sniženom tercom? To je smešno. I još pri tome tremoliraš. Otkud ti to? ... Znam otkud. Ti si i suviše dobro slušao kad sam tvojoj gospođi mami morao neke stvari da sviram... Promeni kraj, dete, i onda ćemo imati sasvim čistu malu stvarčicu."

Aili Hano je najveću važnost polagao baš na ovaj mol-akord, a

njegovu majku je to jako zabavljalo, pa je pri tome i ostalo. Uzela je violinu, zasvirala zajedno s njim gornji glas, zatim ga varirala, dok je Hano jednostavno ponovio ceo stav, diskant do kraja u tridesetpolovinama. To je bilo kolosalno, Hano je od sreće poljubio majku, i tako su svirali pred porodicom 15-og aprila.

Konzulka, gospođa Permaneder, Klotilda, gospodin konzul Kreger sa gospođom, gospodin direktor Vajnšenk sa gospođom, dame Budenbrok iz Široke ulice i gospođica Vajhbrot ručali su u četiri sata kod senatora i njegove gospođe u čast Hanovog rođendana; sad su sedeli u salonu i slušajući posmatrali dete, koje je u mornarskom odelu sedelo uz klavir, i neobičnu i elegantnu pojavu Gerde, koja je najpre na ge-žici izvela divnu kantilenu, a zatim s nepogrešivom virtuoznošću dala čitavu poplavu bisernih i penušavih kadenca. Srebrna žica na dršku gudala svetlucala je u svetlosti gasnih plamenova.

Hano, bled od uzbuđenja, nije mogao za ručkom skoro ništa da jede; ali sad se toliko dao na svoje delo, koje će, na žalost, biti gotovo za dva minuta, da je sasvim bio izvan svega i zaboravio na sve što se oko njega događalo. Ova mala melodijska kompozicija bila je više harmonijske nego ritmičke prirode, i naročito se neobično doimala suprotnost između primitivnih, osnovnih i detinjih muzikalnih sredstava i teškog, osećajnog i skoro rafiniranog načina na koji su ova sredstva naglašena i ostvarena. Hano je kosim pokretom glave unapred isticao svaki prelazni ton i sedeći sasvim na kraju stolice upinjao se da pomoću pedala da svakom novom akordu osetljivu vrednost. U stvari, ako je Hano postigao efekt — pa makar se taj efekt ograničavao na njega samog — taj efekt bio je više osetljive nego osećajne prirode. Kakva sasvim jednostavna harmonijska stvar važnim i oduženim naglašavanjem dobivala je tajanstveno i precizno značenje. Ponekom akordu kakve nove harmonije Hano je, skupivši obrve i podižući se gornjim telom, ršćućlm pokretom i iznenadnim muklim zvukom davao ton koji je delovao iznenađujući i nervozno... A onda je došao završetak, završetak koji je Hano toliko voleo i koji je primitivnim uzdizanjem krunisao celu stvar. Tiho i čisto kao biserno zvonce, opkoljen zvucima violine tremolirao je pianissimo E-mol-akorda... Rastao je, jačao, polako nabujao, a Hano je privukao forte disonantni Gis koji je postao osnovni vodeća ton, i dok je Stradivari talasajući se i

zvečeći šumio i oko ovoga Gis-a, Hano je disonanciju pojačao svom svojom snagom sve do fortissima. Odrekao se rešenja, rešenje je prepustio sebi i slušaocima. Šta bi bilo to rešenje, to ushićeno i slobodno padanje u Ha-dur? Besprimerna sreća, zadovoljstvo u prekomernoj slasti. Mir! Blaženstvo! Nebesko carstvo!... Još ne... još ne! Još jedan trenutak odgađanja, oklevanja, napetosti, koja mora postati nepodnosiva, da bi zadovoljenje bilo još divnije. Još jedno poslednje uživanje u ovoj čežnji koja goni, koja pritiska, u ovoj požudi čitavog bića, u ovoj krajnjoj i grčevitoj napetosti volje, kojoj se zadovoljenje i rešenje još odriče, jer je znao: sreća je samo trenutak... Hanovo gornje telo polako se uzdizalo, oči su mu postale sasvim velike, stisnute usne su drhtale, na mahove je uvlačio vazduh kroz nos... i onda se slast nije više mogla zadržati. Došla je, savladala ga, nije joj se dugo opirao. Mišići su mu popustili; glava umorna i svladana pala mu na rame, oči mu se zatvorile i jedan tužan skoro bolan smešak neopisivog blaženstva igrao mu je na usnama, dok je pomoću pedala i pomicanja, opkoljen zvukovima i šapatom violine, njegov tremolo kome je pridružio samo bas, sklizao u Ha-dur, vrlo brzo se pojačao do fortissima i onda prestao sa kratkim šumom bez odjeka.

Delovanje koje je ova muzika imala na samog Hana, bilo. je nemoguće preneti na slušaoce. Gospođa Permaneder, na primer, od cele stvari nije razumela ama baš ništa. Ali je videla smešak deteta, kretanje njegovog gornjeg tela, videla je kako se njegova nežna draga glava blaženo spustila u stranu... i to je nju dirnulo u dubinu njene osetljive dobroćudnosti.

„Divno svira dečko! Divno svira dete!" uzviknula je i skoro plačući pritrčala detetu i zagrlila ga... „Gerda, Tomo, on će biti Mocart, Majerber..." i u nedostatku trećeg imena sličnog značenja, koje joj nije mogla pasti na pamet, ograničila se na to da pokrije poljupcima svoga nećaka koji je, sa rukama u krilu, sedeo sasvim izmoren i odsutnih očiju.

„Dosta, Toni, dosta!" reče senator tiho. „Molim te. nemoj da to uvrti sebe u glavu..."

GLAVA SEDMA

Toma Budenbrok nije bio u duši zadovoljan karakterom i razvojem

malog Johana. Nekad je on, uprkos sumnjivog mahanja glavom svih filistara, uzeo za ženu Gerdu Arnoldzen, jer se osećao dovoljno jak i slobodan da bez štete za svoje građanske sposobnosti pokaže otmen ukus, drukčiji ukus od uobičajenog. Ali, zar da i dete, taj tako dugo željeni naslednik, koji je u svojoj spoljašnosti i telesnoj građi imao mnoge telesne osobine očeve porodice, zar da to dete sasvim pripadne majci? Od njega je očekivao da će jednom srećno ii slobodno nastaviti njegov životni poziv, pa zar da on po svojoj prirodi bude stran, da se otuđi od čitave okoline u kojoj je pozvan da radi i deluje, i čak da bude tuđ i svome ocu?

Gerdino sviranje na violini dosad je za Tomu značilo dodatak njenom neobičnom biću, dodatak pun draži koji je bio u skladu s njenim neobičnim očima, koje je voleo, s njenom tamnocrvenom kosom i čitavom njenom neobičnom pojavom; a sada, kad je morao da vidi kako je strast muzike, koja mu je bila tuđa, već tako rano zahvatila i njegovog sina, i to potpuno i već od najranijeg detinjstva, osećao je tu muziku kao neprijateljsku silu koja se postavila između njega i deteta, od koga je njegova nada htela da napravi pravoga Budenbroka, jakog i praktičnog čoveka sa snažnim nagonima za moći i osvajanjem. I kako je bio u razdražljivom raspoloženju, činilo mu se da će ga ova neprijateljska sila napraviti strancem u njegovoj sopstvenoj kući.

Nije bio u stanju da se približi onoj muzici kojom su se bavili Gerda i njen prijatelj, taj gospodin Fil, a Gerda, ekskluzivna i netrpeljiva u stvarima umetnosti, otežavala mu je to približavanje na svirep način.

Nikad ne bi verovao da je suština muzike njegovoj porodici tako strana kao što je sad osećao. Deda mu je malo svirao u flautu, a on sam je uvek voleo da sluša lepe melodije koje su izražavale ili laku ljupkost, ili refleksivnu setu, ili veselo oduševljenje. Ali kad god bi kod nekog takvog komada dao izraza svome ukusu, Gerda bi slegla ramenima i rekla smešeći se samilosno: „Kako je to moguće, prijatelju! Pa to nema nikakve muzičke vrednosti..."

Mrzeo je tu „muzičku vrednost", tu reč kojom nije mogao povezati nikakav drugi pojam, sem hladne nadmenosti. Bunio se protiv nje i u prisustvu Hanovom. Više nego jedanput događalo se da se u takvoj prilici uzbudi i. izvikne: „Ah, draga moja, to stalno naglašavanje te muzičke vrednosti izgleda mi prilično sumnjivo i neukusno!"

A ona bi mu odgovorila: „Tomo, jedanput zauvek, o muzici kao umetnosti ti nikad ništa nećeš razumeti, i mada si inteligentan, nikad nećeš uvideti da je to nešto više nego poslastica i uživanje za uši. U muzici ti se gubi smisao za banalno koga inače imaš dosta... a to je kriterij za razumevanje umetnosti. Koliko ti je muzika tuđa možeš se uveriti po tome, što tvoj muzikalni ukus uopšte ne odgovara tvojim ostalim potrebama i pogledima. Šta se tebi sviđa u muzici? Duh izvesnog praznog optimizma. A da to nađeš u kojoj knjizi, smejao bi se i srdito je bacio. Brzo ispunjenje želje koju jedva da si osetio... Brzo i veselo zadovoljenje volje koja jedva da se probudila.. Događa li se ikada u životu nešto slično lepoj melodiji? ... To je glupi idealizam ..."

On je razumeo, razumeo je šta je govorila. Ali to nije mogao osetiti, nije mogao shvatiti zašto one melodije koje ga razveseljavaju ili koje ga diraju nemaju nikakve muzičke vrednosti a ovi muzički komadi koji mu izgledaju opori i koji ga smućuju, treba da imaju najveću muzičku vrednost. Stajao je pred hramom od čijeg ga praga Gerda bezobzirno tera.. i utučen gledao kako ona u taj hram ulazi i iščezava zajedno s detetom.

Nije nikad dopustio da drugi opaze zabrinutost s kojom je posmatrao sve veće otuđivanje maloga, i bilo bi mu strašno kad bi izgledalo da se bori za naklonost svoga sina. Danju je bio zaposlen i nije mogao da bude s detetom; ali za vreme ručka ophodio se s njim prijateljski i srdačno, i sa nešto tvrdoće koja je ohrabrivala. „E, druže", rekao bi dodirnuvši ga nekoliko puta po potiljku glave i sedajući pored njega, suprotno od žene... „Kako je! Šta smo danas radili? Učili? ... I svirali na klaviru? Tako i treba! Ali ne suviše, inače nećemo imati volje za drugo i moraćemo sedeti na Uskrs!" Nijedan mišić na njegovom licu nije odavao koliko je napeto i zabrinuto iščekivao kako će Hano prihvatiti njegov pozdrav i kako će na njega odgovoriti; ništa nije odavalo bolno stezanje cele njegove unutrašnjosti, kad bi ga dete samo plašljivo pogledalo svojim zlatnosivim osenčenim očima i to tako, da pogled upravo i ne dođe do njega — i bez reči se naglo nad svoj tanjir.

Bilo bi strahovito glupo uznemiravati se zbog ove detinje plašljivosti. Za vreme pauza, recimo dok se izmenjivalo posuđe, bila mu je dužnost da se bavi malim, da ga malo preslišava, da ispita njegov praktični smisao za činjenice ... Koliko stanovnika ima naš

grad? Koje ulice vode od Trave u gornji grad? Kako se zovu naši hambari? Odgovaraj brzo! — Međutim, Hano je ćutao. Ne iz inata prema svom ocu, ne da bi mu učinio nažao. Ali stanovnici, ulice i hambari, koji su mu inače bili sasvim ravnodušni, sad kad su postali predmet preslišavanja, postali su mu strahovito odvratni. Pre toga mogao je da bude veselo raspoložen, čak bi sa svojim ocem i razgovarao — ali čim bi razgovor makar samo izdaleka počeo da prima oblik preslišavanja, raspoloženje mu se odmah pokvarilo, sva otpornost nestala. Oči bi mu se pomutile, usta dobila otegnut izraz i čitavim bićem osećao je bolno žaljenje zbog neopreznosti kojom je, tata, znajući dobro da ovakvi pokušaji ne vode ničemu dobrom, pokvario ručak sebi i svima ostalima. Sa očima punim suza sedeo je uz svoj tanjir. Ida bi ga gurala i šaptala mu... ulice, hambare. Ali to je bilo nepotrebno, sasvim nepotrebno! Ona ga nije razumela. Ta on je znao imena, bar neka, sasvim dobro, i sasvim bi lako mogao do izvesne mere da udovolji tatinoj želji, kad bi to bilo moguće, kad ga u tome ne bi sprečavalo nešto nesavladivo žalosno. Plašila ga je svaka očeva stroga reč ili kad bi otac lupnuo viljuškom o noževe. Pogledao, bi majku i Idu i pokušao da govori; ali već prvi slogovi bili su zagušeni jecanjem: nije mu polazilo za rukom. „Dosta!" dreknuo bi senator razljućen. „Ćuti! Neću više nišita da čujem! Ne moraš ništa da kažeš! Budi celog života nem i glup!" I tako bi se ručak završio ćutke i u najgorem raspoloženju.

Ova sanjalačka slabost, ovo plakanje, ovaj potpuni nedostatak svežine i energije, bilo je ono zbog čega je senatoru bili sumnjivo Hamovo strasno zanimanje muzikom.

Hanovo zdravlje bilo je uvek nežno. Naročito su mu zubi bili uzrok mnogim bolnim smetnjama i tegobama. Kad su mu izbijali mlečni zubi, imao je groznicu i grčeve i umalo nije umro. Otada su mu desni uvek bile sklone zapaljenju i gnojenju, i kad bi mu čirevi bili zreli, gospođica Jungman ih je probadala iglom. Sada, u vreme menjanja zuba, bolovi su bili još veći. Bolovi su bili toliki da su skoro prevazilazili Hamove snage, i čitave noći nije spavao nego samo stenjao i plakao. Njegovi zubi koji su spolja bili lepi i beli kao i zubi njegove majke, a uz to neobično meki i lako se kvarili, rasli su krivo, rasli su jedan u drugi, i da bi se sve te nevolje sprečile, morao je u Hanov mladi život da uđe jedan strahoviti čovek: gospodin Breht, zubni lekar Breht iz Ulice Milen

...

Već samo ime ovoga čoveka gadno je podsećalo na onaj šum koji nastane u vilici kad se vuče, vrti i izvlače koreni zuba. Hanovo srce je drhtalo kada je s vernom Idom Jumgman sedeo u naslonjači u čekaonici gospodina Brehta, udisao ljuti miris ove prostorije i gledao ilustrovane žurnale, dok se na vratima sobe ne bi pojavio zubar sa svojim „molim" koje je bilo isto toliko uljudno koliko je ulivalo straha...

U ovoj čekaonici bilo je nešto što je Hana privlačilo, što je za njega imalo neobičnu draž: to je bio veliki šareni papagaj sa malim otrovnim očima, koji je sedeo u jednom uglu u mesinganoj krletci i zvao se Josif iz nepoznatih razloga. Obično bi govorio glasom besne, stare žene: ,,Sedite ... moment..." iako je to u tim prilikama zvučalo kao gadno ruganje. Hano je prema ovome papagaju bio vezan osećanjem koje je balo smesa iljubavi i užasa. Papagaj ... velika šarena ptica koja se zove Josif i koja zna da govori! Kao da je pobegla iz neke čarobne šume, iz neke Grimove priče, koju mu je Ida kod kuće čitala?... I „molim" kojim je gospodin Breht otvarao vrata Josif je nametljivo ponavljao i tako se događalo da si u operacionu sobu ulazio sa neobičnim smeškom i sedao na veliku, neugodno konstruisanu stolicu, koja je bila uz prozor pored mašine za bušenje.

Gospodin Breht je bio sasvim sličan Josifu, jer je i njegov nos bio tvrd i savijen nad crnim, prosedim brkovima i ličio na kljun papagaja. Ali najgore je bilo to što je on bio nervozan i sam nije dorastao bolovima koje je po dužnosti morao da nanosi. „Moraćemo zube da vadimo, gospođice", rekao bi Idi i pobledeo. I onda kad bi Hana oblio hladan znoj, kad on, raskolačivši oči, nije bio u stanju ni da protestuje ni da pobegne, kad se njegovo duševno stanje apsolutno ni u čemu nije razlikovalo od stanja delikventa koji se nalazi pred izvršenjem smrtne osude, video bi svojim velikim očima gospodina Brehta kako mu prilazi s kleštima u ruci i opazio bi da se na zubarevom čelu svetle kapljice znoja i da su kod njega otegnuta usta od straha... I kad bi ta neprijatna operacija bila gotova, kada bi Hano bled, dršćući, iskrivljena lica i sa suzama u očima pljuvao krv u plavu šolju koja je bila sa strane, gospodin Breht bi morao da za trenutak sedme gde bilo, da obriše čelo i popije malo vode...

Maloga Johana su uveravali da mu ovaj čovek čini veliko dobro, da ga on spasava od još većih bolova; ali kad je Hano upoređivao muku

kojom ga je mučio gospodin Breht sa pozitivnom koristi koju je osećao i za koju mu je trebalo da bude zahvalan, toliko je ono prvo pretegnulo da je sve ove posete u Ulici Milen morao da računa u najgore od svih nepotrebnih muka. Zbog umnjaka koji će kasnije izrasti trebalo je otstraniti četiri kutnjaka, koji su bili beli i sasvim zdravi, i to je trajalo četiri nedelje, jer nisu hteli da se dete suviše napreže. Strašno je to bilo! Strahovito je bilo ovo dugotrajno mučenje, kad ga je strah pred onim što će doći hvatao pre nego što bi ga prošlo iscrpljenje od onoga što je već bilo. Kad mu je poslednji zub bio izvađen, ležao je Hano deset dana od same iznurenosti.

Sem toga, ova bolest zuba imala je uticaja ne samo na njegovo raspoloženje nego i na funkcije pojedinih organa. Teško je žvakao pa je otuda imao poremećeno varenje, štaviše imao je i napade stomačne groznice, a ove nezgode sa stomakom imale su za posledicu nepravilno, čas prejako čas preslabo lupanje srca i prolazne napade nesvestice. Uza sve to on je i dalje bolovao, još u većoj meri, od one bolesti koju je doktor Grabov zvao „pavor nocturnus". Jedva bi prošla i jedna noć, a da mali Johan jedanput ili dvaput ne skoči lomeći ruke, ne zove u pomoć i viče da mu pomognu, sa svim znacima nepodnosivog straha, kao da gori ili da ga neko guši, kao da se događa nešto neizrecivo strašno ... Ujutru ne bi ni pojma imao o svemu tome. — Doktor Grabov mu je protiv toga dao da svako veče pije sok od borovnice, ali to nije baš ništa pomagalo.

Smetnje kojiima je bilo, izloženo Hanovo telo, bolovi koje je trpeo, morali su dovesti do onoga ozbiljnog osećanja preranog iskustva, koje se nalazi kod starmalih i koje je on svojom velikom obdarenošću i dobrim ukusom potiskivao, tako da su se ta svojstva kod njega mogla zapaziti vrlo retko, nikada nametljivo i samo u obliku pečalne nadmoćnosti. „Kako je, Hano?" pitao bi kogod od njegovih rođaka, njegova baka ili dame Budenbrok iz Široke ulice... a jedno rezignirano podizanje usana, jedno trzanje njegovih ramena pokrivenih mornarskim okovratnikom bio je ceo odgovor.

„Voliš li da ideš u školu?"

„Ne", odgovarao bi Hano tako mirno i sa toliko iskrenosti, jer s obzirom na ozbiljnije stvari nije smatrao za vredno da laže o tim stvarima.

„Ne? Oh! Treba učiti: pisati, računati, čitati ..."

„I tako dalje", rekao bi mali Johan.

Ne, on nije voleo da ide u školu, u onu nekadašnju manastirsku školu sa ukršteniim hodnicima i gotskim svodovima u razredima. Izostajanje zbog bolesti i potpuna nepažnja kad bi se zamislio o kakvoj harmonijskoj kombinaciji ili o još nerešenom čudu kakvog muzičkog komada, koji je čuo od majke ili gospodina Fila, nisu povoljno delovali na njegov napredak u nauci, a pomoćni učitelji i seminaristi, koji su ga poučavali u ovim nižim razredima, čiji je niži položaj u društvu i telesnu zapuštenost osećao, ulivali su mu i prikriveni prezir sem straha od kazne. Gospodin Titge, učitelj računa, nizak starac u masnom crnom kaputu, koji je predavao još u doba pokojnog Marcelusa Štengela i koji je na nemoguć način škiljio, što je pokušavao da popravi pomoću naočara, okruglih i debelih kao prozori na lađi, — gospodin Titge je za vreme svakog časa podsećao maloga Johana kako je njegov otac uvek bio marljiv i oštrouman u računanju... Napadi kašlja uvek su prisiljavali gospodina Titgea da pod katedre pokrije svojim ispljuvcima.

Prema školskim drugovima Hano se ponašao potpuno hladno; samo s jednim od njiih sklopio je čvrsto prijateljstvo i to već od prvog dana; to je bilo dete otmenog porekla ali sasvim zapuštenog izgleda, jedan grof Meln po imenu Kaj.

Bio je to dečko Hanovog stasa, ali nije bio kao Hano u danskom mornarskom odelu; na njegovom bednom odelu neodređene boje nije bilo ni svih dugmeta, a na turu je imao veliku zakrpu. Njegove ruke koje su virile iz prekratkih rukava, izgledale su kao impregnirane prašinom i zemljom i bile su uvek iste, svetlosive boje, ali su bile uske i neobično fino građene, sa dugim prstima i dugim šiljatim noktima. Takvim rukama odgovarala je glava, koja je, zapuštena, neočešljana i ne baš vrlo čista, pokazivala sve znake čiste i plemenite rase. Crvenkastožuta kosa, nemarno razdeljena po sredini, izvijala se iznad čela belog kao alabaster, pod kojim su sevale duboke i ujedno oštre, svetloplave oči. Jagodice su mu bile malo izbočene, a nos sa nežnim nozdrvama bio je samo vrlo malo svinut i već sada je pokazivao karakteristična obeležja zajedno sa ustima, kod kojih je gornja usna bila malo podignuta.

Hano Budenbrok je još pre nego što je pošao u školu video dva-tri puta maloga grofa, i to kad je šetao s Idom izvan grada, prema

severu. U tome pravcu, daleko napolju, nedaleko od prvog sela, bilo je nekakvo malo imanje, neki sitan, skoro beznačajan posed, koji uopšte nije imao imena. To je imanje davalo utisak gomile đubreta, nekoliko kokošiju, jedne pseće kućice i jedne bedne kuće, bolje reći udžerice, sa crvenim krovom, koji je dopirao skoro do zemlje. To je bila gospodska kuća u kojoj je stanovao Kajov otac grof Eberhard Meln.

Bio je to čudak koga je retko kad neko viđao; bavio se gajenjem kokošiju, pasa i povrća i živeo odeljen od celog sveta na ovom malom posedu. Bio je to visok čovek u čizmama koje su gore bile zavrnute, nosio je zeleni frišanski kaputić, bio je ćelav i imao prosedu riđu bradu, u ruci je držao jahaći bič iako u opšte nije imao konja, a pod čupavom obrvom video mu se monokl. Sem njega i njegovog sina u zemlji nije živeo više nijedan grof Meln. Pojedine grane nekada bogate, moćne i ponosne porodice, postepeno su se degenerisale i izumirale i u životu je bila samo još jedna tetka maloga Kaja, ali s njom se otac nije dopisivao. Ona je pod fantastičnim psevdonimima pisala romane u porodičnim časopisima. — Što se tiče grofa Eberharda, za njega ze znalo da je, pošto je postao posednik ovoga imanja, da bi se zaštitio od raznih pitanja, ponuda i prosjačenja, duže vremena imao nad svojim niskim kućnim vratima natpis: „Ovde stanuje grof Meln sasvim sam, ne treba mu ništa, ne kupuje ništa i nema ništa što bi mogao pokloniti." Kad je natpis učinio svoje i niko mu nije više dosađivao, on ga je skinuo.

Mali Kaj je bio bez majke — grofica je umrla na porođaju, a domaćinstvo je vodila neka starija žena — i rastao je ovde kao divljak među kokošima i psima, tu ga je — izdaleka i vrlo plašljivo — gledao i Hano Budenbrok kako kao kakav kunić skače po ugljenu, kako se valja sa psima i svojim prevrtanjem plaši kokoši.

Ponovo ga je video u školskoj sobi i u početku je i dalje osećao strah pred podivljalom spoljašnošću maloga grofa. Ali to nije dugo trajalo njegov sigurni instinkt je provideo kroz zapuštenu spoljašnost, upozorio ga na ono belo čelo, ona uska usta, one duguljasto izrezane svetlaplave oči, koje su gledale u svet ljutito, i njega je celog ispunila velika simpatija za ovoga druga između svih ostalih. Ali on je bio suviše povučen da bi našao hrabrosti da prvi započne prijateljstvo, i bez bezobzirne inicijative maloga Kaja ostali bi obadvojica tuđi jedan drugom. Da, strasni tempo kojim mu se mali Kaj približio, Johana je

čak prestrašio u početku. Ovaj mali, zapušteni dečko, osvajao je vatreno, sa bujnom i agresivnom muškošću, naklonost elegantno obučenog Hana, s agresivnošću kojoj se niko nije mogao opreti. U učenju mu doduše nije mogao pomoći, jer njegovoj neobuzdanoj i slobodnoj ćudi bilo je jedanput jedan isto tako odvratno kao i sanjarski odsutnoj prirodi maloga Budenbroka; ali mu je poklonio sve što je bilo njegovo: staklene klikere, drvene čigre, pa čak i jedan mali zgnječeni limeni pištolj, mada je to bilo najbolje što je imao... Držeći ga za ruku za vreme odmora, pričao mu je o svome domu, o mladim psima i kokošima i u podne ga je pratio što je moguće dalje, iako ga je tada uvek pred školskim vratima očekivali Ida Jungman sa paketićem hleba namazanog buterom, da bi ga iz škole vodila u šetnju. Tom prilikom je doznao da malog Budenbroka kod kuće zovu Hano i odmah je svoga prijatelja dozivao samo ovim imenom.

Jednog dana je tražio da Hano, umesto što ide prema Milenvalu, prošeta do poseda njegovog oca, da bi video mlade morske prasiće, i gospođica Jungman morala je na kraju da udovolji molbi. Odišetali su do grofovog poseda, pogledali gomilu đubreta, povrće, pse, kokosi i morske prasiće, pa najzad ušli i u kuću, gde je u niskoj, dugačkoj sobi bez poda, sedeo grof Eberhard kraj teškog seljačkog stola i čitao: slika i prilika prkosne usamljenosti. Otresito ih je upitao šta žele...

Idu Jiungman nisu više mogli nagovoriti da ponovi ovakvu posetu; istrajno je ostala pri tome da je bolje da Kaj dođe u posetu Hanu, ako žele da budu zajedno, i tako je mali grof prvi put, diveći se iskreno ali bez straha, stupio u divnu očinsku kuću svoga prijatelja. Od tada je sve češće i češće dolazio i samo ga je u zimu visoki sneg mogao sprečiti da posle podne još jednom ne prevali dugi put, da bi sa Hanom proveo nekoliko sati.

Sedeli su u velikoj dečjoj sobi na drugom spratu i pisali zadatke. Trebalo je rešavati dugačke računske zadatke, koji bi, pošto bi se obe strane tablice ispisale sabiranjem, oduzimanjem, množenjem i deljenjem, morali na kraju da dadu kao rezultat nulu — a ako ne, onda je morala negde da bude pogreška, koju je trebalo tražiti, dok najzad ne bi bila nađena i popravljena; i verovatno pogreška nije bila velika, jer bi inače morali još jedanput skoro sve da prepisuju. Zatim je trebalo učiti nemačku gramatiku, naučiti veštinu poređenja i sasvim čisto i ravno ispisati razmatranja, kao na primer: „Rog je providan,

staklo je providnije, vazduh je najprovidniji." Zatim bi uzeli u ruke beležnicu za diktiranje da bi proučili ovakve rečenice: „Naša Hedviga doduše ima dobru volju, ajli đubre na klaviru nikada čestito ne pomete." Kod ove vežbe pune iskušenja i klopki .postojala je namera da u rečima „Hedvig", „Willig", „Estrich" i „Kehrricht" pogreše u slovima, što je razume se i uspelo, pa su sad morali da pišu ispravku, A kad bi sa svim tim bili gotovi, spakovali bi stvari i seli na dasku od prozora da slušaju Idu koja bi im čitala priče.

Ova dobra duša čitala im je o mačku, onome što je išao da nauči da se boji, o žabljem kralju, — čitala je dubokim, strpljivim glasom i poluzatvorenim očima, jer je ove priče, koje je toliko puta čitala, govorila skoro napamet i mehanički prevrtala listove.

Ali, zabavljajući se tako, dogodila se čudna stvar da se kod maloga Kaja počela da budi i formira potreba da i on bude kao knjiga, da sam nešto priča, a to je dobro došlo, jer su štampane priče uskoro sve znali, a i Idi je trebalo da se ponekad odmora. Kajeve priče su u početku bile sasvim kratke i jednostavne, ali su kasnije postajale sve smelije i komplikovanije i bile interesantne u tome što nisu lebdede u vazduhu, nego su polazile od stvarnosti i osvetljivale je na neobičan i tajanstven način. Hano je naročito voleo da sluša priču o jednom neverovatno moćnom čarobnjaku, koji je jednog lepog i vrlo obdarenog princa, po imenu Josifa, pretvorio u pticu i držao kod sebe kao zarobljenika i sve ljude mučio svojiim lukavim veštinama. Ali već je u dalekoj zemlji odrastao, izabranik, koji će jednom, na čelu nepobedive vojske pasa, kokošiju i morskih prasića navaliti bez straha na čarobnjaka i osloboditi princa i ceo svet, a naročito Hana Budenbroka. Tada će sa oslobođenog Josifa biti skinuta čarolija i on će se vratiti u svoje carstvo i postatd car, a Hano i Kaj će dobiti visoke časti u njegovom carstvu...

Senator Budembrok, koji bi katkada prošao kroz dečiju sobu i video prijatelje zajedno, nije imao ništa da primeti protiv toga prijateljstva, jer se lako moglo opaziti da su jedan na drugog povoljno uticali. Hano je delovao na Kaja tako da ga je obuzdavao, činio blažim i skoro oplemenjivao; a Kaj ga je nežno voleo, divio se belini njegovih ruku i njemu za ljubav dopustio da mu gospođica Jungman, očisti ruke četkom i sapunom. I kad je Hano pod uticajem maloga grofa postao sve živahniji i divljiji, to je trebalo s radošću pozdraviti, jer senator

Budenbrok nije krio da stalan ženski nadzor pod kojim je Hano živeo nije bio zgodan da u njemu razvije muževna svojstva.

Vernost i odanost dobre Ide Jungman, koja eto više od tri decenije služi Budenbrokovima, nije se mogla zlatom platiti. Požrtvovano je odgajala i negovala prеđašnje generacije; ali Hana je nosila na rukama, prema njemu je bila sama nežnost i briga, obožavala ga je, i u toj svojoj naivnoj i nepokolebivoj veri da je on nešto više nego ostali ljudi na svetu, išla je ponekad do apsurda. Bila je u stanju da za njega sve učini. Kad bi, na primer, kod poslastičara kupovala poslastice za Hana, niije nikada propuštala da kradom ne uzme iz suda u izlogu po neku poslasticu koju ne mora platiti — jer poslastičar treba da se time oseća počašćen! A kad bi kakav izlog bio opkoljen ljudima, ona je odmah u svome zapadnopruskom dijalektu tražila od njiih uljudno, ali odlučno, da načine mesta njenom pitomcu. Hano je u njenim očima bio tako nešto naročito, da nijedno drugo dete nije smatrala dostojnim da dođe s njim u dodir. U pogledu Kaja obostrana sklonost bila je jača nego njeno nepoverenje; a malo je delovalo i ime. Ali kad bi na Milenvalu sedela s Hanom na klupi i kad bi im se pridružila druga deca sa svojom pratnjom, gospođica Jungman bi se skoro odmah digla i pošla pod izgovorom da je dockan ili da je promaja. Iz objašnjenja koja je o tome davala malome Johanu, on je mogao da zaključi da svi njegovi vršnjaci imaju skrofule i da su puni „zlih sokova" — samo on ne. A to nije nikako moglo da pojača i onako slabu poverljivost i slobodno ponašanje maloga Hana.

Senator Budenbrok nije znao za ove pojedinosti; ali je uviđao da razvoj njegovog sina nipošto ne ide onim putem kojim bi on želeo. Kad bi on mogao da njegov odgoj uzme u svoje ruke, kad bi mogao svakog dana i svakog sata delovati na njegov duh! Ali za to nije imao vremena i s bolom je morao uvideti da nikad nije uspevao kad bi to ponekad pokušao i da odnosi između oca i sina postaju sve hladniji i sve više tuđi. Pred očima mu je lebdela jedna slika prema kojoj je hteo da modelira svoga sina: slika Hanovog pradede, kako ga je on poznavao u svome dečačkom dobu... bistra glava, pristupačan, jednostavan, šaljivčina i jak ... Zar on ne bi mogao da bude takav? Zar je to nemoguće? I zašto? ... Kad bi mogao samo da potisne i protera tu muziku, koja dečka odvlači od praktičnog života, koja sigurno nije korisna njegovom telesnom zdravlju i koja apsorbuje sve njegove

duhovne snage! Zar se njegova sanjarska priroda ne graniči katkada sa neuračunljivošću?

Jednog popodneva Hano je tri četvrta sata pre ručka — ručalo se u četiri — sišao sam na prvi sprat. Jedno vreme je vežbao na klaviru, a zatim je lunjao po sobi. Upola ležeći, sedeo je na divanu, igrao se mornarskom mašnom na svojim prsima i kad je slučajno pogledao u stranu, video je na majčinom stolu od orahovine jednu otvorenu kožnu mapu — mapu sa porodičnim hartijama. Naslonio se rukom na jastuk podbočivši bradu i jedan trenutak posmatrao hartije iz daljine. Sigurno se tata danas posle drugog doručka bavio tim hartijama i ostavio ih za docniju upotrebu. Jedna hartija je bila u mapi, a druge su izvan nje bile pritisnute metalnim lenjirom; velika sveska sa pozlaćenim koricama i raznim hartijama bila je na stolu.

Hano je nemarno skliznuo s otomana i prišao stolu. Sveska je bila otvorena na onome mestu, gde je rukopisom mnogiih njegovih predaka i na kraju rukopisom njegovog oca bilo izrađeno čitavo rodoslovlje Budenbrokovih, sa preglednim podacima u zagradama i rubrikama. Klečeći jednom nogom na stolici, sa dlanom u mekoj, kovrdžavoj i svetlosmeđoj kosi, Hano je posmatrao manuskript malo sa strane, potpuno ravnodušno, sa umorno kritičnom i malo prezrivom ozbiljnošću, dok se drugom rukom igrao maminim perom koje je bilo pola zlatno a pola od abonosa. Preletao je očima preko muških i ženskih imena, koja su bila ispisana jedno uz drugo ili jedno ispod drugoga, donekle staromodnim cifrastim rukopisom sa širokim zavojima, sa žućkasto pobledelim ili i suviše crnim mastilom, na kome su se videli ostaci zlatnog peska za posipanje... Sasvim na kraju pročitao je i svoje ime ispod imena svojih roditelja, ispisano tatinim sitnim slovima koja su brzo jurila preko hartije — Just, Johan, Kaspar, rođ. 15. aprila 1861. To mu je bilo smešno. Malo se pridigao, nemarno uzeo u ruke lenjir i pero, metnuo lenjir pod svoje ime, još jednom pregledao celu genealošku zbrku: i onda je sasvim mirno i bezbrižno, ne misleći ništa, mehanički i kao u snu, povukao zlatnim perom lepu, čistu, dvostruku crtu preko celog lista, gornju crtu malo deblju nego donju, onako kao što je morao da povlači u svojoj svesci za račun... Zatim je za momenat sve to posmatrao nakrivivši glavu, pa otišao.

Posle ručka zovnuo ga je senator i namršteno ga pogledao.

„Šta je to? Otkud to? Jesi li ti to učinio?"

Najpre je morao da se priseti da li je on to učinio, a zatim je uplašeno rekao: „Da." — ,,Šta to znači? Šta ti je to smetalo? Odgovaraj! Kako ti je to moglo pasti na pameti" vikao je senator i udario Hana po licu lako savijenom sveskom.

Mali Johan je uzmicao i mucao, držeći ruku na obrazu: „Misllio sam... mislio sam... da se dalje neće pisati..."

GLAVA OSMA

U poslednje vreme, četvrtkom, kad bi porodica opkoljena mirniim statuama bogova, koji su se smešili sa tapeta, sedela za ručkom, razgovaralo se o nečemu novom, sasvim ozbiljnom, zbog čega su lica dama Budenbrokovih iz Široke ulice pokazivala hladnu uzdržljiivost, dok su gestovi i grimase gospođe Permaneder odavali veliku uzrujanost. Govorila je zabačene glave i pružajući zajedno obe ruke napred ili natrag, srdito, gnevmo, iskreno i duboko uzbuđena. Prelazila bi sa pojedinačnog slučaja o kome je razgovarala na opšta razmatranja, govorila o zlim ljudima uopšte i prekidana suvim, nervoznim iskašljavanjem koje je bilo u vezi sa njenim bolovima u stomaku, ispuštala je neke grlene glasove koji su joj bili svojstveni kad se ljutila, glasove gađenja, koji su zvučali otprilike kao „Plačni Triške —!" „Grinllih —!" „Permaneder —!" ... Neobičan je bio novi uzvik koji je izgovarala s neopisivim prezirom i mržnjom. Glasio je: „Državni tužilac!" A kad bi zatim, zakasnivši kao i uvek, jer je bio pretrpan poslovima, ušao u dvoranu direktor Hugo Vajnšenk i balansirajući šakama, njišući se neobično živo u svome dugom kaputu, prilazio stolu i sedao na svoje mesto držeći drsko spuštenu donju usnu pod uskim brkovima, razgovor bi umukao, nastala bi mučna i zagušljiva tišina za stolom, dok ne bi senator sve izvukao iz neprilike time što bi sasvim nemarno, kao da se radi o nekom običnom poslu, pitao direktora kako je sada sa tom stvari. I Hugo Vajnšenk bi odgovarao da stvar stoji vrlo dobro, odlično, jer drukčije i ne može da bude... a onda bi počeo veselo da razgovara o nečemu drugom. Bio je raspoloženiji nego ranije, gledao je oko sebe s izrazom neke divlje slobode i nekoliko puta upitao ne dobivši odgovora za zdravlje Gerdine violine. Uopšte, mnogo i živo je ćaskao i samo je to bilo nezgodno što u tako dobrom raspoloženju nije uvek pazio na reči, pa je ponekad pričao

stvari koje nisu bile sasvim na mestu. Tako je pričao jednu anegdotu o nekoj dadilji koja je rđavo delovala na detinje zdravlje zbog toga što je patila od vetrova, pa je na način koji je njemu svakako izgledao duhovit, imitirao kućnog lekara kako je vikao: „Ko to ovde tako smrdi? Ko to smrdi!" a niije nikako primećivao ili bi kasno primetio da mu je žena jako pocrvenela, da su konzulka, Toma i Gerda sedeli nepomično, dame Budenbrok izmenjivale prodorne poglede, čak i Rikhen Severin u dnu stola gledala uvređeno, dok bi se jedino možda stari Konzul Kreger tiho smešio... Šta je to bilo s direktorom Vajnšenkom? Ovaj ozbiljni, vredni i jedri čovek, ovaj čovek grube spoljašnosti i daleko od svake društvenosti, koji se bavio jedino svojim poslovima, savesno i izdržljivo — izgleda da je taj čovek ne jedanput nego nekoliko puta učinio tešku pogrešku, te je optužen, sudski optužen da je više puta izveo jedan poslovni manevar koji se ne može nazvati sumnjivim nego prljavim, zločinačkim, zbog čega je protiv njega u toku proces čiji se kraj ne množe sagledati! — Zašto ga optužuju? — Događali su se požari na raznim mestima i to veliki požari, tako da bi društvo, koje je bilo vezano ugovorom sa ljudima kod kojih bi se dogodio požar, moralo da plaća velike sume. Ali direktor Vajnšenk je, pošto bi brzo od svojih agenata dobio poverljive izveštaje o tim nesrećnim slučajevima, u nameri da izvrši prevaru, sve te slučajeve reosiguravao kod drugih društava i tako svu štetu na njih prebacivao. I sad je stvar bila u rukama državnog tužioca, državnog tužioca doktora Morica Hagenštrema ...

„Tomo", rekla je konzulka kad je ostala nasamo sa sinom, „molim te... ja ne razumem ništa. Šta je s tom stvari!"

A on je odgovorio: „Da, draga mama... Šta da ti kažem! Izgleda, na žalost, da nije sve u redu. Ali takođe držim da Vajnšenk nije kriv u onolikoj meri kako bi to hteli neki ljudi. Postoji danas kod poslova nešto što se zove uzans ... Uzans ti je tako neki manevar koji nije baš sasvim bez prigovora, nije sasvim u saglasnosti sa slovom zakona, i za laički mozak izgleda već nepošten, ali je u poslovnom svetu uobičajen kao po nekom prećutnom dogovoru. Teško je povuići granicu između uzansa i onoga goreg... Svejedno ... Ako se Vajnšenk ogrešio, on verovatno nije učinio ništa drugo nego što čini većina njegovih kolega koji su prošli bez ikakve kazne. Ali... nipošto ne tvrdim da će se Vajnšenkov proces svršiti povoljno. U kakvom većem gradu

možda bi ga i oslobodili kazne, ali ovde, gde o svemu odlučuju klike i lični motivi... Trebalo je na to da misli kad je uzimao sebi branioca. U našem gradu nemamo nijednog naročito istaknutog advokata, nemamo nijedne eminentne glave sa nadmoćnim i ubedljivim govorničkim talentom, koji bi mogao da izađe na kraj sa svim nahuškanim psima i bio verziran u svima sumnjivim stvarima. Ali su zato naša gospoda juristi međusobno povezani zajedničkim interesima, zajedničkim ručkovima, pa u većini slučajeva i rodbinskim vezama, i tako su prisiljeni da imaju obzira jedan prema drugom. Po mome mišljenju, bilo bi pametnije da je Vajnišenk uzeo jednog ovdašnjeg advokata. A šta je on učinio? Smatrao je za potrebno — kažem smatrao za potrebno, iz čega se vidi, da mu savest nije baš sasvim mirna — da uzme branioca iz Berlina, doktora Breslauera, đavolski spretnog čoveka, odličnog govornika, rafiniranog virtuoza u pravnim stvarima, koji je slavan po tome što je toliko lažnih bankrota spasao robije. Razume se da će taj voditi stvar s velikom lukavošću i da će morati da mu se isplati isto tako veliki honorar... Ali da li će to štogod koristiti? Uveren sam da će naši valjani pravnici zapeti i rukama i nogama da pokažu kako im ne imponuje taj strani gospodin i da će sa viiše dobre volje saslušati pledoaje doktora Hagenštrema... A svedoci? Što se tiče njegovog personala, ne verujem da mu je on naročito sklon i da će biti na njegovoj strani. Ono što mi koji smo mu blagonakloni — a držim ii on sam — nazivamo njegovom grubom spoljašnjošću, nije mu pribavilo mnogo prijatelja ... Ukratko, majko, sve to ne sluti na dobro. Zlo će biti za Eriku ako dođe do nesreće, ali najgore će biti Toniki. Vidiš, ona ima pravo kad veli da je Hagenštrem uzeo stvar u ruke sa zadovoljstvom. Ta se stvar tiče svih nas i sraman svršetak pogodiće nas sve, jer, najzad, Vajnšenk spada u našu porodicu i sedi za našim stolom. Što se mene tiče, ja ću već znati da pređem preko cele stvari. Znam kako treba da se ponašam. U javnosti treba da pokažem da me se stvar uopšte ne tiče, ne smem ići na raspravu — iako bi me Breslauer interesovao — i ne smem se uopšte ni za šta brinuti, da mi se ne bi moglo prigovoriti kako je moj uticaj tu igrao neku ulogu. Ali Toni? Ne mogu ni da zamislim kako bi joj bilo teško ako bi došlo do osude. Treba samo čuti kako iz njenih glasnih protesta protiv kleveta, zavisti i intrige proviruje strah... strah da posle svih nesreća koje su je snašle ne mora sad da izgubi ovu poslednju

časnu poziciju, dostojanstvo doma svoje kćeri. Videćeš, ona će sve glasnije tvrditi da je Vajnšenk nevin, ukoliko bude više sumnjala u njegovu nevinost... Ali, naravno, može biti da je on i nevin, sasvim nevin... Treba da sačekamo, majko, i da budemo puni takta prema njemu, Toniki i Eriki. Ali, meni izgleda da cela stvar ne sluti na dobro ..."

Uz ovakve okolnosti približavao se Božić. Malome Johanu lupalo je srce od uzbuđenja dok je pratio približavanje toga neuporedivog dana na kalendaru koji mu je napravila Ida; listovi kalendara mogli su da se otkidaju, a na poslednjem je bila naslikana jelka.

Predznaci su se množili... Već je na zidu u bajkinoj trpezariji virila šarena slika Božić-bate u prirodnoj veličini. Jednog jutra našao je Hano svoj pokrivač, prostirku pred krevetom i odelo posuto svetlucavom zlatnom hartijom. A onda, nekoliko dana docnije, kad je tata ležao na divanu i čitao novine, a Hano taman završio čitanje pesme o veštici u Gerokovim „Palminim listovima", prijavljen je „stari čovek" „koji se raspituje za maloga". Taj je čovek prijavljivan svake godine i uvek je značio iznenađenje. Odmah su tog starca zamolili da uđe unutra i on je ušao kao da se šunja, imao je na sebi dug krzneni kaput tako da je krzno bilo okrenuto napolje, posuto svetlueavim zlatom i pahuljicama snega, na glavi je imao istu takvu kapu, a na licu crne pruge i ogromnu belu bradu koja je, kao i neprirodno velike obrve, bila posuta svetlucavim prahom. Kao i svake godine, on je izjavio metalnim glasom da je ovaj džak — na levom ramenu — za dobru decu koja znaju da se mole bogu, da u njemu ima jabuka i oraha i da je ova šiba — na desnom ramenu — za rđavu decu. To je bio Božić-bata. Razume se da to nije bio pravi Božić-bata, možda je to bio berberin Vencel u tatinom izvrnutom krznenom kaputu; ali ukoliko je Božić-bata uopšte moguć, on je to bio zaista i Hano je i ove godine očitao Očenaš, iskreno uzbuđen i samo jedanput ili dvaput prekinut nervoznim i polusvesnim jecanjem, posle čega je smeo da zavuče ruku u džak za dobru decu, koji je zatim stari čovek zaboravio da ponese sa sobom...

Nastupili su praznici i prilično srećno je prošao trenutak kad tata čita školsko svedočanstvo. Već je velika dvorana bila tajanstveno zaključana, već se na stolu nalazio marcipan i sivi kolači. Božić je već bio napolju u igradu. padao je sneg, bilo je mraza, i u oštrom jasnom

vazduhu odzvanjale su lake ili tužne melodije italijamskih verglaša, koji su .se u ove praznične dane pojavili sa svojim somotskim kaputićima i crnim brkovima. Izlozi su bili puni najraznovrsnijih stvari. Na trgu oko visokog gotskog bunara bila je otvorena božićna pijaca sa razniim zabavama. I kud god bi čovek, došao udisao bi dah svečanosti zajedno sa mirisom jelki koje su bile izložene za prodaju.

A zatim je najzad došlo veče dvadeset trećeg decembra i sa njim pokloni u dvorani kuće u Fišergrube, pokloni u najužem krugu, koji su bili samo početak, samo predigra, jer je Badnje veče bilo čvrsto u rukama konzulke i bilo određeno za celu porodicu, tako da su se u sumrak dvadeset četvrtoga skupili u sobi sa pejsažima svi koji su bili zajedno svakog četvrtka, a pored njih još i Jirgen Kreger iz Vizmara, kao i Tereza Vajhbrot sa gospođom Ketelzen. U teškoj svili sa sivim i crnim prugama, u nežnom mirisu pačulija, primala je stara dama goste koji su postepeno stizali, i njene zlatne narukvice su zvečale kad ih je ćutke grlila. Bila je neizrecivo uzbuđena, ali nema i kao da je drhtala. „Gospode bože, pa ti, mama, imaš groznicu!" rekao je senator kad je ušao s Gerdom i Hanom... „Sve bi moglo da bude sasvim bez ceremonija". Ona je poljubila sve troje i šaptala: „U slavu Božića... A onda, moj dragi pokojni Žan ...

I zaista, svečani program koji je pokojna konzul ustanovio za Božić morao se izvesti, i osećanje da je ona odgovorna da celo veče prođe dostojanstveno, da bude ispunjeno raspoloženjem dubokog, ozbiljnog i iskrenog veselja, gonilo ju je da neumorno trčkara — od trema sa stubovima gde je već bio sakupljen hor dečaka iz crkve svete Marije, u trpezairiju gde je Rikhen Severin dovršavala kićenje jelke i redanje darova, u hodnik, gde je uplašeno i zbunjeno stajalo nekoliko stranih, starih ljudi, siromaha, koji su takođe hteli da sudeluju pri deljenju darova, pa opet u sobu sa pejsažima, gde bi nemirni prekornim pogledom kažnjavala svaku suvišnu reč i svaki suvišan šum. Bila je takva tišina da su se čuli zvuci udaljenog vergla, koji su dolazili iz neke ulice zavejane snegom i čuli se tako nežno i jasno kao zvuči sata koji svira kad se navije. Iako je u sobi sedelo i stajalo oko dvadeset osoba, tišina je bila veća nego u crkvi i celo je raspoloženje pomalo podsećalo nia pogreb, kako je senator oprezno prišanuo na uho konzulu Kregeru.

Uostalom, jedva je postojala opasnost da bi se ovo raspoloženje

moglo pokvariti kakvim uzvikom mladalačke obesti. Već jedan pogled bio je dovoljan da bi se videlo kako se svi članovi porodice nalaze u godinama kad su životne manifestacije već odavno imale određene oblike. Senator Toma Budenbrok, čije je bledilo demantovao budni, energični, čak šaljivi izraz lica; Gerda, njegova žena, koja je nepomično sedela zavaljena u naslonjači, podignuvši glavu tako da joj je lepo, belo lice bilo okrenuto gore, a oči koje su bile blizu jedno do drugog, plavičasto zaokružene, neobično sijale kao začarane od svetlucavih staklenih prizmi sa velikog lustera; njegova sestra gospođa Permaneder; Jirgen Kreger njegov kuzeni, tihi, jednostavno odeveni činovnik; njegove kuzine Friderika, Henrijeta i Fifi, od kojih su obe prve izgledale još mršavije i duže nego pre, a poslednja još manja i deblja nego pre, a sve su imale stereotipni izraz lica, oštar i zajedljiv smešak, koji je bio uperen protiv svih ljudi i protiv svih stvari, pun zlobne skepse, kao da su stalno govorile: „Zbilja? Ali mi u to sumnjamo"... najzad, siromašna, seda Klotilda čije su sve misli bile upravljene samo na jelo: — svi su imali već preko četrdeset godina, a domaćica sa bratom Justom i njegovom ženom, kao i mala Tereza Vajhbrot, imali su prilično preko šezdeset; dok su stara konzulka Budenbrok rođena Štiving i potpuno gluva gospođa Ketelzen imale već sedamdeset.

U cvetu mladosti bila je, u stvari, samo Erika Vajnšenk; ali kad bi njene svetloplave oči — oči gospodina Grinliha — pogledale muža direktora, čija je ošišana glava tamo pored sofe strčila ispred idiličnog pejsaža na tapetama, proseda na slepooönicama i uskim brkovima uraslim u krajeve usana, moglo se opaziti na njenim bujnim grudima nečujno ali teško disanje... Pritiskivale su je teške i zbrkane misli o uzansima, knjigovodstvu, svedocima, državnom tužiocu, braniocu i sudijama, i nikoga u sobi nije bilo kome nisu bile u glavi ove nimalo božične misli. Činjenica da se zet gospođe Permaneder nalazi pod optužbom, da je cela porodica svesna toga da se u njenoj sredini nalazi jedan njen član koji ima da odgovara zbog zločina protiv zakona, protiv građanskog poretka i društvene čestitosti, i da će možda sramno završiti u zatvoru — davala je celom skupu nešto strašno i potpuno tuđe. Badnje veče porodice Budenbrok sa jednim optuženikom u njihovoj sredini! Gospođa Permaneder je sedela u svojoj strogoj veličanstvenosti, a smešak dama Budenbrok iz Duge

ulice bio je još za jednu nijansu zajedljiviji...

A deca? Prilično malobrojan podmladak. Da li je i on bio prijemčiv za ove sasvim nove i nepoznate okolnosti? Što se tiče male Elizabete, bilo bi nemoguće nešto reći o njenom raspoloženju. Dete je sedelo u haljinici na kojoj se, zbog bogate garniture atlasnih pantljika, mogao poznati ukus gospođe Permaneder, stislo svojim šačicama palce na ruci dadilje, sisalo jezik, gledalo malo izbuljenim očima ukočeno preda se i pokatkad bi ispustila kratak piskav glas, na što bi ga dadilja malo poljuljala. Hano je sedeo tiho na svome stočiću pored nogu majke i gledao kao i ona pravo u jednu prizmu lustera ...

Kristijana nije bilo! Gde je bio Kristijan? Tek u poslednjem trenutku opazili su da ga nema. Konzulkine kretnje, pokreti ruke koji su joj bili svojstveni — kao da podiže pramen kose sa ugla usana prema frizuri — postali su još grozničaviji. Dala je žurno uputstva gospođici Severin i devojka je prošla pored hora dečaka, kroz trem sa stubovima, preko hodnika pored siromaha i zakucala na vrata gospodina Budenbroka.

Odmah zatim pojavio se Kristijan. Ušao je malo šepajući svojim mršavim, krivim nogama, zbog reumatizma u kostima, ušao je sasvim komotno u sobu sa pejsažima gladeći jednom rukom svoju ćelu.

„Trista mu jada, deco, bio sam skoro zaboravio!" reče.

„Skoro si..." ponovi mati i umuknu...

„Da, skoro sam zaboravio da je danas Božić... Sedeo sam i čitao ... jedan putopis iz Južne Amerike ... Dragi bože, imao sam ja i drukčijih Božića..." dodao je i taman hteo da započne priču o jednom takvom Božiću, koji je proveo u Londonu u jednom petorazrednom noćnom lokalu, kad je odjednom počela na njega da deluje tišina kao u crkvi, koja je vladala u sobi, tako da je namreškao nos i stao na svoje mesto.

„Kćeri sionska, raduj se!" pevao je hor dečaka i ti dečaci, koji su malo pre bili toliko bučni da je senator za trenutak morao da stane na vrata da bi im ulio respekt — sad su divno pevali. Ovi jasni glasovi izvijali su se u slavi i veselju, nošeni od dubljih glasova, i uzdizali sva srca, i smešak starih devojaka postao je blaži, a stari ljudi su pogledali u sebe i razmišljali o svome životu, dok su oni, koji su stajali usred života, za trenutak zaboravili sve brige.

Hano je pustio svoja kolena koja je pre toga bio obgrlio. Bio je sasvim bled, igrao se resama stočića na kome je sedeo i trljao jezik o

jedan zub, usta su mu bila poluotvorena, a na licu je imao izraz kao da mu je zima. Nekoliko puta je osetio potrebu da duboko udahne, jer sada, kada je vazduh bio ispunjen pesmom, ovim kao zvono čistim pevanjem a cappella, srce mu se stezalo od skoro bolne sreće... Božić ... Kroz pukotine visokih, belo lakiranih vrata, koja su bila još čvrsto zatvorena, prodirao je miris jelke i budio u njemu predstavu o čudima tamo u dvorani, koja je svake godine sa lupanjem srca iščekivao kao neku neshvatljivu nadzemaljsku divotu... Šta je unutra spremljeno za njega? Razume se, ono što je želeo, jer je to uvek dobivao. Odmah će mu pasti u oči marionetsko pozorište i pokazati put prema njegovom mestu, marionetsko pozorište za kojim je odavno žudeo, koje je bilo naročito podvučeno na cedulji sa željama, ostavljenoj više bakinog kreveta, i koje je, otkad je video „Fidelija", može se reći, bilo njegova jedina misao.

Da, kao nagradu za jednu posetu kod gospodina Brehta, Hano je nedavno prvi put bio u pozorištu, gradskom pozorištu, gde je pored majke, u prvom redu, slušao bez daha muziku i gledao prikaz „Fidelija". Otada je sanjao samo prizore iz opera i strast za pozornicom toliko ga je ispunila, da je jedva mogao da spava. Sa neizrecivom zavišću posmatrao je na ulici ljude koji su bili poznati kao stalni posetioci pozorišta, kao što je bio njegov ujak Kristijan, konzul Delman, senzal Goš... Zar se može podneti takva sreća, da se sedi svako veče u pozorištu kao što oni sede? Kad bi on mogao samo jedanput nedeljno pre početka predstave samo da priviri u salu, da čuje udešavanje instrumenata i da malo pogleda spuštenu zavesu! Jer on je u ppzorištu sve voleo: miris gasa, sedišta, muzikante, zavesu ...

Da li će njegov marionetski teater biti velik? Velik i širok? Kakva će biti zavesa? Moraće što pre na zavesi da izreže otvor, jer i na zavesi gradskog pozorišta ima otvor... Da li su baka i gospođica Severin — jer baka se nije mogla za sve pobrinuti — pronašle potrebne dekoracije za „Fidelija"? Odmah će sutra gde bilo da se zaključa i da sam daje predstavu... i već je u mašti video kako figiure pevaju, jer je kod njega muzika bila u najužoj vezi s pozorištem...

„Likuj,, Jerusalime!" završavao je hor dečaka i glasovi, koji su kao u fugi tekli jedan pored drugog, u poslednjem slogu su se našli mirno i veselo zajedno. Jasni akord je polako umuknuo i duboka tišina ovladala je u tremu sa stubovima i u sobi s pejsažima. Pod uticajem

pauze članovi porodice su gledali preda se; samo su oči direktora Vajnšenka gledale okolo drsko i slobodno, i čulo se suvo iskašljavanje gospođe Permaneder, koje nije mogla da savlada. Ali konzulka je polako prišla stolu i sela na sofu usred svojte, koja nije kao pre bila odeljena od stola. Popravila je svetijku i privukla veliku Bibliju sa neobično širokom pozlatom koja je od vremena izbledela. Zatim je natakla naočare, otkopčala oba kožna zaponca kojima je ogromna knjiga bila zatvorena i otvorila knjigu na označenom mestu, te se pojavila žućkasta hartija sa velikim slovima, popila je gutljaj zašećerene vode i počela da čita božičnu glavu.

Čitala je odavno poznate reči polako, sa jednostavnim naglašavanjem koje je u srce diralo, a glas joj se jasno, živahno i veselo izdizao iz pobožne tišine. „I mir među ljudima dobre volje!" rekla je. Ali tek što je zaćutala, kad se u tremu sa stubovima zaori troglasno pevanje: „Tiha noći, sveta noći!" Tome pevanju pridruži se i porodica u sobi s pejsažima. Pevali su prilično oprezno, jer većina prisutnih nije bila muzikalna, pa bi se pokatkad čuo koji dubok i sasvim pogrešan ton... Ali to nije umanjilo dejstvo pesme. Gospođa Permaneder je pevala dršćućim usinama, jer je ta pesma najslađe i najbolnije dirnula njeno srce, koje je imalo iza sebe buran život i sećalo se njega u ovome kratkom miru svečanih momenata... Gospođa Ketelzen je plakala tiho i gorko, iako od svega nije ništa shvatila.

A onda je konzulka ustala. Uzela je za ruku unuka Johana i praunuku Elizabetu i pošla sa njima kroz sobu. Priključio im se stariji svet, a za njima su stupali mlađi, u tremu sa stubovima prišli su to služinčad i siromasi; svi su složno zapevali „O, jelko", a ujak Kristijan je napred zasmejavao decu time što je idući podizao noge kao marioneta i na smešan način pevao tu pesmu, i tako su ulazili, sa smeškom na licu i očima zaslepljenim od svetlosti, kroz širom otvorena dvokrilna vrata pravo u nebo.

Čitava sala, ispunjena mirisom osmuđenih jelovih grana, svetlela se i sijala od mnogobrojnih malih plamenova, a zbog nebesnog plavetnila tapeta sa belim statuama bogova prostor je izgledao još svetliji. U opštoj poplavi svetlosti svetlucali su kao daleke zvezde plamičci sveća što su pokrivale ogromnu jelku, koja se uzdizala skoro do tavanice, postavljena između prozora sa tamnocrvenim zastorima i

okićena srebrnim hartijama i velikim belim ljiljanima, sa svetlucavim anđelom na vrhu i plastičnim vertepom u podnožju. A na stolu pokrivenom belim čaršavom koji je bio sav pretrpan darovima i protezao se od prozora skoro do vrata, bio je red malih jelki na kojima su visile poslastice i na kojima su takođe bile upaljene sveće. Gorele su i gasne slavine koje su strčale iz zida, gorele su i debele sveće u kandelabrima postavljenim u svim uglovima. Darovi koji zbog svoje veličine nisu mogli stati na sto, ležali su poredani po podu. Sa obe strane vrata bili su manji stolovi takođe sa belim čaršavima, pokriveni darovima: to su bili darovi za sluge i sirotinju. Zaslepljeni bleskom svetlosti, obišli su pevajući jedanput salu koja im je izgledala tuđa, defilovali ispred vertepa u kome je voštani mali Isus ležao i kao da se krstio, i najzad stali svaki na svoje mesto pošto su bacili jedan pogled na sve predmete.

Hano je bio sasvim zbunjen. Čim je ušao, potražio je grozničavim očima marionetsko pozorište... pozorište koje je bilo gore na stolu i koje mu je izgledalo neverovatno veliko, izgledalo divinije nego što se on usuđivao da ga zamisli. Ali kad su stali, on se nalazio na mestu suprotnom od onoga na kome je stajao lanjske godine i zbog toga je u svojoj ošaimućenosti ozbiljno posumnjao da li je ovo čarobno pozorište zaista određeno za njega. Sem toga, na podu uz jelku stajalo je nešto neobično veliko, neobično, nešto što nije bio zapisao kao svoju želju, nešto što je izgledalo kao orman... da li je to bilo za njega?

„Hodi, dete, i pogledaj ovo", rekla je konzulka i otvorila poklopac. „Znam da voliš da sviraš crkvene pesme... gospodin Fil će ti pokazati kako se na ovome svira... moraš nogom pritiskivati na meh ... čas jače čas slabije ... a onda prste ne smeš da dižeš, nego uvek treba tako peu a peu [68] da ih smenjuješ..."

Bio je to harmonijum, mali, dražesni harmonijum, smeđe poliran sa metalnim ručkama na obe strane, šarenim pedalom za mehove i iskićenom stolicom koja se mogla okretati. Hano je zasvirao jedan akord i kad se začuo blagi zvuk orgulje, svi prisutni su podigli oči sa svojih darova... Hano je zagrlio baku koja ga je nežno privinula sebi i zatim pustila da bi mogla primati zahvaljivanja drugih.

Onda se okrenuo prema marionetskom pozorištu. Harmonijom je bio pravi san, ali on u prvom trenutku još nije imao vremena da se

njime bavi. Bio je presrećan i nije mogao da pazi na pojedinosti nego je sve samo površno dodirnuo da bi dobio pregled celine. Ah, na marionetskom pozorištu bio je i sanduk za suflera, sanduk u obliku školjke iza koga se veličanstveno podizala crvena i pozlaćena zavesa. Na bini je bila dekoracija poslednjeg čina Fidelija. jadni uhapšenici sklapali su ruke. Don Pisaro sa jako naduvenim rukavima stajao je u strahovitoj pozi. A pozadi žurio se ministar sav u crnome somotu da bi sve spasao. Bilo je kao u gradskom pozorištu i skoro još lepše. U Hanovim ušima likovao je hor finale, i on je seo pred harmonijum da bi odsvirao onaj deo finala koji je zapamtio... Ali je odmah ustao da bi uzeo u ruke davno željenu knjigu o grčkoj mitologiji, koja je bila u crvenom povezu sa zlatnom paladom Atenom na koricama. Jeo je iz svoga tanjira marcipan, slatkiše i smeđe kolače, posmatrao manje stvari, pribor za pisanje i školske sveske, i za trenutak je zaboravio na sve dok je zagledao jedno držalje za pero, na kome je bila mala staklena kuglica koju je samo trebalo metnuti pred oko, pa da se vidi čaroibno osvetljen široki švajcarski pejsaž...

Sad je gospođica Severin sa devojkama raznosila čaj i biskvit. Hano je umakao biskvit u čaj i ustajao s mesta da pogleda stvari. Ljudi su stajali pored stola ili su hodali tamo i ovamo, ćaskali i smejali se pokazujući jedan drugome poklone. Bilo je tu najraznovrsnijih stvari: od porculana, od nikla, srebra, zlata, drveta, svilenih i drugih tkanina. U dugim redovima na stolu bili su poredani veliki kolači simetrično okićeni bademima naizmence sa masivnim marcipanom, koji je unutra bio vlažan od svežine. Oni darovi koje je priredila ili dekorisala gospođa Permaneder, kao jedna kesa, saksija za lisnate biljke, jastuče za noge, bili su iskićeni velikim atlastnim pantljikama.

S vremena na vreme prilazili bi malome Johanu, metali ruku oko njegovog mornarskog okovratnika i razgledali darove koje je dobio sa ironično preteranim divljenjem, kojim se obično divimo dečjim darovima. Samo ujak Kristijan nije poznavao ove gordosti odraslih ljudi i kad je sa brilijantskim prstenom na ruci, koji je dobio od majke, prolazio ispred Hanovog mesta, njegova radost nije se ništa razlikovala od radosti njegovog nećaka.

„Nema šta, fina stvar!" rekao je, dizao i spuštao zavesu i izmakao se jedan korak da bi posmatrao scensku sliku. „To si poželeo? — To si, dakle, želeo", rekao je najednom, pošto je jedan trenutak neobično

ozbiljno i s nemirnim mislima gledao oko sebe. „Kako to? Kako ti je to palo na pamet? Jesi li već bio u pozorištu? Na predstavi Fidelija? Da, to dobro daju... Hoćeš li da ga imitiraš, hoćeš li sad sam da daješ opere? ... Zar je toliko na tebe delovalo? ... Slušaj, dete, poslušaj moj savet, nemoj suviše da misliš na takve stvari... pozorište i tako ... Ne vredi, veruj svom ujaku. Ja sam se uvek suviše initeresovao za takve stvari, i zato iz mene nije izišlo bogzna šta. Treba da znaš da sam pravio velike pogreške..."

Govorio je ozbiljno i ubedljivo, a Hamo ga je gledao radoznalo. Ali malo kasnije, kad mu se koščato i mršavo lice ozarilo dok je gledao u pozorište, pokrenuo je iznenada jedinu figuru na pozornici i zapevao kreštavim i tremolirajućim glasom: „Ah, kakav strašan zločin!" Na to je primakao pozorištu stolicu za harmonijum, seo i počeo da daje operu, pa je pevajući i gestikulirajući izvodio čas pokrete dirigenta, čas glumaca. Iznad njegovih leđa skupilo se više članova porodice koji su se smejali, mahali glavom i zabavljali se. Hano ga je posmatrao s iskrenim zadovoljstvom. Malo kasnije, sasvim iznenada, Kristijan je ućutao. Zaćutao je, i nemirna ozbiljnost prekrila mu je lice, jednom je rukom gladio ćelu, a drugom svoju levu stranu i, namreškavši nos, okrenuo se publici zabrinuta lica.

„Eto vidite, sad je opet svršeno", rekao je; „sad opet dolazi kazna. Kad god sebi dozvolim koju šalu, odmah dolazi odmazda ... Znate, to nije bol, to je muka ... neodređena muka, jer su ovde svi nervi prekratki. Prosto — svi su prekratki..."

Ali rođaci nisu uzimali nimalo ozbiljno ove njegove jadikovke, kao ni njegove šale. Ravnodušno su razgovarali i tako je Krisitijan još jedno vreme sedeo ćutke pred pozorištem, posmatrao ga trepćući brzo i zamišljeno očima i najzad ustao.

„Eto, dete, zabavljaj se"! rekao je gladeći Hana po kosi. „Ali ne suviše... i ne zaboravljaj na ozbiljan rad, znaš! ja sam imnogo grešaka pravio u životu... E, a sad idem u klub... Idem malo u klub!" doviknuo je odraslima. „I tamo se slavi Badnjak. Do viđenja!" I koračajući ukočenim, krivim nogama, otišao je kroz trem sa stubovima.

Danas su svi ručali ranije nego obično, pa su se zato obilato poslužili čajem i biskvitom. Ali jedva su s tim bili gotovi, a već su bili posluženi žutom zrnastom kašom u velikoj kristalnoj zdeli. Bio je to krem od badema, smesa od jaja, mlevenih badema i ružične vode,

koja je divno prijala, ali ako bi se uzela samo jedna kašika suviše, prouzrokovala bi užasne bolove u stomaku. Mada je konzulka upozoravala da „ostave malo mesta i za večeru", niko se na to nije obazirao. Klotilda je činila čuda. Tiho i zahvalno kusala je krem od badema kao da je kačamak. Za osveženje je bilo vinskog želea u čašama uz koji su se jeli engleski kolači od šljiva. Malo-pomalo su se povlačili u sobu sa pejsažima i sedali za sto na kome su bili tanjiri.

Hano je ostao sam u dvorani, jer su malu Elizabetu Vajnšenk odneli kući, a on je ove godine prvi put smeo da ostane na večeri u Ulici Meng. Služinčad i siromasi povukli su se sa svojim darovima, a Ida Jungman je u tremu sa stubovima ćaskala sa Rikhen Severin, mada je ona inače kao vaspitačica održavala prema devojci strogo društveno rastojanje. Svetiljke na velikoj jelki već su izgorele i ugasile se, tako da je vertep bio u tami; ali na malim jelkama na stolu još su poneke sveće gorele i ovde-onde bi se upalila koja jelova grančica, pucketala i pojačavala miris kojim je dvorana bila ispunjena. Kad bi i najmanji i vetrić dodirnuo drveće, komadići zlatne hartije zaavučali bi nežnim metalnim zvukom. Opet je bilo tako tiho da su se čuli zvuci vergla koji je iz daleke ulice dolazio kroz hladnu noć.

Hano je predano uživao u božičnim mirisima i zvucima. Podbočivši rukom glavu, čitao je knjigu o mitologiji, jeo je mehanički što se po običaju jelo na Badnji dan, slatkiše — marcipan, krem od badema i kolače od šljiva, i teškoća disanja koja dolazi od prepunog stomaka mešala se sa slatkim uzbuđenjem ove večeri u pečalno blaženstvo. Čitao je o borbama koje je vodio Zevs da bi došao na vlast i pokatkad bacio pogled u sobu gde se podrobno govorilo o budućnosti tetke Klotilde.

Kiotilda je ove večeri bila kudikamo srećnija od svih i prihvatala je čestitanja i zadirkivanja, koja su joj dobacivali sa svih strana, sa smeškom koji je preobrazio njeno pepeljavo lice; glas joj je zapinjao od veselog uzbuđenja. Bila je primljena u manastir svetoga Jovana. Senator joj je izradio da bude izabrana u nadzorno veće, iako su neka gospoda mrmljala o nepotizmu. Govorili su o toj pohvalnoj instituciji koja je odgovarala plemićkim ženskim manastirima u Meklenburgu, Dobertijenu i Ribnicu i koja je imala zadatak da u starosti izdržava siromašne devojke iz zaslužnih i starih porodica. Sirotoj Klotildi su pomogli da dobije malu ali sigurnu rentu, koja će tokom godina da se

poveća i kad ona ostari, ako dođe u najvišu klasu, dobiće čak miran i čist stan u manastiru...

Mali Johan je bio neko vreme s odraslima, ali se uskoro vratio u dvoranu koja je sada, zato što je bila manje osvetljena i nije mu ulivala respekt svojim divotama, delovala na njega novom draži. Imao je čudno zadovoljstvo da po njoj, kao po kakvoj polumračnoj pozornici posle završene predstave, lunja i pogleda malo kako je iza kulisa: da izbliza pogleda ljiljane na velikoj jelki, posute zlatnom prašinom, da u ruku uzme ljudske i životinjske figure iz vertepa, da pronađe sveću koja je osvetljavala transparentnu zvezdu iznad vitlejemske staje i da malo podigne čaršav, da bi pod stolom video mnogo kartona i hartije za pakovanje.

A i razgovor u sobi sa pejsažima postajao je sve manje privlačan. Ona neprijatna stvar neminovno je polako postajala predmet razgovora. O njoj se dosad ćutalo iz poštovanja prema svečanoj večeri, ali ni za jedan trenutak nije prestalo o njoj da se misli, naime o procesu direktora Vajnšenka. Sam Hugo Vajnšenk držao je predavanje o tome sa izvesnom divljom živahnošću u licu i pokretima. Izveštavao je o pojedinostima preslušavanja svedoka koje je sad zbog praznika prekinuto, živo je osuđivao i suviše uočljivo predubeđenje predsednika, doktora Filandera, i sa suverenim ruganjem kritikovao je prezirni ton koji protiv njega i njegovih svedoka upotrebljava državni tužilac, doktor Hagenštrem. Uostalom, Breslauer je neke iskaze koji su ga teretili vrlo duhovito obesnažio i ubeđivao ga najizričnije da o nekoj osudi zasada nema ni govora. — Senator je iz pristojnosti ubacio pokatkad koje pitanje, a gospođa Permaneder, koja je uzdignutih ramena sedela na sofi, promrmljala bi s vremena na vreme strahovitu kletvu protiv Morica Hagemštrema. Ostali su ćutali. Ćutanje je bilo tako duboko, da je i direktor polako ućutao; i dok je Hanu u dvorani vreme prolazilo brzo kao u nebeskom carstvu, u sobi sa pejsažima slagala se teška, zagušljiva i mučna tišina, koja je čak dočekala Kristijana kad se u osam i po časova vratio iz kluba sa božične svečanosti bećara.

Držao je u ustima ugašen ostatak cigare, a mršave obraze mu je prekrilo rumenilo. Dolazio je kroz dvoranu i kad je ušao u sobu s pejsažima, rekao je: „Deco, dvorana je divna! Vajnšenk, danas je baš trebalo dovesti Breslauera; on tako nešto sigurno još nikada nije

video."

Konzulka ga je pogledala tiho i prekorno. On joj je odvratio upitnim pogledom, kao da ni o čemu nema ni pojma. — U devet je počela večera.

Kao i svake godine na Badnji dan, i ovoga puta je sto bio prostrt u tremu sa stubovima. Konzulka je srdačno izgovarala tradicionalnu molitvu pre jela: „Gospode Isuse, budi naš gost i blagoslovi jelo kojim si nas podario!" a potom je kao i uvek na badnje veče održala mali poučan govor, u kome je uglavnom pozivala sve prisutne da ove svete večeri misle na one kojima nije tako dobro kao porodici Budenbrok... I kad je to bilo gotovo, seli su za sto mirne savesti i večera je odmah počela sa šaranom u rastopljenom buteru i starim rajnskim vinom.

Senator je metnuo nekoliko ribljih ljuski u svoj novčanik, da cele godine ne bi nikada bio bez novaca; ali Kristijan je primetio da to ništa ne pomaže, a konzul Kreger nije preduzeo istu meru opreznosti, jer se više nije morao bojati promena u kursevima, i sa svojih nekoliko šilinga već je odavno živeo u miru. Stari gospodin je sedeo što je moguće dalje od svoje žene, s kojom već godinama nije progovorio ni reči, jer ona nije prestajala da tajno šalje novac Jakovu koji je lišen nasledstva i koji u Londonu, Parizu ili Americi — samo je ona znala tačno gde — provodi svoj avanturistički život. Mračno je nabrao čelo kad je pri drugom jelu počela da govori o odsutnim članovima porodice i kad je opazio kako je slaba majka brisala oči. Spomenuli su one u Frankfurtu i one u Hamburgu, setili su se bez srdžbe pastora Tiburciusa iz Rige, a senator se sasvim tiho kucnuo sa Tonikom u zdravlje gospodina Grinliha i Permanedera, koji su u izvesnom smislu takođe pripadali porodici...

Ćuran ispunjen kašom od kestenja, suvog grožđa i jabuka naišao je na opšte odobravanje. Upoređivali su ga sa ćuranima prošlih godina i konstatovali da već dugo vremena nisu imali ovako velikog ćurana. Uz to je bilo prženih krompira, dve vrste variva i dve vrste kompota, i u zdelama su bile tolike porcije toga kao da se ne radi o dodatku glavnom jelu, nego kao da je to glavno jelo kojim svi treba da utole glad. Pili su staro crveno vino firme Melendorf.

Mali Johan je sedeo između svojih roditelja i s velikom mukom trpao u stomak komad beloga mesa od nadevenih grudi. Nije mogao da jede toliko kao tetka Tilda i nije se osećao dobro; samo je bio

ponosan što može da jede zajedno sa starijima, što je i na njegovoj umetnički složenoj servijeti bio jedan od onih divnih mlečnih hlepčića posutih makom, što su i pred njim bile tri vinske čaše, dok je inače pio iz malog zlatnog pehara, kumovskog poklona ujke Kregera... Ali kad su posle, dok je ujak Just sipao u najmanje čaše kao ulje žuto grčko vino, doneli na sto hladne penušave kolače — crvene, bele i smeđe — apetit mu se ponovo probudio. Iako je zbog tih kolača osećao skoro nepodnosiv bol u zubima, pojeo je jedan crveni, pa polovinu beloga, a zatim je morao da proba i smeđi, napunjen sladoledom od čokolade, uz to je rskao vafle, srknuo slatkog vina i slušao ujaka Kristijana koji je počeo da priča svoje priče. Pričao je o badnjem večeru u klubu koje je bilo vrlo veselo. „Dragi bože!" rekao je tonom kojim je obično govorio Džoni Tanderštorm. „Pili su švedski punš kao vodu!"

„Fuj", primetila je konzulka kratko i spustila oči.

Ali on se na to nije obazirao. Oči su mu počele da lutaju, a misli i sećanja toliko su u njemu oživele, da su mu kao senke prelazile preko mršavog lica.

„Zna li ko od vas", upitao je, „kako je kad se popije suviše švedskog punša? Ne mislim na opijenost nego na ono što se oseća sutradan, naime, posledice... one su neobične i odvratne... da, istovremeno neobične i odvratne."

„To je dovoljan razlog da ih opišeš", reče senator.

„Assez, [69]Krisitijane, to nas nimalo ne interesuje", reče konzulka.

Ali on je to prečuo. U ovakvim prilikama nikad nije čuo nikakav prigovor. Ćutao je za trenutak, a onda je najednom izgledalo da je ono o čemu je mislio sazrelo da se ispriča.

„Hodaš okolo i osećaš se rđavo", rekao je i nabravši nos okrenuo se svome bratu. „Glava te boli, a u stomaku je nered... pa da, to se oseća i u drugim prilikama. Ali osećaš se prljav —" Kristijan je imao sasvim iskrivljeno lice i trljao ruke. „Osećaš se prljav i neopran po celome telu. Pereš ruke a to ništa ne koristi, osećaš da su vlažne i nečiste, a nokti su ti nekako masini... Okupaš se a to ništa ne koristi, celo ti telo izgleda lepljivo i nečisto. Celo te telo ljuti, draži, sam se sebi gadiš... Da li ti je poznat tag osećaj, Tomo? Da li ti je poznat?"

„Da, da!“ reče senator i učini pokret rukom kao da ga odbija od sebe. Ali Kristijan što je bio stariji sve je manje pokazivao takta i nije ni pomišljao na to da su ova njegova objašnjavanja delovala vrlo mučno

na ceo sto, da nikako ne spadaju u ovu okolinu i u ovo veče, nego je nastaivio da opisuje stanje posle preobilnog uživanja švedskog punša i tek kad je smatrao da ga je iscrpno okarakterisao, polako je zaćutao.

Pre nego što se prešlo na buter i sir, konzulka je još jednom uzela reč i održala još jedan mali govor svojima. Govorila je da iako ove godine nije sve bilo onako, kako su svi kratkovido i ludo želeli, ipak se vidi još dosta, još i suviše blagoslova, koji svima treba da ispuni srce zahvalnošću. Baš izmenjivanje sreće i strogih iskušenja pokazuje da bog nikad nije digao ruku od porodice, nego da je upravljao njenom sudbinom prema svojim dubokim i mudrim namerama, i greh je kad čovek hoće s nestrpljenjem da objasni te božje namere. A sad treba da se sa srcima punim nade složno kucnu u zdravlje porodice, za njenu budućnost, za onu budućnost, kad stariji i najstariji među prisutnima budu već odavno počivali u hladnom grobu... u zdravlje dece, kojoj u stvari današnja svečanost i pripada.

Pošto ćerka direktora Vajnšenka nije više bila prisutna, morao je mali Johan sam da obiđe oko celoga stola i da se sa svima kucne, od bake pa do gospođice Severin, dok su se stariji u isto vreme kucali i pili. Kad je došao do oca, senator približi svoju čašu sinovljevoj i podiže mu bradu da bi ga pogledao u oči... Ali mu nije video oči, jer su se Hanove duge, zlatne trepavice spustile duboko, duboko, sve do nežno plavičtastih senki oko njih.

Ali Tereza Vajhbrot obujmi obema rukama dečiju glavu, poljubi ga u oba obraza tako da se čuo tihi zvuk, i reče sa takvim naglaskom, tako srdačno, da bog nije mogao tome da odoli: „Budi srećno, dobro dete!"

Sat kasnije ležao je Hano u svome krevetu, u predsoblju. Tu se ulazilo iz hodnika na drugom spratu, a sa leve strane od senatorovog kabineta za oblačenje. Ležao je na leđima, jer mu stomak još nikako nije mogao da se pomiri sa svim onim što je u toku večeri morao da pojede, i uzbuđeno je gledao u dobru Idu, koja je došla u noćnoj košulji iz svoje sobe, držala u ruci čašu i mućkala je. Popio je natrijev bikarbonat, namrštio lice i opet se izvalio, „Izgleda da ću tek sad povraćati, Ido". „Kako povraćati, Haniću! Samo lezi mirno na leđima... Eto, vidiš! Zar ti nisam nekoliko puta namigivala? A ko ne sluša..."

„Ama biće dobro ... Kad će doći stvari, Ido?"

„Sutra rano, drago moje dete".

„Neka ih unesu ovamo. Da ih odmah imam kraj sebe!"

„U redu, Haniću, ali najpre se ispavaj." Na to ga je poljubila, ugasila svetlost i izišla.

Bio je sam i dok se prepuštao blagotvornom dejstvu bikarbonata, pred njegovim zatvorenim očima opet je sinuo sjaj dvorane sa poklonima. Video je svoje pozorište, svoj harmonijum, knjigu o mitologiji i negde u daljini čuo pevanje hora dečaka: „Likuj, Jerusalime". U glavi mu je šumelo, a srce mu je zbog pretovarenog stomaka udaralo polako, snažno i nepravilno. U ovome stanju tegobe, uzbuđenosti, prigušenosti i sreće, ležao je i nije mogao da zaspi.

Sutra je došlo na red treće božično veče, pokloni kod Tereze Vajhbrot, i on se tome radovao kao kakvoj maloj burlesknoj igri. Tereza Vajhbrot je prošle godine sasvim raspustila svoj pansionat, te je gospođa Ketelzen stanovala na gornjem spratu, a ona sama u prizemlju kuće na Milenbriku.

Što je bila starija, njeno slabašno i unakaženo telo sve je više poboljevalo, i Zezemi Vajhbrot je sa smirenošću i hrišćanskom pripravnošću smatrala da će je bog brzo pozvati k sebi. Stoga ima već nekoliko godina kako ona svaku božićnu svečanost smatra svojom poslednjom božičnom svečanošću i trudi se da učini sve što su joj dozvoljavale njene slabe snage da ta svečanost, koja se održavala u njenim malim, strahovito zagrejanim sobama, ispadne što sjajnije. Kako nije mogla da kupuje mnogo stvari, to je svake godine poklanjala jedan deo svoje skromne imovine i stavljala pod božićnu jelku ono bez čega je mogla da bude: drangulije, pritiskače za pisma, jastučiće za igle, staklene vaze i knjige iz svoje biblioteke, stare knjige smešnih formata i u smešnim povezima. „Tajni dnevnik jednoga koji sam sebe posmatra", Hebelovu Alemansku istoriju, Krumaherove parabole... Hano je već od nje imao jedno izdanje knjige „Pensees de Blaise Pascal" koje je bilo tako sitno, da se nije moglo čitati bez stakla za uveličavanje.

„Biskupa" je bilo u ogromnim količinama i Zezemini smeđi kolači su bili vrlo ukusni. Blagodareći tome što je gospođica Vajhbrot uvek bila uzbuđena kad je slavila svoj poslednji Božić, nikad božično veče nije prošlo bez nekog iznenađenja, bez malera, bez kakve katastrofe, kojoj su se gosti smejali, a to je njenu uzbuđenost domaćice još više povećavalo. Izvrnuo bi se sud sa „biskupom" i preplavio sve crvenom,

slatkom, začinjenom teanošću... Ili bi se prevrnulo iskićeno drvo baš u trenutku kad bi svečano ulazili u sobu. Kad je Hamo počeo da drema, pred očima mu je bio nesrećni slučaj od prošle godine: Bilo je pred samo deljenje darova. Tereza Vajhbrot je pročitala božičnu glavu iz Biblije sa toliko emfaze, da su svi samoglasnici izmenjali svoja mesta, i izmakla se prema vratima da bi gostima održala mali govor. Stajala je na pragu, grbava, sitna, sa sklopljenim starim rukama na svojim detinjim grudima; pantljike od zelene svile padale su joj sa kapice na slabašna ramena, a više njene glave, nad vratima, bio je transparent okićen jelovim grančicama, na kome su bile ispisane reci: „Slava bogu na visini!" I Zezemi je govorila o božjoj dobroti, spomenula je da je ovo njen poslednji Božić i završila time što je sve pozvala rečima apostola da se vesele, pri čemu je cela, od glave do pete, drhtala, toliko je njeno malo telo učestvovalo u ovom pozivu. „Veselite se!" rekla je, nagla glavu u stranu i snažno njom potresla. „I još vam jednom velim: veselite se!" Ali u tom trenutku planuo je ceo transparent pucketajući i dimeći se. Gospođica Vajhbrot je viknula od straha i odskočila neočekivano brzo, da bi pobegla od kiše varnica koje su na nju padale... Hano se sećao kako je ova stara devojka odskočila i smejao se nekoliko minuta, veseo i razdražen ujedno, smejao se tiho i prigušeno u svoj jastuk.

GLAVA DEVETA

Gospođa Permaneder je išla Širokom ulicom i silno se žurila. U njenom držanju opažala se neka mlitavost i njena ramena i glava samo su donekle ukazivali na veličanstvenu dostojanstvenost kojom je inaće koračala ulicom. Žurila se kao da je neko goni i od svog dostojanstva uzela je samo nešto, kao kakav pobeđen kralj koji je skupio ostatke svojih četa da bi se bacio u naručje bekstva...

Kako je samo rđavo izgledala! Njena gornja usna, koja je bila malo pridignuta i zavijena, i koja je nekad uvećavala lepotu njenog lica, sad je drhtala, oči su joj bile preplašene i gledale su, egzaltirano trepćući, pravo u daljinu ... Videla joj se ispod šešira raščupana kosa, a lice joj je imalo onu mračnu boju, koju je imala kad su je mučili bolovi u stomaku.

U poslednje vreme zaista je bilo slabo s njenim stomakom;

četvrtkom je to pogoršanje mogla da primeti cela porodica. Ma koliko da su nastojali da zaobiđu opasni greben — razgovor bi ipak doplovio do procesa Huga Vajnšenka, sama gospođa Permaneder bi gurala u tom pravcu; i onda bi počela, strahovito uzbuđena, da pita boga i ceo svet da joj odgovore kako je moguće da državni tužilac Moric Hagenštrem može mirno da spava noću! Ona to nije mogla da razume, nikad to neće moći da razume... a pri svakoj se reči sve više uzbuđivala. „Hvala, ništa ne mogu jesti", rekla bi i sve odgurnula od sebe, podigla ramena, glavu zabacila i povukla se u samoću svoga ogorčenja. Samo je pila pivo, hladno bavarsko pivo, na koje se navikla za vreme svoga minhenskog braka: sipala je pivo u prazan stomak čiji su svi nervi bili napeti i koji se žestoko svetio. Jer, pri kraju ručka, morala je da se digne od stola, da siđe u baštu ili u dvorište, pa da naslonjena na Idu Jungman ili na Rikhen Severin pretipi gadno mučenje. Izbacila bi svu sadržinu stomaka, koji bi zatim počeo da se grči, i ti su grčevi trajali nekoliko minuta; mučila bi se i dalje, iako više nije imala šta da izbaci iz stomaka...

Bilo je to u tri sata posle podne, jednog vetrovitog i kišovitog januarskog dana. Kad je gospođa Permaneder došla do ugla Fišergrube, zaokrenula je u otrcanu ulicu i požurila kući svoga brata. Pošto je snažno zakucala, stupila je u trem kontoara, odmah pogledala preko pulta prema senatorovom mestu uz prozor i tako molećivo mahnula glavom, da je senator Toma Budenbrok brzo ostavio pero i pošao joj u susret.

„Dakle?" upitao je podigavši jednu obrvu...

„Momenat, Tomo... nešto hitno... nikako se ne može odgoditi..."

Otvorio joj je tapetirana vrata svoga privatnog biroa, i kad su oboje ušli, zatvorio ih je za sobom, pa radoznalo pogledao sestru.

„Tomo", rekla je nesigurnim glasom i kršila ruke u krznenom mufu, „moraš dati... pozajmiti za neko vreme... molim te, ti moraš da položiš kauciju... Mi nemamo novaca... Otkud nama dvadeset pet hiljada maraka? Dobićeš ih u celosti natrag... i to skoro ... razumeš ... došlo je dotle, da... ukratko, proces je doveo dotle, da Hagenštrem zahteva da se Vajnšenk odmah uhapsi ili da se da kaucija od dvadeset pet hiljada maraka. A Vajnšenk ti daje časnu reč da neće nikuda bežati..."

„Zar se zbilja već dotle doteralo?" upita senator mašući glavom.

„Da, dotle su doterali hulje, bednici... !" i sa uzdahom nemoćne

srdžbe spustila se gospođa Permaneder na stolicu prevučenu platnom, koja je stajala kraj nje. „Oteraće stvar i dalje, Tomo, ići će do kraja..."

„Toni", reče on, sede koso pred pisaći sto od mahagonija, prebaci nogu preko noge, podboči glavu rukom... „Reci mi iskreno da li ti još veruješ u njegovu nevinost?"

Zajecala je nekoliko puta i onda odgovorila tiho i očajno: „Ah, ne, Tomo... Kako bih mogla? I to baš ja, koja sam morala da doživim toliko zla. Tako sam pošteno uvek mislila, a nikad nisam imala sreće. Onome ko poznaje život teško je da veruje u ma čiju nevinost. Ah, već duže vreme muče me sumnje u pogledu njegove savesti, a i sama Erika... poludela je zbog njega... priznala mi je plačući... poludela je zbog njegovog ponašanja kod kuće... Razume se, mi smo ćutale... bio je sve grublji... a uz to je sve strože zahtevao da Erika bude vesela, da ga rastrese od briga, i kad bi ona bila ozbiljna, razbijao je posuđe. Nemaš pojma kako nam je bilo kad se on kasno u noći satima zatvarao sa svojim aktima... i kad bismo zakucali, čuli bismo kako skače i viče: „Ko je? Ko je?..."

Zaćutali su.

„Ali, iako je kriv!" poče gospođa Permaneder nanovo punim glasom, „on to nije radio za svoj džep nego za društvo; a sem toga, bože moj, treba imati obzira prema ljudima, Tomo! Ta on je ženidbom ušao u našu porodicu... ta on pripada nama... Ne možemo, za boga miloga, jednoga od naših pustiti da ga zatvore..."

Slegao je ramenima.

„Ti sležeš ramenima, Tomo... Nemaš ništa protiv toga, dopustićeš da se ono đubre toliko izbezobrazi, da celu stvar tako kruniše! Ipak treba nešto učiniti!... Pa on ne sme biti osuđen!... Ta ti si desna ruka predsednika opštine... Bože moj, zar ga senat ne bi mogao odmah pomilovati? ... Reći ću ti nešto... pre nego što sam ovde došla, htela sam da pođem Kregeru i da ga zamolim da interveniše, da utiče na oelu stvar... On je šef policije..."

„Oh, dete, to su gluposti!"

„Gluposti, Tomo. — A Erika? A dete? i kao da moli podiže muf u kome su bile obe njene ruke. Zatim je zaćutala za jedan trenutak i spustila ruke; usta su joj se raširila, brada se skupila i počela da drhti, i dok su joj iz očiju kanule dve suze, dodala je sasvim tiho: „A ja... ?"

„Oh, Toni, budi hrabra!" reče senator i, dirnut njenom bespomoćnošću, priđe joj da bi je utešno pogladio po kosi. „Još nije sve svršeno. Još on nije osuđen. Sve još može da okrene na dobro. Eto, ja ću sad položiti kauciju, razume se da to neću odbiti. A sem toga, Breslauer je vrlo lukav čovek..."

Ona je tresla glavom plačući.

„Ne, Tomo, dobro biti neće, ja u to ne verujem. Osudiče ga i zatvoriti i tada će nastupiti teška vremena za Eriku, dete i mene. Njen je miraz potrošen, sav je u spremi, nameštaju i slikama... a kad to prodamo, nećemo dobiti četvrtinu onoga što smo dali... I platu smo uvek svu trošili... Vajnšenk nema nikakve uštede. Moraćemo opet da živimo kod majke, ako nam dopusti, dok on ne izađe na slobodu... a onda će biti skoro još gore... kud ćemo onda s njim i nama? ... Prosto možemo da sedimo na kamenju", reče jecajući.

„Na kamenju?"

„Pa da, to je slikovito rečeno... Ah, nema dobra... Sve se na mene mora sručiti... ne znam čime sam to zaslužila ... ali ja više nemam ničemu da se nadam. Tako će se i Eriki dogoditi isto što i meni sa Grinlihom i Permanederom... Eto, sad možeš da vidiš, možeš da prosudiš iz najbliže blizine, kako je kad neko nema sreće! Može li se protiv sudbine?" Molim te, Tomo, može li se išta protiv sudbine? ponovila je i klimala glavom beznadno, pitajući ga krupnim očima punim suza. „Što god sam započinjala, ništa nije uspelo i sve je pošlo nesrećno... A bog zna kako sam uvek imala dobre namere!... Uvek sam tako toplo želela da u životu doteram do nečega, da očuvam čast,.. A sad je sve palo u vodu. Tako mora da se svrši... Poslednje..."

I naslonjena na njegovu ruku kojom ju je blago obgrlio, plakala je zbog svoga promašenog života, u kome su ugasle i poslednje nade.

Nedelju dana potom, direktor Hugo Vajnšenk osuđen je na tri i po godine zatvora i odmah uhapšen.

Bila je velika navala u sudnicu onog dana kad su se davali pledoajei, i advokat, doktor Breslauer iz Berlina, govorio tako kako nikad nije govorio. Senzal Zigismund Goš bio je nedeljama pun oduševljenja zbog one ironije, onoga patosa, zbog one tronutosti, a Kristijan Budenbrok, koji je takođe bio prisutan, stao je u klubu iza jednog stola, metnuo preda se paket novina kao akta i dao savršenu kopiju braniočevog govora. Sem toga, kod kuće je izjavio da su prava

najlepši poziv, štaviše, da bi to bio pravi poziv za njega... čak i državni tužilac doktor Hagenštrem, koji je imao umetničke žice, dao je privatno izjave u tome smislu, da je Breslauerov govor bio pravo uživanje. Ali talent slavnoga advokata nije mogao stprečiti da ga gradski pravnici dobrodušno ne potapšu po ramenu i izjave da se njima ne može sipati prašina u oči...

A zatim, kad je sve prodano što je trebalo prodati posle nestanka Huga Vajnšenka, počeli su u varoši da pomalo zaboravljaju na direktora. Ali su dame Budenbrok iz Široke ulice govorile četvrtkom, za porodičnim stolom, kako su one već pri prvom susretu sa tim čovekom videle u njegovim očima da s njim nije sve u redu, da njegov karakter mora biti pun ljaga, i da on neće dobro svršiti. Ali obziri, zbog kojih im je sad žao, zadržavali su ih da glasno ne kažu svoje mišljenje.

DEO DEVETI

GLAVA PRVA

Senator Budenbrok pređe iz konzulkine spavaće sobe u sobu za doručak, idući iza dva gospodina: starog doktora Grabova i mladog doktora Langhalsa — koji je već godinu dana vršio praksu u gradu. Za sobom zatvori vrata.

„Smem li vas moliti, gospodo... jedan čas, reče i povede iz uza stepenice preko hodnika, kroz trem sa stubovima, u sobu s pejsažima, gde se već počelo ložiti zbog vlažnog i hladinog jesenjeg vremena. „Moja zabrinutost biće vam razumljiva... izvolite sesti! Umirite me ako je ikako moguće!"

„Do đavola, dragi moj senatore!" odgovori doktor Grabov. Sedeo je zavaljen, sa bradom u okovratniku, pritiskujući obod šešira na stomak obema rukama. Doktor Langhals, dežmekast, smeđ gospodin sa šiljatom bradom i nakostrešenom kosom, lepih očiju i taštog izraza lica, stavio je cilinder pored sebe na ćilim i posmatrao svoje neobično male, crnom dlakom obrasle ruke. „Za bilo kakvo ozbiljnije uznemiravanje, razume se, za sada nema nekog razloga: molim vas ... bolesnica sa otporinošću naše poštovane gospođe konzulke!... Vere mi, kao stari njen lekar poznajem dobro njenu otpornost. Za njene godine zaista čudno... kažem vam..."

„Da, baš u rnjenim godinama..." reče konzul, upredajući nemirno krajeve svojih brkova.

„Razume se, ne tvrdim da će vaša draga gospođa majka već sutra moći da ide u šetnju", nastavi doktor Grabov blago. „Ni na vas, dragi senatore, bolesnica nije učinila takav utisak. Ne može se poreći da se katar u ova dvadeset i četiri sata pogoršao. Ni ona sinoćna groznica nimalo mi se nije svidela, a danas je nešto probada sa strane i nema daha. Ima još malo i groznice — vrlo malo, ali ipak,, to je groznica... Ukratko, dragi senatore, moramo da se pomirimo s činjenicom da su pluća malo načeta..."

„Dakle, zapaljenje pluća?" upita senator, gledajući čas u jednog čas u drugog doktora.

„Da — pneumonija", reče doktor Langhals naklonivši se ozbiljno i

korektno.

„Svakako malo zapaljenje pluća na levoj strani", reče domaći lekar. „Moraćemo vrlo pažljivo nastojati da ga lokalizujemo..."

„Prema tome, ipak ima razloga da se čovek ozbiljno zabrine?" Konzul je sedeo sasvim tiho i netremice gledao u lice onome što je govorio.

„Da se zabrine? O ... kako rekoh, moramo da se pobrinemo da se bolest ograniči, da se kašalj ublaži, da nestane groznice... pa da, kinin će učiniti svoje... A onda još jedno, dragi senatore... Ne sme čoveka da obuzme panika zbog pojedinih simptoma, je li tako? Ako bi se disanje još pogoršalo, ako bi noćas bilo možda malo zanosa, ili, ako bi sutra ujutru iskašljavala sluz... znate, crvenkastosmeđu sluz, pa ako bi bilo i krvi... To je sve sasvim logično, to sve spada uz tu bolest, to je sve sasvim normalno. Molim vas, pripremite na to i našu dragu, poštovanu gospođu Permaneder, koja tako požrtvovano rukovodi celom negom bolesnice... A propos, kako je ona? Sasvim sam zaboravio da upitam kako je poslednjih dana s njenim stomakom..."

„Kao i obično. Ne znam ništa novo. Razume se, briga za njeno zdravlje sad mora da stupi malo u pozadinu..."

„Razume se. Uostalom ... sad mi pade na pamet. Vašoj gospođi sestri potreban je mir, naročito noću, a gospođica Severin neće sve moći sama... kako bi bilo da se dovede sestra nudilja, dragi senatore? Imamo u varoši naše dobre katoličke crne sestre, za koje ste se vi uvek tako blagonaklono zauzimali. Sestri igumaniji biće drago da vam učini kakvu uslugu".

„Smatrate, dakle, da je to potrebno?"

„Ja vam. to predlažem. Prijatnije je... Sestre su dragocene. Svojim iskustvom i razboritošću deluju umirujuće na bolesnicu, a pogotovo kod ovih bolesti koje su, kako sam rekao, u vezi s čitavim nizom neugodnih simptoma ... Dakle, da ponovimo: samo hladnokrvno, moj dragi senatore! Uostalom, još ćemo videti... još ćemo videti... Razigovaraćemo još jednom večeras..."

„Dabome", reče doktor Langhals, uze cilinder i podiže se istovremeno sa svojim starijim kolegom. Ali senator je i dalje sedeo, on još nije bio gotov, imao je u glavi još jedno pitanje, hteo je još nešto da pokuša...

„Gospodo moja", reče, „još jednu reč... moj brat Kristijan je

nervozan, ukratko, ne može mnogo da podnese... Savetujete li mi da ga obavestim o bolesti? Da mu možda pišem kako bi trebalo da dođe — ?" „Vaš brat Kristijan nije u gradu?"

„Ne. U Hamburgu. Privremeno. Zbog poslova, koliko mi je poznato..."

Doktor Grabov pogleda prvo svoga kolegu, pa onda stisnu senatoru ruku i reče smešeći se: „Dakle, neka on mirno svršava svoje poslove! Zašto da ga bez potrebe preplašimo? Ako bi se dogodila kakva promena kod bolesnice, zbog koje bi se njegovo prisustvo moglo poželeti, recimo: da bi umirio bolesnicu, da bi je oraspoložio... biće još uvek dosta vremena ... još uvek dosta vremena ..."

Gospoda su pošla tremom sa stubovima i preko hodnika. Malo zastaše na platformi hodnika, razgovarajući o drugim stvarima, o politici, o potresima i promenama do kojih je doveo tek izavršeni rat ....

„Eto, sad će da nastupe dobra vremena, je l'te, gospodine senatore? Dolazi novac u zemlju... I svuda veselo raspoloženje ..."

Senator se upola s tim složio. Potvrdio je da je rat doveo do velikog procvata žitne trgovine sa Rusijom i spomenuo ogromne dimenzije, koje je dostigao import zobi za potrebe vojske... Ali dobit je virlo neravnomemo razdeljena...

Lekari odoše, a senator se još jednom vrati u sobu bolesnice. Razmišljao je o onome što je rekao doktor Grabov ... Vidi se da je mnogo šta prećutao ... Osećalo se da se čuvao određenog izražavanja. Jedina jasna reč bila je ,,zapaljenje pluća", i ta reč nije postala utešnija time što ju je doktor Langhals preveo na naučni jezik. Zapaljenje pluća u konzulkinim godinama! Već sama činjenica što su dva lekara odlazila i dolazila, davala je celoj stvari uznemirujući izgled. Grabov je to udesio zgodno i skoro neprimetino. Rekao je kako namerava da se uskoro povuče u mir, a kako je mladi Langhals pozvan da preuzme njegovu prakisu, to je on — Grabov — srećan što može ovde-onde već sada da ga uvede...

Kad je senator ušao u polumračnu spavaću sobu, lice mu je bilo živo i držanje energično. Već je navikao da brigu i umor prikriva izrazom nadmoćne sigurnosti, tako da mu se, čim je otvorio vrata, ta maska skoro sama od sebe navukla na lice, sasvim kratkim voljnim aktom.

Gospođa Permaneder je sedela uz krevet sa baldahinom, na kome

su zavese bile razmaknute, i držala majčinu ruku. Kad je ušao, bolesnica je okrenula k sinu glavu poduprtu jastucima i gledala ga ispitujući svetloplavim očima. Bio je to pogled potpunog mira, napet i prodiran, pogled kome se ne može izbeći; ona je gledala iskosa i njen je pogled otuda izgledao kao da vreba. Izuzev bledila i grozničavih crvenih mrlja na licu, nije se primečivao nikakav umor ni slabost. Stara dama je vrlo pažljivo sve posmatrala, pažljivije nego njena okolina, jer, na kraju krajeva, nje se to najviše i ticalo. Nije verovala ovaj bolesti i nipošto nije htela da digne ruke od svega i pusti da sve ide svojim tokom...

„Tomo, šta su kazali?" upitala je tako određenim i živahnim iglasom, da je odmah počela žestoko da kašlje. Stisnutih usana pokušavala je da zadrži kašalj, ali je on ipak izbio i prisilio je da pritisne rukom desnu stranu grudi.

„Rekli su", odgovori konizul kad je prestala da kašlje, milujući je uz to po ruci. „... Rekli su da će naša dobra majka za nekoliko dana opet da bude na nogama. Razlog što već sad ne možeš ustati jeste u tome, što je ovaj glupi kašalj, razume se, zahvatio malo i pluća... no nije to nikakvo zapaljenje pluća", reče, jer je video kako joj pogled postaje prodorniji... „iako ni to ne bi bilo tako strašno, ima i gorih stvari! ukratko, pluća su malo nadražena, oba lekara to kažu, i izgleda da imaju pravo... A gde je Severin?"

„U apoteci", reče gospođa Permaneder.

„Vidite, ona je opet u apoteci a ti, Toni, izgledaš tako kao da ćeš svakog časa da zaspiš. Da, ne može tako dalje! Pa makar ovo ne trajalo ni nekoliko dana... Moramo da nabavimo nudi!ju, jeste li i vi tog mišljenja? Stanite, odmah ću da upitam igumaniju crnih sestara da li ima koju na raspoloženju..."

„Tomo", reče konzulka opreznim glasom, da se ne bi i sad opet zakašljala, „veruj mi da izazivaš sablazan time što uvek protežiraš katoličke mesto protestantske crne sestre. Za prve si izradio mnoge povlastice, a za druge nisi nikad ništa učinio. Uveravam te da se pastor Pringshajm nekoliko puta zbog toga požalio na tebe..."

„Ali to mu ništa ne koristi. Uveren sam da su katoličke sestre vernije, predaniije, požrtvovanije nego protestantske. Ove protestantske nisu ono što nama treba, ono pravo. Svaka hoće da se uda čim joj se ukaže prilika... Ukratko, one su zemaljske, egoistične,

ordinarne. Katoličke su bez obaveza, uverene su da su bliže nebu. I baš zato što mi duguju zahvalnost treba da se na njih obratim! Kako li nam je samo sjajno pomogla sestra Leandra kad su Hana boleli zubi! Nadam se da je ona slobodna..."

Došla je sestra Leandra. Tiho je ostavila svoju malu ručnu torbu, svoj veo i sivu kapicu koju je nosila preko bele. Prišla je poslu sa blagim i prijateljskim rečima i dok je hodala, zveckale su brojanice što su joj visile o pasu. Danju i noću je negovala razmaženu i ne uvek strpljivu bolesnicu. Posle se povlačila nema i skoro se stidela zbog ljudske slabosti kojoj je morala ipak podleći. Dok bi kod kuće malo prospavala, zamenjivala bi je druga sestra. Onda bi se opet vratila.

Jer, konzulka je zahtevala stalnu službu uz svoju postelju. Što joj se stanje više pogoršavalo, to je sve više mislila o bolesti... Sva njena pažnja bila je usredsređena na bolest koju je posniatrala sa strahom i otvorenom, naivnom mržnjom. Ova nekadašnja svetska dama, koja je tiho, prirodno i istrajno volela udoban život i život uopšte, ispunila je svoje poslednje godine pobožnošću i dobrim delima... zašto? Ne samo iz pijeteta prema pokojnom mužu, nego i iz nesvesnog nagona da pomiri nebo sa svojom snažnom vitalnošću i da i pored te svoje žilave privezanosti za život postigne blagu smrt. Ali, eto, ona nije mogla da umre blago. Ne uzevši u obzir poneke manje bolne doživljaje, njena je snaga ostala potpuno sačuvana i oko joj je bilo jasno. Volela je dobre ručkove, otmeno i bogato oblačenje. Nije volela da gleda neprijatne stvari koje su se oko nje dešavale, zataškavala ih je. Veliki ugled, koji je njen najstariji sin svuda uživao, pričinjavao joj je zadovoljstvo.

Ova bolest, ovo zapaljenje pluća uvuklo se u njeno uspravno telo, a da mu ona nikakvom duševnom pripravnošću nije olakšavala razorni rad... nikakvim razornim bolom koji nas polako otuđuje od života ili od uslova pod kojiima smo ga primili, i budi u nama slatku čežnju za krajem, za drugim uslovima ili za mirom. Da, stara konzulka je dobro osećala da još nije bila pripravna za smrt, i pored svoga hrišćanskog načina života posiednjih godina. Ispunjavala ju je strahom neodređena misao: ako je ovo njena poslednja bolest, ako je to bolest koja će joj u poslednjem času i u jezovitoj žurbi slomiti otpor telesnim bolovima i dovesti je do cilja...?

Mnogo se molila bogu, ali je skoro još više — uvek kad je bila pri

svesti — kontrolisala svoje stanje, sama pipala puls, merila groznicu i borila se protiv kašlja. S pulsom je bilo zlo: vrućica bi najpre popustila, a zatim bi se popela još više i bacala je iz groznice u zanos sa visokom temperaturom, kašalj se pojačavao, izazivao unutrašnje bolove i izbacivanje sluzi pomešane s krvlju. Sve ju je više obuzimao strah zbog gubljenja daha. Zlo je dolazilo otuda što sad viiše nije bio bolestan samo jedan delić desnog pluća, nego je ono celo obolelo. štaviše, ako neki simptomi nisu varali, već su se počeli pokazivati i počeci oboljenja levog pluća, što je doktor Langhals, gledajući u svoje nokte, nazvao „hepatizacija", a o čemu je doktor Grabov radije ćutao... Groznica nije popuštala. I stomak je počeo da otkazuje. Polagano i nezadrživo napredovalo je opadanje snage.

Sve je to ona opažala i kad god je mogla uzimala je koncentrisanu hranu koju su joj nudili, držala se propisa još tačnije nego njena nudilja, uzimala lekove u određeno vreme i toliko je bila zaokupljena svim tim, da je razgovarala skoro samo sa lekarima; samo je u razgovoru s njima pokazivala iskreno interesovanje. Posete koje su u početku dopuštali, prijateljice, članice „jerusalimskih večeri", stare dame iz društva i supruge pastora, primala je apatično ili s rasejanom srdačnošću i brzo ih otpuštala. Porodica se mučno osećala zbog ravnodušnosti s kojom je stara dama susretala svojtu, izgledalo je kao da ih omalovažava, kao da hoće da im kaže: „Pa i onako mi ne možete pomoći!" Čak i malog Hana, koga su jednom, kad joj je bilo malo bolje, pustili ik njoj, samo je nemarno pogladila po obrazu i odmah se okrenula od njega. Kao da je htela da kaže: „Deco, vi ste svi dragi, ali ja — ja ću možda da umrem!". Ali je zato lekare primala s toplinom i živim interesovanjem, i s njima je jedino razgovarala detaljno o svemu.

Jednog dana pojaviše se stare dame Gerhart, potomstvo Pavla Gerharta. Došle su sa svojim mantilima, svojim šeširima nalik na tanjir i torbama sa hranom za siromahe, i nisu im mogli zabraniti, da ne posete bolesnu prijateljicu. Pustili su ih nasamo sa njom i sam bog zna šta su joj govorile dok su sedele uz mjen krevet. Kad su odlazile, izraz očiju i lica bio im je još jasniji, još blaženiji nego pre, a konzulka je ležala na svom krevetu sa isto takvim očima i isto takvim licem. Ležala je sasvim tiho, sasvim mirno, mirnije nego ikada pre, disala je teško i blago i očito bivala sve slabija. Gospođa Permaneder je

promrmljala za njima kad su odlazile neku oštriju reč i poslala odmah po lekare. i čim su se oba gospodina pojavila na vratima, kod konzulke je nastala potpuna promena koja je sve začudila. Probudila se i skoro uspraviila u krevetu. Pružila je prema njima obe ruke i rekla: „Dobro mi došli; gospodo moja! Stvar stoji tako da ću u toku ovoga dana..." Ali je već odavna došao dan kad se više nije moglo negirati obostrano zapaljenje pluća.

„Da, dragi moj gospodine senatore", rekao je doktor Grabov uzevši ruku Tome Budenbroka... „Nismo mogli da sprečimo, sad je na obe strane, a to je uvek opasno, kao što i sami znate, neću da vam govorim ono što nije... Svejedno, da li pacijent ima dvadeset ili sedamdeset godina, to je uvek opasno i stoga, kad bi me danas opet upitali da li treba da pišete svome bratu Kristijanu, ne bih vas nimalo odvraćao od toga da mu možda depeširate... Uostalom, kako je on? Zabavan ičovek, uvek sam ga neobično voleo... Za boga miloga, gospodine senatore, nemojte iz mojih reči da izvlačite kakve preterane zaključke! Ne može se reći da sad predstoji neposredna opasnost... ah, baš sam lud što tu reč uopšte uzimam u usta. Ali u ovakvim slučajevima, znate, mora se uvek izdaleka računati i sa nepredviđenim slučajnostima. Neobično smo zadovoljni vašom poštovanom gospođom majkom kao pacijentikinjom, neobično smo zadovoljni... Krepko nam pomaže i nikad nas ne ostavlja na cedilu... zaista, divim se, kao pacijent je nenadmašiva. I zato ne gubite nade, dragi moj senatore, ne gubite nade! Treba da se uvek nadamo, najboljem!"

Ali, došao je i trenutak kada su i nadanja porodice postala nešto veštačko i neiskreno. Već su se primećivale promene kod bolesnice, ponašanje joj je pokazivalo crte strane njenoj ličnosti. Iz njenih usta čule su se izvesne čudne reči, na koje ne umemo da odgovorimo i koje kao da bolesniku onemogućuju svaki povratak u život, koje ga predaju smrti. Pa makar nam bio i najdraži, posle toga ne možemo više poželeti da ustane i hoda. A ako bi ipak ustao, bilo bi to isto toliko jezivo koliko i kad neko ustane iz mrtvačkog kovčega...

Pokazivali su se grozni simptomi raspadanja koje počinje dok se pojedini organi, žilavom voljom, još uvek održavaju u normalnom radu. Pošto je već prošlo nekoliko nedelja otkad a je konzulka legla u krevet zbog katara, od ležanja joj se na leđima pojavilo nekoliko rana koje su

bile stalno otvorene i strahovito izgledale. Više nije spavala, prvo zbog bola, kašlja i teškog disanja, a drugo i zbog toga što se sama borila sa snom i trudila se da bude budna. Samo na momente bi padala u zanos i gubila svest, ali i kad je bila pri svesti, razgovarala je s osobama koje su davno pomrle, jedno popodne u sumrak rekla je glasno, malo uplašeno ali usrdno: „Da, dragi moj Žarne, ja dolazim!" Rekla je to kao da nekome neposredno odgovara, pa se posle mnogima učinilo da su čuli glas konzula koji je zove.

Stigao je Kristijan. Došao je iz Hamlburga gde je, kako je sam rekao, imao posla. U sobi bolesnice proboravio je samo kratko vreme. Izišao ie gladeći rukom čelo i, gledajući okolo, rekao: „Pa to je strašno ... pa to je strašno ... ne mogu više."

Pojavio se i pastor Pringshajm, odmerio hladnim pogledom sestru Leandru i modulirajućim glasom čitao molitve uz konzulkinu postelju.

A onda je za kratko vreme došlo olakšanje, groznica je popustila, prividno joj se povratila snaga, bolovi prestali. Sve je to izazvalo suze radosnice kod onih koji su bili oko njene postelje...

„Deco, ozdraviće, videćete, ozdraviće, uprkos svemu!" rekao je Toma Budenbrok. „Na Božić će biti kod nas i nećemo dopustiti da se uzbuđuje kao inače..."

Ali već sledeće noći, kratko vreme pošto su Toma i Gerda legli, pozvani su od strane gospođe Permaneder u Ullicu Meng, jer se bolesnica bori sa smrću. Vetar je duvao i nagonio kišu u prozorska stakla.

Kad je senator sa ženom ušao u sobu, osvetljenu svećama dvaju svećnjaka koji su bili na stolu, tamo su bila već oba lekara. I Kristijana su dovukli iz njegove sobe i on je sedeo negde u uglu duboko pogrbljen, okrenuvši leđa krevetu, poduprevši čelo obema rukama. Očekivali su konzulkinog brata, konzula Justa Kregera, po koga su takođe poslali. Gospođa Permaneder i Erika Vajnšenk stajale su u podnožju kreveta i gledale tužno u lice bolesnice koja umire.

Kanzulka je ležala na leđima, poduprta sa više jastuka, i obema rukama, svojim lepim rukama sa zagasitoplavim žilama, koje su sad bile tako mršave — sama kost i koža, gladila je jorgan brzo, dršćući neprestano i užurbano. S jezovitom ravnomernošću neprestano je okretala levo i desno glavu u beloj noćnoj kapici. Usne su joj bile iskrivljene, a usta je otvarala i zatvarala kao da hoće da uhvati daha.

Upale oči su joj lutale kao da traže pomoć i pokatkad bi se s izrazom zavisti zaustavile na kome od prisutnih, koji su bili obučeni i mogli disati, kojima je pripadao život i koji za nju nisu više ništa mogili da učine, sem da gledaju. Noć je prolazila, a nije se dogodila nikakva promena.

„Koliko dugo može to još da traje?" upita Toma Budenbrok tiho i povuče starog dokltora Grabova u pozadinu sobe, dok je doktor Langhals davao bolesnici nekakvu injekciju. Prišla je i gospođa Permaneder sa maramicom na ustima.

„Ništa se određeno ne može reći, dragi senatore", odgovori doktor Grabov. „Vaša gospođa Majka može da umre za pet minuta, a može još i satima da živi... ne mogu ništa određeno da kažem. Radi se o onome što se zove zagušljivi katar..."

„Znam", reče gospođa Permaneder i spusti glavu u maramiou, dok su joj suze tekle niz obraze. „To se često događa kod zapaljenja pluća ... u plućnim mehurićima skupi se tako neka tečnost i ako stvar pođe na gore, bolesnik ne može više da diše... da, znam..."

Sklopljenih ruku, senator je gledao prema krevetu.

„Mora da strahovito pati!" prošapta.

„Ne!" reče doktor Grabov isto tako tiho, ali sa ogromnim autoritetom, pri čemu je njegovo dugo, blago lice dobilo odlučne bore... „To vam se samo čini, verujfe mi, dragi prijatelju, to vam se samo čini! Ona je skoro bez svesti... To što vidite najviše su refleksni pokreti... verujte mi..."

A Toma odgovori: „Daj bože!" — Ali i dete je moglo videti da je konzulka bila sasvim pri svesti i da je sve osećala...

Opet su se vratili na svoja mesta. Stigao je i konzul Kreger i isedeo je uz krevet crvemih očiju, nagnut nad držak svoga štapa.

Pojačali su se pokreti bolesnice. Mora da ovo telo, predato smrti, ispunjavaše od glave do pete strahovit nemir, neizreciv strah i bol, osećanje beskrajne napušltenosti i ibespomoanostd. Njene oči, te jadne oči koje su molile, pretklinjale i tražile, zatvarale su se katkada sa slomljenim izrazom ili bi se širile toliko, da bi iskočile male, sasvim pocrvenele žilice očnih jabučica; I nikako nije padala u nesvest.

Nešto posle tri sata, Kristijan je ustao. „Ja više ne mogu", rekao je i izišao, i šepajući opirao se o nameštaj koji mu je bio na dohvatu. — Erika Vajnšenk i gospođica Severin bile su zadremale, verovatno od

jednolikih, bolnih zvukova, i spavale su zarumenjenih obraza.

Oko četiri sata počelo je vidljivo da biva sve gore i gore. Uspravili su bolesnicu i obrisali joj znoj sa čela. Pretila je opasnost da će disanje sasvim prestati i sve je obuzeo strah. „Malo da spavam...!" izustila je. „Sredstvo za spavanje...!" Ali su svi bili protiv toga da joj se da nešto za spavanje.

Najednom je počela da odgovara nekome koga drugi nisu čuli, kao što je to već jednom radila. „Da, Žane, neću još dugo!" ... A odmah zatim: „Draga Klaro, dolazim!..."

A onda je opet počela glava... Je li i to bila borba sa smrću? Ne, ona se sad borila sa životom za smrt. „Rado ću..." stenjala je... „ne mogu... Nešto za spavanje!... Gospodo moja, smilujte se! nešto za spavanje...!"

Zbog ovoga „smilujte se" gospođa Permaneder je glasno zaplakala, a Toma je tiho stenjao i za trenutak uhvatio glavu rukama. Ali lekari su znali svoju dužnost. U svakom slučaju trebalo je da se ovaj život održi radi porodice što je moguće duže, a omamljujuće sredstvo imalo bi za posledicu da ona odmah ispusti dušu. Lekari nisu zato na svetu da vode u smrt, nego da po svaku cenu produže život. U prilog tome govorili su, uostalom, i izvesni verski i moralni razlozi, o kojima su, razume se, čuli na univerzitetu, iako im sada nisu bili u pameti. Naprotiv, raznim sredstvima su pojačavali srce i pokušavali da draženjem na povraćanje dovedu do trenutnog olakšanja. U pet sati borba je bila tako strašna, da strašnija nije mogla biti. Konzulka se grčevito uspravila, široko otvorenih očiju, mahala rukama oko sebe kao da hoće da se uhvati za nešto, za neke ruke koje joj se pružaju, i na sve strane odgovarala, gledajući u vazduh, na pozive koje je samo ona čula i koji su, kako je izgledalo, bivali sve mnogobrojniji i jači. Izgledalo je kao da su negde prisutni ne samo njen pokojni muž i čerka nego i njeni roditelji, tast i tašta, a mnogi pomrli rođaci. Nazivala je ih imenima za koja niko od prisutnih ne bi odmah mogao pogoditi na koga se pokojnika odnose. „Da!" viknula je i okretala se u raznim pravcima ... „Dolazim ... odmah ... ovog trenutka ... Tako .... ne mogu... Neko sredstvo, gospodo moja ..."

U šest sati umirila se za trenutak. I onda, sasvim iznenada, preko njenog ostarelog i od bolova izmučenog lica prešlo je trzanje, nagla preneraženost i radost, jezovita plašljiva nežnost; munjevitom brzinom

je raširila ruke i govorila na mahove strahovito brzo, tako da se osećalo kako između onoga što je čula i njenog odgovora nije prošao ni trenutak, — zatim je viknula glasno, s izrazom bezustovne pokornosti i bezgranične odanosti pune straha: „Ovde sam!"... i umrla.

Svi su bili zaprepašćeni. Šta je to bilo? Ko ju je pozvao, te ga je odmah poslušala?

Neko je razmakao zavese na prozorima i ugasio sveće, a doktor Grabov je s blagim licem zaklopio oči pokojnice.

Svi su osećali hladnoću tmurnog jesenjeg jutra koja je sad ispunjavala sobu. Sestra Leandra je nekakvom maramom prekrila ogledalo.

GLAVA DRUGA

Kroz otvorena vrata viđalo se kako u sobi pokojnice gospođa Permaneder kleči i moli se bogu. Bila je sama i klečala, a crna haljina oko nije raširila se po podu. Klečala je blizu kreveta, uz stolicu, a sklopljene ruke su joj počivale na sedištiu. Pognute glave mrmljala je molitve... Dobro je čula kad su joj brat ii snaja ušli u sobu za doručak i kad su nesvesno stali nasred sobe da bi sačekali kraj pobožnosti. Ona se nije žurila zbog toga, najzad se nakašljala, lagano i svečano skupila haljinu, ustala i pošla prema Tomii i Gerdi, dostojanstvena i nimalo smućena.

„Tomo", rekla je ne bez tvrdoće, „što se tiče Severinove, čini mi se da je pokojna majka hranila zmiju na svojim grudima".

„Kako to?"

„Strašno sam ljuta na nju. Čoveku dođe da iskoči iz kože i da se zaboravi... ima li ta žena pravo da nam još više zagorčava bol ovih dana?"

„Ama o čemu se radi?"

„Prvo, strahovito je sebična. Otišla je do ormana, izvadila materine svilene haljine, metnula ih preko ruke i htela da ode. ‚Rikhen, kuda ćete s tim?' upitala sam je — ‚Gospođa konzulka mi je to obećala!' — ‚Draga Severinko', velim joj ja i sa svom uzdržljivošću objašnjavam joj da nije lepo to što radi. Misliš li da je to nešto koristilo? Uzela je ne samo svilene haljine, nego i jedan paket s vešom. Ja ne mogu s njom da se bijem, je li tako?... I ne samo ona, i devojke su odnele iz kuće

pune veškorpe haljina i posteljine ... Kućni personal pred mojim očima deli te stvari, jer Severinova ima ključeve od ormana. ‚Gospođice Severin', rekla sam joj, ‚dajte mi ključeve'. Znate li šta mi je odgovorila? Rekla mi je glasno i jasno da ja nemam šta da joj zapovedam, da nije kod mene u službi, da je ja nisam uzela u službu i da će zadržati ključeve dogod ne ode!"

„Imaš li ključeve od ormana sa srebrnim stvarima? Dobro! Pusti ostalo. To je neizbežno kad se neko domaćinstvo raspada. A u poslednje vreme i onako se slabo gospodarilo. Sad neću da pravim larmu. Posteljina je stara i poderana... Uostalom, još ćemo da vidimo šta tu sve ima. Imaš li spisak? Na stolu? Dobro. Odmah ćemo da vidimo."

Ušli su u spavaću sobu i za trenutak zastali tiho pored kreveta. Gospođa Antonija je podigla belo platno sa lica pokojnice. Konzulka je bila još u svilenoj haljini u kojoj su je danas popodne doneli u dvoranu. Proteklo je dvadeset i osam sati otkako je izdahnula. Usta i lice su joj starački upali jer nije imala veštačkih zuba, a brada joj se strmo i šiljato podigla. Sve troje su s bolom pokušavali, gledajući u neumoljivo duboke i čvrsto zatvorene oči, da u ovom licu prepoznadu lice svoje majke. Ali pod kapicom, koju je stara dama nosila nedeljom, bila je, kao i kad je ona bila živa, crvenkastosmeđa, glatko očešljana kosa, kojoj su se dame Budenbrok iz Široke ulice tako često rugale... Jorgan je bio posut cvećem.

„Već stižu prekrasni venci", reče gospođa Permaneder tiho. „Od svih porodica... ah, prosto ceo svet šalje vence! Rekla sam da se sve donese u hodnik, treba, Tomo, da ih sa Gerdom pogledaš. Tužno je i lepo. Ogromne atlasne pantljike..."

„Šta je s dvoranom?" upita senator.

„Skoro će. biti gotova, Tomo! Skoro je gotova. Tapetar Jakobs nije žalio truda.. I...", progutala je pljuvačku... „i kovčeg je unutra. Ali, dragi moji, sad treba da odemo", rekla je i oprezno opet pokrila lice pokojnice platnom. „Ovde je hladno, u sobi za doručak je malo naloženo. Daj da ti pomognem, Gerda, sa tako divnom zavesom mora se oprezno postupati... daj da te poljubim. Ti znaš da te volim, iako me ti nikad nisi volela... Neću ti pokvariti frizuru ako ti skinem šešlir.... Tvoja lepa kosa! Takvu je kosu imala mati kad je bila mlada. Ona nije nikad bila tako lepa kaio ti, ali je bilo vremena i ja sam već tada bila na

svetu, kad je ona bila zaista lepa. A sad... Zar nije tačno što naš Grobleben uvek kaže: Svi ćemo istruruuti — ? Tako prost čovek... Da, Tomo, tu su popisane glavne stvari."

Vratili su se u susednu sobu i seli oko okruglog stola. Konzul je uzeo hartije na kojima su bili popisani predmeti što treba da se podele najbližim naslednicima. Gospođa Permaneder nije puštala iz oka lice svoga brata, posmatrala ga je uzbuđeno i napeto. Bilo je nešto, jedno neibežno pitanje, kome je bila bojažljivo upravljena svaka njena misao i o kome je trebalo uskoro da se govori...

„Mislim", poče senator, „da ćemo se držati uobičajenog principa, darove vratiti, tako da ..."

Njegova žena ga prekide.

„Oprosti, Tomo, čini mi se da Kriistijan... gde je on?"

„Da, Gospode bože, Kristijan!" vikniu gospođa Permaneder. „Pa njega smo zaboravili!"

„Zbilja", reče senator i spusti hartije. „Pa zar njega niste pozvali?"

I gospođa Permaneder pođe k zvonu. Ali se u istom trenutku vrata otvoriše i Kristijan se pojavi. Ušao je u sobu prilično brzo, zatvorio vrata ne baš tiho i stao skupivši obrve. Svojim malim, okruglim, duboko usađenim očima gledao je levo i desno i nije nikoga video, a pod čupavim crvenkastim brkovima usne su mu se nemirno otvarale i zatvarale. Činilo se da je raspoložen nekako prkosno i razdraženo.

„Čujem da ste tu", rekao je kratko. „Kad se govori o stvarima treba da i mene obavastite."

„Baš smo pošli da te obavestimo", reče konzul ravnodušno. „Sedi!"

Pri tome mu se oči zaustaviše na belim dugmetima kojima je bila zakopčana Kristijanova košulja. Konzul je bio obučen u besprekornu crninu i na košulji, koju je delila od ogrlice široka crna kravata, videla su se crna dugmeta umesto zlatnih koja je obično nosio. Kristijan je odmah opazio taj pogled, jer kad je privlačio stolicu da sedne, dodirnuo je rukom prsa i rekao: „Znam da imam bela dugmeta. Još nisam stigao da kupim crna ili bolje reći, propustio sam da kupim. Poslednjih godina sam često morao da pozajmljujem pet šilinga za prašak za zube, a u krevet sam često legao pri svetlosti šibice... ne znam da li za sve to leži krivica samo na meni. Uostalom, nisu crna dugmeta, najvažnija stvar na svetu. Ne marim za spoljašnost. Nikad joj nisam pridavao velike važnosti."

Gerda ga je posmatrala za sve vreme dok je govorio i tiho se nasmejala na kraju. Toma je primetio: „Najzad, ovo poslednje nećeš moći dugo da braniš, dragi moj."

„Tako? Možda ti znaš bolje, Tomo. Ja kažem samo to, da na ove stvari ne polažem važnosti. Video sam isuviše sveta, živeo sam među raznim ljudima koji imaju razne običaje, a da bih mogao... Uostalom, ja sam odrastao čovek", reče najedared glasno. „Imam četrdeset i tri godine, svoj sam gospodar i zabranjujem svakome da se meša u moje stvari."

„Izgleda mi da imaš nešto na srcu, dragi moj", reče senator začuđeno. „Ako se ne varam, o dugmetima još nisam ni, reči rekao. Uredi svoju crninu kako god hoćeš. Samo nemoj da misliš da si napravio na mene neki utisak tim tvojim jeftinim hvastanjem kako si bez predrasuda ..."

„Uopšte ne želim da tebi imponiujem..."

„Tomo ... Kristijane..." reče gospođa Permaneder. „Nećemo sad u ovako razdraženom tonu... danas... i to ovde pored... Nastavi, Tomo. Pokloni se, dakle, vraćaju? To je u redu."

Toma nastavi. Počeo je sa najvećim predmetima i zapisao one koje bi mogao da upotrebi u svojoj kući: luster iz trpezarije, veliki sanduk u rezbarijama koji je stajao u tremu. Gospođa Permaneder je neverovatno živo učestvovala u svemu tome. Čim se dvoumilo o budućem sopstveniku neke stvari, ona bi na neuporediv način znala da kaže: „Ja sam spremna to da preuzmem"... Ona je to znala da kaže sa takvim izrazom lica, kao da joj ceo svet mora biti zahvalan za njenu požrtvovanost. Za sebe, za svoju ćerku i unuku dobila je lavovski deo nameštaja.

Kristijan je dobio nekoliko komada nameštaja, jedan sat u stilu ampira, pa čak i harmonijum, i bio je zadovoljan. Ali kad se prešlo na deljenje srbrnine i rublja, pokazivao je začudo toliko revnosti, da je to ličilo na gramzivost.

„A ja? A ja?" pitao je... „Ali molim vas, nemojte da me sasvim zaboravite ..."

„Pa ko te zaboravlja? Već sam ti... eto pogledaj, upisao ceo čajni servis sa srebrnim poslužavnikom. A pozlaćeni nedeljni servis jedino nama može da posluži i..."

„Svakodnevni sa ornamentima u obliku luka mogla bih ja uzeti",

reče gospođa Permaneder.

„A ja?" uzviknu Kristijan sa srditošću koja ga je pokatkad obuzimala, pri čemu su mu obrazi izgledali još mršaviji, tako da mu je lice bilo vrlo neobično. „Hteo bih da imam udela u priboru za jelo! Koliko ću da dobijem kašika i viljušaka! Vidim da neću dobiti skoro ništa!..."

„Ali dragi moj, šta će tebi te stvari! Na šta ćeš ih ti upotrebiti? Ne razumem... Bolje je da ovakve stvari ostanu ‚u porodici..."

„Treba mi kao uspomena na majku", reče Kristijan prkosno.

„Dragi prijatelju", odgovori senator prilično nestrpljivo,... „nisam raspoložen za šalu... na osnovu tvojih reči izgleda da ćeš ti kao uspomenu na majku da staviš na orman lonac za supu? Nemoj, molim te, da misliš da ćemo ti šta zakinuti. Što manje dobiješ u efektivnom, to će ti se nadoknaditi u drugom obliku. Tako je i sa posteljinom..."

„Ne treba mi novac. Treba mi veš i pribor za jelo".

„Ali zašto ti to treba, za boga miloga?"

Tad je Kristijan odgovorio nešto zbog čega se Gerda Budenbrok naglo okrenula i pogledala ga sa zagonetnim izrazom u očima, senator vrlo brzo skinuo cviker s nosa i zurio mu ukočeno u lice, dok je gospoda Permaneder čak sklopila ruke. On je, naime, rekao: „Mislim da se skorije ili docnije oženim."

Rekao je to prilično tiho i brzo, uz kratak pokret ruke, kao da baca bratu nešto preko stola. Potom se zavalio i gledao neodređeno oko sebe s namrgođenim, kao uvređenim i neobično rasejanim licem Nastala je duža pauza. Najzad reče senator: „Mora se priznati, Kristijane, da ovi tvoji planovi dolaze malo prekasno ... razume se, uz pretpostavku da su to realni i izvodljivi planovi, ne kao oni koje si iz nepromišljenosti već jednom bio predložio pokojnoj majci."

„Moje su namere ostale iste", reče Kristijan ne gledajući još ni u koga, sa stalno istim izrazom lica.

„Pa to je nemoguće. Čekao si na majčinu smrt, da..."

„Da, imao sam obzira prema njoj. Izgleda, Tomo, ti smatraš da si pokupio svu taktičnost i osetljivost na svetu..."

„Ne znam šta te navodi da tako govoriš. Uostalom, moram da se divim tvojim obzirima. Objavljuješ neposlušnost majci jedan dan posle njene smrti..."

„Kad već hoćete, da govorimo o tome! Glavno je ovde da mati više

ne može da se sekira zbog moga koraka. Ona to ne može ni danas, kao što neće moći ni za godinu dana ... Gospode bože, pa mati nije imala bezuslovno pravo. Pravo je imala samo sa svoga stanovišta i ja sam imao obzira prema tome stanovištu dok god je bila živa. Ona je bila stara žena, žena iz drugog vremena, sa drugim pogledima na svet..."

„E pa onda, moram da ti kažem da je taj pogled na svet, s obzirom na pitanje o kome se ovde radi, ujedno i moj pogled na svet." „To me se nimalo ne tiče".

„Moraće te se ticati, dragi prijatelju".

Kristijan ga pogleda.

„Ne — !" uzviknu. „Ne mogu. Kad ti kažem da ne mogu! Ja moram sam da znam šta treba da učinim. Odrastao sam čovek..."

„Ah, to sa odraslim čovekom, to je kod tebe samo spol ja. Ti uopšte ne znaš šta treba da činiš..."

„Ipak!... Ja ponajpre postupam kao častan čovek. Ti i ne pomišljaš kako stoji s tom stvari, Tomo! Ovde su Toni i Gerda... pa ne možemo o tome iscrpno da govorimo. Ali ja sam ti rekao da imam obaveza! Poslednje dete, mala Gizela..."

„Ne znam ništa o maloj Gizeli, niti želim da znam! Uveren sam da su te slagali. U svakom slučaju, prema licu kao što je ono na koje sad misliš, ne možeš imati nikakvih drugih obaveza do zakonskih, a te možeš da ispunjavaš kao što si ih i dosad ispunjavao ..."

„Veliš, lice, Tomo? Lice? U zabludi si što se nje tiče! Alina..."

„Ćuti!" zagrme senator. Oba brata upreše poglede jedan u drugog. Toma je bio bled i drhtao od besa. Kristijan je svoje male, okrugle, duboko usađene oči silom raširio, pri čemu su mu se očni kapci najednom zacrveneli, zinuo je od srdžbe tako da su mu obrazi izgledali sasvim izdubljeni. Ispod očiju se pokazalo nekoliko crvenih pega. Gerda je i jednog i drugog gledala prilično podrugljivo, a Toni je lomila ruke i rekla moleći: „Ali, Tomo ... ali, Kristijane... A mati tamo leži!"

„Ti si apsolutno bez svakoga osećanja za stid", nastavi senator. „Kako si mogao na ovome mestu i u ovim prilikama da spominješ ta imena! Odsustvo takta kod tebe je ogromno, upravo bolesno..."

„Ne razumem zašto ne bih mogao da spomenem Alinino ime!" Kristijan je bio toliko uzbuđen da ga je Gerda sve pažljivije

posmatrala. „Eto, spominjem ga, Tomo, kao što čuješ i mislim da se njome oženim — jer čeznem za domom, i zabranjujem, čuješ kakvu reč upotrebljavam, i zabranjujem ti da se mešaš u to! Ja sam slobodan, ja sam svoj gospodar..."

„Budala si ti! Kad se bude otvorio testament videćeš kako si svoj gospodar. Pobrinuli smo se, razumeš me, da i nasledstvo od majke ne upropastiš kao što si unapred već upropastio trideset hiljada maraka. Ja ću upravljati ostatkom tvoga imetka i kunem ti se da nećeš dobiti ništa sem svakog prvog u mesecu, novac za izdržavanje..."

„Ti ćeš sam najbolje znati ko je majku na to naveo. Zaista, moram da se čudim što mati tu stvar nije poverila nekome ko mi je bliži i ko prema meni bratskije oseća nego ti". Kristijan je sad bio sasvim izvan sebe, počeo je da govori ono što dosada nije nikada govorio. Nagnuo se preko stola, udarao neprestano savijenim kažiprstom po njemu i nakostrešenih brkova, izbuljenih očiju, gledao ukočeno u brata, koji je sedeo uspravno i bled, poluzatvorenih očnih kapaka, gledao preda se.

„Ti me u srcu mrziš i prezireš", nastavi Kristijan, a glas mu je bio šupalj i kreštav. „Otkad pamtim, bio si tako hladan prema meni, da mi je u tvome prisustvu uvek bilo zima ... da, to je možda neobičan izraz, ali ja tako osećam... Odbijao si me... Odbijao si me kad god bi me pogledao, a skoro nikad me nisi ni gledao. A otkud ti pravo na to? I ti si čovek i imaš svoje slabosti. Našim roditeljima si bio uvek bolji sin, ali ako im zbilja stojiš bliže nego ja, onda bi trebalo da prisvojiš malo od onoga njihovog hrišćanskog načina mišljenja, i ako ti je već strana svaka bratska ljubav, trebalo bi bar da pokažeš makar malo hrišćanske ljubavi. Ali ti si tako bez ljubavi, da me čak nikad nisi ni posetio... ni jedan jedini put me nisi posetio ni kad sam bio u bolnici, kad sam u Hamburgu ležao zbog zapaljenja zglobova..."

„Imam ja ozbiljnijeg posla no što su tvoje bolesti! Sem toga, ni moje zdravlje nije..."

„Tomo, tvoje je zdravlje odlično. Ne bi ti sedeo ovde kao što sediš, da ti zdravlje nije odlično u upoređenju s mojim..."

„Možda sam ja bolesniji od tebe."

„Ti... E, to je suviše! Toni! Gerda! Kaže da je bolesniji od mene! Šta? Jesi li ti možda ležao u Hamburgu smrtno bolestan od zapaljenja zglobova?! Da li ti posle svake i najmanje nepravilnosti osećaš muku u čelom telu koja se ne da opisati?! Jesu li možda kod tebe svi živci na

levoj strani prekratki?! Autoriteti su utvrdili da je kod mene zaista tako. Da li se tebi možda događaju takve stvari da, kad u sumrak uđeš u svoju sobu, vidiš čoveka kako sedi na sofi, kako ti namiguje, iako pri tome takav čovek uopšte ne postoji?!..."

„Kristijane!" uzviknu užasnuta gospođa Permaneder. „Šta govoriš!... Gospode bože, pa o čemu se vi prepirete u stvari? Tako govorite kao da smatrate nekom čašću što ste bolesni. Ako ćemo o tome, onda bismo i ja i Gerda imale da kažemo koju reč!... A mati leži u susednoj sobi...!

„I ti, čoveče, ne shvataš", viknu žučno Toma Budenbrok, „da su sve te odvratnosti posledice i nedonoščad tvojih poroka, tvoga besposličenja. Ništa ne radiš, samo sebe posmatraš. Radi! Prestani da neguješ svoja bolesna stanja i da o njima pričaš!... Kad budeš poludeo — a ja ti kažem da to nije nemoguće — neću moći za tobom ni suze da prolijem, jer će to biti tvoja krivica, samo tvoja..."

„Nećeš ti suze proliti ni ako umrem".

„Nećeš ti umreti", reče senator podrugljivo.

„Neću umreti? Dobro, dakle neću umreti! E pa dobro, videćemo ko će od nas dvojice pre da umre!... Radi! ali kad ne mogu. Kad ne mogu istrajno da radim, sto mu gromova?! Ja ne mogu dugo da izdržim na jednom istom poslu, od toga postajem bedan. Ti, koji to možeš, treba da budeš radostan zbog toga, a ne da osuđuješ druge, jer to nije tvoja zasluga ... Bog daje jedinome snagu, a drugome ne da. Ali ti si takav, Tomo", nastavi naginjući se sve više preko stola. Lice mu se sve više krivilo. Sve jače je lupao savijenim prstom o sto. „Ti si pravedan samo prema sebi samom ... ah, čekaj, nije to ono što sam hteo da kažem i što imam protiv tebe da iznesem... Ali ne znam odakle ću da počnem, a i ono što ću moći da ti kažem samo je hiljaditi deo... ah, samo je milioniti deo onoga što mi leži na srcu! Postigao si izvesno mesto u životu, imaš uvaženi položaj i onda hladno i svesno odbijaš sve što bi i za trenutak moglo da ti smeta, da poremeti tvoju ravnotežu, jer ravnoteža je za tebe nešto najvažnije. Ali to nije najvažnije, Tomo, pred bogom to nije najvažnije. Ti si egoist, eto to: si ti! Ja te još volim kad grdiš, kad nastupaš, kad čoveka hoćeš da smrviš. Ali najgore je tvoje ćutanje, to je najgore: čovek nešto kaže a ti naglo zašutiš, povučeš se i otklanjaš svaku odgovornost, otmen i nepovređen, i drugome prepuštaš da se bespomoćno stidi... Ti si tako bez milosrđa i

ljubavi i skromnosti... Ah!" viknuo je najedared, metnuo obe ruke iza glave, a zatim ih ispružio kao da odbija ceo svet od sebe... „Kako sam ja sit svega, toga takta, toga finog osećanja, te ravnoteže, toga držanja i dostojanstva... i suviše sam sit svega toga..." I ovaj poslednji uzvik bio je u tolikoj meri iskren, toliko je dolazio od srca i probio je tolikom snagom, sa toliko odvratnosti, da je zaista imao u sebi nešto što uništava. Čak je i Toma malo ustuknuo i jedno vreme umorno gledao preda se.

„Postao sam ovakav kakav sam", reče najzad, a glas mu je bio uzbuđen, „jer nisam hteo da budem kao ti. Ako sam te u duši izbegavao, to je bilo zato što sam morao da te se čuvam, jer je tvoje biće predstavljalo opasnost za mene ... Istinu ti kažem."

Za trenutak je zaćutao, a onda nastavio kraćim i žešćim tonom „Uostalom, mi smo se mnogo udaljili od predmeta. Održao si govor o mome karakteru... malo smušen govor, u kome ima možda zrno istine. Ali ne radi se sad o meni nego o tebi. Nameravaš da se ženiš, a ja bih hteo da te što jače uverim da je izvođenje te namere, onako kako ti zamišljaš, nemoguće. Prvo, kamate koje ću ti isplaćivati neće biti ni u kom slučaju velike".

„Alina je nešto zaštedela".

„Hm... zaštedela. Ti, dakle, nameravaš da nasledstvo od majke pomešaš sa uštedama te dame..."

„Da. Čeznem za svojim domom i za nekim ko će me sažaljevati kad budem bolestan. Sem toga, odlično odgovaramo jedino drugome. Obadvoje smo malo pregaženi od života."

„Dalje, nameravaš li da decu koju ona ima, usvojiš, odnosno da ih... učiniš legitimnim?"

„Tako je."

„Tako da posle tvoje smrti tvoje imanje pređe na te ljude?" Kad je senator to rekao, gospođa Permaneder je stavila ruku na njegovu mišicu i prošaptala preklinjući ga: „Tomo! Mati leži pokraj nas!..."

„Da", odgovori Kristijan, „tako mora da bude".

„Ne, ti to nećeš učiniti!" viknu senator i skoči. I Kristijam ustade, stade iza svoje stolice, uhvati je rukama, pritisnu podbradak na grudi i pogleda brata pola plašljivo, pola rasrđeno ...

„Ti to nećeš učiniti...." ponovi Toma Budenbrok skoro izvan sebe od besa, bled, dršćući i sa grčevitim pokretima. „Dok sam ja živ to se

neće dogoditi... kunem ti se!... Čuvaj se... pazi se...! Dosta je novca propalo zbog nesreće, gluposti i podlosti, a da bi ti smeo da četvrtinu majčinog nasledstva baciš u krilo svojim ženturinama i njihovoj kopiladi! I to pošto je drugu četvrtinu izvukao Tiburcius!... Već si dosta blamaže naneo porodici i sad još treba da se srodimo s jednom kurtizanom i da njenoj deci damo naše ime! Zabranjujem ti to, razumeš li me? zabranjujem ti!" viknuo je takvim glasom da je soba odjeknula i da se gospođa Permaneder plačući skupila u ugao sofe. „I da se ne bi usudio da nešto učiniš protiv ove zabrane, to ti savetujem! Dosad sam te samo prezirao, prelazio sam preko tvojih gluposti... ali ako me budeš izazivao, ako budeš terao mak na konac, videćemo ko će izvući deblji kraj! Velim ti, čuvaj se! Više neću imati nikakvih obzira prema tebi! Proglasiću te neodgovornim, daću da te zatvore, uništiću te! Uništiti! Razumeš li me?!..."

„A ja ti velim..." poče Kristijan... I sad je otpočela svađa, rastrgana, ništavna, žalosna svađa bez prave teme, sa jedinim ciljem da jedan drugog uvrede, da jedan drugog rečima krvavo rane. Kristijan se vratio na karakter svoga brata i iz prošlosti potražio pojedine stvari, koje nije mogao da zaboravi, nego ih je u sebi nosio i začinio gorčinom, mučne anegdote koje su dokazivale Tomin egoizam. A senator mu je preteranim rečima pretio i izražavao svoj prezir, zbog čega se posle deset minuta pokajao. Gerda je glavu lako podbočila rukom i gledala ih zamagljenim očima, s neodređenim izrazom lica. Gospođa Permaneder je stalno u očajanju ponavljala: „A mati leži kraj nas... a mati leži kraj nas ..."

Kristijan je već pri zadnjim replikama šetao po sobi tamo i ovamo i na kraju napustio bojište.

„Dobro je! Videćemo!" uzviknuo je i raščupanih brkova, crvenih očiju, raskopčana kaputa, sa maramicom u ruci, raž ešćen i egzaltiran, zalupio vratima i izišao.

U iznenadnoj tišini stajao je senator još jedan trenutak uspravno i gledao u pravcu kuda mu je brat izišao. Zatim je ćutke seo, kratkim pokretom ruke uzeo opet hartije i suvim rečima svršio što je još imalo da se svrši. Tada se zavalio u naslonjaču, počeo da upreda brkove i utonuo u misli.

Srce gospođe Permaneder je lupalo preplašeno! Ono veliko pitanje nije se moglo više odlagati, trebalo je da govori, trebalo je da čuje

odgovor... ali jao, zar je sad raspoloženje za to, zar sad ima mesta za pijetet i blagost?

„I... Tomo", — počela je gledajući najpre u svoje krilo i tek posle pokušala da mu pogleda u lice. „... Nameštaj... ti si, razume se, već sve uzeo u obzir... Stvari koje pripadaju nama, mislim Eriki, maloj i meni... one ostaju ovde ... s nama... ukratko ... kuća, šta je s kućom?" upitala je lomeći ruke.

Senator nije odmah odgovorio nego je i dalje upredao brkove, zadubljen u misli. Potom je uzdahhuo i ispravio se.

„Kuća?" rekao je: „Jasno je da ona pripada svima nama, tebi, Kristijanu i meni... i, smešno je reći, i pastoru Tiburciusu, jer jedan deo kuće spada u Klarino nasledstvo. Sam ne mogu da odlučujem, potreban mi je i vaš pristanak. Ali, razume se, treba je što pre prodati", završio je slegnuvši ramenima. Ipak mu je preko lica prešlo nešto nalik na strah, kao da se uplašio svojih reči.

Gospođa Permaneder je duboko pognula glavu, ruke više nije lomila i svi su joj udovi bili kao izumrli.

„Naš pristanak!" ponovila je posle male počivke, tužno pa čak i sa nešto gorčine. „Bože moj, dobro znaš, Tomo, da ćeš učiniti ono što smatraš da je pravo i da mi nećemo moći da ti ne damo svoj pristanak!... Ali, da reknemo koju reč... da te zamolimo", nastavila je skoro bez glasa, a gornja joj je usna drhtala... „Kuća! Majčina kuća! Naša roditeljska kuća! U kojoj smo bili tako srećni! Kako bismo mogli da je prodamo...!"

Senator je opet slegnuo ramenima.

„Veruj, dete moje, da me sve to što možeš da mi kažeš isto toliko dira kao i tebe... Ali to nisu protivrazlozi nego osećanja. Jasno je što treba da se radi. To veliko zemljište ... šta da počnemo s njim? Već godinama, već od očeve smrti ruši se zadnja zgrada. U bilijarskoj sali nastanila se čitava jedna mačja porodica i ako uđemo u nju, u opasnosti smo da propadnemo. kroz pod... E, kad ne bih imao svoje kuće u Fišergrube! Ali imam je, i šta sad? Da li radije nju da prodam? Prosudi sama ... kome? Izgubio bih otprilike pola novca što sam ga uložio u tu kuću. Ah, Toni, imamo dosta nekretnina, imamo ih isuviše! Hambare i dve velike kuće! Vrednost nekretnina jedva da još stoji u nekoj srazmeri sa pokretnim kapitalom! Da, treba da se proda, da se proda!..."

Ali gospođa Permaneder nije slušala. Pognuta i povučena u sebe sedela je i sa suzama u očima gledala u prazno.

„Naša kuća!" mrmljala je... „Sećam se još kad smo je osvetili... Nikad nismo bili veći nego tada. Cela porodica je bila na okupu. I čika Hofstede je recitovao pesmu... Onu što je u kožnoj mapi... Znam je napamet... Venus Anadiomene... Soba sa pejsažima! Trpezarija! Strani ljudi!..."

„Da, Toni, tako su verovatno mislili i oni ljudi koji su morali da napuste tu kuću, kad ju je kupio deda. Izgubili su novac i morali da se isele, umrli su i propali. Sve ima svoje vreme. Budimo veseli i zahvalimo bogu što još nismo došli dotle, dokle su došli onda Ratenkampovi, i što ćemo se s ovom kućom oprostiti u povoljnijim prilikama nego oni..."

Prekinulo ga je jecanje, dugo, bolno jecanje. Gospođa Permaneder je bila toliko očajna, da nije mislila čak ni na to da obriše suze koje su joj tekle niz obraze. Sedela je pognuta i skupljena, i jedna topla kap pala joj je na ruku koja je počivala u njenom krilu, a ona to nije ni primetila.

„Tomo", rekla je dajući tihu, dirljivu čvrstinu glasu koji je bio. u opasnosti da se uguši u suzama. „Ti ne znaš kako mi je pri duši, ne znaš kako mi je. Tvoja sestra je dosta propatila u životu, dosta se namučila. Sve se sručilo na moju glavu, sve što se može zamisliti... ne znam šta sam bogu skrivila. Ali sve sam preturila a nisam padala u očaj, Tomo, i ono sa Grinlihom, i ono sa Permanederam i ono sa Vajnšenkom. Nisam sasvim gubila glavu ni onda kad je božja volja htela da sruši sve što sam izgrađivala. Znala sam uvek da ima jedno mesto, da ima, da tako kažem, jedno pristanište gde sam kod kuće, gde mogu da se sklonim od svake nevolje u životu... I onda, kad je sve bilo svršeno, kad su Vajnšenka odveli u zatvor... rekla sam: „Majko, smemo li da se kod tebe nastanimo?" — „Da, deco, dođite"... Tomo, kad smo bili deca i igrali se rata, uvek smo imali jedno mesto gde smo mogli da se sklonimo, kuda smo mogli da pobegnemo kad smo u nuždi i nevolji, odakle te nisu terali nego gde si mogao, u miru da počineš. Materina kuća, ova kuća ovde, to je to mesto u životu, Tomo... I sad... sad da se prodaje..."

Naslonila se, pokrila lice maramicom i gorko plakala.

Skinuo joj je jednu ruku s lica i držao je u svojoj.

„Znam ja to, draga Toni, sve ja to znam! Ali treba da budemo malo razumni. Dobra mati je umrla... natrag je ne možemo dozvati. Šta sad? Besmislemo je da sad ovu kuću držimo kao mrtvi kapital... ja moram znati je li to besmisleno ili nije, zar ne? Nećemo valjda od ove kuće napraviti kućerinu za izdavanje pod kiriju... Teško ti je kad pomisliš da će ovde stanovati strani ljudi, ali to je ipak bolje, ne moraš to da gledaš, uzećeš sebi i svojima kakvu malu lepu kuću ili sprat, na primer, negde pred gradskom kapijom. Možeš i ovde da stanuješ zajedno sa nekoliko stanara koji ti plaćaju kiriju ako to više voliš? A svoju porodicu još uvek imaš, Gerdu i mene i Budenbrokove u Širokoj ulici i Kregerove i gospođicu Vajhbrot... a da ne govorim o Klotildi, kojoj ne znam da li bi prijao dodir s nama, jer je i suviše ekskluzivna, otkad je postala kaluđerica..."

Uzdahnuo je, i taj je uzdah izgledao skoro kao smeh, okrenula se, pritisnula maramicu još čvršće na oči i durila se kao dete koga hoće da od bola odvrate nekom šalom. A zatim je odlučno otkrila lice, sela uspravno i, kao što je uvek činila kad je trebalo da pokaže karakter i dostojanstvo, zabacila je glavu i uprkos tome pokušala da naslona bradu na grudi.

„Da, Tomo", rekla je, trepoući očima i gledajući kroz prozor, s ozbiljnim i prisebnim izrazom lica, ,,i ja hoću da budem pamenta... i već sam pametna. Treba da mi oprostiš... i ti, Gerda... Što sam plakala. Dođe to tako... to je slabost. Ali to je samo spolja, verujte mi. Vi dobro znate da sam. ja žena koju je život očeličio. Da, Tomo, to sa mrtvim kapitalom razumem dobro, toliko pameti imam. Samo mogu da ponovim da ti treba da radiš ono što nađeš za shodno. Ti treba za nas da misliš i radiš, jer Gerda i ja, mi smo žene, a Kristijan... no, bog s njim! Ne možemo mi tebi da protivrečimo, jer ono što mi iznosimo nisu protivrazlozi nego osećanja, to je jasno. Kome ćeš da je prodaš, Tomo? Misliš li da ćeš je brzo prodati?"

„E dete, kad bih ja to znao... Međutim... već sam jutros razgovarao s Gošom, sa starim senzalom Gošom, izgleda da je spreman da uzme stvar u svoje ruke..."

„To bi bilo dobro, da, to bi bilo vrlo dobro. Zigismund Goš, naravno, ima svojih slabdsti. To sa njegovim prevodima sa španjolskog, o čemu se priča — ne mogu da zapamtim kako se zove pesnik — to je nešto neobično, moraš da priznaš, Tomo. Ali on je bio prijatelj ijoš pokojnog

oca i neobično je pošten. A ima i dobro srce, po tome j poznat. On će shvatiti da se ovde ne radi o kakvoj bilo kupovini, o kakvoj bilo kući. Šta misliš, Tomo, koliko ćeš da zatražiš? Sto hiljada maraka najmanje, zar ne?..."

„Sto hiljada maraka najmanje, Tomo!" rekla je još jednom, držeći bradu u ruci, dok je njen brat sa ženom već silazio niza stepenice. A onda je ostala sama. Stala je nasred sobe, ruke je opustila i sklopila tako da su joj dlanovi bili okrenuti dole i gledala je oko sebe velikim bespomoćnim očima. Glava, sa kapicom od crnih čipaka, tresla joj se stalno, i polako je padala sve više i više na rame, teška od misli.

GLAVA TREĆA

Malog Johana su doveli da se oprosti sa smrtnim ostacima svoje bake; otac je naredio, i mali Johan nije smeo ni da pisne, mada se bojao. Dan posle teške konzulkine smrtne borbe, senator je za vreme ručka i po svoj prilici namerno u prisustvu sina, oštrim rečima osudio ponašanje ujaka Kristijana, koji se izvukao i otišao da spava kad je bolesnici bilo najgore. „To su nervi, Tomo", odgovorila je Gerda. Konzul je na to pogledao u Hana, što je Hano primetio, i u najstrožem tonu je odvratio da se to ničim ne može opravdati. Pokojna mati je toliko patila, da treba da se stidi svaki onaj koji, zdrav i čitav, hoće da se kukavički izvuče od ono malo bola što ga oseća kad gleda samrtne muke. Iz toga je Hano zaključio da bez ikakvog pogovora mora da učini posetu otvorenom kovčegu.

Velika dvorana izgledala mu je tuđa kao o Božiću kada je, idući između oca i majke dan pre pogreba, ušao u nju iz trema sa stubovima. Okružena polukrugom srebrnih svećnjaka i saksija sa cvećem, stajala je na crnom postamentu kopija Torvaldzenovog Hrista, čije je mesto inače bilo u hodniku. Belila se između zelenila lišća. Svuda po zidovima lepršale su crne draperije na promaji i prekrivale nebesno plavetnilo tapeta i smešak belih statua bogova, koji su obično gledali kako se u dvorani zadovoljno ručava. Opkoljen rođacima obučenim sasvim u crno, sa širokim crnim florom oko rukava svoga mornanskog odela, kao omamljen mirisima koji su dolazili od ogromne količine cveća i venaca — ponekad se sa tim mirisima polako mešao i jedan drugi, neobičan a ipak nekako poznati miris —

stajao je mali Johan pored mrtvačkog odra i gledao ukočenu priliku, koja je između belog atlasa ležala pred njim, stroga i svečana...

Nije to bila baka. Videla se njena kapica sa pantljikama od bele svile i njena orvenosmeđa kosa. Ali ovaj šiljati nos, ove ulegle usne, ova izbočena brada, ove žute, providne, sklopljene ruke, hladne i ukočene — nije to bilo njeno. To je bila neka tuđa, voštana lutka i jezivo je bilo udesiti i svečano izložiti tako nešto. Pogledao je u sobu s pejsažima kao da će tamo ugledati pravu baku... Ali nje nije bilo. Ona je mrtva. Nju je smrt zauvek zamenila ovom voštanom figurom, koja je tako neumoljivo, tako. nepristupačno zatvorila svoje očne kapke i usne...

Stajao je na levoj nozi, savivši koleno desne tako, da je lako balansirala na vrhovima prstiju; jednom rukom je držao na prsima mornarsku mašnu, a druga mu je mlitavo visila. Glava sa kovrdžavom svetlosmeđom kosom, koja mu je padala na slepoočnice, bila je nagnuta u stranu, a ispod namrgođenih obrva, trepćući, gledale su u lice leša njegove zlatnosmeđe, plavičasto osenčene oči. Disao je polako i oklevajući, jer je pri svakom dahu očekivao onaj miris, onaj neobični a ipak tako poznati miris, koji ni oblaci mirisa od cveća nisu uvek mogli da zagluše. I kad bi uhvatio taj miris, obrve bi mu se još više stisnule i usne za trenutak zadrhtale... Najzad je zajecao., ali je to izgledalo kao neko uzdisanje bez suza. Gospođa Permaneder se sagla, poljubila ga i odvela.

I dok su senator i njegova gospođa, zajedno sa gospođom Permaneder i Erikom, u toku dugih časova primali u sobi sa pejsažima izjave saučešća, sahranjivali su Elizabetu Budentorok, rođenu Kreger. Stigli su strani rođaci iz Frankfurta i Hamburga i poslednji put bili gostoljubivo primljeni u kući u Ulici Meng. Gomila ožalošćenih punila je dvoranu i sobu sa pejsažima, trem sa stubovima i hodnik, kad se u svetlosti sveće, u pročelju kovčega, uspravno i veličanstveno pojavio pastor Pringshajim od Sv. Marije i održao posmrtno slovo. Njegovo obrijano lice sa izrazom mračnog fanatizma i blage ozarenosti, to lice iznad širokog, naboranog okovratnika, bilo je okrenuto k nebu, a sklopljene ruke je držao pod bradom.

Slavio je rečima, koje su bujale i polako nestajale, svojstva pokojnice, njenu otmenost i smernost, njenu vedrinu i pobožnost, njena dobra dela i blagost. Spomenuo je „jerusalimske večeri" i

„nedeljnu školu". Ceo dugi, bogati i srećni zemaljski život pokojnice još jednom je zablistao u svetlu njegove dijalektike... i kako reč „svršetak" treba da dobije neki atribut, to je govorio o blagom „svršetku".

Gospođa Permaneder je dobro znala šta ovoga časa duguje sebi i svima okupljenim s obzirom na dostojanstvo i reprezentativno držanje. Zajedno sa svojom ćerkom Erikom i unukom Elizabetom zauzela je najvidnija počasna mesta odmah uz pastora Pringshajma, u pročelju kovčega pokrivenog vencima, dok su se Toma, Gerda, Kristijan, Klotilda i mali Johan, kao i stari konzul Kreger, koji je sedeo na stolici, zadovoljili da kao i rođaci drugog reda budu na manje istaknutim mestima. Stajala je uspravno, sa malo podignutim ramenima, i u ruci stiskala batistenu maramicu, crno oivičenu. Toliko je bila ponosna zbog prve uloge koja joj je pala u deo pri ovoj svečanosti, da je taj ponos katkada potpuno potisnuo bol i bacio ga u zaborav. Svesna da su u nju uprte oči celoga grada, gledala je uglavnom preda se, no pokatkad se nije mogla uzdržati a da ne pogleda u gomilu, u kojoj je primetila i Jullkicu Melendorf, rođenu Hagenštrem, i njenog muža... Da, svi su morali da dođu, i Melendorfovi, i Kistenmakerovi, i Langhalsovi i Everdikovi! Pre no što se Toni Budenbrok iseli iz roditeljske kuće, morali su još svi da se skupe u njoj da bi joj odali počast i izrazili saučešće uprkos Grinlihu, uprkos Permanederu i uprkos Hugu Vajnšenku...

A pastor Pringshajm je svojim posmrtnim govorom pozleđivao ranu koju je smrt napravila, sračunato je svakome iznosio pred oči šta je izgubio, umeo je da dovede do suza i one koji ne bi nikad sami od sebe zaplakali. I ti su mu bili zahvalni za to. Kad je spomenuo „jerusalimsko veče" zajecale su sve stare prijateljice pokojnice, sem gospođe Ketelzen, koja nije ništa razumela i pravo gledala, sa zatvorenim golubijim izrazom lica, i sestara Gerhard, potomaka Pavla Gerharda, koje su se držale za ruke i bistrih očiju stajale u jednom uglu. Bile su radosne zbog smrti svoje prijateljice i nisu joj zavidele samo zato što je zavist bila tuđa njihovim srcima.

Što se tiče gospođice Vajhbrot, ona je stalno brisala nos brzo i energično. Ali ni dame Budenbrok iz Široke ulice nisu plakale, to nije bio njihov običaj. Njihova lica, manje zašiljena nego obično, izražavala su blago zadovoljstvo zbog nepristrasne pravednositi smrti...

A onda, kad je odjeknulo poslednje amin pastora Pringshajma,

uđoše četiri nosača sa svojim crnim trorogim šeširima. Uđoše polako, a ipak brzo, tako da su im se raširili crni ogrtači kad su spustili ruke na kovčeg. Bila su to četiri lakejska lica, koje je svako poznavao, sluge, koji su pri svečanim večerama u najodličnijim krugovima raznosili zdele s jelom i u hodniku ispijali iz flaša Melendorfovo crveno vino. Međutim, oni su bili neophodni i pri svakom pogrebu prve i druge klase, pa su i u tome poslu pokazivali veliku spretnost. Znali su dobro da se ovaj trenutak, kada tuđi ljudi hvataju i zauvek iznose kovčeg iz sredine svojte, mora savladati taktično i brzo. Sa dva ili tri brza, bešumna i snažna pokreta, podigli su teret na svoja ramena. Jedva da je iko imao vremena da shvati svu strahotu toga trenutka, a kovčeg pokriven cvećem već je iščezao kroz trem sa stubovima, nošen bez oklevanja, a ipak umerenim tempom.

Dame su se oprezno gurale oko gospođe Permaneder i njene kćeri, oborena pogleda stiskale im ruku i promrmljale ni više ni manje nego ono što se u takvim prilikama mora da promrmlja, dok su se gospoda spremala da siđu i sednu u kola ...

I tako se vukla duga i crna povorka; vozili su se dugo i polako kroz sive i vlažne ulice, kroz Gradsku kapiju, kroz mračnu, natmurenu aleju, na koju je sipila kišica sve do groblja. Na groblju je iza jednog poluogolelog grma zabrujao pogrebni marš. Išli su peške za kovčegom, po blatnoj stazi, do onog mesta gde je na kraju jedne šumice bila porodična grobnica Budenbrokovih. Tu se dizao, strčeći, veliki krst od peščanika sa imenom ispisanim gotskim slovima ... Pokraj crne rake, oivičene vlažnim zelenilom, ležala je kamena ploča, ukrašena plastično izrađenim porodičnim grbom.

Bilo je spremljeno mesto za novu pridošlicu. Poslednjih dana su pod senatorovim nadzorom uredili malo grobnicu i odmakli malo u stranu ostatke starih Budenbroka. Muzika je umukla i kovčeg je na užetima nosača lebdeo iznad rake, a onda se sa tihim štropotom spuštao u raku. Pastor Pringshajm, koji je sad navukao vunene manšete, počeo je ponovo da govori. Njegov izvežbani glas zvučao je jasno u hladnom i tihom jesenjem vazduhu, pokretljivo i pobožno iznad otvorenog groba i pognutih ili bolno u stranu nagnutih glava prisutne gospode. Najzad se nagnuo nad otvoreni grob, oslovio pokojnicu punim imenom i blagoslovio je znakom krsta. Kad je umukao i kad su sva gospoda svojim u crno obučenim rukama držali

cilindre pred licem, da bi se tiho pomolili bogu, sunce se malo pokazalo iza oblaka. Više nije padala kiša i uz šum kapljica, koje su pojedinačno padale sa drveća i grmlja, čulo se pokatkad kratko, fino i radosno cvrkutanje ptica.

I tada su svi redom prilazili da sinovima i bratu pokojnice još jednom stisnu ruku.

Za vreme toga defilea, Toma Budenbrok je stajao između Kristijana i ujke Justa. Na debeloj i tammoj tkanini njegovog kaputa videle su se fine, srebrne kapi rose. U poslednje vreme počeo je malo da deblja — prvi znak starenja na njegovoj brižno negovanoj spoljalšnasti. Zaoblili su mu se obrazi pred kojima su strčali ufitiljeni brkovi. Bili su bledi, bez krvi i života. Njegove malo pocrvenele oči pogledale bi umorno i uljudmo u lice svakog gospodina, koji bi mu za trenutak stisnuo ruku.

GLAVA ČETVRTA

Osam dana docnije, u privatnom kontoaru senatora Budenbroka, sedeo je na kožnoj stolici kraj pisaćeg stola malen, izbrijan starac sa kao sneg belom kosom, začešljanom duboko na čelo i slepoočnice. Bio je poguren i obema rukama se naslanjao na belu dršku svoga štapa, a isturena brada počivala mu je na rukama. Stisnuvši zlobno usne, povučene naniže, posmatrao je senatora od glave do pete sa tako odvratnim i prodirnim lukavim pogledom, da je izgledalo neshvatljivo zašto se senator ne ukloni od toga čoveka. Ali Toma Budenbrok je sedeo sasvim mirno, zavaljen u svojoj stolici, i razgovarao sa ovom podmuklom i demonskom pojavom kao što se razgovara sa najbezazlenijim građaninom. Šef firme Johan Budenbrok i senzal Zigismund Goš razgovarali su o prodaji stare kuće u Ulici Meng.

Razgovor je trajao prilično dugo, jer je Goš ponudio 28.000 talira, a to se senatoru činilo suviše malo. Senzal se kleo paklom da bi bila ludost tražiti i jedan groš više od te sume. Toma Budenbrok je govorio o položaju u centru grada i o neobičnoj prostranosti zemljišta, ali gospodin Goš je sikćućim, stisnutim i ozlojeđenim glasom, iskrivljenih usana i s jezovitom gestikulacijom održao predavanje o strahovitom riziku koji uzima na sebe, i to je obrazlagao tako živahno i impresivno,

da bi se celo to predavanje moglo nazvati pesmom... Ha! Kada će on moći da proda kuću, kome, za koliko? Koliko puta se u toku stoleća javljaju kupci za ovakvu kuću? Da li bi mu njegov poštovani prijatelj i protektor možda mogao obećati, da će sutra vozom iz Bihena stići kakav nabob iz Indije da bi se nastanio u Budenbrokovoj kući? On — Zigismund Goš — ostaće s tom kućom... neće je prodati, i onda je propao, sasvim uništen čovek, jer nema više kad da se pridigne, njegovo je vreme prošlo, za njega je već iskopan grob, iskopan je već grob... A pošto mu se ta fraza neobično svidela, pod njenim uticajem je počeo da govori o lemurima koji se klate i o grudvama zemlje koje padaju muklo na poklopac mrtvačkog sanduka.

Ipak senator nije pristao. Govorio je o tome kako zemljište može odlično da se podeli, naglasio odgovornost koju snosi prema bratu i sestri i zadržao se na ceni od 30.000, a zatim je morao opet da sluša, s izrazom nervoze i blagonaklonosti, dobro poentiran odgovor gospodina Goša. To je trajalo još puna dva sata, za koje je vreme gospodin Goš izveo ceo registar svojih karakterističnih grimasa i veština. U neku ruku igrao je dvostruku igru, izigravao je licemernog zlotvora. „Pristanite, gospodine senatore, moj prijatelju iz detinjstva ... 84.000 maraka... to vam je ponuda starog poštenog čoveka!" rekao je slatkim glasom, nagnuo glavu u stranu, svoje opustošeno lice rastegao u smešak srdačne iskrenosti i ispružio ruku, veliku belu ruku sa dugim prstima koji su drhtali. Ali to je sve bila laž i prevara! Dete je moglo da vidi kako se ispod ove licemerne maske gadno ceri nitkovluk ovoga čoveka...

Najzad je Toma Budenbrok izjavio da uzima rok za razmišljanje, jer mora da razgovara sa bratom i sestrom pre nego što bi pristao na sumu od 28.000 talira, što će se teško ikad dogoditi. Namerno je skrenuo razgovor na neutralno područje, raspitivao se o poslovniim uspesima gospodina Goša, o njegovom zdravlju...

Gospodinu Gošu je išlo rđavo; lepim i velikim pokretima ruku odbijao je mišljenje da se on može računati među srećne ljude. Starost se približava, već je tu, ikako je rekao, grob mu je već iskopan. Danas više, ne može uveče da prinese ustima čašu groga a da pola ne prospe, tako mu đavo trese rukama. Tu ne pomažu psovke... Volja više ne trijumfuje... Pa ipak! Proživeo je život, ne baš prazan život. Video je svet otvorenim očima. Prohujale su revolucije i ratovi i njihovi

su talasi prošli i kroz njegovo srce... tako reći. Ha, sto mu gromova, bila su to druga vremena kad je on uz senatorovoig oca, uz konzula Johana Budenbroka, prkosio navali pobesnelog ološa! Najstrašnije od najstrašnijeg... Da, život mu nije bio prazan, ni unutrašinji mu život nije bio sasvim prazan. Do sto đavola, osetio je snagu, a kakva snaga takav ideal — kaže Fojerbah. A i sada još, i sada... duša mu nije osiromašila, srce mu jet ostalo mlado, nikad nije prestao, nikad neće prestati da bude sposoban za grandiozne doživljaje, da toplo i verno obuhvati svoje ideale. Poneće ih sa sobom u grob, to je sigurno! Ali zar ideali zato postoje da ih dostignemo i ostvarimo? Nipošto! Zvezde se ne žele, ali nada... oh, nada, ne ispunjenje, nada je ono što je najbolje u životu. L'espérance toute trompeuse qu'elle est, sert au moins a nous mener a la fin de la vie par un chemin agreable[70]: To je rekao Larošfuko i to je lepo, zar ne?... Da, njegovom poštovanom prijatelju i protektoru nije potrebno da to zna. Onaj koga su uzdigli talasi stvarnog života, oko čijeg čela sija sreća, tome nije potrebno da ovakve stvari ima u glavi. To je potrebno onome ko sanja usamljen u dubokoj tami!..."

„Vi ste srećni", rekao je iznenada, metnuo ruku na senatorovo koleno i gledao u njega pogledom koji je plivao. „...O, tako je! Greh bi bio,, kad biste to poricala! Vi ste srećni! Vi držite sreću u rukama! Ušli ste u borbu i osvojili ste je snažnom rukom... snažnom rukom!" Zaćutao je. Nije čuo nijedne reči senatorovog rezigniranog odgovora i nastavio je da gleda mračno i sanjalački u njegovo Ilice. Iznenada se uspravi.

„Mi ćaskamo", reče, „a sastali smo se zbog poslova. Vreme je dragoceno — ne gubimo ga u razmišljanju! Čujte... Jer ste vi to ... razumete me? Jer..." Izgledalo je da će gospodin Goš ponovo da utone u lepa razmišljanja. Međutim, on se uspravi i, učinivši širok gest pun zamaha i entuzijazma, viknu: „Dvadeset i devet hiljada talira... osamdeset i sedam hiljada maraka za kuću vaše majke! Pristajete?..."

Konzul pristade i pljesnu svojim dlanom o njegov.

Kao što se moglo očekivati, gospođa Permaneder je smatrala da je cena zaista smešno niska. Da joj je neko, s obzirom na njena sećanja vezana za tu kuću, isplatio milion za nju, smatrala bi to samo pristojnim — i ništa više. Međutim, brzo se privikla na sumu koju joj je brat naveo, pogotovu zato što je bila zabavljena planovima o

budućnosti.

Od srca se radovala dobrome nameštaju koji joj je pripao, i mada u prvo vreme nikome nije padalo na pamet da je istera iz roditeljske kuće, najrevnosnije je razgledala stanove i kuće za iznajmljivanje. Teško će joj pasti rastanak sa ovom kućom... dabome, kad bi na to pomislila odmah bi joj navrle suze na oči. Ali, s druge strane, mogućnost promene, useljenje u novi sitan, imali su u sebi izvesnu draž. Zar to nije kao da će ponovo, četvrti put da se udomi? Opet je razgledala stanove, vodila razgovore s tapetarom Jakobsom, pogađala se u radnjama za zavese i prostirke... Srce joj je jače lupalo; zaista je srce ove stare i životom očeličene žene lupalo jače!

Tako su prolazile nedelje: četiri, pet, šest nedelja. Pao je prvi sneg, došla je zima, u peći je pucketalo i Budenbrokovi su tužno razmišljiali kako će se ove godine provesti Božić... Međutim, iznenada se nešto dogodilo, nešto dramatično, nešto što je sve iznenadilo u najvećoj meri; dogodio se preokret koji je zaslužio i pobudio sveopšte interesovanje ... To nešto je iznenadilo sve kao grom iz vedra neba, tako da je gospođa Permaneder zastala usred svojih poslova kao paralizovana!

„Tomo", rekla je, „jesam li ja luda? Da li Goš ne bulazni? Pa to je nemoguće! To je apsurdno, to se ne da zamisliti .. " Zaćutala je i držala se obema rukama za slepoočnice. Senator je slegnuo ramenima.

„Drago dete, još nije odlučeno, ali se pojavila misao, pojavila se mogućnost, i kad malo promisliš mirno, videćeš da u celoj stvari nema ništa što je nemoguće zamisliti. Naravno da nas je malo frapiralo. I ja sam za korak ustuknuo kad mi je to Goš kazao. Ali zar je to nemoguće! Šta mu stoji na putu?..."

„Ja to neću preživeti", rekla je, sela na stolicu i ostala nepokretna.

Šta se dogodilo? — Za kuću se već našao kupac, ili se bar našao neko ko se za nju interesuje i koji je izrazio želju da hoće zbog daljih pregovora bliže da pregleda kuću i imanje. I taj neko bio je gospodin Herman Hagenštrem, krupni trgovac i kraljevski portugalski konzul.

Kad je to gospođa Permaneder prvi put čula, bila je kao paralizovana, zaprepašćena, kao da ju je neko udario po glavi, nije verovala, nije bila sposobna da shvati tu misao u celoj njenoj dubini. Ali sad, kad je to pitanje postajalo sve određenije, kad je poseta

konzula Hagenštrema u Ulicu Meng već bila pred vratima, sabrala se i opet oživela. Nije protestovala, nije se bunila. Našla je žarke i oštre reći kojima je mahala kao buktinjama za potpaljivanje požara, kao ratnim sekirama.

„To se neće dogoditi, Tomo! Dok ja živim, to se neće dogoditi! Kad svog psa prodaješ, pripazićeš kome ćeš ga prodati. A materina kuća! Soba sa pejsažima!..."

„Ali pitam te, šta mu stoji na putu?"

„Šta mu stoji na putu? Gospode bože, šta mu stoji na putu? Brda stoje na putu, Tomo, tome debelom čoveku! Brda! Ali on ih ne vidi! Ni brige ga za to! Nema on osećanja za to! Je li on stoka?... Od najdavnijih vremena Hagenštremovi su nam neprijatelji. Stari Henrih je šikanirao dedu i oca, a ako ti Herman još ništa ozbiljnije nije učinio, ako ti još nije bacao klipove pod noge, to je zato što mu se još nije pružila prilika. Kad smo bili deca, ja sam ga na ulici išamarala, i imala sam razloga za to, a njegova ljubazna sestra Julkica me je svu izgrebala. To su detinjarije... dobro. Ali oni su nam se uvek rugali i radovali kad bi nas zadesila nesreća, i najčešće sam ja bila ona koja im je pribavljala to zadovoljstvo... Bog je tako hteo... A koliko je tebi konzul poslovno naneo štete i besramno te nadmašio, to ti sam najbolje znaš, Tomo, o tome ne treba ja da ti govorim. I kad se na kraju Erika dobro udala, onda su rovarili i buškarali sve dok nisu uspeli da oteraju na robiju njenog muža, pomoću onog njihovog brata, onog mačora, onog satane, državnog tužioca... I sad su se drznuli... nemaju stida..."

„Slušaj, Toni, u prvom redu mi nemamo više šta da kažemo o toj stvari, jer smo s Gošom zaključili posao i sad je na njemu da kuću proda kome hoće. Priznajem da u tome svemu ima izvesne ironije sudbine ..

„Ironije sudbine? E, Tomo, to je tvoj način izražavanja. Ali ja to zovem sramotom, udarcem posred lica, kao što i jeste!... Pa zar ne shvataš šta to znači? Tomo, pomisli makar na to šta će to da znači! To će značiti: Budenbrokovi su gotovi, definitivno su gotovi, oni se sele, a na njihovo mesto svečano dolaze Hagenštremovi. Nikada, Tomo, nikada neću pristati da sudelujem u tome! Nikad se neću pomiriti s tom niskošću! Neka samo dođe, neka se samo usudi da ovamo dođe i pogleda kuću. Neću da ga primim, to mi možeš poverovati. Sešću sa

svojom ćerkom i unukom u jednu sobu, zaključaću vrata i neću ga pustiti unutra, eto, to ću da učinim..."

„Učinićeš ono što smatraš da je pametno, draga moja, i pre toga ćeš promisliti ne bi Ili bilo pametnije da zadržiš društvenu pristojnost. Smatraš li da će se konzul Hagenštrem osetiti duboko povređen tim tvojim ponašanjem? Daleko od toga, dete moje. Neće se ni obradovati ni srditi, nego će se čuditi, hladno i ravnodušno čuditi. Stvar je u tome što ti pretpostavljaš da on prema tebi gaji ista osećanja koja ti imaš prema njemu. U zabludi si, Toni! Ta on te nimalo ne mrzi. Pa zašto bi te mrzeo? On ne mrzi nikoga. On ima uspeha i sreće i pun je vedrog raspoloženja i blagonaklonosti, veruj mi, Toni. Toliko sam ti puta govorio da bi te on na ulici najljubaznije pozdravio, kad bi ti mogla da se savladaš i da ne digneš nos onako borbeno i naduveno. On se tome čudi, dva minuta se čudi mirno i malo podrugljivo. Nemoguće je izbaciti ga iz ravnoteže. Šta mu ti upisuješ u greh? Ako me je poslovno natkrilio, ako mi se tu i tamo uspešno suprotstavio u javnim poslovima — lepo, iznači da je sposobniji trgovac i bolji političar od mene... No, to nije razlog da se tako besno smeješ! Ali da se vratimo na kuću. Ova stara kuća jedva da ima još neko stvarno značenje za porodicu, to je značenje polako potpuno prešlo na moju kuću. To ti velim da bi, za svaki slučaj, mogla da se utešiš. A s druge strane, jasno je kako je konzul Hagenštrem došao na ideju da kupi kuću. Oni su se podigli, porodica raste, srodili su se sa Melendorfoviima i u bogatstvu i ugledu ne zaostaju za njima. Ali im fali nešto, nešto spoljnje, čemu dosad nisu davali važnosti zbog svoje premoći i zbog toga što su bez predrasuda... Istorijska posveta, legitimnost, da tako kažem... Izgleda da ih je sad spopala želja za tim i zato hoće da imaju kuću kao što je ova... Videćeš, konzul će se truditi da sačuva sve ovako kako je sada, neće ništa dozidati, ostaviće iznad kapije i „Dominus providebit", iako se mora priznati da nije Gospod nego on sam pomogao da se firma Štrunk i Hagenštrem toliko podigne..."

„Bravo, Tomo! Ah, kako mi je drago kad čujem da si: i ti prema njima malo zloban! A ja drugo ništa i neću.; Kad bih ja imala tvojiu glavu, kako bih ga udesila! Ali, eto, ti sad..."

„Pa vidiš da mi moja glava slabo što koristi."

„Ali, eto, kažem ti, sad stojiš i hladnokrvno mi objašnjavaš Hagenštremov način rada... Govorio ti šta mu: drago, ali ja znam da i

ti imaš srce kao i ja, i prosto ne verujem da si u duši tako miran kao što izgledaš. Odgovaraš na moje jadikovanje... ili možda hoćeš samo sebe da utešiš..."

„Sad si nametljiva, Toni. Radi se o onome šta ja činim, a ostalo se ne tiče nikoga."

„Preklinjem te, Tomo, reci mi samo jedno: zar to ne bi bila halucinacija?"

„Sasvim."

„Mora?"

„Zašto ne."

„Mačja dreka, da čovek urlikne?"

„Dosta! Dosta!" —

I konzul Hagemštrem se pojavio u Ulici Meng zajedno s gospodinom Gošom, koji je sa svojim jezuitskim šeširom u ruci, pogrbljen, gledajući oko, sebe izdajnički, prošao pored devojke što je odnela posetnice i držala otvorena staklena vrata, i ušao iza konzula u sobu s pejsažima....

Herman Hagenštrem, u debelom i teškom krznenom kaputu koji mu je dopirao do gležanja i bio raskopčan, te se videlo zeleno-žuto ziimsko odelo od trajne engleske tkanine, bio je velikovaroška pojava, impozantan, berzanski tip. Bio je toliko debeo da mu je ne samo brada nego i ceo gornji deo lica bio dvostruk. Ni kratka, plava, puna brada to nije mogla da pokrije. Čak mu je i koža na lobanji pokazivala bore kad bi micao čelom ili obrvama. Nos mu je još više izgledao prignječen uz gornju usnu i on je teško disao kroz brkove; s vremena na vreme je morao pri disanju da upotrebi i usta, i onda bi dobro udahnuo. Sve je to bilo praćeno nekakvim šumom kao da mljaska.

Gospoda Permaneder je promenila boju kad je čula taj njoj odavno poznati šum. Posetila ju je vizija zemičke namazane guščijom paštetom i za trenutak je skoro pokolebala okamenjeno dostojanstvo njenog držanja. Na glatko očešljanoj kosi imala je crnu kapicu, bila je obučena u crnu haljinu kojia joj je savršeno pristajala i čija je suknja sve do gore bila opšivena volanima, sedela je na sofi prekrštenih ruku i malo uzdignutih ramena i, kad su oba gospodina ušla, primetila je nešto sasvim ravnodušno i mirno bratu senatoru, koji nije smeo da je u ovoj prilici ostavi samu. Sedela je još i kad je senator izišao pred goste do sredine sobe, pa semzala Goša pozdravio srdačno, a

konzula korektno i uljudno. Zatim se i ona podigla, odmereno se naklonila obadvojici gospode i bez svake preteranosti rečima ili rukama pridružila se bratu, koji je zamolio gospodu da zauzmu mesta. Pri svemu ovome bila je toliko ravnodušna, da su joj oči bile skoro zatvorene.

Dok su sedali i kasnije, tokom prvih nekoliko minuta, naizmence su govorili konzul i senzai Goš. Gospodin Goš sa odvratnom lažnom skromnošću, iza koje je svako mogao da vidi lukavost, zamolio je da mu oproste što ih smeta, ali bi gospodin konzul Hagenštrem želeo da pogleda celu kuću, pošto na nju reflektira kao eventualni kupac...

A zatim je to isto ponovio drugim rečima i konzul, glasom koji je opet gospođu podsetio na zemičku sa guščijom paštetom. Da, zaista, pojavila se misao i brzo je postala željom. I nada se da će tu želju moći sebi i svojima da ispuni, sem ako gospodin Goš ne namerava da pri tome napravi i suviše dobar posao, ha, ha... ali on ne sumnja da će se sve urediti na obostrano zadovoljstvo.

Ponašanje mu je bilo slobodno, bezbrižno, lako ponašanje svetskog čoveka, što nije moglo da ne ostavi utisak na gospođu Permaneder, pogotovu zato što se u govoru iz kurtoazije skoro uvek obraćao njoj. Otišao je tako daleko, da je svoju želju iscrpno obrazlagao kao da se izvinjava. „Prostora! Više prostora!" rekao je. „Moja kuća u Ulici Zand... ne biste verovali, milostiva gospođo, i vi, gospodine senatore... stvarno je tesna, katkad ne možemo da se okrenemo. Da i ne govorimo o danima kad imamo goste... Bože sačuvaj. Stvarno je potrebno za porodicu, Hunojsi, Melendortfi, porodica moga brata Morica ... stvarno smo stisnuti kao haringe. Dakle, zašto ne — je li tako?"

Pričao je tonom kao da se malo ljuti, s izrazom lica i gestovima koji su govorili: I sami ćete uvideti... ne moram to da podnosim... ta bilo bi glupo... da se ne pomognem, kad, hvala bogu, ne oskudevam u najpotrebnijem ...

„Međutim, hteo sam da pričekam", nastavio je, „hteo sam da pričekam dok bude potrebna zasebna kuća za Gerlinu i Boba, pa bih onda njima ustupio svoju, a ja bih se okrenuo za kakvom većom kućom; ali... poznato vam je", prekinuo je sam sebe, „da su moja kći Gerlina i Bob. najstariji sin moga brata, vereni ima već nekoliko godina ... Venčanje se neće više dugo odgađati. Najviše još dve godine...

Mladi su — tim bolje! Ukratko, što da čekam na njih i da propustim zgodnu priliku koja mi se nudi? Stvarno, nema nikakvog pametnog razloga..."

U sobi je vladalo odobravanje i razgovor se malo zadržao na ovoj porodičnoj stvari, na tom venčanju. Probitačne ženidbe između dece dvojice braće nisu bile ništa neobično u igradu, i tako niko nije video u tome neku sablazan. Raspitivali su se za namere mladog bračnog para, namere koje su se već ticale i svatova... Nameravaju da otputuju na Rivijeru, u Nicu itd. Imaju volju za to — i onda zašto ne bi, je li tako? ... Spomenuli su i mlađu decu. Konzul je govorio o njima zadovoljno i sa uživanjem i slegao ramenima. Imao je petoro dece, a njegov brat Moric četvoro: sinova i kćeri... da, hvala lepo, dobro su. Uostalom, zašto ne bi bili dobro — zar ne? Ukratko, dobro im je. I opet je razgovor skrenuo na to kako se porodica povećala i kako je kuća tesna... „Da, ovo ovde je sasvim nešto drugo!" rekao je. „Već idući ovamo mogao sam to da vidim — ova kuća je biser, biser — nema sumnje, sem ako se to upoređenje ne bi moglo da održi zbog ovolikih dimenzija, ha! ha!... već ove tapete... priznajem, milostiva gospođo, da se za celo vreme razgovora divim tapetama! Kad samo pomislim... da ste dosada ceo život proveli ovde..."

„Sa izvesndm prekidima — da", reče gospođa Permaneder onim naročitim grlenim glasom, kojim je katkada govorila.

„S prekidima — da", ponovi konzul uz predusretljiv smešak. Zatim pogleda senatora Budenbroka i gospodina Goša, i kako su oba gospodina razgovarala, pomače svoju stolicu bliže gospođi Permaneder i naže se k njoj, tako da je teško disanje njegovog nosa bilo odmah ispod njenog. Suviše uljudna da bi se okrenula i izbegla njegov dah. ona je sedela ukočeno i što je više mogla uspravno, gledajući spuštenih očnih kapaka dole na njega. Ali on nije uopšte opažao nelagodnost i prisiljenost njenog položaja.

„Kako je bilo ono, milostiva gospođo?" rekao je... učini mi se da smo mi već jednom trgovali? Tada se, naravno, radilo samo o... o čemu ono? Slatkiši, poslastice, je l'te?... A sad se radi o kući..."

„Ne sećam se", reče gospođa Permaneder i još više ukoči vrat, jer je njegovo lice bilo nepristojno i nepodnosivo blizu...

„Ne sećate se?"

„Ne, zaista, pravo da kažem, ne znam ništa o poslasticama. Pred

očima mi je neka zemička s masnom kobasicom ... zaista, odvratan doručak... Ne znam da li je pripadao meni ili vama.... Bili smo tada deca... Ali ovo danas s kućom, to je potpuno stvar gospodina Goša ..."

Pogledala je brata brzo i zahvalno, jer je primetio njenu nevolju i došao joj u pomoć. Zapitao je da li bi gospodi bilo po volji da najpre prođu kroz celu kuću. Pristali su, oprostili se privremeno od gospođe Permaneder, pošto su se nadali da će još jednom imati sreću... i senator je oba gosta izveo kroz trpezariju.

Vodio ih je uza stepenice, niza stepenice, pokazivao im sobe na drugom spratu kao i one koje su bile u hodniku prvog sprata, prostorije u parteru, pa čak i kuhinju i podrum. Odustali su od toga da pogledaju i kancelarije, jer je bilo radno vreme, a i u osiguravajućem društvu se radilo. Izmenjali su nekoliko primedaba o novom direktoru koga je konzul Hagenštrem dvaput proglasio za savršeno poštena čoveka, na što je konzul Budenbrok ćutao.

Zatim su prošli kroz ogolelu baštu, svu u poluotopljenom snegu, pogledali „portal" i vratili se u prednje dvorište, tamo gde je bila perionica, da bi dalje, uskom popločanom stazom duž zida, stigli u zadnje dvorište, gde je bio hrast, i pošli ka zadnjoj zgradi. Između kamenja kojim je bilo popločano dvorište, rasla je trava i mahovina; stepenice su bile sasvim ruinirane, a mačju porodicu u sobi sa bilijarima mogli su samo donekle da uznemire, jer, kad su otvorili vrata, nisu se usudili da stupe u sobu, pošto pod nije bio siguran.

Konzul Hagenštrem je ćutao i očito bio zabavljen razmiišljanjem i planovima. Stalno je govorio: „Pa da —" ravnodušno odmahujući rukom kao da je hteo da kaže da, naravno, ako on tu bude gospodar, to neće ostati tako. S istim izrazom lica zastade malo na tlu od tvrde ilovače i pogleda u puste hambare. „Pa da —" ponovi i malo zanjiha debelo i oštećeno uže čekrka koje je ovde stajalo godinama neupotrebljivano, sa zarđalom gvozdenom kukom na kraju, a zatim se okrete na peti.

„Hvala vam mnogo, gospodine senatore, na vašem trudu, sad smo valjda na kraju", reče, i posle, na celom putu ka prednjoj zgradi koji su brzo prešli, bio je skoro nem, pa i docnije, kad su se oba gosta, ne sedajući, oprostila s gospođom Permaneder u sobi s pejsažima i kad ih je Toma Budenbrok ispratio niza stepenice i preko trema. Ali tek što su se oprostili i tek što se konzul Hagenštrem okrenuo i izišao na

ulicu, moglo se opaziti da su obojica započeli neobično živ razgovor...

Senator se vratio u sobu s pejsažima gde je gospođa Permaneder sedela pravo i stroga u licu na svome mestu do prozora, i sa dve velike drvene igle plela kaputić od crne vune za unuku, malu Elizabetu, pogledajući pokatkad kroz prozor. Toma je jedno vreme sa rukama u džepovima hodao po sobi gore-dole.

„Sad sam ga prepustio senzalu", rekao je, „treba sačekati šta će da bude. Mislim da će sve kupiti, ovde će stanovati, a teren pozadi upotrebiće za štogod drugo..."

Nije ga gledala, nije promenila uspravno držanje gornjeg dela tela i nije prestala da plete, štaviše, plela je još brže.

„Dabome da će sve da kupi, sve će da kupi", rekla je onim grlenim glasom kojim je pokatkad govorila. „Zašto ne bi kupio, je li tako? Stvarno, protiv toga nema nikakvog razumnog razloga."

Podigla je obrve i pogledala kroz cviker, koji je sada morala da upotrebljava kad radi ručni rad i koji nikad nije umela pravilno da natakne na nos, pogledala je ukočeno i čvrsto na svoje igle, koje su letele brzo, sa tihim šumom.

Došao je Božić, prvi Božić bez konzulke. Veče dvadeset četvrtog decembra proveli su u senatorovoj kući, bez dama Budenbrok iz Široke ulice i bez starih Kregerovih. Kako je bilo svršeno sa redovnim „dečjim danima", Toma Budenbrok nije hteo da sve učesnike konzulkine božićne svečanosti skupi kod sebe, niti sve da ih daruje. Pozvani su bili samo gospođa Permaneder sa Erikom Vajnšenk i malom Elizabetom, Kristijan, Klotilda kaluđerica i gospođica Vajhbrot, koja, naravno, nije propustila da dvadeset petoga proslavi Božić u svojoj sobici sa uobičajenim nesrećnim slučajevima.

Nije bilo više siromaha koji su u Ulici Meng dobijali cipele i vunene stvari, a nije bilo ni dečačkog hora. U salonu su zapevali „Tiha noći, sveta noći", a onda je Tereza Vajhbrot umesto senatorke, koja to nije volela, pročitala božičnu glavu iz Biblije. Zatim su otpevali u po glasa prvu strofu pesme „O jelko" idući kroz sobu i prešavši u veliku dvoranu.

Nije bilo nikakvog naročitog razloga za vesele priredbe. Sa lica prisutnih nije sijala sreća, a ni zabavljanje nije bilo više veselo i živo. O čemu da razgovaraju? Nema mnogo radosnih stvari na svetu. Spominjali su pokojnu majku, govorili o prodaji kuće, o svetlom spratu

koji je gospođa Permaneder uzela pod kiriju pred kapijom Holšten, u jednoj zgodnoj kući prema trgu Linden, i o tome šta će biti kad Hugo Vajnšenk bude pušten na slobodu... U međuvremenu je mali Johan nešto odsvirao na klaviru što je uvežbao s gospodinom Filom, i pratio majku malo pogrešno kad je svirala jednu sonatu od Mocarta. Pohvalili su ga i poljubili, ali tada je morao da ode u krevet, jer je nedavno preboleo neku bolest u crevima i večeras je izgledao vrlo bled i umoran.

Ćutao je čak i Kristijan i nije izvodio nikakve šale. Od onog sukoba s bratom u sobi za doručak nije više nikad spominjao svoju ženidbu i živeo je s bratom u starim, za njega ne baš časnim odnosima. Gledao je oko sebe i samo pokušao da kod prisutnih pobudi malo razumevanja za svoju „muku" na levoj strani, ubrzo se digao, otišao u klub i vratio se tek na tradicionalnu večeru. Božić je prošao i oni su se skoro radovali tome.

Početkom sedamdeset i druge godine raspušteno je domaćinstvo pokojne konzulke. Služavke su otišle i gospođa Permaneder je zahvalila bogu kad se oprostila od gospođice Severin, koja joj je u kućanstvu na najnesnosniji način osporavala autoritet. Razume se da je Severinova odnela sobom svilene haljine. Posle su u Ulicu Meng stala kola za selidbu i počelo je iznošenje stvari. Veliki sanduk u rezbarijama, pozlaćeni luster i ostale stvari koje su pripale senatoru, doneli su u Ulicu Fišergrube; Kristijan se sa svojim stvarima preselio u garsonski stan od tri sobe u blizini kluba, a mala porodica Permaneder-Vajnšenk uselila se u svetao sprat koji nije bio bez izvesne otmenosti; kuća je bila na trgu Linden. Bio je to zgodan mali stan na čijim se vratima moglo čitati urezano u bakrenu ploču: A. Permaneder-Budenbrok, udova.

Tek što su ispraznili kuću u Ulici Meng, kad se tamo pojaviše radnici koji počeše da ruše zadnju kuću, tako da je prašina zamračila vazduh... Kuća sa zemljištem prešla je definitivno u sopstvenost konzula Hagenštrema. Kupio ju je, izgledalo je da se kapricirao da je kupi, jer je odmah ponudio više nego što je gospodinu Gošu nudio neki kupac iz Bremena. Odmah je počeo svoju sopstvenost da iskorišćava na domišljanski način, na način kome su se već odavno svi divili. Već u proleće uselio se s porodicom u prednju zgradu, koju je samo malo renovirao, jer se trudio koliko je moguće da sve ostane

po starom. Preuzeo je samo manje promene koje je zahtevalo novo doba, tako je, na primer, uklonio sva zvona i uveo električna zvonca... Uskoro je stara zgrada sravnjena sa zemljom, a na njenom mestu se uzdizala nova, lepa i svetla građevina sa frontom u Ulici Bekergrube. U toj zgradi su bili magacini i dućani.

Gospođa Permaneder se pred bratom ponovo zaklela kako je odsada ništa više ne može naterati da makar samo jednom pogleda svoju roditeljsku kuću. Samo što je bilo nemoguće da to održi, jer je pokatkad morala brzo da prođe ispred povoljno iznajmljenih dućana i izloga zadnje zgrade, ili ispred časne zabataste fasade, gde se sad pod „Dominus providebit" moglo čitati ime konzula Hermana Hagenštrema. Tada bi gospođa Penmaneder-Budenbrok počela da plače na otvorenoj ulici, pred tolikim svetom. Zabacila bi glavu kao ptica koja počinje da peva, pritisla maramicu na oči i nekoliko puta jauknula, kao da protestuje i jadikuje istovremeno. Pri tome se nije brinula ni za prolaznike ni za opomene svoje kćeri, nego se podavala suzama.

Još uvek je plakala kao kad je bila dete, nepromišljeno, osvežavajuće, uprkos svim olujama i brodolomima koje je preturila preko glave.

DEO DESETI

GLAVA PRVA

Često, kad bi nastupili teški časovi, upitao bi se Toma Budenbrok šta je on u stvari, na osnovu čega još uvek ima pravo da se smatra iole višim od koga bilo srednje obdarenog, poštenog i ograničenog malograđanina. Nestalo je onoga entuzijazma punog fantazije, onoga živog idealizma njegove mladosti. Da bi igrajući se radio, da bi se igrao radeći, da bi sa ambicijom, pola ozbiljnom pola kao u šali, težio ciljevima kojima je priznavao samo imaginarnu vrednost — za takve veselo skeptične i duhovite kompromise treba mnogo svežine, humora i dobre volje; a Toma Budenbrok se osećao neizrecivo umoran i nezadovoljan.

Što je mogao postići već je postigao i dobro je znao da je prešao najvišu tačku svoga života — ako se u tako osrednjem i niskom životu uopšte može govoriti o najvišoj tački, dodao je za sebe.

Što se tiče čisto poslovnih stvari, njegovo imanje su smatrali oronulim, a za firmu su svi govorili da je u opadanju. Ipak, kad se uzme u obzir nasledstvo od majke i udeo u kući u Ulici Meng kao i u zemljii, on je bio čovek sa više od šest stotina hiljada maraka. Ali poslovni kapital je već godinama ležao umrtvijen, ulazilo se samo u sitne poslove, na koje se senator žalio u vreme posla sa žetvom na Pepenrade. A posle toga ništa nije išlo bolje nego još gore; i sada, kad svi poslovi pobedonosno napreduju, kad su posle pristupa grada u carinsku uniju i sitni poslovi bili u stanju da se za nekoliko godina razviju u krupne trgovine, — sada je firma „Johan Budenbrok" mirovala i nije umela da izvuče nikakve koristi iz tekovina vremena, a kad bi šefa upitali kako idu poslovi, odgovorio bi odmahujući rukom: „Ah, nema bogzna kakve radosti. Jedan njegov konkurent, koji je bio prijatelj Hagenštremovih, izjavio je da Toma Budenbrok ima uticaja na berzi još samo dekorativno i toj šali, koja je ciljala na senatorovu brižno negovanu spoljašnost, građani su se smejali i divili kao nečuveno spretnoj dijalektici.

Pretrpljeni gubici i duševni umor učinili su da je senatorov entuzijazam, s kojim je nekada radio za svoju staru firmu, potpuno

isščezao, a i njegovoj delatnosti za opšte stvari postavljena je granica koju nije mogao da pređe. Već odavno, od svog ulaska u senat, postigao je ono što je uopšte mogao postići. Sad mu drugo nije preostajalo nego da zadrži položaje i da vrši dužnost, ali više nije imao šta da osvaja; postojala je još samo sadašnjost i sitničarska stvarnost, ali budućnosti i častoljubivih planova više nije bilo. On je doduše uspeo da u gradu ima veću moć nego što bi to ijedan drugi na njegovom mestu postigao, i njegovi neprijatelji teško bi mogli poreći da on nije „desna ruka predsednika opštine". Ali Toma Budenbrok nije mogao postati predsednik opštine, jer je bio trgovac i ne učenjak, nije svršio gimnaziju, nije bio pravnik i uopšte nije bio akademski obrazovan. Ali on, koji se oduvek u slobodnom časovima bavio istorijskom i literarnom lektirom, koji se u pogledu duha, inteligencije i unutrašnjeg kao i spoljnog obrazovanja osećao iznad svoje okoline, nije mogao preboleti da zbog toga što nema redovne kvalifikacije ne može da zauzme prvo mesto u društvu u kome je rođen. „Kakve smo mi bili budale", rekao je svome prijatelju i obožavaocu Stefanu Kistenmakeru — ali sa tim „mi" mislio je samo na sebe — „što smo tako rano ušli u kontoar, mesto da smo izavršili školu!" A Stefan Kiistenmaker bi odgovorio: „Da, to je sasvim tačno. — Zaista, zašto nismo?"

Senator je sada radio najčešće u svom privatnom birou za velikim stolom od mahagonija; najpre zato što ga tu niko nije video kad bi glavu podbočio rukom i razmišljao zažmurivlši, a najviše zbog toga, što ga je grozna pedanterija njegovog ortaka, gospodina Fridriha Viljema Markusa, oterala iz glavnog kontoara sa mesta pored prozora.

Lagano i promišljeno cepidlačenje gospodina Markusa pretvorilo se tokom godina u pravu maniju jednoga osobenjaka; ali ono što je u poslednje vreme najviše zaprepastilo Tomu Budenbroka, što ga je strahovito dražilo i vređalo, bilo je to, što je sa užasom počeo i na sebi da opaža slične stvari. Da, i kod njega, koji je nekada bio tako daleko od svog sitničarenja, razvila se neka vrsta pedanterije, iako iz sasvim drugih okolnosti i sasvim drugog duševnog raspoloženja.

Osećao je u sebi prazninu i nije video nijednog plana koji bi ga mogao zainteresovati, nijednog posla kome bi mogao čiltav da se posveti, koji bi mogao da radi s radošću i zadovoljstvom. Ali njegov nagon za akcijom, nesposobnost da bude miran, delatnost, koja je

uvek bila nešto sasvim drugo nego prirodna i istrajna radinost njegovih predaka: naime, nešto umetničko, impuls njegovih nerava, u osnovi opojno sredstvo, kao i male, ljute ruske cigarete, koje je stalno pušio... to ga nije napustilo, tome je danas bio u manjoj meri gospodar nego ikada pre, to je vladalo njime i mučilo ga, tako da se sav bacio na sitnice. Bavio se sa pet stotina beznačajnosti, koje su se većim delom odnosile na domaće stvari i njegovu toaletu, koje je on ljutito odlagao, koje nije mogao nikada da sredi, jer je nesrazmerno mnogo vremena trošio na razmišljanje.

Ono što su u gradu zvali njegovom „taštinom", postajalo je sve jače, tako da je već odavno počeo zbog toga da se stidi, iako nije bio u stanju da se odrekne navika koje su se kod njega u tome smislu razvile od trenutka kad bi posle nemirno provedene noćii, posle tupog sna koji ga nije osvežio, došao u šlafroku kod gospodina Vencela, starog berberina, koji je čekao u sobi za oblačenje. — Sad je to bilo u devet sati, a pre je ustajao ranije, čitav sat i po proveo bi oblačeći se i tek onda bi se osećao gotovim i sposobnim da započne dan time što bi otišao na prvi sprat da pije čaj. Njegova toaleta bila je podrobno regulisana od hladnog tuša u kupatilu pa do kraja, kad bi se skinula poslednja trun prašine sa kaputa i kad bi mu krajevi brkova poslednji put prošli kroz gvožđe za brenovanje. To stalno ponavljanje svih tih sitnih radnji dovodilo ga je do očajanja. A opet nije mogao da napusti kabinet sa svešću da je nešto od svega toga propustio ili da nije do kraja izvršio, iz straha da će izgubiti onaj osećaj svežine, mira i besprekornosti, koji je i onako posle jednog sata izgubljen i koji onda mora da se obnovi.

Štedeo je u svemu, koliko je mogao a da se ne izloži ogovaranju — jedino nije žalio nikakve troškove za svoju garderobu, koju je nabavljao od najmodernijeg krojača u Hamburgu. Vrata, za koja se činilo da vode u drugu sobu, u stvari su zatvarala orman u zidu sobe za oblačenje, u kome su u dugim redovima visili žaketi, smokinzi, geroci, frakovi za svako godišnje doba i za sve stepene društvenih svečanosti, dok su na više stolica bile prebačene pantalone brižno previjene po ivici. U komodi sa ogromnim ogledalom, na čijoj su se ploči nalazili češljevi, četke i preparati za negu kose i brkova, bilo je nagomilano najrazličiitije rublje, koje se trošilo i stalno nabavljalo...

U tome kabinetu je probavio mnogo vremena, i to ne samo u jutru,

nego i pre svakog ručka, pre svake senatske sednice, svake javne skupštine, ukratko — uvek pre nego što bi trebalo da se pokaže pred ljudima, pre svakog izlaska, štaviše i pre svakog običnog ručka, kad bi ručao samo sa ženom, Johanom i Idom Jungman. Zbog svežeg rublja na svome telu, zbog besprekorne i diskretne elegancije odela, brižno opranog lica, mirisa briljantina u brkovima i oporo hladnog ukusa u ustima od pranja naročitom vodom za zube, imao je osećanje zadovoljstva i spremnosti, s kojom glumac stupa na pozorniku kad svoju masku dotera u svim pojedinostima... Zaista! Ceo život Tome Budenbroka bio je život glumca, ali glumca kod koga je ceo život do najmanjih sitnica bio gluma, sem retkih i kratkih časova kad je bio sasvim sam, gluma kojom su stalno bile zauzete sve njegove snage, i od koje su mu se snage trošile do iscrpljenosti. Potpun nedostatak iskrenog, živog interesovanja, potpuno pust i prazan unutrašnji život, — toliko pust da je tu pustoš i prazninu osećao kao stalni, neodređeni bol — u vezi sa neumoljivim osećanjem dužnosti i žilave odlučnosti da po svaku cenu bude reprezentativan, da svim sredstvima prikrije svoju oronulost i sačuva spoljašnost, stvorio je to od njegovog života, učinio je taj život veštačkim, svesno usiljenim, tako da je kod njega svaka reč, svaki pokret, svaka i najmanja delatnost među ljudima postala naporno glumljenje.

Pri tome su se pokazivale neobične pojedinosti, čudne potrebe koje je on sam primećivao s odvratnošću i čuđenjem. Obrnuto od ljudi koji sami ne igraju nikakvu ulogu, nego samo hoće da posmatraju u tišini bez obzira na poglede drugih, on nije voleo da okrene leđa dnevnoj svetlosti, da bude u senci i da ljude pred sobom gleda jasno osvetljene; već je voleo da poluzaslepljen oseća svetlost u očima i da svoju publiku, na koju treba da napravi utisak kao ljubazan društveni čovek, ili kao živahan poslovni čovek i reprezentativan šef firme, ili kao javni govornik, vidi pred sobom kao masu u senci... samo to mu je davalo ono osećanje odeljenosti i sigurnosti, onu slepu opojnost kao kad glumi. Jer je samo tako uspevao. Staviše, ovo stanje opojnosti vremenom je postalo ono što je mogao najlakše da podnosi. Kada bi s čašom vina u ruci stajao kraj stola i održao zdravicu sa ljubaznim licem, dopadljivim gestovima i spretnim frazama, na koje bi mu veselo odobravali, onda bi, i pored bledila, izgledao kao nekadašnji Toma Budenbrok. Mnogo teže mu je padalo da sobom vlada onda kad bi

sedeo bez posla. Tada bi osećao umor i gađenje, oči bi mu se pomutile i nikako ne bi mogao da vlada mišićima na licu i svojim držanjem. Tada je imao samo jednu želju: da popusti tome umornom očajanju, da ode kući i zagnjuiri glavu u hladan jastuk.

Gospođa Permaneder večerala je sama u kući u Fišergrube. Kćerka joj je to popodne posetila muža u zatvoru i kao uvek posle toga osećala se umorna i slaba, pa je zato ostala kod kuće.

Gospođa Antoniija je pričala za vreme jela o Hugu Vajnšenku, o tome kako je njegovo duševno stanje vrlo žalosno, a posle su raspravljali o pitanju kada bi se, sa izvesnom nadom na uspeh, mogla poslati senatu molba za pomilovanje. Tako su tri rođake sedele oko okruglog stola nasred sobe. Pod spuštenom velikom gasnom lampom, sedele su jedna prema drugoj Gerda Budenbrok i njena zaova, zabavljene ručnim radom. Senatorkino lepo, belo lice bilo je nagnuto nad nekim svilenim vezom tako da joj je teška kosa, osvetijena svetlošću lampe, izgledala kao da svetli, a gospođa Permaneder sa cvikerom na nosu, koji je natakla koso kao da se njime uopšte ne služi, prišivala je divnu, veliku atlasnu pantljiku na neku malu, žutu korpicu. To je htela da pokloni jednom poznaniku na rođendan. Senator je sedeo postrance od stola u širokoj fotelji sa kosim naslonom i prekrstivši noge čitao novine, uvlačeći u sebe s vremena na vreme dim ruske cigarete, koji je posle kao svetlosivu struju puštao kroz brkove...

Bilo je to u leto jedne tople nedeljne večeri. Kroz otvoren, visok prozor soba se punila mlakim i malo vlažnim vazduhom. Od stola su mogle iznad sivih krovova susednih kuća da se vide zvezde između oblaka koji su se polako pomicali. Tamo preko puta, u maloj Iverzenovoj cvećarnici, još se videla svetlost. Gore, dalje u tihoj ulici, čulo se rđavo sviranje na harmonici, to su verovatno svirale sluge vozara Dankvarta. Pokatkad bi se čuli glasovi koji su dolazili spolja. Prolazila je četa mornara. Pevali su i pušili i držeći se ispod ruke izlazili iz jednog sumnijivog pristanišnog lokala, idući svečano raspoloženi u još sumnjiviji. Njihovi surovi glasovi i odjeci koraka zamukoše u jednoj poprečnoj ulici.

Senator ostava novine kraj sebe na sto, stavi cviker u džep od prsluka i pređe rukom preko čela i očiju.

„Slabe su, vrlo slabe, ove novine", reče. „Uvek mi padne na pamet

šta je deda govorio o dosadnim i besmislenim vestima: Toliko su ukusne kao da je čovek izkezio jezik kroz prozor... Za tri minuta dosađivanja gotov si s njima. Prosto ništa nema u njima..."

„To slobodno možeš ponoviti, Tomo!" reče gospođa Permaneder, spusti ručni rad i pogleda brata preko naočara... „Šta ima u njima? Uvek sam govorila i kad sam bila sasvim mlada i luda: ovaj „Gradski vesnik" je mizeran list! Istina, i ja ga čitam, ali prosto zato što nemaš ništa drugo pri ruci... Ali to da krupni trgovac, konzul taj i taj, namerava da proslavi svoju srebrnu svadbu — što se mene tiče — ne smatram nimalo dirljivim. Trebalo bi čitati druge novine, Kenigsberške Hartungove novine ili Rajnske novine. Tu bi se..."

Naglo je zaćutala. Uzela je novine u ruke, razvila ih još jedanput i dok je govorila, preletela je očima prezrivo preko štampanih redaka. Tad joj se pogled zaustavi na jednom mestu, na jednoj kratkoj belešci od pet redaka... Zaćutala je, držala cviker jednom rukom i čitala mičući polagano usnama, a kad je belešku pročitala do kraja, pritisla je oba dlana na obraze, držeći laktove daleko od tela i uzviknula preplašeno:

„Nemoguće!... Pa to je nemoguće!... Ne, Gerda .. Tom... Kako da to nisi video!... Strašno ... Jadna Armgarda! I to je morala da dočeka..."

Gerda je podigla glavu sa svoga rada a Toma se preplašeno okrenuo sestri. Strahovito uzbuđena, dršćućim glasom, čitala je gospođa Permaneder, naglašavajući elastično svaku reč, vest iz Rostoka da je jiuče u noći posednik Ralf fon Majbom u radnoj sobi dobra Pepenrade izvršio samoubistvo hicem dz revolvera. „Novčane nezgode bile su uzrok ovoga dela. Gospodin fon Majbom ostavlja iza sebe ženu i troje dece." Kad je ovo završila, ispustila je novine u krilo, naslonila se i prekorno pogledala brata i snahu.

Toma Budenbrok se već za vreme čitanja okrenuo od nje i gledao kroz zavese u tamu salona.

„Revolverom?" upitao je pošto je dva minuta vladalo ćutanje. A zatim je posle male pauze rekao tiho, polako i podrugljivo: „Da, da, takav plemić!..."

I ponovo se zamislio. Brzina kojom je među prstima vrteo krajeve svojih brkova bila je u suprotnosti sa neodređenom, ukočenom i besciljnom pokretljivošću njegovog pogleda.

Nikakvu pažnju nije posvećivao jadikovkama svoje sestre i

predskazivanjima o daljem životu njene prijateljice, niti je opazio da ga Gerda ispitujući posmatra, mada nije okrenula glavu.

GLAVA DRUGA

Toma Budenbrok, koji nije više gledao s pouzdanjem na preostali deo svog sopstvenog života, niije nikada gledao sa strepnjom u budućnost maloga Johana. Sprečavao ga je njegov smisao za porodicu, onaj nasleđeni i vaspiltanjem izgrađeni smisao, koji je on primenjivao i na prošlost, na pretke i na buduća pokolenja, taj interes pun pijeteta za intimnu istoriju svoje kuće. Sem toga, i ljubazno i radoznalo očekivanje s kojim su njegovi prijatelji i poznanici u gradu, njegova sestra pa čak i dame Budenbrok iz Široke ulice posmatrali njegovog sina, imalo je uticaja na njegove misli. Sa zadovoljstvom je sam sebi priznavao, ma koliko se osećao istrošenim i beznadnim, da je, što se tiče sina, uvek bio u stanju da veruje u njegove sposobnosti, u njegov budući praktični i slobodni rad, u njegov uspeh, sreću, moć, bogatstvo i čast... šta više, to je bilo jedino što je moglo njegov ohladneli i izveštačeni život da ispuni toplim i iskrenim brigama, strahovanjem i nadom.

Možda će on pod stare dane moći sa svoga mirnoga sedišta da posmatra ponovno rađanje starog vremena, vremena Hanovog pradede? Zar je to sasvim nemoguće? Osećao je da mu je muzika neprijatelj, ali da li je to zaista tako? Recimo da to što mali voli da svira slobodno, bez nota, svedoči o ne baš običnoj darovitosti — ali on u redovnoj nastavi, koju mu je držao gospodin Fil, nije pokazivao naročitog napretka. Van spora je da za njegov interes za muziku treba zahvaliti uticaju majke, i nije nikakvo čudo što je taj uticaj prevladao u prvim godinama detinjstva. Ali sad je počinjalo vreme kad se i ocu ukazuje prilika da sa svoje strane deluje na dete, da ga malo privuče na svoju stranu i da muškim uticajem neutralizuje uticaj žene. Senator je odlučio da ne propusti nijednu takvu priliku.

Hano, koji je sad o Uskrsu imao devet godina, prešao je, kao i njegov prijatelj grof Meln, s teškom mukom u četvrti razred sa dva popravna ispita, iz računa i zemljopisa. Odlučeno je da pođe posle u realku, jer se samo po sebi razume da će on biti trgovac i da će jednog dana morati da preuzme firmu, a kad ga je otac pitao da li

oseća ljubavi prema svome budućem pozivu, odgovorio je sa da... jednostavnim, malo plašljivim „da" bez ikakvog dodatka, i mada je senator na njega navaljivao pitanjima ne bi li dobio detaljniji odgovor, sav taj napor ostao je bez uspeha.

Da je senator imao dva sina, sigurno bi drugoga poslao u gimnaziju i dao na studije. Ali firmi je bio potreban naslednik, a sem toga smatrao je da malome čini dobročinstvo što ga poštedu je nepotrebnog mučenja oko grčkog jezika. Smatrao je da je realka lakša i da će Hano, koji je često teško shvatao i morao zbog svoje sanjalačke nepažnje i telesne nežnosti češće da izostaje od škole, u realci bez velikog naprezanja brže napredovati. Da bi mali Johan Budenbrok mogao kasnije da vrši svoj poziv i da postigne ono što od njega očekuju njegovi, moraće pre svega da se postaraju da njegova ne baš snažna konstrukcija ojača, i to s jedne strane time što će ga poštedeti suvišnih napora, a s druge strane racionalnom negom i očvršćavanjem tela ...

Sa svojom smeđom kosom, koja je još uvek pokušavala da se u nežnim kovrdžama priljubi uz slepoočnice, iako ju je sada češljao u stranu i četkom dizao sa belog čela, s dugim smeđim obrvama i zlatnosmeđim očima, Johan Budenbrok je u školskom dvorištu i na ulici, i pored kopenhaškog mornarskog odela, odudarao uvek kao nešto pomalo tuđe od svetloplaviih i plavookih skandinavskih tipova svojih školskih drugova. U poslednje doba je prilično izrastao, ali su njegove noge u crnim čarapama i ruke u tamnoplavim i prošivenim rukavima bile tanke i meke kao kod devojčice i još uvek je, kao i njegova majka, imao plavičaste senke u uglovima očiju — očiju koje su, naročito kad bi gledale postrance, imale bojažljiv i odbijajući izraz, dok je usta još i sada držao stisnuta, što je davalo tužan izraz njegovom licu, ili dok je vrhom jezika trljao zub koji mu nije bio sasvim zdrav, kriveći usne i ježeći se kao da mu je zima...

Prema mišljenju doktora Langhalsa, koji je sada preuzeo svu praksu doktora Grabova i bio kućni lekar Budenbrokovih, Hanova slabost i bledilo njegove kože dolazili su otuda što njegov organizam, na žalost, ne proizvodi u dovoljnoj količini crvena krvna zrnca. Ali protiv toga postoji Medno sredstvo, odlično sredstvo koje je doktor Langhals prepisivao u velikim količinama: riblje ulje, dobro, žuto, masno, gusto riblje ulje koje je trebalo uzimati dvaput dnevno po punu

porculansku kašiku; i senator je naročito naredio Idi Jungman da pazi strogo i ljubazno na to, da mali tačno po propisu pije to ulje. Hano je u početku povraćao posle svake kašike i izgledalo je da mu stomak nikako ne podnosi riblje ulje, ali se potom privikao i kad bi odmah posle ulja uzeo komad raženog hleba i pojeo ga zadržavajući dah, gađenje bi prestalo.

Sve ostale bolesti bile su samo posledice ovoga nedostatka crvenih krvnih zrnaca, „sekundarne pojave" kako je kazao doktor Langhals posmaitrajući svoje nokte. Ali i te sekundarne pojave trebalo je bezobzirno suzbijati. Za lečenje zuba, za plomibiranje i, ako je potrebno, za njihovo vađenje, postojao je gospodin Breht sa svojim Josifom u Ulici Milen, za regulisanje varenja postoji na svetu ricinusovo ulje, dobro, gusto, kao srebro belo ulje, koje bi, kada se proguta puna kašika, mililo kroz grlo kao kakav ljigav gušter i tri dana posle toga, kud god išao, čovek bi osećao u grlu njegov miris i ukus... Ah, zašto je sve to bilo tako strahovito gadno? Jedan jedini put — Hano je tada bolestan ležao u krevetu i srce mu je naročito nepravilno kucalo — doktor Langhals mu je sa izvesnom nervozom prepisao jedno sredstvo koje je maloga Johana razveselilo i delovaio neuporedivo prijatno: to su biile pilule arsenika. Hano ih je posle češće tražio, jer je osećao skoro nežnu potrebu za tim malim, slatkim, prijatnim pilulama. Ali ih više nikad nije dobio.

Riblje i ricinusovo ulje su dobre stvari, ali i doktor Langhals i senator potpuno su bili saglasni da samo to nije dovoljno da od malog Johana načini valjanog i snažnog čoveka, ako on sam sa svoje strane ne doprinese ništa tome. Na primer, postojale su gimnastičke vežbe koje su izvođene leti svake nedelje na „Burgfeldu" pod rukovodstvom učitelja gimnastike, gospodina Fričea. Te gimnastičke priredbe pružale su gradskoj muškoj omladini priliku da pokaže j razvije smelost, snagu, spretnost i prisutnost duha. Ali na veliko nezadovoljstvo svoga oca, Hano je pokazivao samo odvratnost, rezervisanu, skoro gordu odvratnost prema tim zabavama... Zašto ne saoseća sa svojim školskim drugovima i vršnjacima, s kojima će kasnije u životu zajedno da sarađuje? Zašto stalno drežđi sa onim poluopranim Kajom, koji je doduše dobro dete, ali ima prilično sumnjivu egzistenciju i teško da može doći u ozbir kao prijatelj za budućnost. Dečak bi morao već u početku da na neki način zadobije poverenje i respekt svoje okoline,

sa kojom zajedno raste i s kojom će i ubuduće živeti. Uzmimo, na primer, oba sina konzula Hagenštrema: dva divna dečaka, od četrnaest i dvanaest godina, debela, jaka i obesna, koji su u obližnjim šumicama priređivali prave pravcate bokserske dvoboje, bili najbolji gimnastičari u školi, plivali kao ajkule, pušili cigare i bili spremni na svako nevaljalstvo. Njih su se bojali, voleli ih i poštovali. Njihovi pak rođaci, oba sina državnog tužioca doktora Morica Hagenštrema, bili su nežne konstitucije i blaže ćudi, odlikovali su se u duhovnom pogledu, bili su odlični učenici, ambiciozni, pobožni, tihi i marljivi kao mravi, bili su vrlo pažljivi, žudeli za prvenstvom i uvek dobijali najbolje ocene. Imajući u tome uspeha, bili su uvažavani od svojih glupljih i lenjih kolega. Šta mogu Hanovi školski drugovi, bez obzira na učitelje, da misle o Hanu koji je bio sasvim srednji učenik, a sem toga još i slabić, koji je plašljivo izbegavao sve za šta je trebalo pokazati smelosti, snage, spretnosti i živosti? I kad bi senator Budenbrok, idući u svoju sobu za oblačenje, prolazio ispred doksata na drugom spratu, čuo bi iz srednje sobe gde je Hano spavao sam, otkad je postao isuviše veliki da bi i dalje mogao da spava kod Ide Jungman, tonove harmonijuma ili poluglasni i tajanstveni glas Kaja koji je pričao priče...

Što se tiče Kaja, on je izbegavao gimnastičke priredbe, jer nije trpeo red i disciplinu koja je na tim vežbama vladala. „Ne idem ja tamo, Hano", rekao bi. „Hoćeš li ti? Đavo da ih nosi!... Sve što bi na tim vežbama valjalo — ne dozvoljavaju." Ovakve izraze kao što je: „Đavo da ih nosi" primio je od svoga oca; a Hano bi odgovarao: „Još bi nekako išlo kad bi gospodin Friče bar jedan dan zaudarao na nešto drugo sem na znoj i pivo... Mani to, Kajo, i pričaj dalje... Ono o prstenu koji si izvadio iz bare još nije dovršeno..." „Dobro", odvratio bi Kaj; „ali kad namignem, treba da zasviraš". I Kaj bi nastavljao s pričom.

Ako mu se može verovati, on je pre nekog vremena jedne zaparne noći pao u neizmerno duboku provaliju u nekakvom nepoznatom predelu i tamo, u bledom i tinjavom svetlucanju močvarne svetlosti, naišiao na crnu baru iz koje su se neprestano dizali i kilokotali kao srebro beli mehurići. Jedan od tih mehura, koji je blizu obale stalno, iščezavao i opet se ponovo pojavljivao, bio je u obliku prstena i on je teškom mukom uspeo da uhvati u ruku taj mehur, koji se tada nije raspukao, nego je postao gladak i čvrst prsten tako da se mogao metnuti na prst. Kao što je očekivao, taj prsten je imao čudotvorna

svojstva, pa je njegovom pomoću mogao da izađe iz provalije i onda je u crvenkastoj magli video dvorac koji je bio crn, mrtvački tih i čuvan od jakih straža; on je prodro u taj dvorac i, sve pomoću prstena, mnoge ljude spasao i oslobodio začaranosti... Kod najneobičnijih mesta u priči Hano bi zasvirao tople akorde... Kad nije bilo nepremostivih scenskih teškoća, oni su ove priče predstavljali u marionetskom pozorištu uz pratnju muzike... A na gimnastičke vežbe Hano je išao samo onda kad bi mu otac izričito i strogo naredio, i tada bi ga pratio i mali Kaj.

Isto je tako bilo i sa klizanjem u zimsko doba i leti sa kupanjem u drvenom kupatilu gospodina Azmuzena, dole na reci... „Kupati se! Plivati!" rekao je doktor Langhals.

„Dečko mora da se kupa i da pliva!" I senator se s time potpuno slagao. Ali ono što je najviše gonilo Hana da izbegava kupanje, klizanje i gimnastiku, bilo je to što su ga oba sina konzula Hagenštrema, koji su na ovim priredbama uvek slavno sudelovali, stalno ponižavali i mučili svojom snagom, iako su stanovali u kući njegove bake. Za vreme gimnastičkih vežbi oni su ga štipali i rugali mu se, na klizalištu su ga gurali u sneg, a u bazenu za plivanje su navaljivali na nj ispod vode i puštali grozne glasove. Hano nije ni pokušavao da beži, jer bi to uostalom slabo i koristilo. Sa svojim rukama kao u devojčice, stajao je do trbuha u prilično mutnoj vodi, na čijoj su površini ovde-onde plivale zelene biljke, takozvana guščija hrana, i gledao namrgođen i iskrivljenih usana na oba dečaka koji su, sigurni u svoj plen, skakali i pljuskali vodu oko sebe. Ruke su im bile mišićave i oni su ga njima obuhvatali i gnjurali, te je morao da popije priličnu količinu nečiste vode, a posle toga se dugo mučio dok bi došao do daha... Jedan jedini put je bio donekle osvećen. Baš kad su ga jedno po podne obojica Hagenštrema držali pod vodom, jedan od njih je iznenada jauknuo od bes i bola i digao mesnatu nogu iz koje je curila krv u krupnim kapljama. To se uz njega pojavio grof Kaj Meln, koji je nekako došao do ulaznice, neopaženo doronio do mladog Hagenštrema i ugrizao ga za nogu — ugrizao ga svim zubima kao kakav mali besan pas. Plave su mu oči sevale kroz mokru, crvenkastoplavu kosu... Ah, što se gadno proveo za to svoje delo i iz bazena izišao propisno udešen! Ali snažni sin konzula Hagenštrema uveliko je šepao kad je išao kući...

Hranljiva sredstva i svakovrsne telesne vežbe — to je ono što je senator Budenbrok smatrao najglasnijim kad je mislio o svome sinu. Ali isto tako pažljiivo je nastojao da na njega duševno utiče i da ga ispuni živim utiscima iz sveta prakse za koji je bio određen.

Počeo je pomalo i da ga uvodi u njegove buduće dužnosti, vodio ga je sa sobom kad bi išao poslom u pristanište, i u njegovom prisustvu razgovarao s radnicima nekom mešavinom danskog i donjenemačkog jezika, razgovarao s poslovođama u mračnim kontoarima ambara ili napolju izdavao naređenja ljudima koji su, muklo i otegnuto uzvikujući, podizali pomoću čekrka džakove žita na tavan. Toma Budenbrok se već od najranijeg detimjstva najprijatnije osećao u ovome svetu na pristaništu, između lađa, hangara i hambara, gde je sve mirisalo na buter, ribe, vodu, katran i gvožđe namazano uljem, a kako njegov sin sam od sebe nije osećao tu prijatnost, morao je pokušati da je izazove u njemu... „Kako se zovu lađe koje saobraćaju s Kopenhagenom?... „Najade"... „Halmštat"... „Friderika Everdik"... Eto, da bar njih znaš, dete moje, to je već nešto. I druge ćeš još zapamtiti. Vidiš, neki od ovih ljudi koji čekrkom dižu džakove, zovu se kao i ti, jer su kršteni prema imenu tvoga dede. A među njihovom decom ima ih dosta koji nose moje ime ... i mamimo ime... Njima svake godine treba da se da kakva sitnica na poklon... Ispred ovog hambara samo ćemo proći i nećemo razgovarati s ljudima; to je hamibar jednog mog konkurenta..."

Jedanput je rekao Hanu: „Hoćeš li sa mnom, Hano? Danas puštamo jednu novu lađu u more. Lađu koja pripada našoj plovidbi. Ja ću je krstiti... Hoćeš li?"

I Hano je pristao. Otišao je, slušao kumovski govor svoga oca, video kako se o kljun lađe razbila flaša šampanjca i gledao tuđim pogledom za lađom koja je počela da klizi niz kosu ravan, svu namazanu zelenim sapunom, i jurnula u zapenjenu vodu...

U izvesne dane, na Cvetnu nedelju, kad se vršila konfirmacija, ili na Novu godinu, senator se kolima vozio u posetu mnogim kućama, kojima je bio društveno obavezan, a kako je njegova gospođa u ovakvim prilikama volela da se izvinjava migrenom i nervozom, to je zvao Hana da ide s njim. Hano je išao. Ulazio je u kočiju, ćutke sedeo uz oca u sobama za primanje i tiho posmatrao očevo lako i taktično ophođenje s ljudima, koje je bilo tako raznoliko i tako brižno

nijansirano. Gledao je kako je on potpukovniku i komandantu vojnog okruga, gospodinu fon Rinlingenu, koji mu je na rastanku naglasio da ume da ceni čast što mu se ukazuje ovom posetom, ljubazno i zaplašeno spustio za trenutak ruku na rame; kako je na jednom drugom mestu mirno i ozbiljno prihvatio sličnu primedbu, a na trećem tu istu primedbu odbijao s ironičnim protivkomplimentima. I sve što je tu izvodio sa toliko formalne verziranosti u rečima i grimasama, činio je očigledno zato da bi mu se sin divio i da bi to na njega vaspitno delovalo.

Ali je mali Johan video više nego što bi trebalo da vidi, i njegove oči, one plašljive, zlatnosmeđe, plavo osenčene oči, posmatrale su i suviše dobro. On je video ne samo sigurnu ljubaznost kojom je otac ostavljao utisak na sve oko sebe, nego je video — jednom neobičnom, mučnom oštrinom pogleda — kako je strahovito teško sve to izvesti, kako je otac posle svake posete sedeo zavaljen u kočiji sve ćutljiviji i bleđi, zatvorenih očiju, sa crvenim očnim kapcima. S užasom u srcu doživljavao bi navlačenje maske na pragu sledeće kuće, trenutak kad je u ovo umorno očevo telo ponovo ulazila elastičnost pokreta... Nastupanje, razgovor, ophođenje, kretanje među ljudima izgledalo je malom Johanu ne kao naivno, prirodno i polunesvesno zastupanje praktičnih interesa koji su nam s drugima zajednički i koje treba da provedemo protiv volje drugih, nego kao nešto što je samo sebi svrha, jedno svesno i veštačko naprezanje, u kome mesto iskrenih i jednostavnih osećanja dolazi strahovito teška virtuoznost, koja čoveka iscrpljuje, virtuoznost u držanju i kičmi. I kad bi pomislio da to čeka i njega, da će i on jednom morati da se pojavljuje na javnim skupovima ljudi, da će morati da vlada svojim rečima i grimasama pod pogledima svih tih ljudi, kad bi na to pomislio, prošla bi mu jeza kroz celo telo i zatvorio bi oči...

Ah, nije to bilo ono šito je Toma Budenbrok očekivao od uticaja svoje ličnosti na sina! Sve su njegove misli bile upravljene na to da u sinu probudi neusiljenost i bezobzirnost, i jednostavni smisao za praktični život.

„Izgleda mi da ti je mio dobar život, dragi moj", rekao bi kad bi Hano posle ručka zamolio za još jednu porciju kolača ili pola šolje kafe... „Treba da budeš dobar trgovac i da zaradiš mnogo novaca! Hoćeš li?" A mali bi Johan odgovarao: „Da."

Kad bi porodica ručavala kod senatora i kad bi se tetka Antonija ili ujak Kristijan, po starom običaju, podrugivali sirpmašnoj tetki Kliotildi i počeli s njom da razgovaraju otegnutim i ponižavajući prijateljskim rečima, događalo se pokatkad da bi i Hano pod dejstvom teškog crvenog vina za trenutak prihvatio taj ton i zadirkivao tetku Klotildu. Tad bi se Toma Budenbrok smejao — glasno, od srca, veselo, skoro zahvalno, kao čovek koji je najzad dobio zadovoljenje, štaviše, počeo bi u tame da pomaže sina i da se sam meša u ismejavanje, iako godinama nije takvim tonom razgovarao sa siromašnom rođakom. Pokazivati svoju nadmoć nad ovom ograničenom, skromnom, mršavom i uvek gladnom Klotildom bilo je tako jevtino, toliko bezopasno, da je on, i pored sve nevinosti koja je bila u tome ismejavanju, osećao svu njegovu nedostojnost. Opirao se tome onim očajnim otporom koji je uvek njegova skrupulozna priroda osećala u svakidašnjem životu, kad nije mogao da shvati i da se pomiri s tim da bez stida iskoristi neku situaciju koju je potpuno upoznao i provideo... Ali, govorio je sam sebi. iskoristiti situaciju bez stida znači biti sposoban za život!

O kako je bio veseo, kako je bio srećan, kako je bio pun nade kad bi s oduševljenjem opazio kod maloga Johana i najmanji znak ove sposobnosti za život!

GLAVA TREĆA

Već ima nekoliko godina kako su se Budenbrokovi odvikli od letnjih putovanja koja su pre bila uobičajena i, kad je prošloga proleća senatorka izrazila želju da poseti staroga oca u Amsterdamu i da posle tolikih godina još jednom odsvira zajedno s njim nekoliko dueta, senator joj je prilično nerado odobrio tu nameru. Ali i dalje je zbog Hanovog zdravlja ostalo kao pravilo da Gerda, mali Johan i gospođica Jungman cele letnje ferije provedu u banji Traveminde...

Letnje ferije na moru! Da li je iko na svetiu mogao da shvati kakva je to sreća? Posle teške i brižne čamotinje školskih dana, živeti četiri nedelje u mirnoj i bezbrižnoj samoći, okružen mirisom morske trave i šumom valova... Četiri nedelje, vreme koje se u početku ne može pregledati ni izmeriti, na čiji je svršetak nemoguće pomisliti; govoriti o svršetku bila bi bezbožna grubost. Mali Johan nikada nije mogao da

razume kako je mogao ovaj ili onaj učitelj na kraju školske godine da izgovori reči kao što su ove: „Ovde ćemo se posle ferija opet sastati i preći na to i to..." Posle ferija! Izgledalo je da se tome raduje taj nepojmljivi čovek u kaputu od svetlog ikamgarna! Posle ferija! Pa zar se to uopšte može pomisliti! Sve što je bilo s one strane ove četiri nedelje iščezlo je u sivoj daljini!

Živeti u jednoj od dve švajcarske kuće koje su, povezane uskom srednjom zgradom, činile pravu liniju sa poslastičarnicom i glavnom zgradom lečilišta: kako je divno probuditi se prvog jutra, pošto je dan ranije nekako izdržao sve scene nužne prilikom dobijanja i pokazivanja školskog svedočanstva i vozio se posle u kočiji prenatrpanoj paketima. Uplašilo ga je neodređeno osećanje sreće koje mu je prolazilo kroz celo telo i zbog koga mu je srce drhtalo... otvorio je oči i zagrlio požudnim i blaženim pogledom starofrankonski nameštaj čiste, male sobe... Trenutak bunovnog i zbunjenog uživanja — i odmah je shvatio da je u Traveminde, četiri neizmerne nedelje u Traveminde! Ležao je nepomično, ležao je na leđima u uskom krevetu od žutog drveta, sa posteljinom koja je od starosti bila naročito tanka i meka, ponovo je zažmirio i osećao kako mu grudi dižu duboko i polako, i kako drhte od sreće i nemira.

Soba je bila osveitljena žućkastom dnevnom svetlošću, koja je već ulazila kroz prugaste zavese, a u sobi je bilo još sve tiho; i Ida Jungman i mama su spavale. Ništa se nije čulo sem ravnomernog i mirnog šuma koji je dopirao spolija, gde je sluga grabuljao šljunak u banjskoj bašti, i zujanja muve koja je između zavese i prozora stalno udarala o prozorsko staklo i čija se senka na prugastoj zavesi videla kao jedna isprekidana linija... Tišina! Usamljeni šum grabulja i monotono zujanje! I ovaj blago oživljeni mir uskoro je maloga Johana ispunio dragocenim osećanjem one mirne, udobne i otmene odeljenosti banjskog života, koju je iznad svega voleo. Hvala bogu, ovamo nije dolazio nijedan od onih svetlih kaputa od kaimgarna, koji zastupaju pravilo trojno i gramatiku, ovamo nije mogao doći jer je bilo prilično skupo ...

Obuzela ga je tolika radost da je skočio iz kreveta i bosonog prišao prozoru. Podigao je zavesu, otvorio jedno prozorsko krilo, uhvativši za belo lakiranu bravu, i gledao za muvom koja je ođletela preko puteljaka nasutih šljunkom i preko leja s ružama. Muzički paviljon, u

polukrugu obrastao šimširom, bio je još prazan i mirno stajao prema hotelskoj zgradi. „Svetlo polje", nazvano tako po kuli svetilji koja je bila negde udesno, širilo se pod belo prevučenim nebom sve do mesta gde je njegova kratka trava, isprekidana golim površinama, prelazila u visoko i žilavo obalsko rastinje, a dalje u pesak, gde su se videli redovi malih i drvenih, privatnih paviljona i trskanih fotelja za sedenje, okrenutih prema moru. More je ležalo u miru i jutarnjoj svetlosti, u zelenim i plavim, kratkim i kovrdžavim prugama, a iz Kopenhagena je baš dolazio parobrod između crveno obojenih plovnih znakova koji su mu pokazivali put, i nije se moralo znati da li se taj parobrod zove „Najade" ili „Frederika Everdik". Hano Budenbrok je opet udahnuo duboko i blaženo mirisni vazduh koji je dolazio s mora i nežno ga pozdravio očima: nemim, zahvalnim i ljupkim pozdravom.

I tada je počeo dan, prvi, između onih jadnih dvadeset osam dana, koji u početku izgledaju kao večnost, a koji prohuje očajno brzo čim prođu prvi. Doručkovalo se na balkonu ili pod velikim kestenom koji je bio dole pred dečjim igralištem, tamo gde su visile velike ljuljaške — i sve to, miris koji se dizao sa žurno opranog čaršava kad bi ga keiner prostirao po stolu, servijete od svilene hartije, hieb drukčiji nego kod kuće, običaj da se jaja ne jedu kao kod kuće koštanim nego prostim kašičicama za čaj iz limenih šolja — sve je to oduševljavalo maloga Johana.

A ono što je posle toga dolazilo bilo je sve slobodno i lako uređeno, divan, dokon i udoban život, koji je prolazio bezbrižno i bez ikakvih smetnji: pre podne na obali, dok bi gore banjska kapela izvodila svoj jutarnji program, ležanje i počivanje na tlu uz trskane fotelje, nežno i sanjalačko igranje mekim peskom koji ne prlja, nenaporno i bezbolno lutanje i gubljenje očiju u zelenoj i plavoj beskonačnosti, od koje je slobodno i bez zapreke duvao jak, svež i divlji vetar divnoga mirisa; čovek je od njega imao neku prijatnu vrtoglavicu, neku prigušenu omamljenost u kojoj je svest o prostoru i vremenu i o svemu ograničenom polako i blaženo iščezavala... Pa onda i kupanju se ovde više radovao nego u kupatilu gospodina Asmuzena, jer ovde nije bilo „guščije trave": svetlozelena, kao kristal bistra voda penila se gde god bi je čovek uzmutio, mesto muljevitog dna od dasaka stopalo je bilo obuhvaćeno mekim i talasastim peskovitim dnom, a sinovi konzula Hagenštrema bili su daleko, vrlo

daleko, u Norveškoj ili Tirolu. Konzul je voleo da leti preduzima malo veća putovanja, pa zašto ne, naravno... Jedna mala šetnja obalom da bi se čovek zagrejao, sve do „Galebovog kamena" ili „Morskog hrama", zatim se nešto malo pojede, pa se približi čas kad se ide u sobu na mali odmor, pre nego što se udesi toaleta za table d'hote. Table d'hote je bio vrlo veseo, banja je bila na glasu, veliku salu su ispunjavale mnoge porodice koje su bile u prijateljstvu s Budenbrokovim, bilo je Hamburžana, pa čak i engleske i ruske gospode, na svečano okićenom stočiću posluživao je supu iz srebrne zdele gospodin u crnom odelu, bila su četiri jela, koja su bala ukusnija, začinjenija i svakako pripravljena na neki svečaniji način nego kod kuće, a mnogi su pili šampanjac. Često su dolazili pojedini od gospode iz grada, koji nisu hteli da cele nedelje budu zauzeti svojim poslovima, koji su se zabavljali i posle jela voleli da malo okrernu rulet: konzul Petar Delman, koji je kod kuće ostavio ćerku i zvonkim glasom na donjenemačkom jeziku pripovedao tako škakljive priče, da su dame iz Hamburga kašljale od smeha i molile ga da prestane; senator doktor Kremer, stari šef policije; ujak Kristijan i njegov školski drug senator Gizeke, koji je takođe bio bez familije i sve plaćao za Kristijanä Budenbroka... Posle, kad su odrasli uz zvuke muzike pili kafu ipod šatorom poslastičarnice, sedeo je Hano neumorno na stolici pred stepenicama hrama i slušao... Kako će se provesti popodne? U banjskom vrtu postojala je streljana, a na desnoj gtrani od švajcarskih kuća bile su staje s konjima, magarcima i kravama, čije su pemušavo, toplo i mirisno mleko pili uveče. Mogao je da otšeta u varošicu, da se otuda preveze čamcem u „Prival" na čijoj se obali moglo naći ćilibara, mogao je na dečjem igralištu da igra kroketa ili da sedi na klupi na brežuljku obraslom malom šumom, koji se nalazio iza hotela i na kome je bilo zvono za table d'hote, i da sluša Idu Jungman kako mu čita. Ali ipak najpametnije je bilo da se vrati moru i da još u sumrak, okrenuvši lice otvorenom horizontu, sedne na vrh nasipa i maše maramicom velikim lađama koje su klizile pučinom, da prisluškuje kako mali talasi uz tihi žubor udaraju o blokove kamenja, dok je sve unaokolo puno ovoga mekoga i veličanstvenog šuma, koji je malome Johanu dobrodušno govorio i nagovarao ga da sa ogromnim zadovoljstvom zatvori oči. Ali tada bi Ida Jungman rekla: „Odi, Haniću, moramo da idemo; veče je; umro bi kad bi ovde spavao..Kako mu je

srce kucalo mirno i ravnomerno uvek kad bi dolazio s mora! I čim bi u sobi pojeo večeru s mlekom ili crnim pivom punim slada — majka mu je večeravala kasnije, u velikom društvu na staklenoj verandi, — onda bi se, tek što bi legao i zaogrnuo se pokrivačem istanjenim od starosti, blagim i punim udarcima zadovoljnog srca i prigušenom ritmu večernjeg koncerta pridružio san, koji bi ga obuzeo bez straha i groznice ...

Kao i neka druga gospoda koja su tokom nedelje bila zauzeta u gradu, u nedelju bi se konzul pojavio kod svojih i ostao do ponedeonika ujutru. Ali, iako se tada za ručkom služio sladoled i šampanjac, iako se jahalo na magarcu i jedrilo po otvorenom moru, mali Johan nije baš mnogo voleo ove nedelje. Poremećeni su bili mir i odvojenost banjskog života. Mnogi ljudi iz grada koji nipošto nisu ovamo spadali, „muve boljeg srednjeg staleža" kako ih je s omalovažavanjem nazivala Ida Jungman, napunili bi po podne park i obalu da bi popili kafu, slušali muziku, kupali se, i Hano bi najradije u zatvorenoj sobi sačekao odlazak oviih svečano obučenih ljudi koji ometaju mir... Zaista, on je bio veseo kad bi u ponedeonik opet sve pošlo redovnim kolosekom, kad nije više bilo očevih očiju, očiju koje nije video šest dana i koje ga — on je to osećao — cele te nedelje kritički posmatraju...

Prošlo je četrnaest dana i Hano je u sebi rekao i uveravao svakoga koji je hiteo da ga čuje da će sad naići još jedno vreme isto tako dugo kao i ovaj prvi deo ferija. Varava je to uteha, jer čim se prede pola ferija, ide se nizbrdo i kraj se približuje brzo, strahovito brzo, da je želeo da se uhvati za svaki čas i ne dopusti da mu izmakne. Usporavao je svako udisanje morskog vazduha, da ne bi sreća prošla nezapaženo.

Ali vreme je nezadrživo prolazilo, bilo je naizmence kiše i sunca, morskog i kopnenog vetra, tihe vrućine i bučnog nevremena, koje nije moglo da nadvlada vodu i koje je izgledalo kao da nikad neće prestati. Bilo je dana kad bi severoistočni vetar napunio zaliv tamnozelenom vodom koja bi obalu prekrila morskom travom, školjkama i meduzama, i ugrožavala paviljone. Tada bi mutno izbrazdano more bilo nadaleko i naširoko prekriveno penom. Veliki, jaki talasi valjali su se neumoljivim i zastrašujućim mirom, naginjali se veličanstveno, stvarajući tamnozelenu i kao metal svetlu okruglinu i rušili se preko peska

bučno, uz lomljavu, pištanje, grmljavu... Bilo je opet dana kad je zapadni vetar vraćao more, pa se nadaleko videlo iskićeno talasasto dno i svuda se pokazivali peskoviti sprudovi, a kad je kiša pljuštala, nebo, zemlja i voda su se slivali ujedno, dok su naleti vetra gonili kišu da udara o prozorska okna, niz koja nisu curile kapi nego čitavi potoci, čineći ih neprovidnim. Tada bi Hano najčešće bio u kursalonu, sedeo uz klavir, koji je zbog valcera i škotskog plesa bio prilično raštimovan i na kome se nije moglo onako prijatno fantazirati kao na kućnom klaviru. Ipak, moglo se sasvim dobro zabavljati njegovim utišanim i kvocajućim tonom... A onda je bilo dana sanjarskih, plavih, sasvim bez vetra i toplih, kad su nad „Svetlim poljem" letele plave muve koje su zujale na suncu, kad je more bilo glatko kao ogledalo i nemo, bez daška vetra, nepomično. I kad su još preostala samo tri dana, onda je Hano rekao sam sebi i svakome objašnjavao da će doći još jedno vreme tako dugo kao celo duhovske ferije. Ali, ma koliko da se tome računu nije moglo prigovoriti, ni sam nije u njega verovao, i već je odavno u srcu nosio saznanje da je čovek u svetlom kaputa od kamgarna ipak imao pravo, da će četiri nedelje ipak proći i da će se ipak nastaviti tamo gde se prestalo, da će se preći na to i to ...

Došao je dan: pred hotelom je stojala kočija pretrpana paketima. Hano je već rano ujutru rekao zbogom moru i obali, a sad govori zbogom kelnerima koji uzimaju bakšiše, muzičkom paviljonu, lejama ruža i celome letu. Zatim, uz naklone hotelskog personala, kola su pošla.

Prošla su kroz aleju koja vodi kroz varošicu i vozili se duž „Prednjeg reda"... Hano je zaturio glavu u ugao kočije i gledao kroz prozor. Ida Jungman, svežih očiju, sede kose i koščata, sedela je prema njemu na zadnjem sedištu. Jutarnje nebo je bilo beličasto i trava je bacala male talase koje je vetar brzo gonio. Pokatkad bi udarila koja kap kiše u okno kočije. Kad su izašli iz „Prednjeg reda", videli su ljude kako sede pred svojim kućicama i krpe mreže, a bosonoga deca su trčala i radoznalo posmatrala kočiju. Oni ostaju...

Kad su kola ostavila za sobom i poslednje kuće, Hano se nagao iz kočije da bi još jednom video kulu svetilju, zatim se zavalio u kola i zažmirio. „Sledeće godine opet, Haniću", rekla je Ida Jungman dubokim, utešnim glasom; ali nedostajalo je samo još to pa da mu podbradak zadršće i da navru suze ispod njegovih dugih trepavica.

Lice i ruke su mu pocrneli od morskog vazduha; ali ako se ovim boravkom na moru htelo da on postane čvršći, energičniji, svežiji i otporniji, onda je taj cilj jadno promašen; on je potpuno bio uveren u tu beznadnu istinu. Ove četiri nedelje, pune obožavanja mora i usamljeničkog mira, učinile su mu srce još mekšim, još više razmaženim, sanjarskijim, osetljivijim, i sad je bio kudikamo nesposobniji da sačuva hrabrost kad se seti pravila trojnog gospodina Tidgea, kad se seti da će morati napamet da uči godine iz istorije i gramatička pravila, sad se još teže mogao odupreti želji da očajno, lakoumno ne odbaci knjige i zaspi dubokim snom, kako bi pobegao od svega, od straha zbog sutrašnjeg dana i školskih časova, katastrofa, neprijateljskih Hagenštrema i zahteva koje mu je postavljao otac.

Malo ga je oživela jutarnja vožnja uz cvrkutanje ptica, pored vodom ispunjenog jarka duž druma. Mislio je na Kaja i kako će se s njim opet sastati, na gospodina Fila, na časove iz klavira, na klavir i svoj harmonijum. Sem toga, sutra je nedelja prvi dan škole prekosutra nije bio nimalo opasan. Ah, osećao je još malo peska sa morske obale u svojim cipelama... hteo je staroga Groblelbena da zamoli da mu taj pesak uvek ostavi u cipelama. Neka otpočne iznova sve staro, ono sa kaputima od kamgarna i sa Hagenštremima. On ima ono što ima. Kad to sve opet na njega navali, setiće se mora i banjskog parka, i kratka misao na šum kojim uveče kroz tišinu dolaze mali talasi iz daljine, iz daljine koja tajanstveno drema, i udaraju o nasip, tako će ga utšiti, tako će ga učiniti neosetljivim za sve nevolje...

Zatim je došla Skela, došla je Izraelsdorfska aleja, Jerusalimisko brdo, Burgfeld, kola su došla do gradske kapije uz koju se zdesna uzdižu zidovi tamnice gde je ujak Vajnšenk, pa su se kotrljala Ulicom Burg i preko Kolberga, ostavila iza sebe Široku ulicu i ukočena vozila niz strmu Fišergrube... Tu je bila crvena fasada s erkerom i karijatidama, i kad su iz tople ulice stupili u hlad kamenog trema, izišao je iz kontoara senator s perom u ruci da ih pozdravi...

I polako, polako, plačući kradomice, počeo je mali Johan opet da zaboravlja more, da se plaši i strahovito dosađuje, da stalno oseća Hagenštremove i da se teši Kajem, gospodinom Filom i muzikom.

Dame Budenbrok iz Široke ulice i tetka Klotilda upitale su ga čim su ga videle kako mu prija škola posle ferija — pri tome su zajedljivo treptale očima, što je pokazivalo njihovu nadmoć u razumevanju

njegovog položaja i onu neobičnu naobraženost odraslih, kad se trude da s decorn govore što je moguće šaljivi je i površnije.

Tri ili četiri dana posle njihovog povratka u grad, pojavio se u Ulici Fišergrube kućni lekar, doktor Langhals da bi ispitao rezultat boravka u banji. Najpre je poduže razgovarao sa senatorkom, a onda su doveli Hana polurazodetog da bi ga lekar detaljno pregledao — da bi video njegov status praesens [71] , kako je rekao doktor Langhals posmatrajući svoje nokte. On je pregledao Hanovu slabu muskulaturu, širinu njegovih grudi i rad srca, tražio da mu ispričaju o svim njegovim životnim funkcijama i na kraju pomoću nekakve igle uzeo kap krvi iz Hanove tanke ruke, da bi je kod kuće analizirao. Izgledalo je da uglavnom nije zadovoljan.

„Prilično smo pocrneli", rekao je i zagrlio Hana koji je pred njim stajao, obujmivši svojom dlakavom rukom njegovo rame i gledajući čas u senatorku čas u gospođicu Jungman, „ali još uvek imamo i suviše snuždeno lice".

„Ima nostalgiju za morem", primetila je Gerda Budenbrok.

„Aha... dakle, tamo ti se sviđa!" uzviknuo je doktor Langhals gledajući Hana u lice svojim taštim očima. Hano je promenio boju. Šta može da znači to pitanje na koje doktor Langhals očigledno očekuje odgovor? U nijemu se probudi luda i fantastična nada da i pored svih ljudi u kaputima od kamgarna ništa nije pred bogom nemoguće.

„Da..." izustio je gledajući ukočeno u doktora raširenim očima. Ail doktor Langhals ini je imao ništa naročito da mu odgovori.

„E, pa, već će se osetiti dejstvo kupanja i dobrog vazduha, već će se osetiti!" rekao je, potapšao maloga Johana po ramenu i odgurnuo ga od sebe klimnuvši glavom senatorki i Idi Jungman — klimnuo je s onim izrazom nadmoćnosti, blagonaklonosti i ohrabrivanja, koji imaju lekari od kojih sve zavisi, podigao se i tako je konzultacija završena...

Njegovu žalost za morem, za tom ranom što je polako zarastala, ali bi odmah počela da peče i krvari čim bi je dodimula i najmanja grubost svakidašnjice, najbolje je razumevala tetka Antonija, koja je s očevidnim zadovoljstvom slušala njegove priče o životu u Travemiade i živo učestvovala u njegovom čežnjivom oduševljenju.

„Da, Hano", rekla je, „što je istina ostaje večno istina, i Traveminde je divno boravište! Znaš li ti da ću se ja do groba s radošću sećati letnjih nedelja, koje sam tamo provela kao mlada i luda devojka.

Stanovala sam kod ljudi koje sam volela i koji su mene voleli, kako je izgledalo, jer sam ja tada bila lepo mangupče — to sada kao stara žena mogu priznati — i skoro uvek dobra. Bili su to čestiti ljudi, pošteni, dobrodušni i iskreni, a sem toga tako pametni, učeni i oduševljeni, da takvih nikad više u životu nisam našla. Da, mnogo sam od njih naučila. Tu sam ti ja što se tiče znanja i pogleda na svet naučila mnogo za ceo svoj život, i da se u međuvremenu nije dogodilo nešto drugo, razni događaji... ukratko, već kako se to događa u životu... to bih ja, luda glava, još veću korist izvukla. Da znaš kako sam tada bila glupa! Htela sam jednom da izvučem šarene zvezde iz meduza. Ponela sam kući punu maramicu meduza i metnula ih na balkon na sunce, da ispare... I da ostanu same zvezde! I eto... kad sam posle pogledala, videla sam samo prilično veliku, vlažnu mrlju. Mrlja je još samo malo mirisala na gnjilu morsku travu..."

GLAVA ČETVRTA

Početkom 1873. godine senat je uslišio molbu za pomilovanje Huga Vajnšenka, i bivši direktor je izišao na slobodu pola godine pre isteka kazne. Kad bi gospođa Permaneder bila iskrena, morala bi da prizna da je taj događaj nimalo mije obradovao i da bi joj bilo milije kad bi sve do kraja ostalo onako kako je bilo. Živela je mirno sa svojom ćerkom i unukom na trgu Linden, održavala veze s kućom u Fišergrube i sa svojom drugaricom iz pansionata Armgardom fon Majbom, rođenom fon Šiling, koja je stanovala u gradu otkako joj je muž umro. Odavno je već znala da za nju nema pravog i dostojnog mesta izvan zidina rodnog grada i sećajući se Minhena, osećajući sve veću slabost i osetljivost svoga stomaka i sve veću potrebu za mirom, nije ni malo želela da se pod stare dane preseli još jednom u koji veliki grad ujedinjene domovine, ili čak u inostranstvo.

„Drago dete", rekla je svojoj kćeri, „moram nešto da te pitam, nešto ozbiljno!... Voliš li ti još uvek svoga muža svim svojim srcem? Voliš li ga toliko, da bi sad s detetom pošla za njim pa ma kud on otišao, jer, na žalost, on ovde ne može ostati?"

I pošto je gospođa Erika Vajnšenk, rođena Grinlih, sa suzama koje bi mogle da znače sve moguće, odgovorila isto onako kako to zahteva dužnost, kao što je nekada i Toni odgovorila u sličnoj prilici svome ocu

u vili kraj Hamburga, počelo se računati sa skorim rastankom..

Kad je gospođa Permaneder izvela svoga zeta iz zatvora u zatvorenoj kočiji, bio je jedan skoro isto onako jezoviti dan, kao i onaj u koji je direktor Vajnšenk bio zatvoren. Dovela ga je u stan na trgu Linden i on je, pošto je zbunjeno i skrušeno pozdravio ženu i dete, ostao sam u sobi koju su za njega spremili i od jutra do večera pušio cigare, ne usuđujući se da izađe na ulicu, štaviše, većinom nije ni jeo zajedno sa svojima; bio je osedeo i izgledao kao potpuno zaplašen čovek.

Život u zatvoru nije nimalo porušio njegovo zdravlje, jer je Hugo Vajnšenk uvek bio izdržljive konstrukcije; ali je ipak bilo zlo s njim. Bilo je strašno gledati kako je potpuno moralno slomljen ovaj čovek, koji po svoj prilici nije učinio ništa drugo, no ono što većina njegovih kolega svaki dan čine sa najboljim raspoloženjem, i koji bi, da nije uhvaćen, išao sigurno svojim putem, podignute glave i vesele i čiste savesti. I to samo zbog, građanskog pada, zbog toga što je sudski osuđen i bio tri godine u zatvoru? Pred sudom je iz svoga najdubljeg uverenja tvrdio, a to su potvrdili i stručnjaci, da se taj smeli manevar, koji je on bio preduzeo u korist društva i u svoju sopstvenu korist, u poslovnom svetu smatra kao uzans. Ali gospoda pravnici, koji se po njegovom mišljenju ništa ne razumeju u te stvari, koji žive sa sasvim drugim pojmovima i imaju sasvim druge poglede na svet, osudili su ga zibog prevare, i ta osuda iza koje stoji državna sala, u tolikoj meri je uzdrmala njegovo mišljenje o samom sebi, da se nije usuđivao nikome više da pogleda u lice. Nestalo je njegovog ranijeg hoda kao da gazi na federima, preduzimljivosti koja se videla u klaćenju struka njegovog geroka, u balansiranju nogu i prevrtanju očiju, one neobične svežine, kojom je sa visine svoga neznanja i neobrazovanosti postavljao pitanja i pričao priče — svega je toga nestalo! To je sve tako potpuno nestalo, da je njegove hvatala jeza kad su pred sobom videli toliko potištenosti, kukavičluka i nedostatka svakog dostojanstva.

Pošto je gospodin Hugo Vajnšenk za osam ili deset dana samo pušio, počeo je posle toga da čita novine i da piše pisma. I pošto je tako prošlo još osam ili deset dana, on je dosta neodređeno izjavio kako izgleda da će u Londonu dobiti novo mesto, ali da će najpre sam otputovati, da bi stvar lično regulisao, i tek će onda, ako sve bude u redu, pozvati k sebi ženu i dete.

Odvezao se u zatvorenim kolima u pratnji Erike na stanicu, a nijednog od drugih rođaka nije video još nijedanput.

Nekoliko dana posle toga, još iz Hamburga, stiglo je njegovoj ženi pismo u kome javlja da ni u kom slučaju ne bi hteo da bude zajedno sa ženom i detetom, niti želi da ma šta čuje za njih, pre nego što im ne uzmogne dati onakvo izdržavanje kakvo se pristoji. I od tada nisu više ni glasa čuli o Hugu Vajnšenku. Od tada niko nije mogao o njemu ništa da dozna. I mada je kasnije gospođa Permaneder, verzirana u ovakvim stvarima i puna obzira, slala nekoliko puta pozive svome zetu da bi — kako je izjavila s važnim licem — dala potpuno obrazloženje tužbi za razvod braka zbog zlonamernog napuštanja porodice, o njemu se nije moglo ništa doznati, i tako je Erika Vajnšenk sa malom Elizabetom ostala i dalje pored majke na svetlom spratu kuće na trgu Linden.

GLAVA PETA

Brak iz koga je proizašao mali Johan nije u varoši nikada izgubio draž teme o kojoj se razgovara. Kao što je bilo sigurno da je svaki od supružnika imao nešto ekstravagantno i tajanstveno, bilo je takođe sigurno i da je sam brak imao nešto neobično i problematično. Uneti u to malo svetlosti, bez obzira na oskudne spoljne činjenice, videti kakav je taj odnos u osnovi, izgledalo je kao teška ali primamljiva zadaća... I u sobama za razgovor, u spavaćim sobama, u klubovima, pa čak i na berzi razgovarali su ljudi o Gerdi i Tomi Budenbroku utoliko više ukoliko su manje znali o njima.

Kako se ovo dvoje našlo i kako se ponaša jedno prema drugom? Sećali su se nagle odlučnosti s kojom je tada tridesetogodišnji Toma Budenbrok izveo celu stvar .„Ovu ili nijednu", to su bile njegove reči, a sa Gerdom je moralo biti isto, jer je ona u Amsterdamu do svoje dvadeset sedme godine odbijala sve prosioce, a ruku ovoga odmah je prihvatila. Dakle, brak iz ljubavi, mislili su ljudi; i ma kako da im je bilo teško, morali su verovati da je Gerdinih trista hiljada u celoj stvari igralo samo drugorazrednu ulogu. Ali već od prvih početaka niko kod njih nije mogao da primeti ljubav, ono što se pod ljubavlju razume. Već u početku, u njihovom međusobnom ophođenju mije se moglo videti ništa drugo sem učtivosti, sasvim naročite, korektne i pune

uvažavanja učtivosti između supružnika. Izgledalo je da ta učtivost ne potiče otuda što bi se oni osećali strani i tuđi jedno drugom. Ne, ona je bila posledica međusobnog poverenja i poznavanja, stalne pažnje koju su imali jedno prema drugom. U tome pogledu ni godine nisu ništa promeriile.

Godine su dovele samo do jedne promene: upadljivo se počela uočavati razlika u godinama, u stvari sasvim neznatna ... Posmatrali su ih oboje i konstatovali da je Toma dosta ostareo i prilično odebljao čovek, koji ima mladu ženu. Konstatovali su da je Toma Budenbrok oronuo čovek — štaviše, ono njegovo doterivanje bilo je taština koja je delovala prilično komično — a Gerda se u ovih osamnaest godina skoro nimalo nije promenila. Sačuvala je i svoju nervnu hladnoću u kojoj je živela i koja je iz nje provejavala. Njena tamnocrvena kosa sačuvala je svoju boju, njeno lepo, belo lice sačuvalo je svoju harmoniju, a njena pojava vitku i visoku otmenost. U uglovima njenih donekle malih, i suviše bliziu postavljenih smeđlih očiju, još uvek su bile plavičaste senke... Ovim se očima nije moglo verovati. Gledale su neobično, i ono što je u njima bilo zapisano ljudi nisu mogli da dešifruju. Ova žena, čije je biće bilo hladno, tako povučeno, zatvoreno i rezervisano kao da odbija, ova žena koja je samo svojoj muzici mogla da da malo životne topline, budila je kod ljudi neodređene sumnje Ljudi su izvlačili ono malo svoga prašinom pokrivenog poznavanja karaktera, da bi ga primenili protivu žene senatora Budenbroka. Tihe vode često su duboke. Poneki su bili pravi lisci. I pošto su želeli da ćelu stvar što bolje upoznaju i što bolje razumeju, njihova skromna fantazija dovodila ih je dotle, da su pretpostavljali da Gerda pomalo vara svoga oronulog muža.

Pazili su dobro i nije dugo trebalo pa da se slože u tome da je Gerda Budenbrok u svome ponašanju prema gospodinu poručniku fon Trotu, najbliže rečeno, prekoračila granice dozvoljenoga.

Rene Marija fon Trot, rođen u Rajnlandu, bio je poručnik u jednom pešadijskom bataljonu koji je pripadao gradskom garnizonu. Crveni okovratnik lepo je odudarao od njegove crne kose, koju je delio i koja je na desnoj strani bila začešljana visoko iznad belog mu čela. Ali, iako je bio krupnog i jakog stasa, cela njegova pojava, njegovi pokreti i način na koji je govorio i ćutao, činila je sasvim nevojniöki utisak. Voleo je da jednu ruku stavi između dugmadi poluotkopčanog kaputa i

da sedi podbočivši obraz dlanom; kad bi se klanjao nije pokazivao ničega vojničkog, čak nije lupao petama, i uniforma na njegovom mišićavom telu ležala je tako nemarno kao da je to građansko odelo. Čak i uski mladićki brkovi, koji su stajali koso prema uglovima usana i koji se nikako nisu mogli zavrnuti da budu šiljati, još su više pojačavali njegov nevojnički izgled. Ali najinteresantnije na njemu bile su oči: velike, neobično svetle i toliko crne oči, da su izgledale kao neispitane užarene dubine, oči, koje su sanjalački, obziljno i svetlucavo gledale u ljude i predmete...

On je bez sumnje protivu volje ili bar bez ljubavi za poziv stupio u vojsku, jer i pored svoje telesne snage nije bio sposoban u sluižbi, a drugovi ga nisu voleli; on se nije interesovao za iste stvari za koje i oni, a njegove zabave su bile drukčije, jednom reči, prelazio je preko interesovanja i zabava mladih oficira, koji su se pre kratkog bremena vratili iz pobedonosnog rata. Među oficirima je smatran za neprijatnog i ekstravagantnog osobenjaka, koji sam šeta, koji ne voli ni konje, ni lov, ni kocku, ni žene, i koji se bavi samo muzikom — jer je on svirao na više instrumenata. On, sa svojim zažarenim očima i nevojničkim, a ujedno aljkavim i glumačkim držanjem, mogao se videti na svim operama i koncertima. Prezirao je klub i kasino.

Kao preko volje izvršio je najnužnije posete kod najuglednijih porodica, ali je odbio skoro sve pozive i pohađao u stvari samo Budenbrokove... i suviše često, kako su ljudi smatrali, i suviše često, kako je mislio i sam senator...

Niko nije ni slutio šta se događalo u duši Tome Budenbroka, niko nije ni smeo to da nasluti: strahovito je bilo teško sakriti pred celim svetom mrzovolju, mržnju, nemoć i neznanje! Ljudi su počeli da ga smatraju pomalo smešnim, ali možda bi se smilovali i ugušili takva osećanja, da su i najmanje mogli da naslute sa kakvim se strahom i razđraženošću on čuvao smešnoga, koje je već odavno primetio kako mu se približuje. On ga je unapred osetio, pre no što bi to ikome palo na pamet. Pa i njegova taština, ona „taština" kojoj su se često rugali, proizišla je dobrim delom iz toga straha. On je bio prvi koji je podozrivo primetio sve veću nesrazmeru između njegove sopstvene pojave i Gerdine neobične očuvanosti, kojoj godine nisu mogle ništa, i sada, otkad mu je u kuću počeo da dolazi gospodin fon Trot, morao je s ostatkom svojih snaga da prikriva zabrinutost, morao je to da čini,

kako ne bi pokazivanjem te zabrinutosti već sada izložio svoje ime opštem podsmehu.

Gerda Budenbrok i mladi, neobični oficir združili su se, razume se, u oblasti muzike. Gospodin fon Trot je svirao na klaviru, violini, violi, violončelu i flauti — sve odlično —i često bi njegova poseta bila senatoru unapred najavljena time, što bi Trotov posilni, uprtivši na leđa futrolu sa čelom, prolazio ispred zelenih prozorskih okvira privatnog kontoara i iščezavao u kući. Tada je Toma Budenbrok sedeo za pisaćim stolom i čekao dok ne bi video kako i on, prijatelj njegove žene, ulazi u kuću i dok se ne bi gore u salonu zatalasale harmonije, koje su se uz pesmu, žalbu i nadljudsko likovanje uzdizale kao grčevito pružene ruke, da se posle svih tih ludih i neodređenih ekstaza utope od slabosti i jecanja u noć i ćutanje. Neka samo bujaju, plaču i likuju, peneći se i preplićući se, i neka izgledaju neprirodni koliko im je god volja! Zlo, upravo mučenje, bila je ona tišina koje je nastajala posle toga, koja je posle u salonu tako dogo, dugo vladala i koja je bila i suviše duboka i mrtva, a da ne bi jezovito delovala. Nijedan korak ne bi potresao tavanicu, nijedna stolica se ne bi pomakla. Bila je to nedopuštena tišina, tišina kao busija, koja ćuti, koja iprećutkuje... Toma Budenbrok je tada sedeo i toliko se mučio, da bi katkada tiho zajecao.

Čega se bojao? Ljudi su opet videli gospodina fon Trota kako ulazi u kuću i on je u njihovim očima, onako kako su oni to gledali, zamišljao sledeću sliku: video je sebe, čoveka kojti stari, koji je iznuren i zle volje, kako sedi uz prozor u kontoaru, a gore njegova lepa žena sa svojim kavaljerom svira i ne samo svira... Da, on je znao da ljudi tako posmatraju celu stvar. Ali je znao i to, da reč, „kavaljer" ima vrlo malo smisla s obzirom na gospodina fon Trota. Ah, skoro bi se osećao srećnim kad bi smeo tako da ga zove i tako da shvati, kao vetrogonju, kao glupog i običnog mladića koga može da prezire, koji svoju prirodnu obest ispražnjuje u umetnosti i time pridobija ženska srca. Nije propustio ništa što bi moglo doprineti tome da ga žigoše kao takvog tipa. Samo je u tu svrhu probudio u sebi instinkte svojih otaca: nepoverenje uklupčanog i štedljivog trgovca prema pustolovnoj, lakoumnoj i poslovno nesigurnoj ratničkoj kasti. I u mislima i u razgovoru stalno je gospodina fom Trota s omalovažavanjem nazivao „poručnik"; a pri tome je osećao da se time najmanje ističe biće toga

mladog čoveka ...

Čega se bojao Toma Budenbrok? Ničega... Ničega stvarnog. Ah, kad bi mogao da se brani od nečega opipljivog, jednostavnog i brutalnog! Zavideo je drugim ljudima koja su o tome imali jasnu sliku; ali dok je on ovde sedeo zaronivši glavu u ruke i bolno slušao, znao je isuviše dobro da „nevera" i „brakolomstvo" nisu reči koje označavaju one stvari što se gore odigravaju uz svirku i duboku tišinu.

Katkada, kad bi kroz prozor posmatrao sive zabate i građane kako prolaze, kad bi mu pogled počivao na spomenploči, jubilarnom poklonu, na portretima svojih predaka i istoriji svoga doma, rekao bi sam sebi da je svemu tome došao kraj i da je nedostajalo samo još ovo što je sad došlo. Da, još je samo trebalo da mu se rugaju, da njegovo ime i njegov porodični život postane predmet razgovora, pa da sve dostigne vrhunac!... I ta misao mu je bila skoro prijatna, jer je bila jednostavna, shvatljiva, mogla se izrazita rečima nasuprot razmišljanju i odgonetanju one sramne zagonetke, onog misterioznog skandala iznad njegove glave...

Nije više mogao da izdrži, odgurnuo je stolicu, izišao iz kontoara i popeo se gore. Kuda da krene? U salon, da slobodno i malo s visine pozdravi gospodina fon Trota, da ga pozove na večeru i da ovaj odbije poziv, kao što je to učinio toliko puta? To je bilo najnesnosnije što ga je poručnik stalno izbegavao, odbijao skoro sve zvanične pozive i zadržao samo privatno i slobodno druženje sa senatorkom ...

Čekati? Čekati gde bilo, možda u sobi za pušenje, čekati dok on ne ode i onda stati pred Gerdu i razgovarati s njom, tražiti od nje da govori? Od Gerde se ne može tražiti da govori, s njom se ne može razgovarati. O čemu? Veza s njom osnivala se na razumevanjiu, pažnji i ćutanju.

Nije potrebno da i pred njom ispadne smešan. Pokazati se ljubomornim, znači dati za pravo oniim ljudima napolju, proklamovati skandal, učiniti da se o njemu glasno govori .. Da li je bio ljubomoran? Na koga? Na šta? Ah, kako je daleko od toga! Tako jako osećanje vodi ljude da učine nešto pogrešno, možda ludo., ali zato nešto što ima dejstva, što oslobađa. A on je osećao samo malo straha koji ga je mučio i nije mu dao mira, straha od cele stvari...

Popeo se u kabinet za oblačenje da bi okvasio čelo kolonjskom vodom, zatim opet sišao na donji sprat sa odlukom da po svaku ceniu

prekine öutanje u salonu. Ali kad je već uhvatio rukom crnu i zlatnu bravu belih vrata, začuli su se opet burni zvuci muzike, i on je uzmakao.

Sišao je niza stepenice za služinčad u prizemlje i preko trema i hladnog hodnika došao u baštu, vratio se opet, i u tremu ciunjao oko ispunjenog medveda i bazena sa zlatnim ribicama, i nigde se nije mogao smiriti, prisluškivao je i vrebao, pun stida i bola: gonio ga je strah pred tajnim i ljavnim skandalom, osećao se kao utučen...

Jednom u ovakvim časovima, kad se naslonio na galeriju drugog spnata i gledao dole kroz svetlo stepenište, kad je sve bilo tiho, izišao je mali Johan iz svoje sobe, spustio se niza stepenice „doksata" i zbog nečega pošao preko hodnika Idi Jungman. Išao je s knjigom u ruci i hteo, idući uza zid pognutih očiju, da prođe ispred senatora pozdravivši ga tiho, ali ga isenatpr oslovi:

„Šta radiš, Hano?"

„Učim, tata; idem Idi da s njom prevodim..."

„Kako je? Šta imaš za zadaću?"

Spuštenih trepavica, ali brzo i sa očitim naprezanjem da da korektan, jasan i priseban odgovor, Hano je rekao, progutavši brzo pljuvačku: „Imam da spremim Nepota, da načisto prepišem jedan trgovački račun, francusku gramatiku, reke Severne Amerike... nemački sastav..."

Zaćutao je, nesrećan što na kraju nije rekao „i", i odmah mu je odlučnost u glasu popustila; više nije mogao da se seti šta još treba da kaže i ceo je odgovor opet izišao nedovršen. — „Više ništa", rekao je što je mogao određenije, ali oči nije podigao. Međutim, izgledalo je da otac tome ne posvećuje pažnju. Držao je Hanovu slobodnu ruku u svojim rukama i igrao se njome, bio je rastresen i verovatno nije ništa shvatio od onoga što mu je Hano govorio; nesvesno i lako je gladio nežnu ruku i ćutao.

I tada iznenada doznade Hano nešto što nije bilo ni u kakvoj vezi s malopređašmjim razgovorom, čuo je tihi, plašljivi glas, koji je izgledao skoro kao da preklinje, glas koji do tada nikad nije čuo, a ipak glas svoga oca, koji je rekao: „Poručnik je već dva sata kod mame, Hano ..."

I gle, na zvuk toga glasa podiže mali Johan svoje zlatnosive oči i pogleda u očevo lice tako jasno i ljupko kao nikada pre, pogleda u lice

s pocrvenelim očnim kapcima pod svetlim obrvama, u bele i malo naduvene obraze, pred kojima su ukočeno stršili ufitiljeni krajevi brkova. Bog bi ga znao kako je on to shvatio. Ali jedno je bilo sigurno, i to su obojica osećali, da je u ovim sekundama, dok su jedan drugoga gledali, iščezla svaka otuđenost i hladnoća, svaka usiljenost i svaki nesporazum, da je Toma Budenbrok mogao uvek kad se nije radilo o energiji, sposobnosti i svežini, nego o strahu i patnji, da bude siguran u poverenje i odanost svoga sina.

On tome nije pridavao važnosti, trudio se da tome ne pridaje važnosti. U to doba je strože nego ikada tražio od Hana da se vežba za svoj budući, praktični život; ispitivao je njegove duhovne snage, tražio od njega odlučne izjave da mu se sviđa njegov budući poziv i padao u srdžbu kad kad bi primetio i najmanji znak otpora i umora. Jer Toma Budenbrok, u dobu od četrdeset i osam godina, smatrao je sve više da su mu dani izbrojani, i počeo je da računa i sa skorom smrti.

Zdravlje mu se pogoršalo. Nije imao apetita, mučila ga je besanica i vrtoglavica i tresla groznica, kojoj je bio oduvek sklon, pa je tako nekoliko puta morao da traži savet od doktora Langhalsa. Alii mu nije uspelo da postupa po njegovim lekarskiim savetima. Nije imao dovoljno jaku volju. Oslabile su mu je ove godine neaktivnosti. Počeo je ujutru da spava dugo, iako je svake večeri ljutito zaključio da će rano ustati, da bi pre čaja prošetao po savetu lekara. U stvari, to je izveo svega dva ili tri puta ... a takav je bio u svemu. Postajao je očajan i gubio poštovanje prema samom sebi zbog ovog stalnog naprezanja volje, bez uspeha i zadovoljstva. Bio je daleko od toga da se odrekne pušenja malih, ljutih ruskih cigareta, koje je već od svoje mladosti svaki dan pušio u velikoj količini. Bez otkolišenja je rekao doktoru Langhalsu u tašto lice: „Vidite, doktore, vaša je dužnost da mi zabranite cigarete... zaisita vrlo laka i vrlo prijiatna dužnost! a moja je stvar hoću li se ja držati te zabrane ili neću! To ćete videti... Ne, zajedno ćemo raditi na mome zdravlju, ali uloge su nepravedno podeljene, najveći deo toga rada pada na mene! Ne smejte se... nije to šala ... Strašno sam usamljen ... Pušim. Smem li vas ponuditi?"

I pružio mu svoju umetnički izrađenu kutiju...

Sve više je slabio; jedino mu je jačalo uverenje da to sve neće dugo trajati, da će skoro umreti. Nekoliko puta je osećao za ručkom kao da više ne sedi sa svojima, nego da iz neke neodređene daljine

gleda na njlih... „Umreću!" mislio je u sebi, zovnuo Hana i rekao mu: „Sine, ja mogu pre umreti nego što mislimo. Moraćeš onda da budeš na svome mestu. I ja sam prerano bio pozvan... Shvati, molim te, da me tvoja nezainteresovanost muči! Zar se nisi odlučio? ... Da ... da ... to nije odgovor, to nije odgovor! Da li se prihvataš svog poziva s radošću i odvažnošću, to te pitam... Možda misliš da imaš dosta novaca i da nećeš morati da radiš? Nemaš ti ništa, vrlo malo imaš, sasvim si upućen na sebe sama! Ako hoćeš da živiš, ili čak da dobro živiš, onda ćeš morati da radiš, mnogo da radiš, više od mene..."

Ali on nije patio samo zbog toga, nije ga mučila samo briga o budućnosti sina i kuće. Nešto drugo, nešto novo je zavladalo njime, zavladalo njegovim umornim mislima. Naime, čim je svoju smrt shvatio ne kao neku daleku, teoretsku i beznačajnu nužnost, nego kao nešto sasvim blisko i opipljivo, počeo je da razmišlja, da sam sebe ispituje, da ispituje svoj stav prema smrti i nezemaljskim pitanjima... i već pri prvim takvim pokušajima uverio se koliko mu je duh nezreo i nepripravan za smrt. Uvek mu je bilo tuđe ono verovanje koje se drži slova, ono biblijsko hrišćanstvo, koje je njegov otac umeo da spoji sa vrlo praktičnim poslovnim smislom i koje je posle preuzela njegova mati. Celoga svog života bio je, kao i deda mu, skeptik u pogledu prvih i poslednjih stvari; ali suviše duboko je mislio i imao suviše veliku potrebu za duhovnim i metafizičkim, a da bi se mogao zadovoljiti udobnom površnošću staroga Johana Budenbroka, te je tako na pitanja o večnosti i besmrtnosti davao istorijske odgovore, smatrajući da je živeo u svojim precima i da će živeti u svojim potomcima. Ne samo da je to bilo u skladu s njegovim smislom za porodicu, s onom patricijskom svešću i istorijskim pijetetom, nego ga je to pomagalo i snažilo u celoj njegovoj delatnosti, u njegovoj taštini, u celom njegovom načinu života. A eto, pokazalo se da je sve to iščezlo pred bliskim i prodornim okom smrti, da mu to nije moglo pružiti nijedan čas umirenja i pripravnosti.

Iako se Toma Budenbrok u svome životu pokatkad igrao izvesnom malom naklonošću prema katolicizmu, ipak je bio sav prožet onim ozbiljnim, dubokim, neumoljivim i do mučenja samoga sebe strogim osećanjem odgovornosti pravoga i strasnog protestanta. Ne, kod najvišeg i poslednjeg ne pomaže nikakva pomoć spolja, ne pomaže ni posredovanje, ni oproštenje, ni zanos, ni uteha. Čovek mora sasvim

sam samostalno i sapstvenom snagom, snažnim i marljivim radom da reši tajnu, da se oseti pripravnim, ili da očajan umre... I Toma Budenbrok, razočaran i bez nade, okrenuo se od svoga jedinog sina, u koga je polagao nadu da će u njemu živeti dalje snažan i podmlađen, i počeo žurno i u strahu da traži istinu, koja mora da postoji negde...

Bilo je to u leto godine sedamdeset četvrte. Srebrnobeli, okruglasti oblaci plovili su plavim nebom iznad cifraste simetrije gradske bašte, u granama oraha cvrkutale su ptice kao da nešto pitaju, usred kruga visoke perunike lila boje žuborio je vodoskok i miris jorgovana se, na žalost, mešao s mirisom sirupa koji je dolazio iz fabrike ruma. U poslednje vreme je senator, na veliko čudo personala, napuštao kontoar za vreme najvećeg posla i odlazio u baštu da grabulja šljunak, da čisti mulj iz vodoskoka ili da podupre koju ružu... Kad je to radio, njegovo lice sa svetlim obrvama, od kojih je jedna bila podignuta, izgledalo je ozbiljno i pažljivo; ali misli su mu lutale u tami svojim sopstvenim tegobnim putevima. Katkada bi sedeo na uzvišici male terase, u paviljonu koji je bio sasvim obrastao vinovom lozom, i gledao preko bašte u crveni zid svoje kuće, a ništa nije video. Vazduh je bio topao i sladak i bilo je kao da ga mirni šumovi blago teše, kao da žele da ga uspavaju. Umoran od gledanja u prazno, od samoće i tišine, pokatkad bi sklopio oči, da ih odmah zatim otvori i žurno od sebe otera mir... „Moram da mislim", rekao bi skoro glasno ... „Moram sve da sredim dok još nije kasno... "

Ovde, u ovome paviljonu, sedeći na maloj stolici koja je mogla da se ljulja, proveo je jednog dana puna četiri sata čitajući jednu knjigu koju je pomalo tražio a pomalo mu slučajno došla do ruku. Posle užine, s cigaretom u zubima, našao ju je u sobi za pušenje, sakrivenu u jednom dubokom kutu ormana za knjige. Setio se da je nekada davno kupio tu knjigu kod nekog knjižara uz okasionu cenu: prilično obimno delo, loše uvezano i loše štampano na tankoj žućkastoj hartiji; bio je to samo drugi deo nekog slavnog metafizičkog sistema... Poneo je sa sobom u baštu i zadubljen prelistavao list po list...

Ispunila ga je dotada nepoznata, velika i zahvalna prijatnost. Osećao je neuporedivo zadovoljstvo kad je video kako je jedan silan, nadmoćan mozak zahvatio u život, u taj snažni, svirepi i neumoljiva život, da bi zavladao njim i da bi o njemu sudio... zadovoljstvo onoga

koji pati, koji je uvek pred hladnoćom i grubošću života stidiljivo i nemirne savesti sakrivao svoju patnju, i sad iz ruke velikog mudraca dobio načelno i svečano opravdanje, da može patiti zbog sveta — toga najboljeg od svih svetova koja se mogu zamisliti, a za koji filozof tako lako diokazuje da je najgori od svih svetova koji se mogu zamisliti.

Nije mogao sve da razume. Principi i pretpostavke nisu mu bili jasni i, nenaviknut na ovakvu lektiru, nije mogao da prati neke misli. Ali baš to izmenjiivanje svetlosti i tame, mukloga nerazumevanja, neodređene slutnje i nenadnog jasnog razumevanja učinilo je da je čitao bez predaha; sati su prolazili, a on nije skidao očiju sa knijige niti je promenio položaj na stolici.

U početku je preskakao poneku stranu i čitao dalje, pokušavajući nesvesno i žurno da dođe do glavne stvari, do onoga što je zaista važno, i čitao samo neke odeljke od kojih se nije mogao odvojiti. A posle je naišao na veliko poglavlje koje je pročitao od prvog do zadnjeg slova; stisnuvši usta i skupivši ozbiljno obrve, sa potpuno ozbiljnim izrazom lica koje je izgledalo skoro kao mrtvo i nije reagiralo na na kakav životni pokret. To je poglavlje imalo naslov: „O smrti i kako se smrt odnosi prema nemogućnosti uništenja našega bića po sebi".

Još je imao da pročita samo nekoliko redaka, kad je devojka došla preko bašte i pozvala ga na ručak. Klimnuo je glavom, pročitao još tih nekoliko redi, zatvorio knjigu i pogledao oko sebe... Osećao je da se celo njegovo biće strahovito proširilo i da je puno neke teške, mračne opojnositi; duh mu je bio zamagljen i sasvim omamljen nečim neizrecivo novim, privlačnim i punim obećanja, nečim što je podsećalo na prvu ljubavnu čežnju, punu nade. I kad je hladnim i nesigurnim rukama ostavio knjigu u fijoku baštenskog stola, glava mu je gorela, osećao je u njoj neobičan pritisak, napetost koja ga je plašila, napetost kao da će se raspuknuti, i uvideo da nije sposoban ni za kakvu potpunu misao.

Šta je to? upitao se idući u kuću, penjući se uz glavne stepenice i sedajući na stolicu... Šta se sa mnom dogodilo? Šta sam naučio? Šta je iz ove knjige govorilo meni, Tomi Budenbroku, većniku ovoga grada, šefu žitarske firme Johan Budenbrok...? Je li to bilo određeno za mene? Mogu li ja to da podnesem? Šta je to ne znam, ali znam

samo da je previše, previše za moj građanski mozak...

Ceo dan se osećao kao da ga je savladalo nešto teško, mračno, što omamljuje i što je bez misli. A zatim je došlo veče. Osećao je da više nije u stanju da drži glavu na ramenima i rano je otišao da spava. Spavao je tvrdim snom, nedostižno tvrdim snom, kao nikada dosad u životu. Onda se naglo probudio, tako prijatno uplašen kao kad se budimo usamljeni sa prvom ljubavi u srcu.

Znao je da je sam u velikoj spavaćoj sobi, jer je Gerda sada spavala u sobi Ide Jungman da bi bila bliže malom Johanu, koji je spavao u jednoj od tri sobe na doksatu. Na oba visoka prozora bile su spuštene zavese i oko njega je vladala duboka noć. U dubokoj tišini i sparini, koja je pomalo tištala, ležao je na leđima i gledao u tamu.

I gle: najednom kao da se tama pred njegovim očima raspala, kao da se somotski zid noći rastvorio i pred njegovim očima pokazao neizmerno dubok otvor dalekih pogleda i svetlosti... Živeću! reče Toma Budenbrok skoro glasno i oseti kako mu grudi dršću od unutarnjeg jecanja.

To je ono što će živeti... Živeće... a to što će živeti nisam ja, to je samo varka, to je samo zabluda koju će smrt rešiti. Tako je, tako je!... Zašto? — I posle tog pitanja nastade opet noć pred njegovim očima. Ništa više nije ni video ni znao ni razumeo, zagnjurio se dublje u jastuke, potpuno zaslepljen i izmoren od ono malo istine što je malo pre smeo da vidi. Ležao je mirno i žudno čekao, čak je bio u iskušenju da se pomoli bogu, da bi još jednom ono došlo i osvetlilo ga. I došlo je. Sklopljenih ruku, nepomičan, ležao je i mogao da gleda...

Šta je smrt? Odgovor na to nije se pojavio u bednim rečima koje izgledaju važne, on ga je osećao, imao ga u svojoj unutrašnjosti. Smrt je sreća tako duboka, da se može izmeriti samo u ovako blaženim trenucima kao što je ovaj. Smrt je vraćanje sa neizrecivo teškog puta zabluda, popravljanje teških pogrešaka, oslobođenje od najodvratnijih veza i pregrada — ona ispravlja jedan žalostan, nesrećni slučaj.

Kraj i raspadanje? Tri puta je vredan sažaljenja onaj koga plaše ovi ništavni pojmovi. Kraj i raspadanje čega? Ovog njegovog tela... ove njegove ličnosti i individualnosti, ovoga nezgrapnog, pogrešnog, što treba mrzeti i što mu smeta da bude nešto drugo, nešto bolje!

Zar svaki čovek nije pogreška i zabluda? Već od rođenja nalazi se u teškom zatvoru! Svuda pregrade i okovi. Kroz rešetke prozora svoje

individualnosti gleda on beznadno na zid spoljnih okolnosti, dok ga smrt ne pozove da se vrati sebi i slobodi...

Individualnost!... Ah, ono što sam, što mogu i što imam, izgleda mi bedno, sivo nevažno i dosadno, a ono što nisam, što ne mogu i što nemam — to je baš ono na što gledam sa zavišću punom čežnje, i ta zavist postaje ljubav, jer se boji da mrzi.

U sebi osećam začetak, mogućnost svake sposobnosti i delatnosti sveta u meni... Gde bih bio da nisam ovde?

Ko, šta, kakav bih mogao da budem, da nisam ja, da me pojava moje ličnosti ne ograničava i odeljuje moju savest od svega što nije ja? Organizam! Slepa, nepromišljena, žalosna erupcija moćne volje! Zaista bi bilo bolje da ta volja deluje slobodno u noći bez prostora i vremena, nego što se muči u zatvoru, bedno osvetljenom treptavom i nestalnom svetlošću intelekta!

Nadao sam se da ću posle živeti u svome sinu? U ličnosti koja je još bojažljivija, slabija, neodlučnija? Detinjasta zabluda i glupost! Šta će mi sin? Nije mi potreban sin!... Gde ću biti kad umrem? Pa to je tako jasno, tako jednostavno! Biću u svima onima koji su kad bilo izgovorili reč ,,ja": a naročito u onima koji je izgovaraju potpunije, snažnije, veselije...

Negde na svetu raste dečak sposoban, obdaren da razvije svoje sposobnosti, raste pravo i bez smetnji, čist, svirep i čio, jedan od onih ljudi čija pojava povećava sreću srećnrih a nesrećne nagoni u očaj: — To je moj sin. To sam ja skoro ... skoro... čim me smirt oslobodi bedne halucinacije da ja nisam i on i ja ujedno...

Da li sam mrzeo život, ovaj čisti, svirepi i snažni život? Glupost i nesporazum! Mrzeo sam samo sebe što ne mogu da ga podnesem. Ali ja volim vas, volim vas sve, vas srećne, i uskoro ću prestati da budem od vas odeljen tesnom tamnicom; uskoro će ono što vas voli da bude u meni, oslobodiće se moja ljubav prema vama i biće kod vas i u vama... kod vas svih i u vama svima!

Plakao je, zagnjurio lice u jastuke i plakao. Kroz njega je strujala i podizala ga sreća i omamljenost, sreća koja se u svojoj bolnoj slasti nije mogla uporediti ni sa čim na svetu. To je ono, ono sve, što ga je od juče po podne zanelo i ispunilo tamom, što se usred noći pokrenulo u njegovom srcu i probudilo ga kao ljubav koja počinje. I pošta je to shvatio i saznao — ne rečima i sređenim mislima nego naglom,

blaženom svetlošću u njegovoj unutrašnjosti — bio je već slobodan, bio je već sasvim spasen i oslobođen svih prirodnih i veštačkih spona i ograda. Zidovi njegovog rodnog grada u koje se svesno i voljom zatvorio, otvorili su se i oslobodili mu pogled u svet, u ceo svet, koji je od mladih dana video samo u pojedinim delovima, a smrt mu ga u potpunosti obećava. Varavi oblici saznanja, prostor, vreme i istorija, briga da se stekne istorijska slava u potomstvu, strah od konačnog raspadanja i propasti — od svega toga mu se duh oslobodio i ništa ga više nije smetalo da shvati stalnu večnost. Ne postoji ni početak ni svršetak, postoji samo beskonačna sadašnjost i u njoj ona snaga koja voli život bolno, slatkom ljubavlju punom čežnje. Njegova je ličnost samo neuspeo izraz te snage — i ona bi uvek mogla naći pristup u tu sadašnjost.

Živeću! šaputao je u jastuk, plakao i... već sledećeg trenutka nije znao zašto. Mozak mu nije radio, znanje mu se ugasilo i najednom oko njega nije više ništa bilo do neme tmine. Međutim, on je sam sebe uveravao: vratiće se. Zar već nisam bio u posedu toga? Osećao je da ga zanos i san neodoljivo savlađuju i zakleo se da nikad više neće ispustiti iz ruku ovu ogromnu sreću, nego će sve svoje sile sabrati i početi da uči, čita i studira, dok potpuno i stalno ne usvoji ceo taj pogled na svet iz koga sve to proizlazi.

Samo, od toga nije moglo biti ništa. Već sledećeg jutra, kad se probudio sa malim osećanjem stida zbog noćašnjih ekstravagantnosti, slutio je da je nemoguće provesti one lepe namere.

Ustao je kasno i odmah sudelovao u debatama na sednici gradskog predstavništva. Opet mu je duh bio zauzet javnim, poslovnim, građanskim životom u uglastim ulicama s mansardama ovoga osrednjeg trgovačkog grada. Još je uvek mislio o tome da nastavi onu divnu lektiru, ali je počeo, i da se pita da li događaji one noći za njega znače zaista nešto trajno, i kada nastupi smrt da li će sve to stvarno da se održi. Njegovi građanski instinkti su se bunili.

Javljala se i njegova taština: strah da će igrati smešnu ulogu osobenjaka. Zar njemu pristaju takve stvari? Da li to priliči njemu, senatoru Tomi Budenbroku, šefu firme Johan Budenbrok?...

Nikad više nije dospeo da pogleda u neobičnu knjigu koja krije toliko blaga, a kamoli da nabavi i ostale tomove toga velikog dela. S godinama je postajao sve pedantniji i tako su mu dani prolazili u

sitnicama. Pretrpan sa pet stotina beznačajnlih i svakidašnjih bagatela, oko kojih se mučio da bi ih sredio i posvršavao, on nije više imao snage da razumno i korisno podeli svoje vreme. Otprilike, dve nedelje posle onoga znamenitog popodneva, bio je već tako daleko, da je od svega digao ruke i devojci naredio da jednu knjigu, koja se pogrešno nalazi u fijoci baštenskog stola, odmah odnese i ostavi u biblioteku.

Tako je došlo da toga da se Toma Budenbrok, koji je bio ispružio ruke za najvišim i poslednjim istinama, umorno spustio ka pojmovima i slikama u koje je trebalo verovati onako kako su ga učili još u detinjstvu. Hodao je i sećao se jedinog i ličnog boga, oca svih ljudi, koji je jedan lični deo sebe samoga poslao na zemlju da bi za nas trpeo i bio ubijen, i koji će na strašnom sudu suditi svima. Pred njegovim će nogama započeti večnost za pravednike. Njome će biti nagrađeni za nevolje koje isu pretrpeli u dolini suza ... Cela ta malo nejasna i malo apsurdna priča koju ne treba razumeti, u koju treba verovati pokorno, biće nam pri ruci sa njenim određenim i detinjim rečima kad nam dođu poslednje muke ... Zbilja?

Ali ni tu nije našao mira. Ovaj čovek koga su morile brige o časti porodice, o ženi, o sinu, o svome imenu, taj istrošeni čovek koji je s teškom mukom uspevao da mu telo izgleda elegantno, korektno i uspravno, mučio se nekoliko dana oko pitanja: da li duša neposredno posle smrti dolazi u nebo ili blaženstvo počinje tek posle uskrsnuća puti.. I gde se onda duša nalazi do tog vremena? Da li mu je iko ikada u crkvi ili u školi govorio šta o tome? Zaista je za osudu ostavljati ljude u ovakvoj neizvesnosti! — Odlučivao se da poseti pastora Pringshajma i da se raspita o toj stvari, ali je u poslednjem trenutku odustao iz straha da ne ispadne smešan.

Najzad je digao ruke od svega i sve prepustio bogu. Kako je u sređivanju svojih večnih stvari došao do zaključaka koji ga nimalo nisu zadovoljavali, odlučio je da sredi savesno bar svoje zemaljske stvari i da tako izvede svoju davnašnju nameru.

Jednog dana posle ručka, u sobi gde se pije kafa, čuo je mali Johan kako je otac obavestio majku da će danas doći advokat, doktor taj i taj, da bi uredio testament, pošto otac ne želi da tu stvar stalno odgađa. Zatim je Hano u salonu čitav sat vežbao na klaviru. I kad je posle toga prolazio hodnikom, sreo je oca kako ide uz glavne

stepenice s nekim gospodinom u dugom crnom kaputu.

„Hano!" reče senator kratko. Mali Johan stade, proguta pljuvačku i odgovori tiho i žurno: „Da, tata..."

„Imam važna posla s ovim gospodinom", nastavi otac. „Ti stoj pred ovim vratima" — pokazao je na ulaz sobe za pušenje — ,,i pazi da nas niko, razumeš, apsolutno niko ne smeta".

„Da, tata", reče mali Johan i stade pred vrata koja se zatvoriše iza gospode.

Stajao je pred vratima, jednom rukom držao na prsima svoju lađarsku mašnu, lizao jezikom zub koji se pomalo klatio i prisluškivao ozbiljne i mukle glasove koji su prodirali iz sobe. Nagnuo je glavu sa kovrdžavom svetlosmeđom kosom koja mu je padala po slepoočnicama, a ispod skupljenih obrva gledale su trepćući njegove zlatnosmeđe oči, opkoljene plavim senkama. Imao je izraz zamišljenosti koja odbija, izraz sasvim sličan onome koji je imao kad je bio kraj odra svoje bake i odisao miris cveća i svih onih drugih neobičnih, a ipak čudno poznatih stvari.

Ida Jungman dođe i reče: „Haniću, dete moje, šta ti tu radiš?"

Iz kontoara dođe grbavi pisarčić sa depešom u ruci i upita za senatora.

Oba puta mali Johan je ispružio ruku u mornarskom rukavu sa izvezenim lengerom, zatresao glavom i posle jednog trenutka ćutanja rekao tiho i čvrsto: „Niko ne sme unutra. — Tata pravi testament".

GLAVA ŠESTA

U jesen reče doktor Langhals, prevrćući očima kao kakva žena: „Nervi, gospodine senatore... svemu su krivi samo nervi. A i cirkulacija krvi nije baš sasvim u redu. Smem li vam dati jedan savet? Ove bi godine trebalo da se malo odmorite! Ono nekoliko letmjih dana na moru, razume se, nije vam moglo pomoći... Sada je kraj septembra, sezona u Traveminde još nije gotova, još nije sasvim bez gostiju. Otiđite u Traveminde i sedite još malo na obali. Za četrnaest dana ili tri nedelje možete dosta da se oporavite..."

Toma pristade. I kad su njegovi doznali za tu odluku, Kristijan se ponudi da ga prati.

Rekao je prosto: „Ići ću s tobom. Valjda nemaš ništa protiv toga."

Iako je senator imao dosta razloga protiv toga, dao je svoj pristanak.

Stvar je bila u tome što je Kristijan sada više nego ikad bio gospodar svoga vremena, jer je zbog slabog zdravlja bio prinuđen da napusti i poslednji svoj trgovački posao, agenturu za šampanjac i konjak. Vizija čoveka koji u sumraku sedi na sofi i namiguje mu, srećom se više nije ponovila. Ali s periodičnom „mukom" na levoj strani bilo je, ukoliko je to moguće, još gore, a tome su se pridružile i mnogobrojne druge nevolje, koje je Kristijan marljivo posmatrao i naborana nosa pričao o njima svuda i svakome. Kao i ranije, i sad bi mu pri jelu često otkazali mišići za gutanje, tako da je ostajao da sedi sa zalogajem u grlu i gledao unaokolo svojim malim, okruglim i duboko usađeinim očima. I sada kao i ranije, patio je od neodređenog i nesavladivog straha da će mu se najednom ukočiti jezik, jednjak, udovi, pa čak i moć mišljenja. Istina, ništa mu se nije ukočilo, ali je strah od toga bivao sve veći. Iscrpno je pričao kako je jednog dana, kad je kuvao čaj, držao upaljenu šibicu nad otvorenom flašom špirita mesto nad samovarom, tako da umalo što nije na strahovit način poginuo ne samo on, nego i svi ostali ukućani, pa čak i susedi... To je već bilo suviše. Opisivao je naročito iscrpno, nametljivo, naprežući se da bude što jasniji, jednu gadnu anomaliju koju je u poslednje vreme na sebi opazio i koja se sastojala u tome, što u izvesne dane, to jest kad je naročito stanje atmosfere i njegovog raspoloženja, ne sme da bude otvoren nijedan prozor, jer ga obuzima strahovita i neodoljiva želja da skoči napolje... divlja i neobuzdana želja, kao neka bezumna i očajna obest! Jedne nedelje, kad je porodica ručala u Ulici Fišergrube, opisivao je kako je, skupivši sve svoje duhovne sile, četvoronoške dopuzao do otvorenog prozora da bi ga zatvorio... Svi su zavrištali i niko nije hteo više da ga sluša.

Ove i slične stvari konstatovao je s izvesnim jezovitim zadovoljstvom. Ali ono što nije opažao i konstatovao, čega nije bio svestan — a što mu se zato sve više pogoršavalo — bilo je nemanje osećanja za takt. S tim je sa godinama bivalo sve gore. Gadno je bilo što je u porodičnom krugu pričao anegdote koje su bile takve da bi ih, u najboljem slučaju, mogao samo u klubu da priča. Bilo je i direktnih simptoma da gubi smisao za telesnu stidljivost. Jednom je hteo svojoj snaji Gerdi, s kojom je bio u najprijateljskijim odnosima da pokaže kako su dobro izrađene njegove engleske čarape i kako je on

omršavio: te je pred njenim očima podigao do iznad kolena široke, karirane pantalome.. „Vidi kako sam mršav... zar to nije čudno?" rekao je zabrinuto, s nabranim nosom, pokazujući svoje koščate i krive noge u belim vunenim gaćama, ispod kojih se opažalo mršavo koleno... ;

Kao što smo rekli, napustio je svaki trgovački posao, ali one sate i dane koje ne bi proveo u klubu trudio se da ispuni na razne načine: hteo je naročito da istakne da on uprkos svemu nije nikada sasvim prestao da radi. Proširivao je svoje znanje jezika i nedavno je bez ikakve praktične svrhe, prosto iz naučnih razloga, počeo da uči kineski. Četrnaest dana bio je neobično marljiv u učenju Sad se bavio time što je dopunjavao englesko-nemački leksikon koji mu je izgledao nepotpun. No pošto bi i njemu, na kraju krajeva, dobro došla mala promena vazduha i pošto za to treba imati društva, ovaj ga posao nije mogao zadržati u gradu...

Oba brata su se vozila na more; kiša je dobovala po krovu kola koja su se kotrljala po blatnom i kaljavom drumu. Braća su se vozila i ćutala. Kristijanove su oči lutale kao da naziru nešto sumnjivo; Toma je drhtao od zime, zavijen u svoj ogrtač, oči su mu bile umorne i crvene, a ufitiljeni krajevi brkova stršili ukočeno iznad bledih obraza. Po podne su stigli u banjsku baštu i kola su škripala preko poplavljenog šljunka. Stari senzal Zigismund Goš sedeo je u staklenoj verandi, i pio grog s rumom. Ustao je šiškajući kroz zube i oni su seli uz njegov sto da bi, dok se koferi unesu u sobe, i oni popili nešto vruće. Gospodin Goš je sa još nekim ljudima bio banjski gost. Tako, jedna engleska porodica, neka neudata Holanđanka i jedan neoženjeni Hamburžanin, koji su sad verovatno spavali posle ručka, jer je svuda bila tiho kao u grobnici i čulo se samo kako kiša pljušti. Gospodin Goš nije danju spavao. Bio je srećan kad bi mogao i noću koji sat da otme svesti. S njegovim zdravljem nije bilo dobro, ovo kasno vazdušno lečenje preduzeo je protiv drhtanja, drhtanja svih njegovih udova... gadno! jedva je mogao da drži u ruci čašu groga i još gore: retko je mogao da piše, pa je tako njegovo prevođenje celokupnih drama Lope de Vega napredovalo strahovito sporo. Bio je vrlo deprimiran i njegove bogohulne reči bile su bez prave vedrine. „Pusti nek sve ide svojim putem!" rekao je i izgledalo je da je to sad njegova najmilija fraza, koju je stalno ponavljao, često bez ikakve veze.

A senator? Šta je s njim? Koliko dugo misle gospoda da ostanu? Ah, doktor Langhals poslao ga je ovamo zbog nerava, reče senator. On ga je, razume se, poslušao uprkos ovome nevremenu, jer šta sve čovek neće da učini iz straha pred svojim lekarom! Stvarno, oseća se slabo. Ostaće dok mu ne bude bolje ...

„A i sa mnom je vrlo slabo", reče Kristijan pun zavisti i ogorčenja što je Toma govorio samo o sebi i već je hteo da počne priču o čoveku koji mu namiguje, o flaši špiritusa i o otvorenom prozoru, kad brat ustade i pođe u sobu. Kiša nije popuštala. Razrovala je tle i odskakivala u kapljicama sa površine mora, koje je pod udarcima jugozapada uzmicalo od obale. Sve je bilo zavijeno u sivo. Parobrodi su prolazili kao senke i uklete lađe i nestajali u nevidljivom horizontu. Sa stranim gostima su dolazili u dodir samo pri jelu. Senator je sa senzalom Gošom preduzimao Šetnje u kišnim ogrtačima, a Kristijan je sedeo u poslastičarnici i pio punč s prodavačicom. Dva ili tri puta po podne, kad je izgledalo kao da će sunce da se pojavi uz table d'hote, došlo je i nekoliko poznanika iz grada, koji su voleli da se zabavljaju nezavisno od svojih porodica: senator, doktor Gizeke, Kristijanov školski drug, i konzul Petar Delman, koji je, uostalom, slabo izgledao, jer se upropastio suviše velikom upotrebom vode „Hunjadi Janoš". Posle toga, gospoda bi u svojim paletoima sela pod platneni krov poslastičarnice prema muzičkom paviljonu, u kome sad nije bilo muzike, pila kafu i varila pet pojedinih jela, ćaskala i gledala u jesenju banjsku baštu...

Razgovaralo se o događajima u gradu, o poslednjoj poplavi, kad je voda prodrla u mnoge podrume i kad se u donjem delu Ulice Gruben vozilo čamcima, o požaru, kad je izgorela šupa u pristaništu, o senatskim izborima... Prošle nedelje je izabran u senat Alfred Lauricen od firme Štirman & Lauricen, trgovine kolonijalne robe en gros i en detail i Toma Budenbrok nije bio time zadovoljan. Sedeo je umotan u svoj ogrtač, pušio cigarete i mešao se u razgovor samo kad se govorilo o toj stvari. On nije glasao za gospodina Lauricena, to je sigurno, rekao je. Lauricen je pošten čovek i odličan trgovac, o tome nema sumnje, ali on pripada srednjem staležu, dobrom srednjem staležu, još mu je otac svojim rukama vadio slane haringe, zamotavao ih i dodavao služavkama... i sad imamo u senatu sopstvenika jedne radnje na detalj. Njegov deda, deda Tome Budenbroka, svadio se sa

svojim najstarijim sinom, jer je ovaj ženidbom dobio radnju na detalj. Tako je to nekad bilo. „Ali nivo opada, opada društveni nivo senata, senat se demokratizuje, dragi Gizeke, a to nije dobro. Ipak nije sve trgovačka sposobnost, po mom mišljenju trebalo bi uvek više zahtevati. Kad u većnici vidim Alfreda Lauricena sa njegovim velikim nogama i mornarskim licem, u meni je nešto povređeno... ne znam šta. To je protivno svakom osećanju za stil, ukratko, bezukusnost."

Senator Gizeke se osećao uvređen. Najzad, i on je samo sin starešine požarne čete... Ne, glavno je zasluga. Zato smo republikanci. „Sem toga, vi ne biste smeli toliko da pušite, Budenbrok, tako nemate ništa od morskog vazduha".

„Da, neću više!", reče Toma Budenbrok, baci pikavac i zatvori oči. Kiša je opet počela da pada i sakrila vidik, pa se razgovor vukao tromo. Sad su razgovarali o poslednjem skandalu u gradu, o krupnom trgovcu Kasbaumu, — P. Filip Kasbaum i Ko, koji je falsifikovao menice i sad je s one stratne brave. Nisu se mnogo žestili zbog toga, delo gospodina Kasbauma nazvali su glupošću, malo se nasmejali i slegnuli ramenima. Senator doktor Gizeke pričao je da je krupni trgovac i pored toga dobro raspoložen. U svome novom boravištu zatražio je odmah toaletno ogledalo, jer ga nije bilo u njegovoj ćeliji. „Sedeću ovde ne godine, nego godinama", rekao je, „pa mi je potrebno ogledalo!" Bio je učenik pokojnog Marcelusa Štengela, kao i Kristijan Budenbrok i Andreja Gizeke.

Gospoda su se opet nasmejala kratko kroz nos, i ne promenivši izraz lica. Zigismund Goš je poručio grog s rumom s takvim naglaskom kao da je hteo reći: Kakve koristi imamo od tako lošeg života?... Konzul Delman je govorio uz flašu rakije, a Kristijan je opet pio punč koji je poručio senator Gizeke za sebe i za njega. Nije dugo trajalo, pa je Toma Budenbrok opet počeo da puši. Stalno u umornom i skeptički nemarnom tonu, u ravnodušnom i teškom raspoloženju zbog jela, pića i kiše, razgovarali su o poslovima, o poslovima svakog od njih, ali ni ta tema nije mogla da oživi razgovor.

„Ah, ni to me mnogo ne raduje", reče Toma Budenbrok s teškim uzdahom, zabacivši glavu s odvratnošću.

„A vi, Delmane?" upita senator Gizeke i zevnu... „Vi ste se sasvim odali rakiji, izgleda mi?"

„Od čega bi peć gorela?" reče konzul. „Nekoliko puta u sedmici

zavirim u kontoar. Kratke kose se brzo začešljaju."

„Sve što valja nalazi se u rukama Štrunka i Hagenštrema", primeti mrzovoljno senzal Goš, koji se podbočio laktovima o sto i rukama držao svoju zlobnu staračku glavu.

„Uz gomilu đubreta ne možeš i ti da smrdiš", reče konzul Delman namerno, sa tako prostačkim izgovorom, da je svako morao da se ozlovolji zbog toga beznadnog cinizma. „No, a vi, Budenbrok, radite li vi još štogod?"

„Ne", odgovori Kristijan, „ja više ne mogu". I bez ikakva prelaza, prosto iz svoga tumačenja raspoloženja koje je zavladalo i iz potrebe da to raspoloženje još produbi, nakrivivši šešir, on poče iznenada da priča o svome kontoaru u Valparajsu i Džonu Tanderštormu... „Ehe, kod onakve žege. Dragi bože!... Da radiš? No, sir, kako vidite, sir! — Uz to su još svome šefu u lice duvali dim od cigareta. Dragi bože!..." Svojim grimasama i pokretima savršeno je imitirao bezobraznu i izazivačku, a ujedno dobroćudnu lenjost. Brat mu se nije ni pomakao.

Gospodin Goš je pokušavao da prinese grog ustima, vratio ga opet na sto šišteći i udarao sam sebe šakom po ruci, koja ga nije slušala. Zatim je opet prineo čašu tankim ustima, više od pola prosuo, a ostatak najedanput salio u gušu.

„Ah, vi, Gošu, sa vašim drhtanjem!" reče Delman. „Treba sve da pustite kao i ja. Taj prokleti Hunjadi Janoš! Crkavam ako svaki dan ne popijem litru, tako sam daleko doterao, a kad popijem, onda tek crkavam. Znate li kako je kad čovek nikada, nijednog dana, ne može da svari svoje jelo..." Ispričao je nekoliko odvratnih pojedinosti o svome bolesnom stanju, što je Kristijan Budenbrok slušao s velikim interesovanjem, namreškavši nos, a posle i on nametljivo opisivao svoju „muku".

Kiša je još jače padala. Padala je gusto i ukoso. Šum kiše ispunjavao je pusto i beznadno tišinu banjskog parka.

„Da, život je truo", reče senator Gizeke koji je popio vrlo mnogo.

„Ja uopšte više ne mogu da živim na svetu", reće Kristijan.

„Pusti sve!" reče gospodin Goš.

„Evo ide Fiken Dalbek", reče senator Gizeke.

To je bila sopstvenica krava. Prolazila je sa čabrom za mleko u ruci i smešila se gospodi. Imala je oko četrdeset i bila korpulentna i drska. Senator Gizeke je gledao u nju podivljalim očima.

„Kakve grudi!" reče, a na to konzul Delman nadoveza jedan i suviše nepristojan vic, koji je delovao tako, da su se gospoda opet kratko nasmejala kroz nos. Tada su zovnuli kelnera.

„Popio sam flašu, Šredere", reče Delman. „Sad možemo i da platimo. Jedanput se mora i to... A vi, Kristijane? Da, za vas plaća Gizeke."

Ali tada živnu senator Budenbrok. Zamotan u svoj ogrtač, sa rukama u krilu i cigaretom u ustima, sedeo je i skoro nije učestvovao u razgovoru; najednom se ispravi i reče oštro: „Možda nemaš uza se novaca, Kristijane? Onda ćeš dopustiti da ja tu sitnicu podmirim."

Razapeše kišobrane i iziđoše ispod platnenog krova da bi malo prošetali...

Pokatkad bi gospođa Permaneder posetila svoga brata. Odšetali bi do „Galebovog kamena" ili do „Morskog hrama" i tada bi gospođa Permaneder iz nepoznatih razloga zapadala u oduševljeno i neodređeno revolucionarno raspoloženje. Po nekoliko puta je naglašavala slobodu i jednakost svih ljudi, bez ustručavanja odbacivala svaku hijerarhiju staleža, žestokim recima govorila protiv privilegija i samovolje, i izričito zahtevala da se samo zasluga treba da nagradi. Zatim bi počela da govori o svome životu. Govorila je dobro i odlično zabavljala svoga brata. Ovo srećno stvorenje, otkad hoda po zemlji, nije moralo da nešto ćutke proguta. Ni na jednu laskavu reč, ni na jednu uvredu u životu nije reagirala ćuteći. Sve, i sreću i nevolju, ona je odagnala od sebe poplavom banalnih i detinjasto važnih reči, koje su bile sasvim dovoljne za njenu potrebu izražavanja. Stomak joj je bio slab, ali joj je srce bilo lako i slobodno — ni sama nije znala koliko je bilo lako i slobodno. Nije postojalo nešto neizgovoreno što bi je grizlo, nije je tištao nikakav nemi doživljaj. I zato nije patila ni od čega što je doživela i što je bilo prošlost. Znala je da joj je život bio buran i težak, ali sve to nije ostavilo tragove težine i umora. U stvari, ona nije uopšte verovala u to. Ali, pošto je to bila opštepoznata činjenica, ona je to iskorišćavala, razmetala se i govorila o tome sa strašno važnim licem. Grdila je i puna iskrene srdžbe nabrajala imena osoba koje su štetno delovale na njen život — a time, razume se, i na život porodice Budenbrok. Broj tih imena vremenom se znatno povećao. „Plačljivi Triške!" povikala bi. „Grinlih! Permaneder! Tiburcius! Vajnšenk! Hagenštremovi! Državni tužilac! Severin! Što su

to hulje, Tomo, bog će ih jednom kazniti, u to verujem!"

Kad su došli do „Morskog hrama" pao je već sumrak, već je bila uveliko jesen. Stajali su u kabini koja je bila okrenuta prema zalivu. Mirisalo je na drvo kao u kabinama kupatila i grubo rendisani zidovi. bili su pokriveni natpisima, inicijalima, srcima, stihovima. Stajali su jedno uz drugo i gledali preko vlažnog, zelenog obronka i uske, kamenite pruge peska u uzburkano more.

„Široki talasi..." reče Toma Budenbrok. „Kako dolaze i razbijaju se, dolaze i razbijaju se, jedan iza drugog, beskrajno, besciljno, pusto i glupo. A ipak to deluje tako da nas umiruje i teši, kao sve što je jednostavno i nužno. Sve više i više volim more... možda sam nekada više voleo planine, jer su bile daleko. Sad ne bih išao u planine. Mislim da bih se bojao i stideo. Planine su suviše proizvoljne, suviše nepravilne, suviše mnogostruke... sigurno bih se osećao suviše nemoćan. Kakvi su ljudi koji vole monotoniju mora? Čini mi se da su to oni koji su suviše dugo i duboko gledali u zamršenost unutrašnjih stvari, tako da od spoljašnjih ne mogu da traže ništa sem jedno: jednostavnost... Po planinama čovek mora da se penje hrabro, dok na moru mirno počiva na pesku; uostalom, to je još najmanje! Ali ja poznajem pogled kojim čovek gleda planine i kojim gleda more. Sigurne, prkosne, srećne oči pune preduzimljivosti, čvrstine i hrabrosti prelaze s jednog vrhunca na drugi; ali na morskoj širini, valjaju se talasi mističnim fatalizmom koji čoveka čini nepokretnim, tu čovek sanja s pogledom prekrivenim, beznadnim i znalačkim, pogledom koji je nekada pogledao duboko u žalosnu zamršenost... Zdravlje i bolest, u tome je razlika. Čovek se penje smelo po divotnoj raznolikosti oštrih, strmih i raskidanih životnih pojava, da bi iskušao svoju životnu snagu, koja je još nedirnuta. Ali na moru se počiva u širokoj jednostavnosti spoljašnjih stvari, kad je čovek umoran od zbrke unutrašnjih stvari."

Gospođa Permaneder je zaćutala malo preplašena i neprijatno dirnuta, kao što znaju da ućute bezazleni ljudi kad u društvu iznenada počne da se govori o nečemu dobrom i ozbiljnom. Pa tako se ne govori! mislila je i gledala u daljinu da se rie bi susrela s očima svoga brata. I da bi ga tiho zamolila za oproštaj što se za njega stidi, uzela ga je ispod ruke.

GLAVA SEDMA

Došla je zima. Božić je prošao, bio je januar, januar 1875. Sneg je pokrivao pločnike kao kakva masa izmešana peskom i pepelom, a sa obe strane druma bio je naslagan u visoke gomile koje su postajale sve sivlje, sve razrovanije i sve šupljikavije, jer je u vazduhu bilo toplote. Pločnik je bio kaljav i vlažan, sa mansarda je kapala voda. Ali iznad svega je bilo razapeto čisto nebo nežnoplave boje i izgledalo je kao da milijarde svetlosnih atoma svetlucaju kao stali i igraju po azuru.

U centru grada bilo je živahno, jer je bila nedelja i pazarni dan. Ispod šiljatih lukova arkada gradske opštine kasapi su imali štandove i krvavim rukama merili meso. A na samoj pijaci oko česme prodavale su se ribe. Tu su sedele debele žene sa rukama u krznenim mufovima, sa kojih je krzno skoro sasvim otpalo, grejale noge uz mangale, čuvale svoje mokre i hladne zarobljenike i širokim rečima pozivale žene i kuvarice da kupe njihovu robu. Prevara je bila isključena. Čovek je bio siguran da kupuje svežu ribu, jer su skoro sve ribe bile još žive, debele, muskulozne ribe... Nekima je od njih bilo dobro. Plivale su u čabrovima, iako je bilo tesno bile su dobre volje i nisu se ničega bojale. Druge su opet ležale strahovito izibuljenih očiju i sa škrgama koje su radile, mučile su se na daski i oštro i očajno udarale repom, dok ih najzad ne bi upakovali i oštrim, krvavim nožem razrezali im grlo. Duge i debele jegulje izvijale su se kao zmije i pravile najneverovatnije figure. U dubokim čabrovima sve je vrvelo od morskih rakova. Katkada bi se kakav snažan rak grčevito skupio i u ludom strahu izleteo i pao daleko od daske na klizavi pločnik pun otpadaka, dok bi njegova sopstvenica potrčala za njim i oštrim, uvredljivim rečima privela ga opet na dužnost...

U Širokoj ulici bilo je živahno oko podne. Dolazili su đaci s torbama na ramenima, grudvali se upola istopljenim snegom i ispunili vazduh smehom i brbljanjem. Mladi ljudi iz dobrih porodica koje su se pripremali za trgovce, elegantno obučeni po engleskoj modi, sa kožnim mapama u rukama, išli su dostojanstveno, ponosni što su se oslobodili realne gimnazije. Staloženi građani sa sedim bradama i u najvećoj meri zaslužni, sa licem koje je izražavalo nepokolebivo nacionalno i liberalno uverenje, išli su mašući štapom i pažljivo gledali u fasadu od gleđosanih cigalja, fasadu gradske opštine pred čijim je portalom stajala dvostruka straža. Senat je, naime, bio okupljen. Oba

vojnika u ogrtačima šetala su s puškom na ramenu po nekoliko koračaj i tamo i ovamo i hladnokrvno tapkala po blatnom i poluotopljenom snegu. Susretali su se nasred ulaza, pogledali se, izmenili po jednu reč i opet se vratili na razne strane. Pokatkad bi naišao oficir sa podignutom jakom kaputa, s obema rukama u džepovima, pratio bi kakvu gospođicu i ujedno bio predmet divljenja devojaka. Tada bi vojnici stali svaki pred svoju stražarnicu, pogledali bi sami sebe od glave do pete i pozdravljali puškom. Još će dosta da se načekaju dok budu pozdravljali senatore kad počnu da izlaze iz opštine. Sednica traje tek tri četvrti sata. Biće svakako smenjeni pre svršetka sednice...

Najedared jedan od vojnika razabra kratko, diskretno zviždanje u unutrašnjosti zgrade i u istom trenutku sinu u portalu crveni frak služitelja Ulefelta, koji se sa trorogim šeširom i mačem o bedru užurbano pojavio, rekao tiho: „Mirno!" i žurno se opet povukao. Čulo se kako unutra odzvanjaju koraci po kamenim pločama ...

Vojnici zauzeše stav mirno, ukrutiše se, sastaviše pete, isprsiše se i pozdraviše sa nekoliko zvučnih pokreta puškom. Između njih je prošao prilično brzo, podigavši malo cilindar, čovek jedva srednjeg rasta, koji je jednu svetlu obrvu malo podigao i pred čijim su obrazima stršili ufitiljeni krajevi brkova. Danas je senator Toma Budenbrok napustio sednicu mnogo pre svršetka.

Zaokrenuo je desno, nije, dakle, pošao svojoj kući. Korektan, besprekorno obučen, stupao je njemu svojstvenim cupkajućim korakom niz Široku ulicu kao i uvek i stalno na sve strane otpozdravljao. Imao je bele glase-rukavice, a pod levom miškom je držao štap sa srebrnom drškom. Pod debelim reverom krznenog kaputa videla se bela kravata koja dolazi uz frak. Ali njegova brižno doterana glava izgledala je neispavana. Neki prolaznici su primetili da su mu naglo navrle suze u pocrvenele oči i da je neobično stisnuo usne s iskrivljenim licem. Pokatkad bi progutao pljuvačku kao da su mu usta puna tečnosti, i tad se moglo opaziti po pokretima mišića na licu i slepoočnicama da je zube snažno stisnuo.

„Oho, Budenbrok, zar nisi na sednici? To je nešto novo!" rekao mu je neko u početku Ulioe Milen, koga on nije primetio da dolazi. Bio je to Stefan Kistenmaker koji se iznenada našao pred njim, njegov prijatelj i obožavalac, koji je u svim javnim pitanjima uvek bio istog

mišljenja kao i on. Nosio je okruglu, prosedu, punu bradu, imao je strahovito krupne oči i dug šupljikav nos. Pošto je zaradio dosta novaca, povukao se pre nekoliko godina iz trgovine vinom, koju sad za svoj račun vodi njegov brat Edvard. Stefan živi kao privatnik, ali kako se toga pomalo stidio, pravio se uvek kao da je strašno zaposlen. „Padoh s nogu!" govorio je, gladeći se po sedom kovrdžavom zatiljku. „A zbog čega je čovek na svetu nego da se muči?" Satima je s važnim licem stajao na berzi, iako nije imao nikakva posla. Vršio je bezbroj nevažnih dužnosti. Bio je porotnik, senzal, izvršilac testamenta i brisao znoj sa čela...

„Sad je sednica, Budenbrok", ponovi, „a ti šetaš?"

„A, ti si to!" reče senator pokrenuvši tiho i nevoljno usne... „Po nekoliko minuta ne vidim ništa. Imam strahovite bolove".

„Zub me boli. Već od juče. Cele noći nisam oka stisnuo .... Još nisam bio kod lekara, jer sam pre podne imao posla u radnji, a posle nisam hteo da propustim sednicu. Međutim, ipak nisam mogao izdržati pa sam pošao Brehtu..

„Gde on stanuje?"

„Tu dole, levo ... kutnjak... razume se šupalj... Nepodnosivo... Zdravo Kistenmakeru! Pojmićeš da mi se žuri..."

„A meni se ne žuri? Imam strašno mnogo posla... Zdravo! Želim ti da što pre ozdraviš! Vadi ga! Najbolje je odmah vaditi..."

Toma Budenbrok je išao dalje i stisnuo zube, iako mu je to samo pojačavalo bolove. Bio je to divlji bol koji peče i vrti, strašna muka koja se od bolesnog kutnjaka proširila na celu levu stranu donje vilice. Zapaljenje je kucalo užarenim čekićima, tako da mu je vrelina udarala u lice od koje su mu suze navrle u oči. Neprospavana noć upropastila mu je nerve. Kad je govorio, morao je da se dobro drži da ga ne bi izdao glas.

U Ulici Milen ušao je u kuću obojenu žućkastosivom uljanom bojom i popeo se na prvi sprat, gde je na vratima bila mesingana ploča sa natpisom „Zuibni lekar Breht". Nije video devojku koja mu je otvorila. U hodniku je mirisalo na vruć biftek i karfiol. Onda je najednom udahnuo oštri miris čekaonice u koju su ga doveli. „Izvolite sesti... moment!" viknuo je glas stare žene. To je bio Josif koji je u dnu sobe sedeo u svetloj krleci i gledao ga koso i lukavo svojim malim, otrovnim očima.

Senator sede uz okrugli sto i pokuša da čita viceve iz jedne sveske „Fligende Bleter", ali odmah sa gađenjem zaklopi sveskiu, pritisnu na obraz hladno srebro drške svoga štapa, zatvori užarene oči i zastenja. Naokolo je sve bilo tiho, samo je Josif uz škripu i puckentanje grizao rešetku koja ga je opkoljavala. Gospodin Breht i kad nije imao posla, smatrao je da treba pacijenta pustiti da malo pričeka.

Toma Budenbrok ustade naglo, popi čašu vode iz flaše koja je mirisala na hloroform i stajala na nekakvom stoliću. Tada otvori vrata koja su vodila u hodnik i viknu razdraženo: ako nešto naročito ne zadržava gospodina Brehta, neka bude tako dobar da se požuri... Njega boli.

Odmah posle toga pojavi se na vratima operacione sobe proseda brada, kukasti nos i ćela zubareva. „Molim!", reče. „Molim!" zakrešta i Josif. Senator uđe bez osmeha. Težak slučaj! mislio je gospodin Breht i pobledeo...

Oba su brzo prešli svetlu sobu i došli do velike stolice koja se može rastezati i podizati. Ona je imala jastuče za glavu i naslone od zelenog somota za ruke. Toma Budenbrok je sedao i ukratko objasnio o čemu se radi. Seo je, zavalio glavu na jastuče i zažmurio.

Gospodin Breht je malo pomakao stolicu i sa ogledalcem i čeličnim štapićem bavio se oko zuba. Ruka mu je mirisala na bademov sapun, a dah mu je imao miris bifteka i karfiola.

„Moraćemo da ga vadimo", reče i poblede još više.

„Samo ga vadite", reče senator i stisnu očne kapke.

Tad nastupi pauza. Gospodin Breht, stojeći uz jedan stočić, pripremao je nešto i birao instrumente. Zatim se ponovo približio pacijentu.

„Malo ću ga umrtviti", reče i odmah poče nekakvom četkicom izdašno da maže zubno meso žutom tečnošću. Posle je tiho i srdačno zamolio senatora da bude miran i da više otvori usta, pa otpoče operacija.

Toma Budenbrok je obema rukama čvrsto stegao somotske jastučiće. Jedva da je i osetio kad su mu klešta zahvatila zub, ali je po kvrckanju u ustima i po sve većem bolnom i divljem pritisku, koji mu je prožimao celo telo, osetio da je sve na najboljem putu. Kako bog hoće! pomislio je. Sve treba da ide svojim tokom. Bol raste i raste do u neizmernost i nepodnosivost, do neljudskog bola zbog koga se urliče,

do bola koji kao da će rastrgati ceo mozak... Treba izdržati, samo još malo.

Trajalo je tri ili četiri sekunde. Gospodin Breht je dršćući napeo svu snagu i ta se napetost prenela na celo telo Tome Budenbroka; on se izdigao malo sa svog sedišta i čuo kako nešto ječi u grlu zubnog lekara... Najedanput je osetio strahovit udarac, potres, kao da mu je slomljen vrat, potres propraćen kratkim pucketanjem i lomljenjem.

Naglo je otvorio oči... Pritiska nije više bilo, ali imu je u glavi grmelo, bol je besneo u upaljenoj i zlostavljenoj vilici, jasno je osetio da to nije ono što je trebalo da bude, da to nije rešenje cele stvari, nego prerana katastrofa koja sve pogoršava... Gospodin Breht je ustuknuo. Naslonio se na orman s instrumentima, izgledao kao smrt i rekao: „Kruna ... mislio sam."

Toma Budenbrok je ispljuvao malo krvi u plavi sud pored sebe, jer je zubno meso bilo povređeno. Zatim je upitao upola bez svesti: „Šta ste mislili? Šta je s krunom?"

„Kruna se otkinula, gospodine senatore...bojao sam se toga... zub je strašno iskvaren... ali, bila mi je dužnost da pokušam..."

„Šta sad?"

„Prepustite sve meni, gospodine senatore..."

„Šta će sad da bude?"

„Moramo povaditi korene... pomoću poluge.. četiri su korena..

„Četiri? Dakle treba još četiri puta zahvatiti i vući?"

„Na žalost."

„Onda za danas dosta!" reče senator i htede da se naglo digne, ali ostade na meštu i zabaci glavu.

„Dragi gospodine, ne možete zahtevati ono što se ne može izdržati", reče. „Više ne mogu da se držim na nogama ... za danas sam svakako gotov... Hoćete li biti dobri da otvorite malo prozor?"

Gospodin Breht otvori prozor i reče: „Bilo bi mi veoma drago, gospodine senatore, kad biste vi sutra ili prekosutra u koje god hoćete vreme opet došli, a dotle ćemo odložiti operaciju. Moram priznati i ja sam... Sad ćemo još malo isplaknuti i namazati, da bi bar za sad manje bolelo.. Pošto mu je oprao i četkicom namazao to mesto, senator je otišao praćen sleganjem ramena gospodina Brehta. Bled kao smrt, potrošio je na to poslednju snagu.

„Moment... molim!" drao se Josif kad su prošli kroz čekaonicu, a

drao se još i kad je Toma Budenbrok silazio niza stepenice.

Pomoću poluge... da, da, to će biti sutra. Šta sad, odmoriti se kod kuće i pokušati da se zaspi. Bol nerava nije se više osećao, samo ga je u ustima nešto muklo i teško peklo. Dakle, kući... Išao je polako ulicama, mehanički otpozdravljao na pozdrave sa zamišljenim i nepouzdanim očima, kao da je razmišljao o tome kako mu je pri duši.

Stigao je u Fišergrube i spuštao se levim trotoarom. Posle dvadeset koraka osetio je vrtoglavicu. „Moraću da pređem preko ulice u krčmu, da popijem konjak", pomislio je i sišao s pločnika. Ali kad je bio otprilike nasred ulice, dogodilo mu se sledeće: Učinilo mu se kao da je neka neodoljiva sila zahvatila njegov mozak, zavrtela ga brzinom koja se strahovito povećavala i sužavala u sve manje i manje koncentrične krugove, najzad ga neizmernom, brutalnom i nemilosrdnom snagom lupila o središte ovih krugova, koje je bilo tvrdo kao kamen... On je izvršio pola okreta i raširenih ruku pao napred na vlažnu kaldrmu.

Ulica je bila dosta strma, pa mu je gornji deo tela ležao prilično niže od nogu. Pao je na lice pod kojim se odmah stvorila lokva krvi. šešir mu se otkotrljao niz ulicu. Krzneni kaput bio je poprskan blatom i snežnom vodom. Ruke u belim glase-rukavicama ležale su ispružene na kaldrmi. Tako je ležao dok nije došlo nekoliko ljudi koji su ga okrenuli.

GLAVA OSMA

Gspoda Permaneder se penjala uz glavne stepenice. Jednom je rukom podigla spreda haljinu, a drugom pritiskivala na obraz veliki smeđi muf. Jurila je i spoticala se više nego što je išla, šešir joj se nakrivio, obrazi su joj bili užareni i na njenoj malo .podignutoj gornjoj usni videle su se kaplje znoja. Mada je bila sama, neprestano je govorila žureći, i iz njenog šapata pokatkad bi se naglo otkinula koja reč, kojoj je strah davao jačinu... „Nije ništa..." rekla je. „To baš ništa ne znači... Dragi bog to neće dopustiti... On zna šta radi... u to verujem... Sasvim sigurno to ništa ne znači... Ah, Gospode, moliću ti se i dan i noć..." Od straha je brbljala same gluposti, pojurila uza stepenice koje vode na drugi sprat i preko hodnika...

Vrata koja vode u predsoblje bila su otvorena i tu joj iziđe snaja u

susret.

Lepo, belo lice Gerde Budenbrok bilo je od jeze i užasa sasvim iskrivljeno, i njene smeđe, plavičastom senkoma okružene i preblizu položene oči gledale su trepćući srdito, zbunjeno i sa odvratnošću. Kad ije prepoznala gospođu Permaneder, mahnula joj je brzo ispruženom rukom i zagrlila je naslonivši glavu na njeno rame.

„Gerda, Gerda, šta je?" viknu gospođa Permaneder. „Šta se dogodilo? ... Šta to znači? ... Srušio se, kažu? Onesvešćen? ... Kako mu je? ... Dragi bog će sprečiiti najgore ... Reci mi, za boga miloga ..."

Nije dobila odmah odgovora, osetila je kako se cela Gerdina pojava stresla od jeze. A onda je primetila kako šapuće na njenom ramenu ...

„Kako je samo izgledao", čula je, „kad su ga doseli! Celoig njegovog života nije smeo na njemu da se vidi ni najmanji trag prašine... A poslednje dolazi ovako... to je poruga i niskost...!" .

Začu se mukao šum. Otvoriše se vrata koja vode u kabinet za oblačenje. Na vratima je stajala Ida Jungman u beloj kecelji i s jednim ključem u ruci. Oči su joj bile crvene. Ugleda gospođu Permaneder i skloni se, pognute glave, da bi prolaz bio slobodan. Drhtao joj je nabrani podbradak.

Visoke prozorske zavese sa cvetovima pokrenuše se od promaje, koju je prouzrokovala Toni kad je u pratnji snaje kročila u spavaću sobu. Osetili su miris karbola, etra i drugih medikamenata. U širokom krevetu od mahagonija, pod crvenim jorganom, ležao je Toma Budenbrok na leđima, u vezenoj noćnoj košulji. Poluotvorene oči bile su mu kao slomljene i izvrnute, pod raščupanim brkovima kretale su mu se usne i nešto je mucao, čuli su se pokatkad neki grleni glasovi. Mladi doktor Langhals nagnuo se nad njim, skinuo s njegova lica krvavi zavoj i umočio novi u neki sud koji je stajao na noćnom ormariću. Potom je prisluškivao na bolesnikovim grudima i opipao mu puls. Na gomili rublja, pri dnu kreveta, sedeo je mali Johan Budenbrok sa zamišljenim licem i prisluškivao šumove koji su dolazili od oca. Uprljano odelo visilo je negde preko stolice.

Gospođa Permaneder je čučnula uz krevet, uhvatila bratovu ruku koja je bila hladna i teška i gledala ukočeno u njegovo lice... Počela je da shvata, znao bog ili ne znao šta radi, da u svakom slučaju sad želi „najgore".

„Tomo!" kukala je. „Poznaješ li me? Kako ti je? Hoćeš da nas ostaviš? Nećeš nas ostaviti? Ah, to ne sme da bude...!"

Nije bilo ničega što bi ličilo na odgovor. Pogledala je na doktora Langhalsa kao da traži pomoć. On je stajao i gledao u zemlju svojim lepim očima i u licu izražavao, ne bez samodopadanja, volju dragoga boga ...

Ida Jungman je opet ušla da bi pomogla ako bude trebalo da se pomogne. Stari doktor Grabov došao je lično, svima stisnuo ruku sa dugim i blagim licem, posmatrao bolesnika tresući glavom i radio isto što je pre toga radio doktor Langhals ... Vest o tome raširila se strelovitom brzinom po celom gradu. Zvonce na kapiji je zvonilo i raspitivanja kako je senatoru čula su se čak u sobi. Nepromenjeno, nepromenjeno... svako je dobio taj odgovor.

Oba lekara su bila za to da se za noć nabavi bolničarka. Poslali su po sestru Leandru i ona je došla. Kad je ušla, na njenom licu nije bilo ni traga iznenađenja ili uplašenosti. I ovoga puta je tiho ostavila svoju kožnu torbu, kapicu i ogrtač, i blagim, prijateljskim pokretima dala se na posao.

Mali Johan je satima sedeo na gomili rublja, gledao sve i slušao grlene zvukove. U stvari je trebalo da ide na privatni čas iz računa, ali je shvatio da su ovo događaji pred kojima ima da zaćute kaputi od kamgarna. Pomislio je za trenutak i na svoje školske zadatke i to podrugljivo... Pokatkad, kad bi mu prišla gospođa Permaneder i zagrlila ga, zaplakao bi. Ali najviše je treptao očima bez suza, sa zamišljenim izrazom lica koje odbija, dišući nepravilno i oprezno, kao da očekuje neki miris, neki strani a ipak tako neobično poznati miris ...

Oko četiri sata gospođa Permaneder je stvorila jednu odluku. Zamolila je doktora Langhalsa da pođe za njom u susednu sobu, prekrstila ruke i zabacila glavu, i u takvom položaju pokušala da podbradak nasloni na grudi.

„Gospodine doktore", rekla je, „jedno je u vašoj moći i to vas molim! Kažite ini pravu istinu! Ja sam žena koju je život očeličio... Naučila sam da podnosim istinu, verujte mi!... Hoće li moj brat biti sutra u životu? Recite otvoreno!"

I doktor Langhals je okrenuo u stranu svoje lepe. oči, posmatrao svoje nokte i govorio o ljudskoj nemoći, o tome kako je nemoguće da sad zna da li će gospodin brat gospođe Permaneder preživeti ovu

noć, ili će već sledećeg minuta otići bogu na istinu...

„Onda znam šta imam da radim", reče, izađe i posla po pastora Pringshajma.

On je došao upola obučen u odeždu, pogledao hladno sestru Leandru i seo uz krevet na stolicu koju su mu prineli. Zamolio je bolesnika da ga pozna i da ga malo posluša. Ali pošto u tome nije uspeo, obratio se direktno bogu, oslovio ga u stilizovanom frankonskom dijalektu, razgovarao sa njim moduliranim glasom, čuli su se čas mukli, čas akcentirani glasovi, a na liou mu se izmenjivao mračni fatalizam sa blagom preobraženosti...

Rekao je da on i svi ovde prisutni ne mole više za život miloga i dragoga, jer vide da je njegova sveta volja odredila da ga uzme sebi. Mole samo još za to da blago premine... Zatim je, snažno poentirajući, izgovorio još dve molitve koje se u ovakvim slučajevima govore i ustao. Stisnuo je ruku Gerdi Budenbrok i gospođi Permaneder, obema rukama obuhvatio glavu maloga Johana i jedan minut ga posmatrao dršćući od bola i srdačnosti, pozdravio gospođicu Jungman još jednom, pogledao hladno sestru Leandru i pošao.

Kad se vratio doktor Langhals koji je bio malo izišao do svoje kuće, našao je sve po starom. Malo se porazgovarao sa sestrom i otišao. I doktor Grabov je još malo razgovarao, s blagim licem pogledao nadesno i otišao. Toma Budenbrok je i dalje prevrnutih očiju micao usnama i puštao grlene glasove. Spustio se sumrak. Napolju je bilo malo zimskog večernjeg rumenila, koje je kroz prozor blago osvetljavalo uprljano odelo, obešeno preko jedne stolice.

Oko pet sati gospođa Permaneder je učinila jednu nepromišljenost. Sedeći na krevetu prema snaji, najednom je počela da lomi ruke i da svojim grlenim glasom izgovara jednu pesmu. „Gospode, prekrati njegove muke", govorila je, „ojačaj mu noge i ruke, dok ga smrt..." Molila se toliko usrdno, da se stalno bavila samo onom reči koju je izgovarala i nije ni mislila na to da celu pesmu ne zna napamet i da će posle trećeg stiha morati da prestane. Tako je i bilo, prestala je podignuvši glas i umesto da izgovori kraj, zauze dostojanstven stav. Svako je u sobi čekao i povukao se u sebe od zbunjenosti. Mali Johan se iskašljao tako snažno da je izgledalo kao da jeca. Posle toga su se u tišini čuli samo grleni glasovi Tome Budenbroka koji je bio u agoniji.

Svi su osetili olakšanje kad je devojka javila da je u susednoj sobi

postavljeno jelo. Kad su u Gerdinoj spavaćoj sobi počeli da jediu supu, na vratima se pojavila sestra Leandra i prijateljski klimnula glavom.

Senator je umro. Tiho je uzdahnuo dva ili tri puta, zamuknuo i prestao da miče usnama. To je bila jedina promena koja se opazila na njemu; oči su mu već ranije bile mrtve.

Nekoliko minuta kasnije stigao je doktor Langhials na lice mesta; prislonio je svoju cev za slušanje na grudi leša, duže vremena prisluškivao i posle savesnog razmišljanja rekao: „Da, svršeno je."

A sestra Leandra je srednjim prstom svoje blede, nežne ruke oprezno zatvorila očne kapke mrtvaca.

Gospođa Permaneder se baci na kolena pored kreveta, zaroni lice u jorgan i zaplaka glasno. Prepustila se bez ustručavanja onoj provali osećanja koja osvežava i kojom je obilovala njena blažena priroda... Kad je ustala, lice joj je bilo sasvim vlažno od suza, ali se osećala okrepljenom, osećala je potpunu duševnu ravnotežu i olakšanje, tako da je odmah bila u stanju da vodi brigu o posmrtnicama koje ima da se odštampaju odmah i u najvećoj brzini ... ogromna količina otmeno štampanih posmrtnica ...

Pojavi se Kristijan. O tome da je senator pao na ulici, doznao je u klubu i odmah pojurio kući. Ali od straha da ne bi video nešto užasno, prošetao se do gradske kapije, pa niko nije mogao da ga nađe. Najzad se pojavio i doznao da mu je brat preminuo.

„Ma nije moguće!" rekao je, pa šepajući i gledajući oko sebe popeo se uza stepenice.

Stao je pored odra između sestre i snaje. Stajao je sa svojom ćelavom glavom, upalim obrazima, ogromnim povijenim nosom, ispod koga su visili brkovi, na krivim i mršavim nogama, malo pogružen, malo nalik na znak pitanja, i njegove sitne, duboko usađene oči gledale su u bratovo lice koje je bilo tako ćutljivo, hladno, odbijajuče i bez prigovora, tako daleko od svakog ljudskog rasuđivanja. Krajevi Tominih usana opustili su se skoro s izrazom preziranja. On, koji je Kristijanu rekao da neće za njim zaplakati ako umre, on je sada mrtav, jednostavno je umro, a nije rekao nijedne reči, otmeno se povukao i nemilosrdno prepustio drugima poslove, kao što je često činio i u životu! Da li je imao pravo ili ne što se uvek hladno i prezrivo ponašao prema Kristijanovoj „muci", prema čoveku koji klima glavom, prema flaši sa špiritusom, prema otvorenom prozoru? To je pitanje postalo

sad besmisleno, jer je smrt u tvrdoglavoj i neproračunatoj pristrasnosti, odlikovala i opravdala njega, učinila ga dostojnim poštovanja i zapovednički mu pribavila počast koju svi pokazuju prema njemu plašljivim interesovamjem, dok je Kristijana prezrela da bi i dalje podnosio šikane i zadevanja prema kojima niko nema respekta. Nikada nije Toma Budenbrok više imponovao svome bratu nego sada. Ovaj uspeh je bio tako presudan! Uvažavanje naših bolova pribavlja nam samo smrt, ona čini da su i najjadniji bolovi vredni poštovanja. „Ti si bio u pravu", pomisli Kristijan, „klanjam se pred tobom!" i brzim, nespretnim pokretom spusti se na kolena i poljubi hladnu bratovu ruku na jorganu. Zatim se povuče i poče da luta pogledom po sobi.

Došli su i drugi posetioci, stari Kregerovi, dame Budenbrok iz Široke ulice, stari gospodin Markus. Došla je i sirota Klotilda i onako mršava i pepeljastosiva stajala uz krevet, apatičnog lica i s rukama u končanim rukavicama. „Nemojte misliti, Toni i Gerda", rekla je beskrajno otegnuto i tužno, ,,da sam bez srca zato što ne plačem. Ja više nemam suza..." I svako joj je verovao na reč, bila je tako prašljiva i suha...

Svi su izišli kad je u sobu stupila jedna žena, jedno nesimpatično stvorenje sa ustima bez zuba, koja će zajedno sa sestrom Leandrom okupati i preobući leš.

Do u pozne večernje sate sedeli su u sobi Gerda Budenbrok, gospođa Permaneder, Kristijan i mali Johan i radili pod velikom gasnom lampom oko okruglog stola. Trebalo je sastaviti listu onih ljudi kojima će se poslati posmrtnice, kojima se moraju poslati posmrtnice, a zatim je trebalo da se njihove adrese ispisu na koverte. Pera su škripala. S vremena na vreme neko bi se setio još koga imena i dodao ga listi... I Hano je morao da pomaže, jer je imao čitak rukopis, a trebalo se žuriti.

Bilo je tiho u kući i na ulici. Retko su se čuli koraci koji bi umukli u noći. Gasna lampa je tiho šumela, neko bi promrmljao koje ime, papir je šuštao. Pokatkad bi pogledali jedno u drugo i setili se onoga što se dogodilo. Gospođa Permaneder je pisala sa strašno zaposlenim izrazom lica. Ali kao da je izračunala, svakih pet minuta ostavila bi pero, podigla sklopljene ruke do visine usta i glasno za jecala. „Ne shvatam!" uzviknula bi i time dala na znanje da je počela da shvata

šta se u stvari dogodilo. „Dakle, sve je svršeno!" uzviknula je sasvim neočekivano puna očajanja, plačući obavila ruke oko vrata svoje snaje, a onda se još predanije bacila na posao. Sa Kristijanom je bilo slično kao i sa sirotom Klotildom. Još nije pustio nijedne suze i stideo se toga. Osećanje da se obrukao bilo je jače od svakog drugog osećanja. Kako se stalno bavio svojim stanjem i neobičnim bolovima, postao je neosetljiv i tup. Pokatkad bi se ispravio, pogladio se rukom po čeli i muklo uzviknuo: „Da, strašno je to žalosno!" Govorio je to samom sebi, silom se držao uspravno i prisiljavao se da ovlaži oči...

Iznenada se dogodi nešto što je sve zbunilo. Mali Johan poče da se smeje. Pišući, naišao je na neko ime, koje je tako neobično zvučalo da se nije mogao uzdržati. Ponovio je to ime, udahnuo glasno vazduh, nagnuo se, drhtao, štucao, jecao i nije mogao da izdrži. U početku je izgledalo kao da plače, ali to nije bio plač. Odrasli su ga pogledali s nevericom i izvan sebe. Tada ga je mati poslala da spava...

GLAVA DEVETA

Zbog jednog zuba ... U gradu se govorilo kako je senator Budenbrok umro zbog jednog zuba. Ali za boga miloga, od toga se ne umire! Boleo ga zub, gospodin Breht mu je slomio krunu, i posle je pao na ulici. Zar je tako što moguće? ...

Međutim, sve je sad svejedno, to je njegova stvar. Ono što se ticalo ljudi u gradu bilo je to, da treba da se pošalju venci, veliki venci, skupi venci, koji čine čast. o kojima će se govoriti u novinama i na kojima će se videti da potiču od poštenih ljudi, od ljudi koji mogu da plate. Dolazili su venci sa svih strana, od korporacija, od porodica i od pojedinaca: lovorovi venci, venci od mirisavog cveća, srebrni venci, venci sa crnim trakama i venci sa bojama slobodnog grada, sa posvetama ispisanim crnim i posvetama ispisanim zlatnim slovima. I palmove grane, ogromne palmove grane...

Sve cvećarnice su pravile poslove velikog obima, među njima i Iverzenova cvećarnica preko puta Budenbrokove kuće. Gospođa Iverzen je stalno otvarala vrata i primala narudžbe od senatora toga i toga, od konzula toga i toga, od toga i toga činovnika... Jednom je zapitala da li bi i ona smela da uđe u kuću i da pogleda senatora. Odgovoreno joj je da može i pošla je sa gospođicom Jumgman preko glavnih stepenica, bacajući neme poglede po sjajnome stepeništu.

Teško je išla, jer se nalazila u blagoslovenom stanju kao i obično.

Njena je pojava vremenom postala obična, samo su joj usko izrezane kose oči i malajske jagodice bile lepe, pa se videlo da je nekada morala biti neobično lepa. — Pustili su je u salon, jer je tamo bio odar Tome Budenbroka.

Ležao je usred prostrane i svetle sobe iz koje su izneli nameštaj. Ležao je u kovčegu, na jastucima od bele svile, obučen u belu svilu i pokriven njome, u jakom i opojnom mirisu tuberoza, ljubičica i stotiniu drugih rastinja. Više njegove glave, u polukrugu srebrnih svećnjaka, na postamentu uvijenom crnim florom, stajao je Torvaldzenov Isus koji blagosilja. Kite cveća, venci i korpe sa cvećem su bile postavljene duž zidova, ležale na podu i na jorganu; palmove grane su bile postavljene uz odar i naginjale se iznad nogu pokojnika. — Na licu su mu se videle rane, naročito je nos bio unakažen. Ali kosa mu je bila očešljana isto onako kao kad je bio živ, i stari gospodin Vencel još jedanput mu je nabrenovao brkove koji su sad ukočeno i visoko stršili iznad belih obraza. Glava mu je bila malo nagnuta u stranu, a u sklopljenim rukama je držao krst od slonove kosti.

Gospođa Iverzen je stala skoro kod vrata i otuda gledala na odar trepćući očima. Tek kad se između zavesa na vratima koja vode u susednu sobu pojavila gospođa Permaneder isplakana lica, uvijena u crno i zamolila je blagim rečima da priđe bliže, usudila se da napravi nekoliko koraka po parketiranom podu. Stajala je s rukama prekrštenim na trudnom trbuhu i uskim crnim očima gledala u cveće, svećnjake, trake, u belu svilu i u lice Tome Budenbroka. Teško bi bilo naći pravo ime za izraz njenih bledih očiju trudne žene. Najzad reče „Da..." uzdahnu jedanput — samo jedan jedini put — sasvim kratko i nerazumljivo, i izađe.

Gospođa Permaneder je volela ovakve posete. Nikud nije micala iz kuće i neumorno je vršila nadzor nad častima koje su se ukazivale zemnim ostacima njenog brata Povišenim glasom je čitala po nekoliko puta članke iz novina u kojima su, kao u vreme jubileja firme, slavljene njegove zasluge i oplakivan nenaknadiv gubitak njegove ličnosti. Bila je prisutna za vreme svih izjava saučešća koje je Gerda primala u salonu. A izjiavama saučešća nije bilo kraja ni konca. Razgovarala je sa mnogim ljudima o pogrebu, koja treba da bude neizmerno otmen. Aranžirala je oproštajne scene. Udesila je da kancelarijski personal kaže poslednje zbogom svome šefu. Zatim su došli radnici koji rade

na hambarima, gazili su svojim ogromnim nogama po parketu, opustili krajeve usana s izrazom beskrajnog poštenja, a od njih se širio zadah rakije, duvana za žvakanje i telesnog rada. Gledali su u sjajno iskićeni odar i okretali kape u rukama. Najpre su se divili, a zatim dosađivali, sve dok jedan nije prikupio hrabrost i izišao, na što su svi šmrčući pošli za njim... Gospođa Permaneder je bila oduševljena. Pričala je da je kod mnogih radnika videla suze u očima. Razume se da to nije bilo istina. Tako se nešto nije dogodilo. Ali kad je ona to videla i kad je to čini srećnom? ...

Došao je dan sahrane. Metalni kovčeg je bio hermetički zatvoren i pokriven cvećem. Gorele su sveće u svećnjacima, kuća se napunila ljudima, a opkoljen ucveljenom rodbinom i ostalima, pastor je stajao veličanstveno pri vrhu kovčega: svoju glavu, punu izraza, položio je na čipkasti okovratnik kao na tanjir.

Rukovođenje svečanim pogrebom preuzeo je nekakav sluga visokih ramena, čovek koji je činio neku sredinu između sluge i redara. Trčao je sa cilindrom u ruci, trčao na prstima niz glavne stepenice i prodornim, ubedljivim i šapćućim glasam vikao preko trema, koji je bio preplavljen poreskim činovnicima u uniformi i nosačima u bluzama, čakširama do kolena i cilindrima na glavi: „Sobe su pune, ali u hodniku ima još malo mesta..

Potom se sve utišalo; pastor Pringshajm je počeo da govori i njegov umetnički organ ispunio je celu kuću svojim modulacijama. Dok je pastor, stojeći pored Hristove figure, držao sklopljene ruke pred licem i širio ih blagosiljajući, dotle su pred kućom, pod zimskim nebom, stajala četvoroprežna mrtvačka kola, iza kojih su se poredala ostala kola u dugom redu niz ulicu, sve do reke. A nasuprot kućnim vratima bila je postavljena u dva reda četa vojnika s puškama k nozi. Pred četom je bio poručnik fon Trot sa isukanom sabljom u ruci; njegove sjajne oči gledale su gore prema zatvorenom balkonu... Na prozorima susednih kuća i po pločniku mnogi su ljudi krivili vratove.

Najzad je počelo gibanje u vestiibilu, odjeknula je poručnikova komanda, vojnici su odali počast puškama, gospodin fon Trot je spustio sablju i kovčeg se pojavio. Nosila su ga četiri čoveka u crnim ogrtačima i trorogim šeširima. Kovčeg se polako njihao dok su ga nosili kroz kućnu kapiju, a vetar je raznosio miris cveća iznad glava radoznalih ljudi, raščupao perjanicu na krovu mrtvačkih kola, igrao se

grivama svih konja koji su stajali u redu sve do reke, kao i crnim velovima na šeširu kočijaša mrtvačkih kola i njegovih pomoćnika. S neba je polako padala pokoja pahuljica snega u velikom luku.

Konji mrtvačkih kola, pokriveni sasvim crnom tkaninom tako da su im se videle samo nemirne oči, polako su pošli vođeni od četiri konjušara, njima su se priključili vojnici, a za ovima jedna za drugom polako su se stavile u pokret sve ostale kočije. Kristijan Budenbrok se popeo sa pastorom u prvu kočiju. Za njim se popeo mali Johan Budenbrok zajedno sa jednim dobro uhranjenim rođakom iz Hamburga. I polako, polako, tužna i svečana, otegla se pratnja Tome Budenbroka, dok je na svim kućama vetar vijao zastave spuštene na pola koplja. Peške su išli činovnici i nosači.

Kad se na groblju kovčeg približavao Budenbrokovoj porodičnoj grobnici, praćen gomilom ožalošćenih, počasna četa vojnika je već stajala pored krstova, statua i kapela i ponovo odala počast. Iza grmlja zabrujaše mukli i teški ritmovi posmrtnog marša.

I opet je bila dignuta grobna ploča sa reljefno urezanim porodičnim grbom, i opet su na rubu gole šumice gradska gospoda opkolila otvoreni grob u koji su sada spuštali Tomu Budenbroka k njegovim roditeljima. Stajali su tako ti zaslužni i imućni ljudi, gledali u zemlju ili glave tužno krivili. Među njima su većnici mogli da se raspoznaju po belim rukavicama i kravatama. Iza njih su se gurali činovnici, nosači, pisari, radnici u hambarima.

Muzika je zaćutala, pastor je govorio. I kad su se i njegove reči i blagoslovi izgubili u hladnom vazduhu, svi su prišli da još jednom stisnu ruku pokojnikovom bratu i sinu.

Počeo je dosadan defile. Kristijan Budembrok je primao sve izjave saučešća sa polurastresenim, poluzamišljenim izrazom lica, koji je uvek imao u svečanim prilikama. Mali Johan, u svome debelom mornarskom kaputu sa zlatnim dugmadima, stajao je pored njega, i njegove oči sa plavičastim senkama gledale su u zemlju tako da nikoga nije video, a glavu je s osećajnom grimasom okrenuo koso prema vetru.

DEO JEDANAESTI

GLAVA PRVA

Sećamo se ove ili one osobe, mislimo šta je s njom i najedanput nam padne na pamet da ona više ne šeta trotoarima, da se njen glas više ne čuje u opštem koncertu glasova, već da je prosto zauvek nestala sa pozornice i da negde pred gradskom kapijom leži pod zemljom.

Konzulka Budenbrok, rođena Štivimg, udova strica Gotholda, bila je mrtva. I njoj, koja je nekad bila uzrok tako dubokom razdoru u porodici, stavila je svoju ozarenu krunu na glavu smrt koja sve izmiruje, a njene tri kćeri, Friderika, Henrijeta i Fifi, osećale su sad da rođačke izjave saučešća mogu dočekivati uvređenim licem, kao da su htele da kažu: „Eto vidite, oterali ste je svojim proganjanjem u grob!"... Iako je konzulka bila stara, prestara ...

I madam Ketelzen je počivala u miru. Poslednjih godina patila je od kostobolje i usnula blago, bezazleno i s detinjom verom, praćena zavišću svoje učene sestre, koja je još uvak ovde-onde morala da se bori protiv malih racionalističkih iskušenja, ali je zbog svoje žilave konstrukcije bila prikovana za ovaj grešni svet, iako je postajala sve grbavija i sićušnija.

Gospod je pozvao k sebi i konzula Petra Delmana. Pošto je sav svoj imetak pojeo na doručke, podlegao je Hunjadi Janošu. Svojoj kćerki ostavio je rentu od dve stotine maraka godišnje, prepustivši javnom pijetetu prema imenu Delman da je zbrine smeštajem u manastir sv. Jovanke.

Justus Kreger je takođe preminuo, a to je bilo zlo. Sad nije više niko sprečavao njegovu slabu ženu da proda i poslednju srebrninu, kako bi mogla da pošalje novac degenerisanom Jakobu, koji je negde u svetu živeo životom propalice.

Kristijana Budenbroka uzalud biste tražili po gradu. Tačno godinu dana posle smrti svoga brata, senatora, on se preselio u Hamburg, gde se pred bogom i pred ljudima oženio jednom damom, kojoj se već odavno približio, gospođicom Alinom Pufogel. Niko nije mogao to da mu zabrani. Njegovim nasledstvom od majke, ukoliko nije već unapfed

bilo potrošeno i od koga je ionako polovina kamata uvek odlazila u Hamburg, upravljao je gospodin Stefan Kistenmaker, koga je za to odredio u testamentu njegov pokojni prijatelj. Ali u ostalim stvarima Kristijan je bio gospodar svoje volje... Čim se pročulo za njegovu ženidbu, gospođa Permaneder je uputila gospođi Alini Budenbrok dugo i neobično neprijateljsko pismo, koje je počinjalo sa „Madame!" i u biranim jetkim rečima sadržavalo izjavu da gospođa Permaneder nema namere da nju ili njenu deou ikad prizna za svoje rođake...

Gospodin Kistenmaker je bio izvršilac testamenta, upravnik budenbrokovskog imanja i staratelj malog Johana, i časno je vršio ta zvanja. Ona su mu pribavila neobično važno zanimanje, davala su mu pravo da na berzi, sa svim znacima premorenosti od rada, prelazi rukom preko kose, i da uverava kako se satire od posla... a ne treba zaboraviti da je za svoj trud uzimao s velikom tačnošću dva posto od dohodaka. Uostalom, u poslovima nije bio mnogo srećan i vrlo brzo je izazvao protiv sebe nezadovoljstvo Gerde Budenbrok.

Situacija je bila takva da se moralo likvidirati, da je firma morala nestati, i to u roku od godinu dana. To je bila senatorova poslednja volja. Gospođa Permaneder bila je zbog toga jako uzbuđena. „A Johan, a mali Johan, a Hano?!" pitala je... Činjenica da je njen brat mimoišao svoga sina i jedinog naslednika, da nije hteo da mu sačuva firmu, nju je razočarala i veoma bolela. Često je plakala zbog toga što časna trgovačka firma, taj dragulj koji su četiri generacije ostavljale jedna drugoj u amanet, treba da bude prodana i njena istorija dovršena dok još postoji prirodni naslednik. Ali zatim se tešila time da kraj firme nije baš i kraj porodice, i da će njen nećak morati da započne neko novo delo, kako bi odgovorio visokom pozivu da imenu svojih otaca pribavi slavu i sjaj, a porodicu da dovede do novog procvata. Nije on uzalud bio tako nalik na svoga pradeda ...

Likvidacija je, dakle, započela pod vodstvom gospodina Kistenmakera i starog gospodina Marcusa, a tekla je veoma tugaljivo. Određeni rok je bio kratak, trebalo se doslovno držati toga roka, a vreme je odmicalo. Tekući poslovi vršili su se navrat-nanos i svršavali se nepovoljno. Lager i magazini bili su unovčeni uz velike gubitke. Što nije pokvarila suvišna revnost gospodina Kistenmakera, učinilo je oklevanje starog gospodina Markusa, za koga se po gradu govorilo da zimi, pre nego što izađe napolje, brižljivo greje uz peć ne samo svoj

ogrtač i šešir, već i štap, i koji je uvek propuštao priliku čak i kad se ukazivala povoljna konjunktura ... Ukratko, gubici su se gomilali. Toma Budenbrok je ostavio na papiru imetak od šest stotina i pedeset hiljada maraka. Godinu dana posle otvaranja testamenta pokazalo se da se s tom sumom ni izdaleka ne može računati.

Kružili su neodređeni i preterani glasovi o nepovoljnoj likvidaciji, a podržavala ih ,je vest da Gerda Budenbrok namerava da proda veliku kuću. Pričala su se čuda o tome šta je na to nagoni, i o tome kako se budenbrokovski imetak znatno istopio. Tako se moglo dogoditi, da je u gradu počelo postepeno da uzima maha to mišljenje, koje je obudovela senatorka morala da oseti u svom kućanstvu. U početku je bila iznenađena, a docnije je sve više negodovala ... Kad je jednog dana pričala svojoj zaovi kako neke zanatlije i trgovci bezobrazno insistiraju da im se podmire veći računi, gospođa Permaneder je ostala dugo skamenjena, a zatim prsla u strahovit smeh... Gerda Budenbrok je bila tako indignirana, da je čak upola odlučila da s malim Johanom napusti grad, ode svom starom ocu u Amsterdam i opet s njime svira duete na violini. Ali to je izazvalo toliku buru zaprepašćenja kod gospođe Permaneder, da je Gerda za neko vreme morala da napusti taj plan.

Kao što se moglo očekivati, gospođa Permaneder je protestovala i protiv prodaje kuće koju je sagradio njen brat. Glasno je kukala zbog rđavog utiska koji bi to mogao da izazove i jadala se da će to za porodicu značiti novi gubitak prestiža. Ali ipak je morala da prizna da bi bilo nepraktično i dalje stanovati u velikoj raskošnoj kući, koja je bila skupocena pasija Tome Budenbroka, i da Gerdina želja za udobnom malom vilom izvan grada, u zelenilu, ima svoje opravdanje.

Gospodinu Gošu, senzalu Zigismundu Gošu, svanuo je veličanstven dan. Njegovu starost je preobrazio doživljaj, koji mu je čak i udove za neko vreme oslobodio drhtanja. Dogodilo se da je smeo da vidi sebe u salonu Gerde Budenbrok kako sedi prema njoj u fotelji i s njom, oko u oko, pregovara o ceni kuće. Kao sneg bela kosa išla mu je sa svih strana u lice, vilica mu je bila ružno isturena napred i za sve vreme piljio je u nju, namestivši se tako da je izgledao potpuno grbav. Njegov glas je pištao, ali govor mu je bio hladan i poslovan, on ničim nije odavao uzbuđenje svoje duše. Bio je voljan da kupi kuću, pružio je ruku i s podmuklim smeškom ponudio osamdeset i pet

hiljada maraka. To je bila prihvatljiva ponuda, jer je gubitak pri takvoj prodaji bio neminovan. Međutim, moralo se saslušati mišljenje gospodina Kistenmakera, i Gerda Budenbrok morala je da otpusti gospodina Goša ne zaključivši s njime posao. Pokazalo se da gospodin Kistenmaker nije bio raspoložen da dozvoli ikakvo uplitanje u svoje poslove. Omalovažavao je ponudu gospodina Goša, smejao se toj ponudi i kleo se da će postići daleko više. A kleo se sve dotle, dok nije bio prinuđen, kako bi stvar uopšte jedanput priveo kraju, da proda kuću za sedamdeset pet hiljada maraka nekom omatorelom neženji koji je, vraćajući se s dalekih putovanja, odlučio da se nastani u gradu...

Gospodin Kistenmaker se postarao i za kupovinu nove kuće, male udobne vile, koja je možda bila plaćena malo preskupo, ali je svojim položajem pred gradskom kapijom, uz staru aleju od kestena, okružena vrtom i povrtnjakom, odgovarala željama Gerde Budenbrokove... U nju se senatorka preselila u jesen sedamdeset šeste, sa sinom, služinčadi i delom pokućanstva, dok je drugi deo, uz vajkanje gospođe Permaneder, morao biti ostavljen da pređe u posed omatorelog neženje.

I još je bilo promena! Gospođica Jungman, Ida Jungman, koja je četrdeset godina bila u budenbrokovskoj kući, napustila je službu kod porodice Budenbrok i vratila se u svoju zapadnoprusku domovinu, da kod svojih rođaka provede veče života. Da kažemo istinu, senatorka joj je otkazala. Kad je pređašnja generacija porasla, dobra duša je našla uskoro malog Johana, koga je mogla da neguje i pazi, kome je mogla da čita Grimove priče i pripoveda o čiki što je umro od štucanja. Ali sad mali Johan u stvari nije više ni bio mali, bio je dečak od petnaest godina, kome više nije mogla da bude od neke znatnije koristi, uprkos njegovoj nežnosti... A prema njegovoj majci bila je već odavno u prilično nezgodnom odnosu. Tu ženu, koja je u porodicu došla mnogo kasnije od nje, ona u stvari nikad nije mogla da smatra pravim i punopravnim članom porodice, a s druge strane počela je da u poodmaklim godinama prisvaja sebi preterana prava, iz sujete svojstvene svim starijim služavkama... Izazivala je negodovanje time što je svoju ličnost smatrala i suviše važnom i što je u domaćinstvu preduzimala ponešto na svoju ruku. Situacija je bila neodrživa, dešavali su se uzbudljivi prizori, i mada je gospođa Permaneder molila

za nju onom istom rečitošću kojom je molila za velike kuće i za pokućanstvo, stara Ida je bila otpuštena.

Ida je gorko plakala kad je došao čas da se oprosti s malim Johanom. Johan ju je zagrlio, zatim skrstio ruke na leđa, odupro se na jednu nogu, a drugom stao samo na vrhove prstiju i gledao kako odlazi. Gledao je onim istim zamišljenim pogledom, okrenutim u samog sebe, kojim su njegove zlatnosmeđe, plavičasto osenčene oči gledale mrtvo telo njegove bake, smrt njegovog oca, rasturanje velikog kućanstva i mnoge druge manje primetne doživljaje slične vrste... Otpuštanje stare Ide u njegovim je očima bilo logički nastavak drugih pojava rasula, laganog umiranja, raspadanja kojima je prisustvovao. Slične stvari nisu ga iznenađivale, nisu ga začudo nikad iznenađivale. Ponekad, kad bi digao glavu sa kovrdžavom svetlosmeđom kosom i uvek malo razvučenim usnama, njegove bi se fine nozdrve širile kao da oprezno miriše atmosferu i vazduh oko sebe, očekujući da oseti čudnovato poznati miris, koji kraj odra njegove bake nisu mogli da nadjačaju ni svi mirisi cveća ...

Uvek kad bi gospođa Permaneder svratila kod snaje, pozvala bi k sebi nećaka da mu priča o prošlosti i onoj budućnosti za koju će Budenbrokovi, po milosti božjoj, imati da zahvale njemu, malom Johanu. Što je sadašnjost bivala neveselija, to je ona imala jaču potrebu da priča kako se u kući njenih roditelja i praroditelja otmeno živelo i kako je Hanov praded putovao četvoropregom... Jednog dana spopali su je žestoki grčevi u stomaku, jer su Friderika, Henrijeta i Fifi Budenbrok jednoglasno tvrdile da su Hagenštremovi krem društva ...

Žalosne su bile vesti o Kristijanu. Izgledalo je da brak nije povoljno uticao na njegovo zdravlje. Neugodne halucinacije i luđačke misli ponovile su se kod njega u jačem stepenu, i po nagovoru svoje žene i lekara otišao je u neki zavod. Ali ga je mrzelo da ostane tamo i svojima je slao pisma u kojima je kukao i izražavao neodoljivu želju da se opet oslobodi zavoda, u kome su, izgleda, postupali s njim vrlo strogo. Ali otuda ga nisu puštali, a to je začelo za njega bilo najbolje. U svakom slučaju, ito je njegovoj supruzi davalo mogućnosti da bez štete po praktične i idealne koristi, za koje je imala da zahvali braku, nastavi s ranijim samostalnim životom — bez obzira i bez smetnji.

GLAVA DRUGA

Škljocnuo je i zatandrkao mehanizam budilnika vršeći grubo svoju dužnost. Zvuk mu je bio promukao i napuknut, više neko čegrtanje, nego zvečanje, jer je budilnik bio star i dotrajao; ali zvonio je dugo, beznadno dugo, jer je bio do kraja naviijen.

Hano Budenbrok je sav pretrnuo. Kao i svakog jutra, utroba mu se stezala od gneva, jada i očajanja, kad je naglo počela ta pakosna i u isto vreme prostodušna buka na malom noćnom ormanu, tik uz njegovo uvo. Ali spoljašnjost mu je ostala sasvim mirna, nije promenio položaj u krevetu i samo je brzo otvorio oči, prekiinuvši zbrkane jutarnje snove.

Bilo je potpuno tamno u hladnoj sobi. Nije razlikovao nijedan predmet i nije mogao da vidi skazaljke časovnika. Ali je znao da je šest sati, jer je sinoć navio budilnik na to vreme ... Sinoć ... sinoć ... Dok je napetih živaca, boreći se s odlukom da upali svetlost i ustane iz kreveta, nepomično ležao na leđima, vraćalo mu se postepeno u svest sve ono što ga je juče ispunjavalo...

Bila je nedelja i pošto je više dana uzastopce morao da dopusti da ga gospodin Breht maltretira, smeo je za nagradu da prati majku u gradsko pozorište, da sluša „Loengrina". Radovao se toj večeri i ta radost je već nedelju dana bila sadržaj njegova života. Za žaljenje je bilo samo to što ga je uvek pre takvih događaja čekalo toliko odvratnih stvari, koje su mu do poslednjeg trenutka kvarile slobodno i radosno očekivanje. Najzad je u subotu preturio časove u školi i zubarska mašina je poslednji put u njegovim ustima bušila s bolnim zujanjem... I tako je sve prošlo i sve je savladano, pa je, ne razmišljajući mnogo, odlučio da i školske zadatke ostavi za posle nedelje... Šta je značio ponedeonik? Zar je bilo verovatno da će ikad svanuti? Ko veruje u ponedeonik kad u nedelju uveče treba da sluša „Loengrina"?... Hteo je u ponedeonik da ustane rano ujutru i da posvnšava te glupe stvari i svršeno! Slobodno je lunjao, zabavljao se po miloj volji, sanjario uz klavir i zaboravio na sve nedaće.

A potom je sreća postala stvarnost. Obuzela ga svojom prijatnom jezom i drhtavicom, svojim iznenadnim jecanjem duše, čitavim prekomernim i nezasitim zanosom. Doduše, u uvertiri su jevtine violine orkestra malo izneverile i neki debeli, uobraženi čovek sa sasvim svetlom, punom bradom, dovezao se u čamcu nekako zapinjući. A u

susednoj loži sedeo je njegov staralac, gospodin Stefan Kistenmaker, i gunđao zbog toga što se mali Johan ovako zabavlja i odvraća od svojih dužnosti. Ali slatka i uzvišena lepota koju je slušao uzdigla ga je iznad toga ...

Najzad je ipak došao kraj. Sreća koja je pevala i blistala, umukla je i ugasila se; sa groznicom u glavi obreo se opet kod kuće u svojoj sobi i opazio da ga samo nekoliko časova sna u krevetu deli od sive svagdašnjice. I tada ga je savladao nastup one potpune obeshrabrenosti, koju je tako dobro poznavao. Ponovo je osetio kako lepota nanosi bol, kako baca duboko u stid i čežnjivo očajanje, i podriva hrabrost i sposobnost za običan život. To ga je tako strahovito i beznadno utuklo, te je još jednom rekao sam sebi da ono što ga pritiskuje mora da je nešto drugo, a ne samo njegova lična nevolja, mora da je teret koji od početka leži na njegovoj duši i koji će je kad-tad ugušiti...

Zatim je namestio budilnik i spavao tako dubokim i mrtvim snom, kao što čovek spava kad želi da se više nikad ne probudi. A eto, sad je došao i ponedeonik, i bilo je šest sati, a on se nije spremio ni za jedan predmet.

Uspravio se i zapalio sveću na noćnom ormanu. Ali su mu zbog hladnoća strahovito zeble ruke i ramena, pa se opet brzo zavalio u krevet i navukao preko sebe pokrivač.

Skazaljke su pokazivale šest i deset... Ah, bilo bi besmisleno da sada ustane i radi, bilo je toga suviše mnogo, trebalo je gotovo za svaki predmet nešto da uči, nije vredelo ni da se počne, a i onako je već prošao rok koji je sebi postavio... Ta zar je baš tako sigurno, kako mu se činilo juče, da će danas doći na red iz latinskog i hemije? Doduše, moralo se to pretpostaviti, da, po ljudskom predviđanju bilo je verovatno. Što se tiče Ovidija, pre neki dan su bili pitani oni čija imena počinju poslednjim slovima azbuke, a po svoj prilici danas će početi od početka, od slova A i B. No ipak to nije sasvim sigurno, nije izvan svake sumnje! Pravila imaju izuzetke. Šta se sve, bože mili, ponekad ne desi slučajno... I dok je bio zabavljen ovim varljivim i proizvoljnim nagađanjima, njegove su se misli izmešale i ponovo je zaspao.

Mala đačka soba, hladna i gola, sa bakrorezom Sikstinske madone nad krevetom, sa stolom za izvlačenje u sredini, s policom pretrpanom knjigama, pultom od mahagonija, harmonijem i uskim umivaonikom,

bila je nema u lelujavoj svetlosti sveće. Ledene ruže cvale su na zamrznutom prozoru. Zavesa nije bila spuštena da bi dnevna svetlost što pre prodrla u sobu. A Hano Budenbrok je spavao, priljubivši obraz uz jastuk.

Spavao je poluotvorenih usana, duboko spuštenih trepavica i s izrazom usrdne i bolne predanosti snu, a meka, svetlosmeđa i kovrdžava kosa pokrivala mu je slepoočnice. Plamičak na noćnom ormanu polako je gubio svoj crvenožuti sjaj, jer je kroz ledenu koru prozorskog stakla provirivalo u sobu bledo i hladno jutro.

Kad je bilo sedam sati, ponovo se probudio pun straha. Eto, prošao je i taj rok! Valjalo je ustati i prihvatiti se posla — nije bilo druge. Do početka škole ostao je još samo nepun sat. Bilo je krajnje vreme da ustane i bez obzira na poslove koje je još trebalo posvršavati. Ali i pored toga ostao je i dalje u krevetu pun ogorčenja, žalosti i optužbi što ga ovako brutalno primoravaju da se u hladnoj polutami rastane od toplog kreveta i da iziđe među stroge i zlonamerne ljude, u teškoće i opasnosti. Ah, još dva bedna minuta, zar ne? upitao je svoj jastuk sa mnogo nežnosti, a onda je u nekom nastupu prkosa poklonio sebi čitavih pet minuta, da bi još malo sklopio oči i s vremena na vreme jednim okom pogledao na skazaljku koja je tupo, bezbrižno i korektno odmicala napred svojim putem ...

Deset minuta posle sedam skočio je s kreveta i u najvećoj žurbi počeo da se muva tamo-amo po sobi. Sveća je i dalje gorela, jer samo dnevna svetlost nije još bila dovoljna. Kad je duvajući rastopio ledenu šaru na prozoru, video je da je napolju gusta magla.

Bilo mu je zima da ne može gore biti. Studen bi ponekad stresala čitavo njegovo telo, po kome bi prošli bolni trnci. Vrhovi prstiju goreli su mu i bili tako otečeni, da nije mogao upotrebiti četkicu za nokte. Kad je prao gornji deo tela, ispao mu je sunđer iz gotovo zamrzle ruke, i jedan trenutak stajao je ukočeno i bespomoćno, isparavajući se kao oznojen konj.

Najzad je ipak bio gotov, sustalog daha i mutnih očiju, stao je kod stola za izvlačenje, pribrao ostatak duševne snage koju mu očajanje još nije uništilo, i zgrabio kožnu torbu, da bi u nju strpao knjige potrebne za današnje časove. Stajao je, gledao napregnuto u vazduh, mrmljao sa strepnjom: „veronauka ... latinski... hemija..." i jednu za drugom trpao u torbu nepotpune i iskidane knjige u povezu od

kartona.

Da, mali Johan je sad bio već prilično veliki. Navršio je petnaest godina i nije više nosio kopenhaško matrosko odelo, već odelo otvorenomrke boje i plavu kravatu sa belim šarama. Na njegovom prsluku mogao se videti dug i tanak zlatan lanac od sata, koji je od pradede prešao na njega, a na domalom prstu malo preširoke ali nežne desne ruke bio je stari, nasledni pečatili prsten sa zelenim kamenom, koji je sad takođe pripadao njemu... Obukao je debeli, vuneni zimski kaput, stavio šešir na glavu, zgrabio torbu, ugasio sveću i niza stepenice u prizemlje, pored ispunjenog medveda, sjurio desno u trpezariju.

Gospođica Klementina, nova sobarica njegove matere, mršava devojka sa šiškama na čelu, šiljata nosa i kratkovidih očiju, bila je već na mestu i spremala sto za doručak.

„Koliko je sati, u stvari?" upita Hano mrseći kroz zube, mada je tačno znao.

„Četvrt do osam", odgovori ona i tankom crvenom rukom, koja je izgledala kostoboljna, pokaza na zidni časovnik. „Gledajte, Hano, da što pre odete!" ... Na to stavi pred njega šolju koja se pušila i pruži mu korpu sa hlebom, buter, so i jaje u čaši.

Hano ne reče ništa, dohvati zemičku i stojeći, sa šeširom na glavi i torbom pod rukom, poče da guta kakao. Vruća tečnost užasno mu je vređala kutnjak koji je gospodin Breht taman lečio... Popio je pola šolje, ostavio jaje, procedio kroz iskrivljena usta nešto tiho što se moglo tumačiti kao zbogom, i istrčao iz kuće.

Bilo je deset do osam kad je prošao vrtom ispred kuće, ostavio malu crvenu vilu i počeo da žuri desno duž zimske aleje... Još samo deset, devet, osam minuta. A put je bio dalek. Od magle je jedva mogao da vidi dokle je došao! Svom snagom uzanih prsiju udisao je i opet izdisao gustu, hladnu maglu, pritiskivao jezikom zub koji je još goreo od kakaoa i ludo naprezao mišiće svojih nogu. Kupao se u znoju, a ipak je osećao studen u svim udovima. Počelo je da ga probada u slabinama. Zbog te jutarnje šetnje bunilo se u stomaku ono malo doručka, smučilo mu se i srce mu je bilo još samo treperljiv i lelujav predmet koji mu je sprečavao disanje.

Gradska kapija, tek gradska kapija, a samo još četiri minuta do osam! Dok se tako, obliven hladnim znojem, u muci, bolu i nevolji,

probijao napred ulicama, gledao je na sve strane ne bi li možda spazio negde još koga učenika ... Ne, ne, više nije bilo nikoga. Svi su već bili u školi i, eto, počelo je već da otkucava osam časova! Kroz maglu su sa svih tornjeva odjekivala zvona, a zvona svete Marije su u slavu tog trenutka čak svirala „Sad svi blagodarite Gospodu"... Svirala su sasvim pogrešno, kako je Hano konstatovao, do besnila očajan, nisu imala pojma o ritmu i bila su sasvim slabo usklađena ... Ali to je sad bilo sporedno, sasvim sporedno! Da, on će zadocniti, o tome više nije moglo biti sumnje. Školski sat je nešto zaostajao, ali on će ipak doći prekasno, to je sigurno. Zagledao je u lice ljudi koji su prolazili mimo njega. Oni su išli u svoje urede i radnje, nisu se suviše žurili i nije im pretila nikakva opasnost. Mnogi su opažali njegov zavidljiv i ojađen pogled, posmatrali njegovu razbarušenu pojavu i smešili se. Taj smešak dovodio ga je do besnila. Kako ovi, što nemaju čega da se boje, prosuđuju situaciju i šta oni misle? Vaš smeh, gospodo, znak je surovosti! hteo je da im dovikne. Mogli biste da razmislite o tome koliko usrdno želim da se srušim mrtav pred zatvorenim školskim vratima ...

Istrajno i oštro zvonjenje, znak da počinje ponedeonička molitva, doprlo mu je do ušiju kad je još dvadeset koračaja bio udaljen od dugog, crvenog zida, sa dve gvozdene kapije, koji je prednje školsko dvorište odvajao od ulice. Pošto nije imao snage, Hano se prosto nagnuo napred gornjim delom tela pa je nogama morao nekako da se očuva da ne padne, i tako je, saplićući se i posrćući, išao dalje i stigao pred prva vrata kad je zvonce već umuklo.

Gospodin Šlemil, famulus, dežmekast čovek sa čupavom bradom i radničkim licem, taman je hteo da ih zaključa. „De, požuri"... reče i pusti učenika Budenbroka da se provuče... Možda, možda je bio spasen. Trebalo je da se neopaženo ušunja u razred i sakriven sačeka kraj molitve, koja se obavljala u gimnastičkoj dvorani, i da se pravi kao da je sve u redu. Boreći se da uhvati vazduha, ukočen i sav u hladnom znoju, ušao je u zgradu na lepa dvokrilna vrata sa šarenim staklima ...

U školi je bilo sve novo, čisto i lepo. Pošto je vreme tražilo svoje, to su sivi i od starosti truli delovi negdašnje manastirske škole, u kojoj su još očevi današnje generacije sticali znanje, sravnjeni sa zemljom, da bi na njihovom mestu sagradili novu, zračnu i divnu zgradu. Stil celine

bio je sačuvan i nad tremovima svečano su se dizali gotski svodovi. Ali u pogledu osvetljenja i grejanja, prostranstva i svetlosti u razredima, udobnosti učionica, praktičnog uređaja dvorana za hemiju, fiziku i crtanje, vladao je najpuniji komfor modernog vremena ...

Hano Budenbrok, iscrpljen, pribio se uza zid i pogledao oko sebe... Ne, hvala bogu, niko ga nije video. Iz dalekih hodnika dopirao je do njega žagor gomile učenika i nastavnika koja se kretala prema gimnastičkoj dvorani, da onde primi malo versko okrepljenje za rad preko čitave nedelje. Spreda je bilo sve mrtvo i tiho, čak je i put preko širokih, linoleumom pokrivenih stepenica, bio slobodan. Oprezno, na vrhovima prstiju, ustavljajući dah i napeto osluškujući, odšunjao se gore. Njegov razred, peti razred realne gimnazije, bio je na prvom spratu, prema stepenicama. Vrata su bila otvorena. Na najvišoj stepenici on se nagnuo, pogledao duž pokrivenog hodnika u kome su se i s jedne i s druge strane nizali ulazi u različite razrede, označeni porcelanskim tablicama, učinio tri hitra, nečujna koraka i našao se u sobi.

Soba je bila prazna. Široki prozori su bili još zastrti, upaljene gasne lampe, koje su visile sa tavanice, tiho su šumele. Zeleni zakloni svetiljki bacali su svetlost na tri reda klupa sa po dva sedišta. Klupe su bile od svetlog drveta, a prema njima stajala je mračno, učeno i rezervisano katedra sa zidnom tablom pozadi. Žuta drvena obloga pokrivala je donji deo zidova, a povrh nje bio je go, okrečen zid, ukrašen s nekoliko geografskih karata. Druga tabla stajala je na nogarima pokraj katedre.

Hano pođe na svoje mesto koje je bilo otprilike u sredini razreda, gurnu torbu u fijoku, spusti se na tvrdo sedište, skrsti ruke na nagnuti poklopac klupe i nasloni glavu. Neizrecivo zadovoljstvo je prostrujalo čitavim njegovim telom. Gola i neprijatna soba bila je mrska i odurna, i čitavo ovo prepodne, koje mu je pretilo sa hiljadu opasnosti, pritiskivalo mu je srce kao neki teret. Ali ipak, za prvi trenutak bio je na sigurnom mestu, bio je sklonjen i mogao da dočeka sudbinu. Pa i prvi čas, čas veronauke kod gospodina Baleršteta, bio je prilično bezopasan... Po vibriranju papirnih traka, tamo gore pred okruglim otvorom u zidu, videlo se kako struji topao vazduh, a i gasne lampe su zagrejavale prostoriju. Ah, mogao se protegnuti i čekati da mu se ukočeni i znojni udovi polako otkrave i olabave. Prijatna i nezdrava

vrućina udarala mu je u glavu, zujala u ušima i zamagljivala oči...

Iznenada je iza sebe začuo neki šum, trgnuo se i naglo okrenuo... I gle, iza poslednje klupe pomolio se gornji deo tela Kaja, grofa Melna. Mladi gospodin je izmileo, izvukao se napolje, uspravio se, lako i brzo udario rukom o ruku da bi s njih stresao prašinu i pošao radosna lica prema Hanu Budenbroku.

„Ah, ti si to, Hano!" progovori Kaj. „A ja sam se povukao kad si dolazio, jer sam mislio da si deo „nastavničkog tela" ".

Dok je govorio glas mu se lomio i opažalo se da mutira, što kod njegovog prijatelja još nije bio slučaj. On je porastao koliko i Hano, ali je inače ostao sasvim isti. Još uvek je nosio odelo neodređene boje, na kome je ovde-onde nedostajalo pokoje dugme, a na turu mu je bila velika zakrpa. Još uvek mu ruke nisu bile potpuno čiste, ali su bile uske i vanredno plemenito građene, s dugim prstima i šiljatim noktima. Još uvek je njegova crvenkastožuta kosa, s nemarnim razdeljkom po sredini, padala na čisto i kao alabaster belo čelo, pod kojim su misaono i oštro sevale svetloplave oči... Suprotnost između jako zapuštene toalete i rasne čistoće ovog nežnog lica, s vrlo malo povijenim nosom i nešto podignutom gornjom usnom, isticala se sada još više nego ranije.

„No, Kajo", reče Hano razvučenim ustima i hvatajući se jednom rukom za srce „kako si mogao da me tako uplašiš! Zašto si ovde? Jesi li se sakrio? Jesi li i ti zadocnio?"

„Bože sačuvaj", odgovori Kaj. „Već sam dugo ovde. U ponedeonik ujutru čovek jedva može da dočeka da opet pođe u školu, ti to sam dobro znaš. Ostao sam ovde gore samo iz šale... „Duboki" profesor vršio je nadzor, a on nema obzira kad treba da otera raju na molitvu. Zato sam se sklonio iza njegovih leđa... Ma kako da se mistik okretao i gledao oko sebe, ja sam mu uvek bio za leđima, sve dok nije otišao, i tako sam mogao da ostanem ovde... Ali ti", rekao je sažalno i s nežnim pokretima seo pored Hana na klupu... „Morao si da trčiš, jadnice! Izgledaš sasvim umoran. Kosa ti je prilepljena za slepoočnice..." Uzeo je lenjir sa stola i njime ozbiljno i pažljivo rastresao kosu malog Johana. „Ti si, dakle, suviše dugo spavao? ... Uostalom, ja ovde sedim na mestu Adolfa Totenhaupta", zastao je i pogledao oko sebe, „na posvećenom mestu najboljeg đaka! Ali ovoga puta valjda ne smeta... Ti si, dakle, suviše dugo spavao?"

Hano je opet naslonio glavu na skrštene ruke. „Bio sam sinoć u pozorištu", rekao je duboko uzdahnuvši.

„O, bravo, to sam zaboravio!... Da li je bilo lepo?" Kaj nije dobio odgovora.

„Pa tebi je ipak lepo", produži on ubedljivo, „treba to da imaš na umu, Hano. Vidiš, ja još nikad nisam bio u pozorištu i nema mi najmanje izgleda, za dugi niz godina, da ću ikako moći da odem u pozorište..."

„Samo kad ne bi bilo mamurluka", procedi Hano.

„Da, poznajem to stanje". I Kaj se saže za šeširom i zimskim kaputom svoga prijatelja koji su ležali na patosu pored klupe, uze te stvari i tiho ih iznese napolje u hodnik.

„Znači da nisi baš dobro naučio stihove iz Metamorfoza?" upita ga Kaj kad se vratio.

„Ne", odgovori Hano.

„Možda si dobro spremio zadatak iz geografije?"

„Ništa nisam spremio i ništa ne znam", odgovorio Hano.

„Dakle ni hemiju, ni engleski! All right! [72]Mi smo prijatelji i ratni drugovi". Kaju je očigledno laknulo. „I ja sam u istom takvom položaju", izjavio je veselo. „U subotu nisam radio, jer je naredni dan bila nedelja, a u nedelju nisam radio iz pijeteta ... Ne, ne, koješta ... uglavnom zato što sam imao da radim nešto pametnije, razume se", reče Kaj i iznenada se uozbilji, a licem mu prede lako rumenilo. „Da, Hano, danas još može da bude veselo".

„Ako dobijem još jednu opomenu, ponavljaču razred", reče mali Johan; „a zacelo ću je dobiti ako me zgrabi iz latinskog. Kaj, na redu je slovo B, tu se ne može nišita učiniti..."

„Videćemo! Ha, izlazi Cezar. Meni su uvek pretile samo opasnosti s leđa; ali kad spaze Cezarevo čelo..." Kaj nije dovršio svoju recitaciju. I on se osećao vrlo rđavo. Pošao je ka katedri, seo za nju i počeo namrgođena lica da se ljulja na stolioi. Hanovo čelo je još uvek počivalo na prekrštenim rukama. Tako su neko vreme bez reči sedeli jedan prema drugome.

Negde u daljini iznenada se začu muklo zujanje, koje se ubrzo pretvorilo u buku i za pola minuta se već preteći približavalo...

„Raja", reče Kaj ogorčeno. „Gospode bože, kako su brzo svršili! Ni za ciglo deset minuta nije čas postao kraći..."

Sišao je s katedre i uputio se k vratima da se izmeša među učenike. Hano je samo za trenutak podigao glavu, razvukao usta i prosto ostao na mestu.

Učenici su se približavali vukući noge i teškim koracima, a žagor muških glasova, diskanata i mutirajućih organa što su se zagrcavali, valjao se u talasima preko stepenica, zapljusnuo hodnik i zalio i ovu sobu, koja se iznenada napunila životom, pokretima i grajom. Ušli su mladi ljudi, Hanovi i Kajovi drugovi, đaci petog razreda realne gimnazije, nekih dvadeset pet na broju, mlatarajući rukama ili držeći ih u džepovima pantalona, prošvrijali po sobi, pošli na svoja mesta i otvorili knjige. Bilo je tu i prijatnih i sumnjivih fizionomija, takvih koje su izgledale zdrave i takvih koje su izgledale podozrive, dugih, jakih obešenjaka koji su hteli da što pre postanu trgovci ili čak pomorci, i koji se ni za šta nisu brinuli, i mališana, za svoje godine neverovatnih štrebera, koji su briljirali u predmetima gde je trebalo učiti napamet. A Adolf Totenhaupt, prvi u razredu, znao je sve. Otkad je živ nije nikad ostao dužan odgovora. Bilo je to delom zbog njegove marljivosti, a delom zbog toga što su se profesori čuvali da ga ne zapitaju nešto što on možda ne bi znao. To bi ih, kad bi doživeli da Adolf Totenhaupt jednom ne odgovori, bolno dirnulo i posramilo, pokolebalo bi njihovu veru u ljudsko savršenstvo ... Imao je čudno izbočenu lobanju, uz koju je prianjala kosa glatka kao ogledalo, sive oči sa crnim podočnjacima, a duge crnpuraste ruke virile su mu iz suviše kratkih rukava dobro iščetkanog kaputa. Seo je pored Hana Budenbroka, nasmešio se blago i malo podmuklo i zaželeo svom susedu dobrojutro, rekavši to uobičajenim žargonom koji je tu reč sveo na neki drzak i nemaran glas, i dok su svi oko njega poluglasno ćaskali, spremali se, zevali ili se smejali, on je počeo ćutke da piše u razredni dnevnik, rukujući perom na jedinstveno korektan način, sa ispruženim prstima.

Pošto su prošla dva minuta, začuli su se spolja koraci, učenici u prednjim klupama su ustali sa svojih mesta bez neke žurbe, a dalje pozadi tek poneki je sledovao njihovom primeru, dok su ostali nastavili da rade svoj posao i jedva su se osvrtali na to da je gospodin profesor Balerštet ušao u razred, obesio šešir o čiviluk na vratima i pošao prema katedri.

Bio je to čovek u četrdesetim godinama, simpatične gojaznosti, s velikom ćelom, crvenkastožutom, kratkom i punom bradom, ružičastog

tena, s izrazom lica koji je bio neka smesa svetosti i bezbrižne čulnosti. Izvadio je notes i prelistavao ćuteći. Ali, kako je u razredu bilo prilično nemirno, podigao je glavu, pružio ruku po katedri i nekoliko puta nemoćno zamahnuo belom pesnicom. Pri tome se njegovo lice nadulo i polako dobilo tamnocrvenu boju, tako da mu je brada izgledala svetložuta, a usne su mu se pola minuta grčevito i uzaludno otvarale, da bi najzad kao stenjući procedio jedno kratko „no..." Onda se još neko vreme borio da nađe druge prekorne reči, ponovo počeo da prevrće listove svoga notesa, splasnuo i smirio se. To je bilo držanje profesora Baleršteta.

Nekad je želeo da postane propovednik, a posle se ipak, zato što je naginjao mucanju kao i zbog naklonosti za svetovna uživanja, radije posvetio pedagogiji. Bio je neženja, imao je nešto imetka, nosio prsten s malim brilijantom i bio svim srcem odan jelu i piću. Bio je to onaj profesor koji je s kolegama saobraćao samo zvanično, a inače se pretežno družio s neoženjenim bonvivanima iz trgovačkog staleža i oficirima iz garnizona, jeo dvaput dnevno u restoranu i bio član „kluba". Ako je noću oko dva ili tri časa sreo starije učenike negde u gradu, naduo bi se, nekako procedio „dobro jutro" i pustio da stvar pri tome i ostane i za jednu i za drugu stranu... Hano Budenbrok nije kod njega imao čega da se plaši, jer ga gotovo nikad nije ni pitao. Profesor Balerštet se suviše često sretao s njegovim stricem Kristijanom u odviše ljudskom stanju, i nije ga moglo radovati da mu sa sinovcem dođe u službeni konflikt...

„No..." reče još jednom, pogleda po razredu, zamahnu opet lako zgrčenom pesnicom sa malim brilijantom i zaviri u notes. „Perleman. Pregled."

Negde u razredu ustao je Perleman. Jedva se primetilo da se podigao. Bio je to jedan od onih mališana... „Pregled", reče tiho i učtivo i ispruži glavu smešeći se bojažljivo. „Knjiga o Jovu deli se na tri dela. Prvi: stanje Jova pre nego što ga je stigla nevolja ili kazna božja; glava prva, stih prvi do šestoga. Drugi: sama nevolja i šta je pri tome prepatio; glava..."

„Dobro, Perleman", prekide ga gospodin Balerštet, dirnut tolikom predusretljivošću i zapisa dobru ocenu u notes. „Hajnrici, nastavite".

Hajnrici je bio jedan od dugih obešenjaka koji se nisu ni za šta brinuli. Ostavio je veliki perorez, kojim se zabavljao, u džep od

pantalona, ustao bučno, obesio donju usnu i nakašljao se oštrim i grubim muškim glasom. Svi su bili nezadovoljni što je on sad došao na red umesto tihog Perlemana. Učenici su u toploj sobi, pod tihim šumom gasnih plamenova, u polusnu sanjarili. Svi su bili umorni od nedelje i svi su iz toplih kreveta izmileli u hladno maglovito jutro uzdišući i cvokoćući zubima. Svima bi bilo milije da je mali Perleman i dalje mleo čitav čas; jer Hajnrici će sada začelo da zametne kavgu...

„Nisam bio u školi kad je to zadato", rekao je grubo.

Gospodin Balerštet se naduo i zajapurio, podigao svoju slabu pesnicu i skupivši obrve zagledao se mladom Hajnriciju u lice. Njegova tamnocrvena glava drhtala je od naprezanja, dok najzad nije uspeo da procedi jedno „no ..." čime je led bio probijen i igra dobivena. „Hajnrici, od vas čovek nikad ne može nešto da postigne", nastavio je lako i rečito, ,,i uvek imate pri ruci neki izgovor. Ako ste prošli put bili bolesni, mogli ste vrlo lako ovih dana da se obavestite o tome šta je zadano. A ako prvi deo govori o stanju pre kazne, a drugi o samoj kazni, onda nije bogzna kako teško pogoditi da se treći deo odnosi na stanje posle patnje o kojoj je reč napred. Ali vi nemate prave predanosti radu i vi niste samo slabić nego ste uvek spremni da svoju slabost ulepšavate i branite. Upamtite, Hajnrici, dok ste takvi ne može biti ni govora o nekoj popravci. Sedite. Vazerfogel, nastavite!"

Hajnrici, prkosan i neosetljiv, seo je bučno i stružući nogama, šapnuo svom susedu neku bezobraznu reč i izvadio opet perorez. Ustao je učenik Vazarfogel, mladić upaljenih očiju, zatupasta nosa, klempavih ušiju i izgriženih nokata. Mekim i škripavim glasom dovršio je „pregled" i počeo da priča o Jovu, čoveku iz zemlje Uz i onome što se s njim dogodilo. Otvorio je Stari zavet, metnuo ga iza leđa učenika pred sobom pa čitao s izrazom savršene nevinosti i kao da se predao razmišljanju. Zatim se zagledao u jednu tačku na zidu, pa zapinjući i nekako kreštavo kašlući prevodio ono što je pročitao na neki loš, moderni nemački jezik... Imao je u sebi nešto neobično odvratno, ali gospodin Balerštet ga je mnogo hvalio zbog njegove marljivosti. Učenik Vazerfogel je prolazio dobro i većina profesora ga je hvalila i više nego što je zasluživao, kako bi njemu, sebi i drugima pokazali da ih njegova ružnoća nipošto ne može da zavede da budu nepravedni...

Čas veronauke je tekao dalje. Prozivani su razni mladi ljudi da bi pokazali svoje znanje o Jovu, čoveku iz zemlje Uz, a Gotlib Kasbaum,

sin propalog krupnog trgovca Kasbauma, dobio je odličnu ocenu, i pored nesređenih prilika u porodici, jer je tačno nabrojao da je Jov imao sedam hiljada ovaca, tri hiljade kamila, pet stotina pari volova, pet stotina magaraca i mnogo čeljadi.

Zatim su smeli da otvore Biblije koje su mahom već bile otvorene i nastavili su sa čitanjem. Ako bi se pojavilo mesto za koje je gospodin Baleršte držao da treba objašnjenja, on bi se zajapurio, rekao „no", i posle uobičajenih priprema održao malo predavanje, u koje je upletao neka opšta moralna razmatranja. Niko živi nije ga slušao. Mir i dremljivost vladali su u sobi. Od stalnog loženja i gasnih lampi bilo je već prilično toplo, i zrak je bio već prilično pokvaren od disanja i isparavanja ovih dvadeset i pet tela. Toplina, tiho brujanje plamenova i monotoni glas predavača pritisli su mozgove koji su se dosađivali i uljuljkali ih u tupu sananost. Grof Kaj Meln otvorio je sem Biblije i „Neshvatljive događaje i tajanstvena dela" Edgar Alan Poa i čitao, naslonivši glavu na aristokratske i ne baš čiste ruke. Hano Budenbrok je iznemoglo sedeo naslonivši se pozadi na klupu i otomboljenih usta gledao vlažnim, zažarenim očima u knjigu o Jovu, a redovi i slova su se rasplinuli u neku crnkastu, titravu masu. Poneki put, kad bi se setio motiva Grala ili puta u Sabornu crkvu, polako bi spustio trepavice i osetio unutrašnje jecanje. A njegovo srce se molilo da se ovaj bezopasni i spokojni čas nikad ne svrši.

Pa ipak se svršio, kako je to zahtevao red stvari, i reski zvuk famulusovog zvonceta, koji je oštro odjekivao hodnicima, trgnuo je dvadeset pet mozgova iz toplog sanjarenja.

„Dovde", reče gospodin Baleršte i sačeka da mu dodadu razredni dnevnik, kako bi u njemu svojim potpisom potvrdio da je izvršio dužnost.

Hano Budenbrok je zatvorio Bibliju, zadrhtao i nervozno zevnuo; a kad je spustio ruku i olabavio udove, morao je da se napregne da uhvati vazduha i dovede opet u red svoje drhtavo i slabašno srce, koje je za jedan trenutak otkazalo poslušnost. Sad je dolazio čas latinskog... Kao da traži pomoć, pogledao je na Kaja koji, izgleda, nije ni opazio da se čas svršio i još uvek bio zadubljen u svoju privatnu lektiru. Izvadio je iz torbe Ovidija, u povezu išaranom kao mramor, i otvorio stihove koje je trebalo za taj dan naučiti napamet... Ne, nije bilo nade da bi se sada mogao još malo upoznati sa tim crnim,

olovkom podvučenim redovima, koji su se jedan za drugim redali numerisani sve pet po pet i koji su mu bili tako beznadno tamni i nepoznati. On je jedva razumevao njihov smisao, a kamoli da bi i jedan jedini mogao da ponovi napamet. A od onih koji su dolazili iza ranijih i koje je trebalo spremiti za danas, nije odgonetnuo ni jedne reči.

„Ta šta znači: deciderant, patula Jovis arbore, glandes?" obrati se Johan očajnim glasom Adolfu Totenhauptu, koji je pored njega nešto pisao u razredni dnevnik. „Pa to je sve besmislica! Samo da čoveka šikaniraju..."

„Kako?", reče Totenhaupt i nastavi da piše... „Žirovi sa Jupiterova drveta... To je hrast... Da, ni sam ne znam tačno..."

„Šapni mi malo, Totenhaupte, ako dođem na red!" zamoli Hano i gurnu knjigu od sebe. A onda, videći kako najbolji đak nemarno i neobavezno klima glavom, izvuče se postrance iz klupe i ustade.

Situacija se bila izmenila. Gospodin Balerštet je izišao iz sobe i umesto njega je stajao kod katedre, sasvim prav kao prut, malešan, slab i iznuren čovečuljak s retkom sedom bradom. Crveni vratić strčao mu je iz tesne posuvraćene jake, a u sitnoj ruci, po kojoj su rasle sede dlake, držao je pred sobom cilindar, okrenut donjom stranom nagore. Učenici su ga zvali „Pauk", a pravo mu je ime bilo Hikop. Kako je na njega bio red da za vreme odmora vrši nadzor u hodniku, morao je da pogleda u razrede... „Pogasite lampe! Dignite zavese! Otvorite prozore!" rekao je dajući svom glasiću koliko je mogao više zapovedničke snage i nespretno vrteći energičnim gestom po vazduhu, kao nekom ručicom od alatke... „I svi napolje, napolje na svež vazduh, sto mu gromova!"

Lampe su se trnule, zavese su letele uvis, blaga dnevna svetlost zalila je sobu i hladan vazduh pun magle ulazio je kroz široke prozore, dok su učenici petog razreda, prolazeći pored profesora Hikopa, nagrnuli k vratima. Samo najbolji đak smeo je da ostane u razredu.

Hano i Kaj su se sreli na vratima i jedan uz drugog sišli niz udobne stepenice i pošli preko stilskih tremova u dvorište. Oba su ćutala. Hano je izgledao vrlo rđavo, a Kaj se predao mislima. Došavši u veliko dvorište, počeli su u gomili starijih i mlađih drugova, koji su onako bez reda bučno šetali, da hodaju gore-dole po vlažnim crvenim pločama.

Ovde dole bio je dežuran jedan još mlad gospodin sa plavom,

šiljatom bradom. To je bio „fini" profesor. Zvao se doktor Goldener i držao je internat za dečake, u koji su dolazila deca bogatih plemića, zemljoposednika iz Holštajna i Meklenburga. Pod uticajem mladih feudalaca poverenih njegovoj pažnji, on je svoju spoljašnost udešavao na način koji je među njegovim kolegama bio potpuno neuobičajen. Nosio je kravatu od šarene svile, kicoški kaputić, čakšire nežnih boja pričvršćene ispod potpetica i naparfemisane maramice sa rubovima u boji. Bio je sin skromnih ljudi i takva raskoš u odevanju nije mu pristajala, pa su, na primer, njegove vrlo velike noge u šiljatim cipelama na dugmeta izgledale prilično smešno. Iz nepojmljivih razloga bio je gord zbog svojih nezgrapnih i crvenih ruku koje je neprestano trljao, prekrštao i zaljubljeno posmatrao. Obično bi glavu zabacivao ukoso nazad, žmirkao očima, pućio nos i poluotvorenim ustima pravio grimasu kao da će taman da kaže: „Pa šta je sad opet?" ... Bio je ipak suviše otmen a da na dostojanstven način ne pređe preko svih nedozvoljenih sitnica, koje su se možda događale u dvorištu. Pravio se da ne vidi kad bi ovaj ili onaj učenik poneo u dvorište knjigu da se u poslednjem trenutku malo spremi, kad bi njegovi pitomci tutnuli novac gospodinu Šlemilu, farnulusu, da im donese peciva, kad se prijateljsko merenje snage između dva učenika trećeg razreda izrodilo u tuču, oko koje se odmah napravio krug stručnjaka, i kad bi koga učenika, koji je na neki način ispoljio nedrugarski, kukavički ili nečastan karakter, njegovi drugovi silom dogurali do česme da ga poliju vodom na njegovu sramotu.

Bilo je to valjano ali malo neugledno pokolenje, ta bučna gomila u kojoj su Kaj i Hano šetali tamo-amo. Pošto je odraslo u ratnoj atmosferi pobedonosne i podmlađene otadžbine, cenilo je običaje surove muškosti. Govorili su žargonom koji je u isto vreme bio nemaran i odsečan i vrveo tehničkim izrazima. Umešnost u piću i pušenju, telesna snaga i gimnasitičarske vrline bile su na visokoj ceni, a mekušnost i kicošenje najsramniji poroci. Koga bi zatekli s uzdignutom jakom na kaputu, toga je čekala česma. A ko bi se na ulici pokazao sa štapom, toga bi u gimnastičkoj dvorani očekivala koliko sramna toliko i bolna javna kazna ...

To što su Hano i Kaj razgovarali, gubilo se kao nešto strano i čudno u toj zbrci glasova koja je ispunjavala hladan i vlažan vazduh. Ovo prijateljstvo bilo je odavno poznato u čitavoj školi. Profesori su na

to gledali s negodovanjem, jer su pretpostavljali da se iza njega krije nevaljalstvo i opozicija, a drugovi, pošto nisu mogli da odgonetnu suštinu toga prijateljstva, pomirili su se s tim da od njega zaziru, da ga trpe kao od bede i da oba druga smatraju nekako van zakona, kao osobenjake koje treba prepustiti same sebi... Uostalom, grof Kaj Meln uživao je izvestan respekt zbog svoje neobuzdanosti i divlje nepokornosti, po kojoj je bio poznat. A što se ticalo Hana Budenbroka, čak ni veliki Hajnrici, koji je tukao svakoga, nije mogao da se reši na to da ga udari zbog gizdavosti i plašljivosti, jer je osećao neki neodređeni strah pred mekoćom njegove kose, pred nežnošću njegovih udova, pred njegovim setnim, bojažljivim i hladnim pogledom ...

„Bojim se", reče Hano Kaju, zaustavivši se kod jednog od pobočnih zidova, nasloni se, zevnu, zadrhta i čvršće stegnu kaput... „Kaj, pun sam nekog ludog straha i od njega me boli čitavo telo. Zar je gospodin Mantelzak čovek koga bi se trebalo toliko bojati? Pa reci sam! Da je bar već prošao taj odvratni čas latinskog! Da imam već svoju opomenu u razrednom dnevniku, da ponavljam razred i da je sve u redu! Ne bojim se ja toga, bojim se skandala koji posle dolazi..."

Kaj se predao mislima. „Taj Roderik Ešer je najdivnije lice koje je ikad izmišljeno", reče brzo i neposredno. „Čitao sam za vreme celog časa... Kad bih ikad mogao da napišem tako dobru pripovetku!"

Kaj se, naime, bavio pisanjem. Na to je mislio kad je rekao da ima pametnijeg posla nego da se sprema za školu i Hano ga je dobro razumeo. Iz sklonosti za pričanjem priča, koju je pokazivao još kao mali dečak, razvili su se literarni pokušaji i nedavno je dovršio jedno delo, priču, punu neobuzdano fantastičnih pustolovina, u kojoj je sve bilo obasjano nekom sumornom svetlošću. Odigravala se u najdubljoj unutrašnjosti zemlje, u svetim radionicama prirode, gde je sve puno metala i tajanstvene jare, a ujedno i u najdubljim dubinama ljudske duše. Praiskonske sile prirode i duše bile su izmešane, izmenjene, preobražene i pročišćene na čudesan način. Ta priča je bila pisana nekim duboko osećajnim, značajnim, malo prebujnim i čeznutljivim jezikom i puna nežne strasnosti.

Hano je dobro poznavao tu priču i mnogo je voleo. Ali sad nije bio raspoložen da govori o Kajovim radovima ili o Edgar Alan Pou. Ponovo je zevnuo i zatim uzdahnuo, pevušeći u isto vreme neki motiv koji je nedavno pronašao na klaviru. To mu je bila navika. Često je

uzdisao, duboko udisao vazduh iz preke potrebe da svoje mlitavo srce podstrekne na nešto življi rad, a navikao se da izdiše po nekom muzičkom motivu, nekom deliću melodije, tuđe ili svoje sopstvene.

„Gle, dolazi dragi bog", reče Kaj. „Šeta po svojoj bašti."

„Krasna bašta", reče Hano i poče da se smeje. Smejao se nervozno i nije mogao da prestane. Stavio je maramicu na usta i preko nje gledao u čoveka koga je Kaj nazvao „dragim bogom".

Bio je to direktor škole, doktor Vulike, koji se pojavio u dvorištu: neobično visok čovek sa crnim, mekim šeširom, kratke pune brade, šiiljata trbuha, u prekratkim čakširama i sa manšetama u obliku levka koje su uvek bile veoma prljave. Koračao je brzo preko popločanog dvorišta, a lice mu je od srdžbe izgledalo gotovo patničko, dok je ispruženom rukom pokazivao na česmu... Curila je voda! Nekoliko učenika je trčalo pred njim i žurilo da popravi štetu, zatvarajući dovodnu cev. Ali i posle su još dugo stajali i posmatrali čas česmu čas direktora. Doktor Goldener je pritrčao sav crven u licu, a direktor se obratio njemu i nešto mu govorio dubokim, muklim i uzbuđenim glasom. Njegov govor je bio isprepletan mumlanjem i neartikulisanim glasovima ...

Taj direktor Vulike bio je strašan čovek. Nasledio je dobroćudnog i prijatnog starog gospodina, pod čijom su upravom studirali Hanov otac i stric, a koji je umro uskoro posle sedamdeset prve. Tada je naimenovan Vulike, dotle profesor u nekoj pruskoj gimnaziji, a s njim je u staru školu ušao drugi, novi duh. Dok je ranije klasično vaspitanje važilo kao nešto vedro, što je bilo samo sebi svrha, nešto što se postiže u miru, veselom idealizmu i bez velikog napora, sad su do najveće časti došli pojmovi: autoritet, dužnost, moć, služba, karijera, a „kategorički imperativ našeg filozofa Kanta" bio je barjak koji je direktor preteći razvijao u svakom svečanom govoru. Škola je postala država u državi, u kojoj je pruska utegnutost u službi vladala toliko snažno, da su se ne samo profesori nego i đaci osećali činovnicima koji se ne brinu ni za šta drugo do za svoje unapređenje i za to da dobro stoje kod vlastodržaca. Ubrzo posle dolaska novog direktora, započelo je prepravljanje i preuređenje škole sa higijenskog i estetskog gledišta, i sve je bilo najsrećnije izvedeno. Ali pitanje je nije li škola, dok je u tim prostorijama bilo manje modernog konfora a nešto više dobrodušnosti, duševnosti, vedrine, blagonaklonosti i

udobnosti, bila simpatičnija i blagoslovenija ustanova.

Sam direktor Vulike imao je u sebi nešto od zagonetne, dvosmislene, samovoljne i ljubomorne strahovitosti starozavetnog boga. Bio je isto toliko užasan u smehu kao i u srdžbi. Veliki autoritet kojim je raspolagao učinio ga je strahovito ćudljivim i neuračunljivim. Bio je kadar da kaže nešto šaljivo i da se razbesni ako bi se ko tome nasmejao. Nijedna od njegovih bednih kreatura nije znala kako da se ponaša prema njemu. Nije ostajalo drugo no da ga ropski obožavajU i bezumnom poniznošću možda spreče da ne dohvati koga u svom gnevu, i da ga ne satre u svojoj velikoj pravednosti...

Ime koje mu je dao Kaj upotrebljavali su samo on i Hano Budenbrok i pazili su da ga ne izgovore pred drugovima, bojeći se onog ukočenog i hladnog pogleda nerazumevanja koji su tako dobro poznavali... Ni u čemu se oni nisu razumevali sa svojim drugovima. Bio im je tuđ i način opozicije i osvete kojim su se drugi zadovoljavali, i prezirali su uobičajene podrugljive nadimke, jer je iz tih nadimaka izbijao humor koji njih nije dirao, pa čak ni nasmejavao. Bilo je tako jevtino, tako dosadno i neduhovito zvati mršavog profesora Hikopa paukom, a profesora Baleršteta „kakaduom". Tako bedna naknada za školsku disciplinu! Ne, grof Kaj Meln bio je malo zajedljiviji. On je za sebe i Hana uveo običaj da o profesorima govori samo nazivajući ih njihovim pravim građanskim imenom i dodajući reč „gospodin": „gospodin Balerštet", „gospodin Mantelzak", „gospodin Hikop"... To je stvaralo prizvuk protivničke i u isto vreme ironične hladnoće, podrugljive hladnoće i udaljenosti. Govorili su o „nastavničkom telu" i za vreme mnogih pauza zabavljali se time što su pod „nastavničkim telom" zamišljali neko biće koje zaista postoji, neku vrstu nemani, odvratnog i fantastičnog obličja. I uopšte su o „zavodu" govorili s nekim naglaskom kao da se radi o zavodu u kome boravi Hanov stric Kristijan ...

Gledajući „dragog boga" koji je još neko vreme uterivao svima strah u kosti, pokazujući sa strahovitim mumljanjem na komadiće hartije u kojima je pre bio zamotan hleb s buterom, a sada, su ležali ovde-onde po popločanom dvorištu, Kaj se odlično raspoložio. Odvukao je Hana sa sobom do jedne kapije, kroz koju su u dvorište ulazili profesori za drugi čas, i počeo da se strašno duboko klanja crvenookim, bledim i bednim seminaristima, koji su se uputili malim

đacima prvog i drugog razreda u zadnje dvorište. Preterano se sagibao, spuštao ruke i s izrazom predanost: gledao ozdo naviše u sirote mladiće. Međutim, kad je naišao stari profesor matematike Titge, držeći drhtavom rukom nekoliko knjiga iza leđa, iskrivljen, žut, s nemoguće razrokim očima, Kaj je zvonkim glasom rekao: „Dobar dan, lešino!" Pri tome je jasnim i oštrim pogledom zurio nekud u vazduh...

U taj tren odjeknu reski glas zvona i učenici pohrliše sa svih strana ulazima. Ali Hano nije prestajao da se smeje i još se na stepenicama toliko smejao, da su mu drugovi iz razreda, koji su bili kraj njega i Kaja, zbog tolike budalaštine pogledali u lice hladno, začuđeno i s izvesnom odvratnošću.

U razredu je zavladala tišina i svi su kao jedan ustali kad je ušao profesor, doktor Mantelzak. On je bio razredni starešina, a bilo je u običaju da se pred razrednim starešinom ima respekta. Saginjući se, zatvorio je za sobom vrata i pružio vrat da vidi da li svi stoje, okačio šešir o čiviluk i hitrim korakom pošao prema katedri. U hodu je brzo dizao i spuštao glavu. Zaustavio se kod katedre i pogledao malo kroz prozor, a pruženim kažiprstom, na kome je nosio veliki prsten s pečatom, prošao je više puta između vrata i okovratnika. Bio je to čovek srednjeg rasta, retke prosede kose, s kudravom jupiterovskom bradom i safirnoplavim, kratkovidim i izbuljenim očima, koje su se caklile iza jakih naočara. Nosio je otvoren gerok od sive, mrke čoje, i voleo da ga u struku lako dodiruje izboranom rukom s kratkim prstima. Pantalone su mu bile prekratke, kao i kod svih profesora, sem kod finog doktora Goldenera, pa su mogle da se vide sare vanredno širokih i sjajno izglancanih čizmica.

Najednom je okrenuo glavu od prozora i uprevši oči u razred uzdahnuo lako i nekako ljubazno, rekao „Da, da!" i prijateljski se osmehnuo nekim učenicima. Bilo je očigledno da je dobro raspoložen. Razredom je prostrujalo neko olakšanje. Od toga da li je doktor Mantelzak dobro raspoložen, zavisilo je mnogo šta, čak može se reći sve, jer se znalo da se on predaje svojim raspoloženjima nesvesno i bez svake samokritike. Njegova nepravičnost bila je sasvim osobena i beskrajno naivna, a njegova naklonost varljiva kao sreća. Uvek je imao pokojega ljubimca, dva do tri, kojima je govorio „ti", zvao ih imenom i kojima je bilo kao u raju. Oni su mogli da kažu što god bi im palo na pamet, a ipak je bilo dobro, i posle časa doktor Mantelzak bi s

njima ćaskao kao običan čovek. Ipak jednog dana, možda posle raspusta, bog bi znao zašto, takav bi ljubimac bio odgurnut, uništen, likvidiran, odbačen, i Mantelzak bi nekog drugog zvao po imenu. On bi ovim sretnicima podvlačio pogreške u domaćim zadacima sasvim fino i tanko, tako da su njihovi radovi, i pored velikih nedostataka, zadržavali čist izgled. Ali u drugim sveskama ljutito je potezao perom, debelo podvlačio i toliko ih natapao crvenilom, da su davale neuredan i zastrašujući utisak. A pošto nije brojio pogreške, već davao ocene prema količini crvenog mastila, njegovi miljenici su imali od toga veliku korisit. Pri ovakvom postupku Mantelzak nije ni na šta mislio, već je nalazio da je to potpuno ispravno i nije ni slutio da je pristrasan. Da je neko imao tu žalosnu smelost da protiv toga protestuje, taj bi za sve vreme proigrao nadu da će ga ikada nazvati po imenu i kazati mu „ti". A te nade nije niko hteo da se odrekne.

Doktor Mantelzak je stojeći prekrstio nogu preko noge i prelistavao po notesu. Hano Budenbrok je sedeo nagnut napred i kršio ruke pod klupom. B, slovo b, bilo je na redu! Sad će čuti svoje ime, ustaće i neće znati ni bele i doći će do skandala, bučne i strašne katastrofe, ma koliko da je razredni starešina dobro raspoložen ... Prolazile su sekunde pune muke. „Budenbrok!"... sad će reći: „Budenbrok!"...

„Edgar!" prozva doktor Mantelzak, zatvori notes ostavivši u njemu kaširst i sede za katedru, kao da je sad sve u najboljem redu.

Šta? Šta je ovo? Edgar... Liders, debeli Liders, onaj do prozora, slovo L koje nije uopšte bilo na redu! Ta zar je to moguće? Doktor Mantelzak je bio tako dobro raspoložen, da je prosto prozvao jednog svog ljubimca i nije se uopšte osvrtao na to ko je danas na redu...

Debeli Liders je ustao. Lice mu je bilo kao u mopsa i imao je smeđe apatične oči. Mada je sedeo na odličnom mestu i mogao sasvim zgodno da čita iz knjige, bio je i za to odviše lenj. Osećao se tako siguran u raju, da je prosto odgovorio: „Juče nisam mogao da učim zbog glavobolje."

„Edgare, ti me ostavljaš na cedilu!" reče doktor Mantelzak ožalošćeno... „Ti nećeš da mi kažeš naizust stihove o zlatnom dobu? Kakva grdna šteta, moj prijatelju! Bolela te glava? Ali čini mi se da je trebalo to da mi kažeš na početku časa, pre nego što te prozovem... Zar te nije već onomadne bolela glava? Treba, moj Edgare, nešto da preduzmeš protiv toga, jer bi se moglo desiti da počneš zaostajati.

Tim, zamenite ga vi."

Liders je seo. U tom trenutku svi su ga mrzeli. Videlo se jasno da je razrednikovo dobro raspoloženje znatno popustilo i da će Liders možda već na njegovom narednom času biti prozvan po prezimenu... U jednoj od zadnjih klupa ustao je Tim. Bio je to plav mladić seljačke spoljašnjosti, kratkih širokih prstiju, u kaputu otvoreno mrke boje. S revnosnim i budalastim izrazom lica zinuo je tako da su mu usta dobila oblik levka, i žurno je namestio svoju otvorenu knjigu, gledajući napeto preda se. Zatim je oborio glavu i počeo da čita, razvlačeći, zapkijući i monotono, kao dete iz početnice: „Aurea prima sata est aetas..."

Bilo je jasno da je doktor Mantelzak danas pitao bez ikakvog reda i da se uopšte nije osvrtao na to ko nije pitan najduže vreme. Sad nije bilo više tako strašno verovatno da će Hano biti prozvan. To se moglo desiti samo nesrećnim slučajem. Hano je sa Kajem izmenio pogled pun sreće i počeo malo da smiruje i olabavljuje svoje udove.

Odjednom je nešto prekinulo Tima u čitanju. Bilo da doktor Mantelzak nije razumeo recitovanje, bilo da je hteo malo da prodrma udove, on se digao od katedre, polako prošetao razredom i držeći Ovidija u ruci stao odmah do Tima, koji je kratkim nevidljivim pokretima sklonio knjigu i ostao bespomoćan. Hvatao je vazduh svojim levkastim ustima, gledao razrednika dobrim, plavim i unezverenim očima, i nije više pisnuo ni slova.

„No, Tim", reče doktor Mantelzak,... „sad je najedanput zapelo?"

Tim se uhvatio za glavu, prevrnuo očima, duboko uzdahnuo i najzad rekao, smešeći se u neprilici: „Tako sam zbunjen, gospodine doktore, kad stojite kraj mene."

Nasmešio se i doktor Mantelzak, nasmešio se polaskan i kazao: „No, saberite se i nastavite!" Tim rečima pošao je nazad prema katedri.

I Tim se sabrao. Povukao je knjigu opet preda se, otvorio je i pogledao po razredu, očigledno nastojeći da se sabere. Onda je oborio glavu i opet se snašao.

„Dobro, je", reče razrednik kad je Tim svršio. „Nema sumnje, dobro ste naučili. Samo, Tim, vi imate premalo osećanja za ritam. Vi znate šta su stope, a, u stvari, niste ipak govorili u heksametru. Imam utisak da ste čitavu stvar naučili napamet kao prozu... Ali, kao što rekoh, bili ste marljivi, učinili ste što ste mogli. Možete da sednete."

Tim je seo ponosan i sijajući od zadovoljstva, a doktor Mantelzak je iza njegova imena ubeležio dobru ocenu. Najlepše je pri svemu bilo to, što su u tom trenutku ne samo profesor, nego i sam Tim i svi njegovi drugovi iskreno bili mišljenja da je Tim zaista dobar i marljiv učenik, koji je potpuno zaslužio dobru ocenu. Ni Hano Budenbrok nije mogao da se otme tome utisku, iako je osećao da se u njemu nešto buni protiv toga... Opet je napeto slušao da čuje ime koje će sad doći na red ...

„Mume!" prozvao je doktor Mantelzak. „Ponovitel Aurea prima[73]..."!"

Dakle, Mume! Sad je, hvala bogu, Hano bio siguran? Nije bilo verovatno da će neko i treći put da recituje stihove, a pri ispitivanju novih zadaća slovo B je bilo nedavno na redu ...

Mume je ustao. Bio je to dug i bled mladić s drhtavim rukama i vanredno velikim, okruglim naočarima. Bolele su ga oči i bio je tako kratkovid, da kad stoji nije mogao da čita iz knjige što je ležala pred njim na klupi. Morao je da uči i učio je. Ali, kako nije imao ni mrve talenta, a sem toga nije se nadao da će tog dana biti pitan, znao je tek nešto malo i zanemeo je već posle prvih reči. Doktor Mantelzak mu je pomogao jedanput, pomogao mu je drugi put ali oštrijim glasom, a treći put neobično razdraženim tonom. No kad je Mume sasvim zapeo, razrednog starešinu obuze gnev.

„Mume, to je sasvim nedovoljno! Sedite! Vi ste beđna figura, vi ste kreten! Glup i lenj, pa to je odviše.."

Mume se skljokao. Izgledao je kao sama nesreća, i u tom momentu nije bilo nikog u razredu ko ga ne bi prezirao. Hano je osetio odvratnost, steglo ga je u grlu kad da će da povraća. A u isto vreme video je strahovito jasno šta se dešavalo. Doktor Mantelzak je iza Mumeovog imena besno zabeležio rđavu ocenu i namrštivši se zagledao se u notes. Jasno, od besa je prešao na dnevni red i gledao ko upravo treba da bude pitan. I baš kad je to saznanje potpuno ovladalo Hanom, čuo je već i svoje ime, čuo je kao u nekom strašnom snu.

„Budenbrok!" — doktor Mantelzak je izgovorio Budenbrok, zvuk je bio još u vazduhu, a Hano nije ipak u to verovao. U ušima mu je zujalo. Nije ustao.

„Gospodine Budenbrok!" reče Mantelzak i upre u njega svoje

safirnoplave, izbuljene oči, koje su se caklile iza debelog stakla naočara ... „Budite tako dobri!"

Dobro, neka bude tako. Moralo se tako dogoditi. Sasvim drukčije nego što je u sebi zamišljao, ali sad je ipak sve propalo. Bio je pripravan na sve. Da li će biti mnogo galame? Ustao ije i taman hteo da zausti neki glup i smešan izgovor, kako je „zaboravio" da nauči stihove, kad neočekivano spazi da mu je učenik, koji je sedeo pred njim, namestio otvorenu knjigu.

Učenik pred njime, Hans Herman Kilijan, bio je mali i crnomanjast dečak, masne kose i širokih ramena. Hteo je da postane oficir i toliko je bio prožet osećanjem drugarstva, da čak nije ostavio na cedilu ni Johana Budenbroka, iako ga nije trpeo. Štaviše, pokazao mu je prstom na mesto odakle je trebalo početi...

I Hano je upro pogled u otvorenu knjigu i počeo da čita. Nesigurnim glasom, uzdignutih obrva i razvučenih usana čitao je o zlatnom dobu koje je napre bilo i koje je poštovalo vernost i pravdu slobodnom voljom, bez zakonskih propisa i bez osvetnika. „Ni kazne ni straha nije bilo", rekao je na latinskom. ,,Niti su se čitale preteče reči urezane na bronzanim pločama, niti se ponizna gomila bojala lica svoga sudije ..." Čitao je s takvim izrazom lica kao da mu je to mučno i odvratno, namerno je zanemarivao pojedina vezivanja koja su u Kilijanovoj knjizi bila označena olovkom, govorio je pogrešno stihove, zapinjao i pravio se kao da je slabo naučio, očekujući stalno da će razredni starešina sve otkriti i okomiti se na njega ... Ovo nedovoljno čitanje iz otvorene knjige pričinjavalo mu je zadovoljstvo, i osetio je kao neko bockanje po koži; ali se sva njegova unutrašnjost bunila i namerno je varao što je gore mogao, samo da prevara bude što manje prostačka. Potom je zaćutao i nastala je tišina u kojoj nije smeo da podigne oči. Ta tišina bila je užasna. Bio je ubeđen da je doktor Mantelzak sve video, i usne su mu bile blede kao krpa. Ali, razredni starešina najzad uzdahnu i reče:

„O Budenbrok, si tacuisses! [74]Izvinite što vas izuzetno oslovljavam sa klasičnim ti!... Znate li vi šta ste uradili? Valjali ste lepotu po blatu, poneli ste se kao vandal, kao varvarin. Budenbrok, vi ste nemuzikalno stvorenje, čitam vam to na nosu! Ako se zapitam da li ste celo vreme kašljali ili govorili uzvišene stihove, pre bih rekao ono prvo. Tim je pokazao malo osećanja za ritam, ali prema vama on je genije, rapsod

... Sedite, nesretniče! Učili ste, dabome, učili ste. Ne mogu vam dati rđavu ocenu. Trudili ste se koliko ste mogli... Čujte, zar se ne govori da ste vi muzikalni, da svirate na klaviru? Kako je to moguće? ... No, dobro, sedite, bili ste marljivi, dobro!"

Zabeležio je zadovoljavajuću ocenu u svoj notes, a Hano Budenbrok je seo. Ponovilo se ono što se događalo pre kod rapsoda Tima. Hano se nije mogao oteti tome da se iskreno ne oseti polaskan pohvalom koja je bila sadržana u rečima doktora Mantelzaka. U tom trenutku on je ozbiljno verovao da je, istina, slabo obdaren, ali marljiv učenik, koji je srazmerno časno izišao iz ove situacije i jasno je osećao da su istog mišljenja bili svi njegovi razredni drugovi, pa i sam Hans Herman Kilijan. Opet ga podiđe neko gađenje. Ali bio je suviše izmoren da bi mogao da razmišlja o onome što se dogodilo. Bled i dirhteći celim telom, zatvorio je oči i pao u letargiju ...

Doktor Mantelzak je nastavio s ispitivanjem. Prešao je na stihove koje je trebalo spremiti za taj dan i prozivao Peterzena. Ustao je Peterzen, svež, bodar i siguran, junačkog držanja i spreman da iziđe na megdan. A ipak mu je bilo suđeno da pogine danas. Ali eto, čas nije mogao da prođe a da ne dođe do neke katastrofe, kudikamo strašnije od one koja je zadesila jadnog, kratkovidog Mumea ...

Peterzen je prevodio bacajući s vremena na vreme pogled na drugu stranu svoje knjige, na onu stranu gde u stvari nije imao šta da traži. Radio je to vrlo spretno. Pravio se kao da mu tamo nešto smeta, prolazio preko toga rukom i duvao u to kao da želi da oduva neku dlačicu ili nešto slično što mu smeta. Pa ipak se dogodilo nešto užasno.

Doktor Mantelzak je učinio iznenada pokret, na šta je Peterzen uzvratio istim takvim pokretom. I u tom trenutku razredni starešina skoro glavačke slete s katedre i pođe dugim, nezadrživim koracima prema Peterzenu.

„Vi imate ključ u knjizi, imate prevod", reče kad je došao do njega.

„Ja ... prevod ... ne...", mucao je Peterzen. Bio je to zgodan mladić, sa svetlim pramenom kose iznad čela i neobično lepim plavim očima, koje su sad u strahu plamtele.

„Nemate prevod u knjizi?"

„Ne ... gospodine profesore ... ne, gospodine doktore ... ja zaista nemam prevod... vi ste u zabludi... vi me neopravdano sumnjičite..."

Peterzen je govorio tako kako se obično nije govorilo. Strah ga je naterao da govori neobično biranim rečima, u nameri da pokoleba razrednog starešinu. „Ja ne varam", rekao je u svojoj velikoj nevolji. „Uvek sam bio pošten... uvek!"

Ali doktor Mantelzak je bio suviše siguran da, na žalost, ima pravo.

„Dajte mi knjigu", reče hladno.

Peterzen se grčevito uhvatio za svoju knjigu, digao je obema rukama kao da preklinje i produžio da deklamuje upola paralizovanim jezikom: „Ta verujte mi... gospodine profesore ... gospodine doktore ... Nema ništa u knjizi... Nemam ja nikakav prevod ... Nisam varao ... Bio sam uvek pošten ..."

„Dajte mi knjigu", ponovi razredni starešina i lupi nogom.

Peterzen pretrnu, a lice mu postade sasvim sivo.

„Dobro", reče i pruži knjigu, „evo je. Da, u njoj je prevod! Ali nisam ga upotrebio!" viknu ne obraćajući se nikome.

Doktor Mantelzak je prečuo ovu besmislenu laž koja je ponikla iz očajanja. Izvadio je prevod i posmatrao ga s takvim izrazom lica, kao da u ruci drži neku smrdljivu stvar, tutnu ga u džep i prezrivo baci Ovidija nazad na Peterzenovo mesto. „Razredni dnevnik!" reče potom muklim glasom.

Adolf Totenhaupt uslužno donese razredni dnevnik i Peterzen dobi ukor zbog pokušaja prevare, a to ga je za duže vreme upropastilo i preseklo mu mogućnost da o Uskrsu pređe u viši razred. „Vi ste ljaga razreda", dodade još doktor Mantelzak i vrati se katedri.

Presuda je pala i Peterzen je seo. Lepo se videlo kako se njegov sused odmakao od njega malo u stranu. Svi su ga posmatrali pogledom u kome se mešalo gađenje, samilost i zgražavanje... Bio je uniSten, osamljen i potpuno napušten zato što je bio uhvaćen. O Peterzenu postojalo je samo jedno mišljenje, mišljenje da je on zaista „ljaga razreda". Čitav razred primio je njegov slučaj isto tako bez otpora, kao što je primio i priznao uspehe Tima i Budenbroka i nesreću jadnog Mumea ... A i sam Peterzen je usvajao to mišljenje.

Ko je od ovih dvadeset i pet mladića bio dobre konstitucije, jak i sposoban za život, onakav kakav je, on je u tom trenutku uzimao stvari potpuno onako kakve su bile, nije smatrao da ga vređaju i nalazio je da se sve samo po sebi razume i da je sve u redu. Ali bilo je i očiju koje su se u tmurnoj zamišljenosti koncentrisale na jednu

tačku... Mali Johan buljio je u leđa Hansa Hermana Kilijana i njegove zlatnosmeđe, plavičasto osenčene oči, bile su pune gnušanja, protivljenja i straha ... Međutim, doktor Mantelzak je nastavio s ispitivanjem. Prozvao je drugog učenika, preko reda, Adolfa Totenhaupta, jer je za danas sasvim izgubio volju da pita one sumnjive. A posle ovog došao je na red još jedan koji se nije naročito spremio i čak nije znao šta znači „patula Jovis arbore, glandes"[75]; pa je to morao da kaže Budenbrok... Zato što ga je Mantelzak pitao, odgovorio je tiho i ne podigavši očiju, a Mantelzak je klimnuo glavom u znak odobravanja.

Kad je ispitivanje učenika bilo gotovo, čas je izgubio svaku zanimljivost. Doktor Mantelzak je dao jednom obdarenom učeniku da na svoju ruku prevodi dalje, i isto je slabo slušao kao i ostala dvadeset i četvorica koji su počeli da se spremaju za sledeći čas. Ovo sad nije imalo nikakve važnosti. Za to niko nije mogao da bude ocenjen, niti se po tome uopšte mogla proceniti revnost... Pa i čas će sad odmah da se svrši. Bio je pri kraju i zvonilo je. Tako je, eto, Hanu bilo danas suđeno. Čak mu je Mantelzak klimnuo glavom u znak odobravanja.

„Dakle", reče Kaj, kad su sa drugovima išli gotskim hodnicima u dvoranu za hemiju... „Šta veliš sad, Hano! Kad budu videli čelo Cezarovo... Imao si neverovatnu sreću!"

„Kaj, zlo mi je", reče mali Johan, „ja neću tu sreću, od nje mi se smučilo ..."

A Kaj je znao da bi se na Hanovu mestu i on baš tako isto osećao. Dvorana za hemiju bila je prostorija sa svodom i klupama koje su se amfiteatralno dizale, sa dugim stolom za eksperimente i dva staklena ormana puna flašica. I u razredu je vazduh pred kraj časa bio vrlo vruć i rđav, ali ovde je bio zasićen sumporvodonikom, kojim se malo pre eksperimentisalo, i smrdelo je da ne može gore biti. Kaj otvori prozor, zatim ukrade svesku Adolfa Totenhaupta i užurbano poče da prepisuje zadatak koji je trebalo danas pokazati. Hano i više drugih učenika radili su to isto. Ovaj posao trajao je za vreme celog odmora, sve dok nije zazvonilo i dok se nije pojavio doktor Maroke.

To je bio „duboki" profesor, kako su ga zvali Kaj i Hano. Bio je čovek crnomanjast, srednjeg rasta, neobično žutog tena, sa dva nabora na čelu, s tvrdom masnom bradom i isto takvom kosom. Uvek je izgledao neumiven, što je zacelo bila samo varka. Predavao je

prirodne nauke, ali njegova glavna oblast bila je matematika i u toj struci važio je kao znamenit mislilac. Voleo je da govori o filozofskim mestima Biblije, a ponekad, kad je bio dobro raspoložen i kad bi se zaneo, udostojio bi se da učenicima sedmog i osmog razreda izlaže svoja neobična tumačenja tajanstvenih mesta Svetog pisma... Sem toga bio je rezervni oficir, i to oduševljeni. Kao činovnik koji je u isto vreme vojnik, bio je na velikoj ceni kod direktora Vulikea. Od svih profesora, on je najviše polagao na disciplinu, kritičkim pogledom je gledao na učenike postrojene u stavu mirno i zahtevao da mu se daju kratki i odsečni odgovori. Ova mešavina misticizma i odsečnosti nije baš bila privlačna ...

Učenici su izvadili svoje zadatke, a doktor Maroke je išao po sobi i kucnuo prstom po svakoj svesci. Oni učenici koji nisu ništa napisali, pokazali su sasvim druge sveske ili stare zadatke, a on nije ništa primetio.

Zatim je počela nastava. I kao malo pre kod Ovidija, tako je i sada ovih dvadeset i pet mladih ljudi imalo da pokaže svoju revnost u služhi, samo ovog puta s obzirom na bar, hlor ili stroncijum. Hans Herman Kilijan dobio je pohvalu, jer je znao da je Va SO_4 ili barit najobičnije sredstvo za falsifikovanje. Uopšte, on je tu bio najbolji, jer je hteo da postane oficir. Hano i Kaj nisu znali ništa i rđavo su prolazili u notesu doktora Marokea.

I kad je bilo završeno ispitivanje, preslišavanje i davanje ocena, ni čas hemije nije više ni za koga bio interesantan. Doktor Maroke je počeo da izvodi neke eksperimente sa malo praskanja, da bi razvio nekakve gasove u bojama, ali i to samo zato da bi ispunio ostatak časa. Najzad je izdiktirao zadatak koji je valjalo naučiti za naredni čas. Potom jie zazvonilo i treći čas je prošao.

Svi su bili dobro raspoloženi sem Peterzena, koji je danas stradao. Jer sad je bio na redu veseo čas, čas koga se niko živi nije bojao i od koga su učenici očekivali samo nered i zabavu. To je bio čas engleskog kod suplenta Moderzona, mladog filologa koji je već nekoliko nedelja držao probna predavanja ili, kako je govorio grof Kaj Meln, gostovao pre angažmana. Ali imao je malo izgleda da će biti angažovan, jer je na njegovim časovima bilo suviše veselo.

Neki su ostali u dvorani za hemiju, a neki su otišli u razred. Niko nije morao da se mrzne u dvorištu, jer je već sad za vreme odmora

nadzor u hodniku vodio gospodin Moderzon, a on nije smeo nikoga da pošalje dole u dvorište. Sem toga, trebalo je izvršiti pripreme za njegov doček...

U razredu nije bilo nimalo tiše kad je zazvonilo za četvrti čas. Svaki je brbljao i smejao se, veseo zbog džumbusa koji će sledovati. Grof Meln je naslonio glavu na ruke i nastavio da se zabavlja s Rodrihom Ešerom, a Hano je mirno sedeo i posmatrao šta se događa. Nekoliko učenika je podražavalo životinjske glasove. Kukurekanje petla paralo je vazduh, a tamo pozadi sedeo je Vazerfogel i roktao kao svinja, ali se nije moglo primetiti da baš on to čini. Na tabli se šepurio veliki crtež kredom, neka škiljava nakaza, koju je nacrtao rapsod Tim. A kad je Moderzon ušao, nije ni s najvećim naporom mogao da zatvori vrata, jer je između vrata i dovratka neko ugurao debelu jelovu šišarku, koju je morao da odstrani Adolf Totenhaupt...

Suplent Moderzon je bio malen, neugledan čovek, koji je u hodu zanosio jedno rame koso napred, s kiselim, razvučenim licem i retkom crnom bradom. Bio je strahovito zbunjen. Uvek je žmirkao svojim bezizraznim očima, uvlačio vazduh i otvarao usta kao da hoće nešto da kaže, a ne nalazi potrebnih reči. Pošto je učinio tri koraka od vrata, stao je na bombicu, na bombicu naročite vrste, koja je proizvela toliki prasak, kao da je stao na dinamit. On se žestoko trgnuo, zatim nasmešio u svojoj nevolji, pravio se kao da se ništa nije dogodilo i stao pred srednji red klupa, opirući se po svom običaju jednim dlanom o prvu klupu, nagnut ukoso. Ali učenici su znali za tu njegovu omiljenu pozu i zato su to mesto na klupi namazali mastilom, pa je gospodin Moderzon uprljao celu svoju malu, nespretnu ruku. Pravio se kao da to ne primećuje, stavio vlažnu i od mastila crnu ruku na leđa, žmirnuo i rekao nežnim i slabim glasom: „Red bi u razredu mogao da bude bolji."

Hano Budenbrok ga je voleo u tom trenutku i netremice gledao u njegovo bespomoćno i razvučeno lice. Vazerfoglovo roktanje bivalo je sve glasnije i prirodnije, i iznenada je sva sila bombica tresnula o prozorsko staklo, odbila se pršteći i pala natrag u sobu.

„Pada grad", reče neko glasno i razgovetno. Gospodin Moderzon kao da je to poverovao, smesta se povukao za katedru i zatražio razredni dnevnik. Nije to učinio zato da nekoga ubeleži, nego zato što nije poznavao učenike sem nekolicine, iako je u tom razredu održao

već pet ili šest časova, pa je bio primoran da na sreću čita imena iz prozivnika.

„Federmane!" reče, „izvolite kazati pesmu naizust".

„Nije ovde", povika mnogo najrazličitijih glasova. A Federman se pri tome širio na svom mestu i s neverovatnom spretnošću bacao bombice po celoj sobi.

Gospodin Moderzon žmirnu i sroči novo ime.

„Vazerfogel!" prozva on.

„Umro!" viknu Peterzen, kojim je iz očajanja ovladao humor.

I svi su stružući nogama o pod, rokćući, kukurečući i smejući se, ponavljali da je Vazerfogel mrtav.

Gospodin Moderzon žmirnu ponovo, pogleda oko sebe, kiselo razvuče usta i ponovo pogleda u razredni dnevnik, pokazujući malom nespretnom rukom na ime koje je hteo da prozove.

„Perleman!" reče dosta nesigurno.

„Na žalost — poludeo", reče grof Kaj Meln jasno i odlučno. I u još većoj graji razred je i to potvrdio.

Tada je ustao gospodin Moderzon i uzviknuo:

„Budenbrok, vi ćete mi za kaznu napisati posebni zadatak. A ako se budete još smejali, moraću da vas kaznim ukorom."

Onda je ponovo seo. Budenbrok se doista smejao. Na Kajevu dosetku počeo je da se smeje tiho ali žestoko, i nije mogao taj smeh da zaustavi. Hanu se ta dosetka svidela, a naročito mu je bilo komično ono „na žalost". Ali kad se gospodin Moderzon na njega otresao, prestao je da se smeje i mirno je gledao suplenta namrštenim pogledom. U tom trenutku video je na njemu sve: svaku kukavnu dlačicu njegove brade kroz koju se svuda videla koža, i njegove smeđe, bezizrazne i beznadne oči. Video je da, u stvari, nosi dva para manšeta na svojim malim, nespretnim rukama, jer su mu rukavi od košulje bili na kraju isto tako dugi i široki kao prave manšete. Video je čitavu njegovu bednu i očajnu figuru. Video je i njegovu unutrašnjost. Hano Budenbrok je bio skoro jedini koga je gospodin Moderzon znao po imenu i to je iskorišćavao tako što ga je stalno pozivao na red, zadavao mu zadatke za kaznu i tiranisao ga. Poznavao je učenika Budenbroka samo zbog toga, što se ovaj svojim mirnim ponašanjem razlikovao od ostalih. Tu blagost njegove naravi iskorišćavao je da mu neprestano pokazuje svoj autoritet, koji nije smeo da ispolji prema

onima glasnim i drskim. Niskost onemogućava čoveku čak i to da saoseća s nekim, pomisli Hano. Ne sudelujem u tome da vas mučim i iskorišćujem, gospodine Moderzone, jer mislim da je to brutalno, ružno i prostački, a kako mi vi uzvraćate? Ali, eto, tako je, tako je i tako će biti uvek i svuda, pomisli on i ponovo ga obuze strah i gađenje. I da sem toga moram tako odvratno jasno da vas prozrem!...

Najzad se našao jedan učenik koji nije bio ni mrtav ni lud i koji je pristao da naizust kaže engleske stihove.

Radilo se o pesmi koja se zvala „The monkey"[76]; neka detinjarija, a očekivalo se da je ti mladi ljudi, koji su većinom čeznuli za morem, trgovinom i ozbiljnim životom, nauče napamet.

„Monkey, little merry fellow
„Thou art nature's punchinello ... "[77]

Imala je mnogo strofa i učenik Kasbaum ih je čitao iz knjige. Zbog gospodina Moderzona nije se trebalo nimalo ustručavati. Larma je bila sve veća. Sve su se noge micale i strugale po prašnjavom patosu. Petao je kukurekao, svinja roktala, bombice letele. Raspojasanost je opila dvadeset i petoricu. Probudili su se nesređeni instinkti njihovih šesnaest i sedamnaest godina. Hartije sa najnepristojnijim crtežima letele su uvis, kružile po razredu, a učenici su se požudno smejali.

Najedanput nasta tajac. Učenik koji je recitovao zastade. I sam gospodin Moderzon se uspravi i poče da osluškuje. Događalo se nešto prijatno. Česti i jasni zvuci dolazili su iz dna sobe i umiljato, nežno i osećajno slevali se u iznenadnu tišinu. Bio je to časovnik što svira. Neko ga je doneo sa sobom i sad je usred engleskog časa svirao melodiju: „Ti, ti si mi u srcu." Ali baš u trenutku kad je nežna melodija nestajala, dogodilo se nešto strašno... Na sve prisutne sručilo se nešto okrutno i neočekivano, što ih je sve preseklo i sledilo.

Bez ikakvog kucanja vrata su se jednim mahom širom otvorila i nešto dugačko i golemo ušlo je u razred, zamumlalo i, učinivši jedan jedini korak u stranu, stalo pred klupe... Bio je to „dragi bog."

Gospodin Moderzon preblede kao krpa i povuče stolicu sa katedre, obrisavši je svojom maramicom. Učenici su naglo ustali svi kao jedan, stegnull ruke uz telo, stali na prste, oborili glave i ugrizli se za jezik od silnog strahopoštovanja. Zavladala je duboka tišina. Neko je od

naprezanja uzdahnuo, a zatim je sve opet bilo mirno.

Direktor Vulike je neko vreme vršio smotru kolona koje su salutirale, a zatim podigao ruke sa levkastim prljavim manšetama i spustio ih, raširivši prste kao da hvata dirke na klaviru. „Sedaj!" rekao je pri tome svojim kontrabasom. Govorio je svakome ti.

Učenici su seli. Gospodin Moderzon je privukao drhtavim rukama stolicu i gospodin direktor je seo do katedre. „Samo izvolite nastaviti", reče on, a to je zvučalo baš tako strašno kao da je rekao: „Sad ćemo da vidimo, i jao onome ko...!"

Bilo je jasno zašto je došao. Trebalo je da gospodin Moderzon izdrži pred njim probu svoje nastavničke sposobnosti, trebalo je da pokaže šta su učenici petog razreda realne gimnazije naučili kod njega za šest ili sedam časova. Bila je u pitanju egzistencija i budućnost gospodina Moderzona. Bio je to tugaljiv prizor kad je kandidat ponovo stao za katedru i prozvao nekoga da ponovi pesmu „The monkey". I kao što su dosad bili ispitivani i ocenjivani samo učenici, sad se to istovremeno događalo i profesoru... Ah, i jedna i druga strana je rđavo prošla! Dolazak direktora Vulikea bio je prepad i niko nije bio spreman sem dvojice ili trojice. Gospodin Moderzon nije nikako mogao čitav čas da ispituje Adolfa Totenhaupta koji je znao sve. Kako sad u prisustvu direktora učenici nisu mogli da čitaju iz knjige pesnvu „The monkey", odgovaralo se bedno, a kad je došlo na red štivo „Ajvanho", u stvari je samo mladi grof Meln mogao malo da prevodi, jer ga je roman privatno interesovao. Ostali su, kašljucajući bespomoćno, čačkali oko engleskih reči. Bio je prozvan i Hano Budenbrok i nije znao ni da bekne. Direktor Vulike pusti neki glas kao da je neko dirnuo najdublju strunu kontrabasa. Gospodin Moderzon je kršio svoje male, nespretne, mastilom uprljane ruke, i kukajući ponavljao: „A inače je uvek išlo tako lepo! A inače je uvek išlo tako lepo!"

Ponavljao je to još i onda kad je zazvonilo, obraćajući se sav očajan upola učenicima a upola direktoru. Ali „dragi bog" je stajao strašan pred svojom stolicom, skrstio ruke i odmahnuvši glavom zagledao se u učenike... Zatim je naredio da mu se donese razredni dnevnik i polako je zabeležio ukor zbog lenjosti svim učenicima čije je znanje bilo nedovoljno ili nikakvo, šestorici ili sedmorici odjedanput. Gospodina Moderzona nije mogao da zabeleži, ali on je prošao gore

no svi ostali. Stajao je bled, slomljen i urnisan. Hano Budenbrok je bio takođe među zapisanima. — „Ja ću već da vam pokvarim karijeru", reče mu još direktor Vulike i potom nestade.

Zvonilo je, čas je bio gotov. Tako je moralo da bude. Da, tako je bilo uvek. Kad se najviše plašiš, sve se svršava prilično dobro, kao da ti se neko hoće da naruga, a kad se nikakvom zlu ne nadaš, eto ti nesreće. Sad je najzad bilo nemoguće da Hano o Uskrsu pređe u viši razred. On ustade i umornih očiju iziđe iz sobe, pritiskujući jezikom bolesni kutnjak.

Kaj priđe Hanu, zagrli ga i siđe s njim u dvorište među gomilu uzbuđenih drugova, koji su raspravljali o neobičnom događaju. Gledao je Hana u lice nekako bojažljivo i nežno i rekao: „Oprosti, Hano, što sam prevodio i što nisam i ja ćutao, pa da i mene zapiše u razredni dnevnik! Gadno je to od mene ..."

„Pa i ja sam malo pre rekao šta znači „patula Jovis arbore, glandes", odgovori Hano. „Tako ti je to, Kaj, ostavi to, ne vredi o tome govoriti."

„Da, ne vredi. — Dakle, „dragi bog" hoće da ti pokvari karijeru. Onda zaista moraš s time da se pomiriš, jer ako je to njegova nedokučiva volja... Karijera, kakva mila reč! I karijera gospodina Moderzona otišla je do đavola. Jadnik, nikad neće postati viši učitelj! Da, ima pomoćnih učitelja i viših učitelja, ali treba da znaš da nema učitelja... To je nešto što ne može tako lako da se razume, jer je to samo za odrasle i one koje je život učinio zrelima. Čovek bi mogao da kaže: Neko jeste ili nije učitelj. Ali kako neko može da bude viši učitelj? To ne razumem. Čovek bi mogao da stupi pred „dragog boga" ili gospodina Marokea i da im to izloži. Šta bi se desilo? Oni bi to shvatili za uvredu i uništili bi te radi nepokoravanja, a ti baš pokazuješ da imaš mnogo bolje mišljenje o njihovom zvanju, nego što ga imaju oni sami... No, pusti ih dođavola, hajdemo, to su pravi nosorozi!"

Šetali su dvorištem i Hano je sa zadovoljstvom slušao to pričanje kojim ga je Kaj zabavljao da bi mu prijatelj zaboravio opomenu koju je dobio.

„Vidiš, to je kapija, dvorišna vrata, otvorena su, a napolju je ulica. Kako bi bilo da iziđemo i malo prošetamo po kaldrmi? Odmor je, imamo još šest minuta vremena i mogli bismo da se na vreme vratimo. Ali eto, to je nemoguće. Razumeš? Tu su vrata, otvorena su,

nema pred njima rešetaka, nema ničega, nema zapreka, tu je prag. A ipak je nemoguće, nemoguća je i sama pomisao da iziđemo napolje, ma samo i na jednu sekundu... No, ostavimo to! Uzmimo neki drugi primer. Ne bi bilo nikako ispravno da se kaže da je sad otprilike jedanaest i po sati, ne, mora se reći: sad je čas geografije. Eto, tako ti je to. A sad se ja pitam da li je to život? Sve je izobličeno ... Ah, gospode bože, kad bi škola htela da nas pusti iz svog dragog zagrljaja!"

„Da, a šta onda? Ne, mani to, Kaj, tada bi se opet postavilo pitanje šta da se počne. Ovde je čovek bar sklonjen. Otkako je umro moj otac, gospodin Stefan Kistenmaker i pastor Pringshajm stavili su sebi u dužnost da me svaki dan pitaju šta želim da postanem. Ja to ne znam. Ne mogu na to da odgovorim. Ja ne mogu ništa da postanem. Plašim se svega ..."

„No, kako možeš da govoriš tako malodušno! A tvoja muzika ..."

„Moja muzika? Šta ću s njom? Zar da putujem po svetu i sviram? Prvo, to mi ne bi dopustili, a drugo, nikad neću toliko umeti. Ja ne znam gotovo ništa, sem da malo fantaziram kad sam sam. A i to putovanje po svetu čini mi se strašnim... S tobom je druga stvar. Ti imaš više hrabrosti. Vrzmaš se tu, smeješ se svemu i imaš uvek nešto da im suprotstaviš. Hoćeš da pišeš, hoćeš ljudima da pričaš lepe i zanimljive stvari, dobro, to je već nešto. I ti ćeš zacelo postati slavan, ti si tako vešt. Otkuda to? Ti si veseliji. Ponekad se za vreme časa pogledamo, kao malopre kod gospodina Mantelzaka, kad je Peterzen, jedini od svih što su čitali iz knjige, dobio opomenu. Mislimo isto, ali ti napraviš grimasu i uzdigneš se iznad toga ... Ja to ne mogu. Mene to tako umara. Hteo bih da spavam i da ništa više ne znam. Kaj, hteo bih da umrem. Da, od mene nema ništa. Ja nemam volje. Nemam volje čak ni za to da postanem slavan. Plašim se toga kao da i u tome ima neke nepravde! Veruj mi, iz mene ne može ništa da bude. Onomad, posle obuke za konfirmaciju, kazao je pastor Pringshajm nekome da od mene treba dići ruke, da ja potičem iz preživele porodice ..."

„To je rekao?" upita Kaj s velikim interesovanjem...

„Da, on misli na mog strica Kristijana, koji se nalazi u nekom zavodu u Hamburgu... Zacelo je u pravu. Neka samo dignu od mene ruke. Bio bih im za to tako zahvalan! ... Imam toliko svakojakih briga, a sve mi je tako teško. Porežem se, recimo po prstu, pozledim se

negde... rana koja bi drugom zacelila za osam dana, traje kod mene četiri nedelje. Neće da zaceli, upali se, da se na zlo, i pravi mi velike teškoće... Nedavno mi je gospodin Breht kazao da je s mojim zubima sasvim loše, da su gotovo svi već upropašćeni i truli, da ne govorim o onima koji su izvađeni. Tako je sada. A čime ću da grizem kad mi bude trideset, četrdeset godina? Nemam baš nikakve nade ..."

„Tako", reče Kaj i koraknu brže; ,,a sad mi pričaj nešto o tvom sviranju. Hoću, naime, da pišem nešto čudesno, nešto čudesno... Možda ću da počnem docnije, za vreme crtanja. Hoćeš li da sviraš danas po podne?"

Hano je ćutao jedan trenutak. U njegovim očima javila se neka seta, zbunjenost i žar.

„Da, sviraču", odgovori Hano, „iako ne bi trebalo da sviram. Trebalo bi da vežbam etide i sonate, a posle da prestanem. Ali ja ću zacelo da sviram, ne mogu bez toga, iako mi je od toga još gore."

„Još gore?"

Hano je ćutao.

„Znam o čemu sviraš", reče Kaj. I onda su obojica zaćutali.

Bili su u naročitim godinama. Kaj je porumeneo i ne oborivši glavu gledao u zemlju. Hano je bio bled, strašno ozbiljan i gledao zamagljenim očima nekuda u stranu.

Tada je gospodin Šlemil zazvonio i oni su pošli gore.

Bio je čas geografije sa zadatkom, vrlo važnim zadatkom o oblasti Hesen-Nasau. Ušao je čovek s crvenom bradom, u mrkom kaputu sa peševima. Lice mu je bilo bledo, a na rukama s velikim porama nije rasla ni jedna jedina dlačica. Bio je to duhovit profesor, gospodin doktor Mizam. Ponekad je patio od krvoliptenja i uvek je govorio ironičnim tonom, jer je smatrao sebe isto toliko duhovitim koliko i bolesnim. Kod kuće je imao neku vrstu Hajneovskog arhiva, zbirku papira i predmeta koji su se odnosili na drskog i bolesnog pesnika. Sad je pokazivao granice Hesen-Nasaua na tabli, a potom je s nekim melanholičnim i u isto vreme podrugljivim smeškom zamolio gospodu da napišu u svoje sveske zanimljivosti koje pruža ova zemlja. Izgledalo je kao da želi da se naruga i učenicima i zemlji Hesen-Nasau, a ipak je to bio veoma važan zadatak koga su se svi bojali.

Hano Budenbrok nije znao ništa o Hesen-Nasau, znao je vrlo malo, skoro ništa. Hteo je malo da podviri u svesku Adolfa

Totenhaupta, ali Hajnrih Hajne, i pored svoje superiorne i bolećive ironije, strogo je pazio na svaki pokret, odmah ga primetio. i rekao:

„Gospodine Budenbrok, u iskušenju sam da vam naredim da zatvorite svoju knjigu, no bojim se da ću vam time učiniti uslugu. Nastavite!"

U toj primedbi bile su dve duhovitosti. Prva u tome što je doktor Mizam oslovio Hana sa „gospodine", a druga u samoj reči „usluga". Hano je nastavio da mozga nad svojom sveskom, pa je najzad predao gotovo prazan tabak i onda izišao s Kajem napolje.

Za danas je, dakle, bilo sve prebrođeno. Blago onome ko je srećno isplivao i čija savest nije bila opterećena nikakvom opomenom. Taj je sada mogao da slobodan i veseo sedi i crta u dvorani kod gospodina Dregemilera.

Dvorana za crtanje bila je svetla i prostrana. Uza zidove su stajali gipsani odlivi u stilu antike, a u velikom ormanu bile su svakojake drvene klade i minijaturno pokućanstvo, koje je takođe služilo kao model. Gospodin Dregemiler bio je dežmekast čovek s okruglom punom bradom i smeđom, glatkom i jevtinom perikom, koja mu se na potiljku izdajnički odmakla. Imao je dve perike; jednu sa dužom a drugu sa kraćom kosom. Kad je potkratio bradu, stavljao je kraću periku... Bio je čovek koji je i inače imao nekoliko šaljivih osobenosti. Umesto „plajvaz" govorio je „plaj". Sem toga, gde god je bio, širio se od njega zejtinasto-spirituozni zadah i neki su govorili da pije petroleum. Njegovi najlepši časovi bili su kad predaje koji drugi predmet. Tada je držao predavanja o Bizmarkovoj politici, praćena ubedljivim spiralnim pokretima od nosa do ramena. S mržnjom i strahom govorio je o socijaldemokratiji...

„Moramo biti složni!" govorio je rđavim učenicima, uhvativši ih za ruku. „Socijaldemokratija je pred vratima!" Bio je uvek nekako grčevito zaposlen. Stao bi kraj nekog učenika, i dok se oko njega širio oštri dah špiritusa kucnuo bi ga svojim pečatniim prstenom po čelu i izgovarao pojedine reči kao što su: „perspektiva!", „oštre senke!", „plaj!", „socijaldemokratija!", „složno!" i odjurio...

Kaj je za vreme tog časa radio na svom novom literarnom delu, a Hano je bio zabavljen time što je u mislima izvodio neku uvertiru za orkestar. Onda se svršila škola, učenici su otišli po svoje stvari, kapija je bila otvorena i išlo se kući.

Hano i Kaj išli su istim putem i s knjigama pod rukom koračali zajedno do male crvene vile u predgrađu. Odavde je mladi grof Meln imao da prevali još velik deo puta, dok stigne do svoje kuće. Bio je bez zimskog kaputa.

Magla što je izjutra ležala nad gradom, pretvorila se u sneg koji je padao u velikim, mekim pahuljicama i topio se u blato. Rastali su se na budenbrokovskoj baštenskoj kapiji, ali kad je Hano već došao do polovine foašte, Kaj se vratio i stavio mu ruku oko vrata. „Ne očajavaj ... i bolje ne sviraj!" dodao je tiho. A onda se njegov vitki, zapušteni lik izgubio u snežnoj vejavici.

Hano ostavi knjige u hodniku na tanjir koji je držao medved i pođe u sobu da pozdravi majku. Ona je sedela u naslonjači i čitala neku knjigu u žutom povezu. Dok je išao po ćilimu, posmatrala ga je svojim smeđim, blizu položenim očima, u čijim su uglovima bile plavičaste senke. Kad je stao pred nju, uze mu glavu u ruke i poljubi ga u čelo.

Popeo se gore u svoju sobu, gde mu je gospođica Klementina spremila prvi doručak, oprao se i jeo. Kad je svršio, izvadi iz pulta paketić onih malih, oštrih ruskih cigareta, koje su mu već bile poznate, i poče da puši. Zatim je seo za harmonijum i svirao nešto vrlo teško, strogo, sa fugama, nešto od Baha. I najzad je prekrstio ruke iza glave i gledao kroz prozor u sneg koji je nečujno padao. Ništa drugo nije moglo da se vidi. Pod njegovim prozorima nije više bilo kitnjaste bašte sa žuborom vodoskoka. Sivi zid susedne vile sprečavao je vidik.

Oko četiri sata bio je ručak. Gerda Budenbrok, mali Johan i gospođica Klementina bili su sami. Docnije je Hano u salonu spremio sve što je potrebno za muziciranje i za klavirom čekao majku. Svirali su sonatu Opus 24 od Betovena. Kod adađa je violina pevala kao anđeo, ali Gerda je ipak nezadovoljno ostavila instrument, mrzovoljno ga pogledala i rekla da je instrument danas izneverio. Nije više svirala i pošla je gore da se odmara.

Hano ostade u salonu. Prišao je staklenim vratima koja su vodila na usku verandu i gledao nekoliko minuta u raskvašenu baštu pred kućom. Onda iznenada učini korak nazad, povuče na vrata zavesu krem boje, tako da je u sobi nastala žućkasta polutama i, ustreptavši, pođe prema klaviru. Tu je ponovo stajao neko vreme, i njegov pogled, ukočen i neodređen, upravljen na jednu tačku, polako je tamneo, mutio se i gasio ... Seo je i počeo da svira jednu od svojih fantazija.

To što je svirao bio je neki sasvim jednostavan motiv, u stvari ništa, odlomak neke nepostojeće melodije, figura od takta i po, i kad ju je prvi put odsvirao, snagom koju čovek ne bi od njega očekivao, u dubokom lagiu bez pratnje, kao da su trube morale jednoglasno i zapovednički da je objave kao pramateriju i početak svega što je imalo da dođe, nije se moglo razabrati šta je upravo hteo. Alf kad ju je ponovio harmoniziranu, u diskantu, a zvuk imao boju srebra, zagasitog srebra, pokazalo se da se u stvari sastoji od jednog jedinog rešenja, nekog čežnjivog i bolnog prelaženja iz jedne tonske vrste u drugu... Bila je to ubrzana i bedna njegova invencija, ali precizna i svečana odlučnost kojom je postavljena i izvođena davala joj je neobičnu, tajanstvenu i značajnu vrednost. A onda je počelo brzo sledovanje bližih tonova, neumorno javljanje i nestajanje sinkopa, koje su tražile i lutale razdirane kricima, kao duša puna nemira zbog toga što je osetila, a što ipak nijö htelo da umukne, nego se uvek ponavljalo u drugim harmonijama, pitajući, plačući, obamirući, žudeći, i s puno obećanja. A sinkope su postajale sve jače, zbunjeno saletane od žurnih triola. Uzviai straha, koji su u njima zvučali, dobijali su oblik, spajali se, postali melodija i onda je došao trenutak kad su postali dominantni kao neka usrdna molitva duvačkog hora ... Ono što je nezadrživo izbijalo, što je zapljuskivalo, lutalo i izmicalo, bilo je ućutkano i pobeđeno, i u sigurnom jednostavnom ritmu razlegala se ta skrušena crkvena pesma puna molbe... Završio je kao što se završuju crkvene pesme. Došla je fermata, a zatim tišina. I gle, iznenada je opet iskrsnuo, sasvim tiho, sa zvukom zagasitog srebra prvi motiv, ona bedna invencija, ona glupa ili tajanstvena figura, ono slatko, bolno prelaženje iz jedne tonske vrste u drugu. Nastala je velika uzbuna i divlja užurbanost kojom su dominirali akcenti kao kod fanfare, izrazi divlje odlučnosti. Šta se desilo? Šta se spremalo? Orilo se kao kad lovačke trube zovu na polazak. I tada je došlo nešto kao pribiranje i koncentracija, spajali su se ritmovi, i burno i preduzimljivo počela je nova figura, smela improvizacija, neka vrsta lovačke pesme. Nije to bilo ništa radosno, u najdubljoj unutrašnjosti svega toga bilo je skriveno mnogo očajne obesti, čuli su se signali nalik na uzvike straha, i neprestano u svemu tome razabirao se onaj motiv, onaj prvi zagonetni motiv u izobličenim i bizarnim harmonijama, bolan, ludo blažen i mio. A onda je počelo nezadrživo smenjivanje događaja, čija

se suština i smisao nisu mogli dokučiti, brzo brujanje zvuka, ritma i harmonije, kojima Hano nije mogao da vlada, već su se formirale pod njegovim prstima i on ih je doživljavao, iako ih pre toga nije poznavao... Sedeo je malo nagnut nad dirke, poluotvorenih usana, s dalekim, izgubljenim pogledom, a smeđa kosa padala mu je u mekim uvojcima preko slepoočnica. Šta se dešavalo? Šta je doživljavao? Da li su se ovde savlađivale strahovite prepreke, ubijali zmajevi, da li se uspinjalo na stene, plivalo preko reka, išlo kroz plamen? I kao glasan smeh ili kao nepojmljivo obećanje provlačio se prvi motiv, ta ništavna tvorevina, to prelaženje iz jedne tonske vrste u drugu ... da, izgledalo je kao da taj motiv podstiče na sve novije i silnije napore. Sledili su besni zaleti u oktavama, koji su se svršavali uzvicima, a onda je započelo bujanje, lagano i neodoljivo pojačavanje, hromatično uzdizanje divlje, neodoljive čežnje, prekidane iznenadnim pijanisimima, koji zastrašuju i razdražuju, nalik na izmicanje tla pod nogama i utapanje u požudu... Jedanput se pričinilo kao da su negde daleko i tiho hteli da dođu do izražaja prvi akordi vapijuće, skrušene molitve. Ali: odmah za tim prekrila ih je bujica navirućih kakofonija koje su se gomilale, pridolazile, uzmicale, penjale se i padale, i ponovo jurile u susret nekom neizrecivom cilju, kojf je morao da dođe, morao sad odmah da dođe, u ovaj tren, na ovom strahovitom vrhuncu, kad je razbuktana čežnja postala nepodnosiva... I došlo je, više se nije moglo zadržati, grčevi čežnje nisu više mogli da se produže, došlo je kao da se zavesa razderala na dvoje, vrata popadala, trnove ograde se rastvorile, plameni zidovi srušili... Nastupilo je rešenje, ispunjenje, potpuno zadovoljenje i sve se sa zanosnim kliktanjem razmrsilo u harmoniju, koja je u slatkom i čežnjivom ritardandu odmah prelazila u neku drugu harmoniju... To je bio motiv, prvi motiv! A ono što je tada otpočelo, bila je svečanost, trijumf, razuzdana orgija one iste figure, koja se prelevala u svim nijansama zvuka, razlevala preko svih oktava, plakala, drhtala u tremolandu, pevala, kliktala, jecala, pobedonosno dolazila, odevena svom šumnom, zvonkom, bisernom, penušavom raskoši orkestralne opreme... U tom fanatičnom kultu ovoga Ništa, ovoga odlomka melodije, ove kratke dečje harmonične invencije od takta i po, bilo je nečeg brutalnog i tupoglavog i u isti mah nečeg asketski religioznog, nečeg kao verovanje i predavanje samoga sebe... nečeg poročnog u neumerenosti i nezasitosti kojom je uživana

i iskorišćavana, i nečeg cinički očajnog, nečeg nalik na volju za nasladom i propadanjem u požudi, koja isisava iz nje poslednju slast do potpunog iscrpljenja, do gađenja i presićenosti, dok je najzad, najzad, u zamorenosti posle svih iživljavanja zaromonio u molu u dug i tih arpeđo, popeo se za jedan ton, prešao u dur i nestao u nekom setnom kolebanju.

Hano je još jedan trenutak sedeo mirno, spustivši glavu na grudi i skrstivši ruke u krilo. Onda je ustao i zatvorio klavir. Bio je vrlo bled, u kolenima nije imao nimalo snage, oči su mu gorele. Ušao je u krajnju sobu, pružio se na fotelju i dugo ostao nepomičan.

Docnije su večerali, a posle večere je Hano odigrao s majkom partiju šaha, koju nije niko dobio. I još posle ponoći sedeo je u svojoj sobi za harmonijumom, pored sveće i, pošto je morala u kući da bude tišina, svirao je u mislima, iako je odlučio da ustane u pet i po ujutru, kako bi spremio najvažnije školske zadatke.

To je bio jedan dan iz života malog Johana.

GLAVA TREĆA

S tifusom biva ovako:

Čovek oseća kako u njemu nastaje neko duševno neraspoloženje, koje biva sve jače i brzo se pretvara u iznemoglo očajanje... U isto vreme njime zavlada fizički umor, koji zahvata ne samo mišiće i tetive, nego i funkcije svih unutrašnjih organa, a osobito funkcije stomaka koji s gađenjem odbija da prima hranu. Čovek oseća jaku potrebu da spava, ali i pored krajnjeg umora san je nemiran, lak, nespokojan i ne osvežuje. Mozak boli, tup i neosetljiv, obavijen nekom maglom, i javlja se vrtoglavica. Neodređeni bol oseća se u svim udovima, s vremena na vreme curi krv iz nosa bez ikakvog naročitog povoda. — To je uvod.

Onda dolazi jaka vrućica koja trese čitavim telom i od koje cvokoću zubi. Znak da je počela groznica koja odmah dostiže najveći stepen. Na koži prsiju i trbuha pojavljuju se crvene pege, velike kao zrno sočiva i mogu da se izgube pod pritiskom prsta, ali se odmah vraćaju. Puls je strašno brz, do stotinu otkucaja u minuti. Tako, uz temperaturu od četrdeset stepeni, prolazi prva nedelja.

Druge nedelje ne boli glava i nema bola u udovima, ali vrtoglavica

se pojačala, a u ušima toliko šumi i zuji da čovek postaje gotovo nagluv. Izraz lica ostaje tup. Usta su otvorena, oči zamagljene i prema svemu ravnodušne. Svest je pomračena, bolesnika savlađuje dremljivost i često pada u neku olovnu omamu, iako stvarno ne spava. U međuvremenu ispunjavaju sobu njegova buncanja, njegove glasne, uzbuđene fantazije. Bolesnik je toliko mlitav i bespomoćan, da više ne može da održava čistoću. Zubne desni, zube i jezik pokriva neka crna masa, koja okužuje dah. S nadutim trbuhom leži nepomično na leđima, potpuno klonuo i malaksalih udova. Sve na njemu radi užurbano, naglo i nekako površno: i disanje i puls, koji ima do sto i dvadeset lakih i trzavih otkucaja u minuti. Veđe su upola zatvorene, obrazi nisu više crveni od vatre kao u početku, već dobijaju plavičastu boju. Na prsima i trbuhu ima sad više crvenih pega u veličini sočiva. Temperatura tela dostiže četrdeset i jedan stepen ...

U trećoj nedelji slabost je najveća. Glasni zanosi su umukli i niko ne može da kaže da li je bolesnikov duh utonuo u praznu noć ili je pak, odvrativši se i udaljivši se od stanja u kome se nalazi telo, utonuo u daleke, duboke i mirne snove, koje ne odaje nijedan zvuk, nijedan glas. Telo leži i ne oseća savršeno ništa. To je momenat kad pada odluka...

Kod nekih osoba dijagnozu otežavaju naročite okolnosti. Uzmite, na primer, da su početni simptomi bolesti — neraspoloženje, umor, nemanje apetita, nemiran san, glavobolja — već uglavnom postojali dok je pacijent, uzdanica svojih bližnjih, hodao još potpuno zdrav po svetu. Uzmite da se ti simptomi, i onda kad su se iznenada pojačali, nisu ispoljili kao nešto neobično. — Ipak, dobar lekar, sa solidnim znanjem, kao što je, da ga nazovemo po imenu, doktor Langhals, lepuškasti doktor Langhals sa malim dlakavim rukama, moći će i pored toga uskoro da nazove stvar njenim pravim imenom, a pojava kobnih crvenih pega na prsima i trbuhu pružiće potpunu izvesnost. Neće biti u nedoumici u pogledu mera koje treba da preduzme, sredstava koje treba da upotrebi. Postaraće se za što veću, često provetravanu bolesničku sobu, čija temperatura ne sme da pređe sedamnaest stepeni. Zahtevaće da se održava maksimalna čistoća i pokušavaće čestim nameštanjem kreveta da koliko god je moguće spreči da se pojave rane od ležanja — no u izvesnim slučajevima to se ne može sprečiti za duže vreme. Narediće da se usna duplja stalno

čisti mokrom lanenom krpicom, a što se tiče lekova poslužiće se smesom joda i jodkalija, prepisaće kinin i antipirin, a pre svega odrediće vrlo laku i krepku dijetu, jer su i stomak i creva teško bolesni. Groznicu što ispija čoveka suzbijaće kupanjem, i bolesnika će morati da unose u vodu često, svaka tri sata, bez prekida, danju i noću, a koju treba polako rashlađivati počevši od nogu. A posle svakog kupanja brzo će dati neko piće što okrepljuje i daje podstreka: konjak ili šampanjac.

Ali on sva ta sredstva upotrebljava sasvim nesistematski, tek za slučaj da ona mogu imati neko dejstvo, jer ne zna da li njihova primena ima ma kakvu vrednost, smisao ili svrhu. Jer ne zna jednu stvar, u jednom pitanju tapka u potpunom mraku. Ne zna ono „ili — ili", i sve do treće nedelje, i sve do krize i odluke, u potpunoj je neizvesnosti. Ne zna da li bolest koju on zove „tifus" znači u ovom slučaju jednu u suštini beznačajnu nesreću, neugodnu posledicu neke infekcije koja se možda mogla izbeći i koju sredstvima nauke može da suzbije — ili, da li je to prosto jedan oblik rastvaranja, u kome se pojavljuje smrt, koja se isto tako mogla da pojavi u nekoj drugoj maski i protiv koje nema leka.

S tifusom je ovako: u dalekim grozničavim snovima i zanosu bolesnika doziva se život jasnim i ohrabrujućim glasom. Taj svež i odlučan glas dostići će duh na nepoznatim i usijanim putevima, kojima kreće napred i koji vode u senku, hlad i mir. Čovek će oslušnuti i čuti ovaj jasan, vedar i malo podrugljiv poziv da se okrene i vrati, poziv koji dolazi od njega iz onog kraja što ga je već tako daleko za sobom ostavio i zaboravio. Ako se tada u njemu javi nešto kao osećanje kukavičkog bežanja od dužnosti, stida, obnovljene energije, hrabrosti i veselja, ljubavi 1 pripadnosti podrugljivoj, šarolikoj i brutalnoj vrevi koju je ostavio za sobom, on će se okrenuti i živeti, ma koliko da je odlutao nepoznatom, užarenom stazom. Ali ako se, čuvši i razabravši glas života, trgne od straha i odvratnosti, ako to sećanje, taj veseli izazivački glas deluje tako da on odmahne glavom, u odbrani pruži ruke natrag i potrči napred, putem koji mu se otvara, da njim utekne... onda nema spasa i jasno je da će umreti.

GLAVA ČETVRTA

„Nije pravo, nije pravo, Gerda!" rekla je stara gospođica Vajhbrot ojađeno i s prekorom, zacelo već po stoti put. Sedela je večeras na sofi u sobi svoje bivše učenice, u krugu koji su napravile oko okruglog stola Gerda Budenbrok, gospođa Permaneder, njena kći Erika, sirota Klotilda i tri dame Budenbrok iz Široke ulice. Zelene pantljike kapice padale su na njena dečja ramena, od kojih je jedno morala da podiže sasvim uvis da bi mogla rukom da gestikulira po stolu. — Tako je sićušna postala sa svojih sedamdeset i pet godina.

„Nije pravo, Gerda, dopusti da ti kažem da ne radiš pravo", ponavljala je usrdnim i drhtavim glasom. „Jednom sam nogom u grobu, i još mi samo malo ostaje da živim, a ti hoćeš da me... ti hoćeš da nas ostaviš, hoćeš da se zanavek od nas rastaneš ... da otputuješ ... Kad bi to bio samo put, samo poseta u Amsterdam ... ali zauvek!" i ona odmahnu starom ptičjom glavom sa smeđim, zaplašenim, snuždenim očima. „Istina je, mnogo si izgubila ..."

,,Ne, ona je sve izgubila", reče gospođa Permaneder. „Ne smemo, Terezo, da budemo egoiste. Gerda hoće da ode i ona odlazi, tu se ne da ništa promeniti. Pre dvadeset i jednu godinu došla je s Tomom i svi smo je voleli, iako smo joj uvek bili mrski... da, Gerda, bili smo ti mrski, nemoj da poričeš! Ali Tome više nema, i... nikog više nema. Šta smo mi njoj? Ništa. Nama je žao, ali putuj zbogom, Gerda, i hvala ti što već ranije nisi otputovala, onda kad je umro Toma ..."

Bilo je to posle večere, u jesen. Mali Johan (Justus, Johan, Kaspar), počivao je s blagoslovom pastora Pringshajma već nekih šest meseci tamo izvan grada, na ivici šumarka, pod krstom od peščanika sa porodičnim grbom. Pred kućom je šumela kiša u već upola ogolelom drveću aleje. Ponekad je vetar zanosio kišu i udarao o prozorska stakla. Svih osam dama bilo je u crnom.

Bio je to mali porodični sastanak radi oproštaja od Gerde Budenbrokove, koja je nameravala da ostavi grad, da se vrati u Amsterdam i da kao nekad svira duete sa svojim starim ocem. Nikakva obaveza nije je više zadržavala. Gospođa Permaneder nije više ništa mogla da suprotstavi toj odluci. Ona se s tim pomirila, ali u duši bila je zbog toga duboko nesrećna... Da je udova senatora ostala u gradu, da je sačuvala mesto i rang u društvu i ostavila svoj imetak na mestu, porodično ime ne bi ipak izgubilo sav prestiž... Kako bilo da bilo, gospođa Antonija htela je visoko da drži glavu dok god boravi na

ovome svetu i dok ljudi na nju gledaju. Ta njen se deda vozio četvoropregom!...

Iako je za sobom imala nemiran život, iako je patila od stomaka, na njoj se nije videlo da joj je pedeseta. Njen ten postao je nešto maljav i zagasit, a na gornjoj usni — lepoj gornjoj usni Tonike Budenbrokove — obilnije su rasle dlačice, ali u glatko začešljanoj kosi pod crmom kapicom nije bilo nijedne bele vlasi.

Njena kuzina, sirota Klotilda, primila je Gerdin odlazak kao što treba da primamo sve stvari na ovom svetu, ravnodušno i blago. Ona se malopre, za vreme večere, spokojno i obilno poslužila, a sad je sedela, siva kao pepeo i mršava kao i uvek, govoreći otegnuto ljubazne reči.

Erika Vajnšenk, sada žena od trideset jedne godine, nije se takođe uzrujavala zbog toga što se rastaje od svoje ujne. Doživela je i težih stvari i njeno biće zarana je dobilo nešto rezignirano. U njenim vodenastoplavim očima koje su umorno gledale — u očima gospodina Grinliha — moglo se čitati da se izmirila sa svojim promašenim životom, a to isto zvučalo je i u njenom spokojnom i ponekad malo tužnom glasu.

Tri dame Budenbrok, kćeri strica Gotholda, gledale su kao i uvek, uvređeno i kritički. Dve starije, Friderika i Henrijeta, postale su vremenom još mršavije i šiljatije. dok je Fifi, najmlađa, od pedeset i tri godine, bila mala i korpulentna ...

Bila je pozvana i stara konzulka Kreger, udova ujaka Justa, ali ona se nije osećala dobro, ili možda nije imala pristojne haljine, ko bi to znao.

Govorilo se o Gerdinom putu, o vozu kojim je nameravala da putuje, o prodaji vile i nameštaja, što je preuzeo senzal Goš. Jer Gerda nije ništa uzimala sa sobom i odlazila je kao što je i došla.

Zatim je gospođa Permaneder počela da govori o životu, uzela ga s njegove najvažnije strane i upustila se u razmatranja o prošlosti i budućnosti, mada se o budućnosti skoro nije imalo šta da kaže.

„Da, kad umrem, može Erika i da se odseli", govorila je, „ali ja ne mogu nigde na drugom mestu da izdržim, i dok sam živa, nas nekoliko koji smo još ostali držaćemo se na okupu. Jedanput u nedelji doći ćete k meni na ručak ... onda ćemo čitati porodične hartije —" Dotakla je mapu koja je ležala pred njom. „Da, Gerda, uzimam je I zahvaljujem ti.

— Dakle, pristajete ... Čuješ li, Tilda? ... Mada bi upravo i ti isto tako mogla da nas pozivaš, jer u stvari ti više nisi u nimalo gorim prilikama od nas. Da; tako je. Čovek se muči, zatrčava se i bori se... a ti si tu sedela i sve strpljivo dočekala. Ali zato si ti ipak ćifta. nemoj da mi zameriš, Tilda ..."

„No, Toni", reče Klotilda smešeći se.

„Žao mi je što ne mogu da se oprostim s Kristijanom", reče Gerda i tako se povede reč o Kristijanu. Bilo je malo nade da će on ikada izići iz zavoda u kome je sedeo, mada s njim nije bilo tako rđavo da se ne bi mogao slobodno kretati. Ali njegovoj ženi je sadašnje stanje bilo i suviše prijatno, ona je, kako je to tvrdila gospođa Permaneder, bila u savezu s lekarom i moglo se predviđati da će Kristijan svoje dane i da završi u zavodu.

Onda je nastala pauza. Polako i kao oklevajući došao je razgovor do nedavnih događaja i kad se spomenulo ime malog Johana, opet je u sobi zavladala tišina i samo se jače čulo kako napolju šumi kiša.

Kao da je neka teška tajna lebdela nad poslednjom Hanovom bolesti, koja mora da se razvijala veoma strašno. Nisu se gledale u lice kad su govorile o njemu prigušenim glasom, u aluzijama i uzdržljivo. I tada su se setile one poslednje epizode... posete onog malog pocepanog grofa, koji je gotovo silom prokrčio sebi put do bolesnikove sobe... Hano se nasmešio kad je čuo njegov glas, iako nije nikog više prepoznavao. A Kaj mu je neprestano ljubio obe ruke.

„Ljubio mu je ruke?" upitale su dame Budenbrok.

„Da, mnogo puta".

O tome su svi neko vreme razmišljali.

Najednom briznu gospođa Permaneder u plač.

„Tako sam ga volela", jecala je... „Vi ne znate koliko sam ga volela... više nego svi vi... da, Gerda, oprosti mi, ti si mati... Ah, on je bio anđeo..."

„Sada je anđeo", popravi je Zezemi.

„Hano, mali Hano", nastavila je gospođa Permaneder, a suze su joj tekle niz maljavu i zagasitu kožu obraza...

„Toma, otac, deda i svi ostali! Gde su? Nema ih više. Ah, to je tako svirepo i žalosno!"

„Opet ćemo ih videti", rekla je Friderika Budenbrok i čvrsto skrstila ruke u krilo, oborila oči i podigla nos.

„Da, tako kažu... Ah, Friderika, ima časova kad ni to nije uteha, kada se, bože mi oprosti, sumnja u pravednost, u dobrotu... u sve. Život razbija mnogo šta u nama, uništava mnogu veru... opet ćemo ih videti... kad bi to bar tako bilo..."

Ali tu ustade Zezemi Vajhbrot i ispravi se koliko god je mogla. Stade na vrhove prstiju, istegnu vrat i kucnu o sto. Kapica joj je podrhtavala na glavi.

„Sigurno je tako!" reče svom svojom snagom i pogleda sve izazivački.

Stajala je tu, pobednica u borbi koju je vodila čitavog života protiv racionalizma učiteljice, grbava, sićušna i dršćući od ubeđenja, mala strašna, oduševljena proročica.

Zabilješke

[←1]

U tome i jeste stvar, draga moja gospođice

[←2]

Moj stari

[←3]

Gle!

[←4]

Izvinite dragi moj! Pa to je glupost!

[←5]

Hrabrosti

[←6]

Pametno

[←7]

Jedna figura iz kadrila

[←8]

komplimenata

[←9]

neverovatan

[←10]

divljenje

[←11]

po modi

[←12]

Gospođe i gospođo

[←13] neprijatna

[←14]

Dobar apetit!

[←15]

dosta

[←16]

ideja

[←17]

frizura

[←18]

iznenađenje

[←19]

pitanje časti

[←20]

Je l'te, Rap. Nemci mnogo vole ove male napoleone? — Da sire, više nego velikog

[←21]

izvinite

[←22]

Gospođe i gospodo

[←23]

Do viđenja, gospodo!

[←24]
U redu!

[←25]

Hvala!

[←26]

Gospod će nas čuvati

[←27]

eto

[←28]

starijem

[←29]

Dosta!

[←30]
Ne govorimo više o tome!

[←31]

Napred!

[←32]
No!

[←33]

sporedni troškovi

[←34]

Dragi moj sine

[←35]
scena

[←36]

Najsrećnija godina moga života

[←37]

Nemački „Hirte" znači „past", kako se nazivaju protestantski sveštenici.

[←38]
rod

[←39]

Ah, strašno!

[←40] Šta je to, gospođice!

[←41]

Izvolite!

[←42]

O, jelko!

[←43]

Nemilost.

[←44]

Kao što treba.

[←45]

Ta dokle ćeš, Katalino...

[←46]

Baš mi pade na pamet!

[←47]

pehar

[←48]
gospodine

[←49]
sine

[←50]
Dobro došli!

[←51]

Vrsta materije.

[←52]

daleko od poslova.

[←53]

esteta, čovek koga zanima umetnost

[←54]

čovek koga nije odojio bol ostaje uvek dete

[←55]

Boga mi!

[←56]

džentlemenski

[←57]

Spoljašnost, spoljni izgled.

[←58]
prvenstvo

[←59]

Permaneder govori bavarskim dijalektom koji konzulka slabo razume. Tako se u početku razgovor vodi a da se međusobno ne razumeju. To nerazumevanje u prevodu se ne vidi direktno. - Prim. prev.

[←60]

U izrazima koji su prevedeni sa „Muka ti je to!" i „Trista mu jada!" — na nemačkom se spominju sv. tajna i krst. - Prim. prev.

[←61]
uostalom mislim

[←62]

uprkos svemu

[←63]
familijarno

[←64]

Pravnički latinski izraz za miraz.

[←65]

Čovek koji je sam stvorio svoju karijeru

[←66]

„Ovde se ozdravlja"

[←67]

Drhtavica, trzanje pri spavanju

[←68]

Malo-pomalo

[←69]

Dosta!

[←70]

Ma koliko bila nada varljiva, ona bar može prijatnim putem da nas dovede do kraja života

[←71]

Sadašnje stanje

[←72] U redu

[←73]

Početak jedne Ovidijeve pesme

[←74]
Da si ćutao!

[←75]

Žirovi sa krošnje Jupiterovog drveta

[←76]

Majmun

[←77]

„Majmune mali, veseli druže, Ti si pajac prirode..."